

การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นางสาวนันทน์ปพร สิทธิยา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A STUDY OF A COMMUNITY - LED KNOWLEDGE MANAGEMENT PROCESS
TO PROMOTE ECOTOURISM

Miss Nanpaporn Sitthiya

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Development Education
Department of Educational Policy ,Management, and Leadership
Faculty of Education
Chulalongkorn University
Academic Year 2008
Copyright of Chulalongkorn University

นันทปพร ลิทธิยา : การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
(A STUDY OF A COMMUNITY - LED KNOWLEDGE MANAGEMENT PROCESS

TO PROMOTE ECOTOURISM) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : อาจารย์ ดร.อุบลวรรณ หงษ์วิทาภกร, 328 หน้า

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2) ศึกษาปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยใช้แนวคิดการจัดการความรู้ มีวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการศึกษา 2 ชุมชน คือ ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ และชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ 1) การวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ ส่วนใหญ่ความรู้ที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวมาจากวิสัยทัศน์ของผู้นำ การแสวงหา/ได้มาซึ่งความรู้จากแหล่งธรรมชาติที่ใช้จัดการท่องเที่ยว และการแสวงหาความรู้จากคนในพื้นที่ที่อาศัยตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ส่วนมากความรู้เก่าแก่จะมีอยู่ในผู้ชาย มีที่ปรึกษาด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นผู้ให้/นำข่าวสารในการอบรมมาแจ้ง การขอความร่วมมือเพื่อเดินทางไปศึกษาดูงานในชุมชนอื่น ความรู้ส่วนใหญ่สร้างขึ้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน/การจัดการท่องเที่ยว การสร้างความรู้ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนมีการรวบรวมความรู้ที่ได้รับจากภายนอกซึ่งได้จากการไปศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ วิธีการรวบรวมใช้การพูดคุย การฟัง แล้วนำสิ่งที่ได้รับมาใช้ปรับปรุง การรวบรวมความรู้เข้ากับการปฏิบัติโดยที่ความรู้เดิมเป็นความรู้พื้นฐานที่มีในชุมชน การประมวล และกลั่นกรองความรู้ ชุมชนยังไม่มีการจัดให้เป็นระบบที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน การจัดเก็บความรู้ การเปลี่ยนแปลงความรู้ที่ปรากฏชัดเจนไปเป็นความรู้โดยนัย ชุมชนไม่มีการนำมาเก็บรวบรวมไว้เป็นรูปธรรมในลักษณะของหนังสือเผยแพร่/หนังสือเกี่ยวกับชุมชน โดยตรง การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์เป็นความรู้ที่เกิดจากการประกอบอาชีพ เป็นทักษะความรู้ที่เกิดจากการใช้ชีวิตซึ่งถือว่าเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นภายใน และการนำความรู้ที่ได้รับจากหน่วยงาน/บุคคลภายนอกมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เป็นการนำความรู้ที่ได้จากหน่วยงานภายนอกที่ได้เรียนรู้แล้วนำมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ภายในเป็นการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นผู้ใหญ่สู่รุ่นเยาวชน ด้วยวิธีการเล่าและการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง การเผยแพร่ความรู้ให้กับผู้ที่เดินทางเข้ามาเที่ยวและเข้ามาศึกษาดูงาน ลักษณะเฉพาะกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการเรียนรู้จากการผลัดเปลี่ยนหน้าทำงาน/การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การเรียนรู้จากสัมพันธ์ภาพทางอาชีพทหารพราน การเรียนรู้ การเชื่อมโยงความรู้เพื่อเพิ่มมูลค่าทรัพยากรชุมชน การสะสมทุนทุน/งบประมาณของชุมชนจากสหกรณ์ไฟฟ้าของหมู่บ้าน การเรียนรู้โดยมีกลวิธีการสื่อสาร 2) ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การสื่อสารทำความเข้าใจ การปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์เป็นแนวราบ เนื้อหาความรู้จากการประกอบอาชีพเป็นเนื้อหาความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การใช้ชีวิต การพูดคุยกันให้มากที่สุด เครื่องกระจายเสียง การมีส่วนร่วม และการให้ความร่วมมือจากชาวบ้าน คน/บุคลากรในชุมชนมีความรับผิดชอบร่วมกันช่วยกัน และการมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ซึ่งได้รับความไว้วางใจจากการคัดเลือกจากที่ประชุม โดยการลงมติของชาวบ้าน

ภาควิชา...นโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา...   ลายมือชื่อนิติคิด.....
สาขาวิชา.....พัฒนศึกษา.....   ลายมือชื่อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา.....2551.....

4983696427 : MAJOR DEVELOPMENT EDUCATION

KEYWORDS : KNOWLEDGE MANAGEMENT / COMMUNITY - LED / ECOTOURISM / PROCESS

NANPAPORN SITHIYA : A STUDY OF A COMMUNITY - LED KNOWLEDGE

MANAGEMENT PROCESS TO PROMOTE ECOTOURISM. THESIS ADVISOR : UBOLWAN

HONGWITTAYAKORN, 328 pp.

The objectives of this research are to 1) study a community-led knowledge management process to promote ecotourism and 2) study factors enhancing knowledge management process done by the community to promote ecotourism. The researcher uses a concept of Knowledge Management, which incorporates a Qualitative Research.

The research results are: 1. the analysis of a community-led knowledge management to promote ecotourism. In an aspect of assigned and must-know knowledge from informal conversation, mostly knowledge assigned for promoting tourism management comes from the vision of the community leader. In an aspect of acquiring knowledge, it is knowledge of natural spaces used for tourism management together with knowledge management from local people who have lived in the village since the beginning. Most archaic knowledge lives in males. There are community consultants in ecotourism providing information about ecotourism trainings and ask for co-operation from community people to travel to and do a study in other communities. Most knowledge is created for benefits of tourism practice and management. In aspects of building of knowledge relating to natural resources of the community, accumulating knowledge from a study from outside and exchanging knowledge and experience, the community use talking and listening approaches. Then, the community adapts and improves the knowledge, which they have got and combine knowledge with the practice, with still having original knowledge about the community as its base. In process of compiling and extracting knowledge, the community still lacks of its efficient system. For knowledge collecting and exchanging explicit to tacit knowledge, the community does not collect and compile knowledge in a tangible form in the form of booklets for and directly about the community. The beneficial use of knowledge is the knowledge from occupations, which give knowledge and skills of living considered as tacit knowledge. The use of knowledge received from offices and from outside community people for adapting and for the benefits of the ecotourism led by the community, is to use knowledge learned from outside offices for village development. For sharing and spreading inside knowledge, it is to pass on knowledge from adult to youth generations with narration and practice approaches as for good examples for the youth. In aspects of knowledge spreading to travelers and to those who study about the community, the specific process of knowledge management led by the community to promote ecotourism is to study from exchanging duties and experiences, to study from relative aspects of working as a soldier, to study how to relate knowledge from all aspects together for increasing community resources, to gather community budgets from the electrical cooperation of the village and to learn with communication strategies. 2. The aspects enhancing a community-led knowledge management to promote ecotourism are: to listen to other opinions, to communicate with understanding, and to work with others in horizontal relationship. Knowledge in career practice needs to come from living experience and from learning through talking as much as possible, from community broadcasting, from participation and co-operation from villagers, community people for group responsibility and a leader with good-vision who can be trusted and is chosen from the community.

Department : Education Policy, Management , and Leadership

Student's signature.....

Field of study : Development Education

Advisor's signature.....

Academic year : 2008

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ได้รับคำแนะนำอันเป็นประโยชน์จากประธานสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.โสมสกว เพชรานนท์ และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร ที่กรุณาชี้แนะเพื่อช่วยให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณคณาจารย์สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณาจารย์คณะครุศาสตร์ คณาจารย์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณาจารย์คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และครู อาจารย์ทุกท่านในชีวิต ที่กรุณาประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัย และบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ที่มอบเงินทุนสำหรับค่าใช้จ่ายในการวิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 5 ท่าน ดร.สินธุ์ สโรบล นายคุณยพาศย์ ทัศนธแสง นางสาวจุฑาทิพย์ เจริญลาภ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดรชนิ เอ็มพันธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์จิตศักดิ์ พุฒจร ที่เสียสละเวลาคัดเลือกพื้นที่ศึกษาในการทำวิทยานิพนธ์ ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และผอ.กุลปราโมทย์ วรรณะเลิศ นางสาววัชร ชูรักษา ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของ ชุมชนหนองแม่เฒ่าและชุมชนแม่กำปอง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชุลีรัตน์ จันทร์เชื้อ นายสมพงษ์ ตุ่มคำ นายพรหมมินทร์ พวงมาลา นางบุญศรี พวงมาลา ที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัย เสียสละเวลาให้ ข้อมูลและดูแลผู้วิจัยเป็นอย่างดี

ผู้วิจัยขอขอบคุณพี่น้องชาวพัฒนศึกษาทุกคน ที่ให้คำปรึกษา ให้กำลังใจและช่วยเหลือ ผู้วิจัยในทุกด้าน และพี่น้องปริญญาโทรุ่น 7 ที่เราได้พบกัน ได้เรียนรู้ร่วมกันเพื่อการพัฒนาตนให้ เป็นผู้มีปัญญาด้วยกัน ช่วยเหลือกัน ให้กำลังใจกันและกัน

ผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัว ที่เปิดใจและให้โอกาสผู้วิจัยได้เลือกในสิ่งที่ต้องการทำด้วย ตัวเอง ใส่ใจในสิ่งที่ผู้วิจัยรัก คอยให้กำลังใจ สนับสนุนและส่งเสริมในทุกด้าน

ท้ายสุดนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณ ทุกเหตุการณ์ ทุกผู้คน ที่ผู้วิจัยผ่านพบ ซึ่งถือว่าเป็นบทเรียน สำคัญ อำนวยให้ผู้วิจัยเกิดกระบวนการเรียนรู้ เพิ่มเติมประสบการณ์ ส่งผลต่อชีวิตและงานวิจัยให้ สามารถดำเนินไปได้ด้วยความก้าวหน้าสู่การจัดการความรู้ในตนเอง เสริมสร้างความอดทนเพื่อ การพัฒนาตนของผู้วิจัยให้เป็นคนที่สามารถมี/ทำประโยชน์ต่อผู้อื่นได้ในวันข้างหน้า

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญแผนภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
ขอบเขตของการวิจัย.....	4
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	5
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
ตอนที่ 1 การจัดการความรู้.....	11
ตอนที่ 2 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	54
ตอนที่ 3 ชุมชน.....	74
ตอนที่ 4 หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง/ดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการความรู้ และ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	101
ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	117
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	133
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	133
การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา.....	136
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	138
การตรวจสอบข้อมูล.....	138
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	139

บทที่ 4	ข้อมูลชุมชน.....	140
	ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์.....	140
	ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่.....	154
บทที่ 5	พัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน.....	168
	ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์.....	168
	ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่.....	176
บทที่ 6	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	185
	ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	186
	ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	217
บทที่ 7	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	288
	สรุปผลการวิจัย.....	289
	อภิปรายผลการวิจัย.....	300
	ข้อเสนอแนะ.....	303
	รายการอ้างอิง.....	305
	ภาคผนวก.....	313
	ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์กระบวนการ.....	314
	ภาคผนวก ข แบบสังเกตกระบวนการ.....	317
	ภาคผนวก ค แบบสังเกตปัจจัยส่งเสริม.....	318
	ภาคผนวก ง โปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชนหนองแม่นา และชุมชนแม่กำปอง.....	319
	ภาคผนวก จ รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus group) และรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....	323
	ภาคผนวก ฉ ภาพประกอบวิทยานิพนธ์.....	325
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	328

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 การจำแนกกระบวนการจัดการความรู้.....	45
2 การเปรียบเทียบการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน.....	73
3 ลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน.....	90
4 กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน.....	92
5 พัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์.....	174
6 พัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่.....	180
7 ลักษณะเฉพาะในกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ.....	265

สารบัญภาพ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล สารสนเทศ และความรู้.....	14
2 ช่องว่างความรู้ของ Srinivas.....	15
3 การขยายตัวของความรู้.....	18
4 Michael J.Marquardt.....	19
5 Ikujiro Nonaka and Hirotaka Takeuchi.....	24
6 SECI: The Knowledge Conversion Process	26
7 Four Categories of Knowledge assets (Nonaka and Takeuchi).....	28
8 SECI: The Knowledge Conversion Process.....	29
9 วงจรความรู้ สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.).....	32
10 โมเดลปลาทู.....	35
11 วงจรการจัดการความรู้ Xerox Model.....	37
12 กระบวนการจัดการความรู้ใน โมเดลของ Demarest.....	39
13 กระบวนการจัดการความรู้ใน โมเดลของ Turban และคณะ.....	39
14 กระบวนการจัดการความรู้ใน โมเดลของ Probst และคณะ.....	40
15 โครงสร้างความสัมพันธ์.....	49
16 กระแสความต้องการการเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยว.....	56
17 องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	60
18 รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย.....	61
19 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน.....	70
20 เป้าหมายการพัฒนาชุมชน.....	96
21 ผังโครงสร้างกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.....	108
22 ผังโครงสร้างสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว (สพท.)	111
23 ผังโครงสร้างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)	116
24 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์.....	141
25 แผนที่อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์.....	142
26 แผนที่ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์.....	143
27 โครงสร้างการบริหารกลุ่มชุมชนคนรักภัยป่าตำบลหนองแม่นา.....	147
28 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่.....	154
29 แผนที่อำเภอแม่ฮ่องสอน.....	155

ภาพประกอบ	หน้า
30 แผนที่ชุมชนแม่กำปอง.....	156
31 โครงสร้างคณะกรรมการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนแม่กำปอง.....	163

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) นับว่าเป็นการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่นิยมในปัจจุบัน และมีแนวโน้มที่จะได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่แม้จะบรรจุเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ตั้งแต่แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับแรก ในปี พ.ศ. 2519 แต่ความนิยมยังอยู่ในวงจำกัด อีกทั้งนโยบายรัฐบาลที่ผ่านมายังไม่ให้ความสำคัญมากเท่าที่ควร กระทั่งในวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2535 มีการจัดการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลกแห่งสหประชาชาติ ณ กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิลหรือ Earth Summit ทำให้มีการกำหนดอนุสัญญาที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ Agenda 21 ซึ่งเปรียบเสมือนแผนแม่บทโลกที่ว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ที่ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ส่งผลให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเกิดความตื่นตัวและผลักดันงานด้านอนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยกำหนดเป็นคำขวัญ “พัฒนาอนุรักษ์ พิทักษ์ท่องเที่ยวไทย” และในปี พ.ศ. 2537 ททท. ได้จัดตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นภายในหน่วยงานเพื่อดำเนินการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในประเทศไทย และนำเสนอนโยบายเฉพาะกิจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยให้มีผลในทางปฏิบัติระหว่างปี พ.ศ. 2538 - 2539 ซึ่งใน พ.ศ. 2540 ททท. กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ และได้ประกาศใช้นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ และตั้งคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2541

จากนโยบายนำมาซึ่งการกำหนดแผนปฏิบัติการ คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการจัดทำแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นเพื่อดำเนินการจัดเตรียมแผนปฏิบัติการ ประกอบด้วยอนุกรรมการ 6 คณะ คือ อนุกรรมการด้านการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ด้านการศึกษาและสร้างจิตสำนึก ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น ด้านส่งเสริมการตลาดและการนำเที่ยว ด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และด้านส่งเสริมการลงทุน คณะอนุกรรมการได้พิจารณาแผนงานการจัดการในแผนงานเบื้องต้น 27 แผน ในรายงานผลการดำเนินโครงการการดำเนินการ เพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ใน พ.ศ.2540 และได้ปรับรวมแผนงานนั้นเป็น 14 แผนงาน 43 โครงการ เพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ และในวันที่ 30 มิถุนายน 2542 คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ มีมติรับร่างแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พิจารณาให้ความเห็นชอบ และในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2543 คณะกรรมการ ททท. มีมติเห็นชอบแผนปฏิบัติการ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ โดยคณะกรรมการ ททท. ขอให้ปรับแผนงาน โครงการที่ซ้ำซ้อน ก่อนนำเสนอคณะรัฐมนตรี (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย [ททท.], 2544)

ททท. โดยความร่วมมือ จากคณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ดำเนินการปรับ แผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติจำนวน 14 แผนงาน 37 โครงการ และได้นำเสนอ คณะรัฐมนตรีพิจารณา ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2544 เห็นชอบให้ประกาศ แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติเป็นแผนระดับชาติ เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นำไปปฏิบัติ โดยกำหนดระยะเวลาของแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติเป็นเวลา 5 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2549

จากนโยบายและแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน นำมาซึ่งแนวคิดในการพัฒนาคนและชุมชนเพื่อให้มีความรู้ ในเรื่องการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเป็นระบบ ดังนั้น เครื่องมือในการเรียนรู้เพื่อ การพัฒนาคนและชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ และ “การจัดการความรู้” น่าจะเป็นเครื่องมือสำคัญเพราะ การเรียนรู้และการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ไม่ได้แยกออกจากกัน เป็นไปเพื่อแก้ปัญหาและ เสริมสร้างความสุข จึงเป็นความรู้ที่แนบเนื่องอยู่กับวิถีของชุมชนทั้งการทำมาหากิน การ จัดสวัสดิการ การจัดการทรัพยากร และศิลปวัฒนธรรมของชุมชน เสริมสร้างให้ชุมชนฟื้นฟูความรู้ และภูมิปัญญาเดิมที่ยังมีคุณค่าสามารถนำมาปรับประยุกต์ได้กับชีวิตในปัจจุบัน การสกัดความรู้ที่ แฝงและฝังอยู่ในบุคคลและกลุ่ม ซึ่งมีภูมิความรู้ มีประสบการณ์ หรือมีความสำเร็จที่เป็นแบบอย่าง ได้ สร้างแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งสร้างความรู้ใหม่จากประสบการณ์และคัดสรรความรู้จากภายนอก แล้วนำความรู้ไปใช้ในการทำงานจริงและขยายผลต่อ ชุมชนนำความรู้ไปปฏิบัติและสร้างความรู้ จากการปฏิบัติ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2549: 1-2) สำหรับการพัฒนาอย่างเป็นระบบและมีทิศทางสู่ การพัฒนาที่ยั่งยืน

การจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เป็นการแสวงหาความรู้ที่ต้องการ นำมารวบรวมหรือจัดหมวดหมู่เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ การเก็บรวบรวมความรู้ที่มีให้สามารถ ค้นหาได้สะดวก และนำออกมาใช้ได้ทันทีเมื่อต้องการจึงเป็นเรื่องจำเป็น ทั้งนี้ การจัดการความรู้ที่ดี ต้องสามารถนำเอาความรู้ที่มีไปใช้ให้เป็นประโยชน์ และเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถ นำความรู้ที่เหมาะสมที่สุดไปใช้ประโยชน์ในเวลาที่เหมาะสมได้ (วิจารณ์ พานิช, 2547: 5-6)

จากการที่ “ความรู้” เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา โดยเฉพาะในการพัฒนาสู่การเป็นสังคม ฐานความรู้ (Knowledge-based Society) แต่ปัญหาส่วนใหญ่ที่พบในการนำความรู้มาใช้ประโยชน์ คือความยากลำบากในการค้นหาความรู้ที่มีในองค์กร เนื่องจากความรู้ส่วนใหญ่แฝงอยู่ที่ตัวบุคคล มิได้นำออกมาแบ่งปันให้ผู้อื่น ได้เรียนรู้ร่วมกัน ยิ่งเมื่อบุคคลผู้มีความรู้นั้นมิได้อยู่ในองค์กร ความรู้ ของผู้นั้นย่อมสูญหายไปกับผู้นั้นด้วย ดังนั้น การจะทำให้ความรู้ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด คือ

การแบ่งปันความรู้ให้แก่ผู้อื่น การเรียนรู้ร่วมกัน การกลั่นกรองให้เป็นความรู้ที่ถูกต้อง และสามารถนำมาใช้งานได้ในเวลาที่ต้องการ ซึ่งในปัจจุบันการจัดการความรู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการพัฒนาคน และองค์กรในสังคมอย่างกว้างขวาง ดังเห็นได้จากการตื่นตัวของหลายภาคส่วนในสังคมไม่ว่าจะเป็นภาครัฐราชการ เช่น มหาวิทยาลัย โรงพยาบาล หน่วยงานของรัฐ เป็นต้น หรือภาคเอกชนที่นำการจัดการความรู้เข้ามาเป็นเครื่องมือพัฒนาคนในองค์กรเพื่อการพัฒนาองค์กร โดยได้รับความสนใจและขยายสู่วงกว้างขึ้นอย่างต่อเนื่อง

ประโยชน์จากการจัดการความรู้ นอกเหนือจากประโยชน์ต่อองค์กรทั่วไปแล้ว ยังมีประโยชน์ต่อชุมชนเช่นกัน ด้วยการพัฒนาการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ของคนในชุมชน ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชน ลดช่องว่างของความรู้ในชุมชน อันนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 ได้กล่าวถึงการส่งเสริมให้กลุ่มปราชญ์ กลุ่มแกนนำและผู้รู้ในชุมชน ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชน โดยเชื่อมโยงความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ นอกจากนี้ การจัดการความรู้ยังเป็นเครื่องมือในการรักษาองค์ความรู้ การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน ป้องกันการสูญหายของความรู้ หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อาจสูญหายไปกับผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องนั้นๆ อย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังสามารถพัฒนาสินทรัพย์ทางปัญญาของชุมชน ทำให้สามารถเพิ่มมูลค่าและใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาของชุมชนอย่างมีคุณค่าและมีประสิทธิภาพ

ทรัพยากรของชุมชนทั้งในด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำบนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ ความเกื้อกูล และวัฒนธรรมอันดีงามส่งผลให้เกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ทรัพยากรของชุมชนมีทั้งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน เช่น ตัวบุคคลซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการร่วมพัฒนาชุมชนของตนทั้งกำลังร่างกาย และกำลังความรู้ที่ตนมี ทรัพยากรทางธรรมชาติของระบบนิเวศที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของชุมชน เครือข่ายที่ชุมชนเข้าร่วมเป็นสมาชิกเพื่อรับ/ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน สถาบันซึ่งมีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา ประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนาน และเป็นสิ่งที่คนในชุมชนยึดถืออันเป็นฐานคิดและหลักเกณฑ์ของการกำหนดคุณค่าและจริยธรรมของชุมชน อาจอยู่ในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรม คำสอน คำนิยามจารีตประเพณีซึ่งเต็มไปด้วยองค์ความรู้มากมายที่แฝงอยู่ในคุณค่า ของสิ่งเหล่านี้ และการที่จะสามารถนำองค์ความรู้ของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด จำเป็นต้องมีการจัดการความรู้ที่มีให้เกิดความชัดเจนและเป็นระบบ

จากประโยชน์ของการจัดการความรู้โดยชุมชน นำที่จะทำให้ชุมชนมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบสามารถพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และส่งผลให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และภูมิปัญญาในท้องถิ่นอย่างมีคุณภาพ ทั้งยังส่งเสริมให้ชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อการร่วมคิดร่วมเรียนรู้และปฏิบัติ ชุมชนสามารถบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และบุคลากรที่ชุมชนมีให้เกิดประโยชน์ ทำให้ผู้วิจัยสนใจในการศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. เพื่อศึกษาปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาระบบการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขอบเขตด้านเนื้อหาและพื้นที่ มีดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
  - 1.1 การศึกษาระบบการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน ดังนี้
    - 1) การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ (Knowledge Identification)
    - 2) การแสวงหา/ได้มาซึ่งความรู้ (Knowledge Acquisition)
    - 3) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation)
    - 4) การรวบรวมความรู้ (Knowledge Collection)
    - 5) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
    - 6) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage)
    - 7) การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ (Knowledge Utilization)
    - 8) การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Share/Distribution)
  - 1.2 การศึกษาปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย 4 ข้อ ดังนี้
    - 1) วัฒนธรรมการเรียนรู้
    - 2) คน/บุคลากรในการจัดการความรู้
    - 3) เนื้อหาความรู้
    - 4) เครื่องมือ/เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้

2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยทำการศึกษารวมชน 2 แห่ง ซึ่งผ่านการพิจารณาโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

- 1) เป็นชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการจัดการของคนในชุมชนโดยใช้แหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
- 2) เป็นชุมชนที่มีแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ และจัดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก
- 3) เป็นชุมชนที่มีการบริหารจัดการด้วยตนเอง ครอบคลุมถึงการจัดการสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันและกำจัดมลพิษเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 4) เป็นชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ สร้างความตระหนัก ความรับผิดชอบ ปลุกจิตสำนึกต่อนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน
- 5) ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้ผลตอบแทนกลับมาบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน เป็นต้น
- 6) เป็นชุมชนที่มีกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากการเรียนรู้ของชุมชน

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการจัดการความรู้ หมายถึง ขั้นตอนในการสกัดความรู้ทั้งความรู้ชัดแจ้งในรูปแบบเอกสาร/สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และความรู้ของบุคคลซึ่งเกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ นำมาจัดเก็บให้เป็นระบบ เพื่อให้ง่ายต่อการสืบค้นและกระจายความรู้ไปสู่คนในองค์กร การจัดการความรู้ในภาคธุรกิจมีความสำคัญต่อการเพิ่มพลัง และสร้างโอกาสการแข่งขันให้กับองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งสามารถแบ่งได้ 8 ขั้นตอน คือ

1. การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ (Knowledge Identification)
2. การแสวงหา/ได้มาซึ่งความรู้ (Knowledge Acquisition)
3. การสร้างความรู้ (Knowledge Creation)
4. การรวบรวมความรู้ (Knowledge Collection)
5. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
6. การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage)
7. การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ (Knowledge Utilization)
8. การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Share/Distribution)

กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชน หมายถึง การจัดการความรู้ในชุมชนที่มีความสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาคนในชุมชนให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้ในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ เป็นต้น ทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชน การเข้าถึงความรู้ของชุมชนอย่างลุ่มลึก การเก็บรักษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนอย่างมีระบบรวมถึงการถ่ายโอนความรู้จะทำให้ลดช่องว่างของความรู้ในชุมชนให้สามารถเพิ่มมูลค่าและใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดผลได้อย่างมีคุณค่า และมีประสิทธิภาพ

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการสนับสนุนขั้นตอนการสกัดความรู้ชัดแจ้ง และความรู้ของบุคคล เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มี 4 ข้อ ดังนี้

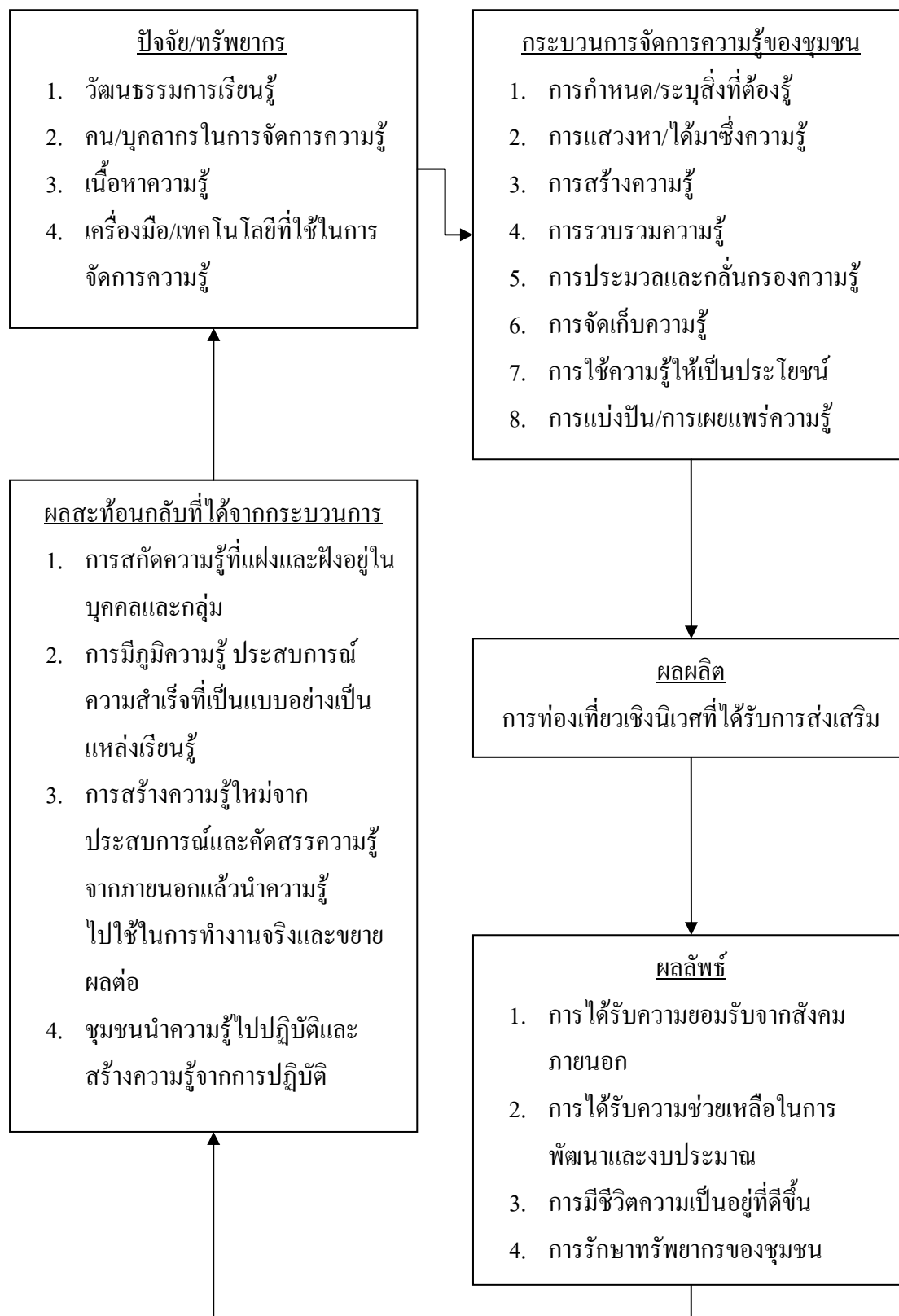
1. วัฒนธรรมการเรียนรู้
2. คน/บุคลากรในการจัดการความรู้
3. เนื้อหาความรู้
4. เครื่องมือ/เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศอย่างมีความรับผิดชอบ โดยมีการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนผู้จัดและผู้มาเยือน เพื่อให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างถูกต้อง

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยที่เป็นแนวคิดสำคัญ คือเรื่อง การจัดการความรู้ ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการจัดการความรู้ที่ประกอบด้วยขั้นตอนในการจัดการความรู้ทั้ง 8 ขั้นตอน คือ การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ การแสวงหา/ได้มาซึ่งความรู้ การสร้างความรู้ การรวบรวมความรู้ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ การจัดเก็บความรู้ การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ กระทั่งการแบ่งปัน/ การเผยแพร่ความรู้เพื่อให้ความรู้นั้นทำให้เกิดประโยชน์กับชุมชนโดยรวม อย่างไรก็ตาม กระบวนการจัดการความรู้จะประสบความสำเร็จได้ขึ้นกับปัจจัยและ/ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็น วัฒนธรรมการเรียนรู้ คน/บุคลากรในการจัดการความรู้ เนื้อหาความรู้ รวมทั้งเครื่องมือ/เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้ ทั้งนี้ ในการวิจัยจึงให้ความสำคัญในการศึกษากระบวนการจัดการความรู้และปัจจัยสนับสนุนกระบวนการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญในการศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ 2 ชุมชน เพื่อเปรียบเทียบ และวิเคราะห์ขั้นตอนในการจัดการความรู้ว่ามีจุดร่วมจุดต่างอย่างไรในแต่ละขั้นตอน อีกทั้งยังให้ความสนใจในการศึกษาว่า แต่ละชุมชนที่มีบริบทแตกต่างกันจะสะท้อนปัจจัยส่งเสริมการจัดการความรู้ว่ามีข้อสังเกตอย่างไร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางสำหรับชุมชนอื่นในการศึกษากระบวนการจัดการความรู้ไปปรับ/ประยุกต์ใช้ในชุมชนของตน
2. เป็นแหล่งให้ข้อมูล และความรู้ในเรื่องกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศึกษาปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสารเพื่อสร้างความเข้าใจในเนื้อหาการวิจัย แบ่งเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การจัดการความรู้

1. ความรู้

- 1.1 ความหมายของข้อมูล สารสนเทศ ความรู้
- 1.2 ความหมายของความรู้
- 1.3 ประเภทของความรู้
- 1.4 การขยายตัวของความรู้
- 1.5 ระดับของความรู้

2. การจัดการความรู้

- 2.1 แนวคิดการจัดการความรู้
  - 2.1.1 การจัดการความรู้ตามแนวคิด Michael J. Marquardt
  - 2.1.2 การจัดการความรู้ตามแนวคิด Nonaka & Takeuchi
  - 2.1.3 การจัดการความรู้ตามแนวคิด สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)
- 2.2 ความหมายของการจัดการความรู้
- 2.3 กระบวนการจัดการความรู้
- 2.4 ปัจจัยต่อความสำเร็จของการจัดการความรู้
- 2.5 การจัดการความรู้โดยชุมชน

ตอนที่ 2 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. นิเวศวิทยาและระบบนิเวศ

- 1.1 ความหมายของนิเวศวิทยา
- 1.2 ความหมายของระบบนิเวศ
- 1.3 ความสำคัญของการศึกษาเรื่องระบบนิเวศ
- 1.4 องค์ประกอบของระบบนิเวศ
- 1.5 ประเภทของระบบนิเวศ
- 1.6 บทบาทของระบบนิเวศต่อสิ่งมีชีวิต

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.1 หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.2 ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.3 องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.4 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.5 ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.6 ผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.7 รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและวัฒนธรรม
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
  - 3.1 หลักการท่องเที่ยวโดยชุมชน
  - 3.2 ความหมายและแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
  - 3.3 องค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน
  - 3.4 ปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน
  - 3.5 พัฒนาการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
  - 3.6 เป้าหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
  - 3.7 แรงจูงใจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
  - 3.8 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

ตอนที่ 3 ชุมชน

1. ชุมชน
  - 1.1 ความหมายของชุมชน
  - 1.2 ลักษณะของความเป็นชุมชน
  - 1.3 โครงสร้างของชุมชน
  - 1.4 สิ่งแวดล้อมชุมชน
2. การเรียนรู้ของชุมชน
  - 2.1 ลักษณะการเรียนรู้ของชุมชน
  - 2.2 ขั้นตอนการเรียนรู้ของชุมชน
  - 2.3 การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน
3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
  - 3.1 กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน
  - 3.2 กระบวนการสร้างและสืบทอดความรู้ของชุมชน
  - 3.3 ชุมชนเข้มแข็ง

ตอนที่ 4 หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง/ดำเนินการ

1. หน่วยงานด้านการจัดการความรู้
  - 1.1 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
  - 1.2 สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)
2. หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
  - 2.1 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
    - 2.1.1 สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (สพท.)
    - 2.1.2 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยด้านการจัดการความรู้
2. งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. งานวิจัยด้านชุมชน

ตอนที่ 1 การจัดการความรู้

1. ความรู้
  - 1.1 ความหมายของข้อมูล สารสนเทศ ความรู้

Davenport and Prusak (1998: 2-6) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล สารสนเทศ และความรู้ มีรายละเอียด ดังนี้

ข้อมูล (Data) คือ ชุดของข้อเท็จจริงเชิงวัตถุที่ไม่มีลักษณะต่อเนื่องซึ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ในบริบทขององค์กร มีการพรรณนาข้อมูลในลักษณะที่เป็นการบันทึกแบบมีโครงสร้างของการกระทำองค์กรที่ทันสมัยจะมีการเก็บข้อมูลในรูปแบบเทคโนโลยี และหน่วยงานใดที่ต้องการใช้ข้อมูลนั้นต้องเข้าไปในระบบดังกล่าว การวัดหรือการประเมินผลการจัดข้อมูลสามารถพิจารณาได้ใน 2 ด้าน คือ ด้านเชิงปริมาณ พิจารณาเรื่อง ค่าใช้จ่าย (Cost) ความรวดเร็ว (Speed) และปริมาณความจุ (Capacity) และด้านคุณภาพ พิจารณาเรื่องเวลา (Timeliness) ความเกี่ยวข้อง (Relevance) และความชัดเจน (Clarity)

การใช้ข้อมูลขององค์กรจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจการ การเก็บข้อมูลที่มีจำนวนมากหรือน้อยเกินไป อาจทำให้เกิดปัญหาในการจำแนกข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานหรือบางครั้งยากต่อการทำความเข้าใจ อีกทั้งอาจเป็นปัญหาด้านข้อมูลไม่มีความหมายในตัวเอง ไม่สามารถใช้ในการตัดสินใจหรือตีความหรือนำไปใช้เป็นหลักเกณฑ์พื้นฐานสำหรับการกระทำได้

สารสนเทศ (Information) คือ การเปลี่ยนวิธีการในการรับรู้ในบางสิ่งบางอย่างซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจ และพฤติกรรมของผู้รับสารสนเทศต้องบอกถึงข้อมูลที่มีอยู่ในตัวที่ก่อให้เกิดความแตกต่างขึ้นได้ การแปลงข้อมูลเป็นสารสนเทศสามารถดำเนินการได้ด้วยการเพิ่มเติมคุณค่าให้กับข้อมูล ด้วยวิธีการต่างๆ 5 วิธี ดังนี้

1. ทำให้เป็นการอรรถาธิบาย (Contextualized) หมายถึง องค์กรรู้ว่าจะเก็บข้อมูลไว้เพื่อวัตถุประสงค์ใด
2. จัดเป็นหมวดหมู่ (Categorized) หมายถึง การรู้ถึงหน่วยย่อยที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของข้อมูล
3. ทำให้สามารถคำนวณได้ (Calculated) หมายถึง ข้อมูลดังกล่าวสามารถวิเคราะห์ได้ตามหลักคณิตศาสตร์หรือสถิติ
4. ทำให้ถูกต้อง (Corrected) หมายถึง สามารถจัดข้อผิดพลาดของข้อมูลได้
5. ทำให้มีความชัดเจน (Condensed) หมายถึง สรุปข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ความรู้ (Knowledge) คือ การประสมประสานองค์ประกอบหลายอย่างที่มีลักษณะเป็นพลวัต มีโครงสร้างลักษณะของการปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น หนังสือ เอกสาร ฯลฯ หรืออาจเป็นถ้อยคำที่ได้รับฟัง ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม บางครั้งจึงยากที่จะอธิบาย หรือทำความเข้าใจอย่างสมบูรณ์ถ้อยคำอย่างเหมาะสมโดยทันที เช่น การพูดคุยสนทนา เป็นต้น ซึ่งต้องใช้เวลาในการไตร่ตรองถ้อยคำอย่างลึกซึ้งและหากต้องการเปลี่ยนสารสนเทศให้เป็นความรู้ อาจอาศัยกระบวนการ ได้ดังนี้

1. การเปรียบเทียบ (Comparison) หมายถึง สารสนเทศที่เกี่ยวกับสถานการณ์นี้สามารถเปรียบเทียบกับสถานการณ์อื่นที่เราเรารู้มาก่อนแล้วได้อย่างไร
2. ความสำคัญ (Consequences) หมายถึง สารสนเทศนั้นมียุทธศาสตร์ประกอบอะไรที่ใช้ในการตัดสินใจและการปฏิบัติ
3. ความเกี่ยวข้องหรือความสัมพันธ์ (Connections) หมายถึง ความรู้ชนิดนี้เกี่ยวข้องกับความรู้ชนิดอื่นอย่างไร
4. การสนทนา (Conversation) หมายถึง คนอื่นคิดอย่างไรเกี่ยวกับสารสนเทศนี้

ข้อมูล (Data) คือ สิ่งที่เกิดจากการสังเกต และเป็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ซึ่งยังไม่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์และกลั่นกรองขณะที่ สารสนเทศ (Information) คือ กลุ่มข้อมูลที่มีการจัดการที่สามารถบ่งบอกถึงสาระแนวโน้มและทิศทางที่มีความหมายสามารถทำการวิเคราะห์ได้ แต่สารสนเทศจะพัฒนาเป็นองค์ความรู้ (Knowledge) ได้ต่อเมื่อสามารถตีความ และทำความเข้าใจกับข้อความได้ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถ ของผู้รับว่าจะสามารถถอดรหัสข่าวสารดังกล่าวได้หรือไม่ มี

ความรู้ในด้านนี้หรือไม่ หากตีความหรือถอดรหัสได้จะเกิดเป็นความเข้าใจ และเป็นความรู้ในที่สุด (บดินทร์ วิจารณ์, 2547: 113)

ข้อมูล (Data) หมายถึง สิ่งที่เกิดจากการทำงานประจำวัน ถือเป็นข้อมูลระดับปฏิบัติการ (Transaction process) และเมื่อข้อมูลเหล่านี้ผ่านการประมวลผล เช่น การจัดกลุ่มของข้อมูลเป็นรายงาน หรือการแยกข้อมูลออกเป็นส่วนจำแนกตามประเภทของความต้องการในการใช้งาน หรือการคัดเลือกข้อมูลที่ไม่จำเป็นออกจากระบบ เป็นต้น เราถือว่าผลผลิตที่ได้จากการประมวลผลของข้อมูลเหล่านี้เป็นสารสนเทศ (Information) ซึ่งมีคุณค่าระดับหนึ่งในการใช้งาน ผู้ใช้จะเป็นผู้กำหนดคุณค่าเหล่านั้น สารสนเทศบางเรื่องอาจมีประโยชน์สำหรับกลุ่มที่ต้องการใช้งานเท่านั้น

ดังนั้น การกำหนดคุณค่าจึงขึ้นอยู่กับ “ความตรงต่อความต้องการในการใช้งาน” ส่วนความรู้ (Knowledge) เป็นกระบวนการของการจัดเก็บ เลือกใช้ และบูรณาการ การใช้สารสนเทศเหล่านั้นจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ (New knowledge) ความรู้ใหม่จึงเกิดขึ้นจากการผสมผสานความรู้และประสบการณ์เดิมผนวกกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ ความรู้ดังกล่าวเป็นสิ่งที่อยู่ภายในบุคคลเป็นความรู้ที่ไม่ปรากฏชัดแจ้ง (tacit knowledge) หากเมื่อความรู้เหล่านั้นได้ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปของการเขียนที่เป็นลายลักษณ์อักษร ความรู้นั้นก็จะกลายเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้ง (explicit knowledge) ความรู้จะมีประโยชน์ต่อเมื่อนำมาใช้ในกระบวนการตัดสินใจ (decision making) (พรธิดา วิเชียรปัญญา, 2547 : 21)

ข้อมูล หมายถึง ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ หรือข้อมูลดิบที่ยังไม่ผ่านการประมวลผล และยังไม่มีความหมายในการนำไปใช้งาน

สารสนเทศ คือ ข้อมูลที่ผ่านการประมวลผล หรือจัดระบบแล้ว เพื่อให้มีคุณค่าเพิ่มสำหรับผู้

ความรู้ คือ สารสนเทศที่มีคุณค่า ซึ่งมีการนำประสบการณ์ วิจารณ์ญาณ ความคิด ค่านิยม และปัญญาของมนุษย์มาวิเคราะห์เพื่อนำไปใช้ในการสนับสนุนการทำงาน หรือใช้ในการแก้ปัญหา (ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2549: 22)

ข้อมูลเป็นข้อเท็จจริง ข้อมูลดิบหรือตัวเลขต่างๆ ที่ยังไม่ได้ผ่านการแปลความ ส่วนสารสนเทศเป็นข้อมูลที่ผ่านกระบวนการสังเคราะห์ วิเคราะห์ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการและตัดสินใจ มีบริบทซึ่งเกิดจากความเชื่อ สามัญสำนึก หรือประสบการณ์ของผู้ใช้ สารสนเทศนั้นๆ โดยมักจะอยู่ในรูปของที่วัดหรือจับต้องได้ สารสนเทศอาจมีข้อจำกัดในเรื่องช่วงเวลาที่ใช้และขอบข่ายของงานที่จะนำมาใช้ ในขณะที่ความรู้ คือ สารสนเทศที่ผ่านกระบวนการคิดเปรียบเทียบ เชื่อมโยงความรู้อื่นจนเกิดเป็นความเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ในการสรุปและตัดสินใจในสถานการณ์ต่างๆ ได้โดยไม่จำกัดช่วงเวลา (บุญดี บุญญาภิจ และคณะ, 2549: 14)

แผนภาพที่ 1 : ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล สารสนเทศ และความรู้
ปรับปรุงจาก ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2549: 23

1.2 ความหมายของความรู้

Davenport and Prusak (1998: 5) กล่าวถึงความรู้ว่าเป็น การผสมผสานองค์ประกอบของประสบการณ์ คุณค่า บริบทของข้อมูลข่าวสาร และการทำความเข้าใจของผู้เชี่ยวชาญเพื่อประเมินและรวบรวมประสบการณ์ และข้อมูลใหม่เข้าด้วยกัน โดยได้เริ่มต้นและประยุกต์ในด้านปัญหาของผู้รู้ในองค์การบ่อยครั้งที่ความรู้ไม่ได้อยู่เฉพาะในเอกสาร หรือคลังรวบรวมเท่านั้น แต่ความรู้อยู่ในงานที่ทำเป็นประจำในกระบวนการปฏิบัติงาน รวมถึงในแบบแผนของงาน

ความรู้เป็นสารสนเทศที่เปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างไปสู่การปฏิบัติ หรือการทำให้คนองค์การสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น (Drucker, 1999 อ้างใน นันทิพย์ วิภาวิน, 2547: 68)

ความรู้ คือ ความเชื่อถือส่วนบุคคลซึ่งมีเหตุผล ที่จะช่วยเพิ่มขีดความสามารถของบุคคลในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Nonaka, 1994 อ้างใน ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2549: 21)

ความรู้ คือ กรอบของการผสมผสานระหว่างสถานการณ์ ค่านิยม ความรู้ในบริบทและความรู้อย่างชัดเจน โดยทั่วไปความรู้จะอยู่ใกล้ชิดกับกิจกรรมมากกว่าข้อมูล และสารสนเทศทำให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของความรู้ (ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ, 2548: 17)

ภราดร จินดาวงศ์ (2549: 4) กล่าวว่า ความรู้อาจได้มาโดยการศึกษา ประสบการณ์ ทักษะ การอบรม การดูงานหรืออื่นๆ โดยความรู้อาจเกิดจากการค้นหา ค้นคว้า ค้นพบ ได้เห็น ได้ฟัง ของแต่ละคน เมื่อเวลาผ่านไปความรู้จะเกิดการสะสมเพิ่มพูนมากขึ้น แต่หากไม่มีการใช้ความรู้นั้นหรือปล่อยให้ผ่านไปโดยไม่มีการทบทวนหรือประยุกต์ อาจเกิดการลืมหรือสูญหาย การมีความรู้แล้วไม่เผยแพร่ หรือปกปิดซ่อนไว้ อาจเป็นประโยชน์ในช่วงเวลาสั้น แต่จะเป็นผลเสียในระยะยาวทั้งกับตัวองค์กร และประเทศชาติ

ความรู้ (Knowledge) คือ ผลที่ได้จากการเรียนรู้ จากความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้ เป็นความสามารถในการระลึกรู้ในสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้ว ความรู้ที่แต่ละบุคคลมีคือความรู้รอบตัว และความรู้ทางวิชาการในแต่ละสาขาวิชาชีพ ความรู้ที่องค์กรต้องการใช้ในการพัฒนาองค์กรให้ดียิ่งขึ้น คือ ความรู้ใหม่ การพัฒนาคนในองค์กรต้องสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการเรียนรู้เสมอ (น้ำทิพย์ วิภาวิน, 2547: 15)

Srinivas กล่าวว่า ช่องว่างของความรู้ (Knowledge Gaps) โดยสรุปว่า ช่องว่างของความรู้ที่แสดงให้เห็นถึงว่า “ตนเองไม่มีความรู้” เป็นหนทางหนึ่งของการพัฒนาบุคคล โดยใช้กระบวนการของการจัดการความรู้เพื่อลดช่องว่าง และเติมเต็มความรู้ให้กับบุคคลเหล่านั้น

	มี (Have)	ไม่มี (Don't have)
รู้ (Know)	ความรู้ที่เป็นทางการ (Explicit Knowledge) “รู้ว่ามีความรู้”	ช่องว่างของความรู้ (Knowledge Gaps) “รู้ว่าไม่มีความรู้”
ไม่รู้ (Don't Know)	ความรู้ที่เป็นทางการ (Explicit Knowledge) “ไม่รู้ว่ามีความรู้”	ช่องว่างของความรู้ (Unknown Gaps) “ไม่รู้ว่าไม่มีความรู้”

แผนภาพที่ 2 :ปรับปรุงจาก ช่องว่างความรู้ของ Srinivas อ้างใน พรชิตา วิเชียรปัญญา, 2547: 20

1.3 ประเภทของความรู้

การแบ่งประเภทของความรู้ (Choo, 2000: 26-28 อ้างใน ชัชวาล วงษ์ประเสริฐ, 2548: 17) แบ่งความรู้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1) ความรู้โดยนัย (Tacit หรือ Implicit Knowledge)

เป็นความรู้เฉพาะตัวที่เกิดจากประสบการณ์ การศึกษา การสนทนา การฝึกอบรม ความเชื่อ เจตคติของแต่ละบุคคล เป็นความรู้เกี่ยวกับสติปัญญา และประสบการณ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์รวมของความรู้ของบุคคล เป็นความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง สามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของการใช้ความรู้ของแต่ละคน คือ ความรู้ที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ซึ่งถือว่าเมื่อคนปฏิบัติงานนานจนเกิดความชำนาญ เกิดเป็นทักษะ ความรู้ประเภทนี้ถือเป็นความรู้ไม่เป็นทางการจัดระบบหรือจัดหมวดหมู่ไม่ชัดเจน แต่สามารถแลกเปลี่ยนหรือนำมาเล่าสู่กันฟัง สามารถถ่ายทอดแบ่งปันความรู้นี้ได้และสามารถสังเกตและเลียนแบบได้ ซึ่งองค์กรต้องพยายามปรับเปลี่ยนความรู้โดยนัยให้เป็นความรู้ที่ปรากฏเพื่อเป็นความรู้ที่สามารถถ่ายทอดให้กับองค์กร (Embedded Knowledge) ไม่ยึดติดกับตัวบุคคล

2) ความรู้ที่ปรากฏ (Explicit Knowledge)

เป็นความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลในรูปแบบการบันทึก เช่น บทความ หนังสือ เอกสาร มาตรฐาน ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า ความลับทางการค้า รายงานประจำปี สื่อโสตทัศน์ เช่น วีซีดี ซีดี สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น อินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ E-book/E-journal ความรู้ที่ปรากฏถือได้ว่ามีการใช้สัญลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด ภาษาเขียนเพื่อบันทึกความรู้ ทำให้คนเข้าใจได้กว้างขวาง และสะดวกยิ่งขึ้น ความรู้ที่มีการสะสมกันมานานเป็นความรู้ที่ใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีการตรวจสอบอย่างเป็นระบบ คือ

(1) ความรู้ที่มีเป้าหมาย (Object-Based) เป็นความรู้ที่สร้างขึ้น เช่น ข้อกำหนด คู่มือ สิทธิบัตร โปรแกรมสำเร็จรูป ฐานข้อมูล การบันทึกเสียง และฟิล์ม เป็นต้น

(2) ความรู้ที่เป็นกฎเกณฑ์ (Rule-Based) เป็นความรู้ที่มีการประมวลเป็นกฎเกณฑ์ระเบียบประจำ หรืองานประจำ

3) ความรู้ที่เกิดจากวัฒนธรรม (Culture Knowledge)

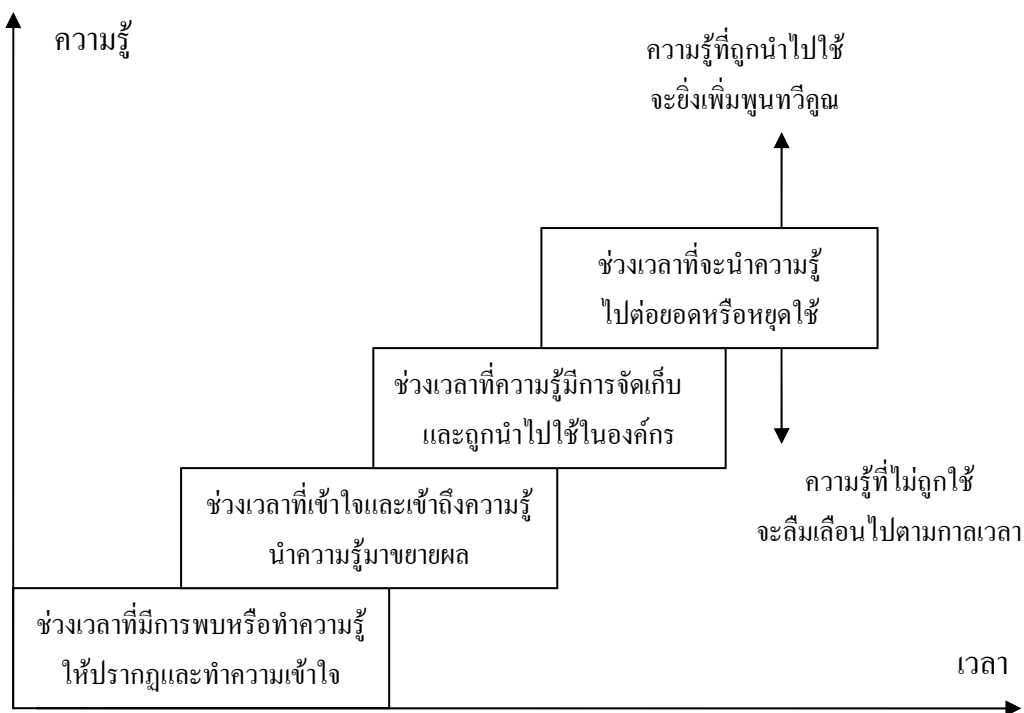
เป็นความรู้ที่เกิดจากความเชื่อ ศรัทธา ซึ่งเกิดจากผลสะท้อนกลับของตัวความรู้ และสภาพแวดล้อมขององค์กร องค์กรที่พัฒนามาเป็นระยะเวลานานจะมีการพัฒนาความเชื่อร่วมกันในเรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาติขององค์กรความสามารถหลักขององค์กร (core competency) กลายเป็นวัฒนธรรมขององค์กร

ตามมุมมองของ Ikujiro Nonaka นักจัดการความรู้ ได้มีการนำเสนอให้จำแนกความรู้ที่มีอยู่โดยแบ่งความรู้ออกเป็น 2 ประเภท และให้คำจำกัดความเบื้องต้นก่อนข้างเป็นรูปธรรม คือ Explicit Knowledge เป็นความรู้ที่ปรากฏและมองเห็นได้ชัดเจน สามารถจัดทำออกมาในรูปแบบของเอกสาร คู่มือ หรือสื่อต่างๆ และสามารถถ่ายทอดหรือรวบรวมได้ง่าย เช่น หนังสือสอนเล่นกอล์ฟ เอกสารวิธีการตรวจสอบสินค้า หนังสือขั้นตอนการขายหรือเจรจาต่อรอง เป็นต้น และ Tacit Knowledge เป็นความรู้ที่ไม่ปรากฏชัดเจน ถูกฝังลึกและซ่อนเร้นอยู่ในตัวคน โดยความรู้นี้อาจเกิดจากประสบการณ์ การเรียนรู้ หรือพรสวรรค์ (Talent) การถ่ายทอดหรือสื่อสารในรูปแบบของตัวเลข หรือตัวอักษร อาจทำได้ยาก การสร้างความรู้ชนิดนี้สามารถทำได้โดยการฝึกฝนหรือการกระทำ (ภารดร จินดาวงศ์, 2549: 14)

1.4 การขยายตัวของความรู้

เมื่อแต่ละคนได้เรียนรู้โอกาสในการขยายตัว หรือเติบโตของความรู้อาจเกิดขึ้นไม่เหมือนกันแล้วแต่ความสามารถในการเรียนรู้ และความสามารถในการประยุกต์ แต่แนวโน้มหรือพฤติกรรมของการขยายความรู้ที่มีคล้ายกัน ระยะเวลาอาจไม่เท่ากัน ด้วยความก้าวหน้าของการพัฒนาในปัจจุบัน มนุษย์จะเป็นผู้ดำเนินการทำให้เกิดความรู้ต่างๆ มากมาย ทั้งที่มีคุณประโยชน์และเป็นโทษภัยมีการคิดค้น ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน ลอกเลียน พัฒนา ปรับปรุง ความรู้กันอย่างมากมาย ความรู้เหล่านี้อาจมีผลอยู่ในรูปของความสำเร็จ หรือความล้มเหลวเป็นบทเรียนไว้จดจำ แต่ละความรู้อาจมีเจ้าของจัดเก็บหรือเผยแพร่ออกมา ความรู้ของบุคคลแต่ละคนจะมีความรู้ที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการค้นคว้า การเรียนรู้ และความสามารถ ผู้ที่ไขว่คว้าค้นหาและหมั่นใช้ความรู้ย่อมมีโอกาสที่จะมีความรู้ยิ่งยงเพิ่มขึ้น ความรู้ขององค์กร หรือชุมชนเมื่อมีคนหลายคนมาทำงานร่วมกันจะมีการพัฒนาความรู้เกิดขึ้น โดยจะมีพลังความรู้จะมากขึ้น ความรู้ของประเทศหรือของโลก เมื่อมีการคิดค้น เผยแพร่ ข่าวสารการเคลื่อนไหวต่างๆ เกิดขึ้น ความรู้บางสิ่งบางอย่างจะมีความสำคัญ สร้างประโยชน์ให้กับมวลมนุษย์จะเห็นได้ว่าความรู้ที่เกิดขึ้น หากมีการเก็บไว้หรือไม่ นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างถูกต้องหรือเต็มที่ หรือเกิดความรู้ในช่วงที่ผิดจังหวะเวลา (Timing) อาจไม่เกิดคุณค่า ดังนั้น เจ้าของความรู้ต้องมีการนำความรู้มาใช้และประยุกต์ปรับแต่งให้เหมาะสม จึงจะได้คุณค่าของความรู้สูงสุดซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับอัตราการขยายตัวของความรู้

อัตราการขยายตัวหรือเติบโตของความรู้ในแต่ละช่วงเวลาจะไม่เท่ากัน โดยในช่วงเริ่มต้นความรู้จะโตช้าๆ เนื่องจากอยู่ระหว่างการศึกษา และค้นหาต่อมาความรู้จะโตอย่างรวดเร็วเมื่อเริ่มเข้าใจ และเริ่มใช้หลังจากนั้นอัตราการเติบโตจะชะลอลงอีกครั้ง เพราะผู้รับความรู้เริ่มอยู่ในสภาพที่รับความรู้เข้ามาใกล้อิ่มตัว จนกระทั่งเวลาผ่านไปหากมีการคิดความรู้ใหม่หรือนำเอาความรู้มาต่อยอด อัตราการเติบโตของความรู้จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วอีกครั้ง ในทางตรงข้ามหากไม่มีการใช้ความรู้ นั่นให้เป็นประโยชน์อัตราการเติบโตของความรู้จะเป็นลบ คือ เริ่มลึกลับลงไป

แผนภาพที่ 3 : การขยายตัวของความรู้ ปรับปรุงจาก ภราดร จินดาวงศ์, 2549: 36

1.5 ระดับของความรู้

พรธิดา วิเชียรปัญญา (2547: 24) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับระดับของความรู้ออกเป็น 4 ระดับ ซึ่งการมีความรู้ในเรื่องต่างๆ เจ้าของความรู้จะมีทั้งความรู้ที่เป็น Explicit Knowledge และ Tacit Knowledge ที่อาจมีขนาดหรือระดับความรู้ที่ไม่เท่ากันซึ่งระดับของรู้นี้จะเป็นส่วนหนึ่งที่จะบอกถึงความสามารถหรือศักยภาพของเจ้าของความรู้ ดังนี้

ระดับที่ 1 : Know-what เป็นความรู้ในเชิงการรับรู้ รู้เพียงว่าคืออะไร

ระดับที่ 2 : Know-how คือ รู้วิธีการ เป็นความสามารถในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติ

ระดับที่ 3 : Know-why เป็นความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง รู้เชิงเหตุผลที่สลับซับซ้อนที่อยู่ภายใต้เหตุการณ์และสถานการณ์ต่างๆ ความรู้ในระดับนี้สามารถพัฒนาบนพื้นฐานของประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหา และการอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องของประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น

ระดับที่ 4 : Care-why เป็นความรู้ในลักษณะการสร้างสรรค์ที่มาจากภายในตัวเอง ใส่ใจกับเหตุผล บุคคลที่มีความรู้ในระดับนี้จะมีเจตจำนง แรงจูงใจและการปรับตัวเพื่อความสำเร็จ

2. การจัดการความรู้

2.1 แนวคิดการจัดการความรู้

2.1.1 การจัดการความรู้ตามแนวคิด Michael J. Marquardt

Michael J. Marquardt

Professor of Human Resource Development and International Affairs,
The George Washington University

Michael J. Marquardt เสนอกระบวนการของการจัดการความรู้ไว้ 4 ประการ ดังนี้
(อ้างใน พรชิตา วิเชียรปัญญา, 2547: 43)

1. การแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition)

องค์กรควรแสวงหาความรู้ที่มีประโยชน์ และมีผลต่อการดำเนินงานจากแหล่งต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกองค์กร ดังนี้

1.1 การแสวงหาและรวบรวมความรู้ภายในองค์กร (Internal Collection of Knowledge) ความสามารถในการเรียนรู้ของบุคคลส่วนใหญ่ในองค์กร กลายเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งสำหรับการเพิ่มคุณค่าให้แก่องค์กร การได้มาซึ่งความรู้ต่างๆ จากภายในองค์กรสามารถทำได้ ดังนี้

- 1) การให้ความรู้กับพนักงาน เช่น การฝึกอบรม การสัมมนา ระบบพี่เลี้ยง เป็นต้น
- 2) การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการลงมือปฏิบัติ
- 3) การดำเนินการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการปฏิบัติงานต่างๆ

1.2 การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากภายนอกองค์กร (External Collection of Knowledge) การเป็นผู้นำในการแข่งขันภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์กรต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกลเพื่อการปรับปรุงผลงาน และสร้างความคิดใหม่อย่างสม่ำเสมอ เพราะการแข่งขันขององค์กรต้องอาศัยความคิด และการสร้างสรรค์ด้วยข้อมูลสารสนเทศจากสภาพแวดล้อมภายนอกด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้

- 1) การใช้มาตรฐานเปรียบเทียบ (benchmarking) กับองค์กรอื่น
- 2) การจ้างที่ปรึกษา
- 3) การเปิดรับข่าวสารจากหลากหลายสื่อ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ บทความ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ และ วิทยุทัศน์ เป็นต้น
- 4) การตรวจสอบแนวโน้มทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี
- 5) การรวบรวมข้อมูลจากลูกค้า คู่แข่งขัน และจากแหล่งข้อมูล
- 6) การจ้างพนักงานใหม่ การร่วมมือกับองค์กรอื่น

2. การสร้างความรู้ (Knowledge Creation)

การแสวงหาความรู้เป็นการปรับใช้ความรู้โดยทั่วไป แต่การสร้างความรู้เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ (generative) การสร้างความรู้ใหม่เกี่ยวข้องกับแรงผลักดัน การหยั่งรู้ และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล การสร้างความรู้ใหม่ควรอยู่ภายใต้หน่วยงานหรือคนในองค์กร ทุกคนสามารถเป็นผู้สร้างความรู้ได้ การสร้างความรู้ มีรูปแบบต่างๆ ดังนี้

- 1) บุคคลให้ความรู้ที่ตนมีอยู่กับผู้อื่น เช่น การถ่ายทอดความรู้จากการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด การเรียนรู้โดยการปฏิบัติ
- 2) การนำความรู้ที่องค์การมีผนวกเข้ากับความรู้ของแต่ละบุคคล เพื่อให้เกิดเป็นความรู้ใหม่และมีการแบ่งปันทั่วทั้งองค์การ
- 3) ความรู้ที่ได้จากการรวม และสังเคราะห์ความรู้ที่มีอยู่เข้าด้วยกัน รูปแบบนี้อาจจำกัดอยู่ที่ความรู้ที่มีอยู่เดิม
- 4) ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นการภายใน โดยสมาชิกขององค์กรค้นพบแนวทางขึ้นเอง และมีกิจกรรมที่องค์การสามารถดำเนินการเพื่อสร้างความรู้
- 5) การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เช่น การทดลอง ถือเป็น การสร้างแรงจูงใจ และเป็นโอกาสสำหรับการเรียนรู้ หรือการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมา เป็นต้น

3. การจัดเก็บและค้นคืนความรู้ (Knowledge Storage and Retrieval)

ในการจัดการความรู้ องค์กรต้องกำหนดสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้ และต้องพิจารณาถึงวิธีการในการเก็บรักษา และการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการ องค์กรต้องเก็บรักษาสิ่งที่องค์การเรียกว่าเป็นความรู้ไว้ให้ดีที่สุดไม่ว่าจะเป็นข้อมูล สารสนเทศ ตลอดจนผลสะท้อนกลับ การวิจัยและการทดลอง การจัดเก็บเกี่ยวข้องกับด้านเทคนิค เช่น การบันทึกเป็นฐานข้อมูล (database) หรือการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร รวมทั้งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางมนุษย์ด้วย เช่น การสร้างและการจดจำของปัจเจกบุคคล เป็นต้น ทั้งนี้การเก็บสะสมความรู้ องค์กรควรคำนึงถึงสิ่งต่างๆเหล่านี้

- 1) โครงสร้างและการจัดเก็บความรู้ ควรเป็นระบบที่สามารถค้นหาและส่งมอบได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว
- 2) จัดให้มีการจำแนกรายการต่างๆ เช่น ข้อเท็จจริง นโยบายหรือขั้นตอนการปฏิบัติงานที่อยู่บนพื้นฐานความจำเป็นในการเรียนรู้
- 3) อาศัยการจัดการที่สามารถส่งมอบให้กับผู้ใช้ได้อย่างชัดเจน ถูกต้องทันเวลาและเหมาะสมกับความต้องการ

การจัดโครงสร้างขององค์ความรู้ องค์การต้องพิจารณาความแตกต่างของกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกันในการค้นหาความรู้ระบบการเก็บความรู้ที่มีประสิทธิภาพ คือ ต้องมีการจัดหมวดหมู่ตามองค์ประกอบต่างๆ เช่น ตามความจำเป็นของการเรียนรู้ วัตถุประสงค์ของงาน ความชำนาญของผู้ใช้ หน้าที่/การใช้สารสนเทศ และสถานที่ตั้งที่สารสนเทศถูกเก็บไว้ เป็นต้น

การค้นหาความรู้ (Retrieval) เป็นลักษณะการเข้าถึงสิ่งที่ผู้ใช้ต้องการเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน องค์การควรให้พนักงานทราบถึงช่องทางหรือวิธีการสำหรับการค้นหาความรู้ต่างๆ ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การทำสมุดจัดเก็บรายชื่อ และทักษะของผู้เชี่ยวชาญ การทำสมุดหน้าเหลืองขององค์การ หรือในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น เครือข่ายการทำงานตามระดับชั้น การประชุม การฝึกอบรม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การถ่ายทอดความรู้ในองค์การ

4. การถ่ายทอดความรู้และการใช้ประโยชน์ (Knowledge Transfer and Utilization)

การถ่ายทอดความรู้ และใช้ประโยชน์จากความรู้ จำเป็นสำหรับองค์การเนื่องจากองค์การจะสามารถเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อความรู้มีการกระจาย ถ่ายทอด อย่างเหมาะสมทั่วองค์การ การถ่ายทอดและการใช้ประโยชน์จากความรู้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกลไกด้านเทคนิคการถ่ายทอด การเคลื่อนตัวของสารสนเทศ และความรู้ระหว่างบุคคลไปยังอีกบุคคลอาจเป็นไปได้โดยตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งการถ่ายทอดความรู้โดยตั้งใจมีหลากหลายวิธีการ เช่น การสื่อสารด้วยการเขียน (การบันทึกการรายงาน จดหมาย ข่าวประกาศ) การฝึกอบรม การประชุมภายใน การสรุปข่าวสาร การสื่อสารภายในองค์การ วิทยุทัศน์ สิ่งพิมพ์ เครื่องเสียง การเยี่ยมชมงานต่างๆ ที่จัดเป็นกลุ่มตามความจำเป็น การหมุนเวียน/เปลี่ยนงาน ระบบพี่เลี้ยง (mentoring) เป็นต้น

การถ่ายทอดความรู้โดยไม่ตั้งใจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอาจไม่รู้ตัว หรือมีการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นในหน้าที่ที่ทำงานประจำอย่างไม่มีแบบแผน เช่น การหมุนเวียนเปลี่ยนงาน ประสบการณ์ หรือเรื่องราวต่างๆ ที่เล่าต่อกันมา เครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ เป็นต้น ปัจจัยสำคัญที่จะกำหนดให้ขั้นตอนนี้ประสบความสำเร็จ คือ บรรยากาศและวัฒนธรรมขององค์กรที่เอื้อให้บุคลากรมีความกระตือรือร้นในการถ่ายทอดความรู้ และใช้ประโยชน์จากความรู้เพื่อเป็นการแบ่งปันความรู้นั้นให้ผู้อื่นได้นำไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาองค์กร

Marquardt เสนอกลยุทธ์สำหรับการจัดการความรู้ไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. การสร้างความคาดหวังว่าทุกคนจะรับผิดชอบต่อการเก็บสะสมและการถ่ายโอนความรู้ พนักงานควรตระหนักถึงความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อองค์กร สามารถเชื่อมโยงความรู้เหล่านั้นเข้าด้วยกัน ซึ่งอาจบรรลุในช่องทางที่เป็นทางการ เช่น การประชุม หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และอินเทอร์เน็ต หรือในช่องทางที่ไม่เป็นทางการ เช่น การรวมกลุ่มกันทางสังคม พิพิธภัณฑสถาน และภาพยนตร์ เป็นต้น ในบางองค์กรมีการส่งเสริม และให้รางวัลแก่งานวิจัยของพนักงานที่ตระหนักว่าการวิเคราะห์เชิงลึกสามารถส่งอิทธิพลต่อการเรียนรู้ได้

2. การเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้จากภายนอกที่เกี่ยวข้องกับองค์กรอย่างเป็นระบบ กลยุทธ์นี้เป็นการมองหาทรัพยากรที่จะเป็นข้อมูลข่าวสารให้กับองค์กร อาจรวมถึงการศึกษาภารกิจหรือเปรียบเทียบภารกิจต่างๆ กับองค์กรอื่น การเปรียบเทียบมาตรฐานของการปฏิบัติที่ดีที่สุด การเข้าร่วมประชุมสัมมนา เป็นต้น

3. การจัดการเรียนรู้เพื่อนำความรู้มาแบ่งปันภายในองค์กร องค์กรแห่งการเรียนรู้ควรพัฒนาวิธีการต่างๆ เพื่อส่งเสริมการแบ่งปันการเรียนรู้ภายในและภายนอก อาศัยกลยุทธ์ ดังนี้

1) การทบทวนกลยุทธ์ต่างๆ ด้วยการตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในการแข่งขัน และเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ของบริษัท เทคโนโลยี และตำแหน่งทางการตลาด

2) การตรวจสอบระบบต่างๆ ด้วยการทบทวนความเป็นไปขององค์กร กระบวนการข้ามสายงาน และระบบการส่งมอบ เป็นต้น

3) การรายงานเปรียบเทียบมาตรฐานภายในซึ่งจำแนก และเปรียบเทียบระดับขั้นของกิจกรรมที่ดีที่สุดภายในองค์กร

4. การจัดสัมมนา หรือจัดให้มีเวทีที่ซึ่งนำลูกค้า คู่ค้า ผู้เชี่ยวชาญภายนอก หรือกลุ่มต่างๆ ภายในองค์กรมาแลกเปลี่ยน แบ่งปันความคิด และการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การพัฒนาแนวทางต่างๆ ของความคิดและการเรียนรู้ ที่สร้างสรรค์จินตนาการของบุคคล มีความสำคัญมากกว่าสารสนเทศ ดังนั้นการทำให้เกิดความรู้และความคิดใหม่อยู่ในทุกส่วนของการปรับปรุงสิ่งต่างๆ จึงมีความจำเป็น องค์กรควรจัดให้มีกิจกรรม เช่น การไตร่ตรองในการทดลองขนาดเล็ก และให้ข้อมูลป้อนกลับเพื่อเพิ่มกระบวนการเรียนรู้ และความสำเร็จในการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง การให้รางวัลกับความพยายามที่มีจินตนาการและความกล้าเสี่ยง ซึ่งนำไปสู่การประชุมเชิงปฏิบัติการในการสร้างสรรค์ และส่งเสริมความคิดที่หลากหลายให้รวมเป็นหนึ่งเดียวกัน

5. การส่งเสริมและให้รางวัลกับนวัตกรรมและการประดิษฐ์คิดค้นเพื่อความอยู่รอด องค์กรต้องสร้างสรรค์วิธีการใหม่ในการนำเสนอผลิตภัณฑ์และบริการอย่างต่อเนื่องโดยเปิดโอกาสและสร้างแรงจูงใจให้พนักงานได้ทดลอง เรียนรู้จากผลที่เกิดขึ้นในรูปของความสำเร็จ/ความล้มเหลว

6. การฝึกพนักงานในด้านการเก็บสะสมและการสืบค้นความรู้ สมาชิกขององค์กรต้องได้รับข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นตลอดจนทรัพยากรต่างๆ สำหรับการเก็บรักษาความรู้ องค์กรต้องทำให้พนักงานเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการติดต่อกับศูนย์กลางของความรู้ รวมทั้งการเข้าถึงข้อมูลที่จำเป็นจากทั่วโลกด้วย

7. การส่งเสริมทีมงานแบบผสมผสานและการหมุนเวียนงาน ผู้การถ่ายโอนความรู้ข้ามพรมแดนได้อย่างสูงสุดอีกแนวทางหนึ่งที่มีประสิทธิผลสำหรับการถ่ายโอนความรู้ในองค์กร คือการถ่ายโอนความรู้ไปสู่บุคคลหรือทีมงาน ไม่ว่าจะ เป็นความรู้ด้านเทคนิค ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือการจัดการความรู้ ประโยชน์ของทีมงานแบบผสมผสาน และการหมุนเวียนงานคือ ความสดใหม่ของวิธีการ และการรับรู้ของสมาชิกเพื่อเป็นมุมมองใหม่เกี่ยวกับการจัดการปัญหาในการปฏิบัติงาน

8. การพัฒนาพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับคุณค่า และความจำเป็นในการเรียนรู้ขององค์กร สิ่งที่องค์กรต้องคำนึงถึง คือ ปริมาณข้อมูลที่มากเกินไป องค์กรต้องกำหนดว่าข้อมูลใดใช้ได้รวมทั้งต้องตัดสินใจเกี่ยวกับคุณค่า และการลงรหัสข้อมูลซึ่งควรอยู่บนพื้นฐานของความจำเป็นในการเรียนรู้ เช่นเดียวกับในส่วนของคลังเก็บความรู้ที่ควรง่ายต่อการเข้าไปใช้โดยการข้ามสายงาน นอกจากนี้ องค์กรควรจัดโครงสร้างและจัดระบบของคลังเก็บความรู้ เพื่อให้ผู้ใช้สามารถค้นหาข้อมูล ข่าวสารที่สั้นกระชับในเวลาที่รวดเร็วและควรปรับปรุงให้มีความทันสมัย ถูกต้อง และเที่ยงตรงอยู่เสมอ

9. การสร้างกลไกต่างๆ เพื่อการรวบรวมและการเก็บสะสมการเรียนรู้ คุณค่าของการเรียนรู้สามารถได้มาจากทั้งความสำเร็จและความล้มเหลว เกี่ยวข้องกับทั้งบุคคลและกลุ่ม องค์กรแห่งการเรียนรู้ต้องจัดการเรียนรู้เหล่านี้ ตลอดจนสร้างวิธีการที่หลากหลายทั้งเชิงบวกและลบเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้

10. การถ่ายโอนการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติงาน ทำได้โดยรวมขั้นตอนที่เฉพาะจากผู้บริหาร ผู้มีส่วนร่วม และผู้ฝึกอบรม ซึ่งอาจแทรกลงในหลักสูตรทั้ง ก่อน ระหว่างและหลังฝึกอบรม เพื่อเป็นแนวทางสำหรับสิ่งที่คาดหวังจะให้เกิดขึ้น (กานต์สุดา มามะศิริานนท์, 2546: 44)

Michael J. Marquardt เสนอปัจจัยส่วนบุคคลที่จะช่วยกระตุ้น และผลักดันให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดการเรียนรู้ และพัฒนาตนเอง 12 ประการ ดังนี้

- 1) มีการคิดสะท้อนกลับเชิงวิเคราะห้จริงจัง โดยไม่เข้าข้างตนเองในกิจกรรมที่ทดลองไป
- 2) มีการสอบถามข้อมูล ข้อคิดเห็นจากผู้อื่น ตั้งคำถามแก่ตนเองหรือแก่ผู้อื่นที่ร่วมทำงาน
- 3) มีจิตใจที่เปิดกว้างยอมรับความเห็นตรงข้าม พร้อมมุ่งมั่นที่จะปรับเปลี่ยน
- 4) มีความมุ่งมั่นที่ชัดเจนในการพัฒนาความรู้มีคุณค่าแก่ตนเอง
- 5) มีความสามารถในการจัดการบังคับควบคุมตนเองในการเรียนรู้ และเข้าใจตัวเอง

- 6) มีความอ่อนน้อมรับ/ให้ความเอื้ออาทรจากผู้อื่นเพื่อสัมพันธภาพที่จะเรียนรู้ร่วมกัน
  - 7) มีความสามารถและทักษะในการรับฟังอย่างมีประสิทธิภาพ และสร้างสรรค์
  - 8) มีความกล้าเผชิญต่อคำติชม ความล้มเหลวจากการปฏิบัติไม่ปิดบังข้อบกพร่อง
  - 9) มีความสามารถในการสนับสนุนช่วยเหลือแนะนำผู้อื่นให้เกิดการเรียนรู้ได้
  - 10) มีความสามารถในการชี้แนะให้ผู้อื่นสามารถวิเคราะห์และเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติ
- มีความสามารถในการนำเสนอที่มีประสิทธิภาพ
- 11) มีความเฉลียวฉลาด รอบคอบ มีสำนึกที่ดี ต่องาน ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อองค์กร
  - 12) มีความตื่นตัว และศึกษาเข้าใจตนเองอยู่เสมอ

2.1.2 การจัดการความรู้ตามแนวคิด Nonaka & Takeuchi

Ikujiro Nonaka

Hirotaka Takeuchi

วิจารณ์ พานิช (2548) ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการความรู้ทำการสรุปกระบวนการจัดการความรู้ตามแนวทางของ Nonaka & Takeuchi ไว้ ดังนี้

1. การสร้างวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้

ผู้บริหารระดับสูงมีหน้าที่สร้างวิสัยทัศน์ เกี่ยวกับความรู้ที่เป็นความรู้หลักขององค์กร สำหรับใช้เป็นเข็มทิศในการจัดการความรู้ขององค์กร การจัดวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้ต้องให้ดึงดูดใจและเข้าใจง่าย สื่อสารให้เป็นที่รับรู้จนเกิดเป็นความเชื่อและค่านิยมร่วมกันทั่วองค์กร วิสัยทัศน์ต้องมีความชัดเจนทำให้มองเห็นทิศทางและขอบเขตร่วมกัน ต้องไม่มีข้อจำกัดมากเกินไปจนทำให้ปิดกั้นความคิดสร้างสรรค์ของบุคคล วิสัยทัศน์นั้นต้องเปิดโอกาสให้พนักงานในแต่ละหน่วยย่อยร่วมกันตีความ นำไปสู่วิสัยทัศน์ และพันธกิจของหน่วยย่อยภายใต้วิสัยทัศน์ ภาพรวมทำให้เกิดความรู้ลึกผูกพันทุ่มเทที่จะทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวิสัยทัศน์

2. สร้างทีมจัดการความรู้ขององค์กร

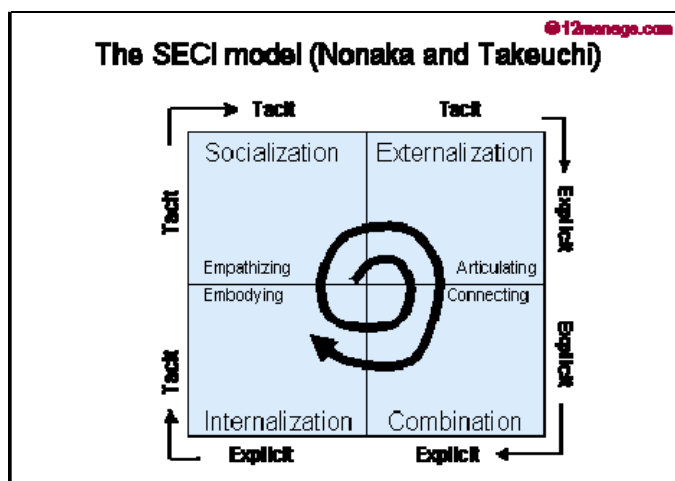
การจัดการความรู้เริ่มที่ตัวบุคคล ไปสู่การดำเนินการเป็นทีม และเป็นระบบทั่วทั้งองค์กร จึงจะเกิดพลังของการจัดการความรู้เต็มที่ และสมาชิกขององค์กรจะต้องเข้าใจบทบาทของตนเองในด้านการจัดการความรู้ ทีมจัดการความรู้ขององค์กร ประกอบด้วย 4 กลุ่ม คือ

1) ผู้ปฏิบัติจัดการความรู้ (Knowledge Practitioner) ได้แก่ พนักงานระดับปฏิบัติการ คือ ผู้จัดการความรู้ตัวจริง ทำหน้าที่หลักเกี่ยวกับความรู้ 4 ประการ คือ การเสาะหา (Acquire) สร้าง (Create) สั่งสม (Accumulate) และใช้ความรู้ (Exploit) ผู้ปฏิบัติ (Operator) และผู้เชี่ยวชาญความรู้ (Knowledge Specialist) ผู้ปฏิบัติเป็นผู้ทำงานหลักขององค์กร และสั่งสมประสบการณ์จากการปฏิบัติงาน ความรู้ที่เกิดขึ้นในตัวพนักงานเหล่านี้อยู่ในรูปของทักษะ เป็นความรู้ฝังลึก (Tacit Knowledge) ของตนเอง และขององค์กรเป็นส่วนใหญ่ การจัดการความรู้ของผู้ปฏิบัติเน้นที่ขั้นตอนการนำความรู้ที่เปิดเผยชัดแจ้งมาปฏิบัติ (Internalization) และนำความรู้ฝังลึกของตนมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน (Socialization)

2) ผู้เชี่ยวชาญความรู้ ทำหน้าที่เกี่ยวกับความรู้ที่เปิดเผยชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และสามารถนำไปเก็บไว้ในคอมพิวเตอร์ให้ค้นหา จัดหมวดหมู่ และจัดส่งให้แก่ผู้ปฏิบัติได้ง่าย ผู้เชี่ยวชาญความรู้ ทำหน้าที่สร้างความรู้ที่ชัดแจ้งจากความรู้ฝังลึก (Externalization) และนำความรู้มาสังเคราะห์จัดหมวดหมู่ หรือสร้างเป็นความรู้ที่ยกระดับขึ้น (Combination)

3) วิศวกรความรู้ (Knowledge Engineer) เป็นภารกิจของผู้บริหารระดับกลางหน้าที่หลักคือการตีความและแปลความรู้ฝังลึกให้เป็นความรู้ที่เปิดเผยจับต้องได้ และนำไปใช้ในการปฏิบัติได้ ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างผู้บริหารระดับสูงกับพนักงานระดับปฏิบัติ โดยตีความวิสัยทัศน์เกี่ยวกับความรู้ขององค์กรที่ผู้บริหารระดับสูงยกร่างขึ้น และอยู่ในสภาพที่เป็นความรู้ฝังลึกไม่ชัดแจ้งให้เป็นความรู้ที่เปิดเผยชัดแจ้ง สอดคล้องกับงานของพนักงานระดับปฏิบัติเอามาพูดคุยทำความเข้าใจกับพนักงานระดับปฏิบัติ เพื่อให้พนักงานระดับปฏิบัติเกิดวิสัยทัศน์ความรู้ของตนในระดับบุคคล และในระดับทีมงาน หรือหน่วยงาน วิศวกรความรู้จึงมีบทบาทหลักในการ Externalize ความรู้ฝังลึกออกมาเป็นความรู้ชัดแจ้ง

วิศวกรความรู้ทำหน้าที่ 3 ประการ ในการหมุนวงจรระดับความรู้ในลักษณะของเกลียวความรู้ (Knowledge Spiral) เกลียวความรู้แรก คือ เกลียวของวงจร SECI (Socialization, Externalization, Combination และ Internalization) เกลียวที่ 2 คือ เกลียวความรู้ข้ามระดับชั้นภายในองค์กร คือ การเชื่อมระหว่างระดับล่าง ระดับกลาง และระดับบนขององค์กร เกลียวที่ 3 เป็นเกลียวความรู้ข้ามหน่วยงานข้ามภารกิจภายในองค์กร

แผนภาพที่ 6 SECI model

(แหล่งที่มา: http://www.12manage.com/methods_nonaka_seci.)

4) ผู้บริหารความรู้ ได้แก่ ผู้บริหารสูงสุด ทำหน้าที่ 3 ประการ คือ

- 1) กำหนดเป้าหมายขององค์กร ซึ่งเป็นเป้าหมายของการจัดการความรู้ขององค์กร คือ กำหนดวิสัยทัศน์เกี่ยวกับการจัดการความรู้ขององค์กร
- 2) สร้างบรรยากาศ และกฎเกณฑ์กติกาขององค์กรให้เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 3) คอยจับความรู้ที่มีประโยชน์ ที่พัฒนาขึ้นในกระบวนการเกิดความรู้ขององค์กรในลักษณะของการปรากฏ (Emergence) เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ (New Paradigm) ของความรู้ และนำมาสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดการตีความต่อเนื่อง เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ และภาคภูมิใจ

3. สร้างบรรยากาศของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเข้มข้นในกลุ่มพนักงานระดับล่าง

บรรยากาศสำคัญ คือ สภาพที่พนักงานสามารถหาประสบการณ์ตรงที่ใช้ในการทำงานซึ่งควรเน้นความรู้จากประสบการณ์ตรงมากกว่าความรู้จากตำรา เป็นความรู้ที่ฝังลึก เน้นกระบวนการ Socialization เช่น การดูงาน การพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การทดลองหรือฝึกปฏิบัติ ตลอดจนความรู้ที่ได้จากการสัมผัสกับภายนอกองค์กร เช่น ผู้ติดต่องานด้วย เป็นต้น

4. ควบคู่การจัดการความรู้ไปพร้อมกับการพัฒนาหรือรูปแบบการทำงานใหม่ๆ

การจัดการความรู้ควรดำเนินการให้ควบคู่หรือสัมพันธ์กับการพัฒนา องค์กรที่มีเป้าหมายเชิงสังคม การบริการ การจัดการความรู้ควรควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพหรือพัฒนาประสิทธิภาพของผลงาน

5. เน้นการจัดองค์กรแบบใช้พนักงานระดับกลางเป็นพลังขับเคลื่อนหลัก

Nonaka และ Takeuchi แนะนำว่ารูปแบบของการจัดองค์กรที่เหมาะสมต่อการจัดการความรู้ คือ แบบ กลาง-ขึ้น-ลง (Middle-Up-Down) ซึ่งเน้นการใช้พนักงานหรือผู้บริหารระดับกลางเป็นพลังหลักในการขับเคลื่อน พนักงานระดับกลางจะเป็นผู้เชื่อมโยงวิสัยทัศน์ของผู้บริหารระดับสูงเข้ากับความเป็นจริงหรือการปฏิบัติของพนักงานระดับล่าง

6. เปลี่ยนโครงสร้างองค์กรเป็นแบบพหุบาท

องค์กรแบบพหุบาท (Hypertext) หมายถึง องค์กรที่มีหลายบริบท (Context) อยู่ในเวลาเดียวกัน (Hypertext + Context) ในแต่ละบริบทมีพนักงานทำงานเต็มเวลา และมีภารกิจอยู่ในบริบทเดียว มีการจัดการความรู้หมุนเวียนอยู่ระหว่างบริบททำให้เกิดการส่งเสริมซึ่งกันและกันเกิดการจัดการความรู้ที่มีพลัง องค์กรพหุบาทมี 3 ชั้น หรือ 3 บริบท ได้แก่

- 1) ชั้นหรือบริบทของระบบงานตามปกติ เป็นรูปแบบขององค์กรแบบพีระมิด
- 2) ชั้นหรือบริบทของ Project Team คือ ทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วสลายตัวกลับสู่ระบบงานปกติ แต่ในช่วงของ Project Team สมาชิกของทีมทำงานเต็มเวลาให้แก่ Project Team ในแบบนี้การจัดองค์กรเป็นรูปพีระมิดหัวกลับ
- 3) ชั้นหรือบริบทฐานความรู้ (Knowledge Base) ทำหน้าที่คอยสกัดรวบรวมและสังเคราะห์ ขยะระดับความรู้ที่เกิดจาก 2 บริบทข้างต้นให้มีความหมายต่อองค์กรมากยิ่งขึ้น อำนาจความสะดวก ในการดำเนินการจัดการความรู้ของพนักงานทุกระดับและทุกบริบท

7. สร้างเครือข่ายความรู้กับโลกภายนอก

การสร้างเครือข่ายความรู้กับโลกภายนอก ที่เกี่ยวกับงานขององค์กรมี 3 ประเด็น ดังนี้

- 1) มีระบบการรับรู้ และตรวจสอบข่าวสาร ความก้าวหน้าของความรู้ในลักษณะของความสามารถในการเข้าใจ (Intelligence)
- 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภาคีเครือข่ายที่มุ่งทำประโยชน์ หรือทำความดีให้สังคม
- 3) การเชื่อมโยง และสกัดความรู้จากผู้ติดต่อ หรือผู้ใช้บริการ โดยเฉพาะความรู้ฝังลึกที่เกิดจากการบริโภคสินค้า หรือใช้บริการขององค์กร

Four categories of knowledge assets (Nonaka and Takeuchi)	
Experiential knowledge assets Tacit knowledge through common experiences <ul style="list-style-type: none"> ▪ Skills and know-how of individuals ▪ Care, love and trust ▪ Energy, passion and tension 	Conceptual knowledge assets Explicit knowledge articulated through images, symbols and language <ul style="list-style-type: none"> ▪ Product concepts ▪ Design ▪ Brand equity
Routine knowledge assets Tacit knowledge routinized and embedded in actions and practices <ul style="list-style-type: none"> ▪ Know-how in daily operations ▪ Organizational routines ▪ Organizational culture 	Systemic knowledge assets Systemized and packaged explicit knowledge <ul style="list-style-type: none"> ▪ Documents, specifications, manuals ▪ Database ▪ Patents and licenses

แผนภาพที่ 7: Four categories of knowledge assets (Nonaka and Takeuchi)

(แหล่งที่มา: http://www.12manage.com/methods_nonaka_seci.html)

การสร้างความรู้ขององค์กร

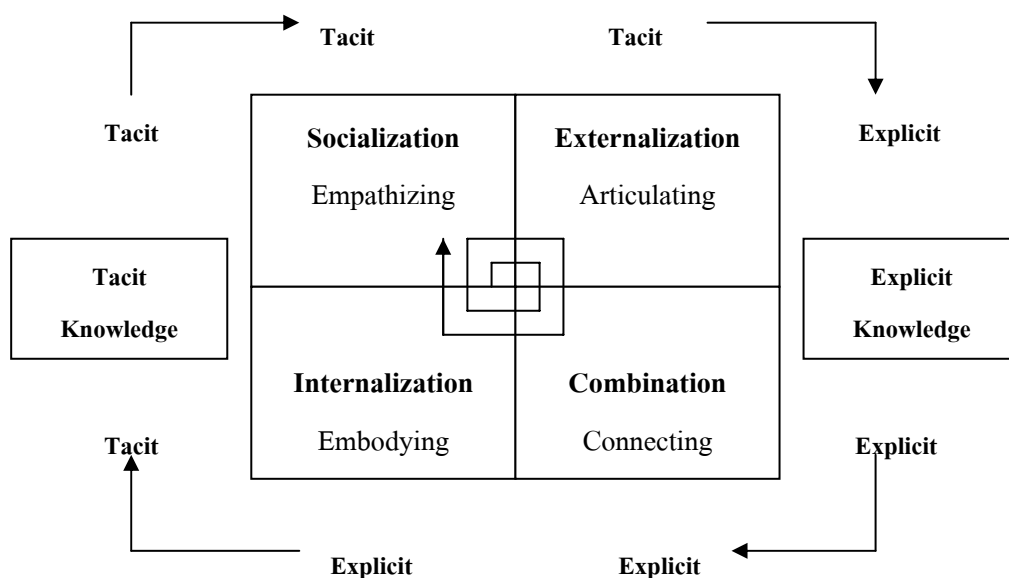
การสร้างความรู้ในองค์กรของ Nonaka and Takeuchi เป็นการสร้างความรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์ระหว่างความรู้ที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) กับความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) เรียกปฏิสัมพันธ์นี้ว่า “กระบวนการเปลี่ยนแปลงความรู้” (SECI: The Knowledge Conversion Process) สามารถอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงความรู้ ดังนี้ (พรชิตา วิเชียรปัญญา, 2547: 27)

1. Socialization กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้ โดยนัยผ่านการแบ่งปันประสบการณ์ อันเนื่องมาจากอยู่ในสภาพแวดล้อมเดียวกัน โดยที่บุคคลสามารถรับความรู้ได้จากการสังเกต เลียนแบบหรือการลงมือปฏิบัติ

2. Externalization เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้โดยนัยไปเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดเจน ขั้นตอนนี้นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการสร้างความรู้ เพราะเป็นขั้นที่ความรู้โดยนัยถูกทำให้ชัดเจนโดยการเปรียบเทียบ ใช้ตัวอย่าง หรือตั้งสมมติฐาน

3. Combination เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่ปรากฏชัดเจน นั่นคือ ทำให้ความคิดต่างๆ เป็นระบบจนกลายเป็นความรู้ ความรู้ที่นำมารวมนั้นนี้เกิดจากการแลกเปลี่ยนของบุคคลเป็นหลัก รวมกับความรู้ที่ผ่านสื่อหรือช่องทางความรู้ต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนเอกสาร การประชุม การสนทนาทางโทรศัพท์ หรือเครือข่ายการติดต่อสื่อสารทางคอมพิวเตอร์ เป็นต้น ดังนั้นความรู้ใหม่ในกระบวนการนี้จึงต้องมีการจัดหมวดหมู่ของความรู้ให้ชัดเจน

4. Internalization เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่ปรากฏชัดเจน ไปเป็นความรู้โดยนัยจากความรู้ต่างๆ ที่บุคคลได้รับทั้งที่เป็นความรู้โดยนัย และความรู้ที่ปรากฏชัดเจน รวมกันกลับไปเป็นความรู้โดยนัยที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลอีกครั้ง กลายเป็นสินทรัพย์มีค่าที่มองไม่เห็นขององค์กร

แผนภาพที่ 8 : SECI: The Knowledge Conversion Process

(ที่มา : I. Nonaka and H. Takeuchi, The Knowledge- Creating Company, 1995)

2.1.3 การจัดการความรู้ตามแนวทางของสถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)

1) การจัดการความรู้

การจัดการความรู้ คือ กระบวนการที่เป็นเครื่องมือหรือวิธีการเพิ่มมูลค่าหรือคุณค่าของกิจการขององค์กร กลุ่มบุคคล หรือเครือข่ายของกลุ่มบุคคลหรือองค์กร

การจัดการความรู้ไม่ได้มีความหมายแค่การนำความรู้มาจัดการ แต่มีความหมายจำเพาะและลึกซึ้งกว่านั้นมาก การจัดการความรู้ประกอบด้วยกิจกรรมและกระบวนการ ต่อไปนี้

1. การขุดค้น และรวบรวมความรู้ คัดเลือกเอาไว้เฉพาะความรู้ที่จำเป็นสำหรับการใช้ประโยชน์ ทั้งจากภายในองค์กรและจากภายนอกองค์กร นำมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และความเหมาะสมกับบริบทของสังคมและขององค์กร ถ้าไม่เหมาะสมให้ดำเนินการปรับปรุง

2. การจัดหมวดหมู่ความรู้ ให้เหมาะสมต่อการใช้งาน

3. การจัดเก็บความรู้ เพื่อให้ค้นหาได้ง่าย

4. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้

5. การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้

6. การวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อยกระดับความรู้

7. การสร้างความรู้ใหม่

8. การประยุกต์ใช้ความรู้

9. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้

การจัดการความรู้เริ่มที่ปณิธานความมุ่งมั่น (purpose) อันยิ่งใหญ่ร่วมกันของสมาชิกขององค์กร กลุ่มบุคคลหรือเครือข่ายที่ร่วมกันใช้ความเพียรดำเนินการจัดการความรู้ด้วยวิธีการและยุทธศาสตร์อันหลากหลายเพื่อใช้ความรู้เป็นพลังหลักในการบรรลุเป้าหมายตามความมุ่งมั่นเพื่อประโยชน์ขององค์กร กลุ่มบุคคล เครือข่ายและยังประโยชน์ให้แก่สังคมในวงกว้างด้วย

การจัดการความรู้มีความหมายกว้างกว่า การจัดการสารสนเทศกว้างกว่าการจัดการข้อมูล และกว้างกว่าการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ในการจัดการความรู้ ต้องมีการจัดการครบทั้ง 3 องค์ประกอบของความรู้ คือ ความรู้ฝังลึกในคน ความรู้แฝงในองค์กรและความรู้เปิดเผย รวมทั้งจะต้องมีเป้าหมายเพื่อพัฒนากิจกรรมเป็นหลัก (core activities) ขององค์กร กลุ่มบุคคลหรือเครือข่าย

การจัดการความรู้ จะต้องดำเนินการในลักษณะที่บูรณาการอยู่ในกิจกรรมหรืองานประจำ ไม่ใช่เป็นกิจกรรมที่แยกจากงานประจำต้องดำเนินการ โดยไม่ทำให้สมาชิกขององค์กรรู้สึกว่ามีภาระเพิ่มขึ้น

การจัดการความรู้เน้นการดำเนินการเกี่ยวกับคนในองค์กร กลุ่มบุคคลหรือเครือข่าย ผลของการจัดการความรู้วัดจากผลงาน วัฒนธรรมองค์กร สันทริพย์ทางปัญญาขององค์กร และความสามารถในการสร้างนวัตกรรมหรือการปรับตัวขององค์กร

การจัดการความรู้มีทั้งการจัดการความรู้ที่ดีและการจัดการความรู้ที่ไม่ดี การจัดการความรู้ที่ดีมีลักษณะลงทุนน้อยแต่ได้ผลกระทบบมาก การจัดการความรู้ที่ไม่ดีเป็นการจัดการความรู้ที่ได้ผลไม่คุ้มค่าการลงทุน

พื้นฐานสำคัญต่อความสามารถในการจัดการความรู้ คือ ความเป็นองค์กรเรียนรู้ (Learning organization) หรือองค์กรเคออร์ดิค (chaordic organization) และการที่สมาชิกขององค์กรเป็นบุคคลเรียนรู้ (learning person)

ในเรื่องการจัดการความรู้ ไม่มีสิ่งใดหรือหลักการใดสำคัญยิ่งกว่าจินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กลุ่มผู้ดำเนินการจัดการความรู้จะต้องมั่นใจที่จะใช้จินตนาการและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อการจัดการความรู้อย่างเต็มที่ ความเป็นอิสระที่จะคิด มีความมั่นใจที่จะคิด และนำความคิดมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคิดร่วมกันผ่านการกระทำเพื่อเป้าหมายบรรลุความมุ่งมั่นที่กำหนดร่วมกัน การจัดการความรู้จะต้องเชื่อมโยงกับกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การสร้างความรู้ นวัตกรรมการศึกษา การพัฒนาคน การเรียนรู้ เป็นต้น

2) องค์ประกอบของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการแปรข้อมูล (data) สู่สารสนเทศ (information) แปรสารสนเทศเป็นความรู้ (knowledge) และใช้ความรู้เพื่อปฏิบัติการ (action) โดยที่ไม่หยุดอยู่แค่ระดับความรู้ แต่จะยกระดับไปถึงปัญญา (wisdom) คุณค่า ความดี ความงาม

ในระดับข้อมูล มีการบันทึกจากการทำงาน มีการค้นหาหรือขุดค้น (mining) รวบรวมข้อมูลนำมาตรวจสอบกรองเอาเฉพาะข้อมูลที่น่าเชื่อถือและสำคัญต่องานขององค์กร นำมาจัดหมวดหมู่เพื่อให้ประมวลเป็นข้อมูลได้ง่ายจัดเก็บเป็นฐานข้อมูลได้อย่างเป็นระบบให้ค้นหาได้ง่ายนำไปสู่การจัดบริการข้อมูลมีกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนข้อมูล

(1) กระบวนการแปรหรือประมวลข้อมูลไปเป็นข้อสนเทศ ประกอบด้วย การกรองเอาไว้เฉพาะข้อมูลที่แม่นยำ และเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น นำมาตีความ หรือจัดรูปแบบ (pattern) ภายใต้กรอบบริบท (context) ของเรื่องนั้น

(2) ในระดับข้อสนเทศ มีการเลือก จัดหมวดหมู่ ให้เหมาะและจูงใจผู้ใช้ จัดเก็บให้บริการ ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยน และนำไปใช้ประโยชน์

(3) กระบวนการแปรข้อสนเทศไปเป็นความรู้ เป็นกระบวนการภายในคน และกระบวนการระหว่างคน โดยนำข้อสนเทศมาตีความ เปรียบเทียบตามบริบทขององค์กร เป้าหมายขององค์กรและสิ่งแวดล้อมขององค์กร ได้เป็นความรู้โดยที่ความรู้นี้อาจมีพลังระดับการทำนาย

(4) ในระดับความรู้ มีการดำเนินการส่งเสริมหรือสร้างเงื่อนไข ให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ (knowledge sharing) ภายในองค์กร ไม่มีการปิดบังความรู้ มีการยกระดับความรู้ให้ลึกซึ้งหรือเชื่อมโยงยิ่งขึ้นอาจยกระดับขึ้นไปถึงความเข้าใจในกระบวนการทัศน์ใหม่ มีการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ประกอบการกำหนดนโยบาย ประกอบการตัดสินใจเลือกแนวทางใดแนวทางหนึ่งหลายๆทางเลือก หรือใช้ในการทำงานให้ประสบความสำเร็จสมความมุ่งหมาย แล้วเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากการกระทำนั้น (เกิดปัญญา) และภาคีผู้มีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ได้รับผลจากความสำเร็จและเกิดปิติสุข

เมื่อมีการประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อกิจการใดกิจการหนึ่ง ย่อมมีการสังเกตและเก็บข้อมูลจากกิจกรรมนั้น นำไปแปรเป็นข้อสนเทศ และความรู้ สำหรับนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดผลงานที่ดียิ่งขึ้น เป็นวัฏจักรหมุนเวียน ไม่รู้จบเป็นวัฏจักรแห่งการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาการและปัญญา

การจัดการความรู้ คือ เครื่องมือพัฒนาผลงานของบุคคล องค์กร เครือข่ายและพัฒนาสังคมในภาพรวมในยุคสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ การจัดการความรู้มีอยู่ตามธรรมชาติในทุกที่ แต่เป็นการจัดการความรู้ที่ทำโดยไม่มีระบบแบบแผน สคส. เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการจัดการความรู้ให้เป็นระบบเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนสังคมไทยทุกภาคส่วน

3) จุดอ่อนของการจัดการความรู้ที่พบโดยทั่วไป

(1) เป็นการดำเนินการสร้างความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ ประยุกต์ใช้ความรู้แบบไม่มีระบบไม่มีโครงสร้างจึงทำให้การจัดการความรู้มีลักษณะไม่มีหลักเกณฑ์

(2) การตัดสินใจมักกระทำโดยไม่ได้ใช้ความรู้ที่ดีที่สุดที่มีอยู่ภายในองค์กร

(3) ความรู้ที่มีอยู่ไม่ถูกใช้ซ้ำ ไม่มีการแลกเปลี่ยน สมาชิกขององค์กรต้องสร้างความรู้ใหม่ขึ้นใช้เองโดยไม่จำเป็นทำให้มีการทำงานซ้ำกับงานที่คนอื่นภายในองค์กรเคยทำไว้

(4) สมาชิกขององค์กรอยู่ภายใต้สภาพที่ข้อสนเทศ (information) มากจนเกิดความสับสนแทนที่ข้อสนเทศนั้นจะช่วยให้ทำงานได้ดีขึ้น

(5) การปกปิดความรู้ระหว่างสมาชิกขององค์กรเป็นเรื่องปกติและไม่มี ความสนใจในกลุ่มสมาชิกขององค์กรที่จะช่วยกันเพิ่มพูนความรู้

การจัดการความรู้ (KM) คือ เครื่องมือ เพื่อใช้ในการบรรลุเป้าหมาย อย่างน้อย 3 ประการ ไปพร้อมกัน ได้แก่ บรรลุเป้าหมายของงาน บรรลุเป้าหมายพัฒนาคน และบรรลุเป้าหมายการพัฒนาองค์กรไปสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ดังนั้น การจัดการความรู้จึงไม่ใช่เป้าหมายในตัวเอง เมื่อไรก็ตามที่เข้าใจผิด เอาการจัดการความรู้เป็นเป้าหมาย ความผิดพลาดที่จะเกิดตามมา คือ การจัดการความรู้ปลอม เป็นการดำเนินการเพียงเพื่อให้ได้ชื่อว่าการจัดการความรู้เท่านั้น

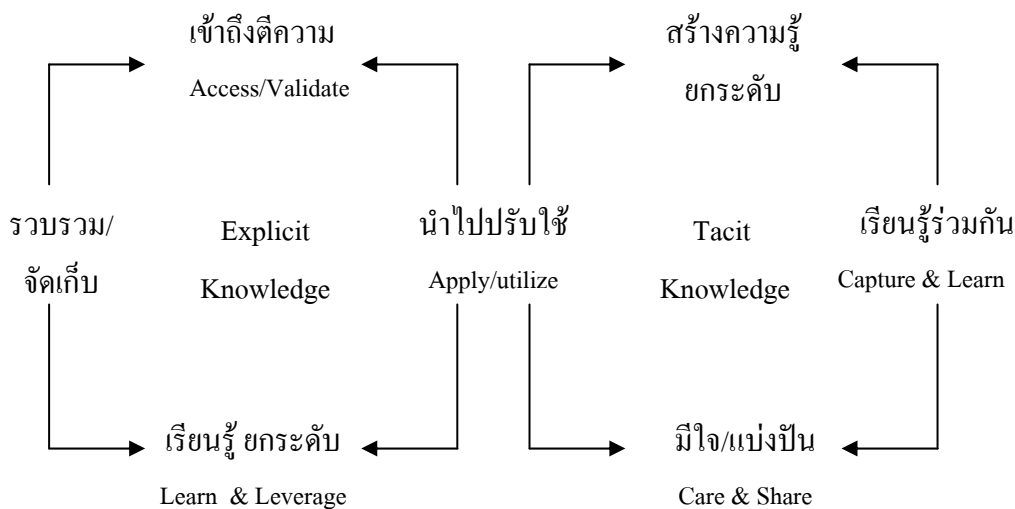
4) ประเภทของความรู้ ความรู้อาจแบ่งใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

(1) ความรู้เด่นชัด “Explicit Knowledge” เป็นความรู้ที่อยู่ในรูปแบบที่เป็นเอกสาร หรือ วิชาการ อยู่ในตำรา คู่มือปฏิบัติงาน

(2) ความรู้ซ่อนเร้น “Tacit Knowledge” เป็นความรู้แฝงอยู่ในตัวคนเป็นประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนานเป็นภูมิปัญญา ความรู้ทั้ง 2 ประเภท มีวิธีการจัดการที่แตกต่างกัน

การจัดการ “ความรู้เด่นชัด” เน้นที่การเข้าถึงแหล่งความรู้ ตรวจสอบ และตีความได้ เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดความรู้ใหม่ จึงนำมาสรุป เพื่อใช้อ้างอิง หรือให้ผู้อื่นได้เข้าถึงเพื่อเรียนรู้ต่อไป

การจัดการ “ความรู้ซ่อนเร้น” เน้นที่การจัดเวทีเพื่อให้มีการแบ่งปันความรู้ที่อยู่ในตัวผู้ปฏิบัติทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ที่แต่ละคนสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้

แผนภาพที่ 9 : ปรับปรุงจาก วงจรความรู้ ศคส.

ความรู้ทั้ง 2 ประเภท สามารถเปลี่ยนสถานภาพ สลับปรับเปลี่ยนตลอดเวลา “Explicit Knowledge” สามารถเปลี่ยนเป็น “Tacit Knowledge” และ “Tacit Knowledge” สามารถเปลี่ยนเป็น “Explicit Knowledge” ได้

5) แรงจูงใจในการเริ่มจัดการความรู้

แรงจูงใจแท้ ต่อการดำเนินการจัดการความรู้ คือ เป้าหมายที่งาน คน และองค์กร เป็นเงื่อนไขสำคัญในระดับที่เป็นหัวใจสู่ความสำเร็จในการจัดการความรู้

แรงจูงใจเทียม การดำเนินการจัดการความรู้ในสังคมไทย มีหลากหลายแบบ เช่น ทำเพราะถูกบังคับตามข้อกำหนดขององค์กร เป็นต้น ซึ่งเป็นเหตุนำไปสู่การทำกรจัดการความรู้แบบเทียมและนำไปสู่ความล้มเหลวในที่สุด เพราะทำโดยไม่เข้าใจความหมาย และวิธีการดำเนินการจัดการความรู้อย่างแท้จริง

6) คนสำคัญในการดำเนินการจัดการความรู้

(1) ผู้บริหารสูงสุด (CEO) จัดได้ว่า “โชคดีที่สุด” สำหรับวงการจัดการความรู้ ถ้าผู้บริหารสูงสุดเห็นคุณค่าและดำเนิน การผลักดัน KM ผู้บริหารสูงสุดควรเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมจัดการความรู้โดยกำหนดตัวบุคคลที่จะทำหน้าที่คุณเอื้อระบบ ซึ่งควรเป็นผู้บริหารระดับสูง

(2) คุณเอื้อ (Chief Knowledge Officer - CKO) หาก KM เริ่มมาจากผู้บริหารระดับสูง “คุณเอื้อ” ย่อมทำงานได้สะดวกมากขึ้น แต่หากการริเริ่มที่แท้จริงไม่ได้มาจากผู้บริหารระดับสูง บทบาทแรกของ “คุณเอื้อ” คือ เอาหัวปลาไปขายผู้บริหารสูงสุดกลายเป็นเจ้าของ “หัวปลา” ให้ได้ บทบาทต่อไปของ “คุณเอื้อ” คือ การหา “คุณอำนวย” และร่วมกับ “คุณอำนวย” จัดให้มีการกำหนด “เป้าหมาย/หัวปลา” ในระดับย่อยๆ ของ “คุณกิจ/ผู้ปฏิบัติงาน” คอยเชื่อมโยง “หัวปลา” เข้ากับ วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และยุทธศาสตร์ขององค์กร จัดบรรยากาศแนวราบ และการบริหารงานแบบเอื้ออำนาจ (empowerment) ร่วมแบ่งปันทักษะในการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการจัดการความรู้โดยตรง และเพื่อแสดงให้ “คุณกิจ” เห็นคุณค่าของ ทักษะดังกล่าวจัดสรรทรัพยากรสำหรับใช้ในกิจกรรมจัดการความรู้ พร้อมคอยเชื่อมโยงการจัดการความรู้เข้ากับกิจกรรมสร้างสรรค์อื่นๆทั้งภายใน และนอกองค์กร ติดตามความเคลื่อนไหวของการ ดำเนินการให้คำแนะนำบางเรื่องและแสดงท่าที ชื่นชมในความสำเร็จอาจจัดให้มีการยกย่องใน ผลสำเร็จและให้รางวัลที่อาจไม่เน้นสิ่งของ แต่เน้นการสร้างควมภาคภูมิใจในความสำเร็จ

(3) คุณอำนวย (Knowledge Facilitator - KF) เป็นผู้คอยอำนวยความสะดวกในการจัดการความรู้ ความสำคัญของ “คุณอำนวย” อยู่ที่การเป็นนักจุดประกายความคิด และการเป็นนักเชื่อมโยงโดยต้องเชื่อมโยงระหว่างผู้ปฏิบัติคุณกิจกับผู้บริหาร คุณเอื้อเชื่อมโยงระหว่างคุณกิจ ต่าง

กลุ่มภายในองค์กรและเชื่อมโยง การจัดการความรู้ภายในองค์กรและภายนอกองค์กร โดยหน้าที่ที่ “คุณอำนวย” ควรทำ คือ

- ร่วมกับ “คุณเอื้อ” จัดให้มีการกำหนด “หัวปลา” ของ “คุณกิจ” อาจจัด “มหกรรมหัวปลา” เพื่อสร้างเป็นเจ้าของ “หัวปลา”
- จัดตลาดนัดความรู้ เพื่อให้ “คุณกิจ” นำความสำเร็จมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดความรู้ ออกจากวิธีทำงานที่นำไปสู่ความสำเร็จนั้น เพื่อการบรรลุ “หัวปลา”
- จัดการดูงาน หรือกิจกรรม “เชิญเพื่อนมาช่วย” (Peer Assist) เพื่อให้บรรลุ “หัวปลา” ได้ง่าย หรือเร็วขึ้น โดยที่ผู้นั้นจะอยู่ในหรือนอกองค์กรก็ได้ เรียนรู้วิธีทำงานจากเขา เชิญเขา มาเล่า หรือสาธิต
- จัดพื้นที่เสมือนสำหรับแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสำหรับเก็บรวบรวมความรู้ที่ได้ เช่น เทคโนโลยีการสื่อสารสารสนเทศ เว็บไซต์ เว็บบอร์ด เว็บบล็อก อินทราเน็ต เป็นต้น
- ส่งเสริมให้เกิดชุมชนแนวปฏิบัติ (CoP-Community of Practice) ในเรื่องที่เป็นความรู้ หรือเป็นหัวใจในการบรรลุเป้าหมายหลักขององค์กร
- เชื่อมโยงการดำเนินการจัดการความรู้ขององค์กร กับกิจกรรมจัดการความรู้ภายนอก เพื่อสร้างความคึกคัก และเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภายนอก

(4) คุณกิจ (Knowledge Practitioner - KP) หรือผู้ปฏิบัติงาน เป็นตัวจริงของการจัดการความรู้ เพราะเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้ประมาณร้อยละ 90-95 ของทั้งหมด “คุณกิจ” เป็นเจ้าของ “หัวปลา” โดยแท้จริง และเป็นผู้ที่มีความรู้ “Explicit Knowledge” และ “Tacit Knowledge” และเป็นผู้ที่ต้องมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ใช้ หา สร้าง แปลง ความรู้เพื่อการปฏิบัติให้บรรลุถึง “เป้าหมาย/หัวปลา” ที่ตั้งไว้

(5) คุณประสาน (Network Manager) เป็นผู้ที่คอยประสานเชื่อมโยงเครือข่ายการจัดการความรู้ระหว่างหน่วยงาน ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในวงที่กว้างขึ้นเกิดพลังความร่วมมือทางเครือข่ายในการเรียนรู้ และยกระดับความรู้

7) โมเดลการจัดการความรู้สู่บริบทไทย

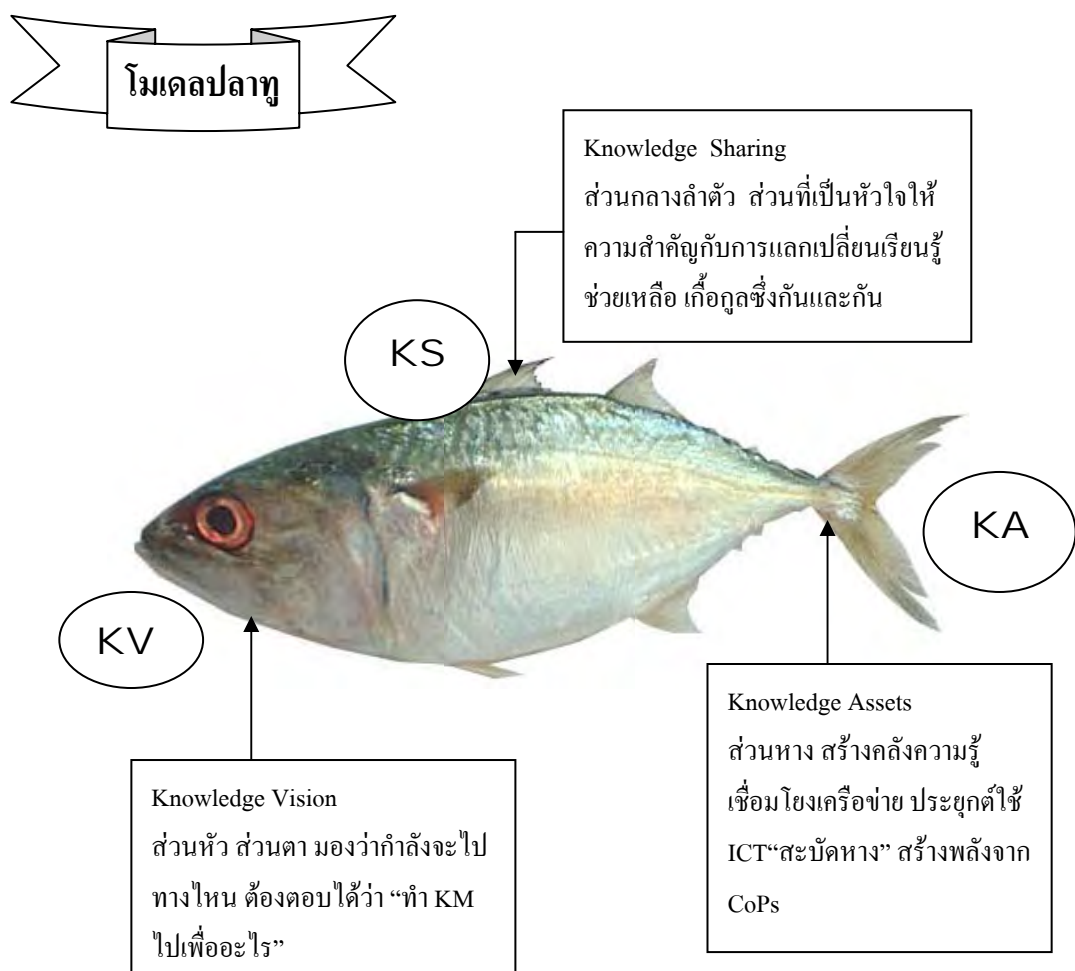
ในการดำเนินงานของ สคส. ทางสถาบันได้นำโมเดลการจัดการความรู้รูปแบบต่างๆ มาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทไทย คือ

- (1) โมเดลปลาทุ
- (2) โมเดลฝูงปลาตะเพียน
- (3) การใช้เครื่องมือชุดธารปัญญา ประกอบด้วยเครื่องมือหลัก 5 ชิ้น คือ
  - ตารางแห่งอิสรภาพ

- แผนภูมิแม่น้ำ (River Diagram)
- แผนภูมิขั้นบันได (Stair Diagram)
- ชุมความรู้ (Knowledge Assets) และ
- พื้นที่ประเทืองปัญญา รวมทั้งการใช้

(4) วงจรการจัดการความรู้ตามแบบของบริษัท ซีร็อกซ์ (Xerox Model) ซึ่ง สคส. พบว่า การใช้เครื่องมือดังกล่าวช่วยให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีพลังเป็นอย่างมาก

ตัวอย่างโมเดลการจัดการความรู้สู่บริษัทไทย

แผนภาพที่ 19 : ปรับปรุงจาก “โมเดลปลา” ซึ่งเป็นโมเดลอย่างง่ายของ สคส.
ที่เปรียบเทียบการจัดการความรู้ กับส่วนต่างๆของปลา

โมเดลปลาทู

“โมเดลปลาทู” เป็นโมเดลอย่างง่ายของ สคส. ที่เปรียบเทียบการจัดการความรู้เหมือนกับปลาทูหนึ่งตัวที่มี 3 ส่วน คือ

“หัวปลา” (Knowledge Vision - KV) หมายถึง ส่วนที่เป็นเป้าหมาย วิสัยทัศน์หรือทิศทางของการจัดการความรู้ โดยก่อนที่จะทำการจัดการความรู้ ต้องตอบให้ได้ว่า “เราจะทำ KM ไปเพื่ออะไร” โดย “หัวปลา” จะต้องเป็นของ “คุณกิจ” หรือ ผู้ดำเนินกิจกรรม KM ทั้งหมด โดยมี “คุณเอื้อ” และ “คุณอำนวย” คอยช่วยเหลือ

“ตัวปลา” (Knowledge Sharing - KS) เป็นส่วนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญ ซึ่ง “คุณอำนวย” จะมีบทบาทมากในการช่วยกระตุ้นให้ “คุณกิจ” มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ โดยเฉพาะความรู้ซ่อนเร้นที่มีอยู่ในตัว “คุณกิจ” พร้อมอำนวยให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้แบบเป็นทีมให้เกิดการหมุนเวียนความรู้ ยกระดับความรู้ และเกิดนวัตกรรม

“หางปลา” (Knowledge Assets - KA) เป็นส่วนของ “คลังความรู้” หรือ “ขุมความรู้” ที่ได้จากการเก็บสะสม “เกร็ดความรู้” ที่ได้จากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ตัวปลา” ซึ่งเราอาจเก็บส่วนของ “หางปลา” นี้ด้วยวิธีต่างๆ เช่น ICT ซึ่งเป็นการสกัดความรู้ที่ซ่อนเร้นให้เป็นความรู้ที่เด่นชัด นำไปเผยแพร่และแลกเปลี่ยนหมุนเวียนใช้ พร้อมยกระดับต่อไป

วงจรการจัดการความรู้ตามแบบของบริษัท ซีร็อกซ์ (Xerox Model)

เครื่องมือชิ้นนี้เป็นเครื่องมือที่ สคส. นำวงจรการจัดการความรู้ตามแบบของบริษัท ซีร็อกซ์ (Xerox) มาปรับใช้ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก คือ

1. การจัดการการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรม (Transition and Behavior Management) องค์ประกอบนี้เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ยาก ในกรณีขององค์กรผู้บริหารระดับสูงต้องให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ และมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ต้องจัดตั้งทีมงานเพื่อทำหน้าที่วางแผนและจัดกิจกรรมต่างๆ และต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ ลองผิดลองถูก มีการนำเอาความคิดสร้างสรรค์มาปฏิบัติ

2. การสื่อสาร (Communication) องค์ประกอบนี้ต้องคำนึงถึงปัจจัยหลัก 3 อย่าง ได้แก่ เนื้อหาของเรื่องที่ต้องการสื่อสาร กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการสื่อสาร และช่องทางในการสื่อสาร

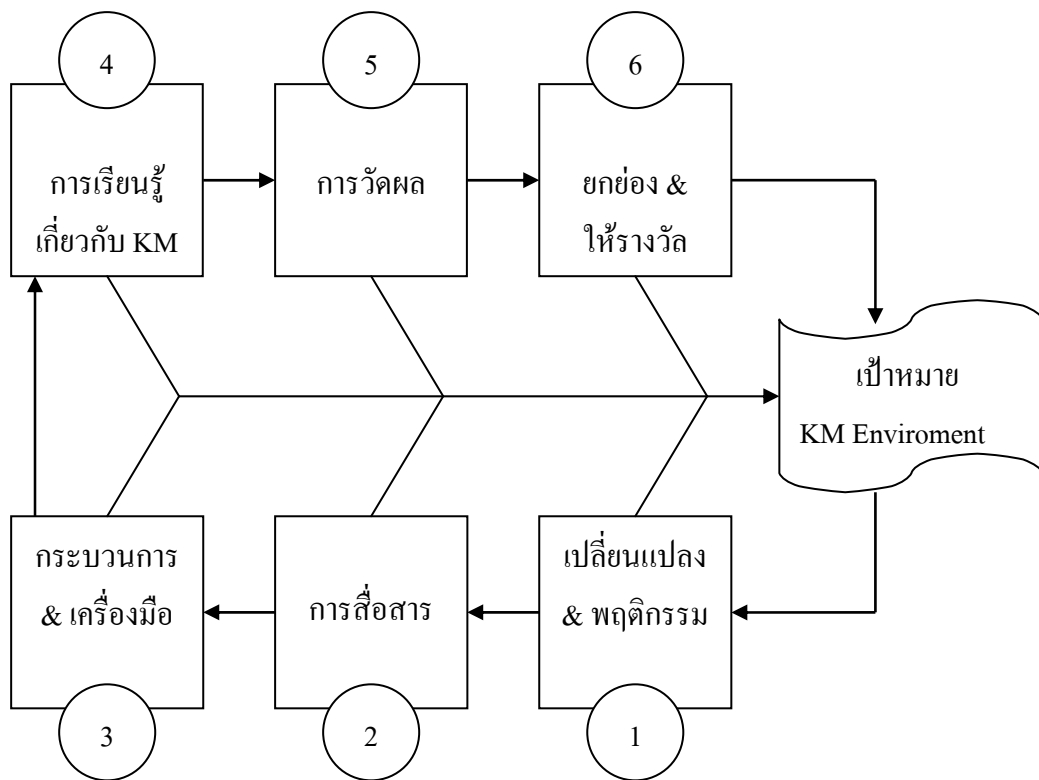
3. กระบวนการและเครื่องมือ (Process and Tools) กระบวนการและเครื่องมือสามารถเลือกใช้ตามความเหมาะสมกับบริบท เช่น การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในพื้นที่จริง หรือในพื้นที่เสมือนจริง

4. การฝึกอบรมและการเรียนรู้ (Training and Learning) เพื่อให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ จำเป็นต้องมีการฝึกอบรมเพิ่มเติมในกลุ่มเป้าหมายตามความจำเป็น และต้องส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายศึกษาเรียนรู้เพิ่มเติมด้วยตัวเองด้วย

5. การวัดผล (Measurements) การวัดผลจะเปลี่ยนไปตามพัฒนาการของการจัดการความรู้ เช่น ในระยะเริ่มแรกอาจวัดผลจากระบบหรือกิจกรรมต่างๆที่ทำ ระยะต่อมาอาจวัดผลจากปัจจัยส่งออก และในท้ายที่สุดอาจวัดผลจากผลลัพธ์ที่ได้จากการปฏิบัติจัดการความรู้

6. การยกย่องชมเชยและให้รางวัล (Recognition and Rewards) องค์ประกอบนี้ถือเป็นการสร้างแรงจูงใจอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในระยะแรกของการปฏิบัติจัดการความรู้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานมีความกระตือรือร้นในการพัฒนางาน ท้ายสุดต้องชี้ให้ผู้ปฏิบัติงานเข้าใจว่าประโยชน์ที่จะได้รับจากการจัดการความรู้นั้นจะอยู่ที่ตัวผู้ปฏิบัติงานเอง

วงจรการจัดการความรู้ตามของ Xerox Model

แผนภาพที่ 11 : วงจรการจัดการความรู้ตามของ Xerox Model

2.2 ความหมายของการจัดการความรู้

ดาเวนพอร์ต และพรูซาค (Davenport and Prusak, 1998) ให้คำจำกัดความว่า การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการที่เป็นระบบในการค้นหา คัดเลือก และเผยแพร่สารสนเทศเพื่อพัฒนาความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งของบุคลากรในองค์กร เพื่อให้ได้มุมมองในองค์กรมากขึ้น

Bennet&Bennet (2004: 2 อ้างใน ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2549: 45) ให้ความหมายของการจัดการความรู้ว่า คือ กระบวนการที่เป็นระบบในการสร้าง รักษา และสนับสนุนให้องค์กรใช้ความรู้ของบุคคลและความรู้ส่วนรวมในการทำงาน เพื่อให้บรรลุพันธกิจขององค์กร โดยมองการจัดการความรู้เป็นเสมือนการสร้างความสำเร็จได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน เพื่อให้การทำงานมีผลงานสูงขึ้น เป็นกระบวนการในการสร้าง ประมวล เผยแพร่ และใช้สารสนเทศที่มีคุณค่าเพื่อใช้ในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิผลโดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้้องค์กรตระหนักถึงความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลภายในองค์กร เพื่อส่งเสริมให้มีการพัฒนาวัฒนธรรมขององค์กรให้ความสำคัญกับความรู้ การสร้างโครงสร้างพื้นฐาน หรือระบบต่างๆในองค์กร และการมีเทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ

การจัดการความรู้มาจากคำว่า Knowledge และ Management หมายถึง การจัดการสารสนเทศ (Information) และการบริหารคน (People) ในทุกองค์กรมีการใช้สารสนเทศ ที่จัดเก็บไว้ในรูปดิจิทัลและจัดเก็บความรู้ใหม่ที่บุคคลในองค์กรมีเพื่อเผยแพร่และแบ่งปันการใช้สารสนเทศในองค์กร การจัดการความรู้นั้นไม่เพียงเฉพาะความรู้ในองค์กร แต่เป็นความรู้นอกองค์กร ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานขององค์กรด้วย (น้ำทิพย์ วิภาวิน, 2547:15)

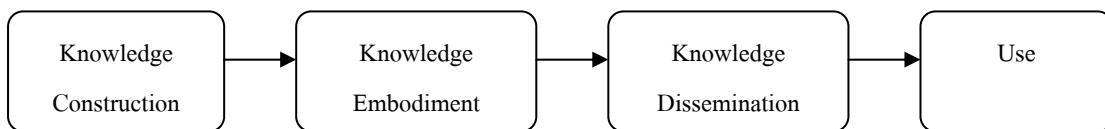
การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ รูปแบบใหม่ที่เน้นการพัฒนากระบวนการงาน(Business Process) ควบคู่ไปกับการพัฒนาการเรียนรู้ (Learning Process) ผ่านกระบวนการจำแนก วิเคราะห์ และจัดระเบียบความรู้ เพื่อสรรหา คัดเลือกจัดการ และเผยแพร่สารสนเทศที่ถูกต้องเหมาะสม และเอื้ออำนวยให้เกิดการแบ่งปันความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งขององค์กรเพื่อปรับปรุงหรือเพื่อเพิ่มขีดความสามารถเชิงการแข่งขัน และเพื่อให้ได้มุมมองในองค์กรมากยิ่งขึ้น (กิริติ ยศยิ่งยง, 2550: 44)

พรธิดา วิเชียรปัญญา (2547: 32) กล่าวถึง การจัดการความรู้ว่า คือ กระบวนการอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะของแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่างๆ ที่้องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานซึ่งก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายโอนความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจาย และไหลเวียนทั่วทั้งองค์กรอย่างสมดุล เป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตและพัฒนาองค์กร

2.3 กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process)

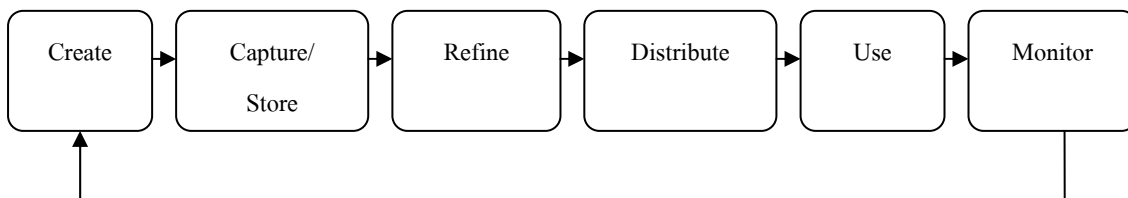
ขอบเขตของการจัดการความรู้มีความกว้างขวางและซับซ้อน ครอบคลุมถึงศาสตร์อื่นๆ เช่น การบริหาร การจัดการ การปฏิบัติ หลักปรัชญา เทคโนโลยี กลยุทธ์ และลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นต้น โดยมีแกนหลักที่สำคัญ คือ “กระบวนการจัดการความรู้” (Knowledge Management Process) ในขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ มีนักจัดการความรู้เสนอกระบวนการไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งมีความแตกต่าง และมีความคล้ายกันในบางขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้ เช่น การกำหนดความรู้ที่ต้องการ (Knowledge Identification) การสร้าง/พัฒนาความรู้ใหม่ (Knowledge Development) การเก็บรวบรวมความรู้ (Knowledge embodiment) การนำความรู้ไปใช้ (Use) การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge dissemination) การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Sharing/ Distribution) การนำความรู้มาใช้ประโยชน์ (Knowledge Utilization) เป็นต้น

กระบวนการจัดการความรู้ของ Demarest คือ การสร้างความรู้ (Knowledge construction) การเก็บรวบรวมความรู้ (Knowledge embodiment) การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge dissemination) และการนำความรู้ไปใช้ (Use)

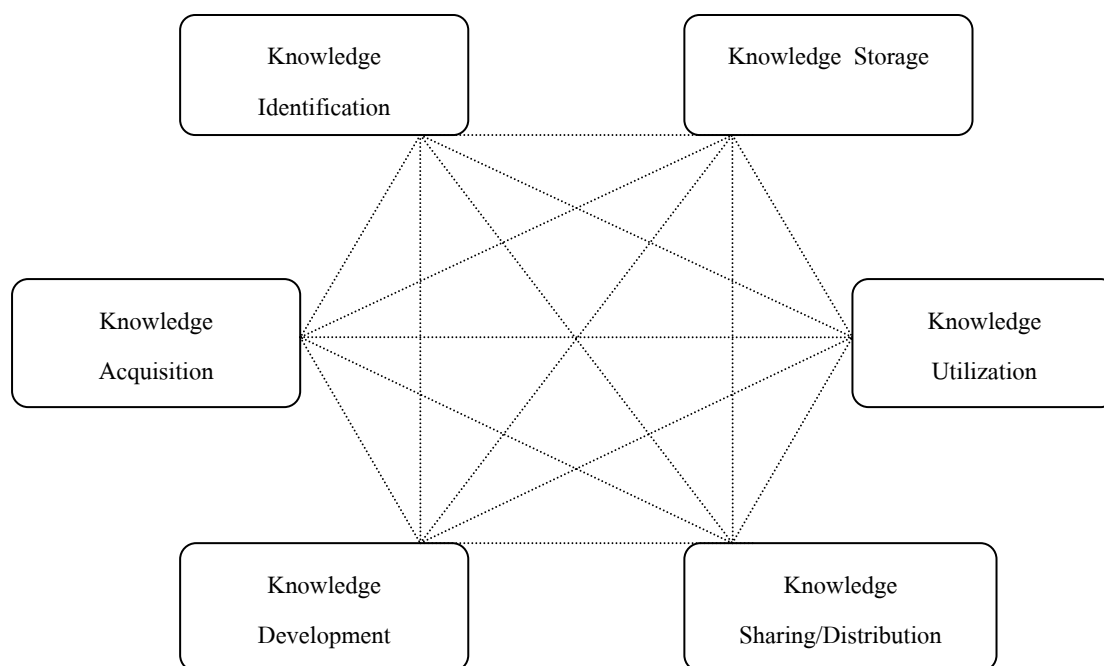
แผนภาพที่ 12 : กระบวนการจัดการความรู้ในโมเดลของ Demarest

Turban และคณะ นำเสนอกระบวนการจัดการความรู้เป็นลำดับหมุนเวียน ประกอบด้วย การสร้าง (create) การจับและเก็บ (capture and store) การเลือกหรือกรอง (refine) การกระจาย (distribute) การใช้ (use) และการติดตาม/ตรวจสอบ (monitor)

แผนภาพที่ 13 : กระบวนการจัดการความรู้ในโมเดลของ Turban และคณะ

Probst และคณะ เสนอขั้นตอนกระบวนการจัดการความรู้ คือ การกำหนดความรู้ที่ต้องการ (Knowledge Identification) การจัดหาความรู้ที่ต้องการ (Knowledge Acquisition) การสร้าง/พัฒนาความรู้ใหม่ (Knowledge Development) การถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Sharing/Distribution) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storing) การนำความรู้มาใช้ประโยชน์ (Knowledge Utilization) กำหนดความสัมพันธ์ในรูปแบบข่ายงาน (Mesh) ที่ทุกกระบวนการมีความสัมพันธ์กัน

แผนภาพที่ 14 : กระบวนการจัดการความรู้ในโมเดลของ Probst และคณะ
(แหล่งที่มา: สมชาย นำประเสริฐชัย http://qa.bu.ac.th/program/KM49/download/Tech_KM.pdf)

บดินทร์ วิจารณ์ (2547: 45) เสนอกระบวนการของการจัดการความรู้ว่ามี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) การกำหนดชนิดของทุนทางปัญญาหรือความรู้ที่ต้องการ (Define) เพื่อตอบสนองกลยุทธ์ขององค์กร หรือการปฏิบัติงานหรือการค้นหาว่าองค์ความรู้หลักขององค์กรคืออะไร (Core Competency) และเป็นองค์ความรู้ที่สามารถสร้างความแตกต่าง เมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่งได้อย่างไร

2) การสร้างทุนทางปัญญา (Create) คือ การค้นหาใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่ด้วยการศึกษาเพิ่มเติม การสอนงานภายในองค์กร หรือหากเป็นองค์ความรู้ใหม่อาจจำเป็นต้องหาจากภายนอกองค์กรจากที่ปรึกษาการเรียนรู้จากความสำเร็จของผู้อื่นและการเทียบเคียง (Benchmarking)

3) การเสาะหา (Capture) คือ การจัดเก็บองค์ความรู้ในองค์กรให้เป็นระบบทั้งความรู้ที่อยู่ในรูปแบบสื่อต่างๆ (Explicit Knowledge) ให้เป็นทุนความรู้ขององค์กรซึ่งพร้อมต่อการยกระดับความรู้ และขยายความรู้ให้ทั่วทั้งองค์กรได้โดยง่ายต่อไป

4) การแบ่งปัน แลกเปลี่ยน เผยแพร่ กระจาย ถ่ายโอนความรู้ (Share) ซึ่งมีหลายรูปแบบ และหลายช่องทาง เช่น การจัดงานสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน การสอนงาน หรือในรูปแบบอื่นๆ ที่มีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน หรือมีการถ่ายโอนความรู้ในลักษณะเสมือน (Virtual) ผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรือระบบ e-learning เป็นต้น

5) การใช้ประโยชน์ (Use) การนำไปประยุกต์ใช้งาน ก่อให้เกิดประโยชน์และผลสัมฤทธิ์เกิดขึ้น เกิดเป็นปัญญาปฏิบัติ การขยายผลในระดับความรู้ และขีดความสามารถในการแข่งขันในองค์กรสูงขึ้น

กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process) ของสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาข้าราชการ (ก.พ.ร.) เป็นกระบวนการในการจัดการความรู้ที่มีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิด Right Knowledge, Right People, Right Time มีขั้นตอน ดังนี้

1) การบ่งชี้ความรู้ที่จำเป็นต้องมี (Knowledge Identification) ศึกษาวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมายขององค์กร เพื่อสร้างความเข้าใจให้ไปสู่ เป้าหมายเดียวกัน ซึ่งจะช่วยให้คนในองค์กร ดำเนินการบริหารจัดการความรู้ไปในทิศทางเดียวกัน วิเคราะห์รูปแบบและแหล่งความรู้ที่มีอยู่เพื่อใช้ความรู้นั้นในการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย พันธกิจ และวิสัยทัศน์ขององค์กร ประเมินระดับความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ว่าในองค์กรมีความรู้ในรูปแบบใด

2) การสร้างและการแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition) สร้างและแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ที่กระจัดกระจายทั้งภายในภายนอก เพื่อจัดทำเนื้อหาให้ตรงกับความต้องการ

3) การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization) แบ่งชนิดและประเภทความรู้ เพื่อจัดทำระบบให้ง่าย และสะดวกต่อการค้นหา และใช้งาน

4) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) จัดรูปแบบและภาษา เอกสารที่มาจากแหล่งต่างๆ ให้อยู่ในรูปแบบมาตรฐานเดียวกันทั้งองค์กร เรียบเรียงปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัย และตรงกับความต้องการ

5) การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access) ความสามารถในการเข้าถึงความรู้ได้ตลอดเวลา และทุกสถานที่ (Everytime Everywhere) อย่างสะดวก รวดเร็ว ในเวลาที่ต้องการ

6) การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) การแลกเปลี่ยนความรู้ถ่ายทอด เป็นลายลักษณ์อักษร (Tacit Knowledge สู่ Explicit Knowledge) การถ่ายทอดความรู้จากคนสู่คน (Tacit Knowledge สู่ Tacit Knowledge) เช่น การสับเปลี่ยนงาน (Job Rotation) เพื่อเรียนรู้งานอื่นๆ เพิ่มเติมนอกเหนือจากงานที่ทำประจำ

7) การเรียนรู้ (Learning) นำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ แก้ไขปัญหาปรับปรุงองค์กร เพื่อพัฒนาไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้

องค์กรสามารถเลือกขั้นตอนกระบวนการจัดการความรู้ ให้เหมาะสมกับองค์กรของตน เนื่องจากความพร้อมของแต่ละองค์กรไม่เหมือนกัน โดยวิเคราะห์ว่าองค์กรของตนมีขั้นตอนใดที่ยังขาดอยู่ มีขั้นตอนใดที่เป็นส่วนสำคัญ จึงนำมาเป็น โมเดลหลักของตน เพื่อให้กระบวนการจัดการความรู้ขององค์กรเป็นระบบและแทรกซึมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทำงานประจำ

จากการค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องในเรื่องกระบวนการจัดการความรู้ ผู้วิจัยพบว่ามีแนวคิดและขั้นตอนการปฏิบัติในหลายแนวทางจากนักคิดนักปฏิบัติด้านการจัดการความรู้ทั้ง ในประเทศและต่างประเทศ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหากระบวนการจัดการความรู้โดยการตรวจสอบความถี่ขั้นตอนที่มีผู้กล่าวไว้คล้ายกันมากที่สุด พบขั้นตอนกระบวนการจัดการความรู้ ดังนี้

ขั้นตอนที่มีผู้กล่าวไว้ซ้ำกันมากที่สุด เช่น การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) การใช้ความรู้ (Use) การแบ่งปัน (Knowledge Sharing) การแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Distribution) การระบุสิ่งที่ต้องรู้ (Knowledge Identification) การรวบรวมความรู้ (Knowledge Collection) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) การถ่ายโอนความรู้ (Knowledge Transfer) กลั่นกรองความรู้ (Knowledge Refinement) เป็นต้น

จากการวิเคราะห์เนื้อหากระบวนการจัดการความรู้ ค้นพบขั้นตอนจากนักคิดนักปฏิบัติที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อเดียวกันมากที่สุด ผู้วิจัยจึงประยุกต์เพื่อใช้เป็นกรอบของการศึกษากระบวนการจัดการความรู้ที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ กระบวนการจัดการความรู้จากการวิเคราะห์มีขั้นตอน ดังนี้

1. การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ (Knowledge Identification)
2. การแสวงหา/ได้มาซึ่งความรู้ (Knowledge Acquisition)
3. การสร้างความรู้ (Knowledge Creation)
4. การรวบรวมความรู้ (Knowledge Collection)
5. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
6. การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage)
7. การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ (Knowledge Utilization)
8. การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Share/Distribution)

1) การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ (Knowledge Identification) ศึกษาวิจัยทัศน ทัศนกิจ และเป้าหมายของชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจไปสู่เป้าหมายเดียวกัน วิเคราะห์รูปแบบและแหล่งความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนในการดำเนินการให้บรรลุจุดประสงค์ที่ต้องการ ประเมินระดับความรู้ที่มีอยู่ในปัจจุบันว่าในชุมชนมีความรู้ในรูปแบบใด สิ่งที่ต้องการรู้ กระบวนการที่ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการรู้

2) การแสวงหา/ได้มาซึ่งความรู้ (Knowledge Acquisition) ชุมชนสามารถดำเนินการแสวงหาความรู้ที่มีประโยชน์ เพื่อจัดทำเนื้อหาให้ตรงกับความต้องการ และมีผลต่อการดำเนินงานจากแหล่งความรู้ภายในและภายนอกชุมชน เป็นการปรับใช้ความรู้โดยทั่วไป โดยวิธีการ เช่น การพูดคุยกัน หรือศึกษาดูงาน หรือเชิญวิทยากรผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาฝึกสอน การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และการลงมือปฏิบัติ เป็นต้น การแสวงหาความรู้อาจแบ่งได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

(1) การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งความรู้ภายในชุมชน (Internal Collection of Knowledge) แหล่งความรู้ของชุมชนมีหลายลักษณะ อาจแบ่งเป็น แหล่งความรู้ที่เป็นบุคคล ผู้ที่มีความรู้ ความสามารถพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แหล่งที่เป็นสถานที่ อาจเป็นสถานที่ตามธรรมชาติ หรือมนุษย์สร้างขึ้น แหล่งที่เป็นวัสดุอุปกรณ์หรือสิ่งมีชีวิตที่นำมาใช้ในการเรียนรู้ แหล่งที่เป็นกิจกรรม เช่น ประเพณีต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น

(2) การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งความรู้ภายนอกชุมชน (External Collection of Knowledge) กระบวนการ หรือวิธีการเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้สู่ชุมชน เพื่อสร้างให้เกิดความคิดใหม่ๆ อย่างสม่ำเสมอ อาจได้จากผู้เชี่ยวชาญ อินเทอร์เน็ต ศูนย์ความรู้ ระบบพี่เลี้ยง การดูงาน การฝึกอบรม การสัมมนา การจ้างที่ปรึกษา/วิทยากร การใช้มาตรฐานเปรียบเทียบกับชุมชนอื่น (benchmarking) การร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ฯลฯ

3) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ (generative) การสร้างความรู้ใหม่เกี่ยวข้องกับแรงผลักดัน การหยั่งรู้ และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล ทุกคนภายในชุมชนสามารถเป็นผู้สร้างความรู้ได้ วิธีการต่างๆของการสร้างความรู้ อาทิ การถ่ายทอดความรู้ของคนที่มืออยู่ให้ผู้อื่น เช่น จากการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด การนำความรู้ที่ชุมชนมีอยู่ผนวกเข้ากับความรู้ของแต่ละบุคคล เพื่อให้เกิดเป็นความรู้ใหม่และมีการแบ่งปันทั่วทั้งชุมชน การนำความรู้ที่ได้จากการรวม และสังเคราะห์ความรู้ที่มีอยู่เข้าด้วยกัน การนำความรู้ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนโดยสมาชิกของชุมชนค้นพบแนวทางเอง และมีกิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการเพื่อสร้างความรู้ การเรียนรู้โดยการปฏิบัติ และการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เช่น การทดลอง การสร้างแรงจูงใจ และโอกาสสำหรับการเรียนรู้หรือการเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นต้น

4) การรวบรวมความรู้ (Knowledge Collection) การรวบรวมความรู้ประเภทต่างๆ ที่ชุมชนได้รับ ทั้งที่เป็นความรู้ภายนอกชุมชน ภายในชุมชน ความรู้ดั้งเดิม หรือความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นเป็นความรู้ที่ชุมชนได้จากแหล่งความรู้ต่างๆ นำมาบูรณาการเพื่อใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน และเพื่อการตรวจสอบว่าในชุมชนมีความรู้ชนิดใดบ้าง

5) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) กลั่นกรองความรู้ ทำความรู้ที่เกิดประโยชน์และมีคุณค่าให้มีขนาด หรือยกระดับของความรู้ให้ดีขึ้น โดยการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเพื่อจะได้เป็น Best Practice จัดรูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่ายและใช้ได้ง่าย โดยจัดเอกสารที่มาจากแหล่งต่างๆ ให้อยู่ในรูปแบบมาตรฐานเดียวกันทั่วทั้งองค์กรจะช่วยให้การป้อนข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ การจัดเก็บ การค้นหา และการใช้ข้อมูลทำได้สะดวก รวดเร็ว การเรียบเรียงปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยมีคุณภาพดี เช่น ความครบถ้วน ตรงตรง ตรงตามความต้องการของผู้ใช้ เป็นต้น การใช้ภาษาเดียวกันให้มีความหมายของคำต่างๆ ที่ใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้ความเข้าใจตรงกันซึ่งจะช่วยให้การป้อนข้อมูลความรู้ การแบ่งประเภทและการจัดเก็บได้มาตรฐานเดียวกัน (บุญดี บุญญาภิกิจและคณะ, 2549: 56)

6) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) ชุมชนต้องกำหนดสิ่งสำคัญที่จะเก็บไว้เป็นองค์ความรู้ ต้องพิจารณาถึงวิธีการเก็บรักษา และการนำความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามความต้องการ ชุมชนต้องเก็บรักษาสิ่งที่ชุมชนเรียกว่า เป็นความรู้ไว้ให้ดีที่สุดไม่ว่าจะเป็นข้อมูลสารสนเทศ การวิจัยและการทดลอง ตลอดจนผลสะท้อนกลับ (feedback) การจัดเก็บเกี่ยวข้องกับด้านเทคนิค เช่น การบันทึกเป็นฐานข้อมูล (database) หรือการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรชัดเจน รวมถึงด้านที่เกี่ยวข้องในกระบวนการทางมนุษย์ เช่น การจดจำของปัจเจกบุคคล การเล่าเรื่องเป็นตำนาน บทเพลงพื้นบ้าน เป็นต้น ทั้งนี้การจัดเก็บความรู้ ชุมชนควรคำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ อาทิ จัดให้มีการจำแนกตามเนื้อหา ข้อเท็จจริง นโยบาย หรือขั้นตอนการปฏิบัติงานที่อยู่บนพื้นฐานความจำเป็นในการเรียนรู้ อาศัยการจัดการที่สามารถส่งมอบให้กับผู้ใช้ได้อย่างชัดเจน ถูกต้อง ทันเวลา และตรงกับความต้องการ สิ่งเหล่านี้จะนำไปสู่การถ่ายทอดความรู้ในชุมชน

7) การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ (Knowledge Utilization) การใช้ประโยชน์จากความรู้มีความจำเป็นสำหรับชุมชน เนื่องจากชุมชนจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อมีการกระจายความรู้ไปกว้างขวางทั่วถึงกัน และเหมาะสมทั่วทั้งชุมชน การใช้ประโยชน์จากความรู้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติ การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้งาน เกิดเป็นปัญญาปฏิบัติ และเกิดการขยายผลในระดับความรู้นำไปสู่การเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาทักษะของผู้ปฏิบัติ

8) การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Share/Distribution) การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ ระหว่างบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือระหว่างบุคคลหนึ่งสู่กลุ่มคนนั้นอาจเป็นการแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ให้กับคนในชุมชน หรือนอกชุมชน อาจเป็นไปโดยพบหน้ากัน เช่น การฝึกอบรม การประชุม การสรุปข่าวสาร การสื่อสารภายในชุมชน การหมุนเวียน/เปลี่ยนงาน ระบบพี่เลี้ยง (mentoring) การสอนงาน และแบบไม่พบหน้ากัน โดยวิธีการต่างๆ เช่น การสื่อสารด้วยการเขียน การบันทึก การรายงาน จดหมาย ข่าวประกาศ วิกิทัศน์ สิ่งพิมพ์ เครื่องกระจายเสียง เป็นต้น นอกจากนี้ชุมชนสามารถแบ่งปันความรู้ให้กับบุคคลภายนอกด้วยการเป็นวิทยากร

ตารางที่ 1 ตารางจำแนกกระบวนการจัดการความรู้

กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process)

ชื่อสถาบันคน	กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process)												
	แสวงหา ความรู้	บริหาร ความรู้	กักเก็บ ความรู้	พัฒนา ความรู้	ใช้ ความรู้	ประเมิน ความรู้	เผยแพร่ ความรู้	พัฒนา ความรู้	ใช้ ความรู้	ประเมิน ความรู้	ใช้ ความรู้	ใช้ ความรู้	ใช้ ความรู้
Alavi 1997	/												
Choo 1997													
Wieg 1993													
Arthur Anderson & APQC, 1996													
Landon & Landon 2002													
Turban et al. 2004													
Vander Spek & Spijkervet, 1997													
Holsapple & Whinston 1987													
Strapko 1990													
Anthes 1991													
Davenport 1994													
Garvin 1994													
Birkett 1995													
Maglitta 1995													
Carl Binder 1995													
Jennie Starr 1999													
Larry Prusak 1999													
Rudy Ruggles 1999													
Barron 2000													
Bill Ringle 2000													
J.C. Thomas, W.A. Kellogg, T. Erikson													
Marquardt Knowledge Associates													
Ruggles													
Online Learning 1999													

ชื่อสถาบัน	กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process)																
	แสวงหาความรู้	บริหารความรู้	กัลณของความรู้	เชื่อมโยง	เผยแพร่ความรู้	พัฒนาความรู้	สืบค้นข้อมูล	สร้างความรู้	เทคโนโลยี	ต่อยอด	ใช้ประโยชน์	แบ่งปัน	กำหนด (ระบุ)	รวบรวม	นวัตกรรม	จัดเก็บ	จัดระบบ
Karl-Erik Sveiby 2001										/							
Paul R Gamble & John Blackwell	/				/					/		/	/				
CIHR Knowledge Management-IGC							/										
KM Subcommittee Working Paper																	
CIO.com 2002								/									
Dale Warwick 2002								/									
Destination KM.com								/									
Gardner Research										/							
Hibbard 2002																	
IBM Thailand	/							/									
MITRE 2002								/									
Steve Bath 2002								/						/			
Umesh Harigopal, Member, IEEE and								/						/			
Antony Satyadas, Senior Member, IEEE 2002								/						/			
Wiig 2002									/								
Franz Kurfess 1999	/							/									
Kuczva	/							/									
Probst, Raub and Rom Hardt	/							/									
Turbun et al. Demarest	/							/									
Andersen Consulting	/							/									

2.4 ปัจจัยต่อความสำเร็จของการจัดการความรู้

Davenport (1999 อ้างใน น้ำทิพย์ วิภาวิน, 2547: 119) เสนอปัจจัยต่อความสำเร็จ ได้แก่

- 1) วัฒนธรรมที่เอื้อต่อความรู้ โดยการจัดการความรู้ต้องเข้ากันได้กับวัฒนธรรมขององค์กร
- 2) โครงสร้างพื้นฐานทางเทคนิค และโครงสร้างพื้นฐานขององค์กรเกี่ยวกับเทคโนโลยีที่ใช้กับความรู้โดยเฉพาะและพนักงานในองค์กรสามารถใช้งานได้
- 3) ผู้บริหารระดับสูงให้การสนับสนุนเต็มที่ โดยแสดงให้เห็นพนักงานทุกคนรู้ว่าการจัดการความรู้ และการเรียนรู้ภายในองค์กรเป็นปัจจัยหลักของความสำเร็จขององค์กร และกำหนดประเภทของความรู้ที่มีความสำคัญมากที่สุดต่อองค์กร
- 4) มีความเกี่ยวข้องกับคุณค่าทางเศรษฐกิจ หรืออุตสาหกรรมเนื่องจากประโยชน์ของการจัดการความรู้ที่ประสบความสำเร็จ คือ การประหยัดเงินและเพิ่มกำไร ประโยชน์โดยอ้อม เช่น การวัดกระบวนการในแง่ของเวลาให้น้อยลง และความพอใจของลูกค้า
- 5) มีความรู้ขั้นตอนของกระบวนการ
- 6) มีวิสัยทัศน์และภาษาที่ใช้ต้องมีความชัดเจน
- 7) มีสิ่งล่อใจหรือผลตอบแทน เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดพฤติกรรมด้านความรู้มากขึ้น
- 8) มีโครงสร้างของความรู้ เช่น ฐานข้อมูลความรู้ขององค์กร เป็นต้น
- 9) มีช่องทางหลายชนิดสำหรับถ่ายทอดความรู้ ไม่เพียงเฉพาะการสื่อสารผ่านเทคโนโลยี แต่ควรมีเวลาในการพบปะพูดคุยเพื่อแก้ปัญหาให้ลุล่วง

2.5 การจัดการความรู้โดยชุมชน

การจัดการความรู้ในภาคธุรกิจมีความสำคัญต่อการเพิ่มพลัง และสร้างโอกาสการแข่งขันให้กับองค์กรอย่างมาก การจัดการความรู้ในชุมชนก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน การจัดการความรู้มีความสำคัญที่จะก่อให้เกิดผลต่อชุมชน ดังนี้

- 1) ก่อให้เกิดการพัฒนา “คน” เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้คนในชุมชนเกิดการพัฒนาศึกษาเรียนรู้ในด้านต่างๆ เช่น ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ เป็นต้น ทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่มนำไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
- 2) เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชน การเข้าถึงความรู้ของชุมชนอย่างลุ่มลึกโดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ การเก็บรักษาอย่างมีระบบรวมถึงการถ่ายโอนความรู้จะทำให้ลดช่องว่างของความรู้ในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเข้าใจกันรู้เท่าเทียมกันมีความพึงพอใจร่วมกันนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชน
- 3) เป็นการเก็บรักษาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชนป้องกันความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่อาจสูญหายไปกับผู้รู้ หรือปราชญ์ชาวบ้านในเรื่องนั้นๆ ได้

4) พัฒนาสินทรัพย์ทางปัญญาของชุมชน ให้สามารถเพิ่มมูลค่าและใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดผลได้อย่างมีคุณค่า และมีประสิทธิภาพ

5) ชุมชนสามารถปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันในสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ทำให้คนในชุมชนเข้าใจวัตถุประสงค์และเป้าหมายการพัฒนาชุมชน สร้างจิตสำนึกความเป็นชุมชน สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ความเปลี่ยนแปลง โดยไม่กระทบวิถีความเป็นอยู่ของชุมชน (วจิรา เดชารัตน์, 2547: 23)

ความรู้ของชุมชน (Local Knowledge)

“ความรู้” (knowledge) คือ สิ่งที่ทำให้คนเข้าใจ แล้วนำความเข้าใจนั้นมาปฏิบัติหรือประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ ความรู้อยู่ในคน เพราะความเข้าใจอยู่ที่คน รวมทั้งอยู่ในเอกสารหรือสื่อความรู้ทั้งหลาย หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือเป็นเครื่องมือที่สามารถสื่อความรู้ อาจเป็นภาพ รูปปั้น โครงสร้าง สิ่งปลูกสร้าง รวมถึงวัตถุ ความรู้ย่อมอยู่ในนั้นด้วย นอกจากนี้ ความรู้ยังอยู่ในการกระทำหรือการปฏิบัติที่มีผลวัด หรือเป็นกระบวนการทำให้เกิดความรู้ใหม่ เช่น คนมีความรู้เรื่องดิน เรื่องลม เรื่องน้ำย่อมจัดการทำเรื่องนั้น และในการกระทำนั้นอาจเกิดความรู้ใหม่ เป็นการทดลองทำ หรือต้องเชื่อมโยงสิ่งที่ทำว่ามีความเกี่ยวพันกันอย่างไร ฉะนั้น ความรู้จึงอยู่ในคน อยู่ในวัตถุ อยู่ในการกระทำ อยู่ในคนที่แสดงออกซึ่งความรู้ได้ อยู่ในวัตถุที่สามารถสื่อความรู้ได้ และอยู่ในการกระทำหรือการปฏิบัติ (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, 2547: 83)

ความรู้ของชุมชนมีลักษณะเฉพาะอย่างอยู่ 4 ประการ คือ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2547: 53)

1) ความรู้ของชุมชนหรือความรู้ของท้องถิ่นมีลักษณะเป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติ เพื่อตอบปัญหาบางอย่างในเชิงปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากิน การอยู่อาศัย การรักษาโรค และสิ่งซึ่งวัดการตอบปัญหาในเชิงปฏิบัติของความรู้ คือ “สัมฤทธิ์ผล” ของความรู้

2) ความรู้ของท้องถิ่นเป็นความรู้ในเชิงปฏิบัติที่มีมุมมองที่เกี่ยวกับศาสนธรรม ความรู้ท้องถิ่นไม่ได้มีมาอย่างเลื่อนลอย แต่มีมาพร้อมกับมุมมอง หรือทำที่ต่อโลก หรือต่อชีวิตที่มีลักษณะมาจากฐานของศาสนธรรม จึงใช้ความรู้ในเชิงเมตตา เชิงเอื้อเพื่อเพื่อแผ่ไม่ใช้เพื่อการแข่งขัน

3) ความรู้ท้องถิ่นหรือความรู้ของชุมชนจะไม่อ้างความเป็นสากล ความรู้ท้องถิ่นเป็นความรู้ที่ตอบปัญหาเฉพาะในท้องถิ่นมากกว่าจะเป็นความรู้ที่ประกาศความเป็นสากล ความรู้ชุมชนไม่เป็นทฤษฎีตายตัว เมื่อชุมชนอื่นนำความรู้ไปใช้ต้องประยุกต์ให้เหมาะสมกับท้องถิ่นของตน

4) ความรู้ท้องถิ่นอยู่ในประเพณี อาจมีพิธีกรรมเสริมในประเพณี หรือวัฒนธรรมเป็นแบบแผนความสัมพันธ์ทางสังคม ความรู้ท้องถิ่นไม่อยู่ในตำรา มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตจริงของคนในชุมชนคือการเกี่ยวข้องกันระหว่างชีวิตกับความรู้อตลอดเวลา

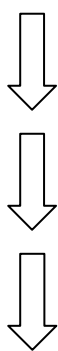
ความรู้ อาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

ความรู้ประเภทแรก เป็นความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน หรือ “Tacit Knowledge” เป็นสิ่งที่เห็นได้ไม่ชัด เป็นความรู้ที่มาจากการปฏิบัติ จัดว่าเป็น “เคล็ดวิชา” เป็น “ภูมิปัญญา” เป็นสิ่งที่มาจากการใช้วิจารณญาณปฏิภาณไหวพริบ เป็นเทคนิคเฉพาะตัวของผู้ปฏิบัติ

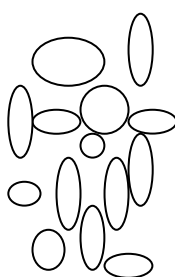
ความรู้ประเภทสอง เป็นความรู้ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น เป็นความรู้ในตำรา หลักวิชาหรือทฤษฎีซึ่งได้จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ผ่านกระบวนการพิสูจน์ ผ่านกระบวนการวิจัย เรียกว่าเป็น “ความรู้ชัดแจ้ง” หรือ “Explicit Knowledge” (ประพนธ์ ผาสุกษีต, 2549: 21)

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) มีความหมายถึงการจัดการให้มีการค้นพบความรู้ ความชำนาญที่แฝงเร้นในตัวคน หาทางนำออกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ง่ายต่อการใช้งานและมีประโยชน์เพิ่มขึ้น มีการต่อยอดและใช้ได้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงและกาลเทศะ มีความรู้ใหม่หรือนวัตกรรมเกิดขึ้นจากการเอาความรู้ที่ไม่เหมือนกันมาผสาน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทั้งหมดที่ร่วมในกระบวนการก่อให้เกิดปัญญาร่วม (Collective wisdom) ทำให้แก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องยาก การจัดการความรู้ส่งผลให้เกิด โครงสร้างใหม่แบบเครือข่าย และส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้บุคคลหรือบุคคลภายในองค์กรเดียวกัน หรือข้ามองค์กรเข้ามาเชื่อมโยงกัน โดยความสมัครใจไม่ใช่โดยการบังคับ เชื่อมโยงด้วยการเรียนรู้ และทำกิจกรรมร่วมกันเกิดเป็นเครือข่ายทั้งภายในองค์กรและข้ามองค์กร (ประเวศ วะสี, 2548: 31)

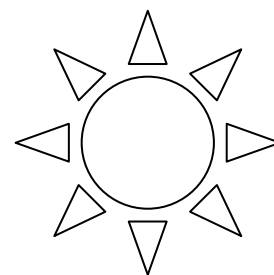
การจัดการความรู้เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ จากโครงสร้างแนวดิ่ง (ก) และ โครงสร้างปัจเจกชนนิยมสุดโต่งแบบตัวใครตัวมัน (ข) ไปเป็น โครงสร้างแบบเครือข่าย (ค)

(ก) โครงสร้างแนวดิ่ง
แบบใช้อำนาจ

(ข) ตัวใครตัวมัน

(ค) เครือข่าย

การจัดการความรู้ในบริบทไทยเป็นการพัฒนาแนวคิดหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย การจัดการความรู้เป็นไปเพื่อความอยู่รอดของชุมชนให้สมาชิกได้อยู่ดีมีสุข และมีทรัพยากรธรรมชาติใช้อย่างยั่งยืนในบริบทของสังคมชุมชน ความอยู่รอดของชุมชนหรือสังคมย่อมมีความสำคัญเป็นอันดับต้นด้วยเหตุผลนี้เอง ทุกสังคมและชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการความรู้ เชษฐ เชษฐสันติคุณ (2547: 106) มีแนวคิดสอดคล้องกับของ เสรี พงศ์พิศ (2549: 76) ที่ว่า สังคมความรู้เป็นสังคมที่ชุมชนต้องเรียนรู้เพื่อค้นให้พบทุนของตนเอง และจัดการทุนดังกล่าวให้เป็น และให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนจะเข้มแข็งได้เพราะการเรียนรู้ ชุมชนเรียนรู้ จัดการชีวิต จัดการทรัพยากร จัดการภูมิปัญญา จัดการชุมชนด้วยความรู้ พื้นพลังของชุมชนให้จัดการตนเอง พึ่งตนเอง และอยู่อย่างพอเพียง ด้วยระบบที่คนในชุมชนสร้างขึ้นมาจากข้อมูลความรู้ภายในชุมชนเอง

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2547: 86) กล่าวว่า การจัดการความรู้คือการดำเนินการกับปัจจัยต่างๆ เพื่อบรรลุคือการได้ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์มากขึ้นและดีขึ้น ได้ใช้ความรู้หรือได้ประยุกต์คิดแปลง ดำเนินการกับความรู้ เพราะหากเก็บความรู้ไว้โดยไม่ใช้ย่อมไม่ก่อให้เกิดประโยชน์

วิจารณ์ พานิช (2547: 3) ได้กล่าวว่า การจัดการความรู้ เป้าหมายไม่ใช่เรื่องของความรู้ แต่เป้าหมายคือ ความเจริญหรือการบรรลุปรัชญาความมุ่งมั่น (purpose) หรือวิสัยทัศน์ (vision) ของหน่วยงาน ของคน ของสังคม การจัดการความรู้ เน้นที่การปฏิบัติไม่ใช่เน้นทฤษฎี ถ้ายึดติดทฤษฎีมากเกินไปหรือมัวแต่ทำความเข้าใจทฤษฎี ไม่ลงมือปฏิบัติย่อมไม่เกิดการจัดการความรู้ ไม่ได้รับผลจากการจัดการความรู้ การจัดการความรู้จึงเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยการเรียนรู้ผ่านการกระทำ ทั้งนี้เนื่องจากคำว่า “ความรู้” ที่นำมาใช้ภายใต้บริบทของการจัดการความรู้ นั้น ไม่ได้กินความเพียงแค่ว่าตัวเนื้อความรู้ที่เราเข้าใจกันทั่วไป หากแต่ว่าในคำว่า “ความรู้” นั้น มีทั้งส่วนที่เป็นทักษะ (Skill) มีส่วนที่เป็นการปฏิบัติ (Practice) มีทั้งส่วนที่เป็นทัศนคติ (Attitude) อารมณ์ความรู้สึก รวมอยู่ในคำว่าความรู้ด้วย (ประพนธ์ ภาสขยัค, 2549: 20)

การจัดการความรู้ มุ่งเน้นที่การนำความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันความรู้ที่ต่างคนต่างมีอยู่ในตัวหรือจากทักษะที่เกิดจากงานที่ทำประจำ เพื่อนำความรู้ที่ได้นำไปปรับปรุงสิ่งที่ เป็นข้อด้อย และพัฒนาสิ่งที่คืออยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้นแล้วนำความรู้ที่ได้นำไปทำการคัดเลือกตรวจสอบความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมไว้ และนำมาจัดไว้เป็นระบบเพื่อความสะดวกเมื่อจะนำมาใช้งานหรือให้ผู้อื่นได้เรียนรู้เพื่อนำไปปรับใช้ให้เข้ากับบริบทขององค์กรของตน

ตอนที่ 2 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. นิเวศวิทยาและระบบนิเวศ (Ecology and Ecosystem)

1.1 ความหมายของนิเวศวิทยา (Ecology)

Ernst Haeckel นักสัตววิทยาชาวเยอรมัน บิดาแห่งนิเวศวิทยาเป็นผู้ตั้งชื่อวิชานิเวศวิทยา (Ecology) หรือ Oekologic ในปี พ.ศ.2409 โดยนิเวศวิทยาเป็นคำที่มาจากรากศัพท์ภาษากรีก 2 คำ คือ Oikos หมายถึง ที่อยู่อาศัย (Habitat) กับ Logos หมายถึง การศึกษา(Study) และให้ความหมายของนิเวศวิทยา คือ การศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมและระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันเอง (ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2546: 22)

1.2 ความหมายของระบบนิเวศ (Ecosystem)

ระบบนิเวศ หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศ เป็นระบบที่ประกอบด้วยสังคมของสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม โดยมีการแลกเปลี่ยนสาร แร่ธาตุ และมีการถ่ายทอดพลังงานเกิดขึ้นระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศมีความสลับซับซ้อนของสิ่งมีชีวิตที่อยู่ร่วมกันและมีการกระทำร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตด้วยกันเองกับสิ่งไม่มีชีวิตในพื้นที่หรืออาณาเขตใดอาณาเขตหนึ่ง

กลุ่มสิ่งมีชีวิตที่อยู่ร่วมกันในแต่ละแห่งย่อมมีความเกี่ยวข้องกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป โดยทั่วไปกลุ่มสิ่งมีชีวิตจำแนกตามแหล่งที่อยู่อาศัยได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มสิ่งมีชีวิตบนบก กลุ่มสิ่งมีชีวิตในน้ำจืด และกลุ่มสิ่งมีชีวิตในน้ำเค็ม

1.3 ความสำคัญของการศึกษาเรื่องระบบนิเวศ

ระบบนิเวศเป็นส่วนหนึ่งของนิเวศวิทยา ซึ่งเป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม การทำความเข้าใจเรื่องของระบบนิเวศจะเอื้อประโยชน์ให้แก่มนุษย์ในแง่ของการตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิต ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคในระบบนิเวศจะเป็นประโยชน์ต่อการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การควบคุมศัตรูพืชและพาหะนำโรค ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มขึ้นโดยไม่ต้องลงทุนมาก และการเพิ่มผลผลิตจะไม่ทำให้เสียสมดุลธรรมชาติ ความรู้เรื่องระบบนิเวศยังเป็นพื้นฐานในการจัดการผลผลิตทางการเกษตร การจัดการของเสียทางการเกษตร การไ้ และการสงวนทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยให้มนุษย์มีทรัพยากรธรรมชาติใช้อย่างยั่งยืน ในขณะเดียวกันการรักษาสมดุลธรรมชาติจะทำให้ระบบนิเวศมีสภาพดีขึ้น ช่วยทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น และการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตต่างๆ เป็นไปด้วยดี

จากความหมายของระบบนิเวศ ที่กล่าวถึงการศึกษาระบบความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันเองและสิ่งไม่มีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกัน มีความสัมพันธ์ในทางที่เกื้อกูลกันพึ่งพากัน หรือทำลายกันจึงได้แบ่งองค์ประกอบของระบบนิเวศ ดังนี้

1.4 องค์ประกอบของระบบนิเวศ สามารถแบ่งได้ ดังนี้

1.4.1 องค์ประกอบของระบบนิเวศที่มีชีวิต แบ่งตามบทบาทหน้าที่ 3 ประเภท คือ

1) ผู้ผลิต (Producer) ได้แก่ พืชสีเขียวที่มีคลอโรฟิลล์ช่วยในการสังเคราะห์แสง เปลี่ยนพลังงานเคมีเป็นสารประกอบคาร์บอนที่ให้พลังงาน คือ แป้ง และน้ำตาล

2) ผู้บริโภค (Consumer) เป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่สามารถผลิตอาหารเอง (Heterotrophic Organisms) ได้รับพลังงานด้วยการบริโภคสิ่งมีชีวิตอื่นเป็นอาหาร แบ่งตามลักษณะการกิน ดังนี้

(1) ผู้บริโภคที่กินพืชเป็นอาหาร (Herbivore) จัดเป็นผู้บริโภคลำดับที่ 1 (Primary Consumer) เช่น กระจ่าง พะ แคะ วัว ช้าง ม้า เป็นต้น

(2) ผู้บริโภคที่กินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร (Carnivore) จัดเป็นผู้บริโภคลำดับที่ 2 (Secondary Consumer) เช่น กบ งู เขี้ยว จระเข้ เสือ เป็นต้น

(3) ผู้บริโภคที่กินทั้งพืชและเนื้อสัตว์เป็นอาหาร (Omnivore) จัดเป็นผู้บริโภคลำดับที่ 3 (Tertiary Consumer) เช่น นก แมว สุนัข มนุษย์ เป็นต้น

(4) ผู้บริโภคที่กินซากพืชซากสัตว์เป็นอาหาร (Scavenger) หรือผู้บริโภคนินทรีย์ (Detritivore) จัดเป็นผู้บริโภคลำดับสุดท้าย เช่น ไส้เดือน หนอน กิ้งกือ ปลวก เป็นต้น สัตว์จำพวกนี้จะกัดกินซากสิ่งมีชีวิตที่ตายแล้วให้เป็นชิ้นเล็กๆ เพื่อให้ผู้ย่อยอินทรีย์สารย่อยสลายต่อไป

3) ผู้ย่อยอินทรีย์สาร (Decomposer) เป็นพวกที่ย่อยสลายของเสีย หรือสิ่งที่ตายแล้วให้มีขนาดโมเลกุลเล็กลง ดูดซึมบางส่วนไปใช้ และปล่อยธาตุอาหารให้พืชนำไปใช้ในการสังเคราะห์แสงต่อไป เช่น รา แบคทีเรีย เห็ด เป็นต้น

1.4.2 องค์ประกอบของระบบนิเวศที่ไม่มีชีวิต แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

1) ประเภทที่มีลักษณะทางกายภาพ เช่น อุณหภูมิ แสงแดด น้ำ อากาศ เป็นต้น

2) ประเภทที่มีลักษณะทางเคมี เช่น ไนโตรเจน ออกซิเจน ฟอสฟอรัส โพแทสเซียม แคลเซียม คาร์บอนไดออกไซด์ เป็นต้น

องค์ประกอบทั้งสองประเภทนี้มีหน้าที่เดียวกัน คือ เป็นตัวสนับสนุนให้องค์ประกอบของระบบนิเวศที่เป็นสิ่งมีชีวิตสามารถทำหน้าที่ของตนได้ต่อไป พลังงานและธาตุอาหารเป็นกลไกสำคัญที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดระบบนิเวศขึ้น

1.5 ประเภทของระบบนิเวศ

ระบบนิเวศเป็นระบบความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งไม่มีชีวิต ทุกสิ่งมีความจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน เช่น ป่าไม้ เป็นระบบนิเวศประเภทหนึ่ง ที่ประกอบด้วย พื้นดิน พืช สัตว์ อากาศ น้ำ และแสงสว่างจากดวงอาทิตย์

ระบบนิเวศแบ่งตามลักษณะของการถ่ายเทพลังงานและสารอาหารได้เป็น 3 ประเภท คือ

1.5.1 ระบบนิเวศอิสระ คือ ระบบนิเวศที่ไม่มีการถ่ายเทสารอาหาร และพลังงานระหว่างภายในระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมภายนอก ระบบนิเวศประเภทนี้ไม่มีอยู่จริง มีแต่ในทฤษฎี

1.5.2 ระบบนิเวศปิด คือ ระบบที่มีการถ่ายเทพลังงาน แต่ไม่มีการถ่ายเทสารอาหารระหว่างภายในและภายนอกระบบนิเวศ ระบบนี้ไม่มีในธรรมชาติ แต่อาจสร้างขึ้นได้ เช่น ตู้เลี้ยงปลา ซึ่งระบบนิเวศแบบนี้แยกออกเป็น

1) ระบบนิเวศภายนอก เช่น แสงอาทิตย์จากภายนอกส่องมายังตู้เลี้ยงปลา สำหรับในตู้จึงได้รับพลังงานเพื่อใช้ในการสังเคราะห์แสงคนให้อาหารแก่ปลาในตู้เลี้ยง

2) ระบบนิเวศภายใน เช่น สำหรับในตู้เลี้ยงปลา คายออกซิเจนจากการสังเคราะห์แสงให้แก่ปลา ปลาหายใจเอาออกซิเจนไปใช้ แล้วคายคาร์บอนไดออกไซด์และถ่ายมูลให้แก่สำหรับ สภาพการถ่ายเทตอนนี้จะหมุนเวียนตลอด ถ้าระบบนิเวศนี้อยู่ในสภาพสมดุล แต่เมื่อเกิดสภาพไม่สมดุลขึ้น สำหรับและปลาจะตาย น้ำในตู้ปลาจะเน่าเสีย

1.5.3 ระบบนิเวศเปิด เป็นระบบนิเวศที่มีการถ่ายเทพลังงานและสารอาหารระหว่างภายในและภายนอกระบบ เป็นระบบนิเวศที่พบทั่วไปในธรรมชาติ เช่น ระบบนิเวศป่าไม้ ระบบนิเวศทุ่งหญ้า เป็นต้น

1.6 บทบาทของระบบนิเวศต่อสิ่งมีชีวิต

หน้าที่สำคัญของระบบนิเวศ คือ การถ่ายเทพลังงาน (Energy Flow) และการหมุนเวียนธาตุอาหาร (Nutrient Cycling) โดยการถ่ายเทพลังงานจะเริ่มจากผู้ผลิตหรือพืชสีเขียว เปลี่ยนพลังงานจากแสงอาทิตย์ให้เป็นพลังงานเคมีสะสมอยู่ในรูปของสารอาหาร ด้วยกระบวนการสังเคราะห์แสง และพร้อมที่จะถ่ายเทไปยังผู้บริโภค สัตว์ที่กินพืช สัตว์ที่กินเนื้อ สัตว์ที่กินทั้งพืชและเนื้อเป็นอาหาร ซึ่งเป็นผู้รับช่วงเอาพลังงานที่ผู้ผลิตผลิตได้ไปใช้ประโยชน์ โดยมีแบคทีเรียรา ต่างๆ คอยทำหน้าที่ย่อยสลายสิ่งที่เหลือหรือถูกขับออกมาจากกระบวนการถ่ายเทพลังงานให้กลับเข้าสู่ระบบการผลิตและการบริโภคอีกครั้ง (ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2546: 23-31)

Fritiof Capra (1996 อ้างใน พชรินทร์ สิริสุนทร, 2550: 29-30) ได้นำเสนอการสังเคราะห์แนวคิดเรื่อง ข่ายใยแห่งชีวิต (The Web of life) หรือทฤษฎีว่าด้วยระบบชีวิต (The Theory of Living System) ขึ้นมาจากทฤษฎีอื่นๆ อาทิ ทฤษฎี Cybernetics ทฤษฎีซานติเอโกเรื่องพุทธิภาวะ (The Santiago Theory of Cognition) และทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory) โดยสาระสำคัญในทฤษฎีของ Capra คือแนวคิดที่ว่า ชีวิตทั้งหลายล้วนดำรงอยู่อย่างเป็นระบบในลักษณะที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย โดยมีระบบนิเวศเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนั้น การเข้าใจในระบบนิเวศจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในระบบชีวิตทั้งหลายเป็นอย่างดี เนื่องจากมนุษย์ในฐานะระบบชีวิตหนึ่งของระบบใหญ่จะต้องจัดแบบแผนชีวิต และจัดระเบียบสังคมให้สอดคล้องกับแบบแผนของระบบ

นิเวศ ซึ่งหมายถึง ชุมชน (Community) เพราะมนุษย์จะไม่สามารถเข้าใจและจัดการกับวิกฤตการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้เลยหากไม่มีความเข้าใจในรูปแบบของการจัดการแบบแผนของระบบมนุษย์ทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน องค์กร และสังคมโดยรวม ว่ามีความสอดคล้องกับระบบใหญ่หรือระบบนิเวศอย่างไร

ดังนั้น การเรียนรู้และทำความเข้าใจในระบบนิเวศ ทั้งระบบนิเวศวิทยาทางกายภาพและระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะ Capra เชื่อว่า การเรียนรู้อย่างลึกซึ้งในเรื่องของระบบนิเวศ (Eco-literacy) จะช่วยให้บุคคลพัฒนาการคิดเชิงระบบขึ้น และในขณะเดียวกัน การเรียนรู้ระบบนิเวศจะช่วยให้บุคคลได้มีโอกาสเรียนรู้ระบบชีวิตของชุมชนตนเองควบคู่กันไป ซึ่งการเรียนรู้ล้วนมีส่วนสำคัญอันจะช่วยให้บุคคลได้พัฒนาการคิดที่เป็นระบบขึ้นทั้งสิ้น เพราะความเข้าใจในกฎของระบบนิเวศ (Principle of Ecology) มีความสำคัญและเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเข้าใจระบบชีวิตอื่นๆ ต่อไป

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

2.1 หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แนวความคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ศัพท์เมื่อแรกเริ่ม) ได้เริ่มมีขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2519 โดยมีการนำเสนอแนวคิดนี้ในแผนการพัฒนการท่องเที่ยวแห่งชาติ แผนแรกของไทย แต่ไม่ปรากฏรายละเอียดและแนวทางที่ชัดเจน แต่เป็นการมุ่งเน้นในเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งระบบ โดยผลของการพัฒนานั้นมุ่งทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ตามธุรกิจภาคเอกชนของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ขายสินค้าทางธรรมชาติเรื่อยมา ในรูปของกลุ่มผู้สนใจพิเศษ เช่น การเดินป่าชมวัฒนธรรมชาวเขาในภาคเหนือ การดูนก และการดำน้ำชมปะการังในบริเวณชายฝั่งภาคตะวันออกและภาคใต้ ซึ่งนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจพิเศษเฉพาะเรื่องนี้มักจะเป็นกลุ่มเล็ก

ตลอดระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา ผลกระทบที่เกิดจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมทั้งในด้านดีและด้านเสื่อมโทรม สิ่งหนึ่งที่ได้คือรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้พุ่งสูงขึ้นมาจนกลายเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ ก่อให้เกิดการสร้างงานและกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม แต่ผลกระทบทางลบด้านสังคมและสภาพแวดล้อมก็ตามมามากมายเช่นกัน (วรรณพร วนิชชานุกร, 2540: 74)

การท่องเที่ยวของประเทศไทยได้เจริญพัฒนามาตามลำดับ เป็นผลให้เกิดรายได้หมุนเวียนมีมูลค่านับแสนล้านบาท ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ แต่ในทางตรงกันข้ามการเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวและภาพพจน์ของการ

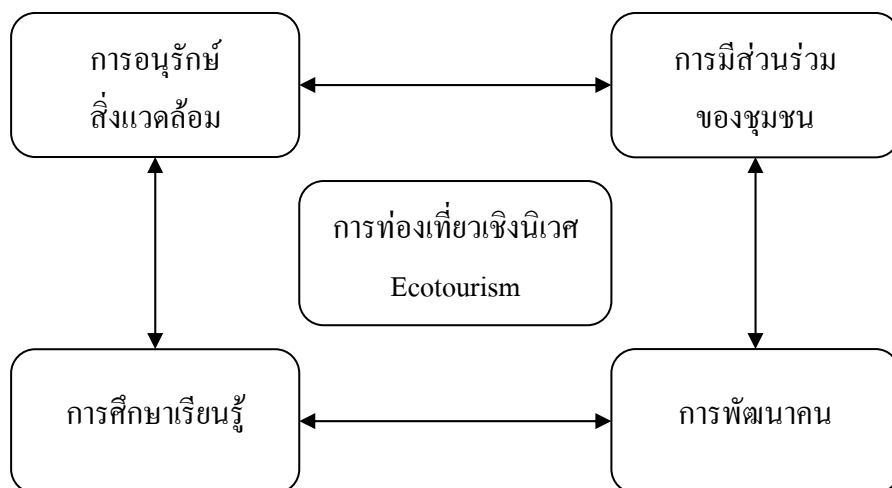
ท่องเที่ยวตลอด การจัดการท่องเที่ยวโดยทั่วไปมักประสบปัญหาที่สวนทางกัน ระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม

การพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ประสานการพัฒนากับการอนุรักษ์ ได้มีความพยายามมาโดยตลอด ด้วยการวางกลยุทธ์ในการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาที่ดำเนินการอย่างรอบคอบตรงตามหลักวิชาการแต่ในการดำเนินการที่ผ่านมา แนวทางต่างๆเหล่านี้ไม่สามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยสาเหตุหลายประการ สาเหตุประการหนึ่ง คือ ความเข้าใจในการพัฒนาระหว่างความต้องการทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ และการขาดการจัดการรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

ภายใต้ความต้องการของประเทศ การสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ และกระแสของโลกที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน จึงก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนา การท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ

1. กระแสความต้องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวในการศึกษาเรียนรู้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ
3. กระแสความต้องการพัฒนาคนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากกระแสความต้องการทั้ง 3 ประการ จึงทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนา รูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และเพื่อรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ คือ Green tourism หรือ Ecotourism เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีกรอบและโครงสร้างเล็กๆรวมกันแล้วสามารถนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ นักวิชาการจากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นแปซิฟิก (PATA) องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) และนักวิชาการในอุตสาหกรรมทั้งจากยุโรป สหรัฐอเมริกา ต่างให้คำจำกัดความของ Ecotourism บนพื้นฐานองค์ประกอบว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural-based tourism) มีการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental management) และการให้ความรู้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental education-based tourism) โดยประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ (Community based participation) ร่วมคิด ดำเนินการ ได้รับผลประโยชน์ และบำรุงรักษาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพและประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

แผนภาพที่ 16 : กระแสความต้องการการเปลี่ยนแปลงการท่องเที่ยว
(ที่มา : แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ, ททท.: 2545)

2.2 ความหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กระแสของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแพร่ขยายไปทั่วโลก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จัดทำแผนพัฒนาและอนุรักษ์การท่องเที่ยวและจัดตั้งคณะทำงานเพื่อศึกษาเรื่อง Ecotourism ในระยะแรกคณะทำงานมีมติใช้คำจำกัดความ Ecotourism ในความหมายภาษาไทยว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” โดยมีความประสงค์ที่จะสื่อความหมายให้กับชาวไทยทุกระดับเข้าใจว่า รูปแบบการท่องเที่ยว Ecotourism เป็นรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และยังขึ้นเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในการรับรู้ของคนไทย คือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ต่อมาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้มอบหมายให้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) ทำการศึกษาเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ และขอให้ราชบัณฑิตยสถานกำหนดความหมาย ในที่สุดได้ความหมายของคำว่า Ecotourism คือ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นศัพท์ที่เหมาะสมที่สุด ทั้งนี้เพื่อเน้นความชัดเจน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยว ที่มุ่งให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรต่าง ๆ เน้นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบในแหล่งท่องเที่ยว (Natural-based) เป็นหลัก มีการรักษาสิ่งแวดล้อม (Environmentally management) และการให้การศึกษา (education) แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง (กองอนุรักษ์, 2545)

นอกจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เป็นหน่วยงานหลักด้านการท่องเที่ยวที่ได้ให้ความหมายของคำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ไว้แล้ว ยังมีนักวิชาการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้นิยามความหมายของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ไว้ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หรือ การท่องเที่ยวสีเขียว (Green Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อในแหล่งธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องในท้องถิ่นเพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีส่วนเกี่ยวข้องรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติระบบนิเวศ และวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และรักษาระบบนิเวศท้องถิ่น พัฒนาเศรษฐกิจรวมถึงความสามารถและสร้างกำลังใจให้กับชุมชนได้พึ่งตนเอง

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542: 12) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยมีการให้ความรู้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง และให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นและสร้างจิตสำนึกให้ทุกฝ่ายร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืน มีความสอดคล้องกับนิยามของ ททท. ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยจิตสำนึกต่อระบบนิเวศ

สศีส สร้างโสทรก และคณะ (2546: 7) ให้นิยามถึง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ว่า คือการท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ธรรมชาติและระบบนิเวศเป็นหลัก โดยมีส่วน ประกอบของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศนั้นๆ และต้องนำไปสู่การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและสังคม ก่อให้เกิดการเรียนรู้และจิตสำนึกที่ดีต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริงและจากการศึกษาทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) เป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละพื้นที่ทั้งในเรื่องของวัฒนธรรมทรัพยากรธรรมชาติและประวัติศาสตร์ ซึ่งมีขอบเขตจำกัดในเรื่องนักท่องเที่ยว รูปแบบ และสถานที่ที่จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องและให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นและร่วมรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืน รวมทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง

นันทนุช สัจจวาลย์ (2546) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละพื้นที่ทั้งเรื่องของวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและประวัติศาสตร์ ซึ่งมีขอบเขตจำกัดในเรื่องนักท่องเที่ยวรูปแบบ และสถานที่ที่จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการให้ความรู้ และสร้างจิตสำนึกแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง และให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมใน

การจัดการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น และร่วมรับผิดชอบต่อระบบนิเวศอย่างยั่งยืนรวมทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว

นิยามความหมายโดยทั่วไปของคำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) โดยรวมนั้น ส่วนมากผู้ให้คำนิยามมักให้คำนิยามใกล้เคียงกับนิยามหลักของ ททท. โดยมักจะเน้นการท่องเที่ยว นั้นให้เป็นที่ไปอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติ มุ่งให้เกิดจิตสำนึกโดยรวมในการอนุรักษ์ และเน้นการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนนั้นๆ ผู้การพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนั้นนิยามของผู้วิจัยในคำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวโดยมีจิตสำนึกร่วมกับชุมชน มุ่งส่งเสริม และสนับสนุนซึ่งกันและกัน มีเป้าหมายร่วมกัน รักษาและหวงแหนทรัพยากรร่วมกัน ร่วมเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนความรู้กันบนฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีความร่วมมือ

“การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” หรือ “Eco-Tourism” เป็นคำที่ผสมกันระหว่างคำว่า Ecology หรือ นิเวศวิทยา กับคำว่า Tourism โดยอาจเรียกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่างไปจากนี้ เช่น “Nature Tourism” หรือ “Bio-tourism” หรือ “Green Tourism” ได้เช่นกัน มุ่งหวังให้การท่องเที่ยวชนิดนี้ เป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) สาระของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แบ่งได้ ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวในการที่จะส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็นพื้นที่ ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมและรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อม ธรรมชาติและระบบนิเวศโดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นการ สร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวก
4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่อนุรักษ์ธรรมชาติไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ให้คุณค่ากับธรรมชาติเน้นความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และให้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น ทั้ง ทางตรงและทางอ้อม

ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การมุ่งเน้นในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติเพื่อประสานการท่องเที่ยวกับความพอใจในการเรียนรู้และสัมผัสกับระบบนิเวศ (Eco-system) มีความแตกต่างอย่างชัดเจนกับความสนใจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการพัฒนาอารยธรรมของมนุษย์ในการเอาชนะธรรมชาติที่รวมเอาลักษณะวัฒนธรรมที่มีวิถีชีวิตแบบธรรมชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ไว้ ลักษณะเฉพาะนี้จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ใช่การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural tourism and Historical tourism) แม้ว่าจะมีความเกี่ยวพันกันในพื้นที่ก็ตาม ในทำนองเดียวกันการท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural tourism) จึงไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการท่องเที่ยวด้วย ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จึงมีบางส่วนจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้หรือแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง อาจมีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวแบบอื่นได้

2.3 องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการ คือ

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่นั้นๆ องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Natural-based tourism)

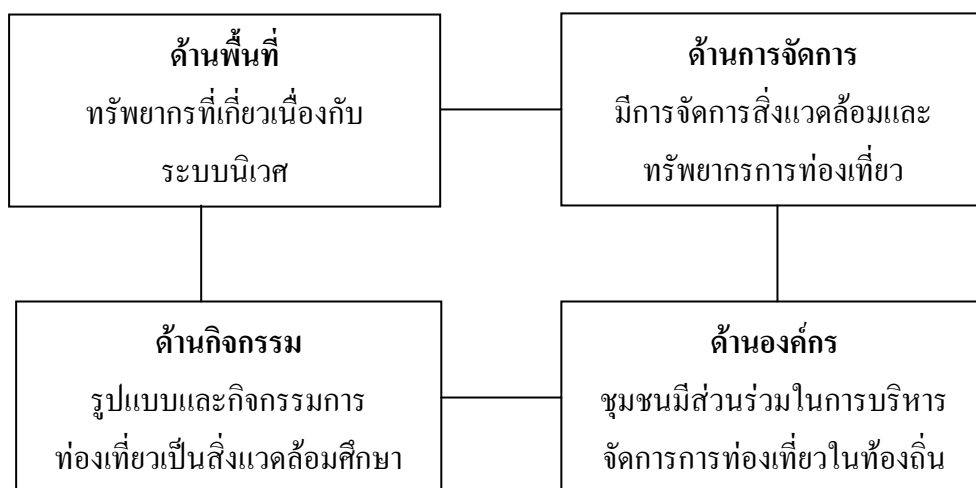
2) องค์ประกอบด้านการจัดการเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจเพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental education-based tourism)

4) องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น (Involvement of local community or People participation) ที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้

การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยว และท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ อาจเริ่มจัดในระดับหมู่บ้านจนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation - based tourism)

องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แผนภาพที่ 17 : องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ปรับปรุงจากแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ (2544)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีองค์ประกอบสมบูรณ์ตามลักษณะข้างต้น จัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ หากขาดหรือปราศจากข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจกลายเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ

จากลักษณะดังกล่าว ควรทำความเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มเติม ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวปกติหรือแบบประเพณีนิยม ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่ใช่สิ่งตรงข้ามกับการท่องเที่ยวแบบคณะใหญ่ (Mass tourism) เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่ได้ถูกจำกัดที่ขนาดของการท่องเที่ยว แต่จำกัดที่รูปแบบกิจกรรมและขนาดที่เหมาะสมกับพื้นที่ นักท่องเที่ยวกลุ่มเล็กสามารถทำลายสิ่งแวดล้อมได้เช่นเดียวกัน หรือมากกว่านักท่องเที่ยวคณะใหญ่หากปราศจากการจัดการที่ดี
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่จำเป็นต้องเป็นการจัดการที่ง่าย ราคาถูก มีรูปแบบการท่องเที่ยวยากลำบาก มีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อย เพียงแต่มีการจัดการที่ดีมีการรักษาสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ มีการประสานความเข้าใจกับนักท่องเที่ยว และให้ประโยชน์ที่เหมาะสม

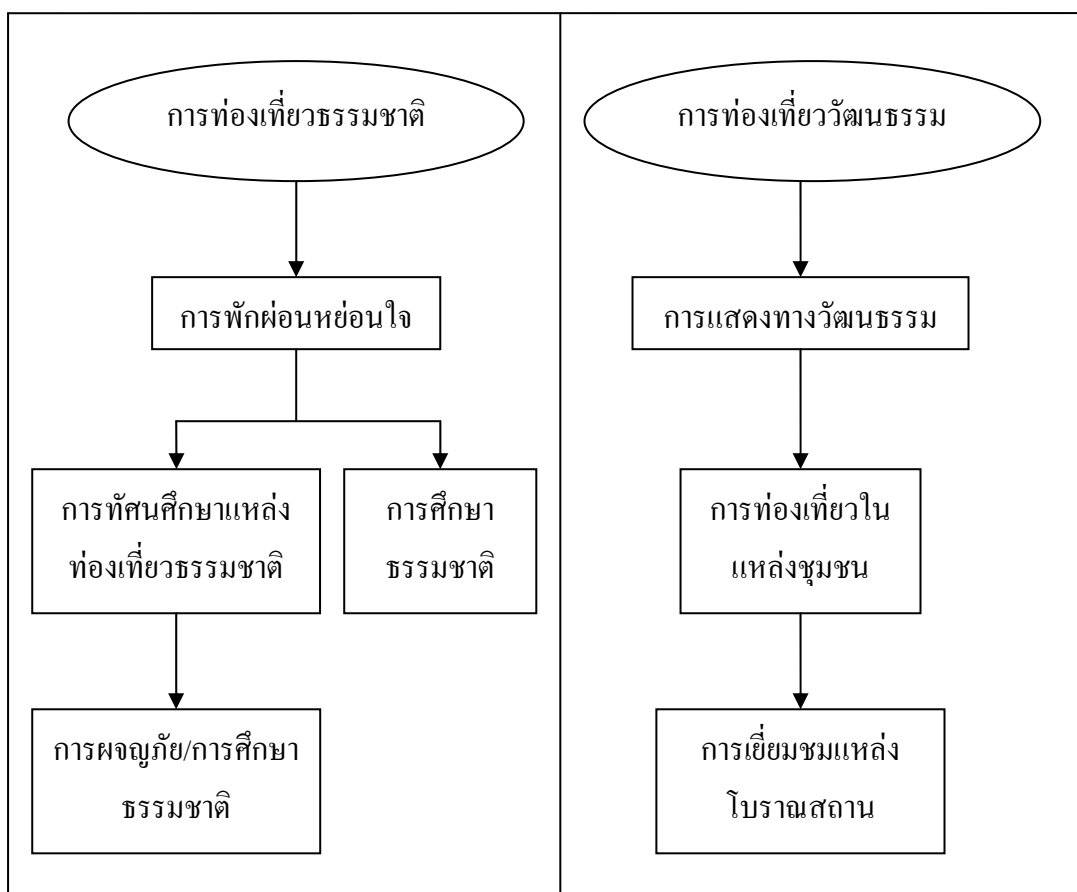
4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้ความสำคัญในการให้การศึกษา และสร้างจิตสำนึกมากกว่า การให้ความพึงพอใจอย่างไม่มีขอบเขตของนักท่องเที่ยว ดังนั้น จึงเป็นการท่องเที่ยวที่ต้องการ ประสานความเข้าใจกันอย่างเหมาะสมตลอดกระบวนการ

2.4 ทรัพยากรการท่องเที่ยว ในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามตามธรรมชาติ เช่น ทะเล ภูเขา ป่าไม้ ป่าชายเลน ถ้ำ น้ำตก บ่อน้ำร้อน เกาะต่างๆ

2. ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถานและโบราณวัตถุ บ้านเรือนที่อยู่อาศัยซึ่งเป็น แหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์ทำขึ้นในอดีต หรือแม้แต่จะสร้างเสริมในปัจจุบัน เช่น โบราณสถาน พิพิธภัณฑน์ กำแพงเมือง อุทยานประวัติศาสตร์

3. ประเภทศิลปวัฒนธรรมและประเพณี เป็นกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น อันผูกพันกับวิถี ชีวิตและความเป็นอยู่มาแต่ครั้งโบราณกาล เช่น วิถีชีวิตในชนบท หมู่บ้านชาวเขา ตลาดน้ำ ศูนย์ วัฒนธรรมการแสดงสินค้าพื้นบ้าน ฯลฯ

แผนภาพที่ 18 :รูปแบบการท่องเที่ยวในประเทศไทย

ที่มา: ปรับปรุงจากเอกสารประกอบการวางแผนการท่องเที่ยว เล่มที่ 2 (ททท., 2540)

จากการกำหนดความหมายและนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้ทราบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservative tourism) ที่หมายถึง รูปแบบการท่องเที่ยวที่รักษาสิ่งแวดล้อม เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่รักษาคุณภาพทั้งการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural-based tourism) และแหล่งวัฒนธรรม (Cultural-based tourism) อันจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable tourism) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาดเกิดผลกระทบน้อยที่สุด สามารถรักษาเอกลักษณ์ความเป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้นานที่สุด

2.5 ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวรูปแบบที่มีลักษณะของการจัดการท่องเที่ยวแนวใหม่ ที่ให้ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกคนยึดหลักเป็นแนวปฏิบัติ เพื่อให้เกิดลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญ อาจแบ่งได้เป็น 8 ประการ ดังนี้ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542: 16-17)

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมด้านชีวภาพ ภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยว ในลักษณะที่มีการจัดการอย่างยั่งยืนทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักการที่ว่าต้องไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือให้กระทบน้อยที่สุด เพื่อส่งผลต่อเนื่องถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมที่หลากหลาย
4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในอันที่จะทะนุถนอมไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมรอบตัว
5. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และมีผลประโยชน์ โดยหลักว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนตัดสินใจ และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่การกระจายรายได้
6. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถในการรองรับทุกด้านทั้งด้านนักท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยว ชุมชนและสภาพแวดล้อมโดยรอบ

7. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง ตามหลักการที่ว่าต้องให้ธุรกิจบริการท่องเที่ยวให้ความสำคัญเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

8. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจต้องการเข้ามาท่องเที่ยวหรือกลับมาท่องเที่ยวอีกครั้ง

2.6 ผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.6.1 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น

ผลด้านบวก

1. เกิดการสร้างความตระหนักถึง คุณค่าสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น
2. เกิดการช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น
3. เกิดการช่วยฟื้นฟูและเสริมคุณค่าของสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น
4. เกิดการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น
5. เกิดการค้นคว้าหาแนวทางรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ผลด้านลบ

1. เกิดการทำลายทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนท้องถิ่น
2. เกิดการขาดแคลนทรัพยากรน้ำและปัญหาคุณภาพน้ำเสียในชุมชนท้องถิ่น
3. เกิดการทำลายทรัพยากรชีวภาพของชุมชนท้องถิ่น
4. เกิดปัญหาระบบนิเวศของพืชและสัตว์สูญหายไปจากชุมชนท้องถิ่น
5. เกิดการทรุดตัวของทรัพยากรดินในชุมชนท้องถิ่น
6. เกิดปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลในชุมชนท้องถิ่น
7. เกิดปัญหามลภาวะทางเสียงในชุมชนท้องถิ่น

2.6.2 ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

ผลด้านบวก

1. เกิดการใช้วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว
2. เกิดการสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น
3. เกิดการช่วยฟื้นฟูสืบทอดวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น
4. เกิดความรักหวงแหนและความภูมิใจของวัฒนธรรมประเพณีแก่ชุมชนท้องถิ่น
5. เกิดการร่วมมือร่วมใจช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น
6. เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอันดีระหว่างชุมชนท้องถิ่น
7. เกิดการส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายงานศิลปวัฒนธรรมแก่ชุมชนท้องถิ่น

ผลด้านลบ

1. เกิดการขัดแย้งทางวัฒนธรรม ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น
2. เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น
3. เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวัฒนธรรมอย่างรวดเร็วแก่ชุมชนท้องถิ่น
4. เกิดการลดคุณค่าของวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่น
5. เกิดการลดคุณค่าทางศิลปหัตถกรรมของชุมชนท้องถิ่น
6. เกิดการทำลายศิลปวัตถุของชุมชนท้องถิ่น

2.7 รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรม มีการจัดการดังนี้

รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural based tourism)

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (Marine Ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติทางทะเลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

3. การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่เป็นหินผา ลานหินทราย อุโมงค์โพรง ถ้ำน้ำลอด ถ้ำหินงอกหินย้อย เพื่อดูความงามภูมิทัศน์ที่มีความแปลกของการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โลก ศึกษาธรรมชาติของหิน ดิน แร่ต่างๆ และฟอสซิล ได้รับความรู้มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อรักษาสภาพแวดล้อมโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

4. การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังพื้นที่เกษตรกรรม สวนเกษตร วนเกษตร สวนสมุนไพร ฟาร์มปศุสัตว์ และเลี้ยงสัตว์ เพื่อชื่นชมความสวยงาม ความสำเร็จ และเพลิดเพลินในสวนเกษตร ได้รับความรู้มีประสบการณ์ใหม่บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อรักษาสภาพแวดล้อมของสถานที่แห่งนั้น

5. การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (Astrological tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวาระ เช่น จันทรุปราคา ฝนดาวตก และการดูดาวจักราศีที่ปรากฏในท้องฟ้าแต่ละเดือน เป็นต้น เพื่อการเรียนรู้ระบบสุริยจักรวาลมีความรู้

ความประทับใจ และประสบการณ์เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการร่วมกัน

รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural based tourism) มีการจัดการดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว ได้ความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นพื้นฐานความรับผิดชอบต่อและมีจิตสำนึกในการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ประชาคมในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

2. การท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and traditional tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นจัดขึ้นโดยได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพ พิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้ มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อม และมรดกทางวัฒนธรรมโดยประชาคมในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว

3. การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (Rural tourism / Village tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ คุณผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้านมีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม คุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว (ที่มา: <http://www.stou.ac.th/Tourism/>)

3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

3.1 หลักการท่องเที่ยวโดยชุมชน

หลักการที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เห็นจุดยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน (พจนา สวนศรี, 2546: 12) ได้แก่

1. ชุมชนเป็นเจ้าของชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและกำหนดทิศทาง
2. ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง
3. ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเกิดผลตอบแทนกับคนในท้องถิ่น
4. มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น
5. ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของคนต่างวัฒนธรรม
6. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

3.2 ความหมายและแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางและจัดการ โดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีสิทธิในการจัดการดูแล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน จากการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือรวม 29 โครงการของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สรุปประสบการณ์ที่ได้จากโครงการวิจัยเป็นแนวคิดหลักเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน 5 ประการ ดังนี้

แนวคิดประการแรก คือ การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของพื้นที่แหล่งทรัพยากรอันหลากหลายของชุมชน เน้นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้นการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของทรัพยากรอันหลากหลาย จึงตั้งอยู่บนแนวคิดที่เน้นความสำคัญของการผสมผสานจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์ธรรมชาติ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิต และจารีตประเพณีต่างกันไป รวมถึงการเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิในการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ การเคารพต่อความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมของชุมชนท้องถิ่น โดยมีจุดมุ่งหมายให้ชุมชนท้องถิ่นมีสำนึกและความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม ประเพณีของตน สามารถอธิบายให้คนนอกหรือนักท่องเที่ยวได้รับรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงพัฒนาการของวัฒนธรรม จารีตประเพณี เพื่อให้ชุมชนและนักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

แนวคิดประการที่สอง คือ การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของการจัดการ เน้นที่การท่องเที่ยวโดยชุมชน บนเงื่อนไขของการจัดการที่มีความรับผิดชอบ ลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสังคม รวมทั้งมีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขตโดยเน้นให้การท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน ภายใต้เงื่อนไขของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติในฐานะเป็นวิถีชีวิตที่เกื้อกูลในระบบนิเวศเดียวกันซึ่งไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้ ภายใต้หลักการว่าคนดูแลรักษาทรัพยากรย่อมสมควรได้รับประโยชน์จากการดูแลรักษา

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับธรรมชาติ ในลักษณะการเกื้อหนุน ระหว่างการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวกับการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น รวมทั้งมีความพยายามในการนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ แนวทางดังกล่าวเป็นการกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวออกไปในวงกว้างไม่เพียงแต่ชุมชนเท่านั้นหากรวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย ความสำเร็จของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ขึ้นอยู่กับการสร้างแรงจูงใจให้ผู้เข้าร่วมจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ทำการอนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม และได้รับประโยชน์โดยตรงจากการกระทำของตน

แนวคิดประการที่สาม คือ การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของกระบวนการและกิจกรรม เน้นให้มีการสร้างระบบการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ โดยมีทำให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงเป็นการเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ ความประทับใจเพื่อสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยวประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

การท่องเที่ยวลักษณะนี้ อาจเรียกได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา การท่องเที่ยวอาจสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกของชุมชนในฐานะเป็นกระบวนการทางสังคมที่ชุมชนท้องถิ่นมีความพยายามในการปรับตัว ภายใต้บริบทของสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง มีการสร้างดุลยภาพระหว่างการผลิตในภาคเกษตรกรรม กับการประกอบอาชีพของชาวบ้านที่ผูกโยงกับฐานทรัพยากรของชุมชนรวมทั้งการจรรโลงสร้างสรรค์ความเป็นธรรมภายในสังคม และการรวมตัวกันเพื่อต่อสู้การเอารัดเอาเปรียบของบริษัทนำเที่ยวจากภายนอก

การท่องเที่ยวโดยชุมชนไม่อาจจำกัดตัวเองอยู่แต่เพียงชุมชน หมู่บ้าน แห่งใดแห่งหนึ่งอย่างโดดเดี่ยวได้แต่อาจมีการรวมตัวกันของชุมชนหลายแห่ง สร้างเครือข่ายการจัดการทรัพยากร หรือจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวร่วมกันเพื่อให้การบริหารและการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีเป้าหมายในการทำให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวรวมทั้งเป็นการเพิ่มพูนความรู้ประสบการณ์ ความประทับใจ สร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนผู้ประกอบการท่องเที่ยว องค์กรเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดการทรัพยากรของชุมชนท้องถิ่นและแหล่งท่องเที่ยว

แนวคิดประการที่สี่ คือ การท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการคำนึงถึงความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชน และสมาชิกชุมชนนับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น เช่น การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เป็นต้น มีเป้าหมายในการบำรุงดูแลรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวในการปฏิบัติ ท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ เริ่มต้นจากชุมชน จนถึงองค์กรการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียเป็น การท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวความคิดประการที่ห้า คือ บทบาทของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในการพัฒนาองค์กรชุมชนท้องถิ่น ควบคู่กับการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติแวดล้อมอย่างยั่งยืน การสนับสนุนโครงการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ดำเนินการอยู่ และจะดำเนินการต่อไปเป็นเครื่องมือและกลไกของชุมชนท้องถิ่นในฐานะที่เป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือก เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนา

ชุมชนท้องถิ่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม จารีตประเพณีอันหลากหลายของชุมชน และกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นความพยายามในการอนุรักษ์ฟื้นฟูธรรมชาติและแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น

เมื่อพิจารณาปัญหาของชุมชน อาจพบว่าชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งกำลังเผชิญกับปัญหาในด้านความเสื่อมโทรมของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและความยากจน การท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถเป็นคำตอบหนึ่งในการแก้ปัญหา โดยให้ความสำคัญกับการนำรายได้จากการท่องเที่ยวมาใช้ในโครงการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ เช่น กองทุนชุมชน การพัฒนาอาชีพและฝีมือแรงงาน ทัศนกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น รวมถึงการพลิกฟื้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่นในด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม การเชื่อมต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นทางเลือกใหม่ในการพัฒนาชุมชน เช่น เศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากร ทางเลือกในการประกอบอาชีพ การส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน เป็นต้น

การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมองอย่างรอบด้าน ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และสภาพแวดล้อมธรรมชาติซึ่งสัมพันธ์กับเงื่อนไขภายนอกทั้งระดับภาคและระดับมหภาค ช่วยให้สามารถเชื่อมโยงปรากฏการณ์ในท้องถิ่นกับเงื่อนไขภายนอก และช่วยชี้ให้เห็นทิศทางของการพัฒนาประเทศ ที่มีผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอย่างชัดเจน อีกทั้งยังเป็นช่องทางในการส่งเสริมให้ชุมชนมีการพัฒนาในทุกด้าน เช่น การพัฒนาด้านการศึกษา การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร การพัฒนาสถานที่ซึ่งอยู่ในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นบ้านเรือน โรงเรียน องค์กรชุมชน เป็นต้น

3.3 องค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชน

- 1) ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม
  - (1) ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์
  - (2) มีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
  - (3) ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
- 2) การเรียนรู้
  - (1) ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง
  - (2) มีระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน
  - (3) สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้าน และผู้มาเยือน

3) การจัดการ

- (1) มีกฎและกติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว
- (2) มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้
- (3) มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม
- (4) มีกองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชุมชน

4) องค์กรชุมชน

- (1) ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน
- (2) มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้ และมีทักษะในเรื่องต่างๆที่หลากหลาย
- (3) ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

ดร.ชนิ เอ็มพันธ์ (2545: 110) กล่าวถึงการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้

1. ต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน และทรัพยากรการท่องเที่ยว
2. ต้องมีความยั่งยืน ทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยว และการใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว
3. ประชาชนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมอย่างจริงจังตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมประเมิน

ติดตามผล

4. เป็นการนำรายได้หรือประโยชน์สู่ชุมชนและเกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม
5. ต้องเป็นการให้ประสบการณ์ันทนาการที่ดีแก่นักท่องเที่ยว ทั้งยังก่อให้เกิดจิตสำนึกในการท่องเที่ยวที่ดี และทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจในชุมชนท้องถิ่น และ/หรือแหล่งท่องเที่ยวที่ชุมชนท้องถิ่นดูแลจัดการ

จุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชนที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ เพื่อที่จะเชื่อมโยงเรื่องการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชน และมองการพัฒนาอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์ โดยให้ความสำคัญทั้งด้านการพัฒนาสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง ดังนี้

1. ให้ความสำคัญด้านเศรษฐกิจ เช่น ส่งเสริมให้ชุมชนมีรายได้จากการผลิต สนับสนุนให้ชุมชนมีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจที่หลากหลาย พัฒนาให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เป็นต้น
2. ให้ความสำคัญด้านสังคม เช่น ส่งเสริมให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา สนับสนุนให้มีองค์กรชุมชน ดำรงความยุติธรรม เสริมสร้างให้สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นต้น
3. ให้ความสำคัญด้านวัฒนธรรม เช่น ส่งเสริมด้านการศึกษาแก่ทุกคนภายในชุมชนทั้งในระบบและนอกระบบ การรับรู้ ถ่ายทอดวัฒนธรรม การอนุรักษ์วัฒนธรรม เป็นต้น

4. ให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ให้ความรู้และสนับสนุนชุมชนเรื่องการดูแลเอาใจใส่ด้านสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมให้ชุมชนมีความตระหนักในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

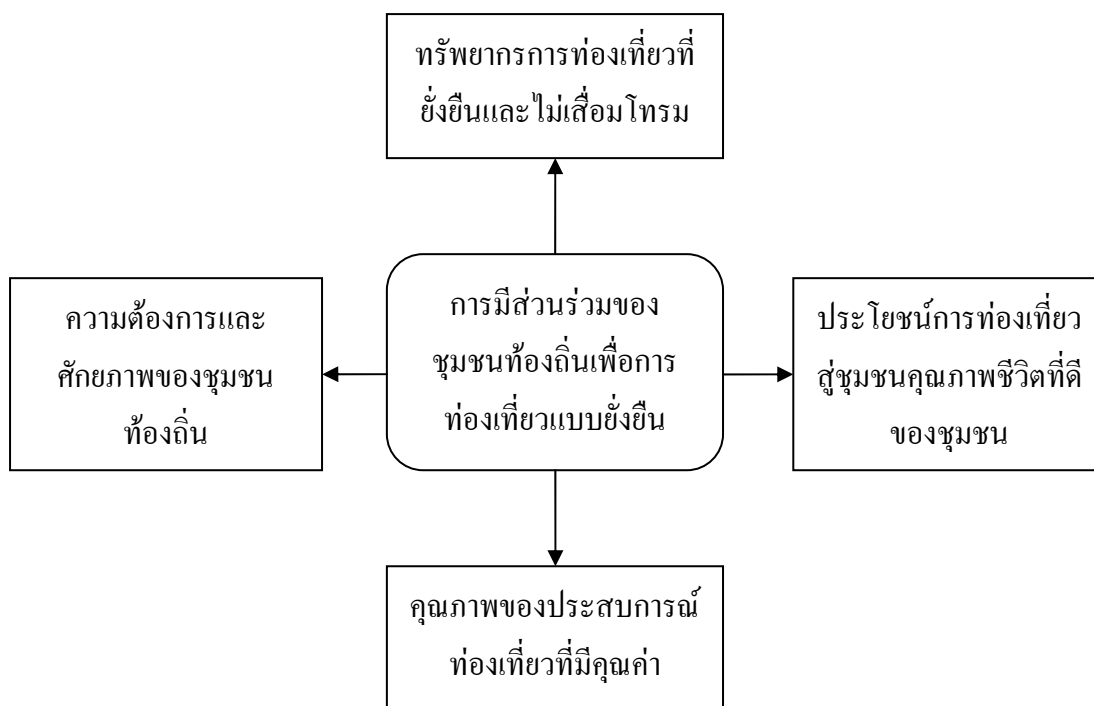
5. ให้ความสำคัญด้านการเมือง เช่น สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยภายในชุมชน การพัฒนาจากความต้องการของประชาชน เป็นต้น

3.4 ปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1. ชุมชนต้องมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพด้านพื้นที่และสิ่งดึงดูดใจ (attraction) สามารถเข้าถึง (access) หรือได้รับความเห็นชอบให้เข้าไปดำเนินการจัดบริการท่องเที่ยวได้ ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสถานที่ที่ได้รับการพัฒนาขึ้น

2. ต้องมีตลาดการท่องเที่ยวในพื้นที่หรือบริเวณใกล้เคียง หรือมีโอกาสที่จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือน ต้องมีการสื่อสารที่สามารถชักชวนให้นักท่องเที่ยวได้ทราบแหล่งที่อยู่ จุดเด่นและเส้นทางการเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านและต้องมีองค์การรองรับสำหรับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

4. ชุมชนต้องมีความรู้ เรื่องการจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในเรื่องสำคัญที่เกี่ยวข้อง เช่น การบริหารจัดการ อาหาร ที่พัก การติดต่อประสานงาน หรือเป็นผู้นำเที่ยว เป็นต้น

แผนภาพที่ 19 : แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

(ที่มา: ปรับปรุงจาก ครรชนี เอ็มพันธุ์, 2545)

การสร้างความพร้อมและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลกระทบจึงเป็นสิ่งจำเป็น ก่อให้เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์จากชุมชนถึงหน่วยงานรับผิดชอบถึงโอกาสความเป็นไปได้ ข้อจำกัดหรือปัญหาจากการดำเนินการ เพื่อให้ชุมชนเห็นคุณค่าของทรัพยากร ตระหนักถึงศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากร และสามารถใช้อย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนของตน เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น การยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน นำไปสู่การคุ้มครองทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนสนองตอบความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง รวมถึงประสบการณ์ท่องเที่ยวอย่างมีคุณค่าเป็นที่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยว

3.5 พัฒนาการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

- 1) เกิดจากการไปมาหาสู่ อันเป็นวิถีไทยมาแต่โบราณและยังคงสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน
- 2) เกิดจากการบุกเบิกพื้นที่ใหม่เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น เดินป่า หรือการท่องเที่ยวชมหมู่บ้านชาวเขาซึ่งเข้าไปในลักษณะชุมชนเป็นผู้ถูกท่องเที่ยว
- 3) ชุมชนต้องการเผยแพร่ของดีท้องถิ่น ปัญหาของชุมชนให้คนภายนอกได้รับรู้และเข้าใจ
- 4) ได้รับการกระตุ้นจากรัฐ หรือตอบสนองนโยบายรัฐที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรม ที่เกิดรายได้เข้าประเทศและเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ (ททท., 2545: 82)

3.6 เป้าหมายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

การกำหนดเป้าหมายของการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับสภาพปัญหา และความต้องการของชุมชน ส่วนใหญ่จะมีเป้าหมายคล้ายกัน แตกต่างกันที่การให้ความสำคัญหลัก และสภาพของพื้นที่ ดังนี้

- 1) เพื่อเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์
- 2) เพื่อเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต
- 3) เพื่อเป็นเครื่องมือในการรณรงค์สร้างการรับรู้และความเข้าใจแก่คนภายนอก เช่น เรื่องป่าชุมชน การทำเกษตรปลอดสารพิษ สิทธิการเป็นพลเมืองไทยของชาวเขา เป็นต้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความสามัคคี ให้คนได้พบปะพูดคุยกัน ทำงานร่วมกัน แก้ปัญหาร่วมกัน
- 4) เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน
- 5) เพื่อเป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับชาวบ้าน เพื่อหารายได้เข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้าน
- 6) เพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านดีขึ้น
- 7) เพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้อยู่อย่างยั่งยืนและมีการใช้อย่างได้ประโยชน์
- 8) เพื่อให้ได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ในด้านการพัฒนาและงบประมาณ

3.7 แรงจูงใจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

3.7.1 ปัจจัยภายนอก

ชุมชนเป็นฝ่ายถูกกระทำจากการเป็นผู้ถูกท่องเที่ยว โดยที่ชุมชนไม่ได้มีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว ชุมชนได้รับผลเสียหายจากการท่องเที่ยว เช่น สูญเสียที่ดิน สิ่งแวดล้อมเสื่อม วัฒนธรรมดั้งเดิมถูกทำลาย เป็นต้น นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจไม่ถูกต้องเกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจากบางครั้งผู้นำการท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านไม่รู้เรื่องราวที่แท้จริง ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง เกิดความรู้สึกถูกชาวบ้าน หรือคิดว่าชาวบ้านไม่มีวัฒนธรรม ป่าเถื่อน นำสงสาร ด้อยพัฒนา กระแสการพัฒนาตามนโยบายรัฐที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวและมีงบประมาณสนับสนุน

3.7.2 ปัจจัยภายใน

ชุมชนใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขในการอนุรักษ์ ป้องกันการทำลายทรัพยากร ธรรมชาติ เช่น การเดินป่า เป็นวิธีการหนึ่งในการตรวจตราดูแลรักษาป่า ไม่ให้มีการตัดไม้ทำลายป่า ชาวบ้านสร้างแนวร่วมจากคนภายนอกให้เป็นปากเสียงของคนได้ เป็นต้น ชุมชนใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการอนุรักษ์วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องการให้คนภายนอกได้รับรู้และเข้าใจปัญหาของชุมชน เผยแพร่ข้อดีของชุมชน เพื่อการพัฒนาคนในชุมชน

3.8 รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

สภาพของภูมิประเทศในประเทศไทยมีความหลากหลายทั้งภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ ทะเล มีความหลากหลายทางประวัติศาสตร์ศิลป์ และประวัติศาสตร์สังคม ในเชิงวัฒนธรรม มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่แตกต่างกันทั้งในเรื่องชนเผ่า และความเป็นท้องถิ่นของชุมชนแต่ละแห่ง ประกอบกับคนไทยเป็นคนที่มีความใจโอบอ้อมอารี ยิ้มแย้มแจ่มใส ทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความหลากหลาย และมีเสน่ห์แตกต่างจากการท่องเที่ยว รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีดังนี้

- 1) การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่ชุมชนใช้ประโยชน์ เช่น การเดินป่า พายเรือล่องแก่ง พักกลางป่า คูนก คูดิเสื่อ เป็นต้น
- 2) การศึกษาวิถีชีวิตของชาวบ้าน เช่น เรียนรู้ภูมิปัญญา การรักษาโรคด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน เรียนรู้การทำอาหาร การเล่นเครื่องดนตรี เป็นต้น ร่วมกิจกรรมทางการประกอบอาชีพ เช่น การเก็บใบเมี่ยง เป็นต้น ร่วมกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี
- 3) โบราณสถาน/พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น เช่น เยี่ยมชม/ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ศิลป์ และประวัติศาสตร์สังคม ชมการแสดงพื้นบ้าน เป็นต้น
- 4) การพักแบบ Homestay และ Temple Stay การพัก Homestay มี 2 ลักษณะ คือ พักร่วมบ้านกับชาวบ้าน หรือพักในหมู่บ้านแต่แยกที่พักออกจากครอบครัว เช่น พักที่กระท่อมกลางนา/ไร่ หรือในสวน และ Temple Stay คือ การพักที่วัดซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

การเปรียบเทียบการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

มิติของการพัฒนา	การพัฒนาที่ยั่งยืน	การท่องเที่ยวโดยชุมชน
ด้านเศรษฐกิจ	<ul style="list-style-type: none"> - มีรายได้จากการผลิต - มีการพัฒนาเศรษฐกิจที่หลากหลาย - มีเศรษฐกิจที่พึ่งตนเอง 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดกองทุนพัฒนาชุมชน - สร้างงานในชุมชน - สร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน
ด้านสังคม	<ul style="list-style-type: none"> - คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา - ดำรงความยุติธรรมในสังคม - มีคุณภาพชีวิตที่ดี - มีองค์กรชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนมีการพัฒนาคุณภาพชีวิต - ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในตนเอง - เกิดองค์กรชาวบ้านในการจัดการ
ด้านวัฒนธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านมีการเรียนรู้ - เกิดการรับรู้และถ่ายทอดกันทางวัฒนธรรม - มีการอนุรักษ์วัฒนธรรม 	<ul style="list-style-type: none"> - มีความเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่าง - สร้างการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน - เป็นการพัฒนาที่เติบโตจากรากฐานของตนเอง
ด้านสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนมีสิทธิในการจัดการทรัพยากร - มีระบบการดูแลสิ่งแวดล้อม - ชุมชนเกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ 	<ul style="list-style-type: none"> - พิจารณาขีดความสามารถในการรองรับ - มีระบบการจัดการของเสีย - มีการสร้างสำนักอนุรักษ์
ด้านการเมือง	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา - การพัฒนาเกิดจากความต้องการของประชาชน - ชุมชนมีความเป็นประชาธิปไตย 	<ul style="list-style-type: none"> - ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว - ชุมชนสามารถต่อรองกับภายนอกได้ - ชุมชนมีสิทธิในการจัดการท่องเที่ยว

ตารางที่ 2 : การเปรียบเทียบการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาที่ยั่งยืน

(ที่มา: ปรับปรุงจาก พงณา สวนศรี, 2546)

ตอนที่ 3 ชุมชน

กระแสการสนับสนุนเรื่องความเป็นชุมชน/ท้องถิ่น (Localization) ระหว่างคำว่า ชุมชน และท้องถิ่น มีความหมายแตกต่างกันแต่มีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ ในทางสังคมวิทยา ชุมชนเป็น จุดๆหนึ่งในท้องถิ่น แต่ท้องถิ่นคือชุมชนหลายๆชุมชนอยู่ร่วมกันและมีรูปแบบทางวัฒนธรรม ใกล้เคียงกัน กลายเป็นกระแสใหญ่กระแสหนึ่งของการพัฒนา สาเหตุประการหนึ่งคือ การเกิดขึ้น ของกระแสการพัฒนา ทั้งที่เป็นการพัฒนาในทางที่ดีขึ้นและที่เสื่อมลง อันก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและส่งผลกระทบต่อประชาชนเป็นวงกว้าง การตั้งรับกับกระแสการพัฒนา ของชุมชนจึงเป็นความสำคัญยิ่งที่ทุกคนภายในชุมชนจะต้องให้ความร่วมมือกัน มีส่วนร่วมและมีการ เรียนรู้ร่วมกันเพื่อการพัฒนาที่มาจากกระแสหลักเข้าสู่ชุมชนนั้น จะได้กลายเป็นการพัฒนาไป ในทิศทางที่ดี ตามทิศทางการพัฒนาอย่างยั่งยืนสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง

1. ชุมชน

คำว่า “ชุมชน” แปลมาจากภาษาอังกฤษจากคำว่า “Community” มีรากศัพท์มาจากภาษาของ Indo-European คือ “Kom” ซึ่งหมายถึง “ด้วยกับ” (with) ผสมกับคำว่า “Mei” หมายถึง “การ เปลี่ยนแปลง” (change) หรือการแลกเปลี่ยน (Exchang) ก็จะได้คำว่า “Kommein” หมายถึง “แบ่งปันโดยทั้งหมด” (Share by all) (Seage, et al, 1994 อ้างถึงใน อนุชาติและวีรบูรณ์, 2540: 9)

1.1 ความหมายของ “ชุมชน” “Community” คำในความหลากหลาย

การให้ความหมายเกี่ยวกับชุมชนในปัจจุบัน มีลักษณะหลากหลายทั้งที่เป็นความหมายที่มีความขัดแย้งกัน ไม่มีความหมายตายตัวหรือมีความหมายที่เป็นกลาง

Community มีความหมายในภาษาไทยว่า “ชุมชน” ในบางครั้งช่วยให้เข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับ “การรวมตัวของคน” เท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาถึงคำว่า “com” มีความหมายที่ลึกลงไปถึงคำว่า “together” และยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกัน เช่น Communal (ของชุมชน/เพื่อชุมชน) Common (ร่วมเป็นสมาชิกอยู่ด้วย) Commune (ความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด) (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543: 26)

ราชบัณฑิตยสถาน (2549: 69) ให้ความหมายของ ชุมชน, ประชาคม (Community) คือ

1. ผู้คนที่อาศัยรวมกลุ่มกันในพื้นที่หนึ่ง ซึ่งความจำเป็นในชีวิตประจำวันหลายอย่าง ได้รับการตอบสนองโดยผ่านระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน แม้ว่าชุมชนจะก่อรูปเป็นหน่วยทางเศรษฐกิจขึ้นมาด้วยการจัดสรรสินค้า และบริการขั้นพื้นฐานหลายอย่างให้แก่ผู้อยู่อาศัย แต่ชุมชนไม่จำเป็นต้องเป็นหน่วยทางการเมืองหรือการปกครอง และไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่ในเขตแดนตามกฎหมาย ชุมชนยังมีความหมายถึงการที่ผู้อยู่อาศัยภายในเขตพื้นที่ได้สร้างเอกลักษณ์เฉพาะขึ้นมา คนในชุมชนจะมีความรู้สึกร่วมกันเกี่ยวกับผลประโยชน์และจุดมุ่งหมายบางประการ

มีความร่วมมือกันในระดับหนึ่ง และผู้อยู่ในชุมชนรวมทั้งผู้ที่อยู่ในพื้นที่รอบชุมชนนั้นตระหนักถึง การมีอยู่ของชุมชน

2. ผู้คนจำนวนหนึ่งซึ่งมีชนบประเพณี หรือผลประโยชน์ร่วมกัน ในความหมายนี้ บุคคลที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน หรือประชาคม ไม่จำเป็นต้องรวมอยู่บนพื้นที่เดียวกันอาจอยู่กัน อย่างกระจัดกระจาย หรือห่างไกลกันได้ เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ ชุมชนนักวิชาการ เป็นต้น

กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน มีวิถีชีวิต วัฒนธรรมร่วมกัน มีกิจกรรมที่ทำให้เกิดความเป็น หนึ่งเดียวกัน มีสำนึกร่วมเพราะต้องเผชิญปัญหาาร่วมกันในสถานที่หนึ่ง ไม่จำกัดเฉพาะอาณา บริเวณทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นไปตามกิจกรรมของชุมชน เป็นความหมายชุมชนของ พรรณงาม และพิชยา (2542 อ้างใน ฌรพงศ์ จิตรนิรัตน์, 2544: 5) ที่ทำให้ไว้ ความหมายนี้มีแนวทางสอดคล้อง กับ ความหมายชุมชน ที่ ประเวศ ะสี (2541) กล่าวว่า การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรร่วมกัน มีความพยายามทำกิจกรรมร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน และมีการติดต่อ สื่อสารกัน (Communicate)

ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่พื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อ ผลประโยชน์ กิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะทำให้ สมาชิกนั้นตระหนัก และเกื้อกูลกัน (Mask S. Homan, 1994: 82 อ้างใน ปาริชาติ, 2543: 26) ชุมชน อาจเป็นกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่รวมตัวกันขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่ออยู่อาศัยร่วมกัน มีการทำ กิจกรรมร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน และมีความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นต้น ในแต่ละชุมชนควรมี คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ตอบสนองต่อการดำรงชีวิตของชุมชน เกี่ยวข้องกับสภาพ ความเป็นอยู่ ความพอใจและความต้องการ

ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่นมีความเกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพา อาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน (สนธยา พลศรี, 2545: 22)

ชุมชน มีความหมายที่หลากหลายหากมองโดยรวมจะพบว่า มีนัยหรือความหมายใกล้เคียง กัน สามารถสรุปรวม เป็นแนวคิดเกี่ยวกับชุมชนใน 4 แนวคิด ดังนี้

1) แนวคิดสังคมวิทยา ชุมชน หมายถึง หน่วยทางสังคมและทางกายภาพ ได้แก่ หมู่บ้าน เมือง มีลักษณะร่วมเชิงชุมชนว่าประกอบด้วย อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และมีความผูกพัน

2) แนวคิดทางมนุษยนิยม มีความคิดว่าชุมชนต้องก่อเกิดมิตรภาพ ความเอื้ออาทร ความ มั่นคงและความผูกพัน และเสนอแนวคิดให้ชุมชนมีขนาดเล็ก แต่มีโครงสร้างที่เหนียวแน่น

3) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน และประชาสังคม เกิดจากการเรียกร้องหรือต้องการอุดช่องว่าง ด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการเสริมพลังอำนาจให้กับ “ภาคประชาชน” ในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในนโยบาย ทิศทางการพัฒนา หรือกิจกรรมสาธารณะ

4) แนวคิดเกี่ยวกับ ชุมชนในรูปแบบใหม่ เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยี และปัญหาทางสังคมสมัยใหม่ที่มีความซับซ้อนและรุนแรงขึ้น การพิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาไม่อาจจำกัดอยู่ในอาณาเขตเล็กๆของชุมชนเพียงลำพัง การแก้ไขจึงต้องการ การรวมกำลังความร่วมมือ และทรัพยากรจากภายนอกชุมชนโดยมีจิตสำนึกร่วม (Consciousness) หลักการ (Principle) จุดมุ่งหมาย (Purpose) ร่วมกัน (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543: 29-39)

การนำคำว่า “ชุมชน” มาใช้ในประเทศไทยเป็นอิทธิพลทางความคิด การพัฒนาของประเทศตะวันตกที่เผยแพร่แนวคิดการพัฒนาชุมชน แนวคิดการพัฒนาดังกล่าวมิได้พิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน รัฐ ระบบทุน และโครงสร้างอำนาจ ตลอดจนผลประโยชน์ในชุมชนนำไปสู่ปัญหาความอ่อนแอของชุมชนที่มีเพิ่มมากขึ้น จนกระทั่งเมื่อมีการดำเนินงานพัฒนาชนบทโดยองค์กรพัฒนาเอกชนเมื่อ 20 ปีที่ผ่านมาซึ่งมีแนวทางสำคัญในการปฏิบัติงานที่เน้น กระบวนการเรียนรู้ของทุกฝ่าย ทำให้ชุมชนได้รับการตีความหมายใหม่มีนัยแห่งพลังสร้างสรรค์และทุนทางสังคมที่เน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมมากที่สุด

ชุมชน เป็นคำใหม่ในสังคมไทยแต่สาระของความเป็นชุมชน ดำรงอยู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลายาวนาน ในความหมายของคำว่า “บ้าน” ซึ่งหมายถึง หมู่บ้านเป็นสิ่งที่มีความหมายโดยธรรมชาติในการตั้งบ้านเรือนรวมกัน ในหมู่เครือญาติและมิตรสหาย อันก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่นำไปสู่การจัดการต่อปัญหาและความต้องการร่วมกัน ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) แบ่งความเป็นชุมชนออกเป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

- 1) ชุมชนหมู่บ้าน
- 2) ชุมชนในฐานะขบวนการประชาชน
- 3) ชุมชนแนวมนุษยนิยม หรือ ชุมชนอุดมคติ
- 4) ชุมชนในรูปแบบใหม่ หรือ ชุมชนเสมือนจริง

สังคมไทยมักให้นิยามของ “ชุมชน” ในขอบเขตของพื้นที่ทางกายภาพและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของคนในพื้นที่หรือหมู่บ้านแห่งใดแห่งหนึ่ง แต่ในความเป็นจริงชุมชน หมายถึง “การรวมตัวของคน” ที่มีจิตสำนึก และความมุ่งมั่นร่วมกัน เป็นสายใยของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีพลังยึดโยง สนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (พระมหาสุทิตย์ อากาศโร(อบอุณ), 2548: 99)

ชุมชนเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีมากกว่าหนึ่งคน มีแนวคิด คติ ความเชื่อคล้ายกันมีการเคารพนับถือบางอย่างร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันความรู้สึกร่วมกัน ในสถานที่ที่ตนอยู่

และในบางสถานการณ์อาจไม่ต่างกัน ผลประโยชน์ที่ได้รับอาจมีที่มาจากแหล่งเดียวกัน ชุมชนอาจเป็นสถานที่ที่สามารถพบกันทั้งที่พบหน้า หรือเป็นการสื่อสารผ่านเทคโนโลยี

ลักษณะของชุมชน มีดังนี้

1. เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มคน (Group of People) ในรูปของกลุ่มสังคม คือ สมาชิกมีการปฏิบัติต่อกันทางสังคม หรือมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบต่อกันทางสังคม (Social Interaction) เอื้ออาทรต่อกันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

2. มีอาณาบริเวณ (Area) สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย หรือประกอบกิจกรรมของสมาชิกและกลุ่มสังคม ขนาดของชุมชนอาจมีขนาดหรือใหญ่ ขึ้นอยู่กับจำนวนของสมาชิกในกลุ่มสังคม

3. มีการจัดระเบียบทางสังคม (Social Organization) เพื่อควบคุมความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน เช่น บรรทัดฐานทางสังคม สถาบันทางสังคม เป็นต้น

4. สมาชิกมีความสัมพันธ์กันทางสังคม (Social Relationship) มีการติดต่อสัมพันธ์กันมีกิจกรรมร่วมกันมีความสนิทสนมกัน มีความสัมพันธ์กันแบบพบปะกัน มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน

5. สมาชิกมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการดำเนินชีวิต ได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นร่วมกัน สมาชิกมีระบบการติดต่อสื่อสารและการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ร่วมกัน

1.2 ความเป็นชุมชน

ความเป็นชุมชน เป็นความสามารถในการเชื่อมโยงติดต่อถึงกันของสมาชิกทำให้รวมตัวกันเป็นชุมชนและดำรงรักษาชุมชนไว้ได้ เมื่อพิจารณาจากความหมาย ลักษณะและองค์ประกอบของชุมชนพบว่าความเป็นชุมชนมีลักษณะหลายประการ ดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2550: 70-73)

1) มีความหลากหลาย (Inclusion) ชุมชนประกอบด้วยองค์ประกอบที่ต่างกัน มีหลากหลายมิติ และหลายองค์ประกอบ ทำให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ เอื้อให้เกิดการพัฒนาในคนรุ่นต่อไป ความหลากหลายของชุมชน เช่น

- ความหลากหลายของการรวมตัว การรวมตัวของคนในชุมชนแตกต่างกันออกไปตามระดับความพร้อม หรือลักษณะของกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน เช่น กลุ่ม ชมรม สถาบัน สถานการณ์ เป็นต้น

- ความหลากหลายเชิงพื้นที่ เป็นความแตกต่างกันของพื้นที่ในการรวมตัวเป็นชุมชน เช่น หมู่บ้าน ตำบล เขต หรือ ขอบเขตเชิงที่ตั้งของชุมชน เช่น ลุ่มน้ำ สายน้ำ คลอง นิคมสร้างตนเอง นิคมอุตสาหกรรม เขตพื้นที่ชายฝั่ง เป็นต้น

- ความหลากหลายของคนและกลุ่มคนที่รวมตัวกันเป็นชุมชน เป็นความแตกต่างกันของสมาชิกของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น เพศ อายุ เชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ ค่านิยม ระดับการศึกษา อาชีพ สถานภาพ และบทบาททางสังคม เป็นต้น

- ความหลากหลายในรูปแบบของกิจกรรม เป็นความแตกต่างกันในกิจกรรมของชุมชน ตามรูปแบบและความถนัดของสมาชิก กลุ่ม องค์กรชุมชน เช่น กลุ่มที่ให้ความสนใจในการรณรงค์ เผยแพร่จะมีกิจกรรมเฉพาะในเรื่องสื่อ กลุ่มที่สนใจในด้านการค้นคว้าความรู้จะมีกิจกรรมในด้านการวิจัย เป็นต้น

- ความหลากหลายในประเด็นความสนใจปัญหาต่างๆ เป็นความแตกต่างของสมาชิกในเรื่องความสนใจที่มีต่อปัญหาต่างๆ แตกต่างกันไป เช่น การสังคมสงเคราะห์ การออมทรัพย์ การอาชีพ การเกษตร การเมือง สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

2) ความร่วมมือ (Cooperation) ความหลากหลายของชุมชนทำให้เกิดความแตกต่างในชุมชนทั้งลักษณะของการรวมตัว พื้นที่อยู่อาศัย ลักษณะของบุคคล กิจกรรมและความสนใจในเรื่องต่างๆ ความเป็นชุมชนจึงเป็นการรวมความหลากหลาย ความแตกต่างเหล่านี้เข้าด้วยกัน หรือมีความเป็นเอกภาพในท่ามกลางความแตกต่างที่หลากหลาย ผู้คนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เคารพในวิถีชีวิตกันและกัน ไม่เกิดความขัดแย้ง ไม่เกิดความรุนแรง

ความเป็นชุมชนอยู่ที่ความร่วมกันของคน หรือสมาชิกในชุมชน เช่น มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการกระทำร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกัน (Communicate) และมีความเอื้ออาทรต่อกัน คนจำนวนมากที่ไม่มีสิ่งใดร่วมกัน ย่อมไม่รักกัน ไม่ทำอะไรร่วมกัน ไม่เรียนรู้ร่วมกันจะไม่ใช้ชุมชนและไม่มีความตั้งใจแก้ไขปัญหาใดๆ เช่น คนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กันแต่หากไม่มีกิจกรรมร่วมกันย่อมไม่ถือว่าเป็นชุมชน ดังนั้น ความเป็นชุมชนจึงเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ต่างๆ มากมาย เช่น ความเป็นชุมชนในครอบครัว ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน ความเป็นชุมชนวิชาการ ความเป็นชุมชนสงฆ์ ประเวศ วะสี (2541: 12-16) กล่าวว่า ความร่วมกันของคนในชุมชนทำให้เกิดจิตวิญญาณ (Spirituality) ของกลุ่มและชุมชน ก่อให้เกิดความปีติ ความสุขและเกิดพลังอย่างมหาศาลในการรักษาชุมชน (Healing Power)

นอกจากนี้ ทำให้เกิดผู้นำตามธรรมชาติและการจัดการซึ่งมีความเป็นผู้นำที่แท้จริง เพราะกระบวนการร่วมคิดร่วมทำ หรือกระบวนการเกิดความเป็นชุมชน ทำให้ภาวะผู้นำปรากฏออกมา ผู้นำธรรมชาติ มีลักษณะที่สำคัญคือเป็นผู้มีปัญหา เห็นแก่ส่วนรวม ติดต่อสื่อสารกับคนอื่นได้ดีและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกทั้งหมด ผู้นำธรรมชาติจะมีหลายคน แล้วแต่ว่าจะเป็นผู้นำในเรื่องใด มีทั้งเพศชายและเพศหญิง พบว่าในกระบวนการธรรมชาติผู้นำจะเป็นเพศหญิงมากกว่า เพราะธรรมชาติกับเพศหญิงหรือความเป็นแม่คู่กัน แต่ในเรื่องอำนาจผู้ชายจะเป็นผู้นำมากกว่า ซึ่งมักจะมีผู้นำเพียงคนเดียว และทำลายความเป็นผู้นำของผู้อื่นเพราะกลัวจะเป็นคู่แข่ง ทำให้องค์กร หรือชุมชนอ่อนแอ และไม่ยั่งยืน เพราะเมื่อผู้นำที่ดีสูญหาย ถูกโยกย้ายหรือเปลี่ยนแปลง องค์กรหรือชุมชนย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้ แต่ในความเป็นชุมชนถ้าหากมีผู้นำตามธรรมชาติหลายคนทั้งชายและหญิง องค์กรหรือชุมชนจะอยู่ในฐานะที่ดี มีการจัดการ มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

3) มีจิตสำนึกแบบประชาสังคม (Civic Consciousness) คือ คนในชุมชนตระหนักและเห็นความสำคัญของการเสียสละเพื่อสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมโดยสมัครใจ อันเป็นจิตสำนึกสาธารณะของชุมชน มีความรักและตระหนักถึงชุมชนมากกว่าส่วนตนเอง ยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐาน ค่านิยม ใ้วางใจ เชื่อถือ ยอมรับกันและกัน ทำให้เกิดความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อดทนอดกลั้นต่อความขัดแย้ง เปิดกว้างยอมรับในความหลากหลาย ความแตกต่างกันของคนในชุมชนและนำไปสู่ความร่วมมือในรูปแบบต่างๆ ในชุมชน

4) มีความผูกพันกัน (Bond) คนในชุมชนมีความสมานฉันท์ ความกลมเกลียวของสมาชิกต่อกันบนพื้นฐานแห่งความร่วมมือและการมีส่วนร่วมด้วยสำนึกของการเป็นสมาชิกชุมชนหรือด้วยจิตสำนึกต่อความเป็นพลเมืองของชุมชน มีความสนใจและปรารถนาต่อชุมชนร่วมกัน ความผูกพันทำให้คนในชุมชนรวมกันเป็นกลุ่มองค์กรและเครือข่ายเป็นพื้นฐานให้เกิดการถักทอความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นกลไกของการรวมพลังทางสังคม (Social Synergy) และการพัฒนาชุมชน

5) มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ชุมชนต้องไม่ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยว ไม่แยกตัวออกจากชุมชนอื่น ควรสร้างความสัมพันธ์เพื่อเชื่อมโยงกับชุมชนอื่น ในลักษณะของความร่วมมือ การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมของกันและกัน เพราะไม่มีชุมชนใดสามารถดำรงอยู่ได้เพียงลำพัง

6) มีความรู้ชุมชน และความสามารถในการจัดการความรู้ ชุมชนมีความสามารถในการสร้าง และสะสมองค์ความรู้เพื่อแก้ไขและกำหนดทิศทางข้างหน้าของชุมชนได้ด้วยสติปัญญาและภูมิปัญญาของคนในชุมชน องค์ความรู้สามารถปรับใช้และเรียนรู้ให้เพิ่มพูนขึ้นได้ตลอดเวลา มีการจัดการความรู้ทั้งความรู้เก่า ความรู้ใหม่ ความรู้ภายในชุมชน ความรู้จากภายนอกชุมชน ตลอดจนการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างเหมาะสม

7) เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คนในชุมชนมีความสนใจเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนของตน และชุมชนภายนอกมีความพร้อมเรียนรู้ร่วมกันกับบุคคลอื่น ด้วยการปฏิบัติหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ทำให้คนในชุมชนได้แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชนระหว่างกัน ทำให้เกิดเป็นองค์ความรู้ของชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนตลอดเวลา เป็นพลังสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

8) มีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ชุมชนมีกิจกรรมให้สมาชิกปฏิบัติร่วมกันอย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง กิจกรรมควรมีความหลากหลายไปตามลักษณะของกลุ่มคนในชุมชน และเป็นพลวัต คือ เคลื่อนไหวตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง กิจกรรมต่อเนื่องทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ และเป็นกำลังขับเคลื่อนสำคัญประการหนึ่งของความเป็นชุมชน

9) มีระบบการติดต่อสื่อสารสาธารณะและเครือข่ายที่มีประสิทธิภาพ ระบบการติดต่อสื่อสารที่มีประสิทธิภาพช่วยให้คนในชุมชนได้รับรู้ข่าวสารจากภายในและภายนอกชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง

10) การจัดการชุมชนที่ดี ชุมชนมีการบริหารจัดการในลักษณะของความเป็นกลุ่มหรือองค์กรประชาสังคม (Civic Organization) ที่เกิดจากจิตสำนึกประชาสังคมอย่างแท้จริงมีการบริหารจัดการโดยการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิก การจัดโครงสร้างองค์กรแบบแนวราบ คือเน้นความสัมพันธ์ในระดับเดียวกันที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบโดยรวม มีความสัมพันธ์กันร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ แผน โครงการดำเนินการและการประเมินผลเพื่อผลประโยชน์ของชุมชน

Jim Hfe (1999: 90-91 อ้างใน สายันต์ ไพรัชญจักร์ และคนอื่นๆ, 2549: 13-14) กล่าวว่า ความเป็นชุมชน มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่

1. มีขอบเขต หรือขนาดที่ไม่เกินความสามารถของมนุษย์ที่จะสามารถทำความรู้จักคุ้นเคยได้ (human scale) คือ มีขนาดตั้งแต่ขนาดเล็กถึงใหญ่ มีศูนย์รวมที่ยึดโยงผู้คนเข้าด้วยกัน เป็นระบบปฏิสัมพันธ์ของคนส่วนใหญ่ ขนาดของชุมชนมีขอบเขตอยู่ในระดับที่สมาชิกสามารถทำความรู้จักมักคุ้นกับคนอื่นได้เท่าที่ต้องการ และเป็นขนาดที่ทุกคนสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของส่วนรวมได้โดยไม่มีอุปสรรค ชุมชนต้องมีโครงสร้างไม่ใหญ่โตเกินกว่าที่คนเป็นสมาชิกจะสามารถรู้สึกได้ถึงความเป็นเจ้าของรู้สึกว่ามีอำนาจ ควบคุมความเป็นไปในชุมชนได้

2. การมีตัวตน และความเป็นเจ้าของ (identity and belonging) ในความเป็นชุมชน โดยทั่วไปมักมีความรู้สึกเป็นเจ้าของแฝงอยู่ มีความยอมรับและเห็นคุณค่าร่วมกันภายในกลุ่มอันเป็นที่มาของคำว่า “เป็นสมาชิกของชุมชน” มีความหมายครอบคลุมคำว่า ความเป็นเจ้าของ การยอมรับจากคนอื่น ในเรื่องความมีตัวตน (identity) ซึ่งความเป็นชุมชนมักจะแทรกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นปัจเจกบุคคลที่สร้างความรู้สึกเป็นใครอยู่ที่ไหน เนื่องจากสถาบันชุมชนที่เอื้อต่อการแสดงตัวตนของคนในอดีตได้คลายความสำคัญลงไปมาก ไม่ว่าจะเป็น ตระกูล เผ่า หมู่บ้าน โบสถ์ หรือวัด ที่เคยสร้างความรู้สึกร่วมกัน

3. มีพันธะหน้าที่ (obligations) สมาชิกชุมชนต้องมีพันธกิจ หรือภาระหน้าที่ชัดเจนที่รู้สึกได้ว่าต้องทำอะไรและทำอย่างไรให้กับชุมชนของตน โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือทุกอย่างของชุมชน เพื่อสร้างและดำรงวิถีชีวิตของชุมชน ทำเพื่อชุมชน

4. มีความใกล้ชิดสนิทสนมแบบสังคมชนบท (gemeinschaft) ชุมชนต้องมีโครงสร้างที่ก่อให้เกิดความใกล้ชิดสนิทสนมของหมู่สมาชิก สมาชิกสามารถมีสัมพันธ์ภาพต่อกันและกันได้หลายบทบาทในสภาพที่เปิดกว้างสำหรับทุกคน ไม่มีเงื่อนไขข้อจำกัดเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะพวก

เป็นเรื่องสำหรับการสร้างเสริมศักยภาพของบุคคลในการที่จะแสดงความสามารถในเรื่องต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่คนหมู่มาก และเป็นประโยชน์ชุมชนโดยตรง

5. มีวัฒนธรรม (culture) ชุมชนเป็นแหล่งกำเนิดของระบบคุณค่า การสร้างสรรค์ และการแสดงออกซึ่งวิถีวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ที่ต่างมีคุณลักษณะเฉพาะตัวที่อยู่กับชุมชน ถือเป็นสิ่งเสริมให้สมาชิกของชุมชนเป็นผู้ผลิตวัฒนธรรมของตนเอง และอาจหยิบยืมวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น ที่มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดความหลากหลายระหว่างชุมชนต่างๆ และเกิดภาวะการมีส่วนร่วมที่กว้างขวางมากขึ้น

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) กล่าวว่า ความสำคัญของความเป็นชุมชนอยู่ที่กลุ่มคนที่รวมตัวกัน ได้สร้างสรรค์บางสิ่งบางอย่างขึ้นร่วมกัน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างกัน คุณลักษณะหรืออัตลักษณ์และการทำงานร่วมกัน ความเป็นชุมชนไม่ใช่สิ่งคงที่อยู่ตลอดเวลาอาจเกิดขึ้นและสลายไปได้บางขณะมีความเข้มแข็งเพื่อเผชิญสถานการณ์ที่ยุ่ยากบางขณะอาจไม่มีพลัง และสูญสลายไปหรือฟื้นตัวขึ้นมาใหม่อีกได้ อาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขและสภาวะแวดล้อม ความเป็นชุมชนจึงมีลักษณะเป็นพลวัตที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงกับระบบใหญ่บนพื้นฐานของการเป็นอยู่ร่วมกัน และหัวใจสำคัญข้อหนึ่งที่เป็นเงื่อนไขการสร้างความเป็นชุมชนที่แข็งแรง คือ การสื่อสาร (Communication) (อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ์ วิสารทสกุล, 2540: 10)

“ความเป็นชุมชน” เป็นแหล่งความรู้ชุมชน แหล่งกำเนิดวัฒนธรรม ประเพณีเป็นรากฐานอันสำคัญของสังคม เพราะเป็นกลุ่มคนที่มีความผูกพันเอื้ออาทรต่อกันเป็นแหล่งพื้นฐานที่สุดที่จะเกิดพลังชุมชนเพื่อการพัฒนา

1.3 ลักษณะของความเป็นชุมชน แบ่งได้ 4 ลักษณะ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543) ดังนี้

1) ชุมชนหมู่บ้าน

ชุมชนหมู่บ้านในฐานะหน่วยพื้นฐานแห่งการพึ่งตนเอง ชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ของผู้คนที่รู้จักกันอย่างใกล้ชิด มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้นร่วมกัน และมีกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิต ระบบความสัมพันธ์เป็นแบบครอบครัว เครือญาติ มีการแลกเปลี่ยน การพึ่งพา รวมถึงความขัดแย้ง ชุมชนหมู่บ้านในฐานะหน่วยทางการปกครอง เป็นการตั้งตัวของบ้านหลายบ้าน หรือหลายครัวเรือน ในพื้นที่แห่งหนึ่งหรือในระบบนิเวศแห่งหนึ่งและเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุด ที่ทางราชการกำหนดให้เป็น “หมู่บ้าน” ซึ่งมีความหมายเป็นหน่วยทางการปกครองของราชการในความจริงความเป็นชุมชนอาจจะไม่มีในหมู่บ้านหรือดำรงซ่อนอยู่ทั้งหมดหรือบางส่วนของหมู่บ้านได้

2) ชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคม (Social Movement)

เกิดจากการวิพากษ์ระบบของภาครัฐ และภาครัฐกิจเอกชน ที่มีบทบาทชี้นำ หรือครอบงำ ความคิดและทิศทางการพัฒนาของสังคม โดยคนส่วนใหญ่ในสังคมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจใน ทิศทางและกิจกรรมสาธารณะค่อนข้างน้อย จึงเกิดการเรียกร้องและหรือต้องการอุดช่องว่าง ด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วม และเสริมพลังอำนาจให้กับภาคประชาชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบาย ทิศทางการพัฒนา ในฐานะผู้กระทำ การรวมตัวของกลุ่มคน โดยการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางเพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สาระสำคัญอยู่ที่สำนึกเชิงอุดมการณ์ และกระบวนการในการจัดการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

ชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคม เป็นอุดมการณ์เชิงอำนาจ ที่เกิดจากความสำนึกของ คนในสังคมต่อปัญหาสาธารณะ หรือปัญหาที่ตัวเองร่วมเผชิญโดยตรง จึงรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือ องค์กร หรือเครือข่าย ประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลาย โดยสมาชิกชุมชนไม่จำเป็นต้องมี ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด มีคุณลักษณะที่คล้ายกันหรือมีความเป็นแบบเดียวกัน ไม่จำเป็นต้อง พบปะหน้าตากันโดยตรง มีการติดต่อสื่อสารในหลายรูปแบบ

3) ชุมชนแนวนุษยนิยม

เป็นแนวคิดของชุมชนในเชิงอุดมคติ มีความคิดว่า ชุมชนต้องก่อเกิดมิตรภาพ ความเอื้อ ออาทร ความมั่นคงและความผูกพัน มีวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยรัฐไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับสมาชิกของชุมชน ที่มาของแนวคิดมาจากตะวันตก มองว่าสังคม สมัยใหม่ ทำให้เกิดการสูญเสียความเป็นชุมชน (Sense of Community) เงื่อนไขของสังคมสมัยใหม่ ไม่สามารถตอบสนองให้ปัจเจกบุคคลเกิดความมั่นคง เพราะมีขนาดใหญ่ ซับซ้อนเป็นทางการ เกินไป ทางเลือกที่นักคิดแนวนี้เสนอ คือ เรียกร้องให้ชุมชนมีขนาดเล็ก มีโครงสร้างที่เหนียวแน่น เพราะชุมชนขนาดเล็ก จะช่วยฟื้นฟู สภาพความสัมพันธ์ทางสังคมให้ดีขึ้น เพราะจะรับผิดชอบต่อ หน่วยที่เล็กที่สุด ชุมชนขนาดเล็กเน้นการกระทำที่เต็มไปด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็น เจ้าของเป็นสังคมที่คนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดสนิทสนม

4) ชุมชนในรูปแบบใหม่ หรือชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community)

เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยี และปัญหาของสังคมสมัยใหม่ที่ทวีความซับซ้อน และรุนแรงขึ้น การพิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ไข ไม่อาจจำกัดอยู่ในอาณาเขตของชุมชนได้ เพียงลำพัง ชุมชนแบบใหม่มีลักษณะเป็นชุมชนไร้พรมแดน สมาชิกหรือผู้สนใจสามารถเข้าร่วมได้ โดยไม่จำกัดแหล่งที่อยู่ สมาชิกไม่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เดียวกัน ด้วยข่ายเทคโนโลยี ทางการสื่อสารครอบคลุมถึงอาจเป็นลักษณะชุมชนทางอากาศ เช่น รายการวิทยุชุมชน ชุมชน เครือข่ายทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ลักษณะความเป็นชุมชน เป็นสายใยหรือ ข่าย (web) ของ ความสัมพันธ์ทางสังคม มีพลังความยึดโยง สนับสนุนเกื้อกูลกัน โดยมีข่ายทางเทคโนโลยีเป็น

ตัวเชื่อมความสัมพันธ์และการสื่อสารของผู้คนต่างๆ มีสมาชิกไม่จำกัดเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพศ วิทยาศาสตร์ ฐานะทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

1.4 โครงสร้างของชุมชน

โครงสร้างของชุมชนเป็นส่วนประกอบที่มีความสัมพันธ์เกะเกี้ยวกัน มีองค์ประกอบ ดังนี้
 กลุ่มคน หมายถึง การที่คนสองคนหรือมากกว่าเข้ามาติดต่อกันมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันทางสังคมในช่วงเวลาหนึ่งด้วยความมุ่งหมายร่วมกันเป็นการร่วมมือช่วยเหลือกันหรือเป็นศัตรูต่อกันในการรวมกลุ่มจะมีการคาดคะเนพฤติกรรมซึ่งกันและกันและต้องปรับปรุงพฤติกรรมให้เป็นไปในลักษณะที่คนในกลุ่มต้องการในมิติของชีววิทยามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกันกับสิ่งมีชีวิตอื่นจึงจำเป็นต้องตอบสนองความต้องการทางสรีรวิทยา และจิตวิทยาซึ่งความต้องการนี้จะต้องตอบสนองด้วยศักยภาพหรือความสามารถซึ่งจะสมบูรณ์ได้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ ประสบการณ์ การพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจ เมื่อแรกเกิดมนุษย์ยังไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้จึงจำเป็นต้องอาศัยการเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนจากบุคคลอื่นเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มนุษย์มารวมกลุ่มกัน อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์รวมกลุ่มกันเพราะแรงขับเคลื่อนทางธรรมชาติ 2 ประการ คือ

- ความหิวกระหาย ทางร่างกาย และทางจิตใจ เช่น ความต้องการอาหาร ความต้องการทางเพศ การสังสรรค์สมาคมกันผู้อื่น เป็นต้น ความต้องการเหล่านี้ก่อให้เกิดการสังสรรค์วัฒนธรรมต่างๆ เช่น การเลี้ยงสัตว์ การเพาะปลูก การสมรส เป็นต้น
- การหลีกเลี่ยงหรือความต้องการความปลอดภัย เช่น หลีกเลี่ยงภัยธรรมชาติ หลีกเลี่ยงความเจ็บป่วย ความตาย เป็นต้น

หากแบ่งกลุ่มโดยยึดความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มเป็นหลัก อาจแบ่งได้เป็น

1) กลุ่มปฐมภูมิ (Primary Groups) สมาชิกของกลุ่มอาจมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดทางการเป็นเครือญาติ มิตรภาพ ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกจะมีความใกล้ชิด มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันอย่างลึกซึ้งพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือสนับสนุนเมื่อมีความจำเป็น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ความใกล้ชิดนี้เป็นความสัมพันธ์กันทางร่างกายและใจ สมาชิกในกลุ่มจะมีความรู้สึกร่วมกัน มีหน้าที่สำคัญที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Socialization) กลุ่มปฐมภูมิที่สำคัญมี 2 กลุ่มคือ กลุ่มครอบครัว มีความผูกพันกันโดยเครือญาติ และกลุ่มเพื่อนซึ่งสัมพันธ์กันโดยมิตรภาพ

2) กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Groups) เป็นกลุ่มที่สมาชิกของกลุ่มขาดความคุ้นเคยใกล้ชิด มีการพบปะกันเป็นครั้งคราว ความสัมพันธ์เป็นไปตามกำหนดกฎเกณฑ์แบบแผนของกลุ่ม มีการสัมพันธ์กันเพื่อผลประโยชน์สิ่งใดสิ่งหนึ่ง การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มจะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์มากกว่าความรู้สึกร่วมทางอารมณ์ และเมื่อใดที่สมาชิกรู้สึกว่าคุณจะไม่ได้รับประโยชน์หรือได้รับ

ประโยชน์น้อยลง อาจออกจากการเป็นสมาชิกได้ง่าย เช่น กลุ่มนายจ้างกับลูกจ้าง กลุ่มพ่อค้ากับลูกค้า หน่วยราชการ เป็นต้น กลุ่มทฤษฎีนี้เป็นกลุ่มใหญ่ที่มีสมาชิกมาก

สถาบันทางสังคม (Social Institutions) เมื่อคนมาอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม และมีวิวัฒนาการไปถึงขั้นตั้งองค์กรทางสังคมจะมีการกำหนดแบบแผนของการปฏิบัติต่อกันของสมาชิกในกลุ่ม เพื่อให้สามารถดำเนินการตามภารกิจกลุ่ม เช่น สิ่งที่สังคมกำหนดขึ้นเพื่อควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมให้ปฏิบัติไปในลักษณะที่สังคมต้องการ เพื่อการดำรงอยู่ของสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นวิถีทางปฏิบัติซึ่งจัดตั้งขึ้นเป็นแบบแผน ภายในสังคม เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปและเป็นทางการ

1.5 สิ่งแวดล้อมชุมชน

สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น และไม่ว่าสิ่งแวดล้อมนั้นจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตจะเกิดขึ้นโดยธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้นต่างก่อให้เกิดประโยชน์และโทษกับมนุษย์ทั้งสิ้น (รัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2546: 9)

สิ่งแวดล้อมชุมชน หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ในบริเวณชุมชน ประกอบด้วยสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นไว้ในชุมชน สิ่งแวดล้อมชุมชนเป็นทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตที่มีเป็นรูปธรรมและนามธรรม (ที่มา: <http://www.onep.go.th>) [Online]

สิ่งแวดล้อมชุมชน หมายถึง สรรพสิ่งและสภาพต่างๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ ที่มีอิทธิพลต่อการอยู่ดีมีสุขของประชาชนในชุมชน พิจารณาได้เป็น 4 ด้าน ดังนี้

1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกายภาพ เช่น แหล่งน้ำธรรมชาติ ป่า ดิน อากาศ แหล่งพลังงาน มลพิษ ภาวะน้ำท่วม เป็นต้น

2) ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร การทำมาหากิน การประกอบอาชีพของประชาชน การมีงานทำ การมีรายได้ การกระจายรายได้ ภาวะหนี้สิน และรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

3) ด้านสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง ที่อยู่อาศัย บริการสาธารณสุข โภค บริการขั้นพื้นฐาน เช่น การศึกษา การสาธารณสุขชุมชน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การติดต่อสื่อสารคมนาคม วัฒนธรรม ศิลปกรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกัน เป็นต้น

4) ด้านการบริหารจัดการสาธารณะ และการมีส่วนร่วมของประชาชน การบริหารจัดการมีความโปร่งใส (transparency) มีประสิทธิภาพ (efficiency) มีความรับผิดชอบ (accountability) คำนึงถึงอนาคตและมีมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นต้น

2. การเรียนรู้ของชุมชน

การเรียนรู้ของชุมชนเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน และคนกับสิ่งแวดล้อม เป็นการเรียนรู้กับสิ่งต่างๆ รอบตัว เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ของชุมชน ส่วนหนึ่งมาจากการเรียนรู้ของบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีคิด ประสบการณ์ และการสร้างชุดความรู้เพื่อจัดการแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องอันเกี่ยวเนื่องกับชีวิต การงาน และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีทั้งการยอมรับและการปฏิเสธ โดยมีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมในชุมชนและบริบทของสังคมที่เข้าสู่ชุมชน การเรียนรู้อาจมีการแปรเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขที่เกิดขึ้น โดยแบ่งการเรียนรู้ในสังคมไทยที่มีลักษณะร่วมกันอย่างน้อย 4 ประการ คือ (พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อบอุณ), 2548: 99)

1) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของชีวิตและการทำงาน ชุมชนเหมือนชีวิตที่มีการเกิดขึ้นเรียนรู้ เผชิญปัญหา และติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น ชุมชนจะดำเนินวิถีของชุมชนไม่ได้ถ้าไม่เข้าใจในบริบทที่ตนเองเป็นอยู่ และไม่ตระหนักว่า ตนเองเป็นอยู่อย่างไร ดังนั้น การเรียนรู้ของชุมชนจึงเป็นการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต และงานที่จะต้องมีการจัดการตนเองเพื่อให้กลุ่มหรือกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนได้ประกอบกิจกรรมของตนตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

2) “ปัญหา” เครื่องมือการเรียนรู้ของชุมชน การเรียนรู้ของชุมชน สิ่งให้เห็นร่วมกันประการหนึ่ง คือ การเรียนรู้จากปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ เช่น ปัญหาภาวะหนี้สิน ปัญหาเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ชุมชนได้ต่อสู้และหาทางออกร่วมกัน การเรียนรู้ที่ใช้ปัญหาเป็นตัวตั้ง จะต้องอยู่บนพื้นฐานของการทำความเข้าใจ “ตนเอง” และพยายามใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้มากขึ้น รวมทั้งสร้างวิถีคิด วิธีทำ ซึ่งจะต้องใช้ความอดทน อดกลั้นอย่างสูง มีการลองผิดลองถูกเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้และความสุข

3) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลเป็นการเรียนรู้เฉพาะตัวแต่การเรียนรู้ของชุมชนเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างกัน ความเป็นชุมชนที่มีความใกล้ชิดสนิทสนม หรือมีความคุ้นเคยกัน ส่งผลให้มีการเรียนรู้ร่วมกันในการทำกิจกรรมต่างๆ อาจเป็นการเรียนรู้จากความรู้ที่ชุมชนมีอยู่หรือความรู้จากภายนอกชุมชน โดยการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชนให้เข้ากับสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยน

4) การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงชุมชนเป็นแหล่งความรู้และห้องปฏิบัติการที่ยิ่งใหญ่ ทุกชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับคน กลุ่มคน วิถีคิด ชุมชนได้เรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติร่วมกันในรูปแบบต่างๆ เช่น รูปแบบการผลิต รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน เป็นต้น การเรียนรู้จากการลงมือทำ มีการทดลอง ผลิตซ้ำ จนทำให้เกิดความรู้และความเข้าใจจะช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และมีวิถีของชุมชน ซึ่งถ้าไม่มีการลงมือปฏิบัติกันอย่างจริงจังชุมชนอาจไม่สามารถเผชิญกับปัญหา รวมทั้งขาดภูมิปัญญาท้องถิ่น

สนธยา พลศรี (2550: 126-127) กล่าวว่า การเรียนรู้ในชุมชนเป็นการเรียนรู้ที่ประกอบด้วยสาระสำคัญหลายเรื่อง หลายวิธีเพราะชีวิตของคนในชุมชนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ตลอดเวลา การเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนอาจแบ่งได้ 5 ประการ ดังนี้

1) การเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Learning) เป็นการเรียนรู้ของคนในชุมชนที่เป็นผลจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (Nature Enviroment) และสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม (Culture Enviroment) ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตประจำวันของคนในชุมชน ไม่มีหลักสูตร ไม่มีตารางเรียนที่แน่นอน แต่เกิดขึ้นตลอดเวลา และตลอดชีวิต

2) การเรียนรู้ในระบบโรงเรียนหรือการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ (Formal Learning) เป็นการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน/สถาบัน เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการจัดการหรือดำเนินการโดยมนุษย์ มีจุดมุ่งหมาย มีสถาบันหรือมีองค์กรรับผิดชอบ มีการแบ่งระดับชั้นเรียน หลักสูตร วิธีการเรียน การสอน สื่อการเรียนการสอน การประเมินผล ระยะเวลาของการเรียน การศึกษาขั้นพื้นฐานคือระดับประถมศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษา

3) การเรียนรู้นอกระบบโรงเรียน (Nonformal Learning) การจัดการศึกษานี้เรียกว่า การศึกษานอกโรงเรียน บุคคลที่อยู่ในระบบการเรียนนี้ เดิมทีอาจไม่มีความพร้อมที่จะเรียน เช่น มีภาระหน้าที่ต้องรับผิดชอบมาก ไม่มีเวลาเพียงพอ หากจน เป็นต้น การเรียนรู้นอกระบบโรงเรียนถูกจัดขึ้นเพื่อพัฒนาบุคคล การศึกษานอกโรงเรียนมีลักษณะผสมระหว่างการเรียนรู้ในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน เช่น มีระดับชั้นเรียน หลักสูตร การประเมินผล เป็นต้น เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่ไม่สามารถเข้ารับการศึกษาระบบโรงเรียนมีโอกาสเข้ารับการศึกษ

4) การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ที่ให้แก่คนในชุมชนได้เรียนรู้ด้วยตัวเองตามความสนใจ ความถนัด ตามศักยภาพ ความพร้อมและโอกาสที่จะเรียนรู้ โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อหรือแหล่งความรู้ต่างๆ ในชุมชน หรือนอกชุมชน หรือเป็นการขอเข้ารับการเรียนรู้จากปราชญ์ชาวบ้านโดยการฝากตัวเข้าเป็นศิษย์ อยู่อาศัยกับอาจารย์ดูแลรับใช้ไปพร้อมกับการช่วยในการเรียนรู้ในเรื่องความรู้นั้น เช่น นักดนตรีที่มีความสนใจกับครูดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงของจังหวัด แล้วนำพาตนเองไปฝากตัวเป็นศิษย์โดยทำงานแลกกับค่าจ้างสอน และปฏิบัติตามอย่างครูที่ทำเป็นประจำ เป็นต้น

5) การเรียนรู้จากการศึกษาทางเลือก (Alternative Education) เป็นการเรียนรู้ที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีการบูรณาการองค์ความรู้ วิธีการและผู้เรียนแบบองค์รวมอย่างเหมาะสม มีระบบความสัมพันธ์ที่ทำให้ผู้เรียนและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมกันอย่างเท่าเทียมกัน คือ ทุกคนร่วมกันเรียนรู้ โดยเนื้อหาสาระของการเรียนรู้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียนเกิดจากความต้องการของผู้เรียนเอง ผลลัพธ์ของการเรียนรู้เป็นการพัฒนาผู้เรียนและชุมชนไปพร้อมกัน

2.1 ลักษณะการเรียนรู้ของชุมชน

เอกวิทย์ ฌ กลาง (2540: 45-46) กล่าวว่า ลักษณะการเรียนรู้ของชาวบ้านซึ่งมีความหลากหลายเป็นไปตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ของชุมชน ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทักษะความรู้ แล้วนำไปปฏิบัติจนกลายเป็นภูมิปัญญาโดยทั่วไปชุมชนมีการเรียนรู้ ดังนี้

1) การเรียนรู้ด้วยการลองผิดลองถูก ในอดีตมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและเผ่าพันธุ์ของตนให้อยู่รอดโดยทดลองในการต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การรักษาพยาบาล การต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ ฯลฯ ซึ่งประสบการณ์จากการลองผิดลองถูก มนุษย์จะสามารถสะสมความรู้ความเข้าใจของตนไว้แล้วถ่ายทอดสู่ลูกหลาน เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งที่ประพาศปฏิบัติ หรือสิ่งที่ห้ามปฏิบัติได้กลายเป็นจารีต ธรรมเนียมหรือข้อห้ามในวัฒนธรรมของมนุษย์กลุ่มนั้น เมื่อกาลเวลาล่วงเลยมนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติไป รู้เพียงว่าในสังคมของตนต้องประพาศปฏิบัติเช่นนั้นจึงจะอยู่อย่างปลอดภัย หรือแก้ไข ป้องกันปัญหาได้ ความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ย่อมได้รับการทดสอบในการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา แต่หลายครั้งพบว่าความรู้ที่ใช้มานานถึงภาวะที่ใช้การต่อไปไม่ได้ เหตุจากปัจจัยและสถานการณ์เปลี่ยนไปจากเดิม มนุษย์จึงต้องใช้ปัญญาในการขบคิดวิธีการแก้ปัญหาจนเกิดความรู้ใหม่ขึ้นมา ด้วยกระบวนการลองผิดลองถูก-ใช้-ทิ้ง-สร้างความรู้ใหม่ มนุษย์จึงมีความรู้สั่งสมไว้ใช้ในการดำรงชีพ

2) การเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ จากสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัว เช่น การเพาะปลูก การสร้างบ้าน การต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การเกษตรกรรม เป็นต้น ดังตัวอย่างของชาวภาคเหนือที่ร่วมกันจัดระบบเหมืองฝายเพื่อการกสิกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำระหว่างเขา พัฒนาขึ้นเป็นระบบความสัมพันธ์ในการแบ่งปันน้ำระหว่างคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในลุ่มน้ำเดียวกัน การเรียนรู้และสะสมประสบการณ์ต่างๆ ในสถานการณ์จริง ปฏิบัติจริง แล้วถ่ายทอดสู่คนรุ่นต่อไปจนกลายเป็นธรรมเนียมหรือวิถีปฏิบัติ

3) การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ได้พัฒนาและส่งต่อ (transmission) แก่คนรุ่นหลังด้วยการสาริตวิธีการ การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า (oral tradition) ในรูปแบบต่างๆ เช่น เพลงกล่อมเด็ก คำพังเพย สุภาษิต นิทานหรือตำนานพื้นบ้าน เป็นต้น และการสร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร (literary tradition) โดยทั่วไปการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชาวบ้านมักใช้วิธีการสาริต และการสอนด้วยวาจา ในกรณีที่เป็นความรู้ในลักษณะเฉพาะหรือความรู้ที่มีความซับซ้อนจะใช้วิธีจดเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ตำรายา ตำราปลูกบ้าน ตำนานโหราศาสตร์ เป็นต้น หรือจะเป็นการผูกเป็นวรรณกรรม คำสอน ภาษิต ตำนาน นิทาน ฯลฯ ตามความสะดวก และเห็นว่าเหมาะสมกับพื้นฐานของชาวบ้าน ในการถ่ายทอดความรู้ใดๆ จะไม่มีวิธีตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนไปตามเหตุและปัจจัยที่อยู่ในการรับรู้ของผู้คนในชุมชน

4) การเรียนรู้โดยพิธีกรรม พิธีกรรมมีความศักดิ์สิทธิ์ มีพลังโน้มน้าวให้คนที่มีส่วนร่วมรับเอาคุณค่า และแบบอย่างพฤติกรรมที่ต้องการเน้นเข้าไปในตัว เป็นการต่อยอดความเชื่อ ศีลธรรมจรรยาของกลุ่มชน แนวปฏิบัติที่คาดหวังโดยไม่ต้องแจกแจงเหตุผลแต่ใช้ความศรัทธา ความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมในการสร้างกระแสความเชื่อและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ โดยเน้นผลที่เกิดต่อสำนึกของผู้มีส่วนร่วม เช่น พิธีสืบชะตาแม่น้ำ พิธีสืบชะตาเมือง พิธีบวชต้นไม้ พิธีอุปสมบท พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

5) การเรียนรู้ทางศาสนา ทั้งในด้านหลักธรรมคำสอน ศิลและวัตรปฏิบัติ พิธีกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในการเรียนรู้ล้วนมีการต่อยอดความรู้ที่เป็นอุดมการณ์แห่งชีวิตให้กรอบ และบรรทัดฐานความประพฤติและให้ความมั่นคงอบอุ่นทางจิตใจ ศาสนาเป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติ สติปัญญา และอุดมการณ์แห่งชีวิตไปพร้อมๆ กัน

6) การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ระหว่างคนต่างกลุ่มที่แตกต่างกัน ทั้งในทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐาน การทำมาหากินรวมถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัวมีความคิดใหม่ วิธีการใหม่เข้ามากลมกลืนกันบ้าง ชัดแย้งกันบ้าง แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายและกว้างขวาง ทั้งในด้านสาระ รูปแบบและวิธีการ

7) การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ในการแก้ปัญหา ได้มีการคัดเลือกความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาในสังคมประเพณี มาผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมให้ต้องกับฐานความเชื่อเดิม ขณะเดียวกันสามารถแก้ปัญหาในบริบทใหม่ได้ระดับหนึ่ง เช่น การแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจ ในหมู่คนที่ชอบเสี่ยงโดยการบูชา เป็นต้น การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในสังคมไทย

8) การเรียนรู้แบบครูพักลักจำ วิธีนี้เป็นการเรียนรู้ในลักษณะแอบเรียน แอบเอาอย่าง แอบลองทำตามอย่างที่เฝ้าสังเกต แล้วรับเอามาเป็นของตนเมื่อทำได้จริง วิธีนี้เป็นการเรียนรู้โดยธรรมชาติของคนในการเรียนรู้จากผู้อื่น เป็นการเรียนรู้วิถีที่มีมาแต่เดิม และจะยังมีอยู่ต่อไป

2.2 ขั้นตอนการเรียนรู้ของชุมชน

อรศรี งามวิทยาพงศ์ (2549: 111-112) กล่าวว่า การเรียนรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการมีการสั่งสม และประมวลพัฒนาข้อมูลหรือชุดประสบการณ์ที่ตนเองประสบมาโดยทางต่างๆ ตลอดเวลามิใช่เกิดขึ้นโดยฉับพลันทันที กระบวนการหรือขั้นตอนของการประมวลข้อมูลความรู้ของบุคคล เพื่อพัฒนาขึ้นเป็นการเรียนรู้ในการสร้างสรรค์ใหม่ อาจกล่าวว่าการเรียนรู้ คือ กระบวนการทางความคิดและการกระทำที่ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระของความรู้ และการปฏิบัติที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรม ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจาก

ประสบการณ์ที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือจากการฝึกหัดรวมทั้งการเปลี่ยนแปลง ปริมาณความรู้ของบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการนึกคิด การวิเคราะห์ และการแก้ปัญหาโดยการ เรียนรู้ในเรื่องใดๆ คือ ความเข้าใจถึงความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงกับสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันเรื่อง นั้นๆ หรือเป็นการกระทำที่มีกระบวนการทางความคิดความรู้เข้ามาเกี่ยวข้องพร้อมกับการปฏิบัติ เพื่อให้เกิดข้อสรุปและมีเป้าหมายในการเรียนรู้ ได้ดังนี้

1. การรับรู้ (Reception) หมายถึง ขั้นตอนพื้นฐานที่บุคคล “รับ” เอาข้อมูลข่าวสารและองค์ ความรู้ต่างๆ จากแหล่งความรู้ที่หลากหลายซึ่งตนเองพบผ่านประสาทสัมผัส (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) เข้ามารับสัมผัสไว้เป็นประสบการณ์ของตนเอง

2. การเข้าใจ (Comprehension) หมายถึง การที่บุคคลสามารถมองเห็นถึงความหมายและ ความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันของข้อมูลหรือความรู้ต่างๆ ที่ตนเองรับรู้หรือมีประสบการณ์มาในระดับ ที่สามารถอธิบายในเชิงเหตุเชิงผลได้ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารหรือองค์ความรู้โดยขาดความเข้าใจใน การวิเคราะห์แยกแยะ เชื่อมโยง และอธิบายเชิงเหตุผลไม่ได้ ถือว่าเป็นเพียงกระบวนการ “รับรู้”

3. การปรับเปลี่ยน (Transformation) เป็นระดับของการเรียนรู้ที่แท้จริง หมายความว่า จะต้องทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในตัวบุคคล เช่น การเปลี่ยนแปลงวิธีคิด (Conceptualization) และ/หรือการเปลี่ยนแปลงระบบคุณค่า (Values) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (Behavior) ในสิ่งที่รับรู้ และมีความเข้าใจแล้วเป็นอย่างดี เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและตระหนักรู้จากภายในบุคคลเอง จึงเพิ่มพูนศักยภาพและความสามารถของบุคคลให้มีพลังในการคิดและการกระทำให้มากขึ้นด้วย

มาลี จูทา (2544) เสนอว่าผลของการเรียนรู้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม 3 ด้าน คือ

- 1) ความรู้ (Knowledge) เช่น ความคิด ความเข้าใจและความจำในเนื้อหาสาระ เป็นต้น
- 2) ทักษะ (Skill) เช่น การพูด การกระทำ และการเคลื่อนไหวต่างๆ เป็นต้น
- 3) ความรู้สึก (Affective) เช่น เจตคติ จริยธรรม และค่านิยม เป็นต้น

2.3 การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน (Participatory Learning)

การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน (Participatory Learning) เป็นการเรียนรู้ที่คนในชุมชนมีส่วนร่วม ในกิจกรรมการเรียนรู้ทุกขั้นตอนโดยการเรียนรู้ระหว่างกัน มีปรัชญาแนวคิดและหลักการ เช่นเดียวกับการพัฒนาชุมชน เชื่อมมั่นในศักยภาพและความสามารถของคนในชุมชนว่าเป็นพื้นฐาน สำคัญในความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนและเป็นเนื้อหาสาระ เพราะในชุมชนที่อิงอาศัย ดิน น้ำ ป่า ลม ไฟ อากาศ เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตอย่างใกล้ชิดโดยตรง และชุมชนที่ผู้คนยังมีวัฒนธรรมของ ตน มีจารีต ประเพณี ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยที่คนในชุมชนมีโอกาสเรียนรู้จากประสบการณ์ ปฏิบัติจริง ในผู้คนเหล่านี้โดยเฉพาะแกนนำและครูภูมิปัญญา จะไม่คิดว่าคนเราจะทำอะไรก็ได้ใน การใช้ประโยชน์และควบคุมธรรมชาติให้ตอบสนองความต้องการอย่างไม่มีขีดจำกัด ซึ่งหมายถึง การตระหนักรู้ การประมาณตนในการจัดความสัมพันธ์กับธรรมชาติและผู้อื่นๆ

ตารางที่ 3 : การเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน มีผู้เสนอลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนหลายท่าน
ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกัน ดังนี้

ชื่อคน/สถาบัน	ลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน
<p>สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2543: 61-67)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นกระบวนการกลุ่ม (Group Process) 2. เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Active Learning) 3. เป็นการเรียนรู้ปัญหาจากชีวิตจริง (Problem Oriented) 4. เป็นการเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะที่เป็นเครือข่าย
<p>สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อ การพัฒนาที่ยั่งยืนมูลนิธิ ภาคเหนือ (2544: 26-31)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. การเรียนรู้ที่สร้างจิตสำนึกทางอุดมการณ์ สำนึกแห่งศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ พลังของกลุ่มและพลังของชุมชน 2. การเรียนรู้แบบองค์รวมเชื่อมโยงสัมพันธ์ 3. การเรียนรู้ที่ประสานงานระหว่างการเรียนรู้เชิงประจักษ์ ร่วมกับทฤษฎี 4. การเรียนรู้โดยตรงจากการเห็นของจริงหรือการแลกเปลี่ยน ประสบการณ์โดยตรง 5. ผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ 6. ใช้กระบวนการกลุ่มที่เน้นความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน 7. เน้นกระบวนการ/สถานการณ์มากกว่าเนื้อหา 8. ควรเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง 9. สร้างบรรยากาศการเรียนรู้อย่างมีความเป็นกันเอง 10. จัดวางความสัมพันธ์ที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ต่างเรียนรู้ซึ่ง กันและกัน
<p>สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.: 17)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นความรู้หรือชุดประสบการณ์ของชุมชน เช่น ความรู้ทาง เทคนิค ค่านิยม ศิลปกรรม จริยธรรม เป็นต้น 2. เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และนำไปก่อประโยชน์จริง 3. เรียนรู้จากวิถีชีวิตตามธรรมชาติของตนเอง 4. หัวใจการเรียนรู้อยู่ที่การปฏิบัติ 5. เป็นการเรียนรู้บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมชุมชน

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อคน/สถาบัน (ต่อ)	ลักษณะของการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน (ต่อ)
สนธยา พลศรี (2550: 137-139)	<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นการเรียนรู้ที่ให้แก่คนและชุมชนเป็นศูนย์กลาง 2. มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน 3. เป็นการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม 4. มีความเป็นประชาธิปไตยและความเสมอภาคในการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน 5. มีอิสระในการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ครอบงำ 6. เป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม 7. เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการปฏิบัติจริงของผู้เรียน 8. บรรยากาศในการเรียนรู้ เป็นธรรมชาติของชุมชน 9. เป็นการเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวอย่างเชื่อมโยง 10. มีลักษณะการเรียนรู้แบบแนวราบ ทุกคนเท่าเทียม

ตารางที่ 3: ลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน
 (ที่มา: สนธยา พลศรี, 2550: 134-139)

3. กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ เป็นกลไกสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคมระดับต่างๆ อาทิ ครอบครัว กลุ่ม องค์กร ประเทศและระบบนิเวศ (อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2549: 1)

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543: 24) กล่าวว่า ความหมายของคำว่า “กระบวนการเรียนรู้” และคำว่า “การเรียนรู้” มีความหมายใกล้เคียงกันมาก กล่าวคือ “กระบวนการเรียนรู้” โดยทั่วไป หมายถึง ลำดับขั้นตอนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ของบุคคล อีกคำคือ “การเรียนรู้” ได้มีการให้ความหมายทั้งในลักษณะของผลที่เกิดขึ้น เช่น การเรียนรู้เป็นผลจากการปฏิบัติและประสบการณ์แล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม เป็นต้น และการเรียนรู้ในความหมายด้านกระบวนการ กล่าวคือ การเรียนรู้เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมอันเกิดจากการฝึกหัดหรือได้รับประสบการณ์ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ในการพัฒนาเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ควรมีการดำเนินงาน ดังนี้ มีการรวบรวมแหล่งความรู้ และใช้ประโยชน์จากแหล่งความรู้ในชุมชน ซึ่งแหล่งความรู้อาจเป็นสถานที่ที่รวบรวมความรู้ในชุมชน เช่น วัด หรือในตัวบุคคล เช่น หมอพื้นบ้าน ช่างราชการที่

เกษียณอายุ ผู้รู้ในเรื่องต่างๆ ในชุมชน ศูนย์ข้อมูล หรือโรงเรียนมีกระบวนการถ่ายทอดความรู้ในหมู่บ้าน ในลักษณะต่างๆ เช่น การจัดทำเป็นเอกสารประชาสัมพันธ์ การออกหอกระจายเสียง การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การพูดคุย การอบรมสัมมนา พิธีกรรม ประเพณีหรือจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ความรู้แก่คนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เป็นต้น

กระบวนการเรียนรู้ ที่ให้ผลเชิงบวกในทางส่งเสริมความสามารถของการปรับเปลี่ยนตัวกับสิ่งเดิมพร้อมกับการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ของคุณคคลตามแนวคิดและความเชื่อ เกิดขึ้นโดยผ่านช่องทางสำคัญ คือ (อรศรี งามวิทยาพงศ์, 2549: 114)

1) มีฐานความรู้ หรือแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย

2) มีเนื้อหาของการเรียนรู้ที่หลากหลาย

3) มีวิธีการ เครื่องมือของการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยมีบริบทที่สำคัญ คือ มีโครงสร้างของความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ในลักษณะแบบแนวนอน (Horizontal) มากกว่าแบบ แนวตั้ง (Vertical) และมีระบบความสัมพันธ์เชิงสังคม (Social Relations) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือผลประโยชน์ (Power Relations)

3.1 กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน

ตารางที่ 4 : กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ตามลำดับขั้นตอน มีผู้เสนอไว้หลายท่าน ดังนี้

ชื่อคน/สถาบัน	ขั้นตอน	กระบวนการเรียนรู้
วิมลลักษณ์ ชูชาติ (2540: 32)	1	การวิเคราะห์ การสังเกตปัญหาของคุณคคล
	2	การแสวงหาทางออกที่เหมาะสมให้กับตนเองและชุมชน
	3	การสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นผลจากการตัดสินใจของตนเองและชุมชน
	4	การประเมินผลกิจกรรม
สุนทร สุนันท์ชัย (2535: 39)	1	การตระหนักในปัญหา
	2	การหาทางเลือกที่หลากหลาย
	3	การกำหนดทางเลือกที่เหมาะสม
	4	การเรียนรู้ปฏิบัติการ
	5	การปรับปรุงแก้ไข
	6	การประเมินผล

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ชื่อคน/สถาบัน (ต่อ)	ขั้นตอน	กระบวนการเรียนรู้ (ต่อ)
สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนา ภาคเหนือ (2544: 25)	1 2 3 4 5 6 7 8 9	การศึกษาข้อมูลเพื่อรับรู้สถานการณ์ การวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดเป้าหมายและการวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติการ การสรุปบทเรียนและการปรับปรุงแก้ไข การติดตามผล การประเมินผล การขยายผลและเผยแพร่
คณะกรรมการส่งเสริม ความเข้มแข็งของชุมชน ในคณะกรรมการปฏิรูป การศึกษา (2543: 9-15)	1 2 3 4 5	รวมคนเพื่อรวมพลังใจของสมาชิก เกิดจิตสำนึกกร่วม ร่วมคิด เพื่อระดมความคิด พลังความคิด ร่วมทำ เพื่อรวมพลังการจัดการ ร่วมสรุปบทเรียน เพื่อสร้างพลังภูมิปัญญา ร่วมรับผลจากการกระทำ
พจนา สวนศรี (2550: 143-144)	1 2 3 4 5 6 7	การตระหนักรับรู้ปัญหาร่วมกัน การเกิดจิตสำนึกชุมชน การรวมกันเป็นองค์กรชุมชน การร่วมแสวงหาทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหา การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติร่วมกัน การปรับปรุงให้เหมาะสม การขยายเป็นเครือข่าย

ตารางที่ 4: กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน
(ที่มา: สนธยา พลศรี, 2550: 140-144)

3.2 กระบวนการสร้างและสืบทอดความรู้ของชุมชน

นิตี เอียวศรีวงศ์ (2547: 53) เสนอว่า กระบวนการสร้างและสืบทอดความรู้ของชุมชน มีลักษณะดังต่อไปนี้

1) ความรู้ของชุมชนเกิดจากการแก้ปัญหาที่มีในชุมชนร่วมกัน โดยการพยายามหาคำตอบปัญหานั้นด้วยการลองผิดลองถูก อาจทำโดยตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคล และพบวิธีแก้ไข กลายเป็นความเข้าใจว่าเมื่อมีปัญหาอย่างนี้ แล้วใช้วิธีการแก้ไขอย่างนี้จึงสามารถแก้ไขได้ กระทั่งกลายเป็นความรู้ของชุมชนในที่สุด ความรู้ของชุมชนถือเป็นสมบัติส่วนรวม ไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

2) เป็นความรู้ที่ได้จากชุมชนอื่น อาจได้มาจากการอพยพย้ายถิ่น ผู้คนเดินทางจากชุมชนของตนเพื่อไปสร้างสัมพันธ์กับชุมชนอื่น การค้าท้องถิ่น อิทธิพลของวัฒนธรรมจึงมีการนำข้อมูลความรู้จากแหล่งอื่นเข้าสู่ชุมชนอื่นเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยความรู้ของชุมชนไม่จำเป็นต้องจำกัดตัวเองอยู่แต่ในเฉพาะชุมชนของตนเพียงอย่างเดียว

3) ความรู้ของชุมชนมีการสืบทอดในครอบครัวและในชุมชน ถึงแม้ว่าความรู้นั้นอาจมาจากที่อื่นก็ตามแต่การสืบทอดความรู้ของชุมชนนั้นจะเป็นการสืบทอดในครอบครัว และชุมชนเป็นหลัก โดยมีบ้านและวัด เข้ามาเป็นแรงเสริมมุมมองทางศาสนธรรม ในพิธีกรรมต่างๆ ในการจัดกิจกรรมทางสังคม เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว การเอามื้อเออาวัน เป็นต้น ทำให้ความรู้ของชุมชนถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง

4) อิทธิพลของผู้เชี่ยวชาญหรือความรู้พิเศษที่ชุมชนยอมรับ เช่น ความรู้ในเรื่องการตีเหล็ก ความรู้ของหมอพื้นบ้าน เป็นต้น ความรู้พิเศษนี้คนในชุมชนจึงขอเรียนรู้ด้วยวิธีฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต ทั้งความรู้ที่เป็นของชุมชนเอง และความรู้ที่อยู่ภายนอกชุมชน

3.3 ชุมชนเข้มแข็ง

การพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีความสุข สิ่งสำคัญ คือ ชุมชนต้องสามารถพึ่งตนเองได้ โดยการที่คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกันรวมตัวกัน ในลักษณะเป็นส่วนร่วมกันในการกระทำบางอย่าง ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดความรู้สึก ร่วมกัน เพื่อประโยชน์ของชุมชน การรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็กๆ กระจุกกระจายกันได้ แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้จนกลายเป็นองค์กร (Community Organization) มีความเชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายย่อย (Community Network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กัน ในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์กันในแนวตั้งด้วยความ เป็นมิตร ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น (Civil Community)

ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2545: 54)

1) มีจิตสำนึกชุมชน (Community Consciousness) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) คือสมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบปัญหาต่างๆ กับบุคคลอื่นอย่างเท่าเทียมกันและมีมิตรภาพ ยอมรับในศักยภาพของกันและกัน ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายระหว่างสมาชิก มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น

2) มีจิตวิญญาณชุมชน (Community Spirituality) คือ การที่สมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด เครื่องญาติหรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่างๆ ความมีจิตวิญญาณชุมชน ทำให้เกิดความปีติ ความสุข และเกิดพลังในการทำงาน เป็นพลังเยียวยา (Healing Power) ที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุข

3) ชุมชนเรียนรู้ (Community Learning) คือ สมาชิกช่วยกันเรียนรู้ หรือเรียนรู้เป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งอยู่นอกชุมชน และความรู้เกี่ยวกับชุมชนที่เป็นผลมาจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน หรือเป็นกระบวนการเรียนรู้และการตัดสินใจร่วมกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน

4) องค์กรชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกันเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชนซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ

5) มีการจัดการชุมชนที่ดี (Community Management) สมาชิกชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเองและชุมชน วางแผน จัดกระบวนการดำเนินงานและประเมินผลการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ ทำให้องค์กรชุมชนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

6) มีเครือข่ายชุมชน มีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนเข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการประชาสัมพันธ์ ทำให้เกิดการรวมใจของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีพลังเข้มแข็ง

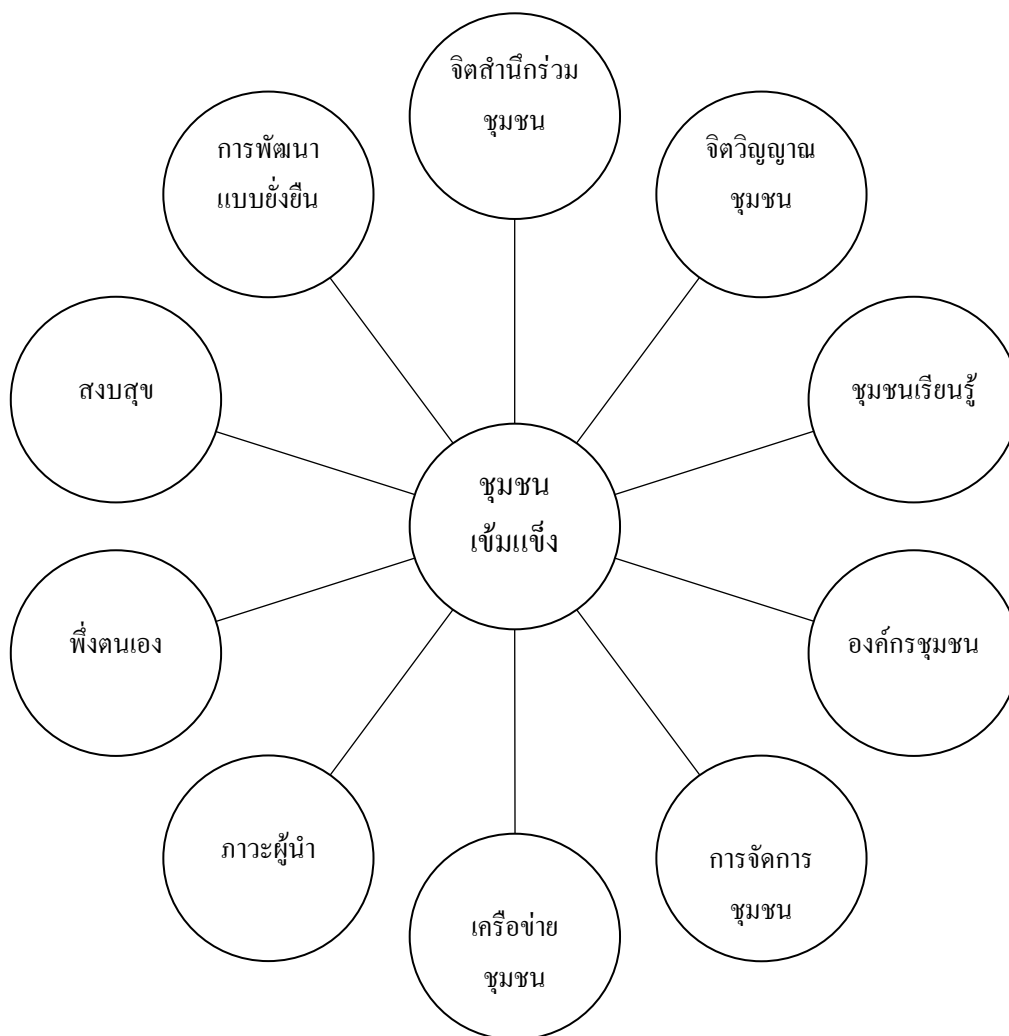
7) มีภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) คือ ผู้นำเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิกให้โอกาสสมาชิกได้แสดงความคิดเห็น ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงคนเดียว พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น เข้ากับชุมชนได้และร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน

8) เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ คือ สมาชิกและองค์กรต่างๆ ในชุมชน มีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมและวัฒนธรรมทั้งในยามปกติและประสบกับภาวะวิกฤตต่างๆ อันเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืนที่พึงประสงค์

9) เป็นชุมชนสงบสุข ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรม และมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชน และสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง ทำให้คนและชุมชนมีความสุข บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

10) เป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งมีลักษณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ชุมชนดำรงอยู่และดำรงต่อไป โดยไม่ล่มสลาย อันเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั่นเอง

นอกจากลักษณะชุมชนเข้มแข็ง 10 ประการที่กล่าวไปแล้ว การจะเป็นชุมชนที่เข้มแข็งได้นั้นคนในชุมชนต้องมีความภาคภูมิใจ รัก และหวงแหนในรากเหง้าของตน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าสิ่งที่มีใช้สิ่งที่มีควมคู่ไปกับการอนุรักษ์ และพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด

แผนภาพที่ 20 : เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

(ที่มา: ปรับปรุงจาก ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน สนธยา พลศรี, 2545: 56)

ชุมชนเข้มแข็งจะประกอบด้วย ความเอื้ออาทร เอื้อเพื่อ ความเสียสละที่มีต่อกันระหว่าง ชุมชนอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุล และรู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง สามารถปรับตัวเข้ากับ สภาพแวดล้อมได้ มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงาม ชุมชนมีความสงบ สันติ ปลอดภัย และหลัก สำคัญคือพึ่งตนเองได้

คุณสมบัติของความเป็นชุมชนเข้มแข็งจากมุมมองของ สุรวุฒิ ปัดไธสง (2542) เป็นเรื่องที่ ชุมชนสามารถเรียนรู้ ถ่ายทอดประสบการณ์ และปรับตัวจนสามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้ และ การที่ชุมชนสามารถที่จะพึ่งตนเองได้ คือสามารถทำกิจกรรมได้ด้วยตนเอง เป็นชุมชนที่สามารถ ปรับตัวแก้ปัญหาได้อย่างต่อเนื่อง สุรวุฒิ ปัดไธสง เสนอแนวคิดให้ชุมชนมีเทคโนโลยีเป็นของ ตนเอง สามารถผลิตเองได้และสามารถใช้ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม เพื่อ ชุมชนจะได้มีทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและคนอย่างมีคุณภาพ และเสนอเรื่องความสัมพันธ์เชิง อำนาจ ว่าชุมชนควรมีอำนาจไว้เพื่อต่อรองกับกลุ่มนอกชุมชน ไม่ว่าจะเป็นชุมชนอื่นหรือรัฐ ไม่ให้ มีการเสียเปรียบ ไม่ละเลยเรื่องวัฒนธรรมที่มองว่าเป็นรากฐานของชุมชน ควรมีจิตสำนึกร่วมใน การมีส่วนร่วมโดยไม่แปลกแยก

เพ็ญศิริ จิระเดชากุล (2542) เสนอลักษณะของการเป็นชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้

1. ความเข้มแข็งของชุมชนด้านเศรษฐกิจ เช่น การกินคืออยู่ดี การมีอำนาจต่อรองจากรัฐ และนายทุน มีอิสระในการจัดการทรัพยากรชุมชน เป็นต้น
2. ความเข้มแข็งของชุมชนด้านการเมือง เช่น การมีอำนาจผลักดันรัฐ/กลุ่มผลประโยชน์ ให้ดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชุมชน เป็นต้น
3. ความเข้มแข็งของชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น มีความสามัคคี มีความไว้วางใจ กันระหว่างคนในชุมชน มีจิตสำนึกในกิจการสาธารณะของชุมชนร่วมกัน เป็นต้น
4. ความเข้มแข็งของชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การมีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี มี การจัดระบบรักษาสีเขียวภายในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

ความเข้มแข็งของชุมชนในแต่ละด้านของ เพ็ญศิริ จิระเดชากุล (2542) เน้นความเข้มแข็ง ของชุมชนด้วยขบวนการเสริมพลังและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทั้งที่เป็นการใช้อำนาจต่อรองกับ ภายนอกที่เป็นกลุ่มนายทุนหรือต่อรองกับภาครัฐ แม้กระทั่งด้านสังคมที่อิงอำนาจของการไว้เนื้อ เชื้อใจกัน คล้าย สุรวุฒิ ปัดไธสง (2542) ที่เสนอให้ชุมชนมีอำนาจไว้เพื่อต่อรองทั้งจากภายในและ ภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับความสัมพันธ์ทางเครือญาติและกลุ่มชาติพันธุ์ ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น จารีต ประเพณี กลุ่ม เครือข่าย สถาบันทางสังคมต่างๆ ที่ประกอบเป็น เครือข่ายความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนนั้น แสดงถึงแก่นแท้ของ “พลังชุมชน” มีโอกาสสร้างคน สร้างงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2549: 140)

องค์กรชุมชน

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2540: 2-8) กล่าวว่า องค์กรชุมชน หรือองค์กรชาวบ้าน หมายถึง กลุ่มคนในชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อดำเนินกิจกรรมภายในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์ไฟฟ้า กลุ่มการท่องเที่ยว เป็นต้น

องค์กรชุมชน แบ่งได้หลายประเภทตามขอบเขตในการจัดตั้ง เช่น ขอบเขตของปัญหา ขอบเขตของพื้นที่ ขอบเขตด้านวัตถุประสงค์ รูปแบบการรวมตัวขององค์กรมีทั้งแบบไม่เป็นทางการ และแบบเป็นทางการ ดังนั้นจึงมีองค์กรชุมชนหลายประเภท เช่น องค์กรที่แก้ไขเฉพาะเรื่อง มีสมาชิกจากหลายชุมชนหรือตำบล อำเภอ รวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรเพื่อต่อต้านเศรษฐกิจ องค์กรชุมชนเพื่อต่อต้านสังคมและการเมือง เป็นต้น

องค์กรชุมชนจะดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ และแสดงถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวางได้จะต้องมีการจัดตั้งโดยมีแนวความคิดของการช่วยเหลือตนเองและต้องดำเนินการโดยสมาชิกของชุมชนเอง มีรูปแบบที่เหมาะสม คือ สมาชิกต้องสามารถที่จะเข้าร่วมอย่างเต็มที่ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการในการดำเนินการ และได้รับการแบ่งปันประโยชน์จากการจัดการอย่างยุติธรรม

องค์ประกอบขององค์กรชุมชน มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. มีอุดมการณ์ร่วมกัน หมายถึง มีความคิดเห็นต่อสังคม และต่อชุมชนร่วมกัน อุดมการณ์เป็นสิ่งสำคัญที่ยึดเหนี่ยวการรวมกลุ่ม และทิศทางในการจัดการของกลุ่ม โดยเฉพาะการกำหนดเป้าหมายระยะยาวหรือวิสัยทัศน์ (vision)

2. มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ว่าเป้าหมายที่จะเดินไปข้างหน้าทำไปเพื่ออะไร

3. มีผลประโยชน์ร่วมกัน ได้รับการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ต้องสร้างข้อมูลให้เกิดการรับรู้ทั่วไปอย่างชัดเจนว่าผลประโยชน์ของการรวมตัวเป็นองค์กรคืออะไร

4. สมาชิกหรือผู้ที่มีบทบาท ในองค์กรชุมชน คือ

4.1 ผู้นำ ถือเป็นผู้กุมความอยู่รอดขององค์กร หากผู้นำได้รับการยอมรับ มีบารมี ปฏิบัติดี มีความสามารถ คิดถึงส่วนรวมอย่างแท้จริง จะสามารถนำพาองค์กรชุมชนให้ประสบผลสำเร็จและสร้างความเข้มแข็ง ผู้นำมีหลายลักษณะ บุคคลหนึ่งอาจมีมากกว่าหนึ่งลักษณะ ดังนี้

4.1.1 ผู้นำทางความคิด เป็นผู้นำที่ช่วยสร้างความคิดให้กับสมาชิก เน้นให้สมาชิกรู้จักตนเอง รู้จักปัญหา รู้จักแบ่งปัน จนสามารถทำให้พึ่งตนเอง นำไปสู่กิจกรรมการจัดการหรือพัฒนา ผู้นำทางความคิดต้องวิเคราะห์ชุมชน หรือสมาชิกในเบื้องต้นก่อนว่าชุมชนหรือสมาชิกเป็นอย่างไร แล้วจึงชี้แนะทางความคิดให้ชุมชนหรือสมาชิก เกิดความคิดในการจัดการ มีการเลือกวิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้เศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง โดยการรวมกลุ่มและขอความร่วมมือ

4.1.2 ผู้นำทางศีลธรรม มีพระสงฆ์เป็นผู้นำ จากการเทศน์ สอนกรรมฐาน การลดละ อบายมุข ทำให้ชุมชนสามารถเกิดความคิด และนำความคิดนั้นมาประยุกต์กับการจัดการงานได้

4.1.3 ผู้นำทางด้านอาชีพ แบ่งเป็น 2 ด้าน คือ ด้านเทคนิค เป็นผู้นำที่เน้นหนักการทำ กิจกรรมเฉพาะด้าน เช่น เกษตรผสมผสาน ปศุสัตว์ และด้านการปฏิบัติ เป็นผู้นำที่มีกระบวนการ ทำงานกับชาวบ้าน คือ มีความสัมพันธ์กับชุมชน จัดประชุม อบรม ศึกษาดูงาน วิเคราะห์ชุมชน จัด อันดับปัญหา เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

4.1.4 ผู้นำด้านการพูด สามารถพูดและกระตุ้นให้ชุมชนเกิดแนวคิดและมีการปฏิบัติ โดยผู้นำอาจหยิบยกสิ่งที่ตัวเองได้ปฏิบัติ หรือมีการพูดอธิบายให้เข้าใจง่าย ต่อชุมชนเพื่อจะทราบ และเห็นแนวทางการจัดการงานชัดเจนยิ่งขึ้น

4.1.5 ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการกับเป้าหมายเพื่อชาวบ้านได้ โดยเสนอ แผนงานและกิจกรรมเข้าสู่หน่วยงานราชการได้ สามารถติดต่อประสานงาน ข้องข้อมูลความร่วมมือ และความช่วยเหลือจากราชการได้

4.1.6 ผู้นำทางการประสานทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน โดยมากจะสามารถ ระดมทุนทั้งในชุมชนและภายนอกเพื่อนำมาจัดกิจกรรมขององค์กรได้

4.2 สมาชิก การที่สมาชิกร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรม ให้ความคิดเห็นร่วมกันวางแผน มีการตัดสินใจร่วมกัน ปฏิบัติและติดตามประเมินผล ตลอดจนมีสิทธิที่จะได้รับ ผลประโยชน์จากองค์กร เหล่านี้นับเป็นบทบาทหน้าที่ และสิทธิอันพึงได้ของสมาชิกในการ รวมกลุ่มเป็นองค์กรชาวบ้าน สมาชิกมีหลายประเภท เช่น สมาชิกที่เข้าร่วมให้ความคิดเห็น ร่วม ทำงานกับองค์กร ทั้งนี้สมาชิกอาจจะเข้าร่วมกิจกรรมบ้างเป็นครั้งคราวหรืออาจเพียงเฝ้าดู แต่หาก จะให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง สมาชิกควรมีส่วนร่วมอย่างสม่ำเสมอ

4.3 ชาวบ้านทั่วไป เป็นผู้ที่ไม่เข้าร่วมอยู่ในองค์กร แต่มีผลต่อการดำรงอยู่ในความ เข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน เพราะเป็นกลุ่มคนที่เฝ้าติดตามดู มีการวิพากษ์วิจารณ์ หรือพร้อมที่จะ เข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกับองค์กร

5. มีการจัดการ ถือเป็นเรื่องซึ่งระดับความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน เนื่องจากการจัด กิจกรรมต่างๆ จะต้องมีกรวางแผนมีความเกี่ยวข้องกับเงิน และคน ดังนั้น จำเป็นต้องมีการจัดการที่ มีประสิทธิภาพ และความมีประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นได้หากมีสิ่งเหล่านี้ ได้แก่

5.1 การตัดสินใจร่วมกัน เป็นหัวใจสำคัญของการรวมตัวกันเป็นองค์กรชาวบ้าน เพราะ ถ้าหากสมาชิกไม่มีโอกาสตัดสินใจร่วมในฐานะที่เป็นเจ้าของ แต่ปล่อยให้ผู้นำมีการตัดสินใจเพียง คนเดียว องค์กรย่อมขาดความเข้มแข็ง ขาดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความตระหนักในการเป็น เจ้าของร่วมกันย่อมไม่มี ดังนั้น การจัดการงานต่างๆ โดยเฉพาะงานหรือกิจกรรมที่สำคัญสมาชิกใน องค์กรจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่สมาชิกที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะต้องมีความรู้

ความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ เป็นอย่างดีเสียก่อน หากสมาชิกขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวแล้ว แม้จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจย่อมไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด

5.2 การกำหนดโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ โดยทั่วไปจะมีโครงสร้างที่มีรูปแบบมาตรฐาน คือ สมาชิกจะมีการคัดเลือกประธาน รองประธาน เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ ปฏิคม ฝ่ายซื้อ ฝ่ายขาย ฝ่ายตรวจสอบ และกรรมการอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อจะได้มอบหมายหรือแบ่งบทบาทหน้าที่ที่กันตามตำแหน่ง ในการกำหนดโครงสร้างนี้ องค์กรควรคำนึงถึงเป้าหมายและกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องจัดการเสียก่อนว่าเป็นอย่างไร มีปริมาณงานมากน้อยเพียงใด จากนั้นจึงจะกำหนดโครงสร้างขึ้นมา

5.3 สถานที่และวัสดุอุปกรณ์ การจัดหาสถานที่เพื่อเป็นศูนย์กลางของการรวมตัวกัน สำหรับการประชุม การจัดกิจกรรม การเก็บวัสดุอุปกรณ์ หรืออาจมีการใช้ประโยชน์อื่นๆ สำหรับชุมชน การใช้วัสดุอุปกรณ์ ควรมีกฎกติกาในการใช้ร่วมกัน เพื่อให้สามารถดูแลวัสดุอุปกรณ์ได้ และมีให้เกิดปัญหาในการนำไปใช้

5.4 การสื่อสารระหว่างผู้นำกับสมาชิกของครัวเรือน มีหลายรูปแบบ เช่น การจัดประชุมชี้แจงให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ สร้างจิตสำนึกและอุดมการณ์ หรือการจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและหาข้อสรุปร่วมกัน มีการแจ้งข้อมูลข่าวสารผ่านหอกระจายข่าว มีการประชุมแกนนำองค์กรและกระจายข้อมูลต่อในกลุ่มย่อย มีการใช้ความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างผู้นำและสมาชิกในการส่งต่อและรับข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ระหว่างกัน เป็นต้น การสื่อสารนี้มีความสำคัญในการช่วยให้เกิดการรับรู้ เข้าใจ และร่วมมือกันมากขึ้น หากไม่มีการสื่อสารหรือมีน้อย หรือมีการสื่อสารไขว้เขวจากความเป็นจริง การจะประสบผลสำเร็จในกิจกรรมต่างๆ ย่อมเป็นไปได้ยาก

5.5 การควบคุมตรวจสอบ เมื่อแบ่งบทบาทหน้าที่กันแล้ว ต้องมีการควบคุมตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้มีการรับรู้กันอย่างโปร่งใสตามหลักการของธรรมาภิบาล (good governance) โดยเฉพาะการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการเงิน เพราะหากปล่อยให้เหรียญหรือฝ่ายการเงินจัดการเพียงคนเดียวหรือฝ่ายเดียวโดยไม่มีการติดตามตรวจสอบ ย่อมมีโอกาสที่จะเกิดการสูญหายของเงินหรือถูกนำไปใช้ก่อนได้ การควบคุมตรวจสอบกันและกันอยู่เสมอ จะช่วยให้องค์กรหรือชาวบ้านไม่มีปัญหา หรือป้องกันปัญหาได้

6. กิจกรรมการเรียนรู้ ฝึกฝนและปฏิบัติตามจริง เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและสมาชิกให้มีการจัดการร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ร่วมกันฝึกฝน พัฒนาตนจากการปฏิบัติ

7. งบประมาณ เพื่อให้องค์กรชุมชนสามารถดำเนินงานและทำกิจกรรม ควรมีการระดมทุนจากภายในและภายนอก ชุมชนไม่ควรรอนงบประมาณจากรัฐเพียงทางเดียว ควรระดมทุนจากภายในชุมชนก่อน หากเมื่องบประมาณไม่เพียงพอต่อความต้องการจึงแสวงหางบประมาณจากภายนอก

ตอนที่ 4 หน่วยงานหลักที่เกี่ยวข้อง/ดำเนินการ

1. หน่วยงานด้านการจัดการความรู้

1.1 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) หรือ The Thailand Research Fund (TRF) ถือกำเนิดขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2535 สมัยรัฐบาล ฯพณฯ อานันท์ ปันยารชุน ซึ่งตระหนักว่าสังคมไทยที่ดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในโลกยุคไร้พรมแดนกำลังประสบปัญหาที่ทวีความซับซ้อนมากขึ้นทุกขณะในการแก้ปัญหาจำเป็นต้องอาศัยความรู้ที่สร้างขึ้นอย่างเป็นระบบจากสังคม เพราะแต่ละสังคมย่อมมีความแตกต่างกันทั้งทางกายภาพ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

ในอดีตที่ผ่านมาเราได้นำความรู้ด้านต่างๆ จากนานาชาติมาเป็นฐานในการวางระบบของสังคม ขณะเดียวกันกลับละเลยภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่สืบทอดมาจากบรรพชน ทำให้เกิดปัญหาเช่นในปัจจุบัน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาสังคมที่ไร้ราก และเติบโตอย่างไม่มีทิศทาง หากปล่อยให้สังคมดำเนินไปตามครรลองเดิมประเทศไทยคงจะไม่ทันความเป็นไปของโลกในอนาคตอย่างแน่นอน

การยกระดับสังคมไทยเพื่อการแข่งขัน และร่วมมือกับนานาชาติได้อย่างมีศักดิ์ศรีต้องอาศัยสติปัญญา ความรู้ และเทคโนโลยีที่ผลิตขึ้นเองภายในประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่จะสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ เพื่อใช้แก้ปัญหาด้วยตนเอง โดยใช้การวิจัยเป็นสะพานพาดผ่านเพื่อนำสังคมไทยไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต และสามารถยืนหยัดท่ามกลางกระแสโลกที่เชี่ยวกรากได้อย่างมั่นคงเพราะเป็นสังคมที่รู้จักใช้ความรู้และสติปัญญาในการแก้ปัญหา

วิสัยทัศน์ : เป็นองค์กรสร้างสรรค์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนำไปสู่สังคมที่มีปัญญาสามารถใช้ความรู้จัดการกับศักยภาพ และโอกาสกำหนดอนาคตตนเองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

ภารกิจ : สนับสนุนกระบวนการสร้างความรู้ สร้างนักวิจัยและสร้างระบบการวิจัยเพื่อตอบคำถามและเสนอทางเลือกให้สังคมซึ่งครอบคลุมทั้งในระบบเศรษฐกิจภาคดั้งเดิม และสมัยใหม่โดยใช้จุดเด่นด้านการบริหารการวิจัย เพื่อยกระดับขีดความสามารถของประเทศด้วยการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวิจัยเพื่อสนับสนุนการกำหนดนโยบายการยกระดับความรู้ของสังคม และการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

1.1.1 ภารกิจของกลุ่มงานต่างๆ

1) กลุ่มวิชาการ

(1) สร้างเสริมนักวิจัยวิชาการ : สนับสนุนการสร้างนักวิจัยอาชีพที่มีความสามารถสูงให้สร้างปัญญา และผลิตผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับนานาชาติ สร้างนักวิจัยรุ่นใหม่เข้าสู่วงการและสร้างความเข้มแข็งของชุมชนวิจัย รวมทั้งหนุนเสริมให้เกิดเครือข่ายการทำงานวิจัยที่มีประสิทธิภาพสูง

(2) สร้างความรู้ใหม่ : สนับสนุนการสร้างงานวิจัยพื้นฐานทั่วไป และงานวิจัยพื้นฐานแบบมีทิศทาง (Directed Basic Research) ที่ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นพื้นฐานต่อการพัฒนาโดยวัดคุณภาพผลงานจากการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการนานาชาติและการจดสิทธิบัตร

2) กลุ่มวิจัยและพัฒนา ประกอบด้วยงาน 4 ระดับ คือ

(1) การวิจัยเพื่อวาระชาติ เพื่อตอบคำถามสาธารณชน และผู้กำหนดนโยบายในการกำหนดทางเลือกในการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง โดยผ่านกระบวนการวิจัยและพัฒนาที่เป็นระบบ เน้นการสร้างกลไกที่จะสังเคราะห์ความรู้เกิดขึ้นออกมาเป็น “ทางเลือก” เชิงนโยบายและการปฏิบัติได้

(2) การวิจัยและพัฒนารายภาค (Sectoral R & D) ประเด็นในการวิจัย ดังนี้

ประเด็นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ สกว. สนับสนุนการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา และการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรเขตร้อน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบ กลไก และเครื่องมือในการจัดการฐานทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืนรวมทั้งสร้างความสามารถในการตอบปัญหาในอนาคตเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของประเทศไทยและภูมิภาคเขตร้อน

ประเด็นเรื่องการท่องเที่ยว สกว. สนับสนุนการสร้างความรู้เพื่อพัฒนาโครงสร้างและรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การกำหนดนโยบาย และแผนการท่องเที่ยวระดับ มหภาค และพื้นที่ที่จะเกิดประโยชน์กับประเทศและกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นมากขึ้น โดยเชื่อมโยงกับการสร้างความรู้ของท้องถิ่นในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมความหลากหลายทางชีวภาพ โบราณสถาน โบราณวัตถุ รวมถึงการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีทางเลือกในการพัฒนาตนเองและจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของท้องถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้เพื่อพัฒนาฐาน ข้อมูลเพื่อการทำงานในพื้นที่ (Data Bank) โครงสร้างและรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวระดับชุมชน ระดับพื้นที่ ระดับภาค และระดับอนุภูมิภาค รวมทั้งการสนับสนุนให้เกิดการวิจัยระดับเครือข่าย และองค์กรสนับสนุนส่วนดังกล่าว เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงความรู้ระดับการจัดการท่องเที่ยว กับการสร้างความรู้ของท้องถิ่นในด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ความหลากหลายทางชีวภาพ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ส่งผลให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนมีทางเลือกในการพัฒนาตนเองและจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของท้องถิ่นสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มุ่งให้เกิดเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับพื้นที่และระดับภาค

(3) การวิจัยแบบบูรณาการในพื้นที่เฉพาะ (Area-Based Research) หนุนเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรร่วมกันของคนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งโดยผ่านการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีฐานอยู่บนโครงสร้างทางสังคมดั้งเดิม บวกกับการปรับเปลี่ยนตามบริบทสมัยใหม่เพื่อนำไปสู่ความแข็งแกร่งและเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจในพื้นที่

(4) ชานชาลาความรู้ (Platforms) สนับสนุนกระบวนการจัดการข้อมูล ความรู้และผู้รู้เชิงเนื้อหา กลุ่มเป้าหมายและการใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจที่มีระบบสะสมความรู้ที่มีความต่อเนื่องมีการตอบคำถามสาธารณะอย่างสม่ำเสมอและอาจรวมการสังเคราะห์เชิงนโยบายด้วยประกอบด้วยกลุ่มงานย่อยซึ่งมีภารกิจดังนี้

สนับสนุนการวิจัย เพื่อพัฒนาระบบสนับสนุนการตัดสินใจจากฐานความรู้ที่ให้ผลลัพธ์เป็นข้อเสนอแนะ ทางเลือก หรือภาพรวมของสถานการณ์อย่างผสมผสาน สำหรับใช้ประกอบการตัดสินใจในด้านการจัดการทรัพยากร การเกษตรและการท่องเที่ยว และเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์และบริการตามเงื่อนไขของพื้นที่และสภาวะแวดล้อม

ชานชาลาความรู้เชิงกลุ่มเป้าหมาย สนับสนุนกระบวนการจัดการข้อมูล ความรู้และผู้รู้ที่มีระบบสะสมความรู้ที่มีความต่อเนื่อง ของกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ได้แก่ เด็ก เยาวชน คนวัยทำงาน ผู้สูงอายุ คนจน คนด้อยโอกาส โดยเน้นการเฝ้าระวังและติดตามความเปลี่ยนแปลงจากมาตรการของภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มเป้าหมาย เพื่อตอบคำถามของสาธารณะและเสนอแนะเชิงนโยบาย

ชานชาลาความรู้เชิงเนื้อหา สนับสนุนกระบวนการจัดการข้อมูล ความรู้และผู้รู้ในเนื้อหารายภาค (Sectoral Issues) ที่เหมาะสม โดยมีระบบสะสมความรู้ที่ต่อเนื่อง มีการตอบคำถามสาธารณะอย่างสม่ำเสมอและอาจรวมการสังเคราะห์เชิงนโยบายด้วย

3) การวิจัยเพื่อท้องถิ่น สกว. สนับสนุนให้คนในชุมชนท้องถิ่นได้สร้างความรู้และสร้างกลไกการจัดการปัญหาของตนเอง โดยยึดถือความต้องการของชุมชนเป็นที่ตั้ง โดยให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยทุกขั้นตอน ตั้งแต่การกำหนดประเด็นวิจัยจนถึงการวิเคราะห์สรุปผลและสร้างสะพานเชื่อมระหว่างภูมิปัญญาเดิมกับความรู้สมัยใหม่ด้วยการวิจัย

สกว. กับพันธกิจของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สกว. ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียจากการท่องเที่ยวโดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นต้นทุน หรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน โดยเน้นให้เกิด

ความยั่งยืน ผู้คนรุ่นลูกหลานและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ตลอดจนคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

แนวทางการสนับสนุนงานวิจัยของ สกว. ด้านการท่องเที่ยว เน้นการสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการ โดยใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ให้มีความสมดุลกับภูมิปัญญา อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และเกื้อหนุนต่อเศรษฐกิจของชุมชนต่อไปในอนาคต จากแนวทางของ สกว. ที่มุ่งส่งเสริมและสนับสนุนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในงานวิจัยภายในชุมชนของตนเอง

1.2 สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.)

สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) จัดตั้งเพื่อร่วมในขบวนการขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่สังคมที่ใช้ความรู้เป็นฐาน มีการสร้างและใช้ความรู้ในทุกภาคส่วนของสังคมไทย สคส. เป็นหน่วยงานในสังกัดของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และได้รับเงินสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) โดย สสส. มีความเชื่อว่าความสามารถในการจัดการความรู้ จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้สังคมก่อให้เกิด “สุขภาพสังคม” อันเป็นพื้นฐานต่อสุขภาพของชุมชน ครอบครัวและบุคคล ซึ่งยุทธศาสตร์ในการทำงานส่งเสริมการจัดการความรู้ในสังคมไทยมี 2 ประการ ดังนี้

- 1) สร้างขีดความสามารถด้านการจัดการความรู้ในสังคมไทย โดยมีเป้าหมาย 5 เรื่อง คือ
  - (1) สร้างทักษะด้านการจัดการความรู้
  - (2) สร้างศาสตร์ด้านการจัดการความรู้
  - (3) สร้างระบบของการจัดการความรู้
  - (4) สร้างนักจัดการความรู้ และนักอำนวยความสะดวกในการจัดการความรู้
  - (5) เผยแพร่หลักการและวิธีการดำเนินการจัดการความรู้
- 2) สร้างกระแส ให้สังคมไทยเห็นคุณค่าของการจัดการความรู้

1.2.1 แนวทางการดำเนินงานของ สคส.

สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) ดำเนินงานภายใต้ความเชื่อว่าความรู้มีอยู่ทั่วไปและมีการจัดการอยู่แล้ว สคส. เข้าไปเชื่อมโยงให้มีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบขึ้น และใช้เทคโนโลยีสารสนเทศช่วยเพิ่มพลังในการจัดการความรู้ การดำเนินการเน้นการประยุกต์ใช้ความรู้ และไม่หยุดอยู่ที่ระดับความรู้เท่านั้นแต่จะเน้นไปถึงระดับปัญญา คุณค่า และความดี เพื่อให้บรรลุภารกิจ สคส. มีแนวทางในการดำเนินงานด้านการจัดการความรู้ 2 แนวทางหลัก ดังนี้

1) การสร้างขีดความสามารถในด้านการจัดการความรู้

สคส. เน้นการส่งเสริมงาน “พัฒนาและวิจัย” ศาสตร์และรูปแบบการจัดการความรู้ในองค์กรการจัดการความรู้เป็นรายประเด็นและเป็นรายพื้นที่ภายใต้บริบทของไทย พร้อมทั้งสร้างการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายภาคี คือ หน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่สนใจเรื่องการจัดการความรู้ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนการส่งเสริมการสร้างนักประสานงาน นักอำนวยความสะดวกจัดการความรู้ ณ จุดปฏิบัติการต่างๆ เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนการจัดการความรู้ให้แพร่หลายกว้างขวาง

2) สร้างกระแสการจัดการความรู้ในสังคมไทย

สคส. ใช้การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น มหกรรมความรู้หรือตลาดนัดความรู้ ทั้งในระดับจังหวัด ภาค และประเทศ การตั้งรางวัลชุมชนกิจกรรมความรู้แห่งปี เพื่อสร้างกระแสและกระตุ้นให้คนในสังคมไทยเกิดความสนใจในการจัดการความรู้เพื่อทำกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ สคส. ยังใช้การสื่อสารเรื่องการจัดการความรู้ผ่านสื่อต่างๆ กับสังคมไทยอย่างต่อเนื่อง

สคส. ยึดถือหลักการดำเนินงานให้น้อยที่สุด กระจายงานออกสู่ภายนอกให้มากที่สุด โดยดำเนินงานเองเฉพาะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ทั้งนี้งานหลักที่ สคส. ต้องทำเอง คือ งานเชื่อมโยงภาคีต่างๆ งานสังเคราะห์องค์ความรู้ด้านหลักการ และปฏิบัติการของการจัดการความรู้ในสังคมไทยที่ยกระดับให้สูงขึ้นและมีพลังขึ้นเรื่อยๆ ตลอดจนการเผยแพร่และสร้างกระแสความตระหนักในเรื่องของการจัดการความรู้ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ผ่านการจัดกิจกรรมเวที และสื่อต่างๆ ของ สคส. รวมทั้งผ่านช่องทางสื่อสารมวลชนทุกแขนง

2. หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.1 กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ประวัติความเป็นมาของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2545 หมวด 5 ตามมาตรา 14 กำหนดให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การกีฬา การศึกษา ด้านกีฬา นันทนาการ และราชการอื่นตามที่กฎหมายกำหนด หน้าที่ความรับผิดชอบของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา คือ การส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนา อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การกีฬา การศึกษาด้านกีฬาและนันทนาการ

วิสัยทัศน์เกี่ยวกับการท่องเที่ยว : เป็นองค์กรหลักที่นำประเทศไทยไปสู่ศูนย์กลางการท่องเที่ยวในเอเชียอย่างมีคุณภาพ และยั่งยืนให้สามารถกระจายรายได้แก่ชุมชนอย่างทั่วถึงโดยเน้นเอกลักษณ์วัฒนธรรมอันดีงาม

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว พ.ศ. 2547 – 2551

- เป้าประสงค์** การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมสาขาหลักที่เติบโตอย่างยั่งยืน เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวแห่งเอเชียที่สามารถกระจายรายได้ และโอกาสการพัฒนาแก่ชุมชนอย่างทั่วถึง
- วิสัยทัศน์** ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวแห่งเอเชีย ภายในปี 2551
- เป้าหมาย** ในปี 2551 จะมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็น 20 ล้านคน หรือมีรายได้จากการท่องเที่ยวไม่น้อยกว่า 700,000 ล้านบาท

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว

1. ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันตลาดเชิงรุกทั้งในและต่างประเทศ
2. ส่งเสริมให้ประเทศไทยเป็น Gateway ในภูมิภาคเอเชีย
3. พัฒนาระบบสารสนเทศ
4. ส่งเสริม World Event Marketing

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว

1. สร้าง พัฒนา พื้นฟูและเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว
2. ยกระดับมาตรฐานสินค้าและบริการ
3. เพิ่มมาตรฐานการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
4. พัฒนามาตรฐานการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินนักท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาระบบบริหารจัดการแบบบูรณาการ

1. เพิ่มขีดความสามารถของกระทรวงฯ เพื่อให้เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว
2. ส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการท่องเที่ยว แบบบูรณาการในทุกระดับทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชนในประเทศและต่างประเทศ
3. การปรับปรุงกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว

นโยบายด้านการท่องเที่ยวของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

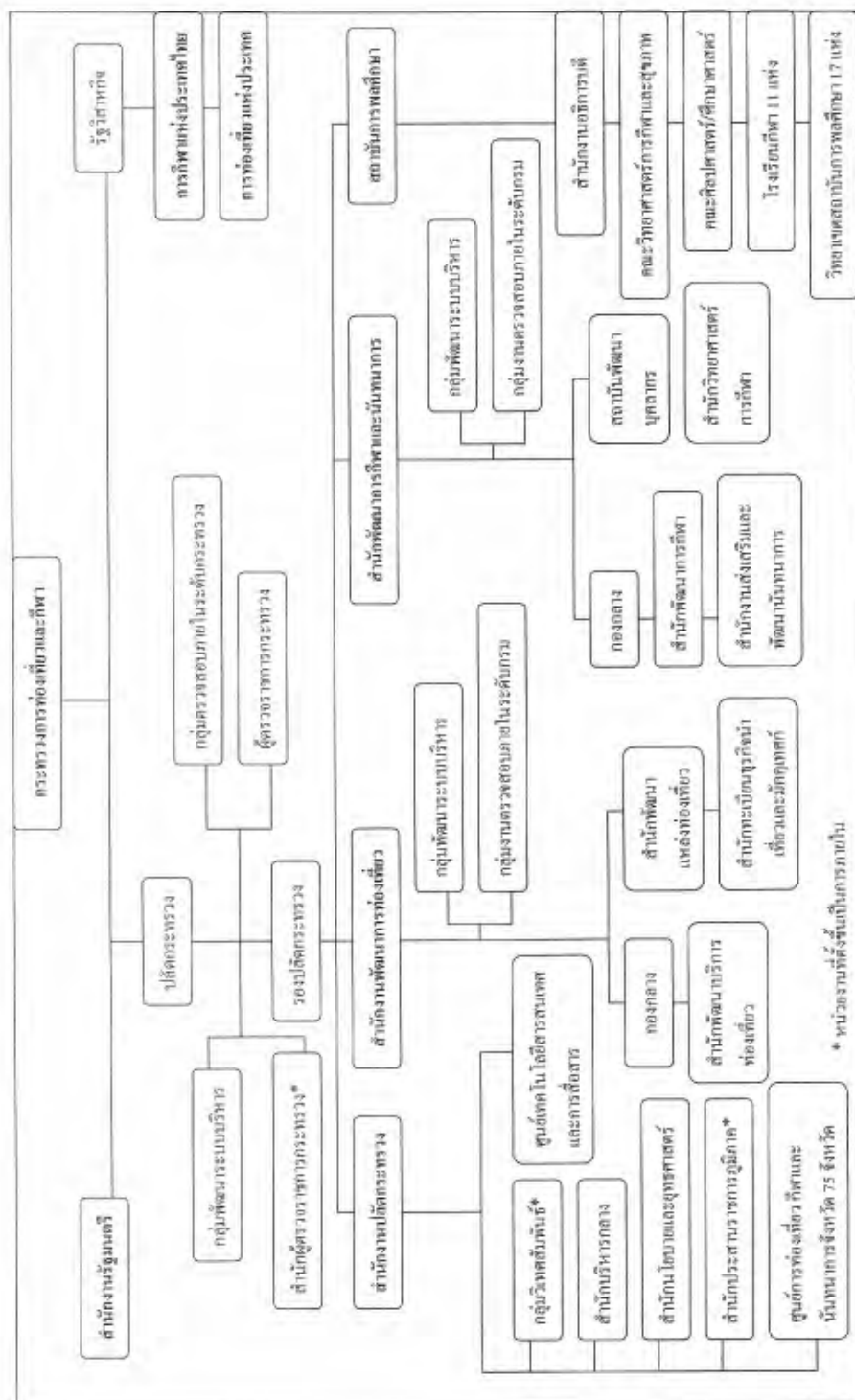
1. เร่งฟื้นฟูระดับความสัมพันธ์ และร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้ไทยเป็นประตูทางผ่านหลักของการท่องเที่ยวในภูมิภาคทั้งด้านการตลาดการขนส่งการลงทุน
2. การบริหารจัดการรวมถึงการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยว โดยใช้กลยุทธ์การตลาดเชิงรุก โดยสร้างกิจกรรมท่องเที่ยวทั้งระดับภายใน ประเทศและระหว่างประเทศ ยกกระดับประเทศไทยให้เป็นศูนย์กลางการประชุมการสัมมนา และการแสดงสินค้าของภูมิภาคเอเชีย

3. เร่งพัฒนาบูรณะฟื้นฟูมรดก และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมทั้งในเขตเมืองและนอกเมือง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจ่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยจะส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยว และวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง

4. เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้นทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์การท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

5. เพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวกสร้างความปลอดภัย และการป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยว รวมทั้งเร่งรัดการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

แผนภาพที่ 21 ผังโครงสร้างกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

* หน่วยงานที่ตั้งขึ้นเป็นการภายใน

2.1.1 สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (สพท.)

ประวัติสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (สพท.)

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นส่วนราชการระดับกรมสังกัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 มาตรา 5 หมวด 5 ตั้งแต่วันที่ 3 ตุลาคม 2545

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยวมีภารกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในการพัฒนามาตรฐาน การบริการด้านการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการสนับสนุนการประกอบธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ให้อยู่ในระดับมาตรฐาน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งเดิมเป็นภารกิจของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งได้ถ่ายโอนมาให้สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 ประกอบกับกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พ.ศ. 2545 นอกจากนี้ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ยังรับโอนงานพัฒนาและสนับสนุนกิจการภาพยนตร์มาจากกรมประชาสัมพันธ์ด้วย

อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ : สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว มีภารกิจ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในการพัฒนามาตรฐาน การบริการด้านการท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการสนับสนุนการประกอบธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ให้อยู่ในระดับมาตรฐานเพื่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย รวบรวมข้อมูลสถิติด้านการท่องเที่ยว และแนวทางการดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับนโยบาย และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ
2. จัดทำแผนพัฒนาบริการการท่องเที่ยว รวมทั้งประสานส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามแผนที่กำหนด
3. จัดทำแผนพัฒนาทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุน ให้มีการปฏิบัติตามที่กำหนด
4. จัดทำแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ประสาน ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามแผนที่กำหนด
5. ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยธุรกิจนำเที่ยว และมัคคุเทศก์ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง
6. ติดตามประเมินผลงานด้านพัฒนาการท่องเที่ยว

7. ส่งเสริมสนับสนุนกิจการภาพยนตร์ ทั้งภาคการผลิต การบริหารและกิจการที่เกี่ยวข้อง
8. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนด ให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสำนักงาน หรือตามที่กระทรวง หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย

แผนยุทธศาสตร์ในด้านการท่องเที่ยวของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว

วิสัยทัศน์ : ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีคุณภาพและได้มาตรฐานระดับโลก

พันธกิจ

1. สร้าง ส่งเสริม อนุรักษ์ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน
2. ส่งเสริมการมีส่วนร่วม และเสริมสร้างขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวให้ทุกส่วน
3. พัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว ให้เป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชน
4. พัฒนา ขกระดับมาตรฐานอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
5. สร้างความมั่นใจ อำนาจความสะดวก และ ให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว
6. พัฒนาร่วมมือระหว่างประเทศด้านการท่องเที่ยว

ประเด็นยุทธศาสตร์

1. การขจัดความยากจนระดับชุมชนด้วยการท่องเที่ยว
2. การปรับโครงสร้างการท่องเที่ยวให้สมดุล และแข่งขันได้อย่างยั่งยืน
3. การต่างประเทศ และเศรษฐกิจระหว่างประเทศด้านการท่องเที่ยว

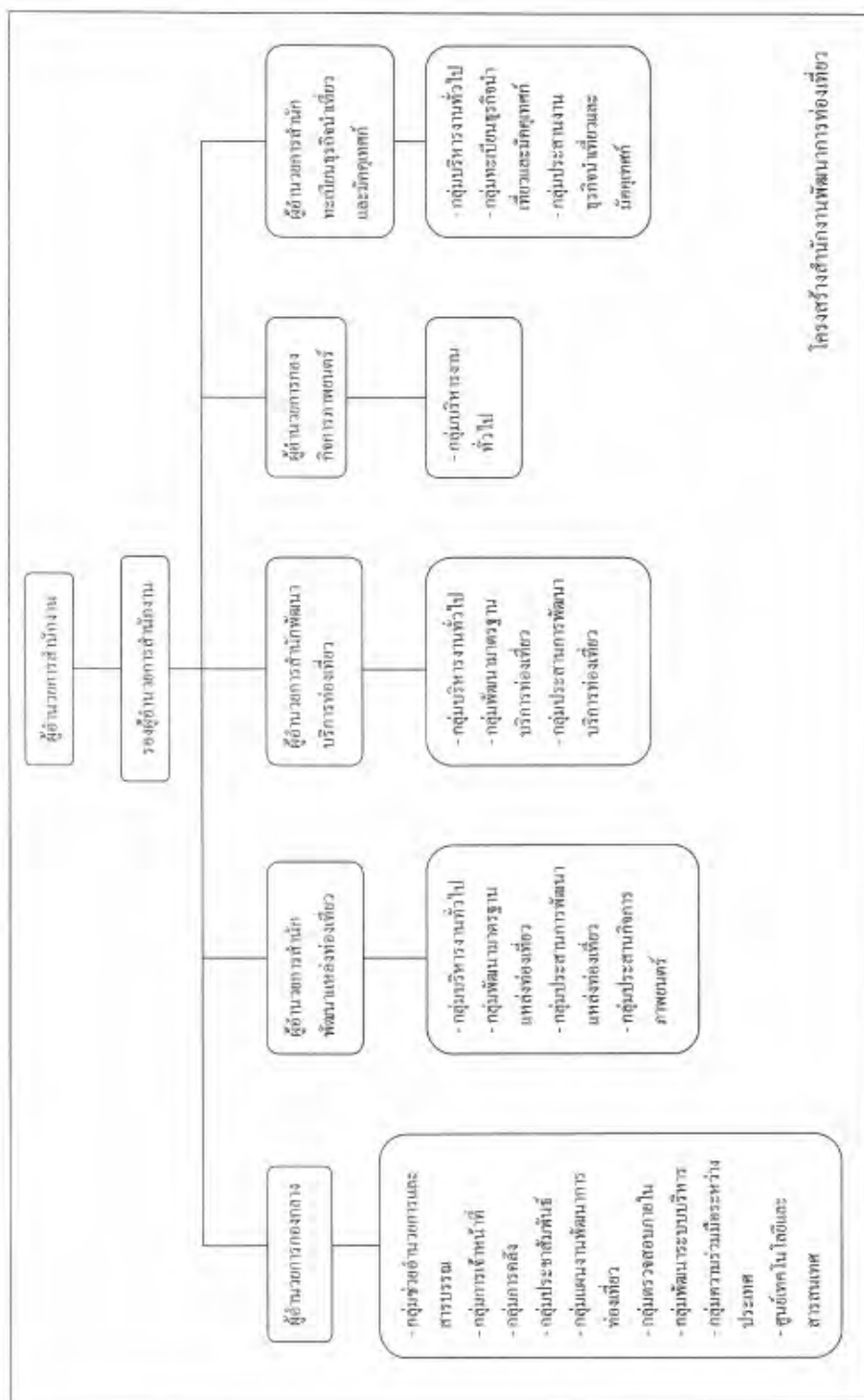
เป้าประสงค์

1. ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว
2. บทบาทของประเทศไทยในการเป็นผู้นำด้านการท่องเที่ยวในเวทีโลก
3. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ที่สอดคล้องระหว่างส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น (จังหวัดที่มีโอกาสทางการท่องเที่ยวสูง และกลาง 80% โอกาสน้อย 20%)
4. พัฒนามาตรฐานในด้านการบริการ (40%) ความปลอดภัย (20%) การท่องเที่ยว (40%)
5. พัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่ตอบสนองต่อภารกิจทั้ง 3 ด้าน
6. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืนและสมดุลกับสภาพแวดล้อม

กลยุทธ์

1. พัฒนาขีดความสามารถของชุมชน และองค์กรปกครองท้องถิ่นให้สามารถพัฒนา รูปแบบสินค้า และ บริการท่องเที่ยว เพื่อการสร้างรายได้
2. สร้าง ส่งเสริม อนุรักษ์ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพได้ระดับมาตรฐานสากล
3. การให้บริการ และปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว
4. ผลักดันความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว
5. สร้างความมั่นใจ แก่นักท่องเที่ยวในการ อำนาจความสะดวกและให้ความปลอดภัย

แผนภาพที่ 22 ผังโครงสร้างสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว (สพท.)

2.1.2 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

ประวัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การส่งเสริมการท่องเที่ยวเกิดขึ้นโดยพระดำริของพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชร อัครโยธิน ครั้งทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการรถไฟ ได้มีการส่งเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองไทยไปเผยแพร่ในสหรัฐอเมริกา ใน พ.ศ. 2467 ได้มีการจัดตั้งแผนกโฆษณาของการรถไฟขึ้น ทำหน้าที่รับรอง และให้ความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาประเทศไทย รวมทั้งการโฆษณาเผยแพร่ประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักของชาวต่างประเทศ มีสำนักงานตั้งอยู่ที่กรมรถไฟเชิงสะพานนพวงศ์ ต่อมาได้ย้ายมาตั้งที่สถานีรถไฟหัวลำโพง เมื่อพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงย้ายไปดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ และคมนาคม งานด้านส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ย้ายไปอยู่ที่กระทรวงพาณิชย์ และคมนาคมด้วยแต่ยังคงทำงานร่วมกับกรมรถไฟมีสำนักงานตั้งที่ ถนนเจริญกรุงหน้าไปรษณีย์กลางเจริญกรุงหน้าไปรษณีย์กลาง

การส่งเสริมการท่องเที่ยวเริ่มขึ้นอย่างชัดเจนใน พ.ศ. 2479 เมื่อกระทรวงเศรษฐกิจ เสนอโครงการบำรุงอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในประเทศสยามต่อคณะรัฐมนตรี โดยเสนอแผนและวัตถุประสงค์ของการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว 3 ประการ คือ

1. งานโฆษณาชักชวนนักท่องเที่ยว
2. งานรับรองนักท่องเที่ยว
3. งานบำรุงสถานที่ท่องเที่ยวและที่พัก

ในการเสนอโครงการนี้ กระทรวงเศรษฐกิจเสนอให้จัดเป็นรูปของสมาคมการท่องเที่ยว คณะรัฐมนตรีประชุมปรึกษา เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2479 มีมติรับหลักการของการบำรุงอุตสาหกรรมท่องเที่ยว แต่ไม่รับหลักการในการจัดตั้งให้เป็นรูปสมาคม ได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ดำเนินงาน โดยให้กระทรวงเศรษฐกิจเป็นเจ้าของเรื่อง กระทรวงเศรษฐกิจได้มอบงานนี้ให้กรมพาณิชย์ เป็นผู้จัดทำเพราะกรมพาณิชย์มีแผนกส่งเสริมพาณิชย์ และท่องเที่ยวอยู่กระทรวงเศรษฐกิจได้ดำเนินการเรื่องนี้ต่อมาจนเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นและสำนักงานถูกระเบิดจึงเลิกกิจการไปชั่วคราว

เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2492 คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาเห็นควรปรับปรุงหน่วยงานท่องเที่ยวขึ้นใหม่ จึงได้มีมติให้กรมโฆษณา การยกร่างโครงการปรับปรุงหน่วยงานส่งเสริมการท่องเที่ยว เสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา ในการประชุม เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2492 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้กรมโฆษณาการพิจารณาส่งเสริมการท่องเที่ยว กรมโฆษณาการได้ทำความตกลงกับกระทรวงเศรษฐกิจ ในสมัยนั้นมีชื่อว่า กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ขอโอนกิจการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมมาอยู่กับกรมโฆษณาการ สำนักนายกรัฐมนตรี และให้เรียกส่วนงานนี้ว่า “สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยว” ใช้งบประมาณของกรมโฆษณาการเป็นงบประมาณ

ค่าใช้จ่ายของสำนักงานนี้ ต่อมากรมโฆษณาการได้พิจารณาเห็นว่ากิจการส่งเสริมการท่องเที่ยวกำลังตื่นตัวในประเทศไทยมาก จึงได้จัดตั้งสำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวให้มีฐานะเทียบเท่ากอง เรียกว่า “สำนักงานท่องเที่ยว” โดยพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมโฆษณาการใน สำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. 2493

ใน พ.ศ. 2501 เมื่อ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ไปพักรักษาตัวอยู่ ณ โรงพยาบาลวอลเตอร์รีด สหรัฐอเมริกา จึงได้ศึกษากิจการท่องเที่ยวด้วยความสนใจ และได้ดำริที่จะส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในประเทศไทยอย่างจริงจัง ในปีต่อมาเมื่อ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดแบ่งส่วนราชการ กรมประชาสัมพันธ์ พ.ศ. 2502 โดยตัด “สำนักงานท่องเที่ยว” แล้วจัดตั้งขึ้นเป็นองค์การอิสระ เรียกว่า “องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย” มีชื่อย่อว่า “อศท.” โดยพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2502

ในระยะแรกสถานที่ทำการของ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้อาศัยอาคารของกรมประชาสัมพันธ์เป็นสำนักงาน ต่อมาได้ย้ายมาเปิดดำเนินงาน ณ สำนักงานถนนศรีอยุธยา เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2503 ได้ประกอบพิธีเปิด “องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย” เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2503

องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว พ.ศ. 2502 นั้น มีหน้าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ขยายตัวอย่างกว้างขวางรวดเร็ว จำเป็นต้องปรับปรุงอำนาจหน้าที่ของ อศท. ให้มีขอบเขตการปฏิบัติงานกว้างขวางยิ่งขึ้นทั้งในด้านการพัฒนา อนุรักษ์ทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และการส่งเสริมเผยแพร่ จึงได้มีการนำเสนอร่างพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และร่างพระราชบัญญัติจัดระเบียบธุรกิจเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เพื่อให้หน่วยงานการท่องเที่ยวของรัฐมีอำนาจหน้าที่และรับผิดชอบในการพัฒนาส่งเสริมเผยแพร่ และดำเนินกิจการเพื่อเป็นการริเริ่มให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนคุ้มครองให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวด้วย สภานิติบัญญัติแห่งชาติซึ่งทำหน้าที่รัฐสภาในการประชุมครั้งที่ 41 วันศุกร์ที่ 20 เมษายน 2522 ได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติทั้ง 2 ฉบับ ปรากฏว่า ร่างพระราชบัญญัติจัดระเบียบธุรกิจ เกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่ผ่านการพิจารณา ส่วนพระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ผ่านการพิจารณาประกาศในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่มที่ 96 ตอนที่ 72 วันที่ 4 พฤษภาคม 2522 จัดตั้ง “การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย” ขึ้น มีชื่อย่อว่า “ททท.”

กรอบนโยบายของคณะกรรมการ ททท. พ.ศ. 2550 – 2554

1. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั่วทุกภูมิภาคของไทย และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ
2. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเติบโตอย่างยั่งยืน โดยเน้นการขยายฐานตลาดนักท่องเที่ยวคุณภาพ ทั้งในพื้นที่ใหม่และในตลาดเฉพาะกลุ่ม ภายใต้การสร้างความเข้มแข็งของตราสินค้า (Brand) ประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง
3. ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย โดยเน้นการประสานงานระหว่างเครือข่ายภาครัฐกับภาคเอกชน กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์ทั้งต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคมโดยรวมอันจะนำไปสู่การสร้างและกระตุ้นจิตสำนึกรักษาสีน้ำผึ้ง รวบรวมทั้งให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย
4. ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กระจายตัวสู่แหล่งท่องเที่ยวรองมากขึ้น เพื่อสร้างสมดุลระหว่างพื้นที่ทั้งด้านเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดและข้ามภูมิภาค
5. ส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยทำการตลาดร่วมกัน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวทั้งภายในภูมิภาคและภายนอกภูมิภาค อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานร่วมกันอย่างเป็นระบบ และช่วยเพิ่มความสามารถทางการแข่งขันของภูมิภาคนี้ในตลาดท่องเที่ยวโลก
6. มุ่งพัฒนาองค์กร ระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรให้มีทักษะและขีดความสามารถทางการตลาดท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการขับเคลื่อน (Driving Force) ที่มีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน และมีศักยภาพทางการแข่งขันระดับนานาชาติภายใต้หลักธรรมาภิบาล รวมทั้งพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรในบทบาทเชิงวิชาการและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการค้า
7. พัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (e-Tourism) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ประเทศไทย และเสริมสร้างศักยภาพในการส่งเสริมการตลาดผ่านสื่อสารสนเทศ
8. ส่งเสริมการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว โดยประสานความร่วมมือและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน

กรอบแนวคิดของแผนการตลาดการท่องเที่ยว ปี 2551

แผนการตลาดการท่องเที่ยว ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ใน พ.ศ. 2551 ดำเนินการภายใต้กรอบนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ ดังนี้

1) กรอบนโยบายรัฐบาล ซึ่งต้องการขับเคลื่อนเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ มุ่งเน้นพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ เน้นการนำเสนอเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ

2) กรอบนโยบายของคณะกรรมการ ททท. ได้ให้ความสำคัญต่อบทบาทการท่องเที่ยวเพื่อช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาค เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ โดยส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเติบโตอย่างยั่งยืนภายใต้ความเข้มแข็งของ Brand ประเทศไทย และจะต้องสร้างสมดุลทั้งด้านเศรษฐกิจ สร้างสรรค์ประโยชน์ต่อสังคม ภายใต้จิตสำนึกของการรักษาสิ่งแวดล้อม และความภูมิใจในชาติ

3) กรอบยุทธศาสตร์การส่งเสริมการท่องเที่ยวในระยะ 5 ปี ของ ททท. คือ มุ่งเน้นพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ เน้นการนำเสนอเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทยควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติ เพื่อให้การท่องเที่ยวพัฒนาไปได้อย่างยั่งยืน

กลยุทธ์การส่งเสริมตลาดในประเทศ

- 1) ธรรมชาติให้เกิดการรู้ค่ารักษาแหล่งท่องเที่ยว
- 2) ส่งเสริมการท่องเที่ยวในมิติของการเรียนรู้
- 3) สร้างกระแสให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต
- 4) สร้างการรับรู้ความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่
- 5) ส่งเสริมการเดินทางเชื่อมโยงในภูมิภาคและระหว่างภูมิภาค

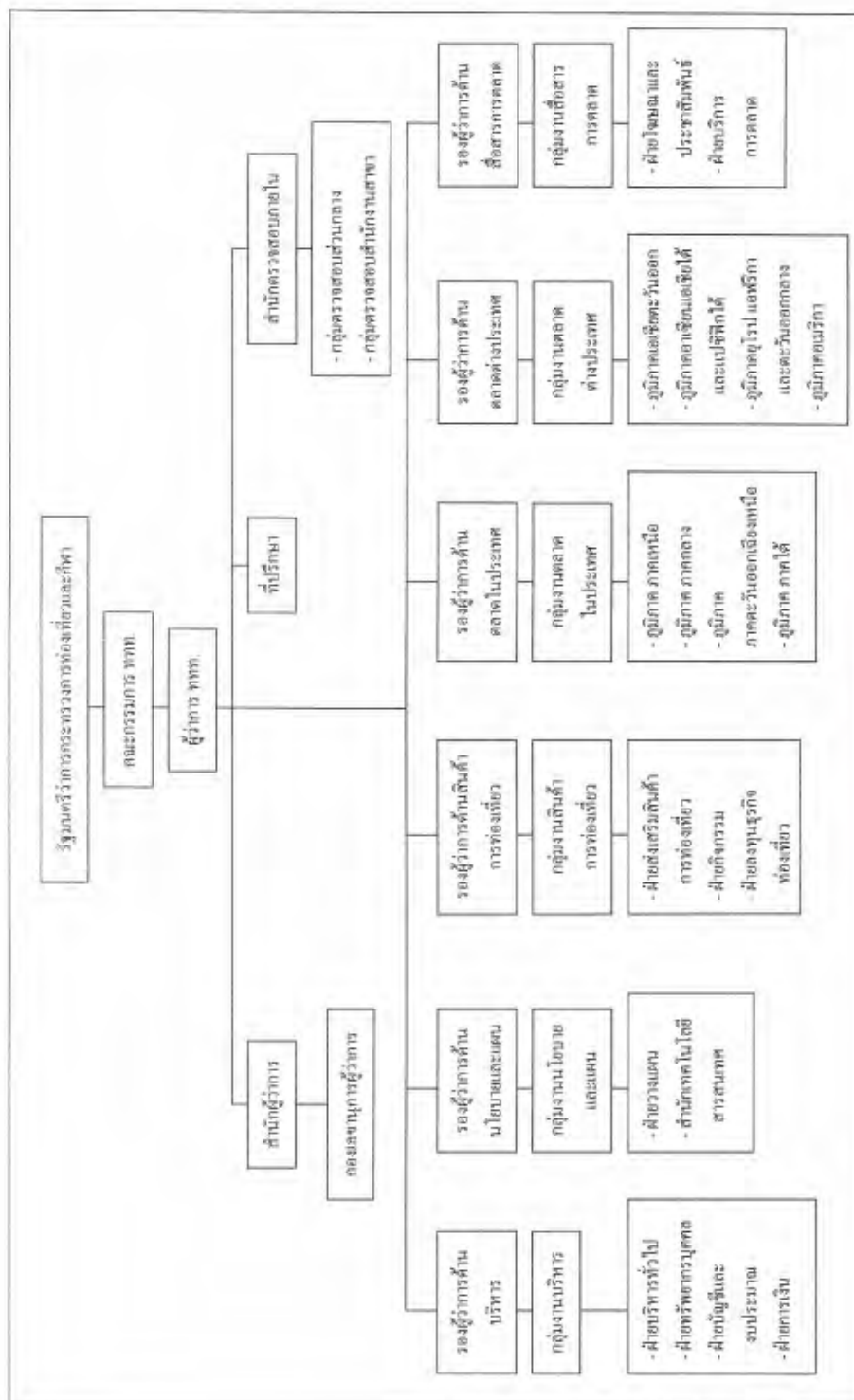
แนวทางดำเนินงานด้านตลาดในประเทศ

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและพฤติกรรมของผู้บริโภค ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการน้อมรับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินงานด้านตลาดในประเทศจึงให้ความสำคัญกับการสร้างความสมดุล ใน 2 มิติ คือ

มิติทางสังคม เน้นการให้ความสำคัญกับการรณรงค์ให้เกิดกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และสร้างจิตสำนึกในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี ภายใต้การรณรงค์ “เก็บเมืองไทยให้สวยงาม” รวมทั้งส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้สำหรับคนไทย โดยเฉพาะเยาวชนเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความรัก และห่วงใยในทรัพยากรของชาติ

มิติทางเศรษฐกิจ มุ่งกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวภายในประเทศไปสู่พื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศโดยสร้างกระแสการเดินทางตลอดทั้งปี และให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตภายใต้การรณรงค์ “เที่ยวไทยให้สนุก...เติมความสุขให้ชีวิต”

แผนภาพที่ 23 ผังโครงสร้างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

ตอนที่ 5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศึกษาปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยศึกษาและค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางศึกษา แบ่งออกเป็น 3 เรื่อง คือ งานวิจัยด้านการจัดการความรู้ งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และงานวิจัยเกี่ยวกับชุมชน ผู้วิจัยขอเสนอรายละเอียดจากการค้นคว้า ดังนี้

1. การจัดการความรู้

กานต์สุตา มาฆะศิริรานนท์ (2546) ทำการวิจัยเรื่อง การนำเสนอระบบการจัดการความรู้สำหรับองค์กรภาคเอกชน ศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการขององค์กรเอกชนเกี่ยวกับการจัดการความรู้ในองค์กรเอกชน ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ การสร้างความรู้ การเก็บและสืบค้นความรู้ การถ่ายโอนและการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในองค์กรเอกชน ผลการวิจัยพบว่า ระบบการจัดการความรู้สำหรับองค์กรภาคเอกชน ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ คือ ผู้นำ/ผู้บริหารองค์กร วิทยุทัศน์การจัดการความรู้ พันธกิจการจัดการความรู้ นโยบายการจัดการความรู้ เป้าหมายการจัดการความรู้ เทคโนโลยี บุคลากรที่ใช้ความรู้ และทีมผู้ชำนาญการ และระบบการจัดการความรู้สำหรับองค์กรภาคเอกชน มี 5 ขั้นตอน ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ดังนี้

การกำหนดสิ่งที่ต้องเรียนรู้มี 5 ขั้น: กำหนดนโยบายในสิ่งที่องค์กรต้องเรียนรู้, ประกาศนโยบายและประชาสัมพันธ์, หาความต้องการในเรื่องที่จะเรียนรู้ของพนักงาน, ทีมผู้ชำนาญการและนักวิเคราะห์ความรู้พิจารณาความเหมาะสม และประกาศประชาสัมพันธ์ความรู้ที่ต้องเรียนรู้

การแสวงหาความรู้มี 7 ขั้น: กำหนดนโยบายในการแสวงหาความรู้, ประกาศนโยบาย, กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้, เตรียมผู้ชำนาญการและบุคลากร, เทคโนโลยีสารสนเทศสื่อทัศน์, ประเมินความพร้อมและแสวงหาความรู้จากช่องทางต่างๆ เพื่อเป็นการสร้างความรู้

การสร้างความรู้ในองค์กรมี 7 ขั้น: กำหนดนโยบายในการสร้างความรู้และนวัตกรรมใหม่, ประกาศนโยบายและประชาสัมพันธ์, จัดกิจกรรมสร้างสรรค์ผลงานใหม่, รวบรวมความรู้จากแหล่งต่างๆ ทั้งองค์กร, วิเคราะห์และสังเคราะห์ความรู้เดิมเข้ากับความรู้ใหม่, ทดลองใช้ความรู้ที่องค์กรสร้างขึ้นและประกาศองค์ความรู้และนวัตกรรมใหม่

การจัดเก็บและสืบค้นความรู้ในองค์กรมี 9 ขั้น: กำหนดนโยบายในการจัดเก็บและสืบค้นความรู้ในองค์กร, ประกาศนโยบายและประชาสัมพันธ์, กำหนดองค์ความรู้ที่จะนำมาจัดเก็บ, ทีมผู้ชำนาญการและนักวิเคราะห์ความรู้ประเมินความรู้เดิมที่องค์กรมีอยู่, บูรณาการความรู้เดิมเข้ากับ

ความรู้ใหม่, ทีมผู้ชำนาญการและนักวิเคราะห์ความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบ คัดเลือกความรู้, เตรียมบุคลากรและเทคโนโลยี, จัดเก็บความรู้และปรับปรุง และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่อยู่เสมอ

การถ่ายโอน และการนำความรู้ไปใช้ มี 8 ชั้น: กำหนดนโยบาย, ประกาศนโยบายและประชาสัมพันธ์, เตรียมทีมผู้ชำนาญการและบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง, เตรียมเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสารสนเทศ, เลือกวิธีการที่จะถ่ายโอนความรู้, เปิดโอกาสพนักงานมีการถ่ายโอนและนำความรู้ไปใช้, ประเมินผลการปฏิบัติงานของพนักงานตามวาระและเปิดโอกาสให้พนักงานถ่ายโอนและนำความรู้ไปใช้เพื่อประโยชน์ขององค์กร

จิรัชมา วิเชียรปัญญา (2549) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมสำหรับการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ ศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการความรู้เกี่ยวกับการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพสำหรับประเทศไทย ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพมี 3 องค์ประกอบคือ ปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ คุณลักษณะของบุคลากรกับคุณลักษณะขององค์กร กระบวนการประกอบด้วย ตัวบ่งชี้การพัฒนามนุษย์กับการพัฒนาองค์กร และผลผลิต ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ทุนมนุษย์กับทุนองค์กร รวมตัวแปรสังเกตได้ที่ศึกษาทั้งสิ้น 6 ตัวแปร

ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยตัวแปรการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ ระหว่างหน่วยงานรัฐและรัฐวิสาหกิจ/เอกชน มีความแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในองค์ประกอบย่อยด้านกระบวนการ โดยที่ตัวบ่งชี้การพัฒนามนุษย์มีความแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และตัวบ่งชี้การพัฒนาองค์กรมีความแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลการวัดการจัดการความรู้ประสิทธิภาพ มีความตรงเชิงโครงสร้าง และมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ตัวบ่งชี้รวมสำหรับการจัดการความรู้ ที่มีประสิทธิภาพสำหรับประเทศไทยที่พบเรียงตามลำดับ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบคือ องค์ประกอบย่อยกระบวนการ องค์ประกอบย่อยปัจจัยนำเข้า และองค์ประกอบย่อยผลผลิต

ดรุณี ไร่เปี่ยม (2549) ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการความรู้ของสำนักงานรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการ ศึกษาแนวทางการจัดการความรู้และปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการความรู้ของสำนักงานรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการ

ผลการวิจัยจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลได้แสดงให้เห็นว่าสภาพทั่วไป และพัฒนาการในการจัดการความรู้ของสำนักงานรัฐมนตรี กระทรวงศึกษาธิการ ยังขาดการบริหารจัดการที่ดีทำให้การดำเนินการไม่มีความต่อเนื่องจึงนำสู่การศึกษาหาแนวทางในการจัดการความรู้ และทำให้ได้ข้อค้นพบแนวทางในการจัดการความรู้ของสำนักงานรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

1. จัดให้มีกิจกรรม เพื่อกระตุ้นพฤติกรรมของข้าราชการให้เป็นผู้สนใจใฝ่เรียนรู้ และให้ความร่วมมือในการจัดการความรู้ ผู้บริหารต้องมีบทบาทสำคัญและดำเนินการเรื่องนี้อย่างจริงจัง

2. การจัดกิจกรรมตามกระบวนการจัดการความรู้ตามกรอบแนวคิดที่กำหนดขึ้น จะทำให้หน่วยงานสามารถนำไปใช้เป็นกรอบ ในการจัดทำแผนการจัดการความรู้ที่มีความกลมกลืนกับการปฏิบัติภารกิจประจำ ซึ่งจะทำให้การดำเนินการเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

ข้อค้นพบที่สำคัญอีกประการ คือ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ ในการจัดการความรู้ของสำนักงานรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้นำ โครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยี กลยุทธ์และแผนงาน วัฒนธรรม คณะทำงาน/แกนนำ ความร่วมมือ และแรงจูงใจ

บุญส่ง หาญพานิช (2546) ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาและสังเคราะห์แนวความคิดที่เกี่ยวกับธรรมชาติความรู้ องค์ความรู้ทางการอุดมศึกษา การบริหารจัดการอุดมศึกษาไทย ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการความรู้ กระบวนการจัดการความรู้ โครงสร้างพื้นฐานของการบริหารจัดการความรู้ สิ่งท้าทายของการบริหารจัดการความรู้ และยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการความรู้ และนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย เน้นด้านการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนความรู้และการบริการความรู้

ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา มีความต้องการในระดับมาก ขณะที่สภาพเป็นจริงในปัจจุบันเกิดขึ้นในระดับค่อนข้างน้อยในทุกด้านที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้ไปใช้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ การบริการความรู้ การสื่อสารความรู้ การใช้เทคโนโลยี วัฒนธรรมการไว้วางใจ วัฒนธรรมพลังร่วมนวัตกรรมเวิร์คเกอร์ สิ่งท้าทาย และยุทธศาสตร์การบริหารจัดการความรู้ ลักษณะงานที่ผู้บริหารมีความต้องการในระดับมาก ให้มีการนำองค์ความรู้ใหม่ๆ ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการความรู้ไปใช้ ได้แก่ การประกันคุณภาพการศึกษา รองลงมา คือ การพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตร เทคโนโลยี ห้องสมุด การวิจัย การประเมินความดีความชอบ การธำรงรักษาบุคลากร การสร้างนักวิชาการ การกำหนดภาระงานของบุคลากร และการบริการความรู้ ผู้บริหารมีความประสงค์ในระดับมาก ให้มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ข้ามหน่วยงานทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการมากขึ้น ให้มีการบริการความรู้ในลักษณะของการร่วมมือ ใน 5 ด้าน คือ การเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ การถ่ายทอดความรู้ การจัดอบรมสัมมนา การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงความรู้ และการให้คำปรึกษา

รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษา เน้นด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้และการบริการความรู้ 10 ด้าน คือ ด้านวิสัยทัศน์ ด้านภารกิจ ด้านนโยบาย ด้านเป้าหมาย ด้านการประเมิน ด้านยุทธศาสตร์ ด้านสำนักบริหารจัดการความรู้ ด้านกระบวนการแบ่งปันแลกเปลี่ยนและบริการความรู้ ด้านการประเมินและปรับปรุงแก้ไข ด้านผลการดำเนินการ

พิณพร ศิริสุขไพบุลย์ (2549) วิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการจัดการความรู้ตาม Balanced Scorecard : การรับรู้ของบุคลากรในกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ศึกษาการรับรู้ของบุคลากรในกรมการพัฒนาชุมชนที่มีต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการจัดการความรู้ตาม Balanced Scorecard ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามในเรื่องระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงานที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดระดับความคิดเห็นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ในการจัดการความรู้ตาม Balanced Scorecard ในด้านการเรียนรู้และการเติบโต และปัจจัยส่วนบุคคลในเรื่องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการความรู้ของหน่วยงาน ที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดระดับความคิดเห็น ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ในการจัดการความรู้จำแนกตามแนวคิด Balanced Scorecard แตกต่างกันในภาพรวม ด้านความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลในด้านความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการความรู้ มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงกับปัจจัยเอื้อภายในองค์กรในด้านโครงสร้างพื้นฐานขององค์กร และด้านเทคโนโลยีสารสนเทศรองลงมา เป็นด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านการวัดผล และด้านระบบแรงจูงใจ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง

ระดับความคิดเห็นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ในการจัดการความรู้ซึ่งจำแนกตามแนวคิด Balanced Scorecard ในทุกด้าน มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับปานกลาง กับระดับความคิดเห็นในด้านปัจจัยเอื้อภายในองค์กร ได้แก่ ด้านความรู้ความเข้าใจในการจัดการความรู้ ด้านระบบแรงจูงใจ ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านโครงสร้างพื้นฐานขององค์กร ด้านภาวะผู้นำ และด้านการวัดผล ตามลำดับ

นอกจากนี้ยังพบว่า ระดับความคิดเห็นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ในการจัดการความรู้ซึ่งจำแนกตามแนวคิด Balanced Scorecard ในทุกด้าน ต่างก็มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกในระดับปานกลางกับระดับความคิดเห็นในด้านปัจจัยด้านกิจกรรมในการจัดการความรู้ ได้แก่ ด้านการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากร ด้านการเรียนรู้ ด้านการสร้างและการแสวงหาความรู้ ด้านการแบ่งปันและการแลกเปลี่ยนความรู้ ด้านการค้นหาความรู้ ด้านการเข้าถึงความรู้ ด้านการประมวลและกลั่นกรองความรู้ และด้านการจัดการความรู้ให้เป็นระบบ ตามลำดับ

พรพิมล ธรรมาภิรมย์โชค (2550) ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้สำหรับหน่วยงานภาครัฐ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้สำหรับหน่วยงานภาครัฐ ผลการศึกษา พบว่า ขั้นตอนการสร้างและการแสวงหาความรู้กับขั้นตอนการประมวลและกลั่นกรองความรู้มีวิธีคล้ายกัน หน่วยงานส่วนใหญ่ให้ผู้เชี่ยวชาญประชุมเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของความรู้ ขั้นตอนการเข้าถึงข้อมูลคล้ายกับขั้นตอนการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ผู้อำนวยการจัดการความรู้ส่วนใหญ่เห็นว่าเป้าหมายของการจัดการความรู้ภาครัฐต้องมุ่งเน้นการนำ

ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในหน่วยงาน บุคลากรต้องสามารถนำความรู้ไปใช้พัฒนาตนเองได้ ต้องจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานจากการสร้าง และพัฒนาความรู้วิชาการใหม่ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดการความรู้เห็นว่าขั้นตอนการนำความรู้ไปใช้เป็นขั้นตอนสำคัญของรูปแบบและให้ลดขั้นตอน โดยการรวมขั้นตอนการประมวลและกลั่นกรองเข้ากับขั้นตอนการสร้างความรู้ให้เป็นขั้นตอนการสร้างความรู้

รูปแบบการจัดการความรู้สำหรับหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน คือ 1) การกำหนดความรู้ ได้แก่ จัดตั้งคณะทำงาน จัดประชุมคณะทำงาน ดำรงและรวบรวมข้อมูล จัดลำดับความสำคัญของความรู้ และกำหนดแหล่งความรู้ที่จำเป็น 2) การแสวงหาความรู้จากภายในและภายนอกหน่วยงาน 3) การสร้างความรู้ ได้แก่ กำหนดทีมสร้างความรู้ ประชุมทีมสร้างความรู้ และบูรณาการความรู้ไปใช้ในการพัฒนาการปฏิบัติงาน 4) การจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ ได้แก่ กำหนดโครงสร้างความรู้ และรวบรวมและจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ 5) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากกิจกรรมการเรียนรู้และการจัดช่องทางเผยแพร่ความรู้ 6) การนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาคน งาน และหน่วยงาน 7) การติดตามและประเมินผลทั้งในด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิตและผลลัพธ์และองค์ประกอบของรูปแบบการจัดการความรู้สำหรับหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ 1) การเรียนรู้ ประกอบด้วย วิธีการเรียนรู้จำแนกตามระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับหน่วยงาน และทักษะการเรียนรู้ 2) หน่วยงาน ประกอบด้วยวิสัยทัศน์และเป้าหมาย วัฒนธรรม กลยุทธ์ ได้แก่ การเตรียมการและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การสื่อสาร กระบวนการและเครื่องมือ และการยกย่องชมเชยและการให้รางวัล และโครงสร้างองค์กร 3) คน ประกอบด้วยผู้บริหาร บุคลากร และผู้รับบริการ และ 4) เทคโนโลยี ประกอบด้วย ระบบ เทคโนโลยี สารสนเทศ และเทคโนโลยีเพื่อยกระดับการเรียนรู้

วจิรา เดชารัตน์ (2547) ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน : ตำบลคอตราช อำเภอกำแพงบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ศึกษากระบวนการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาของตำบลคอตราช อำเภอกำแพงบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ศึกษาปัญหาอุปสรรคในการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาของตำบลคอตราช ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน คนในตำบลคอตราชมีการดำเนินกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการความรู้ 5 กระบวนการ คือ 1) การสร้างความรู้ใหม่ มีรูปแบบสำคัญ คือ การทำงานด้วยกันอย่างใกล้ชิด การสังเคราะห์ความรู้ที่มีอยู่ การผนวกความรู้ที่อยู่ในตำบลกับความรู้ในแต่ละบุคคล โดยการปฏิบัติหรือลงมือทำ 2) การแบ่งปัน แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้ มีทั้งที่เป็นไปโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ 3) การประยุกต์ใช้ความรู้ มีการวิเคราะห์สิ่งที่ได้เรียนรู้และนำไปปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม 4) การตรวจสอบ ประเมินความรู้ ทำให้สามารถระบุถึงความเปลี่ยนแปลงและความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 5) การจัดเก็บและรวบรวมความรู้

แม้จะเป็นกระบวนการที่ชุมชนยังไม่ให้ความสำคัญและมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบมากนัก แต่มีการจัดเก็บและรวบรวมข้อมูลด้วยรูปแบบที่คุ้นเคยและรวดเร็ว เช่น การทำแผ่นพับ เอกสารเผยแพร่ และ CD - ROM เป็นต้น

ผลที่เกิดจากการจัดการความรู้ ทำให้คนในชุมชนได้รับการพัฒนาทักษะขีดความสามารถในด้านต่างๆ เพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการชุมชน พัฒนาความรู้ ภูมิปัญญาของชุมชน ทำให้สามารถเก็บรักษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชุมชน รวมถึงทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ สามารถปรับตัวได้ในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ปัญหาที่เป็นอุปสรรคสำคัญ คือ คนในชุมชนไม่เข้าใจและไม่มีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้ที่ชัดเจน ทำให้ไม่มีส่วนร่วมอย่างจริงจัง นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่มีนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรสิริ วรวรรณ (2548) ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์การจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ชุมชน : วิทยุชุมชนในเขตภาคกลาง เพื่อสำรวจและจำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ชุมชน วิเคราะห์การจัดการความรู้ นำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ประเภทวิทยุชุมชนในเขตภาคกลางในจังหวัดอ่างทอง และสระบุรี สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. จังหวัดอ่างทองมีแหล่งการเรียนรู้ประเภทสถานที่ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์จัดตั้งขึ้นมากที่สุด รองลงมา คือ ประเภทบุคคล ประเภทสื่อวัสดุอุปกรณ์และประเภทกิจกรรม ตามลำดับ จังหวัดสระบุรีมีแหล่งการเรียนรู้ประเภทบุคคลมากที่สุด รองลงมา คือ ประเภทสถานที่ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและมนุษย์จัดตั้งขึ้น ประเภทสื่อวัสดุอุปกรณ์ และประเภทกิจกรรม ตามลำดับ สำหรับวิทยุชุมชนซึ่งจัดอยู่ในแหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่ออุปกรณ์ ได้พยายามต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางความคิดผ่านการจัดกิจกรรมปฏิบัติการต่างๆในชีวิตประจำวัน โดยมีการจัดอบรมสัมมนา การแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อมวลชน รวมทั้งได้มีการยื่นหนังสือต่อรัฐบาล

2. ผลการวิเคราะห์การจัดการความรู้ของวิทยุชุมชนในฐานะผู้ส่งสาร ด้านผู้บริหารจัดการพบว่า เจ้าของและ/หรือผู้บริหารวิทยุชุมชนทั้งสองจังหวัดเป็นคนในชุมชน แต่กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการมีความแตกต่างกัน ด้านการผลิตรายการ พบว่า มีการนำวิธีการจัดผังรายการจากวิทยุกระแสหลักมาใช้ แต่เนื้อหาสาระเป็นของชุมชน และใช้วิธีการนำเสนอแบบบันเทิงสอดแทรกสาระ ด้านอุปกรณ์/สิ่งของ ใช้เครื่องมือที่ไม่ซับซ้อน ด้านงบประมาณได้รับการสนับสนุนในรูปของเงิน สิ่งของอุปกรณ์จากชุมชน วิทยุชุมชนแสวงหาความรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน สร้างความรู้โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในระดับวิธีการ จัดเก็บข้อมูลและสืบค้นข้อมูลในรูปเอกสาร แผ่นบันทึกข้อมูล และความจำ การถ่ายโอนความรู้และการใช้ประโยชน์จากความรู้ของวิทยุชุมชน ใช้การสื่อสารระหว่างบุคคลและกลุ่มทั้งแบบตั้งใจและไม่ตั้งใจ สำหรับ

ชุมชนในฐานะผู้รับสาร พบว่าเกิดมโนธรรมสำนึกระดับหนึ่งในเรื่องการเรียนรู้จักคุณค่าในตนเองและการช่วยเหลือส่วนรวม

3. แนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ของวิฑูชุมชน มีข้อเสนอว่าควรสร้างระบบการจัดการความรู้ของชุมชนให้มีความสัมพันธ์กับแหล่งการเรียนรู้ชุมชน ใ้วิฑูชุมชนเป็นสื่อกลางของเครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆที่สามารถเข้าถึงง่าย ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตลอดจนพัฒนาคนในชุมชนให้เกิดความตระหนักรู้ มีวิถีคิดแบบวิพากษ์โดยควรใช้การเสวนาซึ่งเป็นวิธีการศึกษาเพื่อการปลดปล่อย

2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิ่งแก้ว บัวเพชร (2549) ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน: ชุมชนคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ปัจจัยที่ทำให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนประสบความสำเร็จ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนคีรีวง เป็นพื้นที่ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนมี 3 ระยะ คือ ระยะเริ่มต้นจัดการท่องเที่ยว (ก่อน พ.ศ.2539-2542) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2542-2545) และระยะปัจจุบัน (พ.ศ.2545-2549) แต่ละระยะประกอบด้วยขั้นตอนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Implementation) การติดตามและการประเมินผล (Monitoring and Evaluation) และการรับผลประโยชน์ (Benefit sharing) ขั้นตอนการมีส่วนร่วมนั้นมีความแตกต่างกัน คือ

ระยะเริ่มต้น ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน(มูลนิธิโกลด์ทิมทองและมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม) ในด้านแนวคิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ได้เรียนรู้แนวทางจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยว จัดตั้งชมรมการท่องเที่ยวอนุรักษ์บ้านคีรีวงมาบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน และให้ชาวบ้านร่วมเป็นสมาชิก

ระยะที่ 2 ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชาวบ้านร่วมปฏิบัติตามแผนงานแต่การวางแผน และการติดตามประเมินผลเป็นหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐโดยตรง นอกจากนี้มีสถาบันการศึกษาให้ความรู้ภาษาอังกฤษกับสมาชิกชมรมและชาวบ้านให้สื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างประเทศได้ และทำวิจัยมาตรฐานการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนร่วมกับนักวิจัยชุมชน

ระยะปัจจุบัน ทำให้มีการปรับกระบวนการทำงานและพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ประกอบด้วย 1) ปัจจัยภายในที่เป็นจุดแข็ง ได้แก่ ทุนทางธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนสังคมและวัฒนธรรม ทุนทางกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน และทุนการเงิน ปัจจัยภายในที่

เป็นจุดอ่อน ได้แก่ การจัดแบ่งการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ในชุมชน ความขัดแย้งในการทำงานของ คณะกรรมการ การบริหารจัดการชมรม และ 2) ปัจจัยภายนอกที่เป็นโอกาส ได้แก่ แผนและ นโยบายในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระแสความนิยมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและเทคโนโลยี ปัจจัยภายนอกที่เป็นภัยคุกคาม ได้แก่ การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ปัญหาจากนักท่องเที่ยว ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกทำให้การจัดการการท่องเที่ยว ของชุมชนในแต่ละระยะมีการปรับตัว และเปลี่ยนแปลงให้มีศักยภาพที่เหมาะสมกับการบริหารจัดการ การท่องเที่ยว ชมรมการท่องเที่ยวสามารถแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการทำงานได้ดี แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้ชุมชนจัดการท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง ชาวบ้าน จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง อาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามา สนับสนุน สามารถถ่ายทอดความรู้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติแก่ชาวบ้านในชุมชน และนักท่องเที่ยว

กรชวล น้าใจดี (2548) ทำการศึกษาเรื่อง การสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ของชุมชนบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ศึกษาวิธีการสื่อสารของ สมาชิกในชุมชนบางน้ำผึ้ง ที่ใช้ในการจัดการการท่องเที่ยว ศึกษาบทบาทของผู้นำชุมชนที่มีต่อ การจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบางน้ำผึ้ง ผลการวิจัยพบว่า วิธีการสื่อสารของสมาชิกชุมชนบาง น้ำผึ้งที่มีใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวมี 3 ระยะ คือ

1. ระยะก่อตัว ได้แก่ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้งริเริ่มในการแก้ไขปัญหา โดยวิธีการสื่อสารในขั้นนี้จะเป็นการสื่อสารภายในตนเอง จากนั้นจึงนำความคิดที่ได้ไปปรึกษากับ ผู้นำชุมชน โดยวิธีการสื่อสารในขั้นนี้จะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลอย่างไม่เป็นทางการ อาศัย ความสนิทสนมคุ้นเคย โดยประเด็นที่พูดคุยจะเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาชุมชนของนายกองค้การ บริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง ต่อมาจึงนำประเด็นนี้ไปสู่การประชุมประชาคมตำบลบางน้ำผึ้ง ซึ่ง วิธีการสื่อสารในขั้นนี้จะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลอย่างเป็นทางการ ได้แก่ การประชุมประชาคม ตำบล การติดป้ายประกาศ การสื่อสารระหว่างบุคคลอย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ การพูดคุยแบบ ปากต่อปาก ประเด็นในการพูดคุย กำหนดการนัดหมายประชุมประชาคมตำบลความเป็นไปได้ใน การแก้ไขปัญหาผลผลิตล้มตลาค การท่องเที่ยวภายในชุมชน

2. ระยะดำเนินการ ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบลและชาวบ้านบางน้ำผึ้งริเริ่มดำเนินการ เปิดตัว โดยวิธีการสื่อสารในขั้นนี้จะเป็นการประชุมพูดคุยอย่างเป็นทางการ ได้แก่ การประชุมกับ หน่วยราชการภายนอก และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ การพูดคุยกับประชาชนใน ชุมชน ช่องทางการสื่อสารที่ใช้ คือ การออกจดหมายจากส่วนราชการถึงส่วนราชการ การพูดคุย กับผู้นำครอบครัว ประเด็นในการพูดคุย คือ โนม้ น้ำใจและชี้ให้เห็นประโยชน์ของการท่องเที่ยว ภายในชุมชน

3. ระยะเวลาประสานงานเพื่อจัดการท่องเที่ยว ได้แก่ การประสานงานกับกลุ่มองค์กรและกลุ่มอาชีพในชุมชน โดยวิธีการสื่อสารในขั้นนี้จะเป็นการประชุมพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้นำกลุ่ม โดยชี้ให้เห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการท่องเที่ยว การประสานงานกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ โดยวิธีการสื่อสารที่ใช้จะเป็นการพูดคุยอย่างเป็นทางการ เพื่อขอความร่วมมือและการสนับสนุนการประสานงานไปยังสื่อมวลชนเพื่อทำการประชาสัมพันธ์ ในขั้นนี้วิธีการสื่อสารจะเป็นการให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้บอกข่าวไปยังสื่อมวลชน มีการทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ จัดทำบอร์ดประชาสัมพันธ์ และการสื่อสารระหว่างสมาชิกในชุมชน จะเป็นการพูดคุยแบบปากต่อปากอย่างเป็นกันเอง ช่องทางการสื่อสารที่สำคัญ ได้แก่ การพูดคุยในร้านชำ ป้ายประกาศ และหอกระจายข่าวโดยประเด็นเนื้อหาที่สื่อสารคือ การท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายและการท่องเที่ยวที่คงไว้ซึ่งประเพณีและวิถีชีวิต

บทบาทของผู้นำชุมชนที่มีต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนบางน้ำผึ้งมี 3 ระยะเวลาสำคัญคือ

1. ระยะก่อตัว ผู้ที่เริ่มคิดการท่องเที่ยวภายในชุมชนบางน้ำผึ้ง คือ นายสำเนา รัศมีทัต นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง โดยเริ่มจากความต้องการแก้ไขปัญหาของชุมชน

2. ระยะดำเนินการ ผู้ที่มีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบางน้ำผึ้งในขั้นนี้คือกลุ่มผู้นำและผู้อาวุโสในชุมชนบางน้ำผึ้งซึ่งนำโดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำผึ้ง โดยมีส่วนในการกำหนดแผนการจัดการและกฎระเบียบ

3. ระยะเวลาประสานงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว กลุ่มผู้นำมีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆคือ บทบาทในการเผยแพร่ ข้อมูลข่าวสาร บทบาทในการดูแลและบริการนักท่องเที่ยว และบทบาทในการแก้ไขปัญหา

นันทนุช สังวาลย์ (2546) ทำการวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : หมู่บ้านท่องเที่ยวบ้านทรงไทย ปลายโพรงพาง จังหวัดสมุทรสงคราม ศึกษากระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศึกษาผลที่ชุมชนได้รับจากการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของหมู่บ้านปลายโพรงพาง เริ่มต้นจากการศึกษาดูงาน และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในชุมชน ปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้มี 2 ประเภท คือ ปัจจัยภายในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน และทรัพยากรในท้องถิ่น ปัจจัยภายนอกได้แก่ การได้รับการส่งเสริมจากเจ้าหน้าที่รัฐและหน่วยงานภาครัฐ โครงการจากทางจังหวัดและนโยบายของรัฐที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นในระยะแรกของโครงการเท่านั้น

การมีส่วนร่วมในชุมชน พบว่า ในขั้นดำเนินการชาวบ้านมีส่วนร่วมมาก เช่น การต้อนรับ และการให้บริการนักท่องเที่ยว ส่วนในขั้นการริเริ่มโครงการ ขั้นการวางแผน และขั้นประเมินผล โครงการพบว่าชาวบ้านยังมีส่วนร่วมน้อย

ผลที่ชุมชนได้รับจากการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีใน ด้านเศรษฐกิจ มีรายได้จากอาชีพเสริม นิยมใช้เครื่องทุนแรงในการผลิตมากขึ้น ด้านสังคม คุณภาพชีวิตดีขึ้น ไม่มีปัญหาอาชญากรรม แต่ความสามัคคีและความร่วมมือลดลง ด้านวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และมีวิถีชีวิตคงเดิมแต่มีค่านิยมในสิ่งอำนวยความสะดวกสมัยใหม่มากขึ้น และมีความพอใจในการต้อนรับนักท่องเที่ยว ด้านสิ่งแวดล้อม ชาวบ้านกลุ่มที่เข้าร่วม โครงการท่องเที่ยวเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์พัฒนาความสะอาด การอนุรักษ์ธรรมชาติมากขึ้น

ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มากขึ้น นอกจากนำบ้านและเรือเข้าร่วมควรให้มีการขายอาหาร ของที่ระลึก และผลิตผลการเกษตร เพื่อให้ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้น นอกจากนี้รัฐต้องส่งเสริมความรู้และการเรียนรู้ เช่น การฝึกอาชีพ ความรู้ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการพัฒนาพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแก่ชุมชนอย่างแท้จริง

วิมลศิริ เหมทานนท์ (2546) ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว : ชุมชนย่านบางลำพู ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนย่านบางลำพู ศึกษายปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่ ผลการวิจัยพบว่า การรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร การรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วม ความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิม ความต้องการรักษาโบราณสถานและระดับการรักษาผลประโยชน์ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างที่มีการรับรู้นโยบายด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครในระดับที่สูง มีการรับรู้เรื่องกระแสโลกในนโยบายด้านการมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง มีความต้องการรักษาวิถีชีวิตเดิมในระดับที่สูง มีความต้องการรักษาโบราณสถานและระดับการรักษาผลประโยชน์ที่สูง ชุมชนมีส่วนร่วมมากในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่บางลำพูที่มี 4 ขั้นตอน คือ การคิดแก้ไขปัญหา การวางแผนและโครงการ การปฏิบัติงานและการติดตามผลงาน บำรุงรักษา และร่วมรับผิดชอบ ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานมากที่สุด รองลงมา คือ การคิดแก้ไขปัญหา การวางแผนและโครงการ และการติดตามผลงาน บำรุงรักษาและร่วมรับผิดชอบ ตามลำดับ ดังนั้น เพื่อให้การส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

ของประชาชนมีมากขึ้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและการร่วมวางแผนโครงการ การติดตามผลงาน และร่วมแก้ไขปัญหาให้มากขึ้น

3. งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชน

ขนิษฐา แจ่มใจ (2543) ทำการศึกษาเรื่อง ชุมชนเข้มแข็ง: ชุมชนบางปลากด อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก ศึกษาชุมชนบางปลากดว่าเป็นชุมชนเข้มแข็งหรือไม่ มีปัจจัยและเงื่อนไขใดที่ส่งผลให้ชุมชนบางปลากดเป็นชุมชนเข้มแข็ง ผลจากการวิจัยสรุป ดังนี้

การพิจารณาความเข้มแข็งของชุมชนบางปลากด พบว่า หากพิจารณาความเข้มแข็งของชุมชนเป็นรายหมู่บ้านแล้ว ชุมชนบางปลากด อำเภองครักษ์ จังหวัดนครนายก มีความเข้มแข็งในระดับหนึ่ง คือสามารถพึ่งตนเองได้ และมีวิธีการจัดการกับปัญหาต่างๆ แต่หากพิจารณาในภาพรวมของทั้งชุมชน (ระดับตำบล) ยังไม่สามารถสรุปได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง

การพิจารณาปัจจัยหรือเงื่อนไขที่มีผลทำให้ชุมชนบางปลากดเข้มแข็ง พบว่า ปัจจัยโครงสร้างทางสังคม ปัจจัยโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ปัจจัยภาวะการณำและผู้นำชุมชน ทำให้ชุมชนบางปลากดมีความสามารถพึ่งตนเอง และมีศักยภาพหรือความพร้อมที่จะพัฒนาตนเองในอนาคตได้ ระดับหนึ่ง ปัจจัยวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของชุมชนบางปลากดในระดับปานกลาง ในขณะที่ปัจจัยกระบวนการเรียนรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปัจจัยความสัมพันธ์ของประชาชนกับหน่วยงานของรัฐ ยังไม่สามารถสรุปได้ในขณะนี้ว่าเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนบางปลากด

ทวีป แก้วคง (2541) ศึกษาเรื่อง ความเป็นไปได้ในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในอำเภोजนะ จังหวัดสงขลา ศึกษาความเป็นไปได้ในการนำนโยบายเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองของรัฐ นำโดยกระทรวงมหาดไทยไปปฏิบัติ ศึกษาปัจจัยภายในที่ส่งเสริมให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง ผลการศึกษาเกี่ยวกับการนำนโยบายไปปฏิบัติ พบว่า ยังไม่มีความคืบหน้าตามเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยมีสาเหตุทั้งจากตัวนโยบายเอง ซึ่งถูกกำหนดขึ้นมาอย่างเร่งด่วน ทำให้ข้าราชการผู้นำนโยบายไปปฏิบัติไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และวิธีนำนโยบายไปปฏิบัติอย่างชัดเจน นอกจากนี้ การที่ข้าราชการขาดความเชื่อมั่นในนโยบาย การขาดงบประมาณ การขาดกรอบการทำงานที่ชัดเจน และเป็นมาตรฐานอันเป็นที่เข้าใจของผู้ปฏิบัติงานได้ง่าย รวมทั้งความบกพร่องในการประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นอุปสรรค ในความสำเร็จของการดำเนินนโยบาย สำหรับปัจจัยอื่นๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินนโยบายเช่นกัน ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ การประกอบอาชีพ ความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรม รวมทั้งความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชุมชน และองค์กรพัฒนาเอกชน

ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยภายในที่ส่งเสริมให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง ได้แก่ การมีทรัพยากรธรรมชาติที่เพียงพอ การมีระบบการจัดการชุมชนที่ดี การมีผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์ และ

เป็นที่ไว้วางใจของสมาชิก รวมทั้งการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน นอกจากนั้น จากการศึกษายังพบว่า การสร้างระบบเศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งนั้น กิจกรรมต่างๆ ที่จัดให้มีขึ้นควรต้องสอดคล้องและสนับสนุนการประกอบอาชีพของสมาชิก สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและค่านิยมทางศาสนา รวมทั้งควรมีส่วนในการเสริมสร้างสวัสดิการเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิก และมีส่วนพัฒนาความเจริญของชุมชน

ภิมุข สิมะโรจน์ (2542) ทำการศึกษาเรื่อง การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน : เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร ศึกษาถึงโครงสร้างการบริหารในรูปแบบกรุงเทพมหานคร และผู้มีหน้าที่ที่เกี่ยวข้องว่าสามารถทำงานแก้ปัญหาที่ชาวชุมชนประสบอยู่ได้หรือไม่ และมีการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพียงไร ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในรูปแบบกรุงเทพมหานครนั้นมีความเหมาะสมอยู่แล้ว ประชาชนมีความพอใจที่มีโอกาสเลือกผู้นำที่จะมาบริหารเมืองของตนเอง แต่การบริหารงานของกรุงเทพมหานครเองยังมีการรวมอำนาจสู่ส่วนกลางอยู่พอสมควร ทำให้การตัดสินใจและกระบวนการพัฒนาชุมชนของสำนักเขตทำได้อย่างล่าช้า อีกทั้งประชาชนยังขาดความเข้าใจในเรื่องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองเนื่องจากระงับในเรื่องดังกล่าวไม่เพียงพอ นอกจากนี้มีขบวนการทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนา ส่งผลให้ประชาชนสับสนและเข้าใจผิดในขั้นตอนการพัฒนาที่ถูกต้อง โดยการพัฒนาดังกล่าวเน้นไปที่การสร้างวัดถาวรมากกว่าการพัฒนาจิตสำนึกของประชาชนเพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และสามารถดูแลตนเองได้

วิจิต ประกายหาญ (2544) ทำการศึกษาเรื่อง ความเข้มแข็งของชุมชน : เปรียบเทียบความเข้มแข็งของชุมชนเมืองกับชนบท ศึกษาเปรียบเทียบความเข้มแข็งของชุมชนเมืองกับชนบทว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ เพื่อเป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า โดยทั่วไปภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคม สภาพทางภูมิศาสตร์ไม่ได้เป็นปัจจัยที่สำคัญเพียงอย่างเดียวในการทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนชนบทที่มีลักษณะเศรษฐกิจที่เลี้ยงตนเองมีระบบการเกษตรแบบผสมผสาน และการมีทรัพยากรที่มีคุณภาพไม่ได้เป็นปัจจัยความเข้มแข็งของชุมชนเสมอไป แต่ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน คือ ความสามัคคีของคนในชุมชน ความสามารถในการเรียนรู้ ปรับตัว แก้ไขปัญหาการทำงานของคนในชุมชนแบบประชาธิปไตย เหล่านี้เป็นปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนมากกว่า และพบว่าชุมชนหรือองค์กรที่สามารถบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง โดยจัดองค์ประกอบทั้ง 7 ประการ คือ โครงสร้าง ระบบ แบบการบริหาร พนักงาน ทักษะ กลยุทธ์ และค่านิยมร่วมกัน ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่มากระทบ จะมีความสามารถในการพึ่งตัวเองได้มากกว่าชุมชนที่ไม่สามารถจัดองค์ประกอบทั้ง 7 ประการ ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่มากระทบ ในการเปรียบเทียบลักษณะของชุมชนเข้มแข็งของชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท พบว่า ชุมชนที่มีโอกาสในการเข้าถึงหน่วยงานของภาครัฐองค์กรช่วยเหลือ

ต่างๆ และมีการสร้างเครือข่ายในการทำงาน จะมีความเข้มแข็งมากกว่าชุมชนที่มีโอกาสน้อยกว่า และไม่มี ความแตกต่างในการวิเคราะห์ความเข้มแข็งของชุมชนเมืองและชุมชนชนบท

ศุควาดี คิชฎิกิจ (2543) ศึกษาเรื่อง การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง เพื่อสะท้อนภาพในเบื้องต้นเกี่ยวกับความร่วมมือของชุมชนในการ พัฒนาท้องถิ่นของตนเองและรูปแบบการเกิดของชุมชนเข้มแข็งตามธรรมชาติ รวมถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิด การมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเข้มแข็ง อิทธิพลที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในชุมชน ตลอดจนความสามารถของการพัฒนาท้องถิ่น ในรูปแบบของชุมชนเข้มแข็งที่จะสนองความต้องการ ของท้องถิ่น

ผลจากการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านกายภาพ สังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชน และการเมืองชุมชนนั้น ส่งผลให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งตามธรรมชาติ ปัจจัยด้านกายภาพส่งผลให้คนในชุมชนมีความสนิทสนมกลมเกลียวกัน ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มได้ง่าย ปัจจัยด้านสังคม และวัฒนธรรมนั้นส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมการ รวมกลุ่มโดยการ Socialization ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจชุมชนส่งผลให้เกิดการเข้าร่วม เนื่องจาก สามารถทำรายได้ในครัวเรือนเพิ่มขึ้น พึ่งตนเองได้ และเป็นการดึงดูดเด่นของชุมชนเกษตรกรรมมา ทำให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้น ปัจจัยทางด้านการเมืองนั้นส่งผลโดยผู้นำมีลักษณะ Charismatic Leader ทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อถือ และเลื่อมใสรวมทั้งความสัมพันธ์ที่เป็นส่วนตัวของผู้นำกับชาวบ้านก็ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มได้ง่าย นอกจากนี้ ปัจจัยทั้งหมดส่งผลต่อกันและกันในการทำให้เกิดชุมชน เข้มแข็งตามธรรมชาติขึ้น ภาครัฐบาล เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาสังคมต้อง ร่วมมือกันทำให้การพัฒนาชนบทนั้นสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างแท้จริง

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543) ทำการศึกษาเรื่อง การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการ เรียนรู้ ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิธาน ศึกษากระบวนการ เรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยวิธีการสังเคราะห์งานวิจัยในประเด็นลำดับขั้นตอนของ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของ ชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชน เข้มแข็ง ผลการวิจัยพบว่า ลำดับขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วยลำดับขั้นตอน 7 ประการ คือ ชุมชนรับรู้และตระหนักในปัญหา สมาชิกชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันแสวงหาและเลือกแนวทางแก้ปัญหามาชิกชุมชน ร่วมกันดำเนินการ สมาชิกชุมชนร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ และสมาชิกชุมชนร่วมกัน ปรับปรุงหากดำเนินการไม่สำเร็จ

ชุมชนส่วนใหญ่รับรู้และตระหนักในปัญหา จากการศึกษาที่สมาชิกในชุมชนประสบปัญหาและ รับรู้เองเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกในชุมชนทั้งหมดหรือส่วนใหญ่ เป็นปัญหาเกี่ยวกับ

เรื่องทำมาหากิน การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน จะร่วมกันวิเคราะห์เป็นกลุ่มย่อย หรือที่ประชุม หมู่บ้าน ชุมชนเลือกแนวทางแก้ปัญหาโดยการลองผิดลองถูก สมาชิกชุมชนร่วมวางแผนในที่ประชุมหมู่บ้าน แล้วดำเนินการในลักษณะของการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรสถาบันและประเมินโดยสมาชิกและผู้เข้าร่วมกัน

องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ประกอบด้วย

1. กิจกรรมการเรียนรู้ที่ปรากฏในงานวิจัยส่วนใหญ่ ได้แก่ การศึกษาประสบการณ์จากชุมชนอื่น/การศึกษาดูงาน/การทัศนศึกษา การสนทนาปรึกษาหารือและเปลี่ยนความคิดเห็น การประชุมอย่างเป็นทางการ การปฏิบัติจริง

2. ฐานการเรียนรู้ประกอบด้วย ฐานการเรียนรู้ภายในชุมชน ได้แก่ สมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน และฐานการเรียนรู้ภายนอกชุมชน ได้แก่ ชุมชน บุคคล องค์กรภายนอก

3. เนื้อหา/องค์ความรู้ ประกอบด้วย เนื้อหาด้านปัญหา/ความต้องการพัฒนาและด้านการแก้ปัญหา/พัฒนาชุมชน เนื้อหาทั้งสองด้านที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาวิเคราะห์ส่วนใหญ่ คือ เรื่องการทำมาหากิน

ปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นที่ยอมรับนับถือ สมาชิกมีคุณธรรม จริยธรรม สมาชิกเห็นประโยชน์ของการพัฒนาร่วมกัน ความสัมพันธ์ในชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น การแก้ปัญหาเกิดจากชุมชนเอง ปัจจัยภายนอก ได้แก่ แนวคิด และการปฏิบัติของนักพัฒนาจากภายนอก การสนับสนุนจากองค์กร/แหล่งทรัพยากรภายนอก ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

งานวิจัยต่างประเทศ

Chong and Others (2000) ศึกษาการจัดการความรู้ของผู้บริหารอาวุโสขององค์กรระดับนานาชาติ จำนวน 25 องค์กร มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) ศึกษาแนวทางปฏิบัติและความพยายามของธุรกิจต่อการจำแนกและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยเอื้อทางธุรกิจที่สำคัญเพื่อกำหนดการลงทุนทางความรู้ได้อย่างชัดเจน 2) จำแนกความรู้หลักและประเด็นเสี่ยง รวมถึงพัฒนารูปแบบบูรณาการเพื่อเชื่อมโยงประเด็นเหล่านั้น

ผลการศึกษา พบว่า ผู้ตอบ 92% มีความตระหนักถึงการนิยามของการจัดการความรู้ใหม่ๆ อยู่ในระดับดี โดยเห็นว่าการจัดการความรู้เป็นการยกระดับและเป็นการเชื่อมต่อทักษะและความชำนาญของพนักงานซึ่งถูกสนับสนุนโดยเทคโนโลยีสารสนเทศ 77% ผู้ตอบส่วนมาก 76 % เห็นด้วยที่การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ที่สำคัญขององค์กร ประมาณ 1 ใน 5 ของบริษัทที่ตอบได้ เริ่มต้นโครงการการจัดการความรู้ก่อนปี ค.ศ. 1995 แต่ผู้บริหารมากกว่าครึ่ง 69 % ยังเข้าใจความสำคัญจำเป็นที่สำคัญและการตระหนักถึงการจัดการความรู้ในองค์กรอยู่ในระดับต่ำ ข้อค้นพบ

สำคัญสำหรับการติดตามประสิทธิผลขององค์กรที่ใช้ความรู้อย่างเข้มข้นสรุปได้ว่า ดัชนีหลักที่ชี้วัดความสำเร็จสำหรับการลงทุนทางความรู้ น่าจะสอดคล้องเป็นแนวเดียวกับกลยุทธ์ธุรกิจ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์กร เช่น วิสัยทัศน์องค์กร พันธกิจ การให้รางวัลและการบริการสารสนเทศควรรักษาความสอดคล้องต่อวัฒนธรรมการแบ่งปันความรู้

ข้อค้นพบได้กำหนดเกณฑ์ 2 ประการสำหรับการวัดการได้กลับคืนมาของการลงทุนในความสามารถหลัก เกณฑ์ประการแรก คือ การใช้ตัวบ่งชี้ทางการเงิน เกณฑ์ที่สองเป็นตัวบ่งชี้เกี่ยวกับสมรรถนะหรือความสามารถ เช่น การเพิ่มปริมาณของเอกสาร หรือการแบ่งปันแผนนโยบาย และสารสนเทศสำหรับการตรวจสอบการเคลื่อนไหวทางความรู้

Gold, Malhotra, and Segars (2001) ศึกษาการจัดการความรู้ในทัศนะขององค์กรที่มีประสิทธิภาพจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้บริหารอาวุโสที่มีตำแหน่ง Vice President หรือสูงกว่ำนั้น จำนวน 1,000 คน วัดดูประสงค์ของการศึกษา คือ เพื่อศึกษาการเตรียมการ การให้คำนิยาม และบริบทเชิงประจักษ์สำหรับการวัดสมรรถนะองค์กรที่สำคัญ ซึ่งส่งผลกระทบต่อแรงขับขององค์กรที่มีต่อความสำเร็จของการจัดการความรู้ โดยมีตัวแปรที่ศึกษา คือ สมรรถนะการจัดการความรู้ ประกอบด้วย สมรรถนะโครงสร้างพื้นฐานความรู้มี 3 ประการ คือ เทคโนโลยี โครงสร้าง และวัฒนธรรม สมรรถนะโครงสร้างกระบวนการความรู้มี 4 ประการ คือ การจัดหาความรู้ การเปลี่ยนแปลงความรู้ การประยุกต์ใช้ความรู้ และการป้องกันความรู้

ผลการศึกษา พบว่า ธุรกิจที่ตอบแบบสอบถามกลับมา ร้อยละ 58 เป็นธุรกิจเกี่ยวกับการเงิน และโรงงานอุตสาหกรรม ร้อยละ 89 เป็นธุรกิจขนาดใหญ่ที่มียอดขายมากกว่า 100 ล้านดอลลาร์ ร้อยละ 86 ของผู้ตอบแบบสอบถามมีตำแหน่งเป็น COO (Chief Operating Officer) CFO (Chief Financial Officer) CEO (Chief Executive Officer) หรือ Vice President รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างพื้นฐานการจัดการความรู้ (เทคโนโลยี โครงสร้าง และวัฒนธรรม) พบว่ามีความเหมาะสมดี รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการจัดการความรู้ (การจัดหาความรู้ การเปลี่ยนแปลงความรู้ การประยุกต์ใช้ความรู้ และการป้องกันความรู้) พบว่ามีความเหมาะสมดี

Gruber (2002) ศึกษาวัฒนธรรมองค์กรกับการแบ่งปันความรู้โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก ปัจจัยที่ศึกษามี 5 ประการ คือ ความเปิดเผย ความไว้วางใจ ความสามารถในการจัดหาและใช้ช่องทางการสื่อสาร การสนับสนุนการจัดการระดับสูงของการแบ่งปันความรู้ และระบบค่าตอบแทนที่เชื่อมโยงกับการแบ่งปันความรู้ ผลการวิจัย พบว่า ระบบค่าตอบแทนในองค์กรเป็นองค์ประกอบหลักของวัฒนธรรมซึ่งสนับสนุนการแบ่งปันความรู้ ผลบ่งชี้ให้เห็นว่า ระบบค่าตอบแทนซึ่งสนับสนุนการแบ่งปันความรู้ความจะได้รับการออกแบบเพื่อให้เกิดการยอมรับรางวัล โดยเฉพาะจากผู้เชี่ยวชาญผ่านการแสดงคุณค่าจากเพื่อนร่วมงานและการยอมรับอย่างเป็นทางการ

ทางการผ่านเพื่อร่วมงาน ในขณะที่เดียวกันองค์การควรให้ความสนใจเรื่องความเข้าใจและการสนับสนุนวัฒนธรรมซึ่งสนับสนุนการแบ่งปันความรู้มากกว่าเทคโนโลยี

Pan and Scarbrough (1999) ทำการสำรวจการจัดการความรู้ในทางปฏิบัติซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาเชิงประจักษ์ของกระบวนการแบ่งปันความรู้จากหน่วยงานนานาชาติ คือ Buckman Laboratories เป็นการศึกษาในมุมมองของสังคมเทคนิค ซึ่งเป็นวิธีการมององค์การที่เน้นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของหน้าที่ของระบบย่อยทางสังคมและเทคโนโลยีของหน่วยงาน และความสัมพันธ์ของหน่วยงานที่เป็นภาพรวมทั้งหมดของสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นที่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติการจัดการความรู้กับบริบทของหน่วยงาน ภายใต้พื้นฐานของการวิจัย การจัดการความรู้ภายในหน่วยงาน จากผลการศึกษา สรุปว่า การบริหารจัดการ และภาวะผู้นำมีบทบาทที่สำคัญยิ่งต่อการจัดตั้งบริบทหลากหลายระดับสำหรับการปฏิบัติการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ องค์ประกอบของกสรจัดการความรู้มี 3 ประการ ดังนี้ 1) โครงสร้างพื้นฐาน คือ ฮาร์ดแวร์ และซอฟต์แวร์ ที่ทำให้การติดต่อทางกายภาพหรือการสื่อสารระหว่างเครือข่ายสมาชิกเกิดขึ้น 2) โครงสร้างสารสนเทศ เป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นทางการซึ่งควบคุมการแลกเปลี่ยนความรู้ ระหว่างผู้ทำงานที่อยู่ในเครือข่ายซึ่งจะจัดเตรียมแหล่งความรู้ต่างๆ รวมทั้งโครงสร้างและกระบวนการที่ใช้เพื่อการแบ่งปันความรู้ 3) วัฒนธรรมสารสนเทศ เป็นคลังที่เก็บความรู้ภูมิหลัง ซึ่งผู้ทำงานสามารถใช้ได้ และเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมรอบๆ กระบวนการทำงาน ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมถูกกำหนดว่าเป็นสิ่งที่ผลักดันการแบ่งปันความรู้และสารสนเทศ

Mauer (2002) ทำการศึกษาสภาพการใช้ระบบการจัดการความรู้ มีวัตถุประสงค์ที่เป็นจุดเน้นการศึกษา คือ 1) ระบบการจัดการจัดการความรู้ที่สนับสนุนการจัดการความรู้ในระยะเริ่มแรกเพื่อการใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล รวมถึงศึกษายุทธศาสตร์การจัดการความรู้และการพัฒนาเป้าหมายของการจัดการความรู้ 2) การออกแบบองค์การที่เหมาะสม อธิบายหน้าที่ความรับผิดชอบสำหรับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับงานและกระบวนการที่ใช้ระบบจัดการความรู้ 3) การสนับสนุนวัฒนธรรมองค์การ และ 4) การควบคุมระบบการจัดการความรู้ที่สอดคล้องกัน ผลการศึกษา พบว่า องค์การที่ตอบกลับมามีจำนวนพนักงานทั้งหมด 13,647 คน องค์การ 38 แห่ง (52.1%) อยู่ในภาคอุตสาหกรรม 27 หน่วยงาน (37%) อยู่ในภาคบริการ และอยู่ในภาคธุรกิจการค้า 8 หน่วยงาน (11%) สถานภาพการใช้ระบบการจัดการความรู้ มีพื้นฐานมาจากการศึกษาเชิงทฤษฎี หน้าที่ของระบบการจัดการความรู้ที่สำคัญ คือ สนับสนุนการจัดการ ด้วยการค้นหาและนำเสนอความรู้ การจัดหา การพิมพ์ การจัดการความรู้ การอบรมที่ใช้คอมพิวเตอร์เป็นพื้นฐาน และการบริหารจัดการ

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศึกษาปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีรายละเอียดของวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสนทนากลุ่ม เพื่อเก็บข้อมูลจากพื้นที่ศึกษา ผู้วิจัยดำเนินการวิจัย ดังนี้

1.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participant Observation) ผู้วิจัยสังเกตกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบไม่มีส่วนร่วมในแบบลักษณะคนนอก ซึ่งเป็นการสังเกตขั้นตอนตามกระบวนการจัดการความรู้ ที่ได้จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องในเรื่องกระบวนการจัดการความรู้ และนำข้อมูลขั้นตอนที่มีความถี่สูงสุดมาเป็นแนวทางในการสังเกต มีขั้นตอน ดังนี้

- 1) การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ (Knowledge Identification)
- 2) การแสวงหา/ได้มาซึ่งความรู้ (Knowledge Acquisition)
- 3) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation)
- 4) การรวบรวมความรู้ (Knowledge Collection)
- 5) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
- 6) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage)
- 7) การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ (Knowledge Utilization)
- 8) การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Share/Distribution)

ทั้งนี้ในการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกต และการสัมภาษณ์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยจะไม่ละเลยกระบวนการจัดการความรู้อื่นที่มีลักษณะที่แตกต่างจากทั้งกระบวนการทั้ง 8 ขั้นตอนข้างต้น

1.2 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview or Formal Interview) เป็นการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลหลักที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ ผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชน เจ้าหน้าที่ปกครองส่วนท้องถิ่น

ผู้เชี่ยวชาญจากภาครัฐ/สถาบันอุดมศึกษา เป็นต้น มีเกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักจากการสอบถามจากชาวบ้านและตรวจสอบรายชื่อจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมของชุมชน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชุดเดียวกันทั้งหมด (ภาคผนวก ก) มีประเด็นการสัมภาษณ์ที่ได้จากการปรับปรุงแนวทางรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์การจัดการความรู้ของสถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) 4 ส่วน ดังนี้

- (1) กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process)
- (2) คน/บุคลากรในการจัดการความรู้
- (3) เนื้อหาความรู้ (Content)
- (4) เครื่องมือหรือเทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้

1.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อเข้าร่วมการสนทนากลุ่ม อย่างน้อย 5-7 คน ประกอบด้วย

- (1) ผู้นำชุมชนด้านการท่องเที่ยวและผู้นำด้านการบริหารชุมชน
- (2) ผู้ประสานงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนกับหน่วยงานที่สนับสนุน
- (3) ที่ปรึกษาเรื่องการจัดการความรู้ของชุมชน/หน่วยงานที่สนับสนุน
- (4) สมาชิกชุมชนที่เกี่ยวข้องในการจัดการความรู้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- (5) เจ้าหน้าที่ปกครองส่วนท้องถิ่น/เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

ในการสนทนากลุ่มเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และนำกรอบแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการสนทนากลุ่ม โดยเฉพาะการส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ทั้ง 8 ขั้นตอน ทั้งในด้านปัจจัย และแนวทางในการส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากการสนทนากลุ่มกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เมื่อเริ่มต้นการสนทนากลุ่มผู้วิจัยได้กล่าวแนะนำตัวกับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม และบอกหัวข้อในการวิจัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย อธิบายถึงวัตถุประสงค์ในการสนทนากลุ่ม ในการเปิดประเด็นการสนทนาผู้วิจัยได้เสนอให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มอธิบายถึงการเริ่มต้นในการเรียนรู้ในสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันในการจัดการบริหารเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หลังจากการสนทนากลุ่มเสร็จสิ้น ผู้วิจัยกล่าวขอบคุณผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มทุกท่านที่ได้มาเล่าประสบการณ์ความรู้ สิ่งที่ได้ผ่านการเรียนรู้ให้กับผู้วิจัยได้ซักถามเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา ผู้วิจัยมอบของที่ระลึก และร่วมถ่ายรูปหมู่

วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) แบบไม่มีโครงสร้าง แบ่งเป็นขั้นตอน ดังนี้

2.1 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) เป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยสังเกตอยู่ภายนอก โดยสังเกตปรากฏการณ์ในชุมชน ตามแนวทางของ Lofland (1971 :14-15) ที่ให้ความสนใจในประเด็นต่างๆ ดังนี้

(1) การกระทำ (Acts) หมายถึง พฤติกรรมของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการความรู้โดยตรงหรือเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ช่วงสั้นๆ ที่ผู้วิจัยสังเกตพบในชุมชน เช่น การพูดคุยกันถึงเรื่องการไปศึกษาดูงานที่ชุมชนอื่นเมื่อพบกันที่ร้านขายของชำ เป็นต้น

(2) กิจกรรม (Activities) หรือการกระทำร่วมกันของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการความรู้ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เช่น การเข้าร่วมการพัฒนาหมู่บ้านด้วยการปลูกต้นไม้เสริมทดแทนที่เสียไป เป็นต้น

(3) ความหมาย (Meaning) คือ การให้ความหมายของการกระทำหรือกิจกรรม โดยคำพูดที่แสดงออก (Actor's Verbal) ความหมายและทิศทางของการกระทำต่อเหตุการณ์และคุณลักษณะต่างๆ ของคนในชุมชนอาจทำตามวัฒนธรรม ความเชื่อ ความเข้าใจ อุดมการณ์ทั้งทางบวกและทางลบ เช่น การให้คุณค่ากับธรรมชาติที่เป็นมากกว่าธรรมชาติ เป็นต้น

(4) การมีส่วนร่วม (Participation) ของคนในชุมชนในกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การเข้าร่วมการประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน เป็นต้น

(5) ความสัมพันธ์ (Relationship) ของสมาชิกในชุมชนลักษณะของความสัมพันธ์กันกิจกรรมที่เชื่อมโยงกันระหว่างการจัดการความรู้โดยชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับธรรมชาติ กับบุคคลภายนอก และกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นต้น

(6) สภาพสังคม (Setting) สภาพพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงเกี่ยวพันระหว่างการทำกิจกรรม ความหมาย การมีส่วนร่วม และลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เช่น การประกอบอาชีพจะมีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิต อาชีพ ระบบความคิด การให้คุณค่า เป็นต้น

2.2 การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) คัดเลือกจากชื่อที่ถูกระบุซ้ำกันมากที่สุด โดยให้ชาวบ้านในชุมชนระบุชื่อบุคคลตามเกณฑ์ประมาณ 5-7 คน ดังนี้

- (1) ประธานกลุ่มชุมชนอนุรักษ์ป่าตำบลหนองแม่นา
- (2) ประชาสัมพันธ์กลุ่มชุมชนอนุรักษ์ป่าตำบลหนองแม่นา
- (3) ประธานกลุ่มโฮมสเตย์บ้านแม่กำปอง
- (4) กรรมการหมู่บ้านแม่กำปอง
- (5) ประธานกลุ่มดนตรีบ้านแม่กำปอง

การคัดเลือกพื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยได้เกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนเพื่อเป็นพื้นที่ศึกษา จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยจำแนกลักษณะอันเป็นจุดเด่น และองค์ประกอบสำคัญในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญในการพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ 2 ชุมชนเพื่อเป็นพื้นที่ศึกษา และชุมชนที่ได้รับการคัดเลือกจากการเสนอซ้ำกันมากที่สุดของผู้เชี่ยวชาญ 2 อันดับแรก คือ ชุมชนหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ และชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่เฒ่า จังหวัดเชียงใหม่ เกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชน ดังนี้

1. เป็นชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการจัดการของคนในชุมชนโดยใช้แหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น
2. เป็นชุมชนที่มีแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ และจัดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก
3. เป็นชุมชนที่มีการบริหารจัดการงานด้วยตนเอง ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน
4. เป็นชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยว ที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ ให้ความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ สร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกต่อนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน
5. ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้ผลตอบแทนกลับมาบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน เป็นต้น
6. เป็นชุมชนที่มีกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชน

ผู้วิจัยทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดเกณฑ์คัดเลือกพื้นที่กรณีศึกษา โดยทำการศึกษาจากหลากหลายโครงการที่มีความเกี่ยวข้องในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และหนึ่งในโครงการที่น่าสนใจ คือ โครงการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวด้านการเป็นเจ้าบ้านที่ดี (Hospitality Management) ในความรับผิดชอบของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา โดยมีชุมชนนำร่อง 11 แห่ง ที่ผ่านการคัดเลือกจากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งได้จากการนำผลงานวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยต่างๆ ในเรื่องการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวมาพิจารณา โดยทำการคัดเลือกชุมชนที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและสามารถพัฒนาต่อไปเป็นชุมชนต้นแบบได้

ชุมชนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้ง 11 ชุมชน ประกอบด้วย

1. ชุมชนห้วยจี่เหล็ก	อำเภอแม่สรวย	จังหวัดเชียงราย
2. ชุมชนแม่กำปอง	อำเภอแม่ออน	จังหวัดเชียงใหม่
3. ชุมชนหนองแม่เฒ่า	อำเภอเขาค้อ	จังหวัดเพชรบูรณ์
4. ชุมชนสามชุก	อำเภอสามชุก	จังหวัดสุพรรณบุรี
5. ชุมชนท่าด่าน	อำเภอเมือง	จังหวัดนครนายก
6. ชุมชนสองคอน	อำเภอแก่งคอย	จังหวัดสระบุรี
7. ชุมชนบ้านเกาะกลาง	อำเภอเมือง	จังหวัดกระบี่
8. ชุมชนเกาะขาวน้อย	อำเภอเกาะขาว	จังหวัดพังงา
9. ชุมชนพะโต๊ะ	อำเภอพะโต๊ะ	จังหวัดชุมพร
10. ชุมชนถ้ำผึ้ง	อำเภอพนม	จังหวัดสุราษฎร์ธานี
11. ชุมชนบ้านแพง	อำเภอโกสุมพิสัย	จังหวัดมหาสารคาม

การคัดเลือกชุมชน 2 แห่ง เพื่อเป็นพื้นที่ศึกษา ผู้เชี่ยวชาญอาจเลือกจาก 11 ชุมชนข้างต้นที่มีความสอดคล้องกับเกณฑ์การคัดเลือก หรือผู้เชี่ยวชาญอาจเลือกชุมชนอื่นนอกเหนือจากชุมชนข้างต้น ตามที่ผู้เชี่ยวชาญเห็นว่าในชุมชนนั้นมีความน่าสนใจ และเหมาะสมในการเป็นพื้นที่ศึกษา ชุมชนมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือมีกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พร้อมระบุเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชน

ผู้วิจัยดำเนินการทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เพื่อขอข้อมูล คำปรึกษา และคำแนะนำในการคัดเลือกพื้นที่จากผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยขอให้ผู้เชี่ยวชาญคัดเลือกพื้นที่ตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยความเห็นจากประสบการณ์ในการทำงาน การลงพื้นที่และติดต่อประสานงานกับชุมชน ความน่าสนใจของพื้นที่และความน่าสนใจของกลุ่มหรือเครือข่ายที่มีการรวมตัวกันในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยเลือกชุมชนที่ถูกเสนอเข้ามามากที่สุดเป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งได้รับการคัดเลือกจากผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 5 ท่าน ดังนี้

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์จิตศักดิ์ พุฒจร
อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตเพชรบุรี
2. นางสาวจุฑาทิพย์ เจริญลาภ
หัวหน้างานแหล่งท่องเที่ยวภาคเหนือ
กองส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

3. นายคุณยพาศย์ ทัศนส์แสง
เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป 5
สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (สพท.) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดรชนิ เอ็มพันธุ์
หัวหน้าภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. ดร.สินธุ์ สโรบล
ผู้อำนวยการโครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นแรก ผู้วิจัยโทรศัพท์ติดต่อสอบถามไปถึงผู้นำกลุ่มการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนตามหมายเลขโทรศัพท์ที่พบจากเอกสารที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อแนะนำตัว และแจ้งถึงจุดประสงค์ในการขออนุญาตเข้าสู่ชุมชนเพื่อเก็บข้อมูลตามหัวข้อการวิจัย รวมถึงแจ้งวัน และระยะเวลาในการเข้าพักเพื่อเก็บข้อมูลในชุมชน

ขั้นที่สอง ผู้วิจัยเตรียมรายละเอียด วัตถุประสงค์ วิธีการเก็บข้อมูล และขอบเขตการวิจัย แสดงต่อผู้นำชุมชนเพื่อแจ้งให้ได้ทราบถึงผลอันจะเกิดจากการวิจัย ผู้วิจัยเข้าพักและร่วมกิจกรรมในชุมชนทั้ง 2 แห่ง ดังนี้

1. ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผู้วิจัยเดินทางเข้าพักเพื่อเก็บข้อมูลเข้าร่วมกิจกรรม และจัดการสนทนากลุ่ม ครั้งที่ 1 วันที่ 25-30 ม.ค. 2551 ครั้งที่ 2 วันที่ 8-10 ก.พ. 2551 และครั้งที่ 3 วันที่ 10-11 เม.ย. 2551
2. ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยเดินทางเข้าพักเพื่อเก็บข้อมูลเข้าร่วมกิจกรรม และจัดการสนทนากลุ่ม ครั้งที่ 1 วันที่ 15-21 ก.พ. 2551 ครั้งที่ 2 วันที่ 12-13 เม.ย. 2551 และครั้งที่ 3 วันที่ 26-30 พ.ค. 2551

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ เพื่อสอบถาม/ตรวจสอบข้อมูลเพิ่มเติมจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ในประเด็นที่ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม

การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการตามขั้นตอนข้างต้น จากแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้ (Referential Adequacy) ซึ่งเป็นการตรวจสอบกับแบบบันทึกเสียง วิดิทัศน์ ภาพถ่าย บทสัมภาษณ์ที่ถอดเทปแล้ว และตรวจสอบข้อมูลโดยผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ผู้ให้ข้อมูล ผู้ถูกสัมภาษณ์ (Member checking) วิธีการตรวจสอบนี้ผู้ให้ข้อมูล ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้รับการให้คุณค่า ทั้งยังมีอำนาจเต็มที่ในการสร้างความน่าเชื่อถือของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อค้นหาและวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงการค้นหาลักษณะเฉพาะในกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนทั้ง 2 แห่ง

บทที่ 4

ข้อมูลชุมชน

การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยทำการศึกษา 2 ชุมชน ซึ่งคัดเลือกจากการเสนอของผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 5 ท่าน ชุมชนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีความดีสูงสุด 2 อันดับแรก คือ ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ และชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่ ข้อมูลทั่วไปของชุมชนที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุมชน การสังเกต และการสัมภาษณ์ ดังนี้

1. ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
  - 1.1 ข้อมูลทั่วไปชุมชนหนองแม่นา
  - 1.2 ข้อมูลการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนหนองแม่นา
    - 1.2.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนหนองแม่นา
    - 1.2.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนหนองแม่นา
    - 1.2.3 วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนหนองแม่นา
2. ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่
  - 2.1 ข้อมูลทั่วไปชุมชนแม่กำปอง
  - 2.2 ข้อมูลการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนแม่กำปอง
    - 2.2.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนแม่กำปอง
    - 2.2.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแม่กำปอง
    - 2.2.3 วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนแม่กำปอง

1. ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

1.1 ข้อมูลทั่วไปชุมชนหนองแม่นา

บทเพลงประจำท้องถิ่นหนองแม่นา

“ หนองแม่นาป่าสวยด้วยภูเขา	ลำน้ำแจ่มใสไหลผ่านย่านวิถี
สายน้ำใสไหลเย็นเห็นตาปี	เพิ่มทวีไหลแรงเมื่อฝนมา
ทั้งเกาะแก่งโขดหินเนินไศล	มีทั่วไปให้เห็นเป็นภูผา
ทั้งพืชพันธุ์สัตว์ป่าและปูปลา	แปลกจริงหนา คือ หอยที่กินหาย”

ประพันธ์โดย.....นายธานินทร์ กุ์จัน

(ศิลปินท้องถิ่นหนองแม่นา)

ชุมชนหนองแม่นา ตั้งอยู่ หมู่ที่ 6 ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ห่างจากทางเข้าอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง (สาขาหนองแม่นา) ประมาณ 1 กิโลเมตร ในอดีตเคยเป็นพื้นที่ของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) ในช่วงปี พ.ศ. 2516 หลังจากการยึดพื้นที่คืนได้สำเร็จในปี พ.ศ.2525 ทหารที่เข้าร่วมรบได้รับการจัดสรรพื้นที่อาศัย และพื้นที่ทำกินเพื่อให้เป็นผู้ดูแลพื้นที่ป้องกันการกลับเข้ามาของ ผกค. บ้านหนองแม่นาตั้งอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติเขาปางก่อ และวังชมพู ชาวบ้านใช้สิทธิ์ในการใช้ที่ดินประเภทเสียดำรงทำไร่ (ภบท.5) มีพื้นที่ของหมู่บ้านรวมทั้งหมด 1,200 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่การเกษตรประมาณ 780 ไร่ และเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์สำหรับปลูกป่าและไม้ยืนต้นประมาณ 420 ไร่ มีพื้นที่ติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง (หนองแม่นา) อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง (หนองแม่นา) อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านทานตะวัน ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ป่าสงวนแห่งชาติเขาปางก่อ และป่าสงวนแห่งชาติวังชมพู จังหวัดพิษณุโลก

แผนภาพที่ 24 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดเพชรบูรณ์ (แหล่งที่มา: <http://www.tat.or.th/if>)

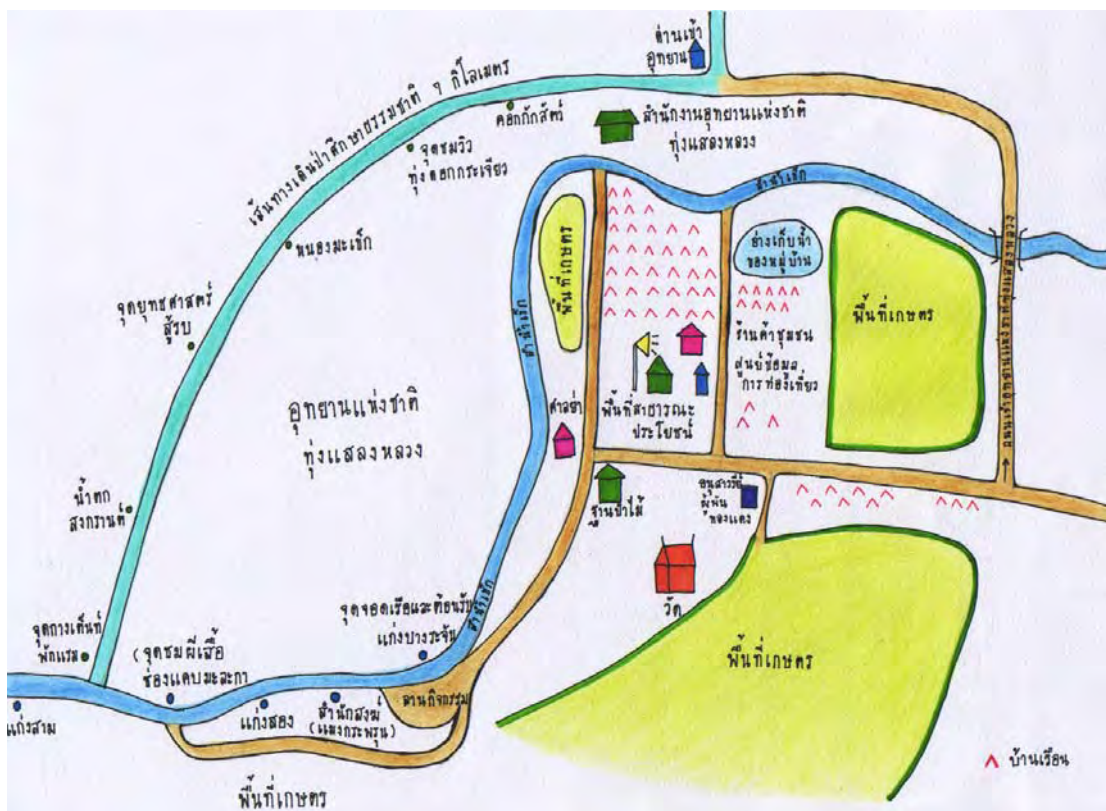

แผนภาพที่ 25 แผนที่อำเภอเขาค้อ (แหล่งที่มา: <http://www.tourphetchabun.com>)

หมายเหตุ สถานที่ท่องเที่ยวในวงเล็บตามตัวเลขสามเหลี่ยมในภาพ

ชุมชนหนองแม่นา มีที่ตั้งอยู่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ (แผนภาพที่ 25) ซึ่งจะเห็นได้ว่าบริเวณที่ตั้งของจังหวัดเพชรบูรณ์อยู่บริเวณส่วนกลางของประเทศไทย การเดินทางไปยังภาคอื่นค่อนข้างสะดวก ด้วยอาณาเขตที่ติดต่อกับภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัดมีหลากหลาย ทั้งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หรือแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และหากต้องการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และศึกษาประวัติศาสตร์ไปพร้อมกัน สามารถเดินทางมาท่องเที่ยวที่อำเภอเขาค้อ (แผนภาพที่ 26) ตั้งอยู่บริเวณทิศตะวันตกของจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมีสถานที่หรือแหล่งความรู้อันหลากหลายให้ศึกษา และท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์การสู้รบกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) เช่น เนินมหัศจรรย์(1) พระตำหนักเขาค้อ(2) เจดีย์พระบรมสารีริกธาตุฯ(3) หอสมุดนานาชาติเขาค้อ(4) พิพิธภัณฑ์อาวุธ(ฐานอิทธิ)(5) อนุสรณ์สถานผู้เสียสละเขาค้อ(6) พระบรมธาตุเจดีย์ฯ(7) สวนสัตว์เปิดเขาค้อ(8) น้ำตกศรีดิษฐ์(10) ไร่ บี.เอ็น(11) อ่างเก็บน้ำรัตนัย(12) และอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง(หนองแม่นา)(9) ที่มีชุมชนหนองแม่นา(แผนภาพที่ 27) ที่มีพื้นที่ติดต่อกัน เป็นชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ซึ่งมีกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น การเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การนั่งเรือชมแก่งบางระจัน การศึกษาระบบนิเวศของผืนป่า และบริเวณสองฝั่งของลำน้ำเข็ก โดยเฉพาะการชมแมงกะพรุนน้ำจืดที่พบแห่งเดียวในประเทศไทย

แผนที่ชุมชนหนองแม่นา

แผนภาพที่ 26 แผนที่ชุมชนหนองแม่นา

(ผู้วิจัยเป็นผู้ปรับปรุงแผนที่ โดยการตรวจสอบของ สมพงษ์ คุ้มคำ และสวัสดิ์ สุพรม, 11 เมษายน 2551)

ประชากร บ้านหนองแม่นา พ.ศ. 2551 มีทั้งหมด 96 ครัวเรือน ประชากรอาศัยอยู่ 339 คน แยกเป็นเพศชาย 150 คน และเพศหญิง 145 คน ซึ่งแยกเป็นเยาวชน 113 คน ผู้ใหญ่วัยทำงาน (อายุ 18-59 ปี) 168 คน และกลุ่มผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) 14 คน

สภาพทั่วไป ภายในหมู่บ้านมีบ่อน้ำตื้น หรือบ่อขุดส่วนตัวที่ใช้การได้ 1 บ่อ มีบ่อน้ำสาธารณะซึ่งดำเนินการขุดเจาะโดยกรมโยธาธิการ 2 บ่อ ในจำนวนนี้เป็นแหล่งน้ำ ที่ใช้ร่วมกับหมู่บ้านทานตะวัน 1 บ่อ คือ อ่างเก็บน้ำหนองแม่นา มีน้ำประปาใช้ และมีลำน้ำเข็กซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่หมู่บ้านใช้ผ่านด้านหลังของหมู่บ้าน มีน้ำดื่มสะอาดใช้บริโภค มีไฟฟ้าใช้ หมู่บ้านหนองแม่นามีถนนลาดยางสู่ตัวอำเภอเขาค้อ ระยะทาง 26 กิโลเมตร ภายในหมู่บ้านมีถนนลาดยางเป็นเส้นทางหลักยาวประมาณ 280 เมตร มีทางลูกรังหรือหินคลุกยาวประมาณ 200 เมตร และมีทางดินยาวประมาณ 100 เมตร สามารถติดต่อสื่อสารกับคนในหมู่บ้านได้ผ่านโทรศัพท์มือถือแบบระบบ ภายในหมู่บ้านมีร้านค้า 2 แห่ง มีร้านบริการน้ำมัน (ปั๊มหลอด) 1 แห่ง และมีโรงเรียนเล็กใช้ร่วมกับหมู่บ้านทานตะวัน 1 แห่ง

บริการสาธารณะ หมู่บ้านหนองแม่นามีวัด 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (ศพด.) 1 แห่ง ซึ่งใช้เป็นโรงเรียนอนุบาลของหมู่บ้านด้วย โรงเรียนหนองแม่นา เปิดสอนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มียู้งนางข้าวของหมู่บ้าน มีหอกระจายข่าว มีศูนย์สาธิตการค้าของหมู่บ้าน 1 แห่ง มีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานของชุมชน และมีสนามกีฬาของหมู่บ้าน

อาชีพ สภาพทางเศรษฐกิจ และสภาพแรงงาน หมู่บ้านหนองแม่นามีพื้นที่ทำกินทางการเกษตรประมาณ 780 ไร่ (ประมาณ 65% ของพื้นที่หมู่บ้านทั้งหมด) ชาวบ้านใช้พื้นที่ทำการเกษตรประมาณ 580 ไร่ ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด แยกเป็น การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปลูกข้าวไร่ ปลูกสวนผัก เช่น พริกขี้ และผักกาดขาว ทำสวนขนุน ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปลูกเสาวรส เป็นการปลูกเพื่อจำหน่าย และข้าวไร่ ซึ่งชาวบ้านปลูกไว้บริโภค ด้านผลิตภัณฑ์ประเภทอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่นิยมทำ เช่น การทำชาใบหม่อน การทำไม้กวาดดอกหญ้า และการทำของที่ระลึกจากรังไหม

การเพาะปลูกส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้ปุ๋ยคอก และปุ๋ยหมัก ผสมกับปุ๋ยวิทยาศาสตร์ ในหมู่บ้านหนองแม่นามีเฉพาะรถไถขนาดเล็ก เรียกกันในชุมชนว่า รถอีแต๋น ไม่มีการเลี้ยงวัวและกระบือไว้ใช้งาน ลักษณะของดินส่วนใหญ่มีสภาพเป็นกรดทรายเนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกบางส่วนอยู่บนทางลาดชันขึ้นสู่เนินเขา และอยู่ไกลจากลำน้ำแจ้กออกไป

ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสหกรณ์เพื่อการเกษตร และเป็นสมาชิกของกลุ่มอาชีพทางการเกษตร ใช้แหล่งสินเชื่อเพื่อการผลิตจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ผู้ที่ไปทำงานนอกตำบลส่วนใหญ่ทำอาชีพรับจ้างในสวนเกษตร และรีสอร์ท ภายในจังหวัดเพชรบูรณ์

การศึกษา ประชากรในวัยเรียนของหมู่บ้านมี 129 คน วัยผู้ใหญ่ที่มีได้ศึกษาต่อจบการศึกษาภาคบังคับ (ป.1-ป.6) 166 คน จบการศึกษาระดับมัธยมต้น 10 คน จบการศึกษาระดับมัธยมปลาย 3 คน จบระดับอนุปริญา 2 คน และจบปริญญาตรี 1 คน ชาวบ้านที่ไม่รู้หนังสือ 2 คน เข้ารับบริการตามหลักสูตรของการศึกษานอกโรงเรียน 7 คน ชาวบ้านเคยรับการฝึกอบรมอาชีพ ด้านการเกษตร 200 คน เข้าฝึกอบรมด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด 15 คน รับการฝึกอบรมด้านความมั่นคงของชาติ 10 คน และการฝึกอบรมแม่บ้านโภชนาการ 15 คน

สุขภาพอนามัย หากชาวบ้านเกิดอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย ส่วนใหญ่จะเข้ารับบริการรักษาพยาบาลจากศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) ชาวบ้านได้รับสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลจากรัฐ และได้รับการคุ้มครองด้านการรักษาพยาบาล ภายใต้การประกันสุขภาพในโครงการสามสิบบาทรักษาทุกโรค 200 คน หากเกิดการเจ็บป่วยหนัก ชาวบ้านจะเข้ารับการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

จากอดีตหมู่บ้านหนองแม่นาคเคยมีปัญหาหาเสพติดค่อนข้างรุนแรง แต่ปัจจุบันผลจากการรณรงค์ของทางราชการ จากความร่วมมือของชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐในการรณรงค์ป้องกันและแก้ไขปัญหาหาเสพติด ทำให้ปัญหาเบาบางลง คือ มีการจัดฝึกอบรมให้ความรู้ถึงพิษภัยยาเสพติด โดยใช้วีธีรณรงค์เสียงตามสาย การเดินยามเฝ้าระวังมิให้มีการค้าและเสพยา ชักชวนและสนับสนุนให้ส่งผู้ติดสารเสพติดเข้าทำการบำบัด (กนิษฐา อุ่ยถาวรและคณะ, 2546: 46-50)

ชุมชนหนองแม่นา มีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการโดยการแต่งตั้งเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2525 นับแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบันมีผู้ใหญ่บ้านรวม 7 คน คือ

1. นายโพธิ์	มีสุข	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ. 2525-2526
2. นายทวี	สินสาด	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ. 2526-2529
3. นายเหมื่อน	บุญเรืองฤทธิ์	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ. 2529-2531
4. นายชายแดน	พิมพ์เสนา	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ. 2531-2532
5. นายสังวาลย์	แก้วไพบูลย์	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ. 2532-2533
6. นายเจน	จันทาคำ	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ. 2533-2545
7. นายสุรินทร์	สุขมี	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ. 2545-ปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมเกี่ยวกับประวัติการก่อตั้งหมู่บ้านหนองแม่นา ผู้วิจัยขอสัมภาษณ์อดีตนายทหารพรานเก่า 2 ท่าน จากการระบุชื่อซ้ำกันมากที่สุดของชาวบ้าน

“เข้ามาเป็นกลุ่มแรกเลย ที่แรกก็เข้ามาพบกับพวก ผกค. รบแล้วทางการเขาจัดให้ เราจะเอารถเกทรถอะไรมาเกทพื้นที่ให้แล้วก็เกณฑ์พวกเราเนี่ย แต่ละกองร้อยก็กองร้อยละ 12 คน รวบรวมกันได้ทั้งหมดประมาณ 50 คน แล้วก็เลยให้บ้านคนละหลัง แล้วพวกเรามาสร้างกันเอง เขามิงบประมาณให้หลังละห้าพัน เขาก็จะมีโรงเลื่อยมาให้ เครื่องมือทุกอย่างมาให้ เราก็เป็นคนออกแรงเอง พวกเลื่อยก็เลื่อย พวกอยู่เวรก็อยู่ พวกป้องกันก็ป้องกัน พวกทำก็ทำไปเรื่อยก็จัดเป็นชุดๆ ลุงอยู่มาตั้งแต่ปี 24 แล้ว ตั้งแต่สร้างปี 24 – 25 ก็เลยไม่ได้ลงไปตลอด”

(สืบ เวชมะ โน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“เราเคยเป็นทหาร ได้ร่วมรบแล้วก็มานุกเบิกพื้นที่นี้เป็นครั้งแรกเลยก่อนที่จะมีอะไรๆเกิดขึ้น เราเป็นทหารรุ่นแรก และได้รับการอบรมสั่งสอนจากนาย ก่อนที่จะหมดภารกิจไปท่านก็ได้บอกว่า ป้าพวกนี้ที่เรายึดจากผู้ก่อการร้าย แล้วจัดสรรให้ราษฎรทำกินเนี่ย ขอให้ดูแลแหล่งดินน้ำแล้วก็ทรัพยากรที่มันมีอยู่ให้สืบเนื่องไปชั่วลูกชั่วหลาน...ก็จัดตั้งเป็นหมู่บ้านเขาจะเอาแผนที่มาทางเลยว่าจะตั้งหมู่บ้านตรงไหนตามที่ยึด ยึดยุทธศาสตร์ไว้ไงพอเราตีได้แล้วเนี่ย พอเราถอนตัวไปมันก็จะเข้ามาแทนที่ เราก็ต้องยึดยุทธศาสตร์เอาไว้เอาชาวบ้านเอากำลังส่วนหนึ่งมายึดครองไว้แล้วก็ทำทาง สนับสนุนด้านเกษตร พัฒนาบุคคล กว่าไฟฟ้าจะมาถึงก็ 5-6 ปี จุดตะเกียงกันแดง ดำไปหมดคนะหุงข้าว (หัวเราะ) บ้านเนี่ยดำไปหมด”

(เกรียงไกร สมณรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

1.2 ข้อมูลการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนหนองแม่นา

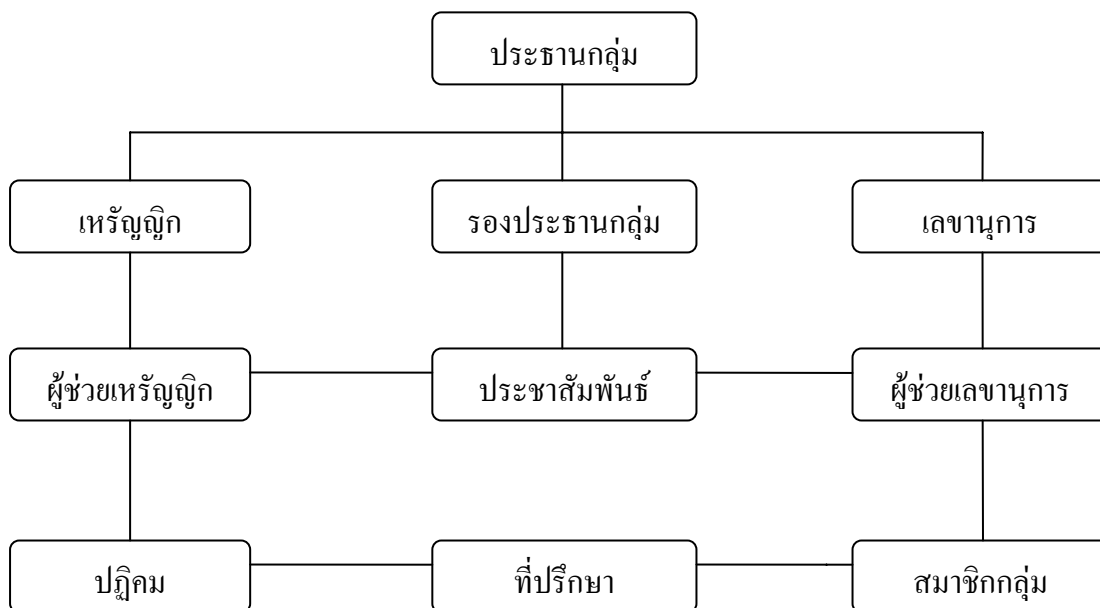
1.2.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนหนองแม่นา

การท่องเที่ยวของชุมชนหนองแม่นา เป็นผลพวงมาจากการท่องเที่ยวของหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงที่ สล. 8 (หนองแม่นา) และการท่องเที่ยวของอำเภอเขาค้อ อันเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าดิบเขา ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็ง และทุ่งหญ้าแบบสะวันนา รวมทั้งประวัติศาสตร์การต่อสู้กับ ผกค. ที่ศูนย์บัญชาการใหญ่อยู่ที่ อำเภอเขาค้อ ทำให้บ้านหนองแม่นาเริ่มเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ตั้งแต่ พ.ศ. 2528 ในอดีตชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวด้านการให้บริการรับจ้าง เช่น ลูกรถ พายเรือ การนำทาง เป็นต้น ให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวแก่งบางระจันซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของชุมชน ซึ่งเป็นการจัดการท่องเที่ยวของอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงที่ สล. 8 (หนองแม่นา) บริหารงานและกำหนดกิจกรรมต่างๆ จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ชาวบ้านที่อยู่หมู่บ้านบริเวณโดยรอบอุทยานฯ มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยการป้อนลูกจ้างทั่วไปเท่านั้น

ในช่วง พ.ศ.2530 การท่องเที่ยวที่แก่งบางระจันซบเซา เนื่องจากขาดการสนับสนุนและขาดการประชาสัมพันธ์ ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเพียงแค่เป็นลูกหาบ บริการรถรับจ้าง และขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงแทน จนกระทั่งในปี พ.ศ.2544 สภาตำบลหนองแม่นามีแนวคิดฟื้นฟูการท่องเที่ยวบ้านหนองแม่นาประกอบกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เข้ามาช่วยส่งเสริมการทำโครงการวิจัย “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการใช้มีส่วนร่วมของชุมชน บริเวณอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงที่ สล. 8 (หนองแม่นา) อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์” จากการประสานขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่กลุ่มวิจัยสัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์สัตว์ หลังจากสิ้นสุดงานวิจัยทำให้เกิดกลุ่ม “ชุมชนคนรักป่าหนองแม่นา-ทานตะวัน” เพื่อจัดการท่องเที่ยวแก่งบางระจัน ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างสองหมู่บ้าน ใช้การจัดการในลักษณะการบริหารจัดการโดยชุมชน

ปัจจุบันโครงสร้างองค์กรชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงกลุ่มดำเนินงานด้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศจาก “ชุมชนคนรักป่าหนองแม่นา-ทานตะวัน” เป็น “ชุมชนคนรักป่าตำบลหนองแม่นา” ในปี พ.ศ. 2546 เนื่องจากเดิมเมื่อเริ่มต้นจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวมีเพียง 2 หมู่บ้าน ปัจจุบันเกิดการยอมรับจากหมู่บ้านในตำบลหนองแม่นาทั้ง 11 หมู่บ้าน ทางกลุ่มชุมชนคนรักป่าหนองแม่นา-ทานตะวัน เดิมจึงนำเรื่องเข้าสู่องค์การบริหารส่วนตำบลหนองแม่นา เพื่อปรึกษา และหาแนวทางดำเนินการ ดังนั้น จึงมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการดำเนินงานให้เป็นลักษณะของเครือข่ายท่องเที่ยวระหว่างชุมชนต่างๆ ในตำบลหนองแม่นา ซึ่งคณะกรรมการบริหารงานเป็นคนของชุมชนทั้งหมดเพราะจะได้เข้าใจสภาพปัญหา เพื่อการเข้าใจความต้องการแท้จริงของชุมชน โดยมีหมู่บ้านหนองแม่นาเป็นแกนนำ และเปลี่ยนชื่อเป็น “ชุมชนคนรักป่าตำบลหนองแม่นา”

โครงสร้างการบริหารกลุ่มชุมชนคนรักษ์ป่าตำบลหนองแม่นา

แผนภาพที่ 27 โครงสร้างการบริหารกลุ่มชุมชนคนรักษ์ป่าตำบลหนองแม่นา, 2551

คณะกรรมการบริหารกลุ่มชุมชนคนรักษ์ป่าตำบลหนองแม่นา ทำการคัดเลือกในที่ประชุม โดยการเสนอชื่อบุคคลที่มีความเหมาะสมกับตำแหน่งจากสมาชิก พิจารณาในลักษณะงานที่ต้องรับผิดชอบ เช่น ตำแหน่งประธานกลุ่ม ต้องเป็นผู้กว้างขวาง สามารถติดต่อประสานงานกับส่วนต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และเป็นผู้อาวุโสทางสังคม หรือตำแหน่งประชาสัมพันธ์ ต้องเป็นผู้ที่สามารถติดต่อสื่อสารทำความเข้าใจกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และสื่อสารทำความเข้าใจกับชาวบ้านหนองแม่นาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง เป็นผู้ใจเย็น มีความยืดหยุ่น และสามารถสร้างความเชื่อถือนอกจากชาวบ้านได้ เป็นต้น ในตำแหน่งการบริหารงานจะมีการคัดเลือกจากมติที่ประชุม โดยการเสนอชื่อจากสมาชิกกลุ่ม โดยผู้ที่ได้รับการคัดเลือกมีความจำเป็นที่จะต้องเป็นผู้เสียสละเวลา สละทรัพย์สินของตนเองบางส่วน ในการเดินทางติดต่อประสานงานจากหน่วยงานภายนอก อีกทั้งต้องเดินทางไปประชุมกับเครือข่ายต่างๆ และต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติงานและปฏิบัติตัวให้กับกลุ่มสมาชิกปฏิบัติตาม

กฎระเบียบสำหรับสมาชิกกลุ่ม

1. คณะกรรมการฯ มีวาระ 2 ปี
2. หากคณะกรรมการฯ วางตัวไม่เหมาะสม จะถูกปลดออกจากตำแหน่งและเลือกตั้งใหม่
3. ในขณะที่ปฏิบัติงานห้ามสมาชิกดื่มสุรา
4. ในขณะที่ปฏิบัติงาน ห้ามนำยาเสพติดเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยว

5. ในขณะที่ปฏิบัติงาน ห้ามพกอาวุธเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยว
6. ในขณะที่ปฏิบัติงาน ห้ามพูดหยาบคายกับนักท่องเที่ยว
7. ในขณะที่ปฏิบัติงาน ต้องแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อย
8. การบริการนักท่องเที่ยว จะต้องไม่มีการจ้องตัวคนบริการล่วงหน้า เช่น มัคคุเทศก์ ฯลฯ

ระเบียบปฏิบัติในการท่องเที่ยว

1. ชุมชนคนรักภัยป่าตำบลหนองแม่นา คำนึงถึงความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวทุกคน
2. อัตราค่าบริการ ได้รวมค่าธรรมเนียมการเข้าชมธรรมชาติของอุทยานทุ่งแสงหลวง 20 บาท/คน พร้อมทั้งนักท่องเที่ยวประสงค์จะค้างคืนในป่า เสียค่าธรรมเนียมการเข้าพักแรม และค่าบริการอื่นๆ ทางกลุ่มจะประสานการใช้จ่ายให้กับนักท่องเที่ยว
3. ห้ามนักท่องเที่ยวหยิบจับ ทำลาย และนำทรัพยากรธรรมชาติออกจากแก่งบางระจันและอุทยานแห่งชาติทุ่งแสงหลวงโดยเด็ดขาด
4. กลุ่มชุมชนคนรักภัยป่าตำบลหนองแม่นา มีรถยนต์บริการนำเที่ยวให้เข้าบริการ
5. ทุกโปรแกรมท่องเที่ยว หากมีนักท่องเที่ยวเกิน 10 คน ทางกลุ่มฯ จะลดค่าบริการให้ 1 คน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวอันมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นจากธรรมชาติ ทรัพยากรในท้องถิ่นที่ชุมชนใช้เป็นทุนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อกิจกรรมต่างๆ อาทิ การล่องเรือทวนสายน้ำเพื่อชมแก่งบางระจันที่มีแก่งหินสวยงามผ่านลำน้ำเข็ก การชมน้ำตกผิวดิน การเดินป่าศึกษาธรรมชาติในเขตป่าสนสองใบ และทุ่งหญ้าสะวันนาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยในพื้นที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสงหลวง การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น แมงกะพรุนน้ำจืด ผีเสื้อหลากพันธุ์กว่า 90 ชนิด หอยก้นดัดอันแปลกตา นกนานาพันธุ์ กุหลาบหินและกุหลาบพันปี เป็นต้น มีบรรยากาศและอากาศดีตลอดปี

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เดินป่าศึกษาระบบนิเวศ พรรณไม้ พืชสมุนไพร พื้นที่ประวัติศาสตร์การสู้รบกับ ผกค. ในเขตอุทยานแห่งชาติทุ่งแสงหลวง และชมแก่งบางระจัน เป็นแก่งหินยาวประมาณ 300 เมตร อยู่บริเวณลำน้ำเข็กติดกับอุทยานแห่งชาติทุ่งแสงหลวง ในท้องที่ของ ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ แก่งบางระจันมีสัตว์ป่านานาชนิด และพันธุ์ไม้ที่มีความหลากหลาย อาทิ สมุนไพร กล้วยไม้ป่า เฟิร์น ฯลฯ นอกจากนี้ในบริเวณแก่งต่างๆ บริเวณลำน้ำ พบหอยก้นดัด ปลาประจำท้องถิ่น และผีเสื้อหลากสายพันธุ์ บางชนิดเป็นผีเสื้อหายากของเมืองไทย เช่น ผีเสื้อหางดิ่งปารีส ผีเสื้อเหลืองหนามใหญ่โคนปีกดำ ผีเสื้อหางแหลม เป็นต้น แก่งบางระจันมีระบบนิเวศธรรมชาติที่มีความหลากหลายเหมาะสมสำหรับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นที่มาของการสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ธรรมชาติร่วมกับการทำความเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการบริหารจัดการของกลุ่มชุมชนคนรักภัยป่าตำบลหนองแม่นา

ชุมชนหนองแม่นา โดยความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ร่วมกันสำรวจเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ กลุ่มชุมชน ทำการสำรวจเส้นทางเดินป่าในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ในระยะแรกสามารถทำการสำรวจได้ 5 เส้นทาง ซึ่งแต่ละเส้นทางที่ได้นั้นเกิดจากการนำประสบการณ์ในการเป็นพรานป่าในอดีต ซึ่งรู้เส้นทางเป็นอย่างดีว่าจุดที่มีความสวยงามและปลอดภัยมีเส้นทางใดบ้าง ลักษณะของป่าในแต่ละจุดเป็นอย่างไร กลุ่มชุมชนผู้ที่มีประสบการณ์ในการเดินป่าจึงได้รวมตัวกัน เพื่อร่วมกันสำรวจเส้นทางเดินป่า พร้อมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้ามาแนะนำในการคัดเลือกเส้นทางเดินป่าว่าควรมีลักษณะเส้นทางอย่างไร จึงจะมีความเหมาะสมในการใช้เป็นเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ถือเป็น การประสานความรู้ตามหลักวิชาการ และประสบการณ์ของกลุ่มชุมชน เมื่อร่วมกันเดินสำรวจ และได้เส้นทางที่คาดว่าจะสามารถใช้เป็นเส้นทางในกิจกรรมการเดินป่าศึกษาธรรมชาติได้ จึงนำเส้นทางที่ได้เสนอความเห็นชอบจากอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง (สาขาหนองแม่นา) เพื่อพิจารณาความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการใช้เป็นเส้นทางในการเดินป่าเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เมื่อได้รับอนุญาตในการใช้เส้นทางเดินป่าทางกลุ่มชุมชน ได้ทำการกำหนดจุดสื่อความหมายเพื่อการเรียนรู้ โดยทำการสืบค้นข้อมูลทั้งที่เป็นหลักวิชาการจากสำนักงานอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง (สาขาหนองแม่นา) และสืบค้นข้อมูลจากประสบการณ์ของกลุ่มชุมชน

นอกจากเส้นทางเดินป่า ที่ชุมชนต้องร่วมสำรวจกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง กลุ่มชุมชนยังมีการประชุม ปรึกษา เพื่อร่วมกันกำหนดจุดจอดเรือในการลงเรือเพื่อล่องลำน้ำในการชม และศึกษาระบบนิเวศ ปรึกษาถึงจุดที่จะจอดเรือให้นักท่องเที่ยวชมความงามบริเวณลำน้ำเข็ก เช่น ชมและศึกษาหอยก้นดัด ผีเสื้อ พันธุ์พืช แมงกะพรุน เป็นต้น เมื่อสำรวจพบเส้นทาง การพายเรือ จุดจอดเรือ ที่คาดว่าสามารถเปิดใช้ได้ ซึ่งได้จากการสำรวจร่วมกันของชุมชนในเบื้องต้น จากประสบการณ์ในการพบเห็นของกลุ่มชุมชนที่ใช้ชีวิต และมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ในการดำรงชีวิต ดังนั้นจึงนำผลที่ได้จากการสำรวจเข้าที่ประชุมเพื่อปรึกษา และขอความคิดเห็น จากกลุ่มสมาชิกว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ควรเพิ่มเติม หรือลดในสิ่งใด เพื่อลงมติในการคัดเลือกเส้นทางล่องเรือ และจุดจอดเรือชมธรรมชาติตามความเห็นจากที่ประชุม

ในเดือนมีนาคมของทุกปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 กลุ่มชุมชนอนุรักษ์ป่าตำบลหนองแม่นา จัดงาน “พายเรือ ท่องป่า ตามหาแมงกะพรุนน้ำจืด” โดยความร่วมมือจากองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแม่นา สมาคมผู้ประกอบการท่องเที่ยวอำเภอเขาค้อ ซึ่งปัจจุบันถือว่ากลายเป็นประเพณีที่จะต้องจัดขึ้นทุกปี เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในอำเภอเขาค้อ และการสร้างนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ให้รู้จักแหล่งท่องเที่ยวอำเภอเขาค้อ โดยเฉพาะแก่งบางระจันซึ่งเป็นแหล่งอาศัยของแมงกะพรุนน้ำจืด ที่มีแห่งเดียวในประเทศไทย พบมากใน ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - เดือนเมษายน ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นของชุมชนหนองแม่นาที่มีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย

1.2.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนหนองแม่นา ด้วยที่ตั้งของชุมชนหนองแม่นา มีอาณาเขตติดต่อกับอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ส่งผลให้มีทรัพยากรการท่องเที่ยว ดังนี้

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ลำน้ำเข็ก เป็นลำน้ำที่มีแหล่งกำเนิดมาจากเทือกเขาเพชรบูรณ์ ต้นน้ำที่ตำบลหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ลำน้ำเข็กไหลลดเคี้ยวผ่านไปตามซอกเขาน้อยใหญ่ ตั้งแต่เทือกเขาเพชรบูรณ์ ไหลผ่านอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง เกิดเกาะแก่งมากมาย เช่น แก่งบางระจัน แก่งวังน้ำเย็นภายในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง(หนองแม่นา) ผ่านชั้นหินลดระดับมาเป็นน้ำตกศรีดิษฐ์ และน้ำตกแก่งโสภา ไหลเข้าในจังหวัดพิษณุโลกผ่านลำน้ำอันคดเคี้ยวกลายเป็นน้ำตกปอย น้ำตกแก่งซอง และน้ำตกวังนกนางแอ่น ไหลเคียงคู่กับถนนสายพิษณุโลก-หล่มสัก ผ่านทางด้านใต้ของอำเภอนครไทยแล้วไหลผ่าน อำเภอวังทอง จึงถูกเปลี่ยนชื่อมาเป็นแม่น้ำวังทอง จากนั้นไหลไปรวมกับแม่น้ำน่าน ที่ อำเภอบางระจัน ลำน้ำเข็กเป็นแม่น้ำที่ไม่ใหญ่นัก ในช่วงฤดูฝนกระแสน้ำจะไหลเชี่ยวสายน้ำมีสีน้ำตาลเข้ม ช่วงหลังฤดูฝนกระแสน้ำจะลดระดับการไหล สายน้ำเปลี่ยนเป็นสีขาวใส

แก่งบางระจัน เป็นทางผ่านของลำน้ำเข็ก อยู่ติดแนวเขตอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ห่างจากหมู่บ้านหนองแม่นาประมาณ 800 เมตร แก่งบางระจันเป็นแก่งขนาดใหญ่ หน้าแก่งกว้างประมาณ 80-100 เมตร ความยาวประมาณ 700 เมตร ประกอบด้วยแก่งหิน และก้อนหินขนาดใหญ่มากมายสีน้ำตาลแดง น้ำที่ไหลผ่านแก่งเป็นน้ำไหลเอื่อยไหลไม่แรงเหนือแก่งมีสภาพเป็นลำน้ำนิ่ง ไหลช้า สามารถพายเรือทวนน้ำขึ้นไปได้ประมาณ 7 กิโลเมตร สองฝั่งลำน้ำมีสภาพเป็นป่าดงดิบที่อุดมสมบูรณ์ มีบรรยากาศร่มรื่น บริเวณลำน้ำสามารถศึกษาธรรมชาติได้หลายรูปแบบ เช่น ศึกษาพันธุ์ไม้ ต่อกนก และคูศิเสื่อ ซึ่งมีมากมายหลายชนิด เหมาะสมกับการพายเรือศึกษาธรรมชาติ ชุมชนจัดเป็นจุดชม 3 แก่ง ดังนี้

แก่ง 1 หรืออีกชื่อหนึ่งว่า “แก่งหนองแม่นา” เป็นจุดเริ่มต้นของการล่องเรือ เป็นอีกหนึ่งสถานที่ทางประวัติศาสตร์ของเขา คือ เดิมพวกผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) ได้ใช้บริเวณนี้เป็นแหล่งหลบซ่อนจากการกวาดล้าง มีทัศนียภาพอันสวยงามและร่มรื่น มีหินโขดน้อยใหญ่สลับซับซ้อน เรียงรายเป็นชั้นสวยงาม มีต้นไม้ขนาดชนิดที่ขึ้นปกคลุมอย่างสมบูรณ์

แก่ง 2 เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์นานาชนิด จากจุดเริ่มต้นบริเวณแก่งบางระจันมุ่งสู่แก่งที่ 2 บริเวณสองริมฝั่งลำน้ำเข็กมีพืชผักพื้นบ้านหลายชนิด เช่น ต้นดอกไม้กวาด ผักกุ่ม ต้นตะเคียนยักษ์อายุกว่าร้อยปี และพืชอื่นๆ อีกมากมาย และมีกลุ่มศิเสื่อนานาชนิด โอบยิบอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งที่ในบริเวณนี้ไม่มีดอกไม้ แสดงให้เห็นว่า ในน้ำแห่งนี้มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติสูง นอกจากนี้สิ่งมหัศจรรย์ที่พบในแก่งนี้ ซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นของที่นี่ มีให้ชมที่เดียวในประเทศไทย

คือ “แมงกะพรุนน้ำจืด” และ “หอยก้นตัด” หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า หอยตุตตัด ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ อีกอย่างของแก่งบางระจันและมีตำนานเรื่องเล่าสืบต่อกันมา

แก่ง 3 ก่อนเรือจะล่องมาถึงแก่ง 3 จะพบกับบริเวณช่องแคบของลำน้ำแจ็ก ชุมชนเรียกว่า ช่องแคบมะละกา ในแก่งนี้เป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวนิยมกางเต็นท์มากที่สุด เพราะเป็นพื้นที่เหมาะแก่การพักผ่อน ห้อมล้อมด้วยพุกษาพรรณนานาชนิด ท่ามกลางต้นไม้ใหญ่

แมงกะพรุนน้ำจืด (Freshwater Jellyfish) พบได้ในบริเวณแก่งสอง ของแก่งบางระจัน ในลำน้ำแจ็ก ซึ่งประเทศไทยถือเป็นประเทศที่ 5 ของโลก ที่พบแมงกะพรุนน้ำจืด หลังจากที่พบในประเทศสหรัฐอเมริกา รัสเซีย อังกฤษ และญี่ปุ่น สายพันธุ์ที่พบคือ *Crasapedacusta Sowerbyi* ซึ่งแมงกะพรุนจะปรากฏตัวตั้งแต่วันที่ 10.00-16.00 น. ประมาณเดือนมีนาคม-พฤษภาคม ของทุกปี (ที่มา: www.khaoko.com) [Online]

ผีเสื้อ พบผีเสื้อหายากหลายพันธุ์บริเวณแก่งสอง เช่น ไกเซอร์ดำ ผีเสื้อจันทร์เหลือง หานานแคว้นฉาน ถุงทองป่าสูง จรกา เหลืองหนามใหญ่ โคนปีกดำ ประกายฟ้า หางดิงปารีส เป็นต้น และบริเวณแก่งบางระจัน จนถึงน้ำตกสงกรานต์ ระยะทางประมาณ 7 กิโลเมตร พบผีเสื้อหายาก เช่น ผีเสื้อเหลืองก้ามถ้ำ ผีเสื้อลายตลกขิดขู่ ผีเสื้อแดงอินเดีย ผีเสื้อเหลืองลิลา ผีเสื้อประกายฟ้า และผีเสื้อไม้ก้อลายหักจุดเด่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบผีเสื้ออีกหลายพันธุ์รวมทั้งหมด 135 ชนิด

นก การสำรวจนกในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง และในพื้นที่ของชุมชน ชาวบ้านศึกษาชนิดของนกที่เคยพบเห็นจากคู่มือดูนกในประเทศไทย และได้ตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งจากการเดินสำรวจชนิดนกในพื้นที่ โดยใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติที่กำหนดขึ้นเอง 3 เส้นทาง ซึ่งเป็นเส้นทางเดียวกับเส้นทางศึกษาชนิดพันธุ์ไม้ (กนิษฐา อู่ถาวร และคณะ, 2546: 68)

ป่าไม้ เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติของกลุ่มท่องเที่ยวของชุมชน โดยความร่วมมือจากอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงที่ร่วมสำรวจเส้นทางเดินป่ากับชุมชน และอนุญาตให้ทางกลุ่มชุมชนฯ ใช้เส้นทางเดินป่าในพื้นที่ของอุทยานฯ ลักษณะป่าที่พบในอุทยานฯ ประกอบด้วย ป่าดิบเขา ป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง ป่าสนเขา ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ทุ่งหญ้าสะวันนา

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ถือเป็นร่องรอยในอดีตของ ผกค. แห่งเขาค้อ ซึ่งในแต่ละแห่งชาวบ้านในชุมชนจะรู้จักเป็นอย่างดี เพราะเป็นคนในพื้นที่ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ของชุมชน

ทุ่งนา ผกค. อยู่ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง เป็นพื้นที่ลุ่มเชิงเขา อยู่ริมทุ่งแสลงหลวง มีลักษณะเป็นทุ่งหญ้าที่หลงเหลือร่องรอยของทุ่งนาเก่า เนื่องจากในอดีตพื้นที่จุดนี้ถูกเลือกให้เป็นแปลงนาปลูกข้าว เพื่อใช้เป็นฐานผลิตอาหารให้กับสมาชิกของผู้ออกการร่ายคอมมิวนิสต์

(ผกค.) ในช่วงยุทธภูมิเขาค้อ ผกค. จัดระบบชลประทาน โดยขุดคลองระบายน้ำจากคลองตาพระขาวสู่หน้าข้าว ฐานผลิตอาหารแห่งนี้ถูกกองกำลังทหารกองทัพภาคที่ 3 ใช้ยุทธการผาเมืองเผด็จศึก และทำลายฐานที่มั่นแห่งนี้ได้ในปี พ.ศ. 2524 ทุ่งนา ผกค. อยู่บนเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ซึ่งแยกจากเส้นทางหลักบริเวณขอบทุ่งแสลงหลวงประมาณ 500 เมตร ในช่วงปลายทางของเส้นทางศึกษาธรรมชาตินี้จะพบกระท่อมของ ผกค. ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของ ผกค. บริเวณกระท่อม และภายในกระท่อมถูกออกแบบไว้สำหรับป้องกันภัย เช่น มีบังเกอร์หลบภัย และพื้นกระท่อมมีช่องเปิดไว้สำหรับหลบหนีเข้าป่า ในจุดนี้ชาวบ้านสามารถเป็นผู้เล่าเรื่องราวในอดีตเกี่ยวกับพื้นที่ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงในพื้นที่

โลกหัวแหวน-คลองด่านช้าง-โลกเครือเขียง-ปางพวงมาลัย อยู่ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงอยู่ห่างจากทุ่งนางพญาประมาณ 15 กิโลเมตร ป่าบริเวณนี้เหมาะสมกับการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ โดยเดินป่าจากบริเวณหนองชะเม็ทต่อไปอีกประมาณ 1 กิโลเมตร จะถึงโลกหัวแหวน ซึ่งเป็นทุ่งหญ้ากว้างมีลักษณะเป็นเนินเขา ล้อมรอบด้วยป่าสน เดินต่อไปอีกประมาณ 1 กิโลเมตร จะพบทุ่งหญ้ากว้าง มีสายน้ำไหลผ่านตลอดปี เรียกว่า คลองด่านช้าง จุดนี้เคยเป็นจุดที่พักของ ผกค. ในอดีต ถัดไปประมาณ 500 เมตร จะพบทุ่งหญ้าป่าสน เรียกว่า โลกเครือเขียง จุดนี้เป็นป่าสนล้อมรอบด้วยป่าดงดิบ มีต้นไม้จัดวางตัวอย่างเป็นระเบียบ หากเดินต่อไปประมาณ 1 กิโลเมตร จะพบป่าเนินเขา เรียกว่า ปางพวงมาลัย ในบริเวณนี้เคยมีคนเอาพวงมาลัยมาแขวนไว้ตามต้นไม้ เพราะในอดีตเคยเป็นหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าม้ง ซึ่งอยู่ในป่านี้เป็นเวลานานหลายร้อยปี บริเวณหมู่บ้านเก่าแห่งนี้พบเศษถ้วยชามแตก และกะละมังใบใหญ่ของชาวม้ง ซึ่งเป็นธรรมเนียมของชาวเขาเผ่าม้งว่าเวลาเดินผ่านต้องตีกะละมังให้ดัง บริเวณนี้ตั้งอยู่ค่อนข้างห่างจากที่ทำการอุทยานฯ นักท่องเที่ยวเข้ามาถึงน้อย แต่ที่แห่งนี้ชาวบ้านรู้จักเป็นอย่างดี (กนิษฐา อู่ถาวร, 2547: 62-64)

1.2.3 วัฒนธรรม และประเพณีของชุมชนหนองแม่เฒ่า

เดือนมกราคมมีประเพณีปีใหม่เหมือนกับทุกพื้นที่ทั่วไป ทำบุญตักบาตรเพื่อสิริมงคลที่ดี

เดือนกุมภาพันธ์ (วันเพ็ญกลางเดือน 3) วันมาฆบูชา ตอนเช้าชาวบ้านขึ้นวัด ตักบาตรทำบุญ ตอนเย็นร่วมเวียนเทียน

เดือนมีนาคมประมาณต้นเดือนจะมีประเพณีพายเรือท่องป่าตามหาแมงกระพุนน้ำจืด ซึ่งจัดขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 นับตั้งแต่พบแมงกระพุนน้ำจืดครั้งแรกใน พ.ศ. 2545 และจัดต่อเนื่องเป็นประจำทุกปีต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน

เดือนเมษายนมีประเพณีสงกรานต์ และมีวันผู้สูงอายุ วันจัดงานระหว่างวันที่ 9 หรือ 10 และวันที่ 19 เมษายน เป็นประจำทุกปี เฉพาะภายในกลุ่มชุมชนคนรักป่าตำบลหนองแม่เฒ่า จะมีการแค้นกับแม่ย่า พ่อปู่ ที่ทางกลุ่มฯ ทำการบวให้แมงกระพุนน้ำจืดขึ้นมามากๆ เพื่อนักท่องเที่ยวที่มากเที่ยวจะได้ประทับใจในจำนวนของแมงกระพุนที่พบ ช่วงหลังสงกรานต์นักท่องเที่ยวเริ่ม

น้อยลงแล้วทางกลุ่มจะทำการเก็บกับแม่ย่าพ่อปู่ด้วยหมู 1 ตัว โดยทำการเก็บมาเป็นเวลา 4-5 ปี นับตั้งแต่ปี 2546

นอกจากนี้ในเดือนเมษายน โดยจะยึดเอาวันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 6 เป็นหลัก จะมีการตักบาตร ทำบุญกลางบ้านในช่วงเช้า เป็นการต่อชะตาสะเดาะเคราะห์ให้กับหมู่บ้านที่ชาวบ้านอยู่ กิจกรรมในช่วงสายจะเป็นการเลี้ยงปี การเลี้ยงปี คือ การเซ่นไหว้เจ้าที่เจ้าทางให้ปกปักรักษาให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขในพื้นที่ที่ชาวบ้านอยู่ ซึ่งในหมู่บ้านหนองแม่ย่าจะนับถือแม่ย่า แล้วจึงเลี้ยงแม่ย่ากับพ่อปู่ที่ชาวบ้านนับถือว่าเป็นเจ้าที่เจ้าทางที่คอยดูแลหมู่บ้าน

เดือนพฤษภาคม วันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 6 ประมาณต้นเดือนหรือบางปีอาจจะอยู่ในช่วงปลายเดือนพฤษภาคม (วันเพ็ญกลางเดือน 6) วันวิสาขบูชา ตอนเช้าขึ้นวัดตักบาตรทำบุญ ตอนเย็นร่วมเวียนเทียน

เดือนกรกฎาคม เป็นวันเข้าพรรษา ตอนเช้าขึ้นวัดตักบาตรทำบุญ ตอนเย็นร่วมเวียนเทียน

เดือนกรกฎาคม (วันเพ็ญกลางเดือน 8) วันอาสาฬหบูชา ตอนเช้าขึ้นวัดตักบาตรทำบุญ

เดือนกันยายน (เดือน 10) จะมีประเพณีสารทไทย เป็นเดือนที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่า ยมบาลมีการปล่อยญาติวิญญานให้ออกมารับเอาส่วนบุญ จึงมีการนำของคาวหวานต่าง ๆ มาทำบุญ และให้ทานกันที่วัด ขนมหสำคัญที่ชาวบ้านนำมาทำบุญ เช่น ขนมลา ขนมเทียน ขนมต้ม เป็นต้น กิจกรรมตรงกับวันแรม 8 ค่ำ เดือน 10 และวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านจะกำหนดทำพิธีเพียงหนึ่งวัน แตกต่างกันไปในแต่ละปี

เดือนตุลาคม (เดือน 11) เป็นวันออกพรรษา ช่วงนี้จะมีการทอดกฐิน

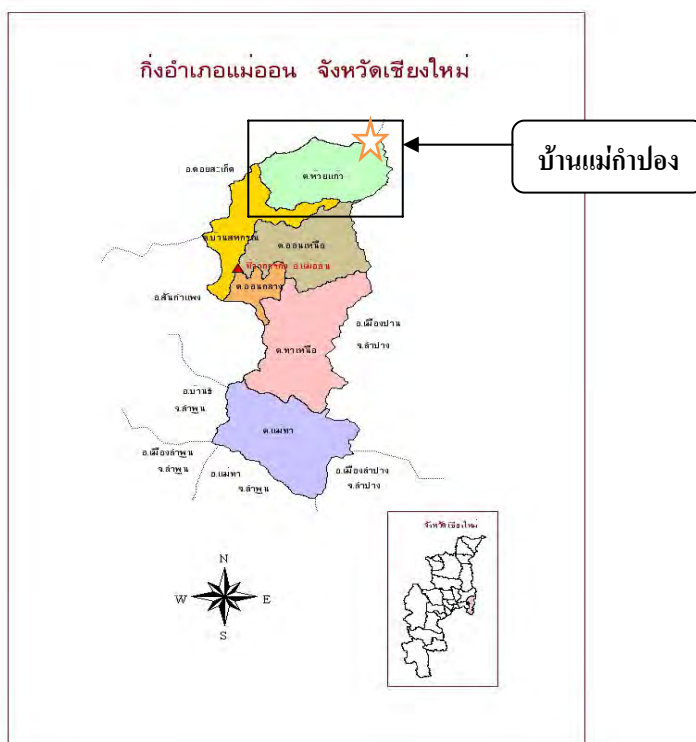
เดือนพฤศจิกายน มีประเพณีแข่งเรือภูเขาร่วมกับหมู่บ้านในตำบลหนองแม่ย่าจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีที่หมู่บ้านมาตุลี และในวันเพ็ญกลางเดือน 12 เป็นประเพณีวันลอยกระทงที่ลำน้ำเข็ก เป็นการขอบุญลำน้ำเข็กที่ช่วยหล่อเลี้ยงหมู่บ้านให้มีน้ำในการเกษตร และการอุปโภค

ภาพศาลย่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองหมู่บ้านและชาวบ้านหนองแม่ย่า

แผนที่อำเภอแม่ออน

แผนภาพที่ 29 แผนที่อำเภอแม่ออน (แหล่งที่มา : <http://www.amphoe.com/>)

บ้านแม่กำปองตั้งอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งตั้งอยู่ในตอนเหนือของประเทศไทย เมื่อดูแผนที่จังหวัดเชียงใหม่ (แผนภาพที่ 33) มีอาณาเขตติดต่อกับ 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปาง จังหวัดลำพูน และจังหวัดตาก จังหวัดเชียงใหม่เป็นจังหวัดที่ได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวทั่วประเทศถึงความสวยงามของภูมิทัศน์ วัฒนธรรม ศิลปะ ประเพณี ตามความหลากหลายของที่ตั้ง อำเภอแม่ออน (แผนภาพที่ 34) ท้องที่อำเภอแม่ออน เดิมเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอสันกำแพง ทางราชการได้แบ่งพื้นที่การปกครองออกมาตั้งเป็นกิ่งอำเภอแม่ออน ตามประกาศกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2537 โดยมีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2537 ต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะขึ้นเป็นอำเภอแม่ออน ในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2550 มีที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากตัวจังหวัดเชียงใหม่ ระยะทางประมาณ 40 กิโลเมตร มีสถานที่ท่องเที่ยวทางเกษตร ชมและศึกษาสวนไม้ดอกไม้ประดับ ไร่ข้าวโพด สวนชา นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น บ่อน้ำพุร้อน ถ้ำเมืองออน น้ำตกแม่ลาย เป็นต้น ซึ่งบริเวณตอนเหนือของอำเภอแม่ออน เป็นที่ตั้งของบ้านแม่กำปอง (แผนภาพที่ 35) หมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อันมีความหลากหลายในพื้นที่ให้ชมศึกษา เช่น วัฒนธรรมชุมชน วิถีชีวิต ธรรมชาติ เป็นต้น มีบ้านพัก Homestay รับรองนักท่องเที่ยวที่ต้องการสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน มีกิจกรรมให้เข้าร่วม เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ คนตรีพื้นเมือง เดินป่า เป็นต้น

หรือรับจ้างเก็บเมี่ยงที่บ้านแม่กำปอง ชาวบ้านส่วนใหญ่ในบ้านแม่กำปองจึงเป็นชาวพื้นเมืองแถบอำเภอดอยสะเก็ดที่อพยพมาประกอบอาชีพปลูกเมี่ยง และบางคนได้แต่งงานกับคนในพื้นที่บ้านแม่กำปองเดิม โดยบ้านแม่กำปองมีระยะเวลาการก่อตั้งชุมชนกว่า 100 ปี

ชาวบ้านแม่กำปองประกอบอาชีพหลักทางการเกษตร มีอาชีพดั้งเดิมของหมู่บ้าน คือ การทำสวนเมี่ยง ต้นเมี่ยงเป็นทรัพยากรดั้งเดิมของพื้นที่ตั้งหมู่บ้าน เพราะต้นเมี่ยงเป็นพืชที่สามารถเติบโตได้พร้อมกับต้นไม้ชนิดอื่น และเมื่อมีชาวบ้านจากถิ่นอื่นอพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านหรือเข้ามารับจ้างเก็บใบเมี่ยงทำให้ความต้องการใบเมี่ยงมีจำนวนเพิ่มขึ้น ชาวบ้านจึงปลูกต้นเมี่ยงเพิ่มเพื่อเป็นรายได้หลักของครอบครัวจนถึงปัจจุบัน (พรมมินทร์ พวงมาลาและคณะ, 2547: 60-61)

จากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้น ชาวบ้านจึงรวมตัวกันสร้างวัดประจำหมู่บ้านขึ้นราว พ.ศ. 2473 เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นสถานที่รวมตัวกันของสมาชิกในชุมชน คือ วัดแม่กำปอง ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดคันธาพุทธยา” ตามชื่อเจ้าอาวาสคนแรกของวัดแม่กำปอง

เมื่อเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในบ้านเมือง อันเกิดจากความขัดแย้งทางความคิดที่ค่อนข้างรุนแรง นับตั้งแต่ พ.ศ. 2516 ทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันเรื่อยมาจากการมีความคิดเห็นไม่ตรงกันของอุดมการณ์ทางการเมือง จนในวันที่ 6 ต.ค. พ.ศ. 2519 แนวร่วมถูกปราบปรามอย่างรุนแรงจนต้องหนีเข้าป่าอยู่ตามเขตงานทั่วประเทศ ในบริเวณเขตพื้นที่หมู่บ้านแม่กำปองเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่มียุทธศาสตร์จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และนักศึกษาแถบภาคเหนือเข้ามาตั้งที่พักหลบภัยอยู่ในพื้นที่แถบนี้ เนื่องจากบ้านแม่กำปองเป็นพื้นที่ดอยสูง มีป่าไม้มาก การเดินทางลำบาก ด้วยเหตุนี้ทำให้บ้านแม่กำปองถูกจัดให้เป็นพื้นที่สีชมพู วิธีที่รัฐบาลใช้แบ่งพื้นที่ตามระดับความเข้มแข็งของฝ่ายคอมมิวนิสต์ และมีการปะทะกับเจ้าหน้าที่รัฐในพื้นที่บ้านแม่กำปอง เมื่อ พ.ศ. 2521 แต่ชาวบ้านแม่กำปองไม่ได้เข้าร่วมแต่อย่างใด เมื่อสถานการณ์ปัญหาเริ่มคลี่คลาย ใน พ.ศ. 2523-2524 ลัทธิคอมมิวนิสต์ล่มสลาย ปัญหาเบาบาง บ้านเมืองเริ่มสงบ

ด้วยความห่วงใยในราษฎร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จเยี่ยมหมู่บ้านแม่กำปองในปี พ.ศ. 2524 และมีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการพัฒนาหลวงตึนตัก ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับก่อสร้างศูนย์พัฒนาโครงการหลวงตึนตัก เป็นจำนวนเงิน 300,000 บาท เพื่อที่จะให้ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงตึนตักเป็นศูนย์พัฒนาสาธิต และส่งเสริมการพัฒนาอาชีพการเพาะเห็ดหอม และกาแฟเป็นอาชีพเสริมให้แก่ราษฎรในพื้นที่ นอกเหนือจากการปลูกเมี่ยง ด้วยเหตุที่ว่าในบริเวณพื้นที่มีไม้ก่อเป็นจำนวนมากเหมาะสมในการเพาะเห็ดหอม ซึ่งจัดเป็นวัสดุพื้นบ้านที่เกษตรกรสามารถหาได้ง่ายประการหนึ่ง การเพาะเห็ดหอมนั้นไม่สิ้นเปลืองพื้นที่ในการเพาะอีกประการหนึ่ง นอกจากนี้ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงตึนตัก ได้นำพระราชทรัพย์ส่วนหนึ่งที่ได้รับพระราชทานมาใช้จ่ายในการซื้อที่ดินของราษฎร ที่ปล่อยให้เป็นที่รกร้างว่างเปล่าสำหรับใช้เป็นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงตึนตัก

ด้วยเหตุนี้ นอกจากการทำเหมือง บ้านแม่กำปองจึงมีการเกษตรด้านอื่น เช่น การปลูกกาแฟ พันธุ์อาราบิก้า เป็นต้น ด้วยการส่งเสริมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงตีนตก โดยชาวบ้านจะเก็บผลผลิตเมล็ดกาแฟสดส่งขายให้พ่อค้าหรือ โครงการหลวง จากการที่โครงการหลวงตีนตกเข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านแม่กำปองปลูกกาแฟ ชาวบ้านจึงมีรายได้ที่ได้รับจำนวนเพิ่มขึ้นกว่าเดิม และด้วยสภาพพื้นที่ของหมู่บ้านที่เป็นเขตภูเขาสูง ทำให้ชาวบ้านแม่กำปองไม่สามารถผลิตข้าวไว้รับประทานได้เอง

นอกจากโครงการหลวงตีนตก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำริให้ราษฎรมีไฟฟ้าใช้ ทำให้เกิดโครงการพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำหมู่บ้านชนบท จ.เชียงใหม่ ใน พ.ศ. 2525 โดยกรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน (พพ.) กระทรวงพลังงาน ได้ติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าขนาด 20 กิโลวัตต์ และสนับสนุนงบประมาณด้านวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้าง โดยชาวบ้านร่วมออกแรงในการก่อสร้างและติดตั้ง หัวสูบน้ำท้องถิ่นมาร่วมกันก่อสร้างตั้งแต่ฝายกั้นน้ำ ต่อท่อส่งน้ำเข้าเครื่องปั่นไฟ เดินสายไฟ ตั้งเสาไฟฟ้า และต่อเข้ามิเตอร์ของแต่ละหลังคาเรือน ทำให้บ้านแม่กำปองมีแสงสว่างใช้ในยามค่ำคืน

ใน พ.ศ. 2526 กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน (พพ.) กระทรวงพลังงาน มอบโรงไฟฟ้าพลังน้ำให้ชุมชนเป็นผู้ดูแลจัดการ พร้อมทั้งให้ความรู้ในการควบคุม การบำรุงรักษา ระบบกำเนิดไฟ จนกระทั่งชาวบ้านสามารถเข้าใจการทำงานของระบบปั่นไฟ สายไฟ และเชื่อมมิเตอร์ต่างๆ ได้อย่างชำนาญและสามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ ภายหลังทางชุมชนมีแนวคิดร่วมจดทะเบียนจัดตั้งเป็น “สหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงบ้านแม่กำปองจำกัด” การมีไฟฟ้าใช้ทำให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านแม่กำปองดีขึ้นในด้านการอำนวยความสะดวก ในการประกอบอาชีพที่ต้องใช้แสงสว่างในเวลาทำการนั่งเหมืองในเวลากลางคืนและการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน

ด้านการศึกษาของเด็กในวัยเรียนบ้านแม่กำปองนั้น เดิมหมู่บ้านมีโรงเรียนวัดแม่กำปองเปิดสอนระดับประถม ตั้งแต่ พ.ศ. 2490 แต่ในปัจจุบันเด็กนักเรียนบ้านแม่กำปองต้องเดินทางไปเรียนหนังสือที่บ้านห้วยแก้วตั้งแต่ชั้นเด็กเล็ก เหตุเพราะ โรงเรียนวัดแม่กำปองได้ปิดตัวลงใน พ.ศ. 2549 เนื่องจากเด็กในวัยเรียนของบ้านแม่กำปองมีจำนวนน้อย อันเป็นผลมาจากการคุมกำเนิดของคู่สมรสที่ไม่ต้องการมีบุตร/ต้องการมีบุตรน้อย/แต่งงานกับคนต่างพื้นที่จึงย้ายไปอยู่ที่อื่น ทำให้เด็กในบ้านแม่กำปองที่อยู่ในวัยเรียนมีจำนวนลดลง โรงเรียนวัดแม่กำปองจึงปิดตัวลงด้วยเหตุที่มีจำนวนของนักเรียนน้อยเกินไป เด็กนักเรียนบ้านแม่กำปองจึงต้องย้ายไปเรียนที่โรงเรียนบ้านห้วยแก้ว ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านแม่กำปองมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีหน่วยแพทย์เคลื่อนที่เข้ามาตรวจรักษาเป็นประจำ มีน้ำประปาภูเขาใช้ทั่วทั้งหมู่บ้าน ทุกปางมีเตาเผาขยะประจำ มีการรณรงค์ให้ทุกบ้านใช้ห้องสุขาให้ถูกต้องตามหลักสุขอนามัยเพื่อสุขภาพอนามัยที่ดี ใช้การประกาศ

ข่าวสารผ่านเสียงตามสายประชาสัมพันธ์ถึงโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ อย่างสม่ำเสมอให้ชาวบ้านได้รับทราบและร่วมกันป้องกัน นอกจากการประชาสัมพันธ์ตามเสียงตามสายถึงโรคภัยไข้เจ็บที่ควรป้องกัน บ้านแม่กำปองใช้การประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายในการบอกข่าวให้กับสมาชิกชุมชนในการเรียกประชุมเพื่อปรึกษาในเรื่องการพัฒนาหมู่บ้านอย่างมีส่วนร่วม

ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของหมู่บ้านแม่กำปอง อันเป็นวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตดั้งเดิมของท้องถิ่นหรือประเพณีวันสำคัญทางศาสนา ชาวบ้านแม่กำปองยังคงรักษาและปฏิบัติตามเป็นอย่างดี ทั้งหมดในรอบ 12 เดือนของบ้านแม่กำปอง เช่น เดือนมกราคมหรือเดือนสี่เป็ง ในวันขึ้น 15 ค่ำ พิธีตามข้าวใหม่ ใสบัตรข้าวสาร และข้าวสุกหลังฤดูเก็บเกี่ยว ทานขันข้าวใหม่ เดือนเมษายน ซึ่งเป็นวันปีใหม่เมืองล้านนาหรือประเพณีสงกรานต์ มีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การถวายทานต้นเงิน เดือนพฤศจิกายนหรือเดือนยี่เป็ง ซึ่งเป็นประเพณีลอยกระทง ทานสลากภัตการ การเข้าโสสานกรรมปอยหลวง เป็นต้น (พรมมินทร์ พวงมาลา, 2547: 64-66)

การเดินทางเข้าสู่บ้านแม่กำปองปัจจุบันค่อนข้างสะดวก เพราะมีเส้นทางเป็นถนนลาดยางตลอดเส้นทาง ซึ่งแตกต่างจากอดีตที่การเดินทางค่อนข้างลำบาก เพราะถนนเป็นดินลูกรังทั้งหมด โดยเฉพาะหน้าฝนการเดินทางค่อนข้างอันตราย เนื่องจากเส้นทางเป็นหุบเขาสูงชันมีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมอยู่หนาแน่น อีกทั้งมีสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในบริเวณป่าของหมู่บ้าน หากการเดินทางล่าช้ากว่ากำหนด ฝนตกก่อนเดินทางไปจุดหมายปลายทาง การพักระหว่างทางในบริเวณที่มีสัตว์ป่าชุกชุมอาจได้รับความปลอดภัยน้อย เนื่องจากบ้านแม่กำปองมีระยะทางห่างจากอำเภอแม่ออนประมาณ 20 กิโลเมตรถือว่าค่อนข้างไกลหากเปรียบเทียบกับสมัยก่อนที่ต้องเดินทางด้วยเท้า และการใช้วัวต่างม้าต่าง ในปัจจุบันการเดินทางสะดวกขึ้นและมีสัญญาณโทรศัพท์รับได้บางเครือข่ายโดยอาศัยสายส่งจากไฟฟ้าพลังน้ำ หากขาดกระแสไฟฟ้าสัญญาณโทรศัพท์จะไม่สามารถใช้งานได้

สภาพการตั้งบ้านเรือนของบ้านแม่กำปองมีลักษณะขนานไปกับภูเขา

จากการสัมภาษณ์สภาพพื้นที่ของชุมชนบ้านแม่กำปองเพิ่มเติมจากชาวบ้านแม่กำปองทำให้ทราบว่าพื้นที่ที่ผู้วิจัยเห็นในปัจจุบันได้รับการพัฒนาอย่างมาก ซึ่งเห็นได้จากการมีถนนคอนกรีตรอบหมู่บ้าน โดยที่เส้นทางของหมู่บ้านสามารถขับรถผ่านไปจังหวัดลำปางได้เลยโดยไม่ต้องใช้เส้นทางอ้อมโดยการย้อนกลับไปในตัวเมืองเชียงใหม่อีก การมีคลื่นสัญญาณโทรศัพท์เคลื่อนที่บางคลื่นที่อาศัยสายส่งจากพลังงานไฟฟ้าพลังน้ำ สภาพบ้านเรือนที่สร้างให้เข้ากับวัสดุอุปกรณ์ท้องถิ่น

“จากสภาพเดิมแต่ก่อน บ้านเรือนที่อยู่กันกระต๊อบก็มี เป็นหยังก็มี บัดเดี๋ยวนี้ บ้านเรือนก็ดูมีความแข็งแรงมั่นคงมากขึ้น มีอาชีพที่ดีขึ้นมีรายได้ อาชีพเดิมก็ยังบ่ละเตื่อ มีทั้งอาชีพเดิม อาชีพเสริม มีรายได้หลักรายได้รอง สิ่งที่เขาเคยบ่มีเดี๋ยวนี้ก็คือว่ามีขึ้นมา...แม่น้ำจะไหลผ่านทางตั้งแต่บนลงมาเลยนะ ตั้งแต่ น้ำตกลงมาเลย น้ำตกก็จะมาผ่านหมู่บ้านนี้เลยสุดทางบ้านท้ายบ้าน ไปกันฝายน้ำแล้วก็เอาไปทำไฟฟ้าละเนาะ”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2551)

“แต่ก่อนบ่แม่นถนนหนทางแบบอี้ ไฟฟ้าบ่ใจมี โทรศัพท์มือถือก็บ่มี แต่ก่อนมันอยู่กันแบบป่าๆ ถนนหนทางก็เป็นฮ่อมบ่ค่อยๆ ใจจืดต่าง ต่างขึ้นมา ขนปูนขนวัสดุทุกสิ่งทุกอย่างก็มันบ่ใจยังอี้ แต่บัดเดี๋ยวนี้ มันสะดวกสบายมาเยอะ ที่เหมือนเก่าก็วิถีชีวิตคนเขาบางกลุ่มยังเหมือนเก่า การเข้าป่ายังเหมือนเก่า ความประเพณีด้านวัฒนธรรมก็ยังเหมือนเก่าอยู่ แม่กำปองจะอยู่ระหว่างช่วงภูเขา จะอยู่ถัดขึ้นมาเรื่อยๆ พื้นที่ทำกินของจาวแม่กำปองมัน บ่กว้างหรอก แต่ว่ามันยาวขึ้นไปจนถึงเขาปูน ยาวแต่มันบ่กว้าง”

(พระองค์อาจ ปัญญาโร, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“แต่ก่อนไม่เป็นแบบนี้ แต่ก่อนนี้ลำบาก ถนนแค่นี้ (ชี้ไปที่ทางเดินขนาดเล็กมีกระดานเรือ-ผู้วิจัย) เมียงเนื้อใช้ม้าต่างวัวต่าง เอาของมาขาย มีข้าวสารพริกเกลือ แล้วก็มันจะกินพริกกินเกลือเนื้อต้องสั่งจากม้าต่างวัวต่าง...บ้านดั้งเดิมจะเป็นไม้ไผ่ สมัยก่อนมุงคา มุงด้วยหญ้าคา เป็นฮ้องว่าตูป คิดแก้ใจกันมา เพราะว่าบ้านที่เป็นไม้ไผ่ไม่นานมันก็ผุพัง”

(บุญเส่ง ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“ที่เห็นเป็นป่าเป็นภูเขานี้ละ ล้อมรอบเราเนี่ยเป็นเมียงหมด ทั้งลุ่มปลูกเมียงหมดนะ คือว่าอาศัยซึ่งกันและกัน ต้นไม้นะ บ่ว่ากาแฟ ต้นเมียง ปลูกไปตามร่มไม้ได้...บ่ใจล้มเป็นไฮ่แล้วปลูกเมียงอย่างเดียว บ่ใจคือว่าปลูกพื้พาสัยกันได้ อยู่ด้วยกันนั้นแหละ”

(นิคม ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

ประชากรในบ้านแม่กำปองบางส่วนเป็นคนที่อยู่ในพื้นที่ไกลออกไปแต่เมื่อสมัยก่อนมีพื้นที่มากพอและค่อนข้างจะมีคนอยู่เบาบางจึงมีการชักชวนคนให้เข้ามาอยู่เพิ่มขึ้น

“ถ้าเป็นสมัยก่อน ที่เดี๋ยวนี้อาจารย์มีคนเดี๋ยวนะ ครอบครัวเดียวเป็นของชายเที่ยง แล้วบ้านที่ผมอยู่ที่เป็นที่ของเขา แล้วสมัยก่อนบ้านนะ โนนหลังหนึ่งนี่หลังหนึ่งมันไกล แล้วท่านบอกว่ามาอยู่ที่นี่ มาอยู่ด้วยกันมีความอบอุ่นดี มีปัญหาอะไรจะได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

บ้านแม่กำปอง พ.ศ. 2551 มีประชากรประมาณ 418 คน เป็นชาย 216 คน หญิง 202 คน ชาวบ้านนิยมตั้งบ้านเรือนใกล้ชิดกัน ตามบริเวณที่ราบเขาใกล้ลำห้วยเป็นกลุ่ม บ้านเรือนแบบดั้งเดิมใช้ไม้จากป่าทำเป็นตัวบ้านและหลังคา สร้างเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวได้ดูสูงเพื่อใช้ประโยชน์ในการเก็บของ กลุ่มบ้านเรือนของชาวบ้าน เรียกว่า ป้อก หรือป่าง ทั้งหมด 6 ป่าง รวม 131 หลังคาเรือน

1. ป่างนอก	มีบ้านเรือน	30	หลังคาเรือน
2. ป่างกลาง	มีบ้านเรือน	19	หลังคาเรือน
3. ป่างขน	มีบ้านเรือน	19	หลังคาเรือน
4. ป่างโตน	มีบ้านเรือน	15	หลังคาเรือน
5. ป่างใน(1)	มีบ้านเรือน	9	หลังคาเรือน
6. ป่างใน(2)	มีบ้านเรือน	36	หลังคาเรือน

บ้านแม่กำปองมีผู้ใหญ่บ้าน นับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งหมด 13 คน ได้แก่

1. นายแก้ว	จันทร์วัน	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2484-2488
2. นายตา	(ไม่ทราบนามสกุล)	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2489-2493
3. นายคำ	สิงโต	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2494-2498
4. นายตา	กันทา	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2499-2503
5. นายสี	พากรทิพย์	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2504-2508
6. นายปิ่น	พวงมาลา	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2509-2513
7. นายอ้าย	จิโน	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2514-2518
8. นายจัน	วงศ์เสน	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2519-2523
9. นายคำ	อุ้นเรือน	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2524-2528
10. นายนวล	พวงย้อยแก้ว	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2529-2533
11. นายบุญรัตน์	อุ้นคำเมือง	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2534-2538
12. นายพรมมินทร์	พวงมาลา	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2539-2543
13. นายสมศักดิ์	พวงเรือนแก้ว	ดำรงตำแหน่ง	พ.ศ.2544- ปัจจุบัน (2551)

2.2 ข้อมูลการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนแม่กำปอง

2.2.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนแม่กำปอง

ธรรมชาติมากล้น	ผู้คนน้ำใจดี
มากมีดอกไม้เมืองดิน	สู่ถิ่นเมี่ยงชาและกาแฟ
มียาแก้สมุนไพรร	ชื่นน้ำใจน้ำตกเย็น
เห็นวิวทิวเขาสวย	ร่วมรื่นด้วยสวนสนบนม่อนล้าน
	(ที่มา: ศูนย์แนะนำการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปอง)

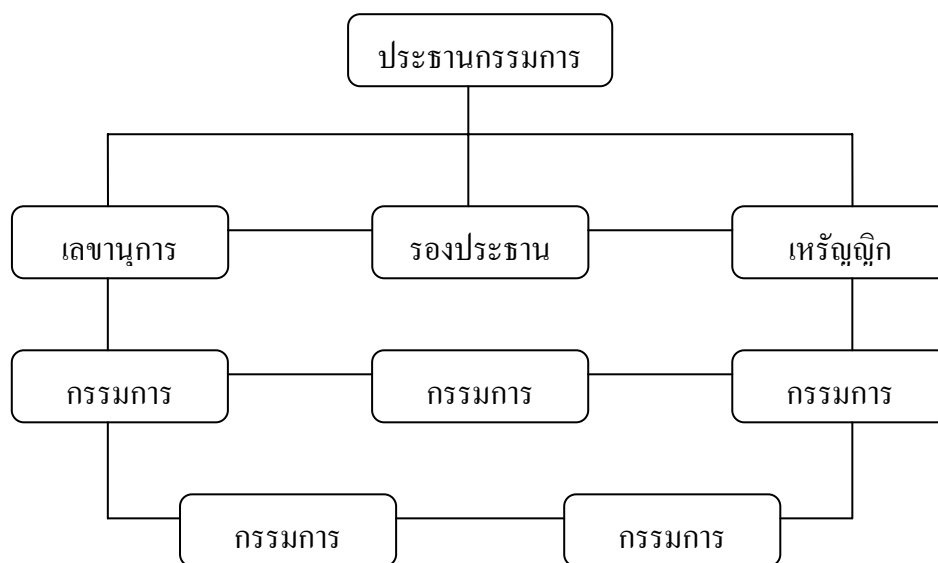
หมู่บ้านแม่กำปองอยู่ห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ประมาณ 50 กิโลเมตร ทรัพยากรธรรมชาติบริเวณหมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์ และหมู่บ้านแม่กำปองเริ่มดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้ทรัพยากรของหมู่บ้านเป็นฐานในการท่องเที่ยวอย่างจริงจังมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 โดยเริ่มการจัดการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี ผสานด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในป่าของหมู่บ้าน รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในการชมและร่วมเก็บใบเมี่ยงกับชาวบ้าน แต่เนื่องจากในช่วงเริ่มดำเนินการหมู่บ้านแม่กำปองยังไม่มีความพร้อมในเรื่องการจัดการอย่างเป็นระบบ จึงเกิดปัญหาขึ้น เช่น ปัญหาขยะ พืชพันธุ์ไม้เสียหาย วัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาอย่างรวดเร็ว เป็นต้น ชาวแม่กำปองตั้งรับไม่ทัน อีกทั้งชาวบ้านไม่มีข้อมูลความรู้ที่ถูกต้องที่จะบอกหรือรับมือกับนักท่องเที่ยว

จากปัญหาที่พบ ชุมชนเริ่มต้นกำหนดบทบาท รูปแบบ และมีการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบมากขึ้น เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนในหมู่บ้าน การดำเนินงานอยู่ในรูปแบบของกลุ่มจัดการท่องเที่ยว โดยมีคณะกรรมการเป็นผู้บริหารและกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการจัดกิจกรรมศึกษาวิถีชีวิตชุมชน การบริการโฮมสเตย์ และบริการนำเที่ยวจากมัคคุเทศน์ท้องถิ่น เรื่องการจัดสรรรายได้ หลังหักค่าใช้จ่ายเป็นการบริหารจัดการในรูปแบบของสหกรณ์ รายได้จะผ่านระบบสหกรณ์ไฟฟ้าของหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านทุกคนเป็นสมาชิกอยู่แล้ว และจะได้รับเงินปันผลในสิ้นปี ทำให้รายได้จากการท่องเที่ยวกระจายสู่สมาชิกทุกคนในหมู่บ้าน

รูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชนแม่กำปอง เป็นการท่องเที่ยวและศึกษาการประกอบอาชีพทำสวนเมี่ยงสวนกาแฟ การเสนอความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร และการดูแลสุขภาพกับนักท่องเที่ยว การเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนในระบบนิเวศดอยสูง ศึกษาการสืบทอดวัฒนธรรมการผลิตเมี่ยงมานานนับร้อยปี และท่องเที่ยวธรรมชาติ เช่น น้ำตกแม่กำปอง ดอยม่อนล้าน ซึ่งสามารถมองเห็นทิวทัศน์ได้ถึง 3 จังหวัด คือ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับธรรมชาติในเส้นทางเดินป่าของชุมชน

การจัดการรายได้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านแม่กำปอง ถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของสหกรณ์การไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปองจำกัด เนื่องจากชาวบ้านแม่กำปองเป็นสมาชิกของสหกรณ์ทุกหลังคาเรือน รายรับหลังหักค่าใช้จ่ายจะเป็นของสหกรณ์ และทุกสิ้นปีเมื่อมีการสรุปงบการเงิน หากสหกรณ์ไฟฟ้ามีกำไร กำไรที่ได้จะถูกปันผลให้แก่สมาชิกสหกรณ์ไฟฟ้าทุกคน เป็นการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างทั่วถึง เป็นส่วนหนึ่งของระบบการบริหารจัดการรายได้ที่ได้รับจากทรัพยากรของหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าทรัพยากรหมู่บ้านเป็นของชาวบ้านแม่กำปองทุกคน เพราะทุกคนได้ช่วยกันดูแลรักษาและช่วยกันพัฒนา เช่น การร่วมกันทำแนวกันไฟ เพื่อป้องกันไฟป่า รักษาพืชสมุนไพร รักษาต้นไม้ รักษาต้นเมี่ยงซึ่งเป็นทรัพยากรในการประกอบอาชีพหลักของชาวบ้านแม่กำปอง (พรหมินทร์ พวงมาลาและคณะ, 2547: 87)

โครงสร้างคณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปอง

ภาพที่ 31 โครงสร้างคณะกรรมการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนแม่กำปอง, 2551

โครงสร้างคณะกรรมการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปอง ภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกคน มีคณะกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนชาวบ้านในการบริหารจัดการท่องเที่ยว การจัดสรรรายได้ และการกำหนดแนวทางในการจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยความเห็นชอบจากชาวบ้านแม่กำปองเป็นการคัดเลือกจากชาวบ้านแม่กำปอง ที่ได้รับการคัดเลือกจากที่ประชุมของหมู่บ้านโดยการเสนอชื่อบุคคลที่มีความเหมาะสมกับตำแหน่ง ซึ่งชาวบ้านแม่กำปองทราบกันดีว่าบุคคลที่ตนเสนอเลือกเพื่อเป็นตัวแทนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวมีอุปนิสัยอย่างไร มีความเหมาะสมกับตำแหน่งมากน้อยเพียงใด มีความรับผิดชอบ และความสามารถเหมาะสมกับตำแหน่งหรือไม่ ซึ่งชาวบ้านจะเสนอชื่อที่มีความเหมาะสมกับตำแหน่ง และร่วมกันยกมือเพื่อลงคะแนนเสียงคัดเลือก ซึ่งบุคคลที่ถูกคัดเลือกรับตำแหน่งได้จากการลงเสียงประชามติ ทำให้เป็นที่ยอมรับของคนส่วนมากในหมู่บ้าน โดยในการทำงานย่อมได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี และการที่คณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยวเป็นคนที่หมู่บ้านยอมรับถึงสภาพปัญหา และความต้องการของหมู่บ้านได้เป็นอย่างดีเพราะเป็นคนในพื้นที่ คณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยวเชิงนิเวศถือว่าเป็นตัวแทนของสมาชิกหมู่บ้าน เพราะประโยชน์ที่จะเกิดจากการท่องเที่ยว ทุกคนในบ้านแม่กำปองจะต้องเป็นผู้ร่วมรับผิดชอบทั้งหมดไม่ว่าคิดหรือชอบ ในการปฏิบัติงานจะต้องมีความรับผิดชอบ และความเสียสละสูงเพราะการบริหารงานเกี่ยวข้องกับทรัพยากรของหมู่บ้านทั้งหมดที่มีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันทั้งหมด เช่น ต้นไม้เป็นบ่อเกิดของสายน้ำ การรักษาดินไม้ไว้ย่อมมีการทำแนวกันไฟป้องกันไฟป่า และปลูกต้นไม้เพิ่มเติมเสริมในส่วนที่ใช้ไป กรรมการจึงต้องหางบประมาณมาจัดซื้อต้นไม้ในการปลูกต้นไม้ทดแทน เป็นต้น

กฎระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปอง

ระเบียบ ข้อบังคับของกลุ่มเป็นระเบียบ มาตรการของคนในชุมชน และระเบียบปฏิบัติ สำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนได้ร่วมกันกำหนด จากการประชุม และให้สมาชิกชุมชนเสนอข้อ ระเบียบต่างๆ ร่วมกัน และลงมติคัดเลือกระเบียบ เพื่อกำหนดเป็นระเบียบข้อปฏิบัติในชุมชนและ สำหรับนักท่องเที่ยว

มาตรการรักษาความปลอดภัยให้ชุมชนและนักท่องเที่ยว

1. การมาเที่ยวแบบโฮมสเตย์ต้องแจ้งให้คณะกรรมการรับทราบล่วงหน้าไม่น้อยกว่า 2 วัน
2. ห้ามพกพาอาวุธทุกชนิดเข้ามาในหมู่บ้าน
3. เมื่อเข้ามาในเขตของหมู่บ้านไม่ให้ขับรถเร็วเกิน 35 กม./ชม. ให้ระวังภัยตามป้ายเตือน และให้อจอดรถชิดขอบทางพอให้คันอื่นสวนมาได้ หรือตามจุดที่กำหนดไว้
4. การเดินป่าต้องมีมัคคุเทศก์/ผู้นำทางของหมู่บ้านเข้าร่วมทุกครั้ง โดยใช้ 1 คน ต่อ นักท่องเที่ยวไม่เกิน 5 คน

มาตรการอนุรักษ์ บริเวณอาคารสถานที่

1. ไม่ให้ทิ้งขยะ สิ่งปฏิกูล บริเวณสาธารณะ หรือในลำห้วย ฝาฝืนปรับตามกฎหมาย
2. จัดตั้งร้านค้า สิ่งของ ในที่สาธารณะตามจุดที่กำหนดไว้
3. ไม่ให้นำอาหาร เครื่องดื่ม เข้าไปกินในบริเวณที่กำหนดห้าม
4. เจ้าของบ้านเรือนต้องปรับปรุง ตกแต่งบ้านของตนเอง ให้สะอาดถูกสุขลักษณะเสมอ
5. ช่วยกันจัดหาไม้ดอก ไม้ประดับมาปลูกตกแต่ง บริเวณบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ให้สวยงาม

มาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

1. ใ้ไม่อนุญาตให้บุกรุกพื้นที่ทำกิน เกินขอบเขตครอบครองของตนเองตามกฎหมาย หรือ สิทธิที่มีอยู่เดิม
2. ไม่ตัดต้นไม้ นอกเขตพื้นที่สิทธิของตนเอง หรือหากเป็นเขตสิทธิพื้นที่ของตนเองต้องได้ รับการพิจารณา และได้รับอนุญาตจากกรรมการหมู่บ้านก่อนทุกครั้ง
3. ไม่ทำลายพรรณไม้ทุกชนิด หรือตัดไม้ทำลายป่า ยกเว้นต้นไม้ที่ปลูกทดแทนได้ในเวลา สั้นและต้องไม่กระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม อยู่ในความดูแลของคณะกรรมการหมู่บ้าน

มาตรการอนุรักษ์แม่น้ำลำห้วย

1. ไม่ให้ปลูกสิ่งก่อสร้างส่วนบุคคล ใกล้ลำห้วยเกินกว่า 2 เมตร
2. ไม่ให้ทิ้งขยะ สิ่งปฏิกูลอื่นใดลงในลำห้วย ฝาฝืนปรับตามกฎหมาย
3. ไม่ให้ทิ้งน้ำเสีย สิ่งสกปรกลงในลำห้วย หรือก่อนได้รับการบำบัดให้สะอาด
4. ไม่ให้มีการปรับปรุง/เปลี่ยนแปลงเส้นทางเดินของลำห้วย เพื่อประโยชน์ของตนเอง

มาตรการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์ป่า

1. ห้ามล่า จับ ทำลาย สัตว์ป่าทุกชนิด
2. กำหนดให้พื้นที่ในหมู่บ้านเป็นเขตอภัยทาน ปลอดจากการล่าสัตว์ ทำลายและรังแก สัตว์ป่าทุกชนิด

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านแม่กำปอง

วันแรกที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงบ้านแม่กำปอง ผู้นำหมู่บ้าน เจ้าของบ้านพัก และผู้นำเที่ยวจากชุมชนทำการต้อนรับนักท่องเที่ยว ผู้นำหมู่บ้านชี้แจงข้อมูลของบ้านแม่กำปองให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบ จากนั้นเจ้าของบ้านพำนักนักท่องเที่ยวเข้าบ้านพักหลังจากเก็บสัมภาระจะมีผู้นำเที่ยวของหมู่บ้านพานักท่องเที่ยวชมแหล่งเรียนรู้ภายในหมู่บ้าน ภูมิทัศน์ของชุมชน เช่น ศึกษาวิถีการหมักเมี่ยง ชมวิธีการทำหมวก วิธีการทำเครื่องเรือนไม้ไผ่ งานจักสาน การทำสมุนไพร วิธีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่างๆ ของชุมชนนำเข้าศึกษาสวนเมี่ยง หรือซา ศึกษาวิถีการเก็บเมี่ยง และพักผ่อนที่น้ำตกแม่กำปอง ซึ่งมีความสูง 7 ชั้น พาไปไหว้พระที่วัด ตอนค่ำดูการนั่งเมี่ยงและมัดเมี่ยง ตอนเย็นนักท่องเที่ยวสามารถฝึกหรือร่วมทำอาหารกับเจ้าของบ้าน และร่วมรับประทานอาหารกับเจ้าของบ้านแบบทางเหนือโดยใช้ขันโตก หากต้องการศึกษาศิลปวัฒนธรรมของบ้านแม่กำปอง นักท่องเที่ยวสามารถเลือกชมกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม คือ การทำบายศรีสู่ขวัญ การแสดงฟ้อน การแสดงดนตรีพื้นเมือง รุ่งเช้าก่อนเดินทางกลับเจ้าของบ้านพาไปทำบุญที่วัด เช่น ตักบาตร หรือถวายสังฆทาน เป็นต้น

วันที่ 2 นักท่องเที่ยวสามารถเลือกได้ 2 กิจกรรม ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่ชอบเดินป่า ชุมชนมีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ทั้งระยะใกล้และระยะไกล ซึ่งในป่าชุมชนนั้นเต็มไปด้วยพรรณไม้ป่าหายาก เช่น ไม้กฤษณา เป็นต้น และไม้ยืนต้นขนาดใหญ่หลายชนิด อีกทั้งมีพืชสมุนไพรไว้ให้ศึกษาในการเดินป่าศึกษาส่วนประกอบของธรรมชาติ ระหว่างทางเดินจะผ่านสวนเมี่ยงหรือซาสามารถศึกษาพันธุ์พืชสมุนไพร คุณก๊วย ขึ้นไปจนถึงดอยม่อนล้าน ซึ่งมีความสูงกว่าระดับน้ำทะเลถึง 1,700 เมตร และอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 5 กิโลเมตร ยอดดอยม่อนล้านเป็นจุดชมวิวสามารถมองเห็นทิวทัศน์ได้ถึง 3 จังหวัด คือ ลำปาง เชียงใหม่ และลำพูน มีผู้นำเที่ยวจากชุมชนที่ชำนาญทางให้บริการ หากนักท่องเที่ยวมีอาการเมื่อยล้าจากการเดินขึ้นเขา สามารถใช้บริการนวดผ่อนคลายจากความเมื่อยล้าของการนวดแผนไทยในหมู่บ้าน สามารถนวดได้ทั้งฝ่าเท้าและนวดตัว หมอนวดทุกคนผ่านการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวสามารถเลือกกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงกับชุมชนแม่กำปอง ได้ทั้งจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำปาง ในเชียงใหม่สถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงมีน้ำพุร้อนสันกำแพง ถ้ำเมืองออน หรือแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของเชียงใหม่ทั้งหมด ตกเย็นสามารถกลับมาพักที่หมู่บ้านแม่กำปอง หรือถ้าต้องการข้ามไปเที่ยวเขตจังหวัดลำปาง สถานที่ใกล้เคียงอย่างอุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อนได้

2.2.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนแม่กำปอง

บ้านแม่กำปอง ตั้งอยู่ท่ามกลางธรรมชาติอันสวยงามและมีความอุดมสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ สายน้ำ พืชพันธุ์สมุนไพร กล้วยไม้ชนิดต่างๆ ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น เอื้องดิน เป็นต้น อีกทั้งวิถีชีวิตของชาวแม่กำปองที่ผูกพันกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด อย่างเช่นการประกอบอาชีพหลัก คือ การเก็บเมี่ยง ถือเป็นอาชีพดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งอาศัยป่าไม้ในการเป็นร่มเงาให้กับต้นเมี่ยง การใช้ฝืนจากป่าในกรรมวิธีการทำเมี่ยง รวมถึง น้ำ อาหาร สมุนไพร ที่ชุมชนได้รับจากธรรมชาติทั้งสิ้น และเมื่อชุมชนเปิดหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทรัพยากรทางธรรมชาติจึงถือเป็นทุนสำคัญ ที่เป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว นอกจากนี้ด้วยความที่บ้านแม่กำปองเป็นชุมชนเก่าแก่ มีอายุการก่อตั้งกว่า 100 ปี วิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีจึงเป็นอีกสิ่งสำคัญที่นำศึกษาและเรียนรู้ ทรัพยากรการท่องเที่ยวของบ้านแม่กำปอง แบ่งได้ 2 ส่วน ดังนี้

1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ป่าไม้ จากสภาพพื้นที่เป็นภูเขา ทำให้หมู่บ้านแม่กำปองล้อมรอบไปด้วยป่าไม้ มีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ โดยมีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งทางด้านพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ ซึ่งพันธุ์พืชที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว คือ ดอกเอื้องดินที่มีสีม่วงขาว สำหรับสภาพป่าของหมู่บ้านแม่กำปองประกอบด้วย ป่าเมี่ยง และป่าชุมชน ที่ชาวบ้านอนุรักษ์เพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ และเพื่อใช้ประโยชน์ของคนภายในชุมชน

น้ำตกแม่กำปอง มีต้นกำเนิดมาจากแหล่งต้นน้ำธรรมชาติในป่าชุมชนของบริเวณเขตหมู่บ้านแม่กำปอง ที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์มีความสวยงามลักษณะการไหลของน้ำตกมีความลดหลั่นลงมาเป็นระดับรวม 7 ชั้น สายน้ำมีความใสสะอาด ถ้าเดินทางตามเส้นทางท่องเที่ยวจะผ่านน้ำตกแม่กำปองก่อนขึ้นไปชมสภาพทิวทัศน์บนดอยม่อนล้านสามารถขึ้นไปดูต้นน้ำของน้ำตกได้

หน้าผาหิน เป็นหน้าผาหินปูนมีลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งจะมีลำน้ำไหลผ่านและจะหายไปก่อนที่จะพุ่งขึ้นอีกทางด้านหนึ่งของหน้าผาหิน

หินโยกหินคลอน หินโยกหินคลอนตั้งอยู่ในเขตบ้านธารทอง ตามเส้นทางเข้าสู่หมู่บ้านแม่กำปอง ลักษณะเด่นของหินโยกหินคลอน คือ หินจะโยกคลอนเท่าเดิมไม่ว่าจะผลัดแรงขนาดไหน ซึ่งนักท่องเที่ยวให้ความสนใจหินโยกหินคลอนมาก นักท่องเที่ยวจะอธิษฐานให้สมหวังก่อนผลัดให้หินโยก เพื่อให้ตนเองสมหวังในสิ่งที่ตั้งความหวังไว้

สวนหิน สวนหินอยู่ในบริเวณใกล้กับหน้าผาหิน ลักษณะของสภาพพื้นที่มีหินกระจัดกระจาย เป็นลักษณะของสวนหิน มีความสวยงามเพราะเกิดจากการแตกกระจายตัวของหน้าผาหินที่ถูกลมและฝนกันเซาะมาเป็นเวลาหลายพันปีจนเกิดการแตกหลุดออกจากหน้าผาหินกลายเป็นสวนหินที่มีความสวยงาม

2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน

วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ลักษณะวัฒนธรรมของบ้านแม่กำปอง เป็นวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของคนพื้นบ้านภาคเหนือ โดยมีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ไม่ว่าจะเป็น การพูด การอยู่ การกิน และภาษา จุดเด่นจากวิถีชีวิตของชาวบ้านแม่กำปองที่ยังคงรักษาไว้ คือ การเป็นชุมชนที่มีการทำเหมืองเป็นอาชีพหลัก

วัดคันธาพุกษา เป็นวัดเก่าแก่ที่สร้างขึ้น ตั้งแต่ในยุคการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ลักษณะของการก่อสร้างใช้สถาปัตยกรรมของภาคเหนือ โดยพระอุโบสถตั้งอยู่กลางน้ำ เพื่อใช้เป็นตัวกำหนดเขตเช่นเดียวกับการใช้เสมาหินตามหลักของวัดในวัฒนธรรมภาคกลาง

กลุ่มอาชีพ ปัจจุบันบ้านแม่กำปองมีกลุ่มอาชีพเกิดขึ้น ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน เป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพเสริมตามความสนใจของแต่ละบุคคล หรือตามความสามารถความชำนาญของบุคคลนั้น กลุ่มอาชีพเหล่านี้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการท่องเที่ยวของชุมชน และช่วยกระจายผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวชุมชนสู่ชาวบ้านทั้งชุมชน เช่น กลุ่มสมุนไพร กลุ่มดนตรีพื้นเมือง กลุ่มแม่บ้านหมอน และกลุ่มนวดแผนไทย

2.2.3 วัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนแม่กำปอง

เดือนมกราคม (เดือนสี่เป็ง) วันขึ้น 15 ค่ำ พิธีตามข้าวใหม่ ไสยาตรข้าวสารและข้าวสุกหลังฤดูเก็บเกี่ยว

เดือนเมษายน วันปีใหม่เมืองตามประเพณีล้านนาทั่วไปของภาคเหนือ

เดือนกรกฎาคม วันเข้าพรรษา มีพิธีทำบุญตักบาตร

เดือนกันยายน (สิบสองเป็ง) มีประเพณีตานก๋วยสลาก คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และการตานเจดีย์ คือ การก่อกองทรายภายในวัดเหมือนเช่นเทศกาลปีใหม่เมือง หรือสงกรานต์

เดือนตุลาคม วันออกพรรษา มีการทำบุญตักบาตร และตานหรือทานของให้ผู้ที่ล่วงลับ

เดือนพฤศจิกายน (ยี่เป็ง) ประเพณีลอยกระทง และในช่วงนี้จะมีการทอดกฐิน มีกิจกรรมฟังเทศน์ฟังธรรม พิธีกรรมเข้าวงกต หรือการเข้าไปเดินในแนวเขตล้อมผ้าที่ทางวัดจัดทำขึ้นเป็นทางเดินปริศนาธรรม หากผู้ใดหาทางออกได้จะถือว่าเป็นผู้ที่มีสติ สมာธิ พิธีกรรมนี้จะทำอยู่ 3 วัน และกำหนดทำขึ้น 3 ปี ต่อ 1 ครั้ง

การอ่องขวัญ (ร่องขวัญ) ทำในเวลาที่มีผู้เจ็บไข้ได้ป่วย และเมื่อหายป่วยหายไข้จะทำการอ่องขวัญหรือร่องขวัญเพื่อเป็นการเรียกขวัญกลับมา แต่ปัจจุบันเริ่มมีการบายศรีสู่ขวัญ แบบวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

งานปอยหลวง คือ การทำบุญเฉลิมฉลองเวลาที่มีการสร้างศาสนสถานต่างๆ ของวัด

บทที่ 5

พัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศึกษาปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีรายละเอียด ดังนี้

1. ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
2. ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่
3. การวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

1. ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการสัมภาษณ์สมาชิกชุมชนหนองแม่นาเพื่อสอบถามความเป็นมา และจุดเริ่มต้นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน พบว่า เมื่อ พ.ศ. 2544 เจ้าหน้าที่จากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ทำการสำรวจศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง มีชาวบ้านเป็นผู้ช่วยในการเก็บข้อมูลและสำรวจความคิดเห็นของชาวบ้านในหมู่บ้านที่อยู่ติดกับอุทยานฯ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานฯ ด้วยการประกอบอาชีพเสริมโดยการเป็นลูกหาบในฤดูกาลท่องเที่ยวในอุทยานฯ และเป็นรถรับจ้างรับส่งนักท่องเที่ยวขึ้นทุ่งโนนสน เจ้าหน้าที่ฯ พบว่าชุมชนมีความพร้อมหากมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเป็นผู้ดูแลด้วยตนเอง จากการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณเขตอุทยานฯ และบริเวณโดยรอบของหมู่บ้านหนองแม่นา มีทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถใช้ในการจัดการท่องเที่ยว และชาวบ้านมีทักษะในการดำรงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ พร้อมประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่น ถือว่ามีพื้นฐานในการพัฒนาเป็นผู้นำเที่ยวท้องถิ่นได้ แต่ในขณะนั้นทางชุมชนยังไม่มีการใช้สินทรัพย์ของชุมชนเป็นฐานในการจัดการท่องเที่ยวให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

หากพิจารณาถึงปัจจัยอื่นนอกเหนือจากการมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความพร้อม และทักษะจากการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งเจ้าหน้าที่ฯ ต้องการให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว นับสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่อยู่ติดกับอุทยานฯ ถือเป็น การเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เพราะที่ผ่านมามีชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าไม้ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นการตัดไม้ หาของป่า หรือล่าสัตว์ ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อันก่อให้เกิดความสูญเสียที่ไม่สามารถป้องกันได้จากเจ้าหน้าที่ป่าไม้เพียงฝ่ายเดียว การรักษาป่าไม้ และสัตว์ป่าที่ดีที่สุด ย่อมต้องเป็นการรักษาจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการใช้ประโยชน์จากป่าเป็นความร่วมมือเพื่อการรักษาทรัพยากรธรรมชาติสู่ความยั่งยืน

“สมัยก่อนนั้นจริงๆ มีแต่คนเข้าป่าไปหาของป่ามาขาย...ฮิดเป็นอาชีพบ้าง บางคนก็ไปบุกกรุกพื้นที่เผาป่าแล้วทำลายป่า เราก็ไม่รู้จะหาหนทางไหนจะจัดการกับพวกเหล่านี้ได้”

(เกรียงไกร สมณรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

“ชุมชนหนองแม่เราเป็นพื้นที่ที่ติดต่อกับอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ซึ่งแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาพักผ่อนบริเวณอุทยานฯ ก็พอดีเมื่อปี 2544 ในช่วงเดือนตุลาคม ก็มีเจ้าหน้าที่จากกรมป่าไม้ ได้เข้าไปสำรวจแล้วก็ไปเก็บข้อมูลบริเวณอุทยานฯ เกี่ยวกับชุมชนชาวบ้านที่เข้าไปเป็นลูกหาบเพื่อที่จะบริการนักท่องเที่ยวที่ขึ้นไปเที่ยวทุ่งโนนสน...พอเก็บข้อมูลเสร็จก็เห็นสมควรว่าชุมชนหนองแม่ น่าจะมีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดขึ้น ”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ ความพร้อมและทักษะของชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ฯ จึงเสนอให้ชาวบ้านร่วมกันจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เพื่อเปลี่ยนผู้ล่าเป็นผู้รักษา ซึ่งถือเป็นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติจากคนในชุมชน โดยการเสนอทางเลือกและแนวคิดใหม่จากคนนอก ที่มีเป้าหมายและประโยชน์ร่วมกันจากการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

“เป้าหมายจริงๆ ก็เพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ป่าไม้และสัตว์ป่า จากเดิมชุมชนหนองแม่มาเป็นหมู่บ้านทหารพราน แล้วก็เป็นที่อีกหมู่บ้านหนึ่งที่ทำผิดเข้าป่า ล่าสัตว์ ตัดไม้”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

“ที่แรกก็ไม่ได้คิดนะครับ ไม่คิดว่าจะเป็นหมู่บ้านที่ท่องเที่ยวได้ ก็ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ มาหากินกัน”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“ชาวบ้านทุกคนอาศัยป่าแห่งนี้เป็นที่ทำมาหากินในเรื่องต่างๆ เราก็ชำนาญในเรื่องพื้นที่ชำนาญในเรื่องสัตว์ พวกนกพวกแมง ชาวบ้านเราก็มีพื้นฐานแบบนั้นอยู่แล้ว”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

เมื่อชาวบ้านทราบวัตถุประสงค์จากเจ้าหน้าที่ฯ ถึงผลที่จะได้รับจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเป็นหูเป็นตา เป็นผู้ดูแลรักษาทรัพยากรของชุมชนจากคนในชุมชนเอง และผลตอบแทนที่ได้เป็นตัวเงินซึ่งถือเป็นรายได้เสริมจากการประกอบอาชีพหลัก ซึ่งถือเป็นการเพิ่มแนวคิดใหม่ขยายกระบวนการเจ้าหน้าที่ฯ จึงทำการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับชุมชน โดยขอทุนสนับสนุนการวิจัย จากสำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.ภาค) โดยความร่วมมือจากหน่วยงานทั้ง 2 ซึ่งในระยะแรกนักพัฒนาจากภายนอกมีบทบาทในการช่วยอบรมความรู้ทางวิชาการ การค้นหาความรู้ท้องถิ่น การประสานงานและที่สำคัญจากความร่วมมือของคนในหมู่บ้านหนองแม่และหมู่บ้านทานตะวัน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับอุทยานฯ การดำเนินงานที่เป็นการประสานร่วมระหว่างทั้ง 3 ส่วน คือ 1) สกว. ภาค

2) เจ้าหน้าที่กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช 3) หมู่บ้านหนองแม่นา และหมู่บ้านใกล้เคียงอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง เพื่อร่วมกันวางแผนสำรวจทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มเติม การร่วมมือกันค้นหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนั้นการเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชาวบ้านจากบุคคลภายนอกจึงได้เริ่มต้นนับแต่นั้นเป็นต้นมา

“ที่แรก สกว. นั้นแหละ ก็มีคนมาเที่ยวอยู่แล้วโช่มัย แต่ไม่มีคนมาจัดการตรงนี้ คือใครอยากจะทำก็มา ใครอยากทิ้งขยะก็ทิ้ง มันก็มีหลายระดับคนไม่รับผิดชอบ คนเสเพลเกรมันก็มีอยากจะทำทิ้งอยากทำอะไรก็ทำ พอ สกว.มาเริ่ม เราก็โดดใส่ตรงนั้นเลย เพราะเราก็คิดกันมาอยู่แล้ว”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2551)

“ที่เริ่มตั้งแต่ปี 45 ก็มาศึกษาธรรมชาติกัน ช่วงนั้นคุณกึ่ง (กนิษฐา อุ่ยถาวร กลุ่มวิจัยสัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช- ผู้วิจัย) มาแนะนำ ที่จะให้จัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“เมื่อสมัยก่อนนี้มีแต่คนที่เขาป่า (เข้าป่า - ผู้วิจัย) มีแต่คนเข้าป่าหาของป่ามาขาย เราเคยเป็นทหารร่วมรบ แล้วก็บุกเบิกพื้นที่เป็นครั้งแรก ได้รับการอบรมจากนาย ก่อนจบภารกิจท่านบอกว่าขอให้ดูแลแหล่งต้นน้ำ แล้วก็ทรัพยากรที่มีอยู่ ให้สืบเนื่องไปชั่วลูกชั่วหลาน คนเกิดมารุ่นหลังหรือรุ่นพร้อมกันก็ดีเกิดความโลภนะ...บางคนก็ไปบุกรุกพื้นที่เขาป่าแล้วทำลายป่า เราก็ไม่รู้จะหาหนทางไหนจะจัดการกับพวกเหล่านี้ได้ เราก็มารจัดตั้งเป็นกลุ่มจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

ด้วยความร่วมมือดังกล่าวจากการดำเนินงานของทั้ง 3 ส่วน คือ ชาวบ้าน สกว. ภาค และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในการทำความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนให้มีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น ในระยะแรกของการทำความเข้าใจในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนจะมีเพียงชาวบ้านประมาณหนึ่งในสี่ส่วนของชาวบ้านทั้งหมดเท่านั้นที่ให้ความสนใจในเรื่องนี้ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากเจ้าหน้าที่ชาวบ้านกลุ่มอื่นที่ไม่เข้าร่วมในโครงการวิจัย จึงยังไม่มี ความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน บางกลุ่มจึงยังไม่ให้ความร่วมมือ

การดำเนินงานในระยะแรกอาจแบ่งชาวบ้านออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ให้ความร่วมมือเข้าร่วมในการเรียนรู้ ทำความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศร่วมกับหน่วยงานจากภายนอกชุมชนซึ่งเป็นกลุ่มที่มีชาวบ้านเข้าร่วมน้อยที่สุด อีกหนึ่งกลุ่มคือกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนเพราะกลัวทำให้เสียประโยชน์ของคนที่ยาจากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งไม่เข้าใจวัตถุประสงค์/ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแท้จริง โดยแสดงความไม่เห็นด้วยอย่างชัดเจนจนถึงขั้นต่อต้านไม่ยอมรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้ามาในชุมชน และไม่เข้าร่วมเรียนรู้ ความรู้ใหม่จากบุคคลภายนอกมีสัดส่วนมากกว่ากลุ่มแรกเล็กน้อย และกลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่ม

ชาวบ้านที่ไม่มีความคิดเห็นใดๆ ไม่รับหรือปฏิเสธในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ดำเนินชีวิตประจำวันตามปกติ ทำมาหากินตามอาชีพที่ตนเป็นอยู่ ไม่เรียนรู้ความรู้ใหม่ๆ จากภายนอกในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ชาวบ้านกลุ่มนี้เพียงรับฟังและเฝ้ามองอยู่ห่างๆ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดในกลุ่มชาวบ้านจากทั้ง 3 กลุ่ม ดังนี้ถือเป็นปัญหาที่พบในช่วงแรกในการเริ่มต้นการทำความเข้าใจ เจ้าหน้าที่ฯ จึงเริ่มดำเนินการสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านที่สมัครใจเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้การจัดการท่องเที่ยว และชาวบ้านบางส่วนที่สมัครใจเข้าร่วมได้ไปชักชวนเพื่อนร่วมชุมชนให้มาเข้าร่วมด้วย

“บางคนเขาทำกินอยู่ที่ข้างนอก กลัวพวกกลุ่มมากก็จะไล่เขาออก ของเราก็ไม่มีอย่างนั้น เขาทำไป เราก็เที่ยวเชิงเกษตร แนะนำที่เขาท่องเที่ยวมา ก็จะบอกเขาอย่างนั้น แต่ทางที่เขาทำอยู่แล้ว เขากลับ กลัวนักท่องเที่ยวจะมากันเยอะ กลัวจะไล่เขาออกมาข้างนอก เขาคิดไม่เหมือนกับทางกลุ่มที่เราทำอยู่ เดียวนี้ผมก็พยายามดึงกลุ่มนี้ให้มาเป็นกลุ่มเราเยอะๆ”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

จากการประชุมปรึกษาของกลุ่มชุมชน เพื่อค้นหาแนวทางการดำเนินงานในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เมื่อค้นหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน มาถึงระยะสุดท้ายของการทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดองค์กรชุมชน “ชุมชนอนุรักษ์ป่าหนองแม่นา - ทานตะวัน” ซึ่งเมื่อ พ.ศ. 2546 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “ชุมชนอนุรักษ์ป่าดงหนองแม่นา” และได้ใช้ชื่อนี้จนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นหน่วยงานของชุมชนที่จะเป็นหลักสำคัญในการบริหารงานในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ดังนั้น การที่องค์กรชุมชนจะสามารถจัดการบริหารดำเนินงานได้ด้วยตนเอง จำเป็นต้องรู้วิธีการดำเนินงาน การบริหารองค์กร การบริหารคน การจัดบัญชีรายรับรายจ่าย สมาชิกกลุ่มจึงต้องเรียนรู้ความรู้ในส่วนการบริหารงานจากบุคคลภายนอกเพื่อที่จะบริหารงานด้วยตัวของกลุ่มชุมชนเองได้ต่อไป

ความรู้จากภายนอกชุมชน ที่ชาวบ้านได้เรียนรู้ในระยะแรกของการเริ่มต้นการดำเนินงานภายใต้การจัดการผ่านองค์กรชุมชน “ชุมชนอนุรักษ์ป่าหนองแม่นา - ทานตะวัน” ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้จากเจ้าหน้าที่ฯ คณะบุคคลจากหน่วยงานภายนอกชุมชน ซึ่งถือเป็นความรู้พื้นฐานในการสร้างความเข้าใจ เพื่อกลุ่มชุมชนจะได้เรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการ และสามารถวางแผนกำหนดทิศทางการดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นความรู้ในเรื่องหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ สภาพธรรมชาติบริเวณอุทยานฯ การบริหารจัดการ การกำหนดแผนงาน และความสำคัญขององค์กรชุมชน ในจุดเริ่มต้นการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ตั้งแต่ พ.ศ. 2545 และการก่อตั้งองค์กรชุมชน “อนุรักษ์ป่าดงหนองแม่นา” ซึ่งดำเนินงานโดยกลุ่มสมาชิกชุมชน ระยะเวลาที่ผ่านมาสมาชิกกลุ่มผ่านกระบวนการเรียนรู้ได้รับประสบการณ์หลากหลายซึ่งส่งผลดีต่อการพัฒนาความรู้ในด้านต่างๆ และทางกลุ่มเริ่มมีความคิดในการขอ

งบประมาณและชักชวนหน่วยงานต่างๆ ให้เข้ามาให้ความช่วยเหลือ ในด้านการสนับสนุนด้านการอบรมความรู้ รวมถึงด้านวัสดุอุปกรณ์

“ที่แรกเลย พวกเราจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พวกเราก็ยังไม่มีความรู้เรื่องนี้ แต่คราวนี้ว่าเมื่อมีนักวิชาการมา ก็ให้ความรู้เราบ้างเล็กๆ น้อยๆ เราก็เอามาประยุกต์ปรับใช้กับที่เรา เราเคยอยู่ในป่าเราไม่เคยทำการท่องเที่ยวมาก่อนเลย ว่ามันเออะ แต่คราวนี้ว่าแหล่งธรรมชาติเอื้ออำนวยให้เราเป็นอย่างดี เราก็มาคิดกันเองว่าจะทำยังไง จะดำเนินการแบบไหนถึงจะจัดกลุ่มกันขึ้นมาได้ ก็คิดกันขึ้นมาว่าจะต้องรวมกลุ่ม จะต้องมีประธาน มีรองประธาน มีเหรัญญิก แล้วก็มีฝ่ายตรวจสอบ เราก็จะจัดตั้งขึ้นมาตามองค์กรที่เราเคยเห็น ก็เอามาประยุกต์ปรับใช้ เราเริ่มการบริหารจัดการมาตั้งแต่ปี 46”

(เกรียงไกร สมณรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

จากจุดเริ่มต้นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน และการก่อตั้งองค์กรชุมชน “ชุมชนคนรักป่าหนองแม่นา - ทานตะวัน” ตั้งแต่ พ.ศ. 2545 และได้เปลี่ยนชื่อองค์กรชุมชนเป็น “คนรักป่าตำบลหนองแม่นา” นับตั้งแต่ พ.ศ. 2546 และได้ใช้ชื่อนี้มาจนถึงปัจจุบัน (2550) ซึ่งจากการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนของชาวบ้าน ผ่านระยะเวลาที่สมาชิกกลุ่มผ่านกระบวนการเรียนรู้ ได้รับประสบการณ์หลากหลายซึ่งส่งผลดีต่อการพัฒนาเพราะได้รับการเรียนรู้พื้นฐานความรู้ในเรื่องต่างๆ จากวิทยากร และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานดังที่กล่าวข้างต้น

เมื่อโครงการวิจัยการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง โดยเจ้าหน้าที่กลุ่มวิจัยสัตว์ป่า กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้สิ้นสุดโครงการใน พ.ศ. 2546 ทาง สกว. ภาค จึงได้รับเป็นพี่เลี้ยงให้กับองค์กรชุมชนคนรักป่าตำบลหนองแม่นา และได้สานต่อการปูพื้นฐานความรู้ในด้านต่างๆ ที่จำเป็นในการบริหารองค์กรชุมชนในการดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การบริหารกลุ่ม การบริหารองค์กร การติดต่อประสานงาน เป็นต้น ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มได้รับความรู้ซึ่งเกิดจากการถ่ายทอดโดยวิทยากรจากหน่วยงานภายนอกที่ทาง สกว. ภาค เป็นผู้เชิญชวนเข้ามาให้ความรู้กับกลุ่มสมาชิก ซึ่งเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยว

เมื่อโครงการดำเนินงานมาถึงช่วงระยะเวลาหนึ่ง ใน พ.ศ. 2547 ความจำเป็นในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการประสานขอความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านงบประมาณ ด้านการให้ความช่วยเหลือในการให้ความรู้ การมาอบรมฝึกทักษะต่างๆ ในช่วงระยะเวลาในการเริ่มต้นทำสิ่งต่างๆ ด้วยทางกลุ่มเองนี้ ยังไม่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานภายนอกเท่าที่ควร เพราะยังเป็นชุมชนที่เพิ่งก่อตั้งกลุ่มในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนชื่อเสียงในด้านต่างๆ ยังไม่เป็นที่รู้จักเท่าที่ควร ในการขอความช่วยเหลือประสานงานในเรื่องขอความร่วมมือต่างๆ จึงยังไม่ได้รับการตอบรับเท่าที่ต้องการ อีกทั้งในช่วงระยะเริ่มแรกที่เริ่มมีการ

บริหารจัดการด้วยตนเองนี้ได้รับการต่อต้านและเกิดความขัดแย้งจากชาวบ้านหนองแม่นาบางกลุ่มกับทางกลุ่มชุมชนคนรักป่าตำบลหนองแม่นาในเรื่องของผลประโยชน์ การเสียประโยชน์ในบางเรื่องที่มีสาเหตุมาจากการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน เนื่องจากหมู่บ้านหนองแม่นาเป็นหมู่บ้านที่อยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง การทำผิปกฎหมายของชาวบ้านด้วยการตัดไม้ เพื่อทำเป็นพื้นที่การเกษตรเป็นสิ่งที่ทำกันมานาน เมื่อมีกลุ่มการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ทางผู้เสียผลประโยชน์เกรงว่าเมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวแล้วเห็นสภาพการตัดไม้ทำลายป่า การเข้าป่าล่าสัตว์ และการหาของป่ามาขาย จะถ่ายรูปแล้วเอาไปลงหนังสือพิมพ์หรือเอาไปแจ้งให้กับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ทำให้เกิดการต่อต้านและไม่เห็นด้วย เกิดการปลุกกระดมให้ต่อต้านกลุ่มการท่องเที่ยวนี้ และไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

ต่อมาใน พ.ศ. 2548 ด้วยการประสานงานของทาง สกว. ภาค ได้ประสานงานขอให้ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เข้ามารับหน้าที่เป็นที่เลี้ยวหลัก ซึ่งแต่เดิมเป็นที่เลี้ยวและวิทยากรควบคู่กับทาง สกว. ภาคมาตั้งแต่เริ่มต้นโครงการวิจัย และเมื่อชุมชนคนรักป่าตำบลหนองแม่นาได้เริ่มการจัดการบริหารจัดการด้วยตนเองได้บางส่วน ทาง สกว. ภาค จึงได้มอบหมายหน้าที่ที่เลี้ยวหลักที่คอยให้คำปรึกษา และคำแนะนำกับกลุ่มชุมชนคนรักป่าฯ จากการเข้าไปเก็บข้อมูลของผู้วิจัย วันที่ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลในวันแรก คือวันที่ 25 มกราคม 2551พบว่า ที่เลี้ยวหลักจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามได้เข้ามาเชื่อมกับทางกลุ่มสมาชิกชุมชนคนรักป่าฯ และได้ไปนั่งพูดคุยกันที่บริเวณลานกิจกรรมที่รอลงเรือล่องลำน้ำเข็ก และกลุ่มชุมชนคนรักป่าฯ ได้คุยเรื่องราวต่างๆ ที่พบในระหว่างทำงานและเล่าปัญหาที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหากับคนหรือกับอุปกรณ์ที่เสียหาย ที่เลี้ยวหลักได้แนะนำในเรื่องต่างๆ และเสนอถึงการประสานให้กลุ่มชุมชนคนรักป่าฯ เข้ารับการอบรมชุมชนพัฒนาการสื่อสาร ซึ่งเป็นการประสานงานการศึกษาจากที่เลี้ยวหลัก

พ.ศ. 2549 ชุมชนหนองแม่นาเริ่มได้รับความสนใจจากหน่วยงานภายนอก ได้รับความช่วยเหลือ และชักชวนให้เข้าร่วมโครงการหมู่บ้านเครือข่ายการท่องเที่ยวเขตภาคเหนือตอนบน ในความดูแลโครงการของ สกว. ภาค ชุมชนหนองแม่นาเข้าร่วมโครงการด้วยการส่งตัวแทนเข้าร่วมและตัวแทนจะนำความรู้ ประสบการณ์จากที่ได้ฟังจากชุมชนอื่นๆ มาถ่ายทอดให้กับกลุ่มสมาชิกฟัง

พ.ศ. 2550 ชุมชนหนองแม่นามีการอบรมมัคคุเทศก์เฉพาะพื้นที่ (แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ) ในเดือนตุลาคม และได้รับรางวัล Tourism Award ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้รับรางวัลการท่องเที่ยว 11 ชุมชนนำร่อง ของสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (สพท.) ททท. ให้ความสนใจมากขึ้นร่วมมือพัฒนาศักยภาพชาวบ้านให้มีความรู้และทักษะการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในด้านต่างๆ และจากการได้รับรางวัลดังกล่าวทำให้ชาวบ้านหนองแม่นาที่ยังไม่ได้เข้าร่วมเห็นประโยชน์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น อีกทั้งให้ความร่วมมือให้การพัฒนาหมู่บ้านและแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้หมู่บ้านของตนเป็นที่ยอมรับจากบุคคลภายนอก

ตารางที่ 5 : พัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

พ.ศ.	เหตุการณ์	พัฒนาการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชุมชนหนองแม่นา	ผู้เกี่ยวข้อง/ หน่วยงานส่งเสริม
ก่อน พ.ศ. 2545	<ul style="list-style-type: none"> - เข้าป่า ล่าสัตว์ หาชองป่าชาย - ฐานะทางเศรษฐกิจค่อนข้างขัดสน - อาชีพส่วนใหญ่เกี่ยวกับการเกษตร - บุคคลภายนอกเข้ามาหาประโยชน์จากอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงโดยใช้คนในชุมชนใกล้กับอุทยานฯ เป็นเครื่องมือ - ชาวบ้านทำผิด/มีปัญหา/ขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติฯ บ่อยครั้ง 	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านเรียนรู้เรื่องการดำรงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับป่า - - - 	<ul style="list-style-type: none"> - ชาวบ้านหนองแม่นา และหมู่บ้านที่อยู่รอบบริเวณอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง - ชาวบ้านใกล้อุทยานฯ - บุคคลภายนอกที่เข้ามาหาผลประโยชน์ - ชาวบ้านใกล้เคียง และเจ้าหน้าที่ของรัฐ
พ.ศ. 2545	<ul style="list-style-type: none"> - แมงกะพรุนน้ำจืด เปิดเผยตัวต่อสาธารณชน เคยมีพระสงฆ์ที่แก่งบางระจันเห็นก่อน แล้วจึงบอกคุณเกรียงไกร ซึ่งเห็นว่าแปลกจึงจับมาเลี้ยงที่บ้าน แต่ขณะนั้นยังไม่ทราบว่าสัตว์ชนิดนี้คืออะไร - นายอำเภอเชิญผู้สื่อข่าวมาดูแมงกะพรุนน้ำจืดที่มีแห่งเดียว - เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติฯ ทำการสำรวจศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเพื่อสำรวจทรัพยากรธรรมชาติในเขตอุทยานฯ - เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติฯ เสนอโครงการวิจัยขอทุนสนับสนุนจาก สกว.ภาค - เริ่มต้นโครงการวิจัย “การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงฯ” - จัดตั้งกลุ่มขึ้นเมื่อวันที่ 5 มี.ค. 2545 เกิดองค์กรชุมชน “ชุมชนคนรักป่าหนองแม่นา - ทานตะวัน” 	<ul style="list-style-type: none"> - ลูกสาวคุณเกรียงไกร เห็นแมงกะพรุน จึงนำแมงกะพรุนน้ำจืด ไปให้นายอำเภอกรมต สัจจิโรจน์ดู นายอำเภอจึงได้เข้าอินเทอร์เน็ตเพื่อค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับแมงกะพรุน - สอบถามความคิดเห็น และสำรวจศักยภาพของชาวบ้าน ส่งผลให้ชาวบ้านเกิดการตระหนักถึงความสามารถที่ตนมี - ชาวบ้านเข้าร่วมการอบรมการทำวิจัยจากวิทยากร สกว.ภาค และความรู้เรื่องทรัพยากร-ธรรมชาติจากเจ้าหน้าที่อุทยานฯ 	<ul style="list-style-type: none"> - ลูกสาวคุณเกรียงไกร สมณรินทร์ นายอำเภอกรมต สัจจิโรจน์ ผู้สื่อข่าว ชาวบ้านหนองแม่นา และเจ้าหน้าที่ของรัฐ - เจ้าหน้าที่อุทยานฯ และ สกว. ภาค - ชาวบ้านหนองแม่นา ชาวบ้านทานตะวัน เจ้าหน้าที่อุทยานฯ และสกว. ภาค -

ตารางที่ 5 (ต่อ)

พ.ศ.	เหตุการณ์	พัฒนาการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชุมชนหนองแม่เฒ่า	ผู้เกี่ยวข้อง/ หน่วยงานส่งเสริม
พ.ศ. 2546	- โครงการวิจัยสิ้นสุด สกว.ภาค รับ เป็นที่เล็งดูผลงานสานต่อเพื่อการ พัฒนาโครงการจัดการท่องเที่ยว เชิงนิเวศของชุมชนหนองแม่เฒ่า และหมู่บ้านทานตะวัน - เปลี่ยนชื่อเป็น “ชุมชนคนรักภัยป่า ตำบลหนองแม่เฒ่า”	- ชาวบ้านได้รับความรู้ที่เกิดจาก การถ่ายทอดโดยวิทยากรจาก หน่วยงานภายนอกที่ สกว.ภาค เป็นผู้ชักชวนเข้ามา เป็นความรู้ที่ เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ เช่น การบริหารกลุ่ม การต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น	- ชาวบ้านหนองแม่เฒ่า ชาวบ้านทานตะวัน และสกว. ภาค
พ.ศ. 2547	- ติดต่อประสานงานกับภาครัฐยังไม่ ได้รับความสนใจ ขาดเงินทุน - ชาวบ้านให้ความสนใจน้อย/ต่อต้าน - มีปัญหากับผู้ใหญ่บ้าน อบต.	- - -	- ชาวบ้านหนองแม่เฒ่า- สมาชิกกลุ่มฯ - ผู้ใหญ่บ้าน - อบต.
พ.ศ. 2548	- มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เข้ามารับหน้าที่เป็นที่เล็งหลัก โดยการสนับสนุนจาก สกว. ภาค	- ชุมชนเรียนรู้เรื่องการสื่อสาร การประสานงานจากการศึกษา จากตัวอย่าง(ที่เล็ง) และมีที่ เล็งแนะนำในการเข้าอบรม	- ชุมชนหนองแม่เฒ่า - มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม - สกว. ภาค
พ.ศ. 2549	- ชุมชนหนองแม่เฒ่าเข้าร่วมโครงการ เครือข่ายการท่องเที่ยวเขตภาคเหนือ ตอนบน จากการชักชวน และใน ความดูแลโครงการของ สกว. ภาค - เริ่มได้รับความสนใจจากภายนอก	- ชุมชนเข้าร่วมโครงการ ด้วยการ ส่งตัวแทนเข้าร่วม และตัวแทน จะได้นำความรู้ ประสบการณ์ จากที่ได้ฟังจากชุมชนอื่นๆ มา ถ่ายทอดให้กับกลุ่มสมาชิกฟัง	- ชุมชนหนองแม่เฒ่า - สกว. ภาค - หมู่บ้านเครือข่ายการ ท่องเที่ยวเขตภาคเหนือ ตอนบน
พ.ศ. 2550	- การอบรมมัคคุเทศก์เฉพาะพื้นที่ (แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ) ตุลาคม 2550 - ชุมชนหนองแม่เฒ่าได้รับรางวัล Tourism Award ของการท่องเที่ยว แห่งประเทศไทย - ชุมชนหนองแม่เฒ่าได้รับรางวัลการ ท่องเที่ยว 11 ชุมชนนาร่อง ของ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา - การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยให้ ความสนใจมากขึ้น	- พัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน หนองแม่เฒ่า ให้มีความรู้และ ทักษะการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ในด้านต่างๆ เน้นความรู้และ ทักษะการสื่อความหมายทางการ ท่องเที่ยว และสร้างคุณภาพการ บริการ การเป็นเจ้าของที่ดี การสร้างความประทับใจต่อ นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการนำไปสู่ การปฏิบัติหน้าที่มัคคุเทศก์ของ ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ	- ชุมชนหนองแม่เฒ่า - มหาวิทยาลัยราชภัฏ พิบูลสงคราม - อบต. หนองแม่เฒ่า - สกว. ภาค - สำนักงานพัฒนา การท่องเที่ยว (สพท.)

2. พัฒนาการของชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ. 2539-2542 จุดเริ่มต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของบ้านแม่กำปองเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2539 เมื่อพ่อหลวงพรมมินทร์ พวงมาลา เข้ามารับตำแหน่งทำหน้าที่เป็นพ่อหลวง (ผู้ใหญ่บ้าน) บ้านแม่กำปอง ด้วยพื้นฐานของชีวิตเป็นคนจากพื้นที่อื่นซึ่งเดินทางเข้ามาติดต่อกับชายกับชาวบ้านแม่กำปอง เมื่อเดินทางบ่อยและรู้จักมักคุ้นกับคนในพื้นที่บ้านแม่กำปองจึงลงหลักปักฐานที่บ้านแม่กำปองตั้งแต่ พ.ศ. 2517 และได้เข้ารับตำแหน่งพ่อหลวงบ้านแม่กำปองใน พ.ศ. 2539 ด้วยความเป็นพ่อค้าที่ต้องเดินทางติดต่อซื้อขายสินค้ากับหลายๆพื้นที่ และต้องเดินทางเป็นประจำ อาจเป็นไปได้ว่า ในขณะที่เดินทางอาจมองเห็นความแตกต่างระหว่างพื้นที่ที่มีจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ มองเห็นประโยชน์ต่อสิ่งที่อยู่รอบกายซึ่งเป็นธรรมชาติที่แตกต่างจากบริเวณพื้นราบลุ่ม และทราบถึงข่าวสารของการจัดการหมู่บ้านที่มีทรัพยากรที่ดีเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว เมื่อเข้ามาทำหน้าที่เป็นพ่อหลวงบ้านแม่กำปองจึงมีความคิดในการพัฒนาบ้านแม่กำปองให้เป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเพราะเมื่อสังเกตถึงสภาพของทรัพยากรธรรมชาติของบ้านแม่กำปองถือว่ามีความสมบูรณ์พร้อมมากแห่งหนึ่ง จึงดำเนินการสร้างการทำความเข้าใจกับชาวบ้านเกี่ยวกับการจัดหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวให้เห็นถึงประโยชน์ในด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นกับครอบครัวตนเอง และประโยชน์ที่จะเกิดกับหมู่บ้านพร้อมกับการพัฒนาหมู่บ้านในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการพัฒนาถนนหนทาง การพัฒนาสุขภาพอนามัยของคนในหมู่บ้าน โดยวิธีการสร้างความเข้าใจในเรื่องการจัดหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวด้วยวิธีการที่พ่อหลวงพรมมินทร์เข้าไปคุยทำความเข้าใจในบ้านทุกหลังคาเรือน เป็นการสอบถามความคิดเห็น และพูดคุยเป็นการปูแนวทางพื้นฐานในการจัดให้บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว

“ผู้ถึงสมัยก่อนนี้มันลำบาก ตอนผมเข้ามานี่ ผมก็เป็นพ่อค้าวัวต่างขึ้นมาซื้อเมียขี้ซื่อขี้ยังไปขายเอาเข้ามาขาย เอาเมียขี้ไปขาย เดียวไปเดียวมาก็ได้มาอยู่บนดอยนี้ 2517-2518 นะที่ผมมาตอนนั้นนะครับ แล้วก่อนปี 2539 ผมเข้ามาเป็นพ่อหลวง ตอนนั้นทุกอย่างมันเป็นภาระหน้าที่ที่หนักหลายเรื่อง สิ่งหนึ่งที่ผมรู้มาตลอดคือเรื่องการท่องเที่ยว ซึ่งตอนนั้นปะใจมีตัวอย่างฮือฮูดมันมีไกลเนาะ ส่วนมากมันค้างทางได้ ทางศิริวงทางนครศรีธรรมราช ซึ่งเขาปะสามารถไปดูของเป็นได้เลยนะ เพราะเขาปะมีทุนของชาวบ้านของชุมชนสักอย่าง ก็ได้แต่คิดว่า เออ เรามีน้ำตกอยู่ เรามีวิถีชีวิตที่แตกต่างจากคนต่างดุ่มคือเก็บเมือง คนเมืองเฮมาเก็บเมืองแล้วมาอยู่บนดอย แล้วก่อนมีป่า มีธรรมชาติ มีน้ำตก”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2551)

“ก็พ่อหลวงมินทร์ (พ่อหลวงพรมมินทร์ พวงมาลา อดีตผู้ใหญ่บ้านแม่กำปอง พ.ศ. 2539 - ผู้วิจัย) ผู้นำโฮมสเตย์ เขามากล่าวว่าจัดโฮมสเตย์ดีมีชัย จัดการท่องเที่ยว พ่อก็บอกว่าดี ก็มาช่วยกันพัฒนาน้ำตกอะไร ช่วยพัฒนาปลูกป่าปลูกดอย สร้างถนนสร้างอะไรมาเยอะเหมือนกันนะ”

(บุญเส่ง ไทยกรณ์, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

พ.ศ. 2542 จัดตั้งหมู่บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะ Homestay เริ่มดำเนินการในเดือนเมษายน ระยะเวลาแรกมีชาวบ้านนำบ้านเข้าร่วมโครงการ 5 หลัง เป็นช่วงเวลาของการทำความเข้าใจ และร่วมกันศึกษาถึงการบริหารจัดการบ้านเรือนในการเป็นบ้านพักโฮมสเตย์ การประชุมปรึกษาหารือเรื่องการจัดการเรื่องระเบียบกับนักท่องเที่ยว เชิญชาวบ้านเข้ามาร่วมพูดคุย และขอมติจากผู้เข้าร่วม โครงการบ้านพักโฮมสเตย์

พ.ศ. 2543 เปิดตัวเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และบริการบ้านพักแบบ Homestay อย่างเป็นทางการ ในวันที่ 10 ธ.ค. พ.ศ. 2543

“วันที่ 10 ธันวาคม เป็นวันเริ่มเปิดเป็นทางการใดๆ เลยนะครับ วันที่ 10 ธันวาคม ปี 2543 เปิดเป็นทางการก็มาเงิน (เชิญ – ผู้วิจัย) หมู่ที่เป็นหมู่บ้านประกอบการก็ดี เป็นบริษัททัวร์ เป็นผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้อง หมู่ที่เกี่ยวข้องมาช่วยในพิธีเปิด”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2551)

เมื่อชุมชนได้ดำเนินการท่องเที่ยวไปได้ระยะหนึ่ง ด้วยการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานรัฐทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาพักในหมู่บ้านมากขึ้น เมื่อมีคนจากภายนอกเข้ามาพักในหมู่บ้านมากขึ้นแต่ขาดการวางแผนการรองรับที่ดี จึงทำให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเสียหายเนื่องจากชาวบ้านขาดความรู้ในเรื่องการจัดการการท่องเที่ยว การประสานขอความร่วมมือในการรักษาอนุรักษ์จากทุกฝ่าย ทำให้ชุมชนร่วมเรียนรู้การประสานงานการสื่อสารกับบุคคลภายนอกและกับคนในชุมชนเอง จึงเข้าร่วมการประชุมใหญ่ พูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ผลเสียหายที่เห็นชัดเจน และผลพวงจากความเสียหายนั้น พร้อมกับร่วมกันเสนอแนวทางแก้ไข

พ.ศ. 2544 ชาวบ้านแม่กำปองจึงร่วมการทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืนบ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่” เพื่อหาหนทางในการแก้ปัญหาที่พบ โดยมีวิทยากรจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค (สกว.ภาค) เข้ามาให้ความรู้และเป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดการร่วมวิเคราะห์แนวทางการแก้ไขปัญหา และช่วงเวลานี้การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคทำการขยายการบริการไฟฟ้ามาถึงบ้านแม่กำปอง ชาวแม่กำปองต้องปรับตัวและหาวิธีในการใช้ไฟฟ้าจากทั้ง 2 ทาง อีกทั้งกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำการคัดสรร “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Homestay) บ้านแม่กำปอง” เข้าสู่โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ โครงการนำร่องระดับประเทศ

“ปี 2544 มันจะมีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ผมก็ส่งท่องเที่ยวโฮมสเตย์เป็นผลิตภัณฑ์ ชื่อเป็นไปคัด พอดีมันยังมีดีไหนกันตอนนั้น มันก็ผ่านระดับอำเภอระดับจังหวัด เข้าไปกรมก่อนได้ ได้ฮับการเป็นหมู่บ้านหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในโครงการท่องเที่ยวแล้วไปปะพอชื่อเป็น 1 ใน 5 โครงการต้นแบบระดับประเทศ แล้วการได้ฮับรางวัลอันนี้ในปีนั้นนะ”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2551)

พ.ศ. 2545 บ้านแม่กำปองได้รับคัดเลือกเป็น หมู่บ้าน 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ โครงการนำร่องระดับประเทศ (เป็นปีที่ 2) จากกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และดำเนินการต่อเนื่องด้วยการร่วมมือจาก สกว. ภาคในการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการ (Action Plan) โครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” มีกำหนดการ ม.ค. 1 วัน ให้ชาวบ้านร่วมพิจารณาและมีมติร่วมจากชุมชน ก.พ. 15 วัน ใช้สื่อเป็นเครื่องเตือนใจในการช่วยรณรงค์ มี.ค.-เม.ย. 30 วัน สร้างความประทับใจและดึงดูดนักท่องเที่ยว ก.พ.45 - มี.ค.46 ซึ่งการชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อการหวังผลในการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ การพัฒนาหมู่บ้านตนเองให้ดีขึ้น ทำให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากยิ่งขึ้นเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการวิเคราะห์ และปฏิบัติ ประชุมชาวบ้าน เสนอแผนการจัดกิจกรรมการรณรงค์ให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ร่วมกันจัดทำ ตัดตั้งป้ายรณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ และป้ายกฎระเบียบของหมู่บ้าน ร่วมมือกันปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้สะอาดสวยงาม เส้นทางเข้าออกสะดวก

“ในบ้าน หน้าบ้านเนีย พวกเขาก็ดูแลรักษา อยู่หน้าคอก หน้ากอง นี้มีขยะเขาก็ช่วยกัน เป็นขยะนี้บะค่อยมี”

(นิคม ไทยกรณ์, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

พ.ศ. 2546 ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อเนื่องด้วยความร่วมมือระหว่างชาวบ้านแม่กำปอง สกว.ภาคและวิทยากรจากโครงการหลวงตีนตกในการดำเนินการตามแผนปฏิบัติการต่อเนื่อง (Action Plan) โครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” กำหนดการ ก.ค. 1 วัน ทำความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ส.ค. 2 วัน พัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน ก.ย. 4 วัน เพิ่มความรู้เรื่องการแปรรูปกาแฟ และกลุ่มดนตรีพื้นเมือง ต.ค. 2 วัน พัฒนาปรับปรุงเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ จำนวน 4 เส้นทาง พ.ย. 2 วัน ทำการรวบรวมความรู้ของชุมชน จัดทำเป็นข้อมูลเพื่อใช้อบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ธ.ค. 2 วัน สรุปผลโครงการวิจัย ธ.ค. 1 วัน การเตรียมและรวบรวมข้อมูลจากกิจกรรมเพื่อเขียนรายงานฉบับสมบูรณ์ เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ ชำ นำข้อผิดพลาดในการปฏิบัติครั้งแรกมาปรับปรุง แก้ไข เพื่อการพัฒนาให้ดีขึ้น จัดเวทีใหญ่ทำความเข้าใจ กับชาวแม่กำปอง ทั้ง 6 ปาง ใช้เวทีหารือร่วมกันของทีมวิจัย จัดอบรมให้ชุมชนในเรื่องการแปรรูปกาแฟ ดนตรีพื้นเมือง ร่วมกันพัฒนาเส้นทางเดินป่าจากระยะที่ 2 จำนวน 4 เส้นทาง โดยเดินสำรวจเส้นทางและปรับปรุงให้เส้นทางเดินสะดวกขึ้น จัดเวทีรวบรวมความรู้ของชุมชน และนำมาจัดฝึกอบรมให้กับมัคคุเทศก์ท้องถิ่น จำนวน 20 คน จัดเวทีสรุปบทเรียนรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน จัดเวทีประชุมทีมวิจัย

พ.ศ. 2547 บ้านแม่กำปองได้รับมาตรฐาน Homestay จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (สพท.) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาซึ่งได้รับการประเมินให้เป็นหมู่บ้านมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย เมื่อวันที่ 23 ก.ย. 2547 จากรางวัลที่ได้ที่ผ่านมาทำให้หมู่บ้านแม่กำปองมีชื่อเสียงในด้านการบริหารจัดการหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากงบประมาณที่ได้รับในการพัฒนาจะเพิ่มขึ้นรางวัลที่ได้รับในการรับรองมาตรฐาน จึงได้รับความสนใจจากหมู่บ้านที่มีความต้องการจัดการหมู่บ้านของตนให้เป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวทำให้เกิดการประสานงานจากบุคคลภายนอกเพื่อเข้ามาศึกษาดูงานจากกลุ่มต่างๆ ภายในหมู่บ้านแม่กำปอง ซึ่งมีแนวคิดจากการเรียนรู้ผู้ที่มีผลงานดีเด่น

พ.ศ. 2548 บ้านแม่กำปองได้รับเลือกให้เป็นต้นแบบมาตรฐาน Homestay ไทยระดับภาคเหนือ จากสำนักงาน ททท. ภาคเหนือ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา อีกทั้งบ้านแม่กำปองยังได้รับคัดเลือกเป็นหมู่บ้านคัดสรรเพื่อการท่องเที่ยว OTOP Village Champion (OVC) จากโครงการประกวดหมู่บ้านหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ จากกรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ทำให้ระยะเวลาที่ชุมชนต้องตั้งรับกับการเข้ามาศึกษาดูงาน และความคิดความเห็นคำวิจารณ์ที่หลั่งไหลเข้ามาจากภายนอก และการติดต่อประสานงานจากหน่วยงานต่างๆ ที่จะเข้ามาทำโครงการในหมู่บ้านแม่กำปอง

พ.ศ. 2549 บ้านแม่กำปองได้รับมาตรฐาน Homestay เป็นปีที่ 2 จากสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (สพท.) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งเกิดจากการรักษาระดับมาตรฐานของบ้านพักโฮมสเตย์ของหมู่บ้าน ด้วยความร่วมมือจากทุกคนในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นด้วยการร่วมกันอนุรักษ์ การเข้าร่วมประชุม การเข้าอบรมความรู้ต่างๆ การฝึกพัฒนาฝีมือและพัฒนาอย่างต่อเนื่องของชาวบ้านแม่กำปอง

“มาอบรมคนในหมู่บ้านนี้มี ททท. กับ สกว. ภาค คือการต้อนรับ รับแขกนะ การต้อนรับขับสู้ การอุ้มชูหมู่บ้าน คือว่ากิริยาท่าทางของเจ้าบ้านที่คืนนะ...มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาเสริม จาวบ้านแล้วก่อผู้นำโดย แล้วก่อมีจัดประชุมไต่เบาะเข้าใจยังก่อชักใช้ถามกันหาข้อมูลสรุปกันขึ้นมา”

(นิคม ไทยกรณ์, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

พ.ศ. 2550 เป็นต้นแบบของหมู่บ้านจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดีเด่น ซึ่งเป็นอีกหนึ่งสถานที่ในการศึกษาดูงานของผู้ที่สนใจการบริหารจัดการระบบการจัดการคน และการจัดการทรัพยากรในหลายๆ ด้าน เช่น การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการระบบน้ำ การจัดการพื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด การจัดการไฟฟ้า การจัดการระบบสหกรณ์ การสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชน การดูแลพืชสมุนไพร เป็นต้น เมื่อชุมชนแม่กำปองมีผลการดำเนินงานในทางที่ดีซึ่งเกิดจากความร่วมมือของทุกคนในชุมชน การอบรม/โครงการต่างๆ จากหน่วยงานภายนอก จึงได้เสนอโครงการเข้ามายังบ้านแม่กำปอง ซึ่งอาจมีเหตุผลในการนำเสนอโครงการเข้ามาเองของหน่วยงาน คือความสำเร็จของโครงการต่างๆ ที่เกิดในบ้านแม่กำปอง หน่วยงานภายนอก ชาวบ้านแม่กำปอง

ตารางที่ 6 : พัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

พ.ศ.	เหตุการณ์	พัฒนาการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชุมชนแม่กำปอง	ผู้เกี่ยวข้อง/ หน่วยงานส่งเสริม
พ.ศ. 2539 - 2542	- พ่อหลวงพรมมินทร์ ทำความเข้าใจ เกี่ยวกับการท่องเที่ยวพร้อมกับการ พัฒนาหมู่บ้านในทุกด้าน	- พ่อหลวงพรมมินทร์ เข้าไปคุยใน บ้านทุกหลังคาเรือน เป็นการ สอบถามความคิดเห็น และพูดคุย เป็นการปูแนวทางพื้นฐาน	- ชาวบ้านแม่กำปอง และพ่อหลวงพรม มินทร์ พวงมาลา
พ.ศ. 2542	- จัดตั้งหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ในลักษณะ Homestay เริ่มดำเนินการในเดือนเมษายน - ระยะแรกมีชาวบ้านนำบ้านเข้าร่วม โครงการ 5 หลัง	- ทำความเข้าใจ และร่วมกันศึกษา ถึงการบริหารจัดการบ้านในการ เป็นที่พัก การจัดการเรื่องระเบียบ กับนักท่องเที่ยว ร่วมพูดคุย และ ขอมติจากผู้เข้าร่วมโครงการ	- ชาวบ้านแม่กำปอง
พ.ศ. 2543	- เปิดตัวเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์และบริการบ้านพักแบบ Homestay อย่างเป็นทางการ ใน วันที่ 10 ธ.ค. พ.ศ.2543 - เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและ ทรัพยากรธรรมชาติเสียหาย เนื่องจากชาวบ้านขาดความรู้ในเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยว	- ประสานความร่วมมือจากทุกฝ่าย ชุมชนร่วมเรียนรู้การประสานงาน การสื่อสารกับบุคคลภายนอก และการจัดการท่องเที่ยว - ชุมชนเข้าร่วมประชุมใหญ่ พูดคุย ถึงปัญหาที่เกิดขึ้น ผลเสียหายที่ เห็นชัดเจน และที่เป็นผลพวง ร่วมเสนอแนวทางแก้ไข	- ชาวบ้านแม่กำปอง
พ.ศ. 2544	- โครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการ แหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วย แก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่” - การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคขยายการ บริการไฟฟ้ามาถึงบ้านแม่กำปอง - กรมส่งเสริมสหกรณ์ คัดสรร “การ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Homestay) บ้านแม่กำปอง” เข้าสู่โครงการ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ โครงการนำร่อง ระดับประเทศ	- ชาวแม่กำปองร่วมเรียนรู้วิธีการ ทำวิจัย โดยมีวิทยากรจาก หน่วยงานภายนอกเข้ามาให้ ความรู้และเป็นผู้ส่งเสริมให้เกิด การร่วมวิเคราะห์แนวทางวิจัย - ชาวแม่กำปองเกิดการปรับตัว/หา วิธีในการใช้ไฟฟ้าทั้ง 2 ทาง - พัฒนาตนเองให้ดีขึ้น	- ชาวแม่กำปองและ สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค (สกว.ภาค) - การไฟฟ้าส่วน ภูมิภาค - กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและ สหกรณ์

ตารางที่ 6 (ต่อ)

พ.ศ.	เหตุการณ์	พัฒนาการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชุมชนแม่กำปอง	ผู้เกี่ยวข้อง/ หน่วยงานส่งเสริม
พ.ศ. 2545	<p>- ได้รับคัดเลือกเป็น หมู่บ้าน 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ โครงการนำร่อง ระดับประเทศ (เป็นปีที่ 2)</p> <p>- แผนปฏิบัติการ (Action Plan) โครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่”</p> <p>- ม.ค. 1 วัน ให้ชาวบ้านร่วมพิจารณา และมีมติร่วมจากชุมชน</p> <p>- ก.พ. 15 วัน ใช้สื่อเป็นเครื่องเตือนใจในการช่วยบรรณรักษ์</p> <p>- มี.ค.-เม.ย. 30 วัน สร้างความประทับใจและดึงดูดนักท่องเที่ยว</p> <p>- ก.พ.45 - มี.ค.46 สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์</p>	<p>- พัฒนาตนเองให้ดีขึ้น ทำให้เป็นที่รู้จักในวงกว้างมากยิ่งขึ้น</p> <p>- เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ด้วยการวิเคราะห์ และปฏิบัติ</p> <p>- ประชุมชาวบ้าน เสนอแผนการจัดกิจกรรมการบรรณรักษ์ให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์</p> <p>- ร่วมกันจัดทำ ติดตั้งป้ายบรรณรักษ์ เรื่องการอนุรักษ์ และป้ายกฎระเบียบของหมู่บ้าน</p> <p>- ร่วมมือกัน ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว ให้สะอาด สวยงาม เข้าออกสะดวก</p> <p>- จัดกิจกรรมการบรรณรักษ์ให้เกิดจิตอนุรักษ์ชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรม</p>	<p>- ความร่วมมือระหว่างชาวบ้านแม่กำปอง และสกว. ภาค</p> <p>- กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p>
พ.ศ. 2546	<p>- แผนปฏิบัติการต่อเนื่อง (Action Plan) โครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่”</p> <p>- ก.ค. 1 วัน ทำความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์</p> <p>- ส.ค. 2 วัน พัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน</p> <p>- ก.ย. 4 วัน เพิ่มความรู้เรื่องการแปรรูปกาแฟ และกลุ่มดนตรีพื้นเมือง</p>	<p>- เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติซ้ำ นำข้อผิดพลาดในการปฏิบัติครั้งแรก มาปรับปรุง แก้ไข เพื่อการพัฒนาให้ดีขึ้น</p> <p>- จัดเวทีใหญ่ทำความเข้าใจ กับชาวบ้านแม่กำปอง ทั้ง 6 ปาง</p> <p>- ใช้เวทีหารือร่วมกันของทีมวิจัย</p> <p>- จัดอบรมให้ชุมชนในเรื่องการแปรรูปกาแฟ ดนตรีพื้นเมือง</p>	<p>- ความร่วมมือระหว่างชาวบ้านแม่กำปอง และ สกว.ภาค</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>- วิทยากร โครงการหลวงตีนตก</p>

ตารางที่ 6 (ต่อ)

พ.ศ.	เหตุการณ์	พัฒนาการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชุมชนแม่กำปอง	ผู้เกี่ยวข้อง/ หน่วยงานส่งเสริม
พ.ศ. 2546 (ต่อ)	- ต.ค. 2 วัน พัฒนา ปรับปรุงเส้นทาง การเดินทางศึกษาธรรมชาติ จำนวน 4 เส้นทาง - พ.ย. 2 วัน ทำการรวบรวมความรู้ ของชุมชน จัดทำเป็นข้อมูลเพื่อใช้ อบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น - ธ.ค. 2 วัน สรุปผลโครงการวิจัย - ธ.ค. 1 วัน การเตรียมและรวบรวม ข้อมูลจากกิจกรรมเพื่อเขียนรายงาน ฉบับสมบูรณ์	- ร่วมกันพัฒนาเส้นทางเดินป่า จากระยะที่ 2 จำนวน 4 เส้นทาง โดยเดินสำรวจเส้นทางและ ปรับปรุงให้เส้นทางเดินสะดวก ขึ้น - จัดเวทีรวบรวมความรู้ของชุมชน และนำมาจัดฝึกอบรมให้กับ มัคคุเทศก์ท้องถิ่น จำนวน 20 คน - จัดเวทีสรุปทเรียนรูปแบบการ ท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชน - จัดเวทีประชุมทีมวิจัย	- ความร่วมมือระหว่าง ชาวแม่กำปอง และ สกว.ภาค - - -
พ.ศ. 2547	- บ้านแม่กำปองได้รับมาตรฐาน Homestay จากสำนักงานพัฒนาการ ท่องเที่ยว (สพท.) ซึ่งได้รับการ ประเมินให้เป็นหมู่บ้านมาตรฐาน โฮมสเตย์ไทย เมื่อวันที่ 23 ก.ย. 2547	- เกิดกระบวนการประสานงานจาก บุคคลภายนอก การเข้ามาศึกษา ดูงานจากกลุ่มต่างๆ ที่มีแนวคิด ในการเรียนรู้จากผู้ที่มีผลงาน ดีเด่น (ได้รับรางวัล)	- สำนักงานพัฒนาการ ท่องเที่ยว (สพท.) กระทรวงการ ท่องเที่ยวและกีฬา
พ.ศ. 2548	- บ้านแม่กำปองได้รับเลือกให้เป็น ต้นแบบมาตรฐาน Home stay ไทย ระดับภาคเหนือ - บ้านแม่กำปองได้รับคัดเลือกเป็น หมู่บ้านหัตถกรรมเพื่อการท่องเที่ยว OTOP Villiage Champion (OVC) จากโครงการประกวดหมู่บ้านหนึ่ง ตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์	- ชุมชนตั้งรับกับการเข้ามาศึกษาดู งาน และความคิด ที่หลั่งไหลเข้า มาจากภายนอกในคำวิจารณ์ - การพัฒนาไปสู่รางวัลอื่น ซึ่งเกิด จากการพัฒนาอย่างต่อเนื่องของ ชุมชน	- ททท. ภาคเหนือ กระทรวงการ ท่องเที่ยวและกีฬา - กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและ สหกรณ์
พ.ศ. 2549	- บ้านแม่กำปองได้รับมาตรฐาน Homestay เป็นปีที่ 2	- การรักษามาตรฐานของหมู่บ้าน ซึ่งเกิดจากความร่วมมือของทุก คนในชุมชน ด้วยการอนุรักษ์ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง	- ชาวบ้านแม่กำปอง- สำนักงานพัฒนาการ ท่องเที่ยว (สพท.)

ตารางที่ 6 (ต่อ)

พ.ศ.	เหตุการณ์	พัฒนาการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ของชุมชนแม่กำปอง	ผู้เกี่ยวข้อง/ หน่วยงานส่งเสริม
พ.ศ. 2550	- เป็นต้นแบบของหมู่บ้านจัดการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศดีเด่น ซึ่งเป็นอีก หนึ่งสถานที่ในการศึกษาดูงานของผู้ ที่สนใจการบริหารจัดการระบบการ จัดการคน และการจัดการทรัพยากร ในหลายๆ ด้าน เช่น การจัดการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการระบบ น้ำ การจัดการพื้นที่ที่มีอยู่อย่างจำกัด ให้เกิดประโยชน์สูงสุด การจัดการ ไฟฟ้า การจัดการระบบสหกรณ์ การสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน การดูแล พืชสมุนไพร เป็นต้น	- เมื่อชุมชนแม่กำปองมีผลการ ดำเนินงานในทางที่ดี ซึ่งเกิดจาก ความร่วมมือของทุกคนในชุมชน การอบรม/โครงการต่างๆ จาก หน่วยงานภายนอก จึงได้เสนอ โครงการเข้ามายังบ้านแม่กำปอง ซึ่งอาจมีเหตุผลในการนำเสนอ โครงการเข้ามาเองของหน่วยงาน คือความสำเร็จของโครงการ ต่างๆ ที่เกิดในบ้านแม่กำปอง	- ชาวบ้านแม่กำปอง - หน่วยงานภายนอก

3. การวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาของชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนทั้งสอง พบว่า จุดเริ่มต้นของการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนทั้งสองมีความแตกต่างกัน โดยในชุมชนหนองแม่นาเกิดจากการสำรวจทรัพยากรธรรมชาติที่ถือว่าเป็นทรัพย์ของอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงของเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ในการสำรวจบริเวณโดยรอบอุทยานฯ และการสำรวจความสามารถของหมู่บ้านที่อยู่ติดกับเขตอุทยานฯ ในการส่งเสริมให้ชาวบ้านจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อเป็นการใช้คนในรักษาทรัพยากร เนื่องจากที่ผ่านมาคนในเป็นส่วนหนึ่งในการเข้าป่าล่าสัตว์ตัดต้นไม้เพื่อประกอบอาชีพทำหากิน เช่น ตัดไม้เพื่อขยายพื้นที่ทำการเกษตร การเข้าไปหาของป่าออกมาขาย เป็นต้น อาจด้วยฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านบริเวณหมู่บ้านที่อยู่ติดกับอุทยานฯ มีฐานะไม่ค่อยดี เนื่องจากเป็นเส้นทางสิ้นสุดทางหลวงแผ่นดินตรงหมู่บ้านหนองแม่นา อาชีพส่วนใหญ่ที่ทำได้จึงเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้เองชาวบ้านจึงได้ทำผิดกฎของอุทยานฯ แห่งชาติ เกิดปัญหาหว่านกันเสมอ ทางเจ้าหน้าที่อุทยานฯ จึงคิดหาวิธีการแก้ปัญหาโดยการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริม ที่เป็นการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของอุทยานแห่งชาติฯ ด้วยคนในเป็นคนป้องกันคนในด้วยตนเอง คล้ายกับการเป็นหูเป็นตาให้กับเจ้าหน้าที่ฯ โดยที่ชาวบ้านได้รับผลดีจากการมีอาชีพเสริม และเป็นการป้องกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้ตกถึงลูกหลาน แต่ในการทำงานใดๆ ย่อมมีกลุ่มที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ชุมชนหนองแม่นาเมื่อมีการดำเนินงานจัดการ

ท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ช่วงระยะเวลาประมาณ 1 ปี จึงแบ่งออกเป็นสี่กลุ่ม คือ กลุ่มที่เข้าร่วมอย่างดี สม่่าเสมอ กลุ่มที่เข้ามาบ้างเป็นบางครั้งในเวลาที่มันักท่องเที่ยวเข้ามามากๆ แต่เมื่อมีการพัฒนาในส่วนต่างๆ จะมาบ้างไม่มาบ้าง กลุ่มที่คัดค้าน/ต่อต้าน และกลุ่มที่ไม่มีความเห็นใดๆ ใช้ชีวิตเป็นปกติ หากสอบถามข้อมูลของการท่องเที่ยวจะทราบเพียงว่าอยู่ที่ใดเท่านั้น ส่วนจุดเริ่มต้นของการจัดการท่องเที่ยวของแม่กำปอง เริ่มจากความคิดของคนนอกที่กลายมาเป็นคนใน พ่อหลวงพรมมินทร์ พวงมาลา ซึ่งก่อนที่จะมาอยู่ที่บ้านแม่กำปองเคยมีอาชีพเป็นพ่อค้าวัวต่าง ที่เขามารับซื้อเมียงที่บ้านแม่กำปอง เมื่อสนิทกับคนในบ้านแม่กำปองจึงลงหลักปักฐานที่นี่ และเมื่อได้รับตำแหน่งเป็นพ่อหลวงบ้านแม่กำปอง ด้วยประสบการณ์ของการเห็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน จึงเล็งเห็นความเป็นเอกลักษณ์ที่ถือได้ว่าสามารถนำมาเป็นจุดขาย และการรับรู้โลกภายนอกมาก จึงมีความคิดในการจัดหมู่บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว ด้วยทรัพยากรที่มีไม่ว่าจะเป็นน้ำตก ป่าไม้ สมุนไพร และด้วยทักษะจากอาชีพเดิมในการประสานงานระหว่างหน่วยงาน/บุคคลพ่อหลวงพรมมินทร์จึงทำการติดต่อขอความช่วยเหลือ/แสวงหาโอกาสในการพัฒนาหมู่บ้านแม่กำปองให้ดีขึ้น ด้วยความคิดว่าเมื่อตนมาอาศัยในที่ใดควรทำประโยชน์ให้ที่แห่งนั้น ระหว่างชุมชนทั้งสองความแตกต่างของระยะเวลาในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน คือ บ้านแม่กำปองเริ่มสร้างความเข้าใจในเรื่องการท่องเที่ยวมาตั้งแต่ พ.ศ. 2539 และในบ้านหนองแม่นาเริ่มทำความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวใน พ.ศ. 2544 ระดับของความสามารถในการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจมีความแตกต่างกันบ้าง ตามพื้นฐานของแนวคิดในชุมชนนั้นๆ

นอกจากนี้สิ่งที่ทั้งสองชุมชนมีความคล้ายคลึงกัน คือ การหาแนวทางในการแก้ปัญหา/การหาแนวทางในการจัดการท่องเที่ยวซึ่งเข้าสู่กระบวนการของการทำวิจัย โดยการสนับสนุนการให้ความรู้ในการทำวิจัยจากสำนักงานสนับสนุนการวิจัย หรือ สกว. ภาค ที่เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนในการค้นหา/ชี้ความเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านให้คนในหมู่บ้านได้เห็น เพราะด้วยความเป็น “คนใน” การมองสิ่งที่เห็นเป็นประจำ เห็นจนชินตา/ไม่เห็นเป็นของแปลก ไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ จึงทำให้คนในเหล่านี้ละเลยคุณค่าที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ชุมชนของตนเองไป เช่น แมงกะพรุนน้ำจืดในลำน้ำแจ็ก บริเวณหมู่บ้านหนองแม่นา เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านเห็นกันมานานแล้ว แต่แมงกะพรุนนี้ใช้ประโยชน์ไม่ได้ ใช้กินไม่ได้จึงไม่ได้รับความสนใจ แต่เมื่อ “คนนอก” ซึ่งเป็นลูกสาวของคนในหมู่บ้านที่ไปอาศัยอยู่ที่จังหวัดชลบุรี กลับมาเยี่ยมบ้านเห็นว่าเป็นแมงกะพรุนแต่มีลักษณะที่แปลกตามากกว่าที่เคยเห็น จึงนำไปให้ “คนนอก” อีกคนคือนายอำเภอเขาค้อคู้ และนายอำเภอทำการค้นหาความรู้จากอินเทอร์เน็ตจึงพบว่านี่คือแมงกะพรุนน้ำจืดที่หายากจากนั้นเป็นต้นมาแมงกะพรุนน้ำจืดจึงได้กลายเป็นเอกลักษณ์/จุดขายของชุมชนหนองแม่นา จนกลายเป็นเทศกาลพายเรือ ท่องป่า ตามหาแมงกะพรุนน้ำจืด ซึ่งจัดขึ้นในเดือนเมษายนเป็นประจำทุกปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545

บทที่ 6

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศึกษาปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

1.1	ชุมชนหนองแม่นา	อำเภอเขาค้อ	จังหวัดเพชรบูรณ์
1.2	ชุมชนแม่กำปอง	อำเภอแม่ออน	จังหวัดเชียงใหม่

2. การสัมภาษณ์

1.1	ชุมชนหนองแม่นา	อำเภอเขาค้อ	จังหวัดเพชรบูรณ์
1.2	ชุมชนแม่กำปอง	อำเภอแม่ออน	จังหวัดเชียงใหม่

3. การสนทนากลุ่ม

1.1	ชุมชนหนองแม่นา	อำเภอเขาค้อ	จังหวัดเพชรบูรณ์
1.2	ชุมชนแม่กำปอง	อำเภอแม่ออน	จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- 1.1 การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ (Knowledge Identification)
- 1.2 การแสวงหา/ได้มาซึ่งความรู้ (Knowledge Acquisition)
- 1.3 การสร้างความรู้ (Knowledge Creation)
- 1.4 การรวบรวมความรู้ (Knowledge Collection)
- 1.5 การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
- 1.6 การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage)
- 1.7 การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ (Knowledge Utilization)
- 1.8 การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Share/Distribution)

2. ลักษณะเฉพาะกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.1	ชุมชนหนองแม่นา	อำเภอเขาค้อ	จังหวัดเพชรบูรณ์
1.2	ชุมชนแม่กำปอง	อำเภอแม่ออน	จังหวัดเชียงใหม่

3. ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

- 1.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์
- 1.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 1 กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

1.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

วันแรกที่ผู้วิจัยเดินทางไปถึงบ้านหนองแม่นา ผู้วิจัยเดินทางจากกรุงเทพมหานครโดยสารพัดประจำทางไปลงที่อำเภอเมืองจังหวัดเพชรบูรณ์ใช้เวลาประมาณ 5-6 ชั่วโมง แล้วต่อรถสองแถวไปบ้านหนองแม่นาเส้นทางระหว่างอำเภอเมืองเพชรบูรณ์กับบ้านหนองแม่นา ห่างกันประมาณ 50 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง อาจจะนานกว่าการเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัวซึ่งใช้เวลาเพียง 40 นาที เพราะด้วยเส้นทางมาบ้านหนองแม่นาเป็นเส้นทางภูเขาสูงชัน เป็นเส้นทางขึ้นมาอำเภอเขาค้อทำให้มีรถโดยสารน้อย พ่อค้าแม่ค้ารายย่อยของหมู่บ้านที่เป็นทางผ่านจึงฝากรถสองแถวซื้อสินค้าที่จะนำมาขายในหมู่บ้าน ทำให้รถสองแถวแวะส่งสินค้าเกือบทุกหมู่บ้าน ส่งผลดีกับผู้วิจัย เพราะเป็นการพาผู้วิจัยเข้าไปศึกษาคุณภาพของหมู่บ้านแต่ละแห่งว่ามีลักษณะของการตั้งบ้านเรือน และลักษณะของคนที่อยู่อาศัยอย่างไร ซึ่งในบางหมู่บ้านที่รถสองแถวแวะผู้วิจัยได้พูดคุยทักทายกับชาวบ้านด้วย จากการได้แวะชมหมู่บ้านต่างๆ ของการแวะส่งสินค้าของรถสองแถวนี้ ทำให้ผู้วิจัยพบว่า สภาพบ้านเรือนมีลักษณะคล้ายกันส่วนมากเป็นบ้านที่สร้างด้วยไม้ยกใต้ถุนสูง ไม่มีรั้วรอบขอบชิด สภาพการพัฒนาหมู่บ้านถือว่ายังน้อย การตั้งชื่อของแต่ละหมู่บ้านจะตั้งตามชื่อนายทหารที่เสียชีวิตในหมู่บ้านนั้นในขณะที่มีกรณีการปราบปรามคอมมิวนิสต์ แตกต่างกับบ้านหนองแม่นาที่ตั้งชื่อหมู่บ้านตามลำห้วยที่อยู่ในบริเวณของหมู่บ้าน

จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า สมาชิกกลุ่มชุมชนคนรักษ์ป่าตำบลหนองแม่นาจะมีการพูดคุยกันเป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นการคุยกันในร้านขายของชำ เมื่อพบกันโดยบังเอิญจะถามถึงการไปอบรม/การเข้าร่วมโครงการต่างๆ ในวันที่ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูลบริเวณแก่งบางระจันซึ่งเป็นท่าจอดเรือสำหรับรับนักท่องเที่ยวล่องลำน้ำเข็ก ในวันนั้นมีประชาสัมพันธ์กลุ่มพี่เลี้ยงจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เจ้าหน้าที่ อบต.หนองแม่นา และสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ประมาณ 3-4 คน รอรับนักท่องเที่ยวอยู่บริเวณท่าลงแก่งบางระจันซึ่งเป็นลานกว้างมีรั้วไม้ไผ่ให้ความเย็น และมีแคร่ไม้ไผ่เป็นที่นั่งทำเป็นแนวยาวขนาดใหญ่อีก 2 แถว

นอกจากนี้ในการเข้าร่วมกิจกรรมการเดินป่าของผู้วิจัยกับทางกลุ่มชุมชนคนรักษ์ป่าฯ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าในกลุ่มสมาชิกด้วยกันเองจะมีการหยอกล้อพูดคุยกัน เมื่อนักท่องเที่ยวถามอะไรไปหากไม่ทราบจะไปถามอีกคนให้ และในการทำอาหารเย็นเนื่องจากพักผ่อนป่า ผู้ทำอาหาร

ทั้งหมดจะเป็นผู้ชายโดยขณะที่ทำอาหารจะมีการคุยกันถึงเรื่องที่ต้องทำ เรื่องที่จะทำ และเรื่องที่ยากทำ บางทีคุยกันไปหัวเราะกันไปเสียงดัง บางครั้งถกเถียงกันในบางประเด็นที่อาจเข้าใจกันในคนละด้าน แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือ ที่สามารถแสดงออกทางความคิดที่หลากหลาย อีกทั้งเป็นการเคารพในความคิดผู้อื่น และช่วยกันทำงาน มีการแบ่งงานกันทำ

1.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

จากสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ทีมงานในการบริหารหมู่บ้าน/กรรมการบริหารหมู่บ้าน ซึ่งมีหน้าที่โดยตรงในการประสานงานกับหน่วยงานที่มาให้การฝึกอบรมจะเป็นผู้มีตำแหน่งเป็นกรรมการหมู่บ้าน การพูดคุยกันจะเป็นไปในลักษณะกึ่งทางการแสดงให้เห็นว่าเป็นการเรียนรู้การทำงานอย่างเป็นระบบที่พัฒนาจากการที่มีกลุ่มบุคคล/บุคคลเข้ามาศึกษาดูงาน คือ การนัดกรรมการบริหารทุกคนมาคุยกันในเรื่องที่ต้องทำ และวางแผนงานที่จะต้องทำ ในการระดมทุน หรือการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก สถานที่ที่นัดประชุมกันส่วนใหญ่จะเป็นที่บ้านของพ่อหลวงพรมมินทร์ พวงมาลา จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าพักที่บ้านพ่อหลวงพรมมินทร์ ในระหว่างที่เข้าไปเก็บข้อมูล ผู้วิจัยจะพบกรรมการบริหารหมู่บ้านเดินทางมาถามในเรื่องต่างๆ ที่มีแผนงานจะทำ ไม่ว่าจะเดินมาถามในประเด็นเดียวแล้วเดินกลับ หรือมานั่งพูดคุยปรึกษาเป็นเวลานานในบริเวณบ้านของพ่อหลวงพรมมินทร์

นอกจากนี้ในการประชุมเพื่อแจ้งข่าวให้กับชาวบ้านแม่กำปองได้รับทราบโดยทั่วกันจะนัดชาวบ้านทั้งหมดในวันพระเพราะเป็นวันที่ชาวบ้านจะหยุดทำงาน ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่จะถือเอาวันพระเป็นวันหยุด ในการประกาศให้ทุกคนมาประชุมจะใช้เครื่องขยายเสียงที่ติดตามเสาไฟฟ้าเป็นจุดทั่วหมู่บ้าน โดยมีฐานของเครื่องขยายเสียงอยู่ที่วัด จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกตการณ์ในการประชุมการรายงานกิจการประจำปี 2550 ของสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด ในวันที่ 27 พ.ค. 2551 จะพบว่าชาวบ้านให้ความร่วมมือมากที่นั่งในศาลาเต็ม ชาวบ้านจึงต้องออกไปนั่งตามร่มไม้ และมีการพูดคุยกันในเรื่องต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผลผลิต การเก็บใบชา การปลูกใบชา การเพิ่มผลผลิต และในการประชุมนี้มีการคัดเลือกกรรมการดูแลสหกรณ์ชุดใหม่ ผู้นำชุมชนได้ให้ชาวบ้านเสนอชื่อผู้ที่ตนเห็นว่าเหมาะสมแล้วให้ชาวบ้านให้คะแนนโดยการยกมือ ผู้ที่ได้รับคะแนนเสียงสูงสุดสามอันดับแรกจะได้เข้ารับตำแหน่งนี้ เมื่อถึงช่วงเที่ยงทางสหกรณ์ทำการเลี้ยงอาหารมื้อเที่ยงให้กับชาวบ้านที่เข้ามาประชุม โดยทุกคนต่างตกแต่งใส่จานของตนแล้วจับกลุ่มกันกินไปคุยไป บางกลุ่มนั่งกินในอุโบสถ บางกลุ่มขึ้นกินบริเวณลานวัดที่มีร่มไม้ แล้วคุยกันถึงเรื่องต่างๆ บางคนถามถึงการอบรมที่หน่วยงานภายนอกจะเข้ามาว่าจะมาวันไหนแล้วต้องลงชื่อกับใครแล้วอบรมก็วันกับคนที่พอรับทราบข้อมูล

ด้วยบ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านต้นแบบการพัฒนาในหลายด้าน เช่น สหกรณ์ เครื่องปั้น ไฟฟ้าพลังน้ำ ประปาภูเขา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น จึงมีกลุ่มบุคคลเข้ามาขอศึกษาดูงาน ในวันที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูล พบกลุ่มบุคคลจากคอยปุยเข้ามาศึกษาดูงานเรื่องการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการรักษาทรัพยากรน้ำ กลุ่มคอยปุยเข้ามาถึงบ้านแม่กำปอง พ่อหลวงพรหมมินทร์ออกมาต้อนรับ และเป็นวิทยากรในการเล่าถึงรายละเอียดความเป็นมาต่างๆ โดยใช้วัดเป็นสถานที่บรรยายและต้อนรับ หลังจากนั้นกรรมการสรุปผลมารับหน้าที่ต่อโดยเป็นคนพาไปดูเครื่องปั้นไฟฟ้าพลังน้ำ โดยมีคุณประดิษฐ์ซึ่งเป็นผู้ควบคุมเครื่องปั้นไฟฟ้าเป็นผู้บรรยายระบบการทำงาน

2. การสัมภาษณ์

2.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการสัมภาษณ์ถึงกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งการสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างที่ผู้วิจัยได้เตรียมข้อคำถามที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ตามขั้นตอนทั้ง 8 และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ซึ่งเป็นการพูดคุยโดยทั่วไปโดยไม่เจาะจงว่าเป็นคำถามที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้โดยตรง แต่จะเป็นการพูดคุยกันกับเจ้าของพื้นที่เพื่อเป็นการค้นหาปัจจัยส่งเสริม/ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นา

เมื่อผู้วิจัยเดินทางถึงบ้านหนองแม่นาในวันแรกของการเตรียมการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยปักหลักที่ร้านค้าประจำหมู่บ้านที่ถือว่าเป็นจุดศูนย์กลางของชาวบ้านที่จะมาซื้อสินค้า และเมื่อชาวบ้านเดินมาซื้อสินค้าแล้วพบกัน ชาวบ้านจะคุยกันในเรื่องต่างๆ ผู้วิจัยจะแนะนำคำว่าชื่ออะไร มาทำอะไร โดยก่อนหน้าที่จะมานี้ผู้วิจัยได้ทำการแนะนำตัวกับผู้นำกลุ่มชุมชนฯ แล้ว มีวัตถุประสงค์ของการมาเพื่อทำอะไร แล้วผู้วิจัยจึงชวนชาวบ้านพูดคุยเรื่อง โดยทั่วไป แล้วถามถึงการจัดการท่องเที่ยว หากผู้ที่ผู้วิจัยกำลังคุยด้วยมีความสามารถในการให้ข้อมูลเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว ผู้วิจัยจะถามคำถามที่ลึกกว่าการพูดคุยธรรมดา แต่หากผู้ที่ผู้วิจัยกำลังพูดคุยอยู่ด้วยไม่ทราบข้อมูลมากนัก ผู้วิจัยจะขอให้แนะนำชื่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง/ผู้รู้ในเรื่องเฉพาะว่าหากต้องการรู้เรื่องนี้ต้องพูดคุยกับผู้ใด

นอกจากการขอให้ชาวบ้านระบุชื่อผู้ให้ข้อมูลเฉพาะ/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้ขอเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มชุมชนฯ ที่เกี่ยวกับการเข้ารับการอบรม แล้วดูรายชื่อผู้ที่เข้าร่วมโครงการต่างๆ ซ้ำมากที่สุด เช่น ในโครงการทำวิจัยการหารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มสมาชิกชุมชนฯ มีผู้ใดเข้าร่วมในการทำวิจัยบ้าง ผู้วิจัยจะขอพูดคุยกับผู้นั้น เป็นต้น

ในระหว่างที่รอนักท่องเที่ยวทุกคนต่างคุยกันถึงเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว ประชาสัมพันธ์กลุ่มได้เล่าถึงปัญหาที่ตนพบว่าเป็นช่วงแรกเมื่อผู้ใหญ่บ้านหนองแม่นาไม่

เห็นด้วยกับการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน คอยปลุกกระดมชาวบ้านให้ต่อต้าน เพราะทำให้เสียประโยชน์เรื่องที่ดิน และเล่าถึงปัญหาอื่นๆ ที่พบ พี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำในการแก้ปัญหา และเสนอแนวทางในการสร้างแนวร่วมเพิ่มเติม นอกจากนี้สมาชิกคนอื่นๆ ได้เล่าสิ่งที่ตนพบทั้งที่เป็นปัญหาและข้อสงสัยให้กับวงสนทนา พี่เลี้ยงคนอื่นๆ เมื่อได้รับฟังแล้วออกความคิดเห็นบางครั้งเป็นไปในลักษณะที่เห็นด้วย บางหัวข้อมีความเห็นที่แตกต่างไป แต่ได้เสนอแนวทางเลือกให้สมาชิกที่พบปัญหาลองนำไปทบทวนดู พี่เลี้ยงกลุ่มฯ ได้เล่าถึงการเสนอขอของงบประมาณในการสนับสนุนในการเข้ารับการอบรมในโครงการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และสอบถามความต้องการว่าทางกลุ่มต้องการอบรม/ความรู้เพิ่มเติมในเรื่องใดอีกหนึ่งไม่ และทางเจ้าหน้าที่อบต. เล่าว่าขณะนี้ได้ทำโครงการที่จะช่วยส่งเสริมอาชีพของคนในหมู่บ้านหนองแม่มาให้มีรายได้เสริม และเล่าถึงโครงการต่างๆ ที่มุ่งเน้นในการพัฒนาตำบลหนองแม่ และได้เล่าปัญหาในการดำเนินงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำงบลงมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวว่าบางครั้งทาง อบต. โคนครหาว่าลำเอียงในงบประมาณในการพัฒนาหมู่บ้านไม่เท่ากัน ดังนั้นในปีงบประมาณนี้อาจจะได้น้อยกว่าเดิมเพราะต้องเฉลี่ยให้ได้ทำกันทุกหมู่บ้าน โดยทาง อบต. จะหางบประมาณส่วนอื่นมาสนับสนุนแทน

จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยเตรียมข้อคำถามไว้ และการพูดคุยกันในเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยทั่วไป พบว่า เมื่อต้องการทราบประวัติความเป็นมาของการตั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านจะแนะนำให้ไปคุยกับผู้ใหญ่ในหมู่บ้านซึ่งมีอายุมากกว่า 50 ปี แต่ถ้าหากต้องการจะสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องกระบวนการเข้ารับการอบรมต่างๆ ผู้ให้ข้อมูลจะเป็นผู้มีอายุอยู่ในวัยกลางคน ส่วนวัยรุ่นที่เป็นผู้ปฏิบัติงานจะเป็นผู้เล่าถึงสิ่งที่เกิดจากการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากการท่องเที่ยวของชุมชน

ในการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนในการวางแผนงานหลัก/ผู้นำกลุ่มชุมชนฯ พบว่าเป็นบุคคลที่อยู่ในช่วงวัยกลางคน ซึ่งเป็นที่เคารพและมีความรับผิดชอบสามารถนำพากลุ่มชุมชนฯ/เป็นตัวแทนกลุ่มชุมชนฯ ในการเข้าร่วมประชุม การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานภายนอก การติดต่อประสานกับนักท่องเที่ยว เป็นตัวแทนเดินทางไปเข้ารับการอบรม การประชุม และการเข้ารับรางวัล

“เป้าหมายจริงๆ ก็คือเพื่อเป็นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติป่าไม้และสัตว์ป่า จากเดิมชุมชนหนองแม่เป็นหมู่บ้านทหารพราน แล้วก็อีกหมู่บ้านหนึ่งที่ทำผิดเข้าป่า ล่าสัตว์ตัดไม้ เมื่อมีลักษณะเหตุการณ์อย่างนี้เกิดขึ้นแล้วเราได้มาคิดได้มาระดมสมองกันแล้วสมควรว่าน่าจะรวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มขึ้นมา หลังจากนั้นก็ได้มีการอบรม อบรมแล้วก็จัดตั้งกลุ่มขึ้นเมื่อวันที่ 5 มี.ค. 2545 ทางเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ก็มาเป็นพี่เลี้ยง ทำโครงการเสนอของบประมาณจากสำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว. ภาค)”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

“ถ้าไปอบรมข้างนอก ไปประชุมอะไรนี้ จะมีที่ระดับสมพงษ์นี่ละครับมาเล่าให้ฟัง”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

เมื่อต้องการสัมภาษณ์ในส่วนของผู้ปฏิบัติงานผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ในส่วนของคนอายุ ในช่วงวัยรุ่นถึงสิ่งที่ได้เข้าร่วมในการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว การเข้ารับการอบรม การศึกษาจากสถานอื่น รวมถึงมุมมองในการมองสิ่งต่างๆ รอบตัวซึ่งมีความเกี่ยวเนื่อง สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานด้วยความเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มชุมชนคนรักภัยป่า ตำบลหนองแม่นา

“อย่างการขับรถบริการนักท่องเที่ยว หรือรถอีแต๊ก เราใช้ประจำทุกวันอยู่แล้ว เวลาที่นักท่องเที่ยวเข้าพื้นที่ บอกอยากนั่งเรือชมธรรมชาติก่อนแล้วก็ชมพื้นที่การเกษตร เราก็สามารถพาเขาไปได้หมดทุกรูปแบบ ทั้งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเดินป่าแล้วก็การขับรถอีแต๊กพานักท่องเที่ยวเที่ยวอย่างนี้ทุกคนในชุมชนเนี่ยแทบจะทุกคนมีศักยภาพในตรงนี้หมดนะ”

(สมัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

การสัมภาษณ์ชาวบ้านหนองแม่นาทั่วไปที่อาจเข้าร่วมเป็นบางครั้ง เป็นการสัมภาษณ์ถึง มุมมอง และความคิดเห็นที่มีต่อกลุ่มชุมชนฯ และต่อการจัดการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน อีกทั้งเป็นการ สัมภาษณ์เพื่อค้นหาปัจจัยส่งเสริม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนหนองแม่นาและเป็นการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน

“โดยทั่วไปแล้ว อบต. จะมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนกลุ่มอาชีพหรือว่ากลุ่มราษฎรที่อยู่ใน ความดูแลของเรา กลุ่มชุมชนคนรักภัยป่าตำบลหนองแม่นาจะได้รับการสนับสนุนในเรื่องของ ถนนเข้าไปแก่งบางระจัน จะมีทุกปี อีกเรื่องคือจะไปช่วยจัดงานประเพณี เทศกาลพายเรือ ท่องป่า ตามหาแมงกะพรุนน้ำจืด ทุกปีที่แก่งบางระจัน เราก็จะสนับสนุนงบประมาณปีละ 50,000 บาท แล้วก็สนับสนุนการจัดอบรมให้ความรู้ต่างๆ ก็คือจะช่วยกัน”

(ผ่องศรี โสภา, สัมภาษณ์, 30 กุมภาพันธ์ 2551)

“เรามีจุดยืนของเราคือแมงกะพรุน มันก็ช่วยเสริมให้กับคนหนองแม่นาให้มีรายได้ช่วงเวลา หน้าแล้ง รายได้เสริมของครอบครัวเขาเวลามีคนมาเที่ยว”

(สัมพันธ์ กิจธร, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

2.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

จากการสัมภาษณ์ถึงกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง นิเวศของชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์บุคคลแบ่ง ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ คณะกรรมการบริหารหมู่บ้าน และชาวบ้านแม่กำปองซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชนทั้งหมด เนื่องจากทุกคนเป็นสมาชิกสหกรณ์ไฟฟ้าแม่กำปอง การท่องเที่ยวของบ้านแม่กำปองมีระบบการบริหารจัดการของสหกรณ์ไฟฟ้า นำรายได้หลังหัก ค่าใช้จ่ายเข้าในระบบสหกรณ์แล้วทำการปันผลเมื่อสิ้นปี อีกทั้งทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนา การป้องกัน และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติของหมู่บ้านร่วมกัน เช่น การร่วมกันทำแนวกันไฟป่า เพื่อรักษาต้นเมี่ยง รักษาป่า รักษาต้นน้ำ เป็นต้น และร่วมกันรักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีร่วมกัน

จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย พบว่า คณะกรรมการบริหารหมู่บ้านและผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะเป็นบุคคลที่อยู่ในช่วงวัยกลางคนจนถึงบุคคลที่มีอายุมากกว่า 50 ปี ประชากรวัยรุ่น/วัยเด็ก ผู้วิจัยพบน้อยมาก เมื่อทำการพูดคุยกับชาวบ้านจึงทำให้ทราบว่า เด็กรุ่นเล็กจะเดินทางไปเรียนหนังสือในอีกพื้นที่ เพราะที่บ้านแม่กำปอง โรงเรียนของการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานทำการปิดตัวลง เนื่องจากมีจำนวนผู้เรียนจำนวนน้อย ทางการจึงยุบโรงเรียนให้นักเรียนบ้านแม่กำปองไปเรียนรวมกับโรงเรียนบ้านธารแก้ว และเด็กนักเรียนระดับที่สูงขึ้นมาจะเดินทางไปเรียนหนังสือที่ตัวเมืองเชียงใหม่ และพักอาศัยอยู่ที่หอพักในเมืองจะกลับมาต่อเมื่อสิ้นสุดสัปดาห์ นอกจากนี้การที่มีประชากรวัยเด็กจำนวนน้อยจากการสัมภาษณ์เพิ่มเติม พบว่า เมื่อชายหรือหญิงชาวบ้านแม่กำปองที่มีการศึกษาในระดับหนึ่งแต่งงานกับคนในพื้นที่หรือคนพื้นที่อื่นเมื่อมีบุตร จึงย้ายออกจากหมู่บ้านแม่กำปองไปทำงานในพื้นที่อื่น ประชากรวัยเด็กในบ้านแม่กำปองจึงมีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับจำนวนผู้มีอายุที่มีประมาณ 3 ใน 4 ของประชากรบ้านแม่กำปองทั้งหมด

“ละอ่อนนี่เสาร์อาทิตย์เขาก่ออยู่บ้าน วันธรรมดาเขาก่อไปเรียนลุ่ม (ไปเรียนใน โรงเรียนที่อยู่บนที่ราบลงจากหมู่บ้านซึ่งตั้งอยู่บนภูเขา – ผู้วิจัย) มันปะ มีละ เขาอยากไปทำงานที่ในเมืองมากกว่า มันมีความสู้แล้ว มันปะอยากขึ้นคอย ไปเก็บเมียงตากแดดตากฝน”

(นิคม ไทกรณ, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์คณะกรรมการบริหารหมู่บ้านแม่กำปองถึงแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านแม่กำปองที่ทุกสิ่งมีความสัมพันธ์กันทั้งหมดว่ามีระบบการบริหารงาน การติดต่อประสานงาน การทำความเข้าใจ การสร้างการเรียนรู้ทั้งกับบุคคลภายนอกและชาวบ้านแม่กำปอง ด้วยวิธีการดำเนินงานอย่างไร อีกทั้งทำการสัมภาษณ์ถึงการชักชวนให้ชาวบ้านแม่กำปองเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ข้อความรู้ต่างๆ การเข้ารับการอบรม การฝึกอาชีพ การประสานขอความร่วมมือด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ และด้านอื่นๆ จากหน่วยงานภายนอก และการส่งเสริมให้คนเป็นผู้นำ อีกทั้งเป็นผู้ดูแลในการควบคุมให้ชาวบ้านแม่กำปองทำตามกฎระเบียบของหมู่บ้านที่ได้ตกลงยอมรับว่าจะปฏิบัติตามร่วมกันตามมติของที่ประชุมใหญ่หมู่บ้าน

“อย่างสมมติว่าผมจะสร้างบ้าน ผมจะตัดไม้ต่างๆ ที่เป็นสวนผม ผมต้องมาคุยกับคณะกรรมการก่อนว่า ผมจะสร้างบ้าน จะสร้างจริงหรือเปล่า จะมีชาวบ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านไปตรวจสอบว่าผมสร้างจริงหรือเปล่า ที่ผมสร้างเนี่ยสร้างเพื่ออะไร สร้างเพื่อธุรกิจหรือสร้างเพื่ออยู่ อันนี้จะมีคณะกรรมการไปตรวจสอบดู ถ้าผมจะตัดต้นไม้ใหญ่ขนาดไหนจะมีคณะกรรมการไปพิจารณา ถ้าต้นไม้ใหญ่มากเกินไป อาจจะทำให้ปีละต้น แล้วในเมื่อคณะกรรมการทำอนุญาตให้แล้ว จะทำหนังสือไปขอจากหน่วยเฉพาะกิจ เป็นทหารกองพัน 7 เขาอยู่ข้างล่างควบคุมพื้นที่ของอำเภอถ้าเขาอนุญาตก็ไปเลื่อยไม้ได้ ถ้ายังไม่พอผมต้องรอปีหน้าไม้ไซปีเดียวเสร็จ ถ้าจะเอาปีเดียวเสร็จต้องไปซื้อไม้โรงเลื่อย แต่ถ้าเอาไม้ที่นี้ต้องรอเป็นปีๆ ไป ถ้าเราจะล้มไปปีเดียว เออจนพอสร้างเสร็จในปีเดียวได้เนี่ยมันเป็นการทำร้ายป่า”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

การสัมภาษณ์ในส่วนของผู้บ้านแม่กำปองเป็นการสัมภาษณ์ถึงลักษณะพื้นที่บ้านแม่กำปองเมื่อสมัยก่อนการพัฒนาในด้านต่างๆ จะเดินทางเข้ามาเมื่อมีถนนหนทางสะดวกขึ้น การติดต่อสื่อสารเป็นไปได้โดยง่ายขึ้น ลักษณะพื้นที่ การประกอบอาชีพ ความสนใจทั่วไป

“แต่ก่อนอยู่แบบพื้นๆ ปะใจจะอี แต่ก่อนจะอยู่หยังจะทำอะหยังก็ต้องฮ้องกันมาตั้งเหม็ดนะกะ มาฮ้องกัน ต้าตางวัดมีเรื่องหยังฮ้องไปทางกรรมการวัดฮ้องป้อฮ้อยแม่ฮ้อยมาเสร็จแล้วกะฮ้องกันเสร็จแล้วกะบอกกรรมการฮ้องกับจาวบ้านเสร็จแล้วแฮ่ม เป็นจะเอาจั้งฮ้อยเนื้อตามสะตางกินสลากหมู่นี่กะ เป็นการบอกข่าวสาร แต่บัดเดี๋ยวนี้อี ฮันโล ฮันโล ฮันโล ฮ้อยเดี๋ยวดอินหมดเพราะว่าประกาศออกไปมันสะดวกสบายอย่างเอื้อยะ แล้วก่อนมันทำฮ้อยคนเฮอะค่อยมาสนใจในตัวนี้แฮ่มก่อน จั้งฮ้อยมันสะดวกสบายแต่มันบะหันหน้ากัน มันก็เลยแล้วแต่ไปก่อนบะไปก่อนได้มันมีตัวจะอี”

(พระองค์อาจ ปัญญาโร, สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2551)

การสัมภาษณ์ชาวบ้านแม่กำปองถึงความเชื่อ ความศรัทธา การปฏิบัติตัว ที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพ/การดำเนินชีวิตที่มีร่วมกันของคนในชุมชน

“เมี่ยงเนี้ยมันเป็นของดั้งเดิม เป็นว่าอย่างเอื้อยะนะ กำดีเคยได้อินมา เป็นของพระพุทธเจ้าว่าพระพุทธเจ้าเป็นเดินดงไป ทีเนี้ยก่อนไปเขียบเมี่ยงมากิน แต่ดาเนี้ยก่อนจะเมี่ยงๆ เพราะเอาเมี่ยงมากิน เมี่ยงเนี้ยเป็นอาหารของคนเก่าคนดั้งเดิมที่เป็นกัน แต่ก่อนนี่มันบะมีกาแพ มันเป็นของกันแก้งวง พระพุทธเจ้าเป็นมาเดินป่า เป็นก่อนฮียบเมี่ยงมากิน กินแล้วเป็นบะค่อยหลับตาเป็นเลขเมี่ยงๆ เป็นก่อนฮ้อยฮ้องว่าเมี่ยง ฮ้อยอี”

(ทอง ต๊ะฮุด, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“ไบเมี่ยงนี้วิเศษ เกือบขายได้ตลอดคมีแสนกำ ขายหมดแสนกำ หมักไว้ 2 เดือน ก่อบะเปื่อย”

(นิคม ไทยกรณ์, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

3. การสนทนากลุ่ม

3.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการสนทนากลุ่มในกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนหนองแม่นา ผู้วิจัยเปิดการสนทนาด้วยการเล่าถึงข้อมูลสิ่งต่างๆ ที่ผู้วิจัยพบเห็นและได้สัมผัสในการเข้ามาเก็บข้อมูลในบ้านหนองแม่นา และขอให้สมาชิกกลุ่มชุมชนอนุรักษ์ป่าตำบลหนองแม่นาเล่าถึง การเริ่มต้นของการเรียนรู้/สิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ การเล่า/ตอบเรื่องราวส่วนใหญ่จะเป็นการบอกถึงสิ่งที่ต้องการ/เรื่องที่ได้สอบถามมาจากผู้รู้เพื่อเป็นการเพิ่มความรู้ให้กับตนเอง

“เราก็จะสืบหาฐานข้อมูลแหล่งที่จะให้ความรู้แก่เรา โดยเฉพาะหน่วยงานคือสถาบันการศึกษาที่สนใจที่จะทำหลักสูตรเพื่อที่จะฝึกแล้วก็สอนให้พวกเรารู้จักและเข้าใจวิธีการที่จะนำเสนอสื่อความหมายต่างๆ แล้วก็เรื่องงบประมาณ หาแหล่งงบประมาณ”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“บางทีนักท่องเที่ยวนั้นเขาอาจจะรู้มากกว่าเรา เขาก็จะว่านี่น้องไม่ใช่ นะ นี่ไม่ใช่”

(อดิศักดิ์ ฟ้าอ่อนประเสริฐ, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“อย่างผมนี้ อายุน้อยกว่าลุงเขา ลุงเขาอยู่มาก่อน รู้มาก่อน อย่างแกละเป็นทหาร เคยรบมา แกละรู้เยอะตรงนี้เขาทำกันอย่างไรๆ เขาอยู่ตรงนี้นะ ตรงนี้เป็นที่ทำงานของ ผกค. ผมไม่รู้ ผมก็ถามแกละ แกละก็บอกมา ผมก็จำเอาไว้แล้วให้นักท่องเที่ยวฟัง”

(ยุทธการ วันทองสุข, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

การนำการศึกษาให้เป็นตัวเร่ง/เป็นการนำเอาสิ่งที่รู้ออกไปแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้อื่นสิ่งที่รู้เกี่ยวข้องกับโดยตรงระหว่างสมาชิกกลุ่มๆ ด้วยกันเองกับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้านซึ่งบางครั้งสิ่งที่รู้ อาจเป็นเรื่องเดียวกันเพียงแต่การเรียกหรือว่าการให้ความหมายของสิ่งนั้นๆ ต่างกัน

“อันดับแรกเราก็จะเน้นในด้านทักษะ ทักษะคือความสามารถ แล้วก็ข้อมูลของในพื้นที่ แล้วยังอีกหลายๆ อย่าง แต่เราก็จะแยกเป็นสัดส่วนหรือเป็นแขนงออกไปว่า กลุ่มที่เราได้ศึกษาได้ค้นคว้ามันเหมาะสมที่จะเอาไปใช้กับกลุ่มนักท่องเที่ยวประเภทไหนบ้าง”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“เราเอาแลกเปลี่ยนกับนักท่องเที่ยวด้วย นักท่องเที่ยวไม่รู้หรือคั่นสะดือมันเป็นอย่างนี้ ยกตัวอย่าง ไม้เทพาโร บ้านผมเขาเรียกตะไคร้ ต้นนั้นแหละเป็นมวลสารของจตุคามนี่...เขาเรียกการสื่อสารแลกเปลี่ยนความรู้”

(อาทร ขวัญดี, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

วิธีการที่จะส่งเสริมให้คนเป็นผู้นำ/เป็นผู้ที่สามารถประสานงานในส่วนต่างๆ ให้เข้ามามีความสัมพันธ์ช่วยเหลือกับทางกลุ่มเป็นการค่อยๆ ฝึกฝนโดยการปฏิบัติ และการดูจากตัวอย่าง

“การจะส่งเสริมให้คนเป็นผู้นำในทางที่ดีนี้ มันก็ต้องค่อยๆ ฝึกค่อยๆ ฝนกันไปแล้วเราก็ต้องดูด้วยว่าบุคคล คนนั้นมีความรับผิดชอบมากน้อยขนาดไหน แล้วเราก็ต้องใจหนักแน่นหน่อย ในลักษณะด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเขา ในลักษณะการมีความรับผิดชอบในการทำงาน แม้กระทั่งความเด็ดขาดของการทำงาน”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“ถ้าพูดถึงเรื่องความรับผิดชอบ การต้อนรับดูแลอยู่ในขั้นที่ถือว่าใช้ได้ มีความรับผิดชอบใช้ได้ อีกด้านหนึ่งคือต้องหาประสบการณ์หรือเทคนิค ในการรองรับดูแลหรือบริการนักท่องเที่ยว หรือสามารถให้เขามีความมั่นใจในการทำงาน ให้มีความมั่นใจยิ่งขึ้น จากงานที่ผ่านมา ตั้งแต่เราจัดตั้งกลุ่มจนถึงปัจจุบันเราสังเกตได้ว่า ใช้ได้ในลักษณะบางส่วนเขาก็กล้าตัดสินใจกันเองได้ดีขึ้น”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

ถ้าให้เป็นผู้ใหญ่บ้านซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการบังคับบัญชาได้เต็มที่ในพื้นที่ความรับผิดชอบจะยอมรับ หรือจะยินยอมสมัครหรือไม่ ส่วนใหญ่จะได้รับการตอบว่าไม่เพราะต้องติดต่อประสานงานหรือว่าต้องพบเจอ และเข้าสู่ระบบของราชการที่ต้องทำตามนายใหญ่

“ไม่ชอบเลย เพราะว่าตัวเองเอาใจคนไม่เป็น มีอะไรก็พูดตรงๆ เพราะว่าการเป็นผู้ใหญ่บ้านนี้มันต้องทำจาก 2 หน้า คือหนึ่งคนดีเราก็ต้องคบคนไม่ดีเราก็ต้องคบ บางครั้งคนทำไม่ดี ไปเจอคนเห็นแก่ตัว ถ้าเราพูดไม่ถูกหลักปัญหา การเป็นผู้ใหญ่เป็นผู้ที่รับปัญหามาก แต่ถ้าเจอคนดี ไม่มีปัญหาอะไรก็ดีไป ถ้าไปเจอคนเห็นแก่ตัวหรือเห็นประโยชน์แก่ตัวเองชอบเบียดเบียนส่วนรวม แล้วยิ่งไปเจอกลุ่มอิทธิพล พูดชักจูงเป็นผู้นำในการพัฒนาดีกว่า สบายใจ มีแรงก็ทำ เหนื่อยก็หยุด”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

วิธีการส่งเสริมให้สมาชิกภายในกลุ่มมีการเรียนรู้ร่วมกันว่ามีวิธีการภายในกลุ่มโดยการพูดคุยกันให้มากขึ้น ประชุมกันให้บ่อยขึ้น

“เราจะระดมในลักษณะที่เราได้ไปศึกษาไปเรียนรู้มาจะมีการเรียกมา มาประชุมกันแล้วก็เล่าเหตุการณ์ หรือประสบการณ์ที่เราไปได้รับมา อีกส่วนหนึ่ง ก็มาร่วมกันช่วยระดมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างความคิดของแต่ละคนหรือว่าใครเคยไปได้ยินอะไรมาเกี่ยวกับเกร็ดความรู้ในพื้นที่ของเรา แล้วเราก็เอามาแลกเปลี่ยนกัน แล้วก็เอามาประเมินดูว่ามันเหมาะหรือมันสมควรที่จะเอามาเป็นข้อมูลของชุมชนเราได้หรือไม่”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“ไม่อยากจะให้รู้เฉพาะคนใดคนหนึ่ง ไม่อยากให้รู้คนเดียว คืออยากให้รู้ทั้งกลุ่มเลยอย่างนี้ๆ ทั้งกลุ่มนี้อยากให้รู้ข้อมูลทั้งหมดเลย”

(อดิศักดิ์ ฟ้าอ่อนประเสริฐ, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“ต้องมีการประชุมกันบ่อยขึ้น มีการพูดคุยกันบ่อยขึ้น คือถ้าเรามีอะไรเราก็มาคุยกัน มันก็น่าจะดีขึ้นนะ แล้วอีกอย่างก็ต้องยอมรับกันด้วย ใครคุยมาอะไรยังไง เราก็ต้องมีการประชุมมีการพูดคุย เอาความรู้มาแลกเปลี่ยนกัน”

(พาวัน นิพวงลา, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“เราก็ประชุมกันอยู่เรื่อย แล้วใครที่จะรักษาดีก็คือรักษาดีและคำพูดตรงเนี่ย เราจะได้ร่วมกันให้มันราบรื่นไง คือจริงมันนั่งพูดกันตรงเนี่ย รักษาดีจริงยังงี้ก็เอาด้วย”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

หน่วยงานที่จะช่วยเข้ามาส่งเสริมในการให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการอบรม ศึกษาดูงาน หรืองานการพัฒนาอื่นๆว่ามีวิธีการติดต่อหน่วยงานนั้นด้วยตนเอง/ผ่านตัวแทนที่เป็นที่เลื่อมใส/หน่วยงานเสนอโครงการมาให้/เป็นความร่วมมือที่จัดขึ้นระหว่างหน่วยงานภายนอกชุมชนหนองแม่เฒ่า และองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแม่เฒ่า

“ก็จะมีหลายๆหน่วยงานสนใจที่จะมาศึกษาในงานของกลุ่มเรา แล้วก็บางหน่วยงานก็เสนอ วัตถุประสงค์เข้ามา บางหน่วยงานก็มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องงบประมาณหรือวิทยากรผู้มาให้ความรู้ ต่างๆ ถ้าเราสนใจจะเอาหลักสูตรอะไรหรือแขนงไหน ถ้าเราสนใจในสาขาใด เขาก็เสนอมา อย่างเช่น ที่ช่วยเหลือมาตลอดอยู่และเป็นพี่เลี้ยงให้กับเราก็คือ ราชภัฏพิบูลสงคราม ตอนนี้ ราชภัฏเพชรบูรณ์ก็สนใจเข้ามา รวมทั้งฝีมือแรงงานจังหวัด กระทรวงการท่องเที่ยว และกีฬา จังหวัดที่สนใจแล้วก็มีประชาสงเคราะห์ที่เขาได้นำพาชาวเขามาศึกษาดูงาน เขาก็มาเห็นแล้ว สนใจเขาก็เสนอแนะว่า ถ้างบประมาณตัวไหนที่เราจะไป อยากให้เขาช่วยก็เสนอมาทาง เราถือว่ามีโอกาสแล้วก็จะพิจารณาว่าหน่วยงานไหนที่เราจะรับไว้พิจารณาก่อน”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

ชุมชนได้รับความสนใจจากหน่วยงาน โดยติดต่อมาที่กลุ่มชุมชนฯ เพื่อขอร่วมในโครงการ อบรม/โครงการให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาด้านความรู้เรื่องการจัดการท่องเที่ยวและด้านอื่นๆ

“สกว.นี่เป็นพี่เลี้ยงใหญ่เรา เริ่มต้นทุกวันนี้มันจะเริ่มต้นกันไม่ได้ ถ้าไม่มีผู้มีพระคุณ ใน ชุมชน ในจังหวัดนี้เพราะว่าออกทีวีทุกครั้งเราต้องเอาพี่เลี้ยงจาก สกว. นักวิชาการนี่ขึ้น อันดับแรก เพราะว่ากว่าเราจะเป็นตัวของตัวเอง วันนี้ของเราคือ สกว. ที่จริงตรงนี้ ธรรมชาติ ทุกสิ่งทุกอย่างเอื้ออำนวยให้เราดีมาก แต่ยังไม่มีการมีความคิดบริหารจัดการขึ้นมา ยังไม่มีใครคิดที่จะบริหารจัดการตรงนี้ขึ้นมา พอ สกว.เข้ามาแล้ว ก็เข้ามาแนะนำ ความริเริ่มที่จะทำ อะไรขึ้นมาสักอย่างหนึ่งเกี่ยวกับชุมชนและมีรายได้ให้กับชุมชนของเราเป็นอาชีพเสริม ตรงนี้ ก็ได้มาหารือกัน ตรงนี้แหละเป็นการนับหนึ่งของหมู่บ้านนี้ ตำบลนี้ ของอำเภอนี้ด้วย ที่เริ่มมีชื่อเสียงตั้งแต่นั้นมานะ วันนี้ก็ได้พี่เลี้ยงจาก สกว. และนักวิชาการต่างๆ นี่ที่ได้มาให้ความรู้”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“ก็มีหลายๆ หน่วยงานที่จะช่วยเรา ทั้งราชภัฏเพชรบูรณ์ ราชภัฏพิบูลสงครามนี่เป็นหลัก อยู่แล้วละ เพชรบูรณ์ก็เริ่มเข้ามาแล้ว แล้วก็ยังมีอีกหน่วยงานหนึ่งก็คือ ฝีมือแรงงานจังหวัด เพชรบูรณ์ แล้วก็จะมีสมาคมการท่องเที่ยวภาคเหนือ เขาก็จะตั้งเครือข่ายร่วมกับเรา แต่ มันก็เป็นโอกาสที่ดีที่เราได้เป็นสมาชิกของชมรมผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวเขาคือ เพราะว่าสมาคมหรือว่าสมาคมนี้ ดูๆแล้วเขาจะพูดถึงชุมชน พูดถึงบ้านนี้บ่อยมากเลย เขา จะพูดถึงผู้ประกอบการก่อน บ่อยมากเลยที่กลุ่มองค์กรชุมชนรากหญ้าจะได้ไปทำงานร่วมกับ เขาสัมผัสกับเขา”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

การที่หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือ หน่วยงานนั้นประเมินกลุ่มชุมชนฯ ที่ หน่วยงานจะให้ความช่วยเหลือนั้นดูจากความพร้อมด้านคน และชุมชนได้ประเมินในการรับความ ช่วยเหลือ/ร่วมงานกับหน่วยงานนั้นๆ จากการพูดคุยถึงวัตถุประสงค์ระหว่างกันก่อนเป็นอันดับ แรกว่าแต่ละฝ่ายมีจุดประสงค์ตรงกันหรือไม่ และหากจะมีการร่วมมือระหว่างกันจะมีทิศทางใน การทำงานร่วมกันอย่างไร แต่ละฝ่ายจะมีการส่งเสริมงานระหว่างกันในส่วนใดบ้าง ชุมชนจะ ประเมินจากความเป็นไปได้ในการที่จะสามารถร่วมงานกันได้จากการพูดคุยกับหน่วยงาน

“มีหน่วยงานสนใจที่จะเข้ามาช่วยหลายหน่วยงาน แต่เราก็ต้องพิจารณาก่อน”

(อาทร ขวัญตัว, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“ปัจจัยที่หน่วยงานที่เสนอมานี้ ส่วนหนึ่งในการที่เราได้ทำงานมาและได้รับรางวัล Tourism Award มันก็มีส่วนของเรา ในเมื่อเรามีผลงานแล้ว บางหน่วยงานเขาสนใจอยากจะทำศึกษาหรือบางทีเขาอยากจะทำผลงานของเขาด้วยมันก็น่าจะเป็นไปได้...เริ่มมีหน่วยงานที่เขาสนใจที่จะมาเจาะลึกแก่นพื้นฐานของเราแล้ว เพียงแต่เราจะจับเอาสถาบันไหนเท่านั้นเอง แต่ทุกสิ่งทุกอย่างเราต้องดูว่าสถาบันนั้นกับชุมชนเราจนกันได้มั้ย แต่บางสถาบันลองฟังมาแล้วมาเพียงแต่มีงบประมาณ แต่ถ้าเป็นผมจะคงจะยึดสถาบันที่เขาไม่ถามเรื่องงบประมาณก่อน ถ้าเรามีปัญหาอะไร เขาก็เป็นพี่เลี้ยงให้เราได้”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

หน่วยงาน/บุคคลภายนอกที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนมากถึงวิธีการให้ความช่วยเหลือไม่เพียงแต่ให้ความช่วยเหลือทางด้านวิชาการ แต่ยังให้ความสำคัญคล้ายญาติพี่น้อง

“ตอนที่ราชภัฏเพชรบูรณ์สนใจเข้ามา ผมก็คุยอยู่ตอนที่ราชภัฏเพชรบูรณ์อยากเริ่มเข้ามาทำจะได้มีฝ่ายต่างมาช่วยกันมันน่าจะดี แล้วก็อีกหน่วยหนึ่งก็คือฝีมือแรงงานจังหวัดตอนนี้เขาก็สนใจที่จะช่วยแล้วก็มีอีกหลายหน่วยงานทั้งประชาสงเคราะห์ เขาก็เข้ามางบประมาณขาดเหลือเนี่ยก็เสนอให้กลุ่มเราทำโครงการไว้หลายๆ คือเราทำไว้เป็นทางผ่านอบต.(พูดเสียงดัง) แต่เราไม่ต้องหวังเงิน อบต.มาก คือเอาเป็นโครงการผ่าน เพื่อที่จะดึงจากหน่วยอื่นมาช่วยเรา คิดว่าน่าจะเป็นไปได้ถ้าเราไม่เบื่อกันเสียก่อน”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

ทิศทางในการจัดการความรู้ของชุมชนจะเป็นไปในทิศทางที่เป็นการถ่ายทอดแล้วบันทึกให้เป็นลายลักษณ์อักษรสามารถสืบค้น/เรียนรู้ได้ง่ายขึ้น

“นอกจากจะเป็นข้อมูลหลักสูตร เป็นรูปเล่มแล้ว จะทำเป็นป้ายสื่อความหมาย ในลักษณะของป้ายสื่อความหมายนี้ ก็คงจะเหมาะกับลักษณะในพื้นที่ชุมชน ลักษณะภูมิประเทศอย่างเช่น ในการเดินป่าในระยะไกลๆ แต่ถ้าระยะใกล้ๆ นี้ก็ต้องศึกษาอีกทีหนึ่งว่า ทางอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงจะเห็นด้วยมั้ย ถ้ามันอาจเป็นส่วนเกินในอุทยานถ้าเราไปปิดมันจะติดจะอะไรมันจะเป็นอะไรมั๊ย ต้องศึกษากันอีกที”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“อย่างเด็กรุ่นใหม่ที่นี่จะไปศึกษากับลุงที่มีอายุมากกว่า เราก็พยายามสืบข้อมูลความรู้จากตรงนี้ ความรู้ไม่มีวันหมด ยิ่งได้ยิ่งแลกเปลี่ยน ยกตัวอย่างง่ายๆ อย่างคนกรุงเทพฯเขาไม่รู้ในเรื่องพื้นที่ของเรา เราก็ไม่รู้ของเขา เขาก็มาแลกเปลี่ยนกันตรงนี้ เขาพูดออกมาเราก็รับฟังเราพูดออกไปเขาก็จำเราไปพูด คำว่าแมงกะพรุนตัวเดียวเขาไม่รู้หรือว่ามันอยู่ตรงไหน ถ้าหากไม่มีการสื่อสาร ไม่มีหนังสือพิมพ์ ไม่มีอะไร ความรู้ไม่มีวันจบก็แลกเปลี่ยนกันไปเรื่อยๆ”

(อาทร ขวัญตัว, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

วิธีการในการพัฒนาตัวเอง และการพัฒนาทีมมีวิธีการ/ทิศทางในการแสวงหาความรู้ มีลักษณะเป็นการไปศึกษาดูงานในชุมชนอื่นและการรวมกลุ่มกันให้มากขึ้น อีกทั้งต้องมีการพูดคุยกันในทุกอย่างอย่างมีเหตุและผล

“ถ้าเราอยู่แต่ในที่ที่เรา เราก็ไม่รู้ส่วนไหนๆ เราจะเปรียบเทียบ มันก็ต้องไปดูงานนั่นแหละมันถึงจะเกิดการพัฒนา ปรับปรุงแล้วมีความคิดเพิ่มขึ้นว่า ควรจะพัฒนา ควรจะทำอย่างไรให้มันพัฒนาก้าวหน้าขึ้น เพราะว่าถ้าเราอยู่แต่ที่นั่นมันก็ บางทีมันก็ดูเหมือนกันเพราะไม่มีข้อเปรียบเทียบ ไม่มีข้อแตกต่าง ก็น่าจะจากการศึกษาดูงานแล้วก็เข้ามา”

(สวัสดิ์ สุพรม, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“มีการพบปะ มีการจัดกิจกรรมร่วมกันของกรรมการบ่อยครั้งขึ้น แม้กระทั่งการพัฒนาก็ดี หรือว่าการที่เรามานั่งพูดคุย วงเสวนาอะไรกันก็แล้วแต่ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งบางคนก็ไปรับข้อมูลจากที่อื่นมา เอามาปรึกษาหารือกับพวกเรา ก็จะเป็นในลักษณะการพบปะกันบ่อย ในชุมชนนี้จะเป็นกลุ่มนี้แหละที่พบปะกันบ่อยที่สุด แม้กระทั่งการพัฒนากลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

ชุมชนหนองแม่นามีความรู้ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อีก ไม่ว่าจะเป็นความรู้ดั้งเดิม/ความรู้ใหม่ที่ได้รับมาจากการไปศึกษาจากภายนอก และการนำเอาความรู้มาใช้นั้นด้วยวิธีการปฏิบัติ ผนวกความรู้ใหม่เข้ากับประสบการณ์นำมาปฏิบัติคัดเลือกความรู้ที่เกิดใหม่ที่ได้ผลดี

“มีอีกหลายอย่างที่เรจะต้องเรียนรู้ ที่มันเป็นสิ่งไม่จบแต่ทุกสิ่งทุกอย่าง มันก็ต้องฝึก ฝึกด้านนิสัยการเป็นอยู่ การครองชีพ การวางตัว หรือชีวิตประจำวัน ซึ่งมันเป็นสิ่งที่เราต้องแก้ ก็คือแก้ให้เขาซึ่งเราก็ไม่มั่นใจว่าเราจะแก้ได้ขั้นไหน”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“ที่เราดำเนินการกันตรงนี้เราก็ไม่ได้ตั้งเครื่องเครียดกันเกินไป แต่เราก็ได้อิงวิชาการที่เราได้ไปเรียนรู้จากทุกภาค ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ กว่าจะเกิดวันนี้ขึ้นมา กว่าจะเกิดตรงนี้ขึ้นมาได้ เราเรียนรู้มา เราต่อสู้อุปสรรคมากมาย ก็เอาตรงนั้นมาใช้ตรงนี้ บางครั้งที่เราอยู่ร่วมกันนี่นะ เราก็พูดหยอกล้อกันที่เล่นที่จริง แบบตลก เราจะคุยกัน เราจะตักเตือนกันในทีมงานเรานะว่าเออตรงนี้นั้นมันไม่ดีนะอย่างเนี่ย มีคนมาฟ้องนะ ที่หลังอย่าทำน้อยนะ (หัวเราะ) เอามุกตลกๆ ตรงนี้นั้นจะดีใจเขา นอกกรอบจากตรงนี้ เราจะเอาไปนั่งจับเข้าคุยกัน”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“เช่นสิ่งหลวงจะตัวใหญ่ สิ่งราษฎรจะตัวเล็ก เขาก็จะมีรอยยิ้มออกมาแล้ว ไปเจอไร่ ผกค. ก็เล่าให้เขาฟังว่านี่ไร่ ผกค. นะครับ ไปเจอแมงกะพรุนก็ต้องเล่าว่า แมงกะพรุนที่เจอเป็นอันดับสองของโลก นี่ข้อมูลความจริงเราก็เอาไปผสมกับเรื่องตลกไป เราก็แทรกในเรื่องตลกไป เราเล่าเรื่องที่เป็นข้อมูลไป แล้วก็สอดแทรกมุกตลกไปให้นักท่องเที่ยวมีความสุข”

(อาทร ขวัญตัว, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

สาเหตุที่ทำให้การทำงาน/การพัฒนาในกลุ่มในด้านต่างๆ มีปัจจัยที่เป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวย คือ การมีความรู้/ประสบการณ์ที่หลากหลายของคนที่มาจากต่างพื้นที่ และมีปัจจัยที่เหนี่ยวนำการพัฒนาไว้ คือ การขาดงบประมาณที่จะเดินทางไปศึกษาดูงานเพื่อหาความรู้จากชุมชนอื่น

“ความรู้ของคนนั้นไม่เท่ากัน คนนี้รู้อย่างหนึ่งอีกคนรู้อีกอย่าง คือรู้กันคนละอย่าง เรามาผสมกันขึ้นมา เราก็บอกเขา เขาก็บอกเรา ขึ้นตอนที่ 2 จากนักท่องเที่ยว คือการแลกเปลี่ยนความรู้ นักท่องเที่ยวจะมาเล่าให้ฟังว่าชุมชนนั้นเป็นอย่างนั้น มีการท่องเที่ยว มีการพายเรือ อย่างนี้ๆ แต่ลำน้ำจะไม่เหมือนกัน การทำเรือจะไม่เหมือนกัน แต่สิ่งที่จะไม่เหมือนกัน อย่างเช่น พังงา กับกระบี่ ผมเคยไปอยู่กระบี่มาครับ เรือที่กระบี่หัวกระโคงจะยาว ที่พังงาจะไม่มี อันนี้ก็แตกต่างกัน อันนี้ความรู้ที่เราได้มาแลกเปลี่ยนจากทางนักท่องเที่ยวเข้ามา แล้วก็หลักๆก็ต้องมีการอบรมกันขึ้นมา...ทางกลุ่มเรานี้ก่อตั้งกันมาห้าปีใช้มัธยมครับ ยังไม่เคยไปดูงานที่ไหนเลย กำลังจะไปเริ่มดูงานของเขา แต่ของเขามาดูงานของเราเยอะแล้วครับ ไม่ว่าจะภาคใต้ อีสานไม่ว่าดูงานของเรา การท่องเที่ยวของเขาก็มี มาดูงานของเรา แต่เรายังไม่ไปดูของเขาเลย”

(อาทร ขวัญตัว, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“สาเหตุที่เราไม่ได้ไปดูงานที่อื่นเนื่องจากเราขาดเรื่องงบประมาณ คือกลุ่มของเราขึ้นอยู่กับเงิน ถ้าเงินจริงๆ ถ้าพูดถึงเรื่องงบประมาณที่อื่นเขาจะไม่ค่อยไว้ใจเราอันดับแรกๆ เราก็ค่อยๆ เป็นค่อยๆ ไป ซึ่งโอกาสครั้งแรกคือการอบรมมัคคุเทศก์ ที่ไปดูงานที่ภูหินร่องกล้า ถ้าในส่วนอื่นๆ ก็จะมีคณะกรรมการหลักๆผมแล้วก็ท่านประธาน ที่ได้มีโอกาสไปประชุมสัมมนาที่อื่น แล้วก็พยายามจะเอาสมาชิก หรือคณะกรรมการในกลุ่มนะไปแต่ไปได้ไม่มาก ไปได้ที่ละคนสองคน หลังจากที่เราไปมาแล้วเราก็เอาความรู้ประสบการณ์ที่ได้รับ มาถ่ายทอดให้กัน”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“บ้านเราไม่มีงบประมาณ (หัวเราะ)”

(อดิศักดิ์ ฝ่อนประเสริฐ, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในกลุ่มมีลักษณะของการสร้างด้วยวิธีการสร้างแรงจูงใจ

“แยกได้สองแขนง แขนงแรกจากกลุ่มที่ทำมาแบบต่อเนื่อง คิดตามสมมติจะเป็นส่วนน้อยอยู่ อันนี้เราก็ถือว่าเขาทำกันด้วยใจ ระดับรองๆก็เป็นอีกรุ่นหนึ่งเสริมเข้ามาแล้วเขาก็มีความตั้งใจที่จะทำดี อย่างนี้ก็คิดว่าน่าจะเป็นผู้นำที่ดีได้ในอนาคตต่อไป แล้วก็จะมีอีกรุ่นหนึ่ง เรียกว่าเป็นกลุ่มฉาบฉวยก็ได้(หัวเราะ) ที่เราสังเกตดูว่าเขามีภาวะผูกพันอะไรของเขา เขาจะมาชั่วคราวคราวจนเราเข้าใจว่ากลุ่มนี้จะมาเฉพาะช่วงได้รับผลประโยชน์พอช่วงไหนที่ไม่ได้รับผลประโยชน์แล้วเขาก็จะห่างออก พอใกล้ช่วงแล้วเขาจะเข้ามา แล้วมีอีกรุ่นหนึ่ง คนอื่นเขาจะไม่สนใจเลยเขาจะอยู่แบบอิสระ อยู่ตัวคนเดียวแล้วก็อาศัยผู้อื่นอยู่ไม่คืนรน ด้วยตัวเองอันนี้ก็มี เราก็ไม่รังเกียจก็ดึงเขา ฝึกเขา ตามที่สังเกตมาตั้งแต่ต้นจนมาเนี่ยเขาก็มีการปรับปรุงตัวเองก็อยู่ในขั้นที่ถือว่าใช้ได้”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

การแบ่งปันความรู้ระหว่างกันของสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ เป็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่คนในชุมชนกล้าถาม/อยากรู้ในข้อสงสัยแล้วกระจายความรู้ให้แก่นัก

“อย่างผมนี้ไม่รู้ต้นไม้บางชนิด แต่อย่างพี่เขารู้เราก็ถาม ถ้าเราไม่รู้เราก็ต้องถาม อย่างว่าคนอายุเยอะกว่าเป็นอา เป็นอะไร เราก็ต้องเรียนรู้ อย่างเราไม่รู้เรื่องผีเสื้อเราก็ต้องบอกเขา อย่างเขารู้เรื่องต้นไม้เราก็ต้องถามเขา เขาก็ถามเราเหมือนกัน การเรียนรู้กระจายอยู่ในกลุ่ม มันไม่ใช่เฉพาะแตกแยกออกไป”

(อาทร ขวัญตัว, สันทนาการกลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

การสอบถามความรู้จากบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่มากกว่า เมื่อเกิดคำถามต่อสิ่งที่พบเห็น/อยากทราบประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับสถานที่/สิ่งๆ นั้น แล้วนำสิ่งนั้นมาเรียนรู้ต่อด้วยการบันทึกในหน่วยความจำของตนเอง และบันทึกความจำด้วยการบอกต่อสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ คนอื่น

“พอเขาบอกต้นไม้ต้นนี้ต้นอะไร ต้นเต็งตานี อย่างผมไม่รู้ใช่ไหม อย่างพวยเรือคู่กัน ไปถามเออ ผมยังไม่ทราบข้อมูลครับ ลองถามพี่คนนี่คิดว่าเขาจะรู้เรื่องดีกว่า ตรงนี้เราก็จะแนะนำกันทางนี้ เป็นการแนะนำ พอพี่เขาตอบมาเราก็จำไว้ในข้อมูลตรงนี้ แต่ถ้าถามเรื่องผีเสื้ออย่างที่เขาไม่รู้แต่ผมรู้ ผมก็จะตอบไป เขาก็ต้องจำผมมา แล้วทีนี้ ก็ว่าอยู่ในกลุ่มจะเพิ่มไปเรื่อยๆ ก็มันไม่หยุดอยู่กับที่ ก็รู้ไปเรื่อยๆ เสริมความรู้ตนเองด้วยคนภายในกลุ่ม แต่ความรู้ของคนภายนอก อย่างนักท่องเที่ยวหรือว่าเรียกภาษาชาวบ้านว่า แจก มาลงเรือเราก็รู้จากเขอีก อย่างเขารู้ดีกว่าเราด้วยซ้ำไป บางครั้งนักวิชาการจะรู้ดีกว่าเรา เราก็จำเขามาอีกที แล้วก็มาบอกนักท่องเที่ยวชุดต่อไป ความรู้ก็จะเพิ่มขึ้นทุกปี”

(อาทร ขวัญตัว, สันทนาการกลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“อย่างคนที่อายุเยอะกว่า แล้วผมอายุน้อยกว่า ไปว่าเขาก็ไม่ได้แบบนี้ ถ้าว่าต้นไม้ต้นนี้ ถ้าน้ำแข็งเป็นยังไง ผมจะถามอย่างนี้ครับ เป็นพลรบมาแต่ก่อน เขาเพิ่งเกิด ผมก็ต้องมาศึกษาถามเค้า มาศึกษาข้อมูลเท็จจริง แล้วก็มาอธิบายให้นักท่องเที่ยวรู้ว่า จุดนี้จุดนั้นเป็นความจริงหรือไม่ นี่คือประสบการณ์อายุเยอะกว่า ปลูกฝังรุ่นลูกรุ่นหลานครับ ชั่วลูกชั่วหลาน”

(ยุทธการ วันทองสุข, สันทนาการกลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

กลุ่มชุมชนฯ มีการแบ่งปันความรู้ที่ตนเองมีสู่สมาชิกภายในกลุ่มและบุคคลภายนอกด้วยกลวิธีการเล่าเรื่อง การพาไปสัมผัสสถานที่จริง

“น่าจะเป็นลักษณะเสริมในภาคปฏิบัติ อาจจะเป็นกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งที่เราคิดขึ้นมาแล้วเขาสามารถทำแล้วปฏิบัติได้ง่าย ถ้าชุมชนในท้องถิ่นนี้ถ้าเราจะมาใช้ลักษณะความสามารถเฉพาะตัว ในด้านการสื่อความหมาย การให้ความรู้ แบบชัดเจน แบบคล้องตัวมันก็จะยาก แต่ว่าเป็นการมีกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งแล้วเขาใช้สื่อความหมาย หรือภาษาพื้นบ้าน หรือศัพท์ หรือชื่อพืชพันธุ์อะไรต่างๆ เป็นภาษาพื้นบ้าน มันก็จะเป็นเอกลักษณ์ อีกจุดหนึ่ง ที่น่าจะทำได้ง่ายกว่า”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สันทนาการกลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“ทางเราถ้าใคร ไปที่ไหนมา ได้ข้อมูลความรู้อะไรมา ก็จะมาเล่าให้กันฟัง อย่างที่สมพงษ์ไปดูงานเชิงใหม่ ก็จะมาเล่าว่าเป็นอย่างนี้ๆ คนในกลุ่มก็ได้รับความรู้จากที่สมพงษ์ไปหลายอย่าง มีการเรียกประชุม ความรู้ของเราที่แบบที่แบบนี่กันนะ ที่รู้ นื่องก็ต้องรู้ด้วย อธิบายบอกกัน คือที่รู้เนี่ยที่ต้องบอกนี่ด้วยว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เราจะไม่ทอดทิ้งกัน ที่สมพงษ์ไปไหนก็กลับมาเล่าให้ฟัง เราจะไม่รู้คนเดียวเราต้องรู้ทุกคน รู้แล้วก็นำมาปฏิบัติ”

(อติศักดิ์ ฟ็อนประเสริฐ, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“ถ้าเป็นความรู้วิชาการผมก็ไม่รู้หรอก แต่ถ้าเป็นความรู้ของชุมชนนี่มีมาตั้งนานแล้ว แลกเปลี่ยนกัน คำกัน เถียงกัน เขารู้จักกันมาตั้งนานแล้วครับแลกเปลี่ยนกันตลอด คุณอ่านผมอ่าน อย่างว่าหนังสือผีเสื้อเล่มเดียวเนี่ย ผมอ่านแต่คุณไม่อ่าน คุณอ่านแต่ผมไม่อ่าน ผมดูตัวนี้แต่เขาดูตัวนั้น แลกเปลี่ยนกันมาตั้งนานแล้วครับ มันไม่อยู่กับที่หรอก ถ้าเป็นความรู้วิชาการนี้ไม่รู้ไม่เข้าใจหรอกครับ ตั้งแต่ผมเข้ากลุ่มชุมชนมาผมก็เรียนรู้จากคนที่เข้ามาก่อน ผมก็มีความรู้เริ่มจากตรงนี้มา ก็ต้องรู้มาเรื่อยๆ ครั้งแรกผมก็ไม่รู้หรือครับว่าแมงกะพรุนนี่มายังไง ผมก็มารู้จากอาจารย์ตรงนั้น อาจารย์ตรงนี้ ผีเสื้อก็มาจากอาจารย์คนนั้น อาจารย์คนนี้ ความรู้อีกอย่างหนึ่งที่อยู่ในสมุด สมุดที่เขาเอามาให้เรา เราก็เรียนรู้จากตรงนี้มาอีก”

(อาทร ขวัญด้ว, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

เทคนิคการสื่อสารระหว่างกลุ่มสมาชิกฯ กับบุคคลภายนอกในการร่วมเรียนรู้และการแบ่งปันสิ่งต่างๆ ที่รู้เป็นการนำไปดูจริงสัมผัสของจริง รับผิดชอบและประสบการณ์ของตัวเอง

“ความจริงฉันไม่รู้ว่าเราจริงชีวิตเขาจริงๆ แล้วเหมือนกับเราเล่านิทาน คือมันจะเป็นเทคนิคอีกตัวหนึ่งที่จะทำให้หนักท้องเที่ยวเขาเพลินกับกลุ่มของเรา อย่างฉันไม่ฉันหนึ่งเนี่ย เราไปยืนพูด ยืนคุยอธิบาย แทนที่เขาจะเหนื่อยเขาก็จะเพลิดเพลินไปเหมือนกับเราเล่านิทาน ก็ต้องรู้ความต้องการของผู้มาเยือนด้วยนะ... สื่อความหมายนี้มีความสำคัญมากเพราะว่า มนุษย์เราจะไปที่ไหนก็แล้วแต่ สื่อความหมายถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญแม้กระทั่งการวางตัว หรือการแสดงกิริยาอาการ อะไรก็แล้วแต่ ถ้าเราทำท่าทาง หรือว่าการสื่อความหมายหรือการพูดจา ให้ผู้คนที่ได้รับฟังให้ความสนใจแล้ว อันนี้ก็จะเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถดึงความสนใจให้คนที่มาเยือนเรา หรือผู้ที่สนใจในการที่จะรับฟังที่เราได้เล่าผ่าน”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

ที่ผ่านมามีการจัดอบรม การเข้ารับการศึกษาฝึกทักษะในด้านต่างๆ ที่ได้เรียนรู้มาแล้วนำมาใช้กับกลุ่ม และต่อไปจะมีทิศทางในการสร้างความร่วมมือในการให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการฝึกคนให้มาก

“การฝึกอันดับแรก คือการฝึกนิศัยคน เราจะทำอะไรก็แล้วแต่ เราจะฝึกเขาก่อนแล้วก็ทำ ความเข้าใจกับเขาก่อน ให้เขาเรียนรู้ ให้เขาใจในสิ่งที่เราจะให้เขาก่อน ถ้าเราไม่ให้เขาตรงนี้เขาไม่เข้าใจแล้วเขารับไม่ได้อันนี้ก็จะเป็ผลเสีย การฝึกคือปัจจัยสำคัญ แล้วเขาก็มีความเชื่อมั่นในสิ่งที่เราจะป้อนให้เขาแล้วเขาก็จะกล้าแสดงออกโดยปริยาย”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“พอจัดตั้งกลุ่มก็มีหลายความคิด หลายกลุ่ม คิดว่าจะสร้างสรรค์พัฒนาตรงนี้ให้ดี มีบางกลุ่มที่ต้องการผลประโยชน์ เฉพาะตัวกลุ่มพวกเราให้มันเกิดไม่ได้ตรงนี้ ถ้าเกิดขึ้นมาเราอยู่ไม่ได้ ที่เกิดกลุ่มขึ้นมาตรงนี้เพราะเป็นกลุ่มอนุรักษ์ แต่มันมีบางกลุ่มบางหัวใจมันมีไม่ก็คนที่ทรยศแผ่นดินบอกอย่าให้จัดเลยตรงนี้ เพราะว่าถ้าจัด หน่วยงานต่างๆจะเข้ามาเห็นตรงนี้ ทั้งหน่วยอนุรักษ์ หน่วยรัฐบาล จะมาอยู่ข้างตัวเราเลย กลุ่มตรงนี้ที่จัดตั้งมาคือ ให้กลุ่มตรงนี้มี ความเข้มแข็งขึ้น แต่กลุ่มอีกกลุ่มหนึ่งมุ่งหวังหาผลประโยชน์ใส่ตัว กลุ่มนิคเดียว นั้นแหละ บางครั้งก็มีความขัดแย้งกัน”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“แต่ความรู้ที่ผมได้อาจจะแปลกกว่าคนอื่นหน่อย ความรู้ที่ผมได้ ผมได้จากนักท่องเที่ยว ถ้าเราเป็นคนฉลาดเกินไปมันจะไม่ดี เขาจะไม่บอกอะไรเลย แต่นักวิชาการเขามาเยอะ เรา จะแนะนำคนไหนที่ว่าเราเป็นผู้รู้ ผู้รู้มีเหนือเราเยอะ”

(สวัสดิ์ สุพรม, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

ชุมชนหนองแม่เรามีเกร็ดความรู้/ตำนานในการเล่าสู่บุคคลอื่นที่เข้ามาท่องเที่ยว/ในการเข้ามาศึกษาดูงานที่กลุ่มชุมชนฯ ที่มีความผูกพันกับประวัติศาสตร์การสู้รบ

“คำว่า “แก่งบางระจัน” นี้ ทำไมถึงตั้งชื่อว่าแก่งบางระจัน ผกก.3 คนเอง ผู้กับทหาร 10 คน ทหารกว่าจะเข้าตีแตกได้ ใช้เวลานาน มันคล้ายๆ พม่าเข้าตีหมู่บ้านบางระจัน ตีเท่าไรไม่แตก จนต้องจ้างจีนฮ่อ นะ จนอนุสาวรีย์จีนฮ่อมีทั่วเขาค้อหมดเลย ต้องจ้างมารบนะ กว่าจะตีแตกได้ เป็นที่มาของการตั้งชื่อแก่งบางระจันนะ ผมฟังมาจากครูสง่านะ ทีมวิจัยนะ”

(อาทร ขวัญด้วง, สทนทากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

3.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ชุมชนแม่กำปองทุกสิ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทั้งหมด เป็นความเกี่ยวข้องระหว่างธรรมชาติ คน และการเรียนรู้ เอื้อต่อกันจากสิ่งหนึ่งอาจเป็นสาเหตุให้เกิดอีกสิ่งหนึ่ง ผลที่เกิดอาจไม่ใช่มาจากสาเหตุเดียว ผลที่เกิดเป็นการสะท้อนกลับของสิ่งที่ร่วมกันทำ เช่น ร่วมกันทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่า ในการรักษาต้นไม้ รักษาสมุนไพร เมื่อมีดินไม่มาก น้ำขุ่นมึนมาก เมื่อน้ำมีมาก การปั่นพลังงานไฟฟ้าจากน้ำขุ่นมึนมีกำลังมาก เมื่อมีไฟฟ้าแล้วนำไฟฟ้าไปขายให้กับการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค แล้วนำเงินทูลนั้นเข้าสหกรณ์ เงินทูลบางส่วนแบ่งมาพัฒนาหมู่บ้านในทุกด้าน รวมถึงการจัดสรรงบประมาณมาทำแนวกันไฟ บางส่วนนำมาเป็นค่าอาหารให้กับชาวบ้านที่มาช่วยพัฒนาโดยไม่มีค่าจ้าง และซื้อต้นกล้าไม้/กล้าสมุนไพรมาปลูกทดแทนในส่วนที่เสียหายไป เป็นต้น

“มันเอื้อกันอยู่แล้วนะกับการท่องเที่ยว กิจกรรมที่มันเกิดมาที่เอื้อกับการท่องเที่ยว แต่ในขณะที่เดียวกันนี้มันก็เอื้อต่อการศึกษา เอื้อต่อการศึกษาที่เอาสิ่งที่เฮาคือออกมาจัดถ้ำกัน อย่างเรื่องสิ่งหนึ่งที่เฮาวางไว้ไปเกี่ยวกับเรื่องของพลังงาน ซึ่งเรื่องพลังงานก็โยงมาเกี่ยวกับการรักษาป่า รักษาต้นน้ำลำธาร แล้วก็ไปเอื้อต่อการท่องเที่ยวเหมือนกัน แล้วก่อนจากเรื่องพลังงาน กลายมาเป็นเรื่องของสหกรณ์ เรื่องของสหกรณ์ก็แผ่ออกมาเป็นกลุ่มเล็กๆน้อยๆ กลุ่มอาชีพ

อย่างเรื่องอัยการแพทย์ฯ หมู่นี้ก็เกี่ยว ซึ่งมันจะไปโยงถึงเรื่องที่ว่ามันจะต้องเขียนฐึ่ได้ยังไง มันจะมีตั้งแต่ทำแวนกันไฟ ปลูกต้นไม้เพิ่ม เรื่องของการใจไม้ เรื่องหมู่นี้ก็เหมือนกับว่าเอา ความรู้ออกมาจัดการแล้วก็ทำอื้ออึงต่อการท่องเที่ยว ซึ่งที่ผ่านมามีบางครั้งมัน มันทำไปๆ บางครั้งเราไปก็คิดว่ามันคือเอาความรู้ออกมาจัดกัน อย่างเรื่องของก่อนที่เขาจะทำท่องเที่ยว เขาต้องคิดก่อนว่าจะอะอะหยัง คือเริ่มตั้งแต่สร้างความรู้กับคนเขา สร้างความเข้าใจกันใน กลุ่มหมู่บ้าน กับบุคลากร กับคนในชุมชน”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนมีวิธีการถ่ายทอดให้กับรุ่นต่อไป และมีวิธีการชักจูงใจด้วยการ ชี้ให้เห็นความสำคัญถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีที่หมู่บ้านมี ให้มีความสำคัญกับเยาวชนว่า หากเยาวชนไม่ สืบทอดศิลปวัฒนธรรมที่ดีอันนี้ไว้ ส่วนที่ดีของบ้านแม่กำปองอาจสูญหายไป

“ขั้นแรก เอาคนที่สนใจ เอากลุ่มเยาวชนที่มันสนใจมาอู้ หนึ่งมันเป็นศิลปะปะเนาะที่จะต้องสืบ ทอด แล้วก็เกี่ยวข้องเป็นศิลปะประเพณีของบ้านเขาโดย กลองสะบัดชัย ซอซึงก็ว่ากันไป มันมีประวัติปะเนาะ อันนี้ก็อื้อเขาเห็นความสำคัญว่าเขามาหัดมาเขียนตรงนี้ ก็คือ หนึ่งเสริม ความรู้ข้อตัวเก่าละ สองก็คือได้ศิลปวัฒนธรรมที่มัน เป็นปะเนาะปะเกือที่มันจะหายไปถ้า สืบทอด คนที่สืบทอดก็คือหมู่ละอ่อน คนเหล่านี้ก็กลองสะบัดชัยไปได้ละ อันนี้อยากอื้อเขา เข้าใจ นอกเหนือจากสิ่งที่ตอบแทนเขาในเรื่องของสตางค์ สิ่งที่เขาควรจะมองเห็นคือการช่วย กันอนุรักษ์อัยการแพทย์ฯ วัฒนธรรมหมู่นี้ ศิลปะหมู่นี้ แล้วส่วนของเฮนนี้ก็บ่ได้อื้อเขาเป็นหมันนะ คือ เขียนมาแล้ว โอะ ปีได้มีปอยเต๋อที่ตีเต๋อเวลามีแขกครั้ง เดือนครั้ง สองเดือนครั้งก็ยังมี โอกาสได้ตี ได้โห้วอยู่ การท่องเที่ยวเป็นตัวหนึ่งที่จูงใจว่า เขียนมาแล้วได้เล่นอาจจะต่อเนื่อง ฟ่องบ่ต่อเนื่องฟ่องอาจจะเดือนครั้ง สองเดือนครั้ง ขออื้อมีโอกาสได้เล่น”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นเพื่อการบริหารจัดการในเรื่องต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ของระบบงานทั้งหมดในบ้านแม่กำปองระบบการมอบหมายงานของคนและระบบของธรรมชาติ

“เราจัดตั้งกลุ่มขึ้นมา แล้วเขาก็มอบหมายภาระหน้าที่อื้อประธานกลุ่ม ไปบริหารจัดการของ แต่ละกลุ่มไต่กลุ่มมัน คือว่าสหกรณ์เป็นแกนนำ ส่วนการท่องเที่ยวนี้เป็นตัวอื่น แต่ละกลุ่ม ตั้งกลุ่มขึ้นมาปะเนาะ ถ้ากลุ่มมันต้องรวบรวมสมาชิกของกลุ่มขึ้นมาแล้วก็ ตั้งประธาน ตั้งรอง ประธานขึ้นมามีการบริหารของแต่ละกลุ่มไต่กลุ่มมัน”

(ประเสริฐ ธรรมวงศ์, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“เดี๋ยวนี้อะไรทุกอย่างที่ทำมา จะว่าไปเหมือนกับขั้นตอนเหมือนกับกระบวนการ เหมือนกับ กิจกรรมที่ต้องทำตามแนวทางที่เขาวางไว้แม่นก่อน ตั้งแต่เขาก็คิดว่าเขาจะเป็นหมู่บ้าน ท่องเที่ยวอะ ต้องสร้างอะหยังก่อนคือเป็นแนวทางเดิน สร้างบ้าน สร้างจอง สร้างบ้านพัก ต่างๆ สร้าง รวมที่จะเป็นบ้านพัก เป็น Homestay อะหยังต่างๆ ต่อไปถึงการจัดการเรื่อง ผลประโยชน์รายได้”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มให้ความคิดเห็นและเล่าถึงประสบการณ์ที่ผ่านมาของตนเองถึงการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นการนำความรู้จากทุกส่วนมาใช้ให้เป็นประโยชน์ และมีการจัดตั้งทีมงานค้นหาความรู้เหล่านั้นด้วยประสบการณ์ของการเป็นคนในพื้นที่ที่ทราบถึงข้อดีข้อด้อยของตนเอง

“มันเหมือนกับสามีของเก่า ของเก่าเขามีอยู่แล้ว แต่เขาได้รื้อฟื้นขึ้นมา มันกระจัดกระจาย เมื่อมีกลุ่มก็ออก กลุ่มใหญ่กลุ่มการท่องเที่ยวเนี่ย อย่างกลุ่มหมอนใบชานาอะ คนทางเขาเก็บเมียง พอเขาเก็บไปแล้ว ใบเก่ามีประโยชน์ก็รอเวลาซื้อมันร่วงไปเอง แต่พอเขามีผลิตภัณฑ์หมอนใบชา ใบเก่าเขาเอามาใช้ประโยชน์ได้ คือว่าเขาก็เอาใบเก่ามัน เอามาทำหมอนใบชา พอเขาสุดไปเดือนหนึ่งก็ค่อยมาเก็บเมียงคือซื้อมันอ่อนปีหนึ่ง การเก็บเมียงนี้ปีหนึ่งมันจะได้สามหมวด ต้นหนึ่งจะได้สามหมวด พอมีหมอนใบชา มันก็เลยมีตลอดปี คือว่าพอแก่มาก็สุดมาทำหมอนมันก็เลยมีมาเรื่อยๆ”

(ประเสริฐ ธรรมวงศ์, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“ถ้าปีมีการท่องเที่ยว กลุ่มต่างๆ หลายๆ กลุ่มก็คงจะบังเกิด เป็นไกด์เป็นหยั่งก็คงจะมี”

(ประทีป นงค้ำยา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“จริงๆ แล้วที่งานที่เขาเอาผลผลิตมาแปรรูป มาทำสื่อเกิดประโยชน์ เป็นการเพิ่มมูลค่า ที่จะเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแน่นอนก็คือเป็นของฝากของที่ระลึก แล้วเป็นกิจกรรมอันหนึ่งที่นักท่องเที่ยวมาแล้วจะได้สัมผัสก็คือการได้ทำ แต่ว่าการจะสื่อเกิดกลุ่มตัวเนี่ย เหมือนกับว่ามันเกิดเพราะเขาส่งเสริมด้านอาชีพ อาชีพเสริมหรือว่าเป็นการเพิ่มมูลค่าผลผลิตที่เขาได้อยู่ มันเกี่ยวโยง การท่องเที่ยวไปเกี่ยวกับเป็นหมดเลย ท่องเที่ยวตัวเดียวนั้นมันเกี่ยวกับเป็นหมดเลย มันไปโยงกับกลุ่มต่างๆ เองโดย อย่างไกด์ แล้วก็ไปหาหมอนวดแม่่นก้อครับ อันนี้ถือเป็นอาชีพเสริม ไปหากกลุ่มสมุนไพรนะครับ ซึ่งมันมีที่ไปที่มาหมดนะ แล้วก็ทำมาของหมู่ที่ทำบ้านพักเนาะ บ้าน Homestay เนาะ ถ้าด้านศิลปวัฒนธรรมเนาะก็จะมีหมู่นครี แล้วก็มา มีฟ้อน แล้วก็ทางแม่บ้านที่ทำบายศรี แม่บ้านนี้บั้งเรื่องบายศรีอย่างเดียวเนาะเรื่องอาหารการกินพ่อง ไปจนถึงกลุ่มที่ปลูกพืชผัก หมู่นี้ก็ เครื่องเรือนไม้ไผ่ๆ นี่เป้าหมายคืออยากสื่อเขามีอาชีพเสริม”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“แต่ละกลุ่มเกิดขึ้นมาเนี่ย มันเป็นรายได้เสริม ถ้าว่ามันเป็นรายได้เสริมเนี่ย มันมีคนสนใจ”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

กระบวนการรวมกลุ่มในแต่ละกลุ่มว่ามีลักษณะเหมือน/แตกต่างกัน สิ่งที่ได้จากการรวมกลุ่ม/ปัจจัยที่ส่งเสริมในการรวมกลุ่มการทำงานเป็นไปในลักษณะการให้ความช่วยเหลือ

“ตรงนี้เราเริ่มจะมองเห็นว่า เขาทำงานที่บ้านได้ บ่ต้องไปทำงานหนักๆ ที่อื่น แหมอย่างหนึ่ง วัตถุประสงค์ในบ้านเขาก็มี อย่างไม้ไผ่ อย่างผมแบ่งบะเป็น บะได้ไปฝักอบรม ก็เอามาขายสื่อคนที่ เป็นจ้าง ... กองทุนถ้ากู้ภายในกองทุนนี้มันจะบะมีดอก”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การประสานกองทุนในการระดมทุน/งบประมาณในการนำมาพัฒนา เช่น นำมาใช้อบรม พัฒนาความรู้ พัฒนาฝีมือ เป็นต้น และการติดต่อหน่วยงานภายนอกให้เข้ามาช่วยเหลือในการ พัฒนาความรู้ความสามารถในเรื่องที่จำเป็นในการพัฒนาการท่องเที่ยว

“คุณตรงนี้นั้นสื่อมาจากทุกสิ่งทุกอย่างก็ต้องเขียนโครงการขอหมด แล้วก็อะหยั่งที่เขาอบรม หมู่คนไป ได้ศูนย์อบรมฝีมือพัฒนาแรงงาน สาธารณสุขจังหวัด มาจួយ สมาคมสตรี ธุรกิจประเทศไทย เจียงใหม่นี้ ททท.เจียงใหม่มาจួយ สามหน่วยงานนี้คือหลักๆ สมาคม ไปเชื่อมโยงกับศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานแล้วก็สาธารณสุข แล้วก็ไปเกี่ยวกับเรื่องของหมู่ที่เป็น สมาคมหมอนวดนะ เป็นก็จะจួយระดมหมู่นี้มาอบรมหมอนวด ต้องประสานถ้าประสาน ก่อ อยู่ดีๆ เป็นก็จะเอามาซื้อเขาก็ขยัก ต้องมีความต้องการของเขาโดย เมื่อเขามีความต้องการ ก้าน แล้วแหล่งทุนพร้อมที่จะซื้อ ยิ่งตอนนี้หมู่บ้านเขา หน่วยงานต่างๆ ก็ยอมรับว่า หมู่บ้านเขาเข้มแข็ง ในสายตาของคนข้างนอกเป็นว่าเข้มแข็ง”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

ความตั้งใจของผู้ที่เข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาฝีมือในการนำไปประกอบอาชีพเสริม

“คนที่ตั้งใจเรียนแต่ๆ ตอนนี้เป็นหมอนวดที่ฝีมือก็ถือว่าใจได้แต่ว่าคนที่เรียนฟองบ่เรียน ฟองก็อย่างว่า มันจะเด้าเป็น บ่เด้าละเพราะตัวเก่าเรียนบ่เต็มที เพราะฉะนั้นแหล่งทุนหมู่ นี้เขาก็ต้องประสานเกี่ยวกับเรื่องท่องเที่ยวก็ สพท.ก่า ก็ต้องติดต่อที่ศูนย์การท่องเที่ยวเจียงใหม่ ททท. มันอยู่ที่งานตรงที่เฮาจะทำ”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

ทราบแหล่งที่มาของทุนด้วยการรู้จักการติดต่อประสานงานกับบุคคลภายนอก การเป็นผู้ที่ ช่างซักถามชวนคุยถึงความต้องการของตน วิธีการในการนำทุน/งบประมาณมาใช้ด้วยการประชุม

“อย่างผมนี่นะออกไปทางนอก ผมมีโอกาสดูไปอบรม ไปประชุม ก็สู้จากผู้หลักผู้ใหญ่ บางครั้งเขาไปนั่งสู้กับผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นก้อ เขาก็มีโอกาสดูสู้จากเป็น ว่าตรงนี้มีทุนหยัง เดียวนี้มันมีงบหลายๆ ตัวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวนี้ มันอยู่ที่ว่าเฮาจะยะ ต้องเข้าหาแหล่งทุน มัน สามารถสู้ได้ที่ว่า เฮามีโอกาสดูไปหยังที่ว่า เฮาเป็นสมาชิก อบต.ก็ไปแม่ก้อ บู้ มันอาจ จะมีคั้นนั้นอู้ คนนี้อู้ มันมีงบประมาณจากอันนี้ๆ ก็เอามาอู้กัน อย่างผมไปปะมาก็มาอู้ให้หมู่ นี้ ฟัง เอ้อ มันมีงบตัวนี้ละ หมู่เฮาสันใจก้อ จะเอาก้อ เขาก็ไปสู้อู่ว่ามันมีงบประมาณตรงนี้นะ”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“ถ้าเฮาตกลงกันว่า ที่มาครบองค์ประชุมกันเนี่ย ตกลงจะทำวันไหน ก็นัดกันมาอู้เป็น กิจจลัษณะเลย ให้มันชัดเจนไปเลย ถ้าว่าจุดนั้นที่เฮาจะทำมันใจงบประมาณเด้าได้ เขาก็ ต้องมาจួយกันคิดหางบประมาณว่าเฮาจะเอามาจากที่ไหน มาทำได้ฟอง ถ้าว่ามันบ่หนัก บ่หนาเฮาก็ว่าเอามาจากสหกรณ์มาจួយก็ขอมาเลยจัดสรรมาเลย อันนี้มันจะได้เนื่องงานขึ้นมา พอได้เนื่องงานขึ้นมาเป็นลักษณะแล้วนี่ เป็นจะไปจะมา มาแะมาแะอ่าว”

(ประดิษฐ์ ถมมา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อชี้แจง/เพื่อแจ้งข่าวให้กับชาวบ้านได้ร่วมรับรู้และขอความเห็นชอบจากชาวบ้าน/เป็นการชักชวนให้ชาวบ้านเข้าอบรมพัฒนาความรู้ความสามารถที่จำเป็นในการประกอบอาชีพ/เพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวว่าทางกรมการบริหารหมู่บ้านมีวิธีการสื่อสารกับชาวบ้าน และวิธีการเพื่อดึงชาวบ้านเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันที่สำคัญ คือ การประชุม

“ส่วนใหญ่ก็ประชุม...กรรมการเนาะ ส่วนใหญ่กรรมการในทีมเหล่านี้จะ ไปช่วยกันกระจาย”

(พรหมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“ของเหล่านี้จะจัดการประชุม”

(ประทีป นงศ์ยา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“คือว่า เขาได้ฮับความฮู้ยังมาก็ต้องมาแจ้งในที่ประชุม ต้องปรึกษาในที่ประชุม”

(ประเสริฐ ธรรมวงศ์, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“การประชุมนี้จะเป็นปัจจัยหลักสำคัญ...ชาวบ้านบางคนก็บ่เข้าใจ เป็นว่าขอมดยกมือ ยกมือเพื่อเอาใจ เกรงใจ ก็ฮื้อโอกาส มีฮยังบ่ต้องเกรงใจ ก็ยังเกรงใจอยู่ เขาก็ไปฮู้ทางนอกว่ายังงั้นยังชี่ ก็ต้องไปฮู้กันตรงนั้น คือกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยอยู่ในกรรมการแล้วนี้ บ่ใจว่าเขาสั่งเห็นแต่กลุ่มใหญ่อย่างเดียว คนเดียวสองคนนี่เขาก็สนใจ เขาอยากฮื้อมันมีส่วนฮ่วม ส่วนฮ่วมในแต่ละกิจกรรมในแต่ละอย่างเนี่ย จะฮื้อฮ่วมในแนวทางใด ถ้าบ่เข้าใจก็ถามได้ บ่มีคดีมีถูกคือ ขอฮื้อทำก่อนคิดบ่คิดบ่เป็นฮยัง แล้วเขาจะฮ่วมกันแก๊ไข ก็สร้างความเข้าใจ”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

นอกเหนือจากการประชุม วิธีการอื่นเพื่ออธิบาย/ชี้แจงกับชาวบ้านโดยการพูดคุยเป็นกลุ่มย่อยทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ

“ผู้ใหญ่นี่เนาะ เป็นอาจะบ่มีเวลาไปฮู้กลุ่มเล็กกลุ่มน้อย คำว่ากลุ่มเล็กกลุ่มน้อย ต้องเป็นคณะกรรมการละ เดินไปฮื้อของนี่อาจะปะหมุ่นั้น อาจะเป็นสภากาแฟฮู้เล็กๆน้อยๆ ก็เข้าใจ เขาเข้าไป เขาก็ต้องฮื้อความกระจ่างตรงนั้น”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การเรียกประชุมชาวบ้านในการชี้แจง/การขอมติเพื่อการตัดสินใจด้วยการมีส่วนร่วมต่างๆ ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเสนอสิ่งที่ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ว่ามีลักษณะเป็นการสื่อสารที่มีความสำคัญ คือ จะต้องทำความเข้าใจให้มีความเข้าใจในวัตถุประสงค์อย่างเดียวกันด้วยการพูดคุยกันให้มากที่สุด พูดจนมีความเข้าใจตรงกัน

“การสื่อสารนี้สำคัญอันดับหนึ่งเลย คือหมู่บ้านเหล่านี้ก็มีอยู่หลายปีอกเนาะ แล้วในการดำเนินงานที่ผ่านมา ทางคณะกรรมการจะลงเข้าไปประชุมแต่ละปีอกแต่ละปาง เพื่อไปค้นหาปัญหาของหมู่บ้านโดย แล้วก็เอามาสรุปกัน การสื่อสารตรงนี้เป็นจุดสำคัญที่สุดเลยที่จะพัฒนาหมู่บ้าน พัฒนาการท่องเที่ยว ให้ก้าวไปเรื่อยๆเนาะครับ”

(ประทีป นงศ์ยา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“จะเอากรรมการพัฒนาเนี่ยนะ มันก็ทำได้แต่เขาต้องการส่วนร่วม แม่กำปองปะใจของ กรรมการห้าคนสิบคน แม่กำปองเป็นของคนทั้งหมู่บ้าน”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“พอการท่องเที่ยวเกิดขึ้นมานี้ ก็มาว่าขณะนี้เนาะ ผู้ถึงว่าผลเสียนี้ก็แทบจะบะมีเหมือนกัน แต่ที่ทำสื่อคนในชุมชนนี้ผู้จักช่วยกันฮักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อตั้งคุณักท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน อย่างทรัพยากรน้ำตก น้ำยังก่อ ฮักษาป่าเนาะ ฮักษาป่าน้ำก็เอาไปใช้กับไฟฟ้าของพลังน้ำ แสม จาวบ้านก็มีความกระตือรือร้นแสมช่วยกันฮักษาตรงนี้”

(ประทีป นงค์ยา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“เมื่อเขาพัฒนาหมู่บ้านไป เป้าหมายหนึ่งที่เขาจะซื้อหมู่บ้านเขาไปเป็นในอนาคคือหมู่บ้านการท่องเที่ยว ก็เริ่มจากการทำความเข้าใจ ถ้าเข้าใจแล้วก็สามารถช่วยกันทำ แล้วทุกวันนี้ก็เหมือนกัน ทุกวันนี้ก็เหมือนกันมาถึงตรงนี้ จะยะยังต้องสร้างความเข้าใจกันก่อน”

(พรหมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

สิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ในการจัดการท่องเที่ยวว่าผลดี/การเรียนรู้ในการท่องเที่ยว/สิ่งที่ได้จากการจัดการท่องเที่ยว/สิ่งที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ในการอบรม และการพัฒนาฝีมือในการประกอบอาชีพเสริมที่ได้จากการท่องเที่ยวของชุมชนเกิดการพัฒนากายในตัวของคนบ้าน ภายในหมู่บ้าน และชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดี แต่ในความเปลี่ยนแปลงนั้นอาจจะมีผลที่ไม่ดีบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องทำความเข้าใจ เวลาเปลี่ยนโลกเปลี่ยนทุกคนต้องพร้อมกับการทำความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงนั้นอย่างมีสติ และมีทัศนคติที่ดีต่อการเปลี่ยนแปลงของทุกสิ่ง

“ที่สำคัญก็คือ มันสร้างคน สร้างงาน สมมติว่าหมู่บ้านหนึ่งที่เป็นบะทำการท่องเที่ยว กับบ้านเฮานี้ที่พัฒนาทางด้านท่องเที่ยว ความเจริญในทั้งโครงสร้างพื้นฐาน ไปจนถึงเรื่องของอาชีพ เรื่องของคนเนี่ย ถ้ามองถึงเรื่องเศรษฐกิจเนี่ยก็ต่าง ถ้าผู้ถึงเรื่องความเปลี่ยนแปลงนี้มันก็มีความเปลี่ยนแปลงพอง แต่ถ้ามองถึงด้านเศรษฐกิจเรื่องของรายได้ คนในหมู่บ้านมีการมีงานทำก็ถือว่าดีขึ้น ถ้าไปเทียบกับหมู่บ้านอื่นที่เป็นบะได้พัฒนาตัวเก่าขึ้นมาในด้านนี้ เป็นยังอยู่เดิมๆ เป็นก่อนจะเดิมๆ”

(พรหมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

ในการพัฒนาใดๆ เพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดี ปัจจัยสำคัญ คือ การมีผู้นำที่เป็นผู้มีวิสัยทัศน์สามารถติดต่อประสานงาน มีความสามารถในการสื่อสารทำความเข้าใจได้กับคนภายในชุมชนและบุคคล/หน่วยงานภายนอกชุมชน และต้องพร้อมรับมือกับผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดี และผลของการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่มีความเสี่ยง

“เหมือนกันว่าถ้าเป็นป่าเมี่ยงเหมือนกันนี้ หรือว่าหมู่บ้านทางลุ่มก็จ้าง อย่างบ้านเฮาในตำบลเดียวกัน บางหมู่บ้านที่เป็นบะกระตือรือร้น ผู้นำเป็นบะสนใจอยู่ตามเรื่องตามราว ยกตัวอย่าง หมู่ 4 นี้ ถามว่าเป็นอยู่ได้ค่า มันก็ไปได้ แต่หมู่บ้านของเป็นก็อยู่แค่นั้น มันก็อยู่ได้ แต่ถ้า

ว่าคนเหล่านี้ผู้ถึงภาพรวมของหมู่บ้านหรือว่าคนหยั่งต่างๆ คนก็พยายามสร้างตัวเก่าขึ้นมาเพื่อ
ชื่อเป็นที่ยอมรับของคนทั้งหลาย”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

พร้อมรับมือกับผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทิศทางที่ดี

“จากสิ่งที่เขาขาดเมื่อก่อนเนี่ย จาวบ้านเมื่อก่อนนี่เมื่อแล้งบ่มีงานทำนะ บางครั้งเข้าป่าเข้า
คอยเสาะของป่า บางคนฮับจ้างแบกฟืน ก็ว่ากันไปตามวิถีเดิมๆ อย่างดูว่าแต่ก่อนนี่ สล่า
(ช่างไม้ - ผู้วิจัย) ก็คอยมีงานกัน แต่บัดเดี๋ยวนี้คนเป็นช่างสล่านี้ก็ไต่ชะการพ่อง”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

พร้อมรับมือกับผลของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในทิศทางที่มีความเสี่ยง

“ถ้ามองว่ามันกระทบสิ่งที่เขาได้ทำก็คือเรื่องของกลุ่มนายทุนที่เข้ามา มาทำชื่อเปลี่ยนแปลง
ก่อน มันก็มีส่วนเหมือนกัน มีส่วนที่ทำชื่อเปลี่ยน แต่ว่าถ้าเรามองถึงการพัฒนาที่ดีขึ้น ที่เจริญ
ขึ้นเพราะฉะนั้นมันต้องมองสองด้านนะ บางครั้งเขาไปกลัวเสียอย่างเดียว เขาต้องฮักฮาบต้อง
ไปยะหยักกับมัน มันก็ได้แต่จาวบ้านก็อยู่ยั้งอัน”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

สิ่งสำคัญของการเป็นผู้นำ คือ ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล เท่าทันต่อเหตุการณ์ที่
จะเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบัน และอนาคต สามารถนำพาหมู่บ้านออกจากความเสี่ยงที่อาจสูญเสียสิ่ง
สำคัญทั้งทรัพยากรธรรมชาติ คน รวมถึงศิลปวัฒนธรรมอันดีของหมู่บ้านออกจากทุนนิยมที่ลুক้า
ความเป็นชุมชน

“แต่ว่าเขาไปฮู้ไต่ยังไต่ว่าวันหนึ่งคนเป็นคนที่สาขตาไกลนะ โดยที่บ่ใจคนในบ้านเขา เป็นคน
ตางนอก อย่างแม่ลายนี้ นายทุนเข้าไปอยู่ แล้วจับเอาตัวทองเที้ยวเข้ามา จาวบ้านปะตัน
ผลประโยชน์ก็กลายเป็นของเป็น อย่างบ้านเฮานี้ก็เหมือนกัน เขาก็ทำก่อนเลยนะ มาถึง
ตรงนี้เขายังบ่ฮู้ว่ามีไต่มาทำของเขาพ่อง อาจะเกิดก็ได้ อาจะบ่เกิดก็ได้ ช่วงเวลา 10 ปี
เฮาบ่ฮู้ว่าไต่จะเข้ามาอยู่กับเฮาพ่อง”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

เท่าทันในความคิดของทุนนิยมที่จะแทรกซึมเข้ามาเหนือความเป็นชุมชน

“คนที่เข้ามาอยู่ถ้าสาขตามัน ไกลเนี่ย มันบ่ปะแน่มแม่กำปองนี้เป็นของจอห์นเฮาส์ (บ้านพักโฮม
สเตย์จอห์นเฮาส์มีเจ้าของเป็นคนต่างประเทศ - ผู้วิจัย) แล้วก็บ่ฮู้แล้วนะ เพราะความคิดของคน
ที่คิดไปไกลกว่าเฮามันมีนะ แต่ว่าเฮาคิดไว้ก่อน เฮาทำก่อน เฮาชิงตัวนี้มาก่อน เพราะฉะนั้น
ไต่จะมาอยู่ตรงนี้ มาอยู่เหนือระเบียบหมู่บ้านเฮา เฮาสามารถที่จะกำหนดเป็นได้”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

ยอมรับ/เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ใช้การเปลี่ยนแปลงให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

“อันนี้ก็เปิดโอกาสอันหนึ่งที่ว่า เหมือนกับว่าสร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเก่าโดยที่จะสูญเสียทรัพยากรหมู่ไปโดยที่ว่าจะหาไปได้ขยับเลย ถึงแม้ว่ามันจะเสี่ยงต่อการที่ต้องเปลี่ยนแปลงพองก็ต้องยอมฮับ เพราะว่าเรื่องการเปลี่ยนแปลงเนี่ย ผมว่าที่ไหนก็คงหนีบัพผันมันหนีบัพผัน อยู่ที่ว่ามันจะเปลี่ยนไปหนัก เปลี่ยนไปน้อย คงไว้ซึ่งบางอย่างที่มันน่าอนุรักษ์รักษา โดยที่ว่าหมู่เฮาช่วยกัน (ฮัม) ถ้าเป็นกลัวเกินไปเนี่ย โดยที่บัพยอมเสียเลยนี้ผมว่าประโยชน์ที่เฮาจะได้ฮับก็อาจจะมี มันก็ถึงได้ตั้งเสีย”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การส่งเสริมให้ชาวบ้านร่วมมือเป้าหมายในการพัฒนาสิ่งต่างๆอย่างมีทิศทางเดียวกันมีวิธีการ คือ การสื่อสาร ต้องพูดทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ผลที่จะเกิดขึ้นทั้งที่เป็นประโยชน์ ผลเสียที่อาจจะเกิดขึ้นหากไม่ลงมือทำ การสื่อสารด้วยการปฏิบัติตัวให้เป็นแบบอย่าง

“คิดว่าจะทำตรงนี้ขึ้นมา ซึ่งตอนนั้นเป็นเรื่องใหม่กับชาวบ้านมากๆผมมีวิธีเดียวก็คือต้องอยู่สร้างความเข้าใจกันบ่อยๆ เข้าใจคิดว่าทุกคนพอที่จะเข้าใจและหันดีโดย หันถึงผลที่มันจะเกิดขึ้นมาว่า เมื่อเขาทำตรงนี้แล้วเนี่ย มันจะเกิดการพัฒนาขยับขึ้นมาพอง”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การทำงานทุกอย่างในขั้นเริ่มต้นสิ่งที่จะต้องพบ คือ ปัญหา และต้องหาทางแก้ไข

“แต่ก่อนที่มันจะเกิดมันก็เริ่มมีปัญหาละก็คือเขาต้องปรับหมู่บ้านเขาก่อนแม่นก่อน การท่องเที่ยวโครงสร้างพื้นฐานคือถนนหนทาง ความสะอาดเรียบร้อยของกลุ่มป๊อกกลุ่มปางยังต่างๆ ตอนที่เริ่มต้นมาเป็นพ่อหลวงนี่นะ หมู่บ้านเฮา ฮู้กันจริงๆ ก็คือ ร้อยปายนี้สั่วมยังบะมีทุกบ้านเลย ผมเริ่มต้นแก้ไขตั้งแต่งานด้านสุขภาพละ เรื่องของสั่วม เรื่องของโรคภัยไข้เจ็บโรคขาดสารไอโอดีน”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การทำงานย่อมต้องมีทีมงานที่สามารถทำงานร่วมกันได้ดี มีความสามารถในการติดต่อประสานงาน การทำความเข้าใจระหว่างทีมงานด้วยกันเอง และการทำความเข้าใจกับชาวบ้าน มีความอดทนต่อการทำงาน ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นนอกเหนือการควบคุม

“อย่างน้อยก็เริ่มต้นที่กรรมการต้องมาฮู้กันก่อน อย่างเขาจะทำโครงการวิจัยก็ดี สสส.ก็ดี หรือว่าจะแบ่งนั่นแบ่งนี่ยังต่างๆ ชั้นแรกกรรมการต้องมาฮู้กันก่อน แล้วกรรมการก็ช่วยกันกระจายไปทั่วหมู่บ้าน ฮู้ในที่ประชุมใหญ่แล้วบางครั้งคนเขาหันความฮู้บ่เท่ากัน บางคนฮู้เดียวฮู้ละ บางคนฮู้สามแต่ฮู้ยังฮู้เดียว มันก็ต้องใช้เวลาบ่อย ปัญหาที่คนทำงานชุมชนนี้มันต้องใจทั้งเวลา และต้องใจทั้งความอดทน อดทนต่อคำฮู้คำจาสะปะสะปะ บางคนก็อย่างที่ผมว่าความฮู้บ่เท่ากัน บางคนเป้าหมายอันเดียวกัน ฮู้เหมือนกัน บางคนฮู้คนฟังม่วนเข้าใจ บางคนฮู้แล้วแต่จะฮู้ บ่มีใ้เข้าใจ คือบางครั้งมันอยู่ที่คนฮู้”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การเกิดกระบวนการความรู้ต่างๆ ในการพัฒนาตนเองต่อยอดการจัดการความรู้ภายในตนเองเพื่อที่จะนำความรู้ภายในตนเองออกมาให้ผู้อื่นเรียนรู้ด้วยวิธีการที่สามารถสื่อสารออกมาได้โดยตรง และวิธีการในการแสวงหาความรู้ของตนเองมีวิธีการด้วยการเป็นคนช่างซักถาม ใช้การปฏิบัติเป็นแบบทดสอบด้วยตนเอง

“คนเขาว่าจะจะเป็นคณะกรรมการหรือจาวบ้าน เขาจะอยู่กับที่ปะได้ เขาต้องแสวงหาความรู้คือแหล่งความรู้ คนเขาบางทีได้ปะคนหนักก็ได้ความรู้ต่างๆ มา ก็คือว่า หลังจากเขาสู้ เขาเอามาปรับปรุงตัวเขา เขามีความรู้แล้วเขาได้ออกไปนอกหมู่บ้านก็ไปมาแลกเปลี่ยน พอเขามีความรู้ เขาก็ใช้ความรู้ที่ได้มาปรึกษาหารือ หรือว่ากระจายความรู้สู่ผู้อื่น ก็เหมือนกับว่าเขาได้ความรู้จากต่างถิ่นมา ก็เอามาแลกเปลี่ยนกับกลุ่มในพื้นที่ของเขา ก็ว่าก็เอามาแลกเปลี่ยนกัน มันจะได้เสริมความรู้ของเขา แล้วคนที่ได้ฟังก็จะได้เป็มความรู้ของเป็นขึ้นไปอีก เป็นก็จะมิข้อแลกเปลี่ยนกัน”

(ประเสริฐ ธรรมวงศ์, สทนทากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“ถ้าได้ความรู้มาตัวนี้ก็จะกระจายสู่คนรอบข้าง ได้สู้โดยเนาะ สมมติว่าได้สู้ข้อมูลจากหมู่บ้านที่ไหนก็คิดว่าถ้าเป็นทำมาคินี่อาจจะเป็นข้อแนะนำ หมู่บ้านอื่นเป็นทำยงนี้จึงประสบผลสำเร็จแบบนี้ ก็ต้องมาแนะนำผู้อื่นในหมู่บ้านที่ยังปะสู้ ก็พัฒนาโดยไปหาตัวนี้ให้มันเจริญไปเรื่อยๆ ช่วยกันพัฒนากันในหมู่บ้านนี้เนาะครับ”

(ประทีป นงศ์ยา, สทนทากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“อย่างอ้ายประทีปเป็นเป็นสมาชิก อบต.เป็นได้ปะคนวงกว้างเนาะ คนทั้งตำบลหรือว่าเข้าทางอำเภอ บางทีเป็นได้ฮับความรู้แบบใหม่ๆ มาก่อเขาเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน บางครั้งก่อมาปะกันก่อนมานั่งล้อมวงสนทนากัน ได้ความรู้ใหม่ๆ ก็คือมาเล่าฮือฟัง ก็ว่ามาแลกเปลี่ยนมาเปรียบเทียบกับกัน บางครั้งเขาได้ข้อมูลจากที่อื่นมาเขาก็มานั่งฮือกัน มาวิเคราะห์กัน”

(ประเสริฐ ธรรมวงศ์, สทนทากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

วิธีการทำงานจะต้องมีกระบวนการของการทำงานชัดเจนเพื่อที่จะทำให้เกิดผลเป็นที่พอใจ และมีวิธีการร่วมกันในการกำหนดแผนงานด้วยการประชุม การพูดคุยทำความเข้าใจวัตถุประสงค์ให้ตรงกันมากที่สุด มีสิ่งที่เป็นปัจจัยส่งเสริมให้มีผลดีขึ้นมา คือ การให้ความร่วมมือจากทุกฝ่าย ซึ่งการได้ความร่วมมือเกิดจากการพูดคุยกันให้มาก พูดทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์ ผลดีที่จะทำผลเสียหากไม่ทำ พูดคุยทั้งที่ตั้งใจพูดกัน และที่พูดคุยกันพบบัน โดยบังเอิญตามร้านค้า ตามวัด

“การพัฒนาเนี่ย จะต้องมึแผนงาน แล้วก็ต้องแบ่งงานกันทำ อย่างทางพ่อหลวงพรมมินทร์เนาะ ซึ่งเป็นเป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์ ผมเป็นฝ่ายบริหารจัดการ เป็นจะถนัดออกไปทางนอกไปประชุม เป็นได้เรื่องอะฮยังมาก่อเอามาประชุม การประชุมเนี่ยก็มาครอบงำประชุมทุกครั้ง เขาจะเน้นเรื่องการประชุม ต้องมาประชุมทุกครั้ง”

(ประดิษฐ์ ถมมา, สทนทากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การระดมความรู้ในเรื่องต่างๆ จากทุกคนที่ได้ออกไปเรียนรู้ข้อความรู้จากข้างนอก

“จะเอาความรู้ของคนนี้น้อย คนนั้นน้อย เอามาบวกกันเนาะครับ พ่อหลวงพรหมมินทร์ได้ต่าง ททท.มาก็ดี ได้ต่างนอกมา ประติบัติได้ต่าง อบต.มาก่า เขาก็เอาข้อมูลหมู่บ้านนี้ ได้ความรู้หมู่บ้านนี้ เอามาชู้กันในกลุ่ม โดย ที่นี้แบ่งสายงานการปฏิบัติกันว่าตัวนี้จะชื้อ ใฝ่ฮับผิดชอบปฏิบัติไป”

(ประดิษฐ์ ถมมา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“ประดิษฐ์ว่าไปคองงานนั้นมา อาจจะได้ชื้อคิคนั้นมาจากคนบ้านนั้น ซึ่งมันก็เป็นเรื่องจริง อย่างผมไปนี้ไปนั่งฟังจากอาจารย์คนนั้นชื้อ ยังบะน้อยก็บะได้หนักละ อย่างแนวคิดแต่ละคน จะแตกต่างกันออกมาที่เฮาจะจับมาเป็นประเด็นได้”

(พรหมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

นำความรู้ที่ได้จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับความพร้อมที่มีภายในชุมชน

“ข้อสำคัญที่สุดก็คือ ในหมู่บ้านของตัวเก่าเนี่ยก็ต้องมีความพร้อม ทุกอย่างจะต้องปรับปรุง ขึ้นเรื่อยๆ อย่างเช่น ภูมิทัศน์นี้ถ้าเฮาบปรับปรุงมันก็ดูปะงามนะ กลุ่มนักท่องเที่ยวคิดต่อเข้ามาถึงในหมู่บ้านแล้ว หมู่บ้านบะน่าดูบะน่าชม ภูมิทัศน์ก็ดี หน้าป่าหน้าห้วยก็บะน่ามอง ตรงนี้ก็จะเป็จุดเสียนหนึ่ง เพราะฉะนั้นในหมู่บ้านเนี่ย ฝ่ายปกครองอย่างผู้ใหญ่บ้านนี้ จะต้องเข้มแข็งเนาะ ต้องเอาคนในหมู่บ้านมาช่วยกันพัฒนาชื้อมีความสมบูรณ์เนาะ”

(ประดิษฐ์ ถมมา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“หลายคนที่เข้ามาถ้ามีแนวคิดมาเสริมกัน ความชื้อคนนี้ชื้อจะชื้อ คนนี้ชื้อจะชื้อ อย่างที่ประทิบว่า บางครั้งเฮาก็หาจุดที่มันดีที่สุด คนนี้เสนอมา คนนี้เสนอมา เพราะงั้นก็หลายคนหลาย ความคิดใจได้เลยนะ”

(พรหมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

ต้องมีการเตรียมพร้อมอยู่เสมอ ด้วยการร่วมมือจากทุกคน และการได้รับความร่วมมือจากทุกคนเป็นผลมาจากการสื่อสารทำความเข้าใจให้ตรงกัน

“อย่างภูมิทัศน์หน้าบ้านหน้าของทุกหลังคาเรือน ที่อยู่โซนที่นักท่องเที่ยวจะมาแ่อวเนาะ ชื้อ มันดูดีขึ้นนะ อย่างน้ำตกก็ดี หรืออย่างเส้นทางเดินป่าก็ดี หมู่นี้ต้องเตรียมความพร้อมตลอด นะครับ เพราะว่าเฮาบชื้อว่านักท่องเที่ยวจะมาเวลาไหน คิดต่อเป็นก็มาหลายๆ ภายในหมู่บ้าน ต้องเตรียมความพร้อมก่อน ”

(ประดิษฐ์ ถมมา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

แผนงานที่วางไว้จะได้ผลดีที่สุดย่อมได้รับการปฏิบัติ และลงมือทำโดยทันที

“งานต่างๆ ที่คิดว่าจะทำนี้ ต้องทำชื้อมันเห็นผลขึ้นมา บะใจว่าชื้อบะคาย บะแบ่งจ๊กเตื่อ ยะ บะ ยะจ๊กเตื่อ อย่างโครงการการทำน้ำดื่มก็ดี ศูนย์ข้อมูลหมู่บ้านก็ดี หรือว่าจัดห้องพิพิธภัณฑ ของหมู่บ้านของเก่าๆ เนาะ ที่เฮาจะชื้อนักท่องเที่ยวเข้ามาแ่อวมาดูเนี่ย ก็ดแล้วก็ต้องทำเลย”

(ประดิษฐ์ ถมมา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การพัฒนาบ้านแม่กำปองความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นส่วนหนึ่งในพัฒนาให้ไปสู่เป้าหมายได้ แต่ในการที่จะนำพาหมู่บ้าน/ประสานคนในหมู่บ้านให้มาร่วมการประชุม ร่วมการอบรมการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ จำเป็นต้องมีผู้นำในการประสานที่มีความสามารถ ที่ผ่านมาในหมู่คณะกรรมการบริหารหมู่บ้านผ่านกระบวนการในการพัฒนาตนเองเกิดการพัฒนาดตนเองจนกลายมาเป็นกลุ่มผู้นำของหมู่บ้านด้วยการค้นหาความรู้แล้วนำมาปฏิบัติ บางครั้งใช้ทักษะเดิมผสานเข้ากับความรู้ใหม่แล้วทดลองนำไปปฏิบัติจนเกิดชุดประสบการณ์ใหม่

“อย่างผมนี้ส่วนใหญ่ก็จะได้มาจากการศึกษาดูงาน อย่างเขาไปศึกษาดูงาน เขาอยู่แหม่น้อย นี่แหม่น้อย แล้วเขาก็เอาความคิดขึ้นมาพัฒนา”

(ประดิษฐ์ ถมมา, สทนทากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“อย่างผมนี่ก่อนที่จะเข้ามาจุดนี้ก่อน ตอนนั้นพ่อน้อยนี้เป็นพ่อหลวง ก็ชักชวนผมมา แต่ก่อนนี้ก็บ่สนใจสักอย่าง เขาพาดี๊ จาวชามเย็นชามก็ว่ากันไป อันนี้ก็บ่รู้พ่อหลวงมีสายตามองผมในรูปแบบใด ในเมื่อเป็นยะผมมาแล้วนี่ ผมก็มาคิดว่าถ้าผมมาฮั้นจุดนี้แล้ว ถ้าผมบ่ทำงานก็จะถูกครหา ผมคิดว่าถึงความฮู้จะน้อย เรื่องความฮู้ประสบการณ์เขาก็หายไปหาเอา อันนี้ผมเดาเอานะ เดาใจพ่อหลวง ก็โอเคอยู่จุดนี้แล้วผมก็ต้องทำงาน ทำบ่เป็นก่อนเอาพ่อหลวงเป็นที่ปรึกษา แต่ละอย่างถ้าเป็นว่า ถ้าทำงานชิ้นนี้เนี่ยถ้าผมบ่เข้าใจ ผมต้องมาถามว่ามันแบบใด เริ่มต้นยังใดปรึกษาเป็นที่มีประสบการณ์มาก่อน เป็นที่สอนมาเป็นอย่างๆผมก็เวทย์ทำ”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สทนทากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“อย่างตัวผมก็จบแค่ป.6 การที่เขาพัฒนาดตนเอง อย่างที่ว่าถ้าคนเขามีอุดมการณ์มีใจฮัก คือว่าเขามีอุดมการณ์ความตั้งใจของเขา ต้องการทำงานในกลุ่มอย่างว่าคนมีวินัยในใจคนหนึ่งน้อ เขาฮับผิดชอบงานใด เขาอยากจะทำงานนั้นฮ้อมันได้ดีๆ ฮ้อมันสำเร็จตามที่ใ้วางไว้ เขาทำด้วยใจฮักโดย”

(ประเสริฐ ธรรมวงศ์, สทนทากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การสร้างทีมงานคณะกรรมการบริหารหมู่บ้านในการนำพาหมู่บ้านไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ มีวิธีการคัดเลือกผู้ที่จะเข้ามาในทีมบริหาร มองจากสิ่งตัวของบุคคล ทักษะคติ ความอดทน ความพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการทำงานทุกเมื่อเป็นอันดับแรก ซึ่งเป็นการมองบุคคลภายในชุมชนที่พอจะรู้จักกันว่าแต่ละคนเป็นคนที่มีความตรงกับความต้องการ โดยจะต้องผ่านการลงมติเห็นชอบจากทุกคนในชุมชนและแรงจูงใจกรรมการแต่ละท่านมีเข้ามารับผิดชอบงาน

“ถ้าฮู้ตั้งตัวผมก็ด้วยใจเหมือนกันนะที่เข้ามาสู่วางการตัวนี้ ก่อนที่เข้ามานี้ก็ดูถึงปัญหาเนาะ ในหมู่บ้านนี้ว่าสิ่งตรงใดที่ว่าจะได้ปรับปรุง ได้พัฒนาเรื่อยๆ เกิดความคิดขึ้นมาแล้วตัวเก่าก็มองหาผู้ที่จะร่วมมือเนาะ ก็อย่างพ่อหลวง ที่ว่ามีจิตสำนึกที่จะพัฒนาในหมู่บ้าน อย่างหาคณะกรรมการในหมู่บ้านก็มองไปหลายๆ ปีก่อนหลายๆ ปีก่อนก็มองว่าคนนี่พอไปได้ๆ ดังนั้นก็เข้าที่ประชุมใหญ่ ก็ตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นมาเป็นทีมเลย”

(ประทีป นงค์ยา, สทนทากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“จากทีมงานที่สุรพลอุ้มเมื่อตะกี้ ความจริงผมมองทุกคน มองถึงทุกคนที่จะมาเป็นตัวแทนมา เป็นผู้นำของหมู่บ้าน เอาเข้ามาส่วนงานเนี่ย หรือแม่กระทั่งเลือกตั้งกรรมการก็ดี เลือกตั้งทีมงานที่จะมาทำโครงการหยั่งต่างๆ ถ้าเขาเอาคนบะเป็นเรื่องเป็นราวมา ก็อย่างว่าละ เอามาได้ แต่จับได้ แทนที่งานจะเคลื่อนกลับหยุดอยู่กับที่ ดังนั้นแต่ละคนเข้ามาส่วนนี้ก่อน ซึ่งอยู่ในทีมงานที่ทำกันมานี้ส่วนใหญ่ น้อยคนที่จะบะไล่สั่นใจเต้าใจ แต่ใจหมู่ทีมที่อยู่ด้วยกันนี้ค่อนข้างจะไปกันได้ แต่อย่างสุรพลนี่มันมีโอกาสว่าเป็นคนบะมีลูกมีเมียใช้ง่าย (หัวเราะ)”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การนำความรู้ประสบการณ์ที่ได้ตั้งสมมาจากการใช้ชีวิต การทำงาน การเดินทางที่เคยเห็นผู้คนในหลากหลายพื้นที่ และเคยเห็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันมาใช้ในการทำงาน

“ความรู้ ประสบการณ์ตรงนี้ต้องหาโดยตัวเก่า ทีมงานหรือกรรมการต่างๆ นี้ส่วนใหญ่เขาจะเลือกมา เขาก็ต้องมองคน เลือกกรรมการสักคนเขาก็ต้องมองคน ถ้าชื่อจาวบ้านเลือกบางครั้งผิดพลาด เขามองคนใดเขาก็เสนอนั่น คนนั้นมีโอกาสที่จะได้ แต่ชื่อจาวบ้านเลือกเอง เลือกไปเรื่อย (หัวเราะ) ก็ได้มาซึ่งดีพ่อง บะดีพ่อง บะดีตรงนี้บะใจป็นคนบะดี บะใจบะดีตรงนี้คือบะสู้งานนะ มาทำงานแล้วคือบะสู้อ ถ้าบะสู้อคือเสียกำลังไปแล้วคนหนึ่ง”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“เอาปัญหามาเข้ามาปรึกษากันว่าจะช่วยกันแก้ปัญหาในหมู่บ้านยังใด ก็ที่ผ่านมามองหาจุดนี้แล้วก่อระดมความคิดกัน แล้วก่อระดมความคิดเอาว่า คนนี้เสนอแบบนี้ๆ แล้วเอามารวมกันว่าข้อใดถูกจับเอาข้อนั้นมาช่วยกันพัฒนาในหมู่บ้าน”

(ประทีป นงศ์ยา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การตอบแทนบุญคุณพื้นที่ที่อยู่อาศัย ใช้ทรัพยากรด้วยความรู้สึกว่าเป็นคนนอกมาก่อนที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนแม่กำปอง

“แต่เดิมแต่ๆ เขาคิดว่าเขาบะใจคนที่นี่ แต่ถึงบะใจคนที่นี่ ก็บะได้หมายความว่าบะทำอะไรยัง้อที่นี้ เขาก็คิดว่าเขาไปอยู่ไหน เขาก็ต้องทำประโยชน์อ้อกับตรงนั้นที่เขาอยู่ที่อาศัย ผมมีโอกาสได้มาอยู่แม่กำปองนี้ ผมก็รู้สึกว่ที่นี่ก็คือบ้านของเขาละ บ้านของเขาตอนนั้นก็ยังด้อยในเรื่องของการพัฒนามากๆ เขาู้สึกว่จะมีตรงได้ตั้งจะช่วยชุมชนได้เขาก็ช่วย....ผมเริ่มต้นมาตั้งแต่เป็นประธานกลุ่มหนุ่มสาว โครงการแรกที่เขาเข้ามาเกี่ยวกับชุมชนเนี่ย อันนั้นก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มแรกแล้ว จุดที่สองก็คือมาเป็นอาสาสมัครของ อสม. ด้วยใจของกันที่ว่ามีอ้อกับ มีใจอ้อความช่วยเหลือคนเนี่ย มันมีเป็นพื้นฐานอยู่ในใจเขาเนาะ”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การนำความรู้มาช่วยในการบริหารงานตำแหน่งความรับผิดชอบ และวิธีการแสวงหาความรู้ในการนำมาช่วยในการบริหารงาน/เป็นการแบ่งปันความรู้ให้กับทีมงาน/ให้กับชาวบ้าน วิธีการคิดการให้ความช่วยเหลือบ้านแม่กำปอง เป็นการนำความรู้ที่ได้เรียนรู้จากบุคคล/หน่วยงานภายนอกแล้วนำมาผสมเข้ากับประสบการณ์เดิม ได้ความรู้ชุดใหม่ แล้วทำการถ่ายทอดให้ผู้อื่นต่อ

“ความรู้สึกกับประสบการณ์นี้มันมาด้วยกัน เขาไปได้เขียนจากสถาบันโดยตรงแต่ว่าเขาเขียนจากประสบการณ์ จากการอบรมพอง จากการไปประชุมที่นั่นที่นี้พอง เขาก่อนมักจะได้ออกคิดเห็นดีๆ จากการทำเป็นมาเป็นวิชาการในการอบรม แล้วก็มาบวกกับแนวคิดของตัวเองก็...สมัยนั้นยังบะได้เป็นพ่อหลวง ยังบะมีตำแหน่ง เขายังทำยังได้บะเต็มที เพราะว่าพ่อหลวงเป็นก็เป็นผู้ที่ต้องทำหน้าที่ตรงนั้น เขาก็คิด แล้วไปอยู่กับเป็นถ้าเป็นบะเอาโดย ก็ถือว่างานนั้น ก็คือจบ เพราะฉะนั้นการที่ผมเข้ามาทำเต็มที่ก็ตอนเข้ามาเป็นพ่อหลวง เข้ามาเป็นพ่อหลวงถึงได้มีโอกาสทำเต็มที่ ก็ทำอื้อหมู่บ้านดีขึ้นมาเรื่อยๆ”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

แกนนำ/ผู้นำเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้าน วิธีส่งเสริมให้คนเป็นผู้นำ/มีความเป็นผู้นำมีวิธีการส่งเสริม และมีวิธีการพัฒนาให้คนเป็นผู้นำด้วยการให้โอกาสแสดงฝีมือการทำงาน การเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น

“เมื่อเขาเป็นแกนหลัก เขาก็ต้องพยายามต้องกระตือรือร้นนะ หลักสำคัญก็คือผู้นำ บะว่าหมู่บ้านได้ที่เขามาดูงานนะ มาดูว่าที่เขาจะเกิดแล้วบะเกิดนั้นแหละ เ็นไปเด้อะ แท้จริงมันคือตัวแกน มันเหมือนกับล้อที่มันบะมีแกนมันกลิ้งไปเรื่อย ถ้ามันมีแกน มันก็หมุนไปตามแกนนะ มันก็ขับเคลื่อนไปเรื่อยๆ (หัวเราะ) บะว่าแกนนำระดับกลุ่ม ระดับหมู่บ้าน หรือว่าระดับตำบล อำเภอ ประเทศ ตัวนำนั้นแหละ คือตัวจักรที่สำคัญที่สุด อย่างน้อยเอาฝีมืองานที่จะสั่งหยังได้ คนอื่นจะสู้เหนือก็จริงแต่บะสามารถสั่งได้ ที่สำคัญคือผู้นำ

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“แกนนำเขาต้องเปิดโอกาส อื้อคนอื่นได้แสดงความคิดเห็น ความรู้ที่เป็นอื้อฮูมา เขาก็ต้องอื้อฟังความอื้อเป็น เหมือนฝึกให้เป็นกล้านำเสนอ ถ้าเขาปิดกั้นตัวนี้ว่าเอาความคิดตัวเองคนเดียว แล้วเขาปิดกั้นคนอื่น เหมือนกับว่าเขาปิดกั้นคนอื่นบะอื้อกล้าแสดงในสิ่งที่ดีในตัวของเป็นออกมา ถ้าเขาบะเปิดอื้ออื้อเป็นแสดงออกมาเขาก็จะบะอื้อว่าตัวเป็นมีดีอะหยังพอง”

(ประเสริฐ ธรรมวงศ์, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“อื้อถึงการปล่อยโอกาสอื้อคนรอบข้างเนาะ อื้อชุมชนนี้มีความอื้อพอง ตัวนี้ที่ผ่านมา บางครั้งก็จะมีกรอบเนาะ ไปอบรมที่นั่นเน้อ เขาอื้อว่าข้อมูลมันมีละ เขาจะอบรมเรื่องอื้อนี้เนาะ บางครั้งผมเคยอบรมผ่านตัวนี้มาละ บางครั้งต้องหาคนแดนนะครับ ต้องดูว่าคนนี้พอจะไปได้ละ เพราะว่าคนนี้ก็ยังบะอื้อเด้อ ก็ต้องเอาคนนี้ไปแดนละ เพื่ออื้อจะได้มีความอื้อเข้ามาอื้อจะสืบทอดไปเรื่อยๆ บางครั้งเขาได้อื้อความอื้อมาก่อนก็สืบทอดอื้อเขาอื้ออื้ออื้อกันไปตามตัวนี้ (หัวเราะ)”

(ประทีป นงศ์ยา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2552)

“เขาเริ่มสั่งเกิดคนละ คนใดที่มานั่งอื้อกับเขาแววมันจะออกละ คนนี้ตั้งแต่เขาชนละ ถ้าคนใดแววมันเริ่มออก ถ้าว่า จบที่เขานั่งอื้อกันแล้ว เขาพยายามจะคนนั้นที่แววมันเริ่มฉายนั้นแหละ พยายามเอาเข้ามาใกล้ชิดกับตัวเขา มาใกล้ชิดกับผมก่อนแต่อย่างเขาชนเนี่ย ความคิดประสบการณ์มันคนละอย่าง เขาพยายามเอาประสบการณ์เขาแล้วก็แกนนำหลักๆ เนี่ย อื้ออื้อเขา

เข้าใจ ผู้ความสำคัญตรงเนี่ยว่าเขาพัฒนาไปแบบเนี่ย ในความคิดของเขาจะพัฒนาไปเสริมรูปแบบเนี่ย แต่เป้าหมายนี้อาจจะอยู่ที่เดียวกัน แต่ว่าความคิดของแกนนำปัจจุบันเนี่ยมันไปแบบนี้ แล้วเขาก็รู้สึกว่าเขาฟังว่าแนวทางที่เขาคิดเนี่ย มันอาจจะไปทางอ้อมแล้วมันจะไกลเกินคำว่าไกลเกินเนี่ยมันเกิดการพัฒนากลับเขากลับมา เขาก็พยายามเอาสื่อมันตรงที่สุด แล้วมีความเข้าใจง่าย จะเอาข้อมูลตรงนี้สื่อเขาเอาคนที่ส่อแววก่อน คนที่บ่ส่อแววเอาไว้ก่อน”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2552)

ผู้นำในชุมชนแม่กำปองไม่จำกัดอยู่เฉพาะผู้นำที่มีตำแหน่งอย่างเป็นทางการ ทุกคนสามารถเป็นผู้นำได้หากมีใจในการเสียสละทำงานเพื่อส่วนรวม มีความสามารถในการทำงาน ในการเป็นผู้ประสานความคิดของชาวบ้านได้ และสามารถทำงานร่วมกับกรรมการหมู่บ้านคนอื่นสามารถประสานแนวคิดในการพัฒนาหมู่บ้านให้ไปสู่จุดหมายปลายทางอย่างเดียวกัน ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านแม่กำปองซึ่งจะเป็นผู้ลงมติคัดเลือกกรรมการหมู่บ้านด้วยตนเอง

“ผู้นำที่ไม่ได้หมายถึงพ่อหลวงคนเดียวนะ หมายถึงทุกคนที่จะมาเป็นผู้นำ เป็นว่าคนที่จะเป็นผู้นำได้ต้องเก่งสามอย่าง หนึ่งเก่งคน สองเก่งงาน สามเก่งประสาน เป็นว่ายังเอื้อะ เก่งคนนี่ถ้าสามารถรวมเอาคนในชุมชนมารวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันได้ เป็นอ้อมว่าเก่งคนสามารถเอาคนมารวมงานกันได้ เป็นทีมออกมาเป็นหยักกันได้ แล้วก่อสร้างคนให้มีความรู้มีกระบวนการเรียนรู้ได้ เป็นอ้อมว่าเก่งคนเนาะ กลุ่มนั้นมารวมตัวกันได้แนวใด หลักหัวใจก็คือผู้นำที่จะเอามารวมกัน อยู่ดีๆจะมารวมตัวกันโดยบ่มีผู้นำ น้อยมากที่จะเจอ มันอาจจะเกิดแต่มันน้อยมาก แต่ถ้าผู้นำเป็นตัวดึงนี้แหละที่จะดึงได้ เพราะฉะนั้นผู้นำจะต้อง หนึ่งเก่งคน เก่งงานต้องทำงานเป็น บ่ใจบ่สู้หน้าที่ของตัวเก่า ตัวเก่าต้องชะหยิ่งพอง ตัวเก่าเป็นผู้นำคือมันต้องสู้ แล้วก็ทำงานกับคนอื่นได้ บ่สามารถทำคนเดียวได้ ต้องมีเพื่อนร่วมงาน กิดคนเดียว ทำคนเดียวบ่ได้ มันต้องมีเพื่อน เพราะฉะนั้นเก่งคน เก่งงาน เก่งประสานเนาะ ถามว่าไปสู้แหล่งเงินทุนได้ยังได้ ไปสู้งบประมาณตรงนั้นมันตรงนี้มีได้ยังได้ ถ้าเขาบ่เก่งเรื่องประสาน อ้อมบ่ขายถ้าเขาประสานบ่เป็น จบ สามเก่งนี้มันคือหัวใจ”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

คนที่จะก้าวมาเป็นผู้นำ คุณสมบัติที่ดี คือ เป็นผู้สนใจที่จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรง และที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เพราะในการบริหารงานของหมู่บ้านจำเป็นต้องมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ ความคิดก้าวหน้า สามารถติดต่อประสานงานได้ทั้งกับชาวบ้าน และบุคคล/หน่วยงานภายนอก

“คนที่จะมาเป็นผู้นำตรงเนี่ยมันจะต้องอย่างน้อยก็ต้องรู้จักไขว่คว้าสื่อตัวเก่า ผู้กระบวนการของคนที่จะมาเป็นผู้นำ อย่างน้อยมันต้องรู้จักไขว่คว้าสื่อตัวเก่าพอง บ่ใจตั้งหน้าตั้งตาจะก้านของโตเก่าอย่างเดียวโดยบ่สนใจยังสักอย่าง คือเขาสู้อจากข้างนอกพอง สู้อจากตรงนี้พองก็เสริมความรู้ ก็จะบอกเขาตลอด หาข้อมูล ความรู้เนี่ยบ่ใจอยู่แค่เขาเขียนที่เป็นสถาบันอย่างเดียว ความรู้รอบตัวเนี่ยมันหนักแล้วที่สำคัญมากกว่าตำรา”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

ผู้นำจะต้องรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านโดยส่วนรวม ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความสามารถในการแสดงความคิดเห็น/แสดงความต้องการในทางสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ยอมรับและเคารพความคิดของผู้ตาม

“อย่างน้อย ในการพัฒนาที่ต้องฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน ความคิดเห็นของชาวบ้านคือพื้นฐานการพัฒนา ถ้าเขาฟังความคิดเห็นจากชาวบ้านการพัฒนานี้จะได้ทั้งสองอย่าง ได้ทั้งงาน ได้ทั้งคน อย่างงานนี้ ชาวบ้านต้องการยังอื้อเสนอความคิดเห็นมา เขาก็พัฒนาไปตามความคิดเห็นที่เขาต้องการ ความสามัคคีก็จะเกิดขึ้นมาเอง ได้ความคิดเห็นมาเขาก็พัฒนาไปในรูปแบบนั้นเขาก็ได้ตามความคิดของเขา ความสามัคคีก็เกิดขึ้นมา แล้วเขาก็ได้คนโดยถ้าเขาเปิดโอกาสเนี่ย เขาก็เสนอความคิดเห็นขึ้นมา เออ เขาก็มีความกล้า มีความคิดดีๆ ผู้นำในอนาคตนี้เรามองละ เป็นทางที่จะทำให้อัฒมชนมีความสามัคคีกัน”

(ประดิษฐ์ ถมมา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2552)

การเรียนรู้เป็นเรื่องสำคัญในการพัฒนาในทุกด้าน ทั้งการพัฒนาตนเอง การพัฒนาผู้อื่น เพื่อร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน และการถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีสู่ผู้อื่น ความรู้เป็นพลังในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นเพราะความรู้ยิ่งให้ยิ่งเพิ่ม

“การเขียนสู่เป็นเรื่องสำคัญ ที่นั่งนำกันนี้ทุกคนถือว่าเป็นรุ่นน้องหมดนะ ซึ่งผมเป็นรุ่นพี่หรือเป็นคนนำนี้ พยายามนำอื้อเขาได้เขียนสู่ไปเรื่อยๆ อื้อตั้งวุฒิความสู่ได้กัน แต่ว่าประสบการณ์อาจจะต่างกัน แนวคิดอาจจะต่างกัน เขาก็ได้ไปเขียนสู่กับที่อื่นมาหนัก เขาเอามาถ่ายทอดอื้อกันในลักษณะที่ว่าอื้อกัน”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

การทำวิจัยเป็นเรื่องหนึ่งที่มีส่วนส่งเสริมให้ชาวบ้านมีวิธีการคิดวิเคราะห์ มีส่วนร่วมในการพูดคุยถึงทรัพยากรที่ดีที่ชุมชนมี แต่ยังไม่มีการพูดถึงซึ่งเกิดจากความเคยชินเพราะเห็นสิ่งนี้นาน และพัฒนาความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งเป็นการเรียนรู้ความรู้ใหม่จากบุคคลภายนอกที่เข้ามาสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่มีพื้นฐานของชุมชนเป็นหลัก

“อย่างเรื่องของโครงการที่เขาทำวิจัยนี่ก็เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน คือมันเป็น การเปิดโอกาสอื้อทุกคนได้แสดงความคิด พอคนเขาได้เขียนสู่ตรงนี้ก็เกิดทักษะ พัฒนาตัวเก่าขึ้นมาเอง การเขียนสู่จากเรื่องของการอบรม การศึกษางานเป็นเรื่องของการเขียนสู่ทั้งนั้น”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“ถ้าผมที่ได้ความสู่จากที่อื่นมา ก็จะมาเข้ากับทุกกลุ่มทุกวัยในชุมชนตั้งแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ ได้ความสู่ขึ้นมาอย่างทีประชุมชนเนี่ย เขาก็เอาความสู่ขึ้นมาขยาย อย่างผมถ้ายังปะเข้าใจ ถ้ามีเวลาว่าง ก็จับเข้าคุยกัน ผมจะพยายามใช้โอกาส โอกาสที่ผมได้ไปเขียนสู่มาเนี่ย จะพยายามอื้อความสู่ของผมเนี่ยกระจายภายในชุมชน”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2552)

วิธีการจัดการความรู้ของแต่ละบุคคลที่ได้จากการศึกษาเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเอง/การเรียนรู้จากบุคคลอื่น/หน่วยงานภายนอกเพื่อนำการศึกษาเรียนรู้ไปเป็นตัวอย่างให้เกิดการจัดการความรู้ของกลุ่ม/ของชุมชน แล้วสามารถนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ/ในการพัฒนาหมู่บ้านในทุกด้านด้วยการผสมผสานความรู้เดิม คือ ประสบการณ์ ทักษะ เข้ากับความรู้นิเวศ/วิทยาการสมัยใหม่/เทคโนโลยีสมัยใหม่ แล้วนำไปปฏิบัติด้วยการทดลองด้วยตนเองในการปฏิบัติงาน ซึ่งจะได้อุบัติความรู้ใหม่ที่เกิดจากการลองผิดลองถูกแล้วคัดเลือกความรู้ที่ใช้ได้ดีมาเป็นความรู้ของชุมชนที่ผ่านการคัดเลือกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม อีกทั้งสามารถถ่ายทอดความรู้/เผยแพร่ความรู้ให้กับคนในชุมชนแม่ก่าปอง และคน/กลุ่มคนที่เดินทางเข้ามาศึกษาดูงาน

“เดิมทีความรู้อะไรก็ได้ความรู้อะไรก็ได้มาจากที่ใดมา แต่ว่าอาศัยประสบการณ์ เพราะเขาเป็นคนในพื้นที่เขาก็เลยเข้าป่า เดิมทีก็เป็นพรานป่า เข้าป่า ไปหาของป่า พอมีการท่องเที่ยว มีทัวร์เดินป่า เขาก็เลยได้ความรู้ที่ประสบ หรือศึกษามาจากกันเป็นคนป่า เป็นพรานป่านี้ หลังจากมีหมู่บ้านนี้ เขาก็เลิกจากการเป็นพรานป่า เขาก็เอาใจความที่เขามี รู้เส้นทาง รู้อันใดอันใดนี้ในธรรมชาติ เขาก่อนหน้าเขาเป็นคนนำเที่ยว เขาเขาก็เข้าไปเดินเส้นทางที่เขาเคยเดินมา เขาจะได้รู้ว่าจุดใดอันตราย จุดใดปลอดภัยนะ ใจความที่พื้นฐานที่เขาเคยใช้มา

(ประเสริฐ ธรรมวงศ์, สันทนาการกลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“ได้เขียนจากวิทยากร หรือครูบาอาจารย์ เป็นข้อๆ มาเพิ่มทักษะ เพิ่มเทคนิค ในการดูแลตอนนี้เขาปะล่าสัตว์ละ เขาหันมาพนักท่องเที่ยวยุคใหม่ เขาก็ต้องสนใจในเรื่องเทคนิค เขาจะยุ่งๆ ใด ที่สื่อเป็นปะเกิดความแข็ง มีความพอใจ แล้วเป็นมีความสุข ตรงนี้เขาก็พยายามค้นหาเป็น อย่างที่เป็นกิจกรรมเขาก็ต้องไป ถ้าเป็นว่าขอไปอบรมเนื้อ ไม้สมัครไป ไปเลยตอนนี้พยายามสื่อ รุ่นนี้เรื่อยๆ รุ่นลูก รุ่นหลานนี้เข้ามาเขียนอยู่กับหมู่เขาแหม่ม มันจะคิดตรงที่ว่าละอ่อนมันไปเขียนที่อื่น ก็เลยมีรุ่นหนุ่มน้อยอยู่ที่เหลืออยู่ ความหนุ่มเหลือน้อย”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สันทนาการกลุ่ม, 13 เมษายน 2552)

“ผมนี้ปะมีโอกาสที่จะไปเขียนในสื่อเขียนที่อาจารย์เก่งๆ ส่วนใหญ่ก็จะเอาประสบการณ์ที่ว่ามีปัญหาเฉพาะหน้าของตัวเราเอง อย่างผมนี้คุมเครื่องไฟฟ้าเนาะทั้งที่พื้นฐานผมปะได้เขียนจ้างไฟมาเลย อยู่ๆก็ตกรวมกัน อ้อไปคุมเครื่องตรงนั้นทั้งๆที่ผมปะมีความรู้ ผมก็เลยเป็นถามส่วนหนึ่งถามคนที่คุมมาก่อน ดีเขาไปเจอปัญหาอ้อ จะแก้ปัญหาอ้อ ดีเป็นปัญหาบ่อยๆ จากนั้นเขาก็ให้การวิเคราะห์ของโตกว่าจะต้องหาวิธีอ้อ จะต้องป้องกันอ้อ จะต้องแก้ปัญหาอ้อ ส่วนที่มันสำคัญเขาก็ต้องถามคนที่มีความรู้ จ้างดีเป็นเป็นจ้างไฟนี้เขียนสื่อไปแล้วก็หาเป็นเนาะอันใดเขาปะเข้าใจเขาก็ถาม เป็นบอกเขาก็อ้อๆ ไว้แล้วก็เอาความรู้อะไรเป็นนั่นมาปฏิบัติ สุดท้ายก็ทำได้เนาะ ทำได้ แก้ปัญหาเบื้องต้นได้เนาะ ที่เหลือบอกว่าแรงก็ต้องไปตามจ้างเนาะ เป็นก็แนะนำสื่อปฏิบัติตามเป็น ส่วนใหญ่เขาเอาประสบการณ์นั้นนะ ถ้าเสียอ้อ อ้อ อ้อ มันจะได้ป่าโตเก่าเขาทำงานได้รอดและก็ปลอดภัยโดย เพราะว่าหมู่บ้านนี้มันปะมีโอกาสได้ไปเขียน (ยิ้ม)”

(ประดิษฐ์ อดิมา, สันทนาการกลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“งานชิ้นใดชิ้นหนึ่งที่เธอชอบมาเนี่ย ถ้าปะเข้าใจก็ต้องไปถามตรงตัวดีเป็นฐูที่ว่าเขาจะจัดกันไต่แบบใด จัดกันไต่ลักษณะใด ถึงจะทำอ้อมันลงตัว ทุกวันนี้ผมก็อ้อมันทำบัญชีของสหกรณ์อยู่ บางครั้งปะเข้าใจก็ถามตรงพอหลวงพ่องที่เคยกทำมาก่อนเนาะ ถ้าปะเข้าใจก็ถามตรงผู้ตรวจสอบบัญชีก็เจ้าหน้าทีของสหกรณ์กะ”

(ประทีป นงคัย, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

“อยากถ่ายถอดอ้อมันทั้งกับคนที่อ้อมันงาน ทั้งกับจาวบ้าน สิ่งต่างๆที่เธออ้อมันจากที่อื่น จากตรงนอกหรือสิ่งที่เธออาจจะคิดอาจจะอ้อมันด้วยโตเกาคิดขึ้นมา ที่ผ่านมามผมว่าสิ่งที่โตเกาคิดขึ้นมาแล้วมีประโยชน์ต่อส่วนร่วมต่อชุมชน ก็เอาไปถ่ายถอดในเวทีที่เขียนอ้อมันอย่างในลักษณะของเวทีประชุม จากสิ่งที่เธออ้อมันอ้อมันเข้าไป ถือว่าแลกเปลี่ยนกัน อย่างเธอทำโครงการกันอ้อมันมีโอกาสไปถ่ายถอดอ้อมันความอ้อมันเขาตลอด โครงการวิจัยก็ดี ของ สสส.ก็ดี เป็นเวทีที่จะอ้อมันอ้อมันกับคนหลายๆคนในลักษณะประชุม หรือว่าในลักษณะของกันสรูปงาน มันก็สามารถอ้อมันอ้อมันได้ตลอดอย่างเธออยู่ในฐานะของผู้นำสามารถที่จะอ้อมันอ้อมันได้ตลอด”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

ตอนที่ 2 การวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มในขั้นตอนของกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนในประเด็นที่ให้ความสนใจและประเด็นแวดล้อมอื่น ค้นพบกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด 8 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ (Knowledge Identification)

1.1.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

กระบวนการกำหนดสิ่งที่ต้องรู้ของชุมชนหนองแม่นา เป็นไปในลักษณะพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ เช่น เกิดจากการพูดคุย เล่าสู่กันฟัง หรือปรับทุกข์ให้กับเพื่อนสมาชิกกลุ่มฟัง จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า บริเวณแก่งบางระจัน หรือแก่งหนองแม่นา ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการล่องเรือ เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่สมาชิกกลุ่มได้รวมกลุ่มและพูดคุยกันมากที่สุด เพราะเป็นจุดรองรับนักท่องเที่ยวที่จะลงเรือล่องลำน้ำเข็ก เมื่อกลุ่มชุมชนเข้ามาเตรียมความพร้อมรองรับนักท่องเที่ยว ระหว่างนั้นได้มีการพูดคุยกันเล่าสู่กันฟังในเรื่องต่างๆ ทั้งเรื่องการทำมาหากิน ข่าวสารบ้านเมือง รวมถึงเรื่องการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวภายในกลุ่มชุมชน เรื่องปัญหาที่พบจากการทำงาน เป็นการพูดคุยในลักษณะการเล่าสู่กันฟัง และแลกเปลี่ยนเหตุการณ์ต่างๆ ที่พบให้กับกลุ่มชุมชน เป็นจุดเริ่มจากการพูดคุย

“ถึงเวลาถึงงานต้อนรับแขก ไม่ประหลาดก็เหมือนประหลาด เราคุยกันเราชี้แจงคือกลุ่มเราจะพบกัน อยู่ตลอดเวลา...เรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเรื่องทั่วไปสัพเพเหระมีปนๆกัน”

(สวัสดิ์ สุพรม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“ทุกครั้งที่มีโอกาส แม้กระทั่งช่วงไหนที่ไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามา เราจะคุยกันจะแลกเปลี่ยนกัน ตลอด ไปเจอไปพบอะไรแปลกๆ ใหม่ๆมาอย่างไร เราจะสื่อให้กันตลอด”

(สมัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

การพูดคุยกันในเรื่องราวของกลุ่มสมาชิกที่เข้ามาต้อนรับนักท่องเที่ยว เช่น การพัฒนาการ ให้บริการนักท่องเที่ยว การพัฒนาตนเองเพื่อประสิทธิผลในการทำงานให้ดีขึ้น และจากการพูดคุยกันต่างเห็นสมควรว่าในการทำงานของกลุ่มชุมชนในขณะนี้ สิ่งที่เราทำอยู่นี้ อยู่ในระดับดี แต่น่าจะดีกว่านี้ เพราะบางครั้ง ในการที่ตัวของเราให้บริการกับนักท่องเที่ยว ยังไม่สามารถสื่อสารให้มีความหมายที่เข้าใจตรงกันได้ทั้งหมด บางครั้งหากต้องตอบคำถามที่ไม่ทราบอาจทำให้นักท่องเที่ยวไม่ประทับใจ และอาจจะไม่กลับมาเที่ยวในชุมชนหนองแม่นาอีกครั้ง พร้อมทั้งยกตัวอย่างให้กลุ่มฟัง เช่น เรื่องของการสื่อสารทางภาษาสากลหรือเป็นเรื่องในการต้อนรับ เป็นต้น

“ยังต้องการความรู้อีกมาก ก็ที่ว่าต้อนรับอะไรแบบไหนให้เขาประทับใจ ถ้าอย่างชาวบ้านเรา ทำก็ไม่รู้ เขาจะมาว่าเราแข็งมั่งอะไรมั่ง ผมกลัวจะพูดแข็ง กลัวไม่ประทับใจนักท่องเที่ยว”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

เมื่อสมาชิกกลุ่มได้รับฟัง จึงได้เสริมในสิ่งที่ตัวเองประสบมาเช่นเดียวกัน เรื่องความรู้ที่ต้องการเสริม พร้อมยกตัวอย่างเมื่อมีชาวต่างชาติเข้ามาเที่ยว ไม่มีใครกล้าพูดกับชาวต่างชาติสักคน สมาชิกกลุ่มชุมชนคนหนึ่งจึงได้เสนอว่า ทางกลุ่มน่าจะมีการอบรมภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยวเพิ่มเติมจะได้มีความรู้เพิ่มขึ้น การทำงานจะได้ดีขึ้น ปัญหาในการสื่อสารจะได้ลดน้อยลง อย่างน้อยเอาแค่พอคุยกันรู้เรื่องก็ยังดี

“อยากจะสื่อสารกับชาวต่างชาติ อย่างญี่ปุ่นมากี่มองหน้ากัน ฝรั่งเศสเราก็มองหน้ากัน ที่จริงเราก็ขวนขวายอยู่ พื้นฐานเราจริงๆ ไม่มีความรู้ด้านนี้เลย...เสนอทางกลุ่มไป ทางกลุ่มก็บอก เอ้อ ดิๆ ที่เข้าทำแล้ว ยังไงละ เราจะได้สื่อสารอะไรกับเขาได้มั่ง แหมงมของมปลา (ก้มหน้าก้มตา - ผู้วิจัย) กันอยู่นี้แหละ”

(สวัสดิ์ สุพรม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

เมื่อสมาชิกกลุ่มได้พูดคุยเล่าสู่กันฟัง จึงพบว่ามีความหมายในเรื่องเดียวกัน เมื่อมีการประชุมจึงนำเสนอในที่ประชุมว่า ในการจัดการท่องเที่ยวในปัจจุบัน สมาชิกกลุ่มน่าจะพัฒนาทักษะด้านภาษาให้มากขึ้น เพราะขณะนี้ชุมชนหนองแม่นาเป็นที่รู้จักของชาวต่างประเทศมากขึ้น และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศพัฒนาไปทุกขณะ สมาชิกกลุ่มสมควรต้องเพิ่มศักยภาพในการทำงานให้ดียิ่งขึ้น ดังนั้น สมาชิกกลุ่มชุมชนจึงเสนอต่อที่ประชุมว่า เราควรมีวิทยาการมาฝึกอบรมด้านภาษาอังกฤษ

ให้กับสมาชิกกลุ่มเพิ่มเติม สมาชิกทั้งหลายเห็นด้วยกับข้อเสนอเพื่อที่จะได้ปฏิบัติงาน/ให้บริการต่อนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศได้ดีขึ้น เป็นการพูดคุยยกระดับสู่การประชุมกลุ่ม

“อย่างการสนทนากัน เหมือนกับสภากาแฟนี่ยังไม่มีการบันทึก แต่เราก็จะยกประเด็นหลักๆ มาคุยกันในที่ประชุมใหญ่อีกครั้งหนึ่ง... อันดับแรกคือความรู้ด้านภาษา เพราะว่าหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศเดี๋ยวนี้นั้นไปได้กว้างไกล มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาเที่ยว หรือมาเที่ยวในชุมชนของเราเยอะมาก เรื่องที่สองคือขาดบุคลากรที่จะมาอบรมให้ความรู้ในชุมชน”

(สมัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการพูดคุยกันในกลุ่มย่อย จนถึงการนำเรื่องที่พูดคุยเข้าปรึกษาสมาชิกกลุ่มในที่ประชุมใหญ่ จากปัญหาที่พบในการปฏิบัติงาน สมาชิกกลุ่มได้กำหนดสิ่งที่ต้องรู้/ระบุสิ่งที่ต้องการความรู้ให้มีความเป็นสากล เช่น ภาษาต่างประเทศ หรือชื่อทรัพยากรต่างๆ ที่ชุมชนมี เช่น สัตว์ พันธุ์ไม้ สมุนไพรป่า เป็นต้น เพื่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวให้มีความเข้าใจตรงกัน หรือในการเดินป่าศึกษาธรรมชาติเมื่อพบพันธุ์ไม้ที่นักท่องเที่ยวสนใจ มักคุเทศก์ท้องถิ่นจะได้อธิบายชื่อพันธุ์ไม้ท้องถิ่นควบคู่ไปกับชื่อที่เป็นสากล สมาชิกส่วนใหญ่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความรู้ด้านการสื่อสาร ทั้งที่เป็นการสื่อสารทางภาษาพูด และการสื่อสารทางภาษากายบอกความตั้งใจดีในการให้บริการ เช่น ด้านการพูด การปฏิบัติตัวต่อนักท่องเที่ยว การต้อนรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น

“ชื่อภาษาไทยกับชื่อท้องถิ่นมันจะไม่เหมือนกัน บางทีเรายังไม่รู้เลยเรียกชื่อนี้แล้วชื่อภาษาไทยเขาเรียกว่าอะไร บางทีเราก็ไม่รู้คำศัพท์ของภาษาไทย”

(สัมพันธ์ กิจธร, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“อยากจะเรียนรู้ในสิ่งที่เรามี อยากจะรู้ให้มันแน่ชัด จะได้พูดให้มันจะฉะฉานเลยว่าตรงนี้อย่างนี้นะ คือไม่ได้พูดอย่างชาวบ้านพูดแล้ว...อยากจะได้รู้ให้มันเป็นสากลหน่อย บางทีชาวบ้านเราเรียกต้นไม้ชื่อแบบนี้ แต่บางทีภาษากลาง ภาษาวิทยาศาสตร์เขาเรียกยังงี้ก็ไม่ได้รู้ ก็อยากจะรู้ภาษากลาง ภาษาอังกฤษจะได้บริการตรงนี้”

(สวัสดิ์ สุพรม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

จากกระบวนการกำหนดสิ่งที่ต้องรู้/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ของสมาชิกกลุ่ม ที่เกิดจากความไม่รู้ในการปฏิบัติงาน ความตระหนักในปัญหาของตนเองว่ายังขาด/บกพร่อง ซึ่งถือเป็นอุปสรรคในการทำงาน หรือการเรียนรู้ สมาชิกกลุ่มจึงนำปัญหาที่ตนเองพบ มาเล่าสู่กันฟังโดยการตั้งใจนั่งคุยกัน และคุยกันถึงเรื่องราวต่างๆ หากบังเอิญพบเจอกัน เมื่อมีปัญหา และความต้องการอย่างเดียวกัน สมาชิกกลุ่มจึงนำประเด็นร่วมเข้าสู่ที่ประชุม เพื่อปรึกษากันว่าควรหาวิธีแก้ไขอย่างไร โดยการขอความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะจากสมาชิกกลุ่มชุมชน

ความต้องการเพิ่มเติมความรู้ในด้านภาษาต่างประเทศ เป็นประเด็นร่วมที่สมาชิกชุมชนที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์กล่าวถึงมากที่สุด สาเหตุอาจเกิดจากการที่ชุมชนหนองแม่เฒ่าเริ่มเป็นที่รู้จักในหมู่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศมากขึ้น จากสื่อ หรือจากวีรกรรมในเขาคือแนะนำ สมาชิกชุมชนจึง

ต้องพบ และให้บริการนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมากขึ้นภาษาในการสื่อสารเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันจึงถือเป็นเรื่องที่สมาชิกกลุ่มต้องการเรียนรู้เพิ่มเติม

“นี่เป็นสมมติขมการเที่ยว การแนะนำอะไรต่างๆ ภาษาต่างประเทศก็มี เราก็อ่านไม่ได้ เราก็พูดกันตรงๆ เลย ความรู้เราก็ไม่มี เราก็ให้ท่านผู้รู้มาแปลให้ฟัง เราก็ไม่ได้ยินออกน้อยใจอะไร”

(สวัสดี สุพรหม, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2551)

“การต้อนรับนักท่องเที่ยวอยากได้ความรู้ส่วนที่ บริการแขก พูดกับแขกแบบไหนยังงี้ แล้วก็อยากรู้ภาษาต่างประเทศด้วย มีพวกฝรั่ง พวกต่างประเทศมาแล้วสื่อสารกันไม่เข้าใจ”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

จากการพูดคุยกันของสมาชิกกลุ่มกับผู้วิจัย พบว่า นอกจากชุมชนจะให้ความสำคัญเรื่องภาษาพูด และภาษากาย ชุมชนได้ให้ความสำคัญเรื่องการพัฒนาคน เพราะคนถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของชุมชน ดังเช่นที่ผู้อาวุโสในหมู่บ้านหนองเม่นา ปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้ที่มิประสบความสำเร็จน้อยกว่า และผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ในการพูดคุยกันระหว่างผู้อาวุโสกับผู้เยาว์เมื่อพบกันโดยบังเอิญที่ร้านขายของชำ ผู้อาวุโสจะพูดจาหยอกล้อสร้างความเป็นกันเองกับผู้เยาว์

“ต้องการพัฒนาขึ้นไปอีก ยังดีไม่พอเท่าที่ใจคิดไว้ ทุกด้านเลย ทั้งด้านบุคลากร ทั้งด้านต้อนรับ”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“อันไหนควรจะให้เราก็คุยกัน ตรงนั้นไม่ดีนะ ตรงนั้นไม่เหมาะ อย่าไปทำแบบนั้นอีกนะ ยิ้มยิ้มแจ่มใส”

(สวัสดี สุพรหม, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2551)

ในกระบวนการกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ ชุมชนได้มีการพูดคุย และสอบถามข้อมูลในเรื่องต่างๆ ที่เล่าให้นักท่องเที่ยวฟังไม่ว่าจะเป็นเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ เช่น แมงกะพรุน ผีเสื้อ นก ชนิดของพันธุ์ไม้ เป็นต้น หรือในเรื่องประวัติศาสตร์การสู้รบบนเขาค้อ ให้กับสมาชิกคนอื่นฟังว่าที่ตนเล่าไปนั้นถูกต้องหรือไม่ เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากภายใน และพบว่า ในบางครั้งข้อมูลที่เล่าให้นักท่องเที่ยวฟังนั้น ไม่ตรงกัน ซึ่งบางครั้งนักท่องเที่ยวเกิดความสงสัยว่า ข้อมูลในบางเรื่องสมาชิกกลุ่มเล่าไม่เหมือนกัน เกิดความสับสนในการรับรู้ข้อมูลในเรื่องนั้นๆ เมื่อเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ สมาชิกกลุ่มจึงต้องการข้อมูลที่ชัดเจน สามารถอธิบายให้กับนักท่องเที่ยวอย่างมีความถูกต้องตรงกัน จึงร่วมกันเสนอให้กลุ่มจัดทำฐานข้อมูล

“อย่างผมนี้ อายุน้อยกว่าลุงเขา ลุงเขาอยู่มาก่อน รู้มาก่อน อย่างแกะเคยเป็นทหาร เคยรบมา แก่ก็รู้เยอะตรงนี้เขาทำกันอย่างนี้ๆ เขาอยู่ตรงนี้นะ ตรงนี้เป็นที่ทำงานของ ผกก. ผมไม่รู้ ผมก็ถามแก แก่ก็บอกมา ผมก็จำเอาไว้เล่าให้นักท่องเที่ยวฟัง”

(ยุทธการ วันทองสุข, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“สมาชิกในกลุ่มส่วนหนึ่งเขาก็อยากได้ฐานข้อมูลที่ชัดเจน คือให้มันเป็นคำรับคำรอกมาเป็นรูปเล่มหรือทำให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน ส่วนมากข้อมูลที่เราทำจะเป็นข้อมูลจากการบอกเล่าของคนเก่าๆ ส่วนที่เล่าแล้วเราก็จะโน้ดไ้บางส่วน แต่มันไม่ได้ผ่านการจัดเกลาให้มันแบบเนียนหรือทำให้มันน่าฟังยิ่งขึ้นจริงๆแล้วถ้ามีการทำข้อมูลพื้นฐาน หรือผู้มีประสบการณ์ในการแต่งเรื่องแต่งราวเข้ามาช่วยมันก็จะดี เมื่อเขาได้รับข้อมูลตรงนี้ การเข้าใจ การอธิบายในการสื่อความหมายมันก็จะอธิบายได้ง่ายขึ้น นี่ก็คือจุดอ่อนที่เขาต้องการอยู่”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

จากกระแสการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าพักกับเจ้าของบ้านในหมู่บ้าน Homestay ทำให้สมาชิกกลุ่มต้องการศึกษาอบรม ในเรื่องของบ้านพักโฮมสเตย์ เพื่อเป็นหนทางหนึ่งในการเตรียมความพร้อมหากมีการสนับสนุนให้มีการเข้าพักแบบโฮมสเตย์ในหมู่บ้าน แต่จากการพูดคุยกันของสมาชิกกลุ่ม เมื่อเดินสำรวจหมู่บ้านร่วมกัน กลับมีความเห็นไม่ตรงกันบ้าง เนื่องจากสมาชิกบางคนเห็นว่า ตนเองยังไม่มีความพร้อมในเรื่องบ้านเรือนที่จะใช้เป็นที่พักของนักท่องเที่ยว ถ้าได้ความรู้มาแล้วไม่ได้ใช้ย่อมไม่เกิดประโยชน์ แต่บางคนต้องการความรู้ในเรื่องนี้

“สิ่งหนึ่งที่เรอยาการู้ อยากจะเรียนมากก็คือ บ้านพัก การต้อนรับ แบบพักกับชาวบ้าน Homestay แต่สิ่งที่เรามีอยู่ นักท่องเที่ยวคงจะทำใจไม่ได้ การกินการอยู่ แบบชาวบ้านธรรมดาจริงๆ นี่คงจะรับไม่ได้หรือครับ เอาให้มาตรฐานดีขึ้นหน่อย”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

ในส่วนเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หนองแม่นา จากการพูดคุย และการสัมภาษณ์ ได้ทราบว่า ในการเข้าร่วมงานกับชุมชนหนองแม่นา ไม่ว่าจะเป็นงานด้านพัฒนาชุมชน หรือการเยี่ยมบ้าน พบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยน เจ้าหน้าที่ได้พบปัญหาที่ชุมชนหนองแม่นาสมควรที่จะได้รับการแก้ไข ซึ่งขณะนี้มีเป้าหมายที่จะจัดทำแผนงาน เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกชุมชนหนองแม่นา เพื่อให้ชาวบ้านได้ร่วมพัฒนาทั้งด้านการพัฒนาตนเอง และร่วมพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในชุมชน และจากการสังเกตลักษณะอุปนิสัยของเจ้าหน้าที่ฯ เมื่อพบ/พูดคุยกับชาวบ้านจะมีความเป็นกันเอง ให้ความช่วยเหลือ เข้ากับชาวบ้านได้ดี ในบางครั้งเจ้าหน้าที่ฯ จะเข้าไปร่วมพูดคุยกับสมาชิกกลุ่มบริเวณแก่งบางระจัน แต่เป็นการพูดคุยกันแบบไม่เป็นทางการ ในเรื่องการร่วมมือในการพัฒนาด้านต่างๆ พูดคุยถึงปัญหาที่พบ ความต้องการความช่วยเหลือเพิ่มเติม

“ตอนนี้ที่มองไว้จะทำโครงการเกี่ยวกับหมู่บ้านเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของคนในหมู่บ้าน เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นเรื่องของจัดการอบรมให้กับกลุ่มหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกัน เราจะให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการดูแลรักษาหมู่บ้าน ความสะอาดความเป็นระเบียบ การต้อนรับ หรือว่าคำทักทาย แล้วก็การให้ข้อมูลนักท่องเที่ยวอย่างถูกต้อง”

(พ่อศรี โสกา, สัมภาษณ์, 31 มกราคม 2551)

สรุปผลการวิเคราะห์กระบวนการกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ (Knowledge Identification) จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งจะมีการกำหนดสิ่งที่ต้องการรู้ต่อเมื่อพบปัญหาจากการขาดสิ่งนั้น เช่น พบปัญหาจากการสื่อสารกับชาวต่างประเทศไม่ได้ ปัญหาจากการให้ข้อมูลที่มีกับนักท่องเที่ยวไม่ตรงกัน เป็นต้น ดังนั้น กลุ่มชุมชนจึงให้ความสำคัญในการสื่อสารระหว่างกลุ่มชุมชนกับนักท่องเที่ยว โดยต้องการให้ความรู้ที่มีออกมาในรูปแบบสากล ให้ความเข้าใจตรงกัน เป็นการสื่อสารสองทาง เพราะกลุ่มชุมชน มองว่า ตนยังเป็นผู้สื่อสารทางเดียว คือ เมื่อมีกิจกรรมทางการท่องเที่ยวหากพบพืชหรือสัตว์แปลกตา กลุ่มชุมชนจะบอกเป็นชื่อท้องถิ่น หากนักท่องเที่ยวถามว่าภาษากลางมีชื่อว่าอะไร สมาชิกกลุ่มทราบบางชื่อเท่านั้น ทำให้การสื่อสารเพื่อการเรียนรู้ระหว่างกันยังมีความติดขัด สิ่งทีคนในกลุ่มชุมชนต้องการรู้เกิดจากปัญหาที่พบ ซึ่งเกิดจากการพูดคุยของสมาชิกกลุ่ม ที่พบปัญหาเมื่อมีการปฏิบัติงานด้วยกัน เพื่อให้สมาชิกคนอื่นฟัง สมาชิกกลุ่มจะมีการพูดคุยกันตลอดเวลา ในลักษณะการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ/สภากาแฟ ไม่ว่าจะรอนักท่องเที่ยวที่บริเวณแก่งบางระจัน/เจอกันที่ร้านสาธิตการค้าประจำหมู่บ้าน เมื่อสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่มีความคิดเห็นตรงกันว่าสมควรที่ต้องเพิ่มเติม/แก้ปัญหารื่องนี้ จึงนำเรื่องที่คุยกันเข้าที่ประชุม

1.1.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

จากการเก็บข้อมูลของผู้วิจัย พบว่า โดยส่วนใหญ่ความรู้ที่ถูกกำหนดขึ้นมาส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยววันนี้มาจากวิสัยทัศน์ของคณะผู้นำการจัดการท่องเที่ยว โดยตัวผู้นำจะทราบว่าในชุมชนมีความรู้โดยอยู่บ้าง ดังนั้นผู้นำจึงนำเรื่องเข้าที่ประชุมกรรมการหมู่บ้านเพื่อปรึกษา และของบ ประมาณสนับสนุนในการจ้างวิทยากร หรือขอความร่วมมือจากหน่วยงานด้านนั้นขอให้ผู้ที่มีความรู้หรือความชำนาญมาสอน/อบรม เพื่อเสริมความรู้เดิมที่ตนมีอยู่ให้เป็นความรู้ที่ตรงตามหลักวิชา เช่น เดิมทีที่แม่กำปองมีหมอนวดอยู่แล้ว แต่เมื่อหมู่บ้านจัดการท่องเที่ยว การนวดให้กับนักท่องเที่ยวช่วยอ้อมต้องเป็นการนวดที่ถูกหลักการเพื่อความปลอดภัย ทางคณะกรรมการท่องเที่ยวจึงขอความร่วมมือ ไปยังสมาคมสตรี จังหวัดเชียงใหม่เพื่อขอตัวผู้เชี่ยวชาญด้านการนวดแผนไทย และแผนโบราณเข้ามาสอนในชุมชน เป็นต้น และดำเนินการเช่นนี้กับทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มเพื่อน กลุ่มดนตรีพื้นเมือง ฯลฯ ทางคณะกรรมการจ้างบุคคลภายนอกเข้ามาเสริมความรู้ให้กับกลุ่มต่างๆ แต่หากชาวบ้านต้องการความรู้ในด้านใด เมื่อมีการประชุมหมู่บ้านซึ่งจะจัดในวันพระใหญ่ สมาชิกของหมู่บ้าน/กลุ่มต่างๆสามารถเสนอความต้องการได้

“กลุ่มนวดนี้เขาก็จะมีประธานของเขา เมื่อก่อนนี้จะเอาความรู้อันเดิมมาประสานกัน มันก็ได้ ฟองแต่มันปะแต่ ก็มันจะผิดหลักสูตร ผิดหลักสูตรการนวด การจับเส้น ที่นี้เขาก็มีการอบรมซื้อมันสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันของหมู่บ้านเขา พอว่าซื้อแขก เวลาแขกเข้ามา นี้แขกอยากนวดค่า แขกอยากจับเส้นค่า คลายเส้น ในเมื่อแขกถามตรงนี้แล้วมันปะมีแต่ เขาก็เลยจัดผู้ที่มีความรู้เนาะ เป็นครูมาสอน”

(อนันต์ ไทยกรณ์, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2551)

“สิ่งหนึ่งที่ผมอุ้มมาตลอดคือเรื่องการท่องเที่ยว ซึ่งตอนนั้นบ่ะใจ มีตัวอย่างฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ มั่นมี ก็ มีไกลเนาะส่วนมากมันดังทางใต้เนาะ ทางคีรีวง ทางนครศรีธรรมราช ซึ่งเขาบ่ะสามารถไปดู ของเป็นได้เลยเนาะ เพราะเขาบ่ะมีทุนของชาวบ้าน ของชุมชนฮู้ฮู้ฮู้ฮู้ฮู้”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 16 กุมภาพันธ์ 2551)

บ้านแม่กำปองมีการกำหนดความรู้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเป็นการกำหนดจาก คณะกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งหลายเรื่องตรงกับที่ชาวบ้านต้องการ ความร่วมมือในการเข้ารับความรู้จากการกำหนดของคณะกรรมการจึงเป็นไปด้วยความร่วมมือ การกำหนดความรู้/ สิ่งที่ต้องรู้ของชุมชนบ้านแม่กำปองที่น่าสนใจ คือ มีการกำหนดความรู้ที่ต้องการอย่างชัดเจนและมีความสอดคล้องกับความรู้เดิมที่ชุมชนมี เป็นการกำหนดที่ใช้ทุนปัญญาเดิมรองรับการเสริมความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ และนำมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ตามทิศทางเดียวกัน และที่สำคัญเมื่อ กำหนดชัดเจน มีการลงมือดำเนินการโดยทันที ในกระบวนการที่จะได้มาซึ่งการกำหนดสิ่งที่ต้องรู้นั้น ความต้องการต่างๆ จะต้องผ่านที่ประชุมหมู่บ้าน เพื่อลงมติเห็นชอบของคณะกรรมการว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ โดยที่ไม่เป็นความคิดของคนเพียงคนเดียว เพื่ออนุมัติงบประมาณ ทุกกระบวนการเกิดจากความเห็นชอบร่วมกัน และมีมติข้อตกลงไปในทิศทางเดียวกัน

“ก่อนที่จะมาขะหมอนนี้ ในกลุ่มก็ฮู้กัน คุยกันก่อน หมู่บ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว พอมีนักท่องเที่ยวมีคนเข้ามาเยอะๆ ก็ต้องมีของคิดไม่คิดมือออกไป เราก็คิดว่าในชุมชนในหมู่บ้านเรามีวัตถุดิบอยู่แล้วคือมีใบชา ใบเมี่ยงยอดอ่อนๆ ก็เก็บเป็นใบชาขง แก้วมา หน้อยก็ทำเป็นเมี่ยงอม แก่สุดๆ เลยเอามาทำเป็นหมอนเพื่อเป็นของฝากของที่ระลึก เป็นผลิตภัณฑ์ประจำหมู่บ้าน”

(โสพิศ เพ็ชรปราบทุกข์, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

การกำหนดสิ่งที่ต้องการจะรู้ของชาวบ้านแม่กำปองจึงอิงอาศัยอยู่กับธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพ/กับทรัพยากรที่หมู่บ้านมี ชาวบ้านแม่กำปอง และ คณะกรรมการบริหารหมู่บ้านมีส่วนสำคัญในการร่วมกันกำหนดสิ่งที่ต้องการจะรู้ร่วมกัน

1.2 การแสวงหา/ได้มาซึ่งความรู้ (Knowledge Acquisition)

1.2.1 การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งความรู้ภายในชุมชน

(Internal Collection of Knowledge)

1) ชุมชนหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การแสวงหาความรู้ของชุมชน จากแหล่งความรู้ภายในชุมชนมีลักษณะเป็นการแสวงหาความรู้จากแหล่งธรรมชาติที่ใช้จัดการท่องเที่ยว และการแสวงหาความรู้จากคนในพื้นที่ที่อาศัย ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน การแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ภายในชุมชน จากการสังเกตและการ สัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า ชุมชนใช้กระบวนการกลุ่มในการค้นหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ภายในชุมชน/ บริเวณใกล้เคียงกับชุมชน เช่น การกำหนดเส้นทางเดินป่า ทางกลุ่มจะรวมตัวกันและจะทำการ

พูดคุยกันทั้งที่คุยกันในขณะรอปฏิบัติงานและการเรียกประชุมกันอย่างเป็นทางการ โดยสมาชิกกลุ่มฯ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเดินป่า ซึ่งเป็นทักษะเดิมเมื่อครั้งอดีตที่อาศัยผืนป่าในเขตอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงท่ามาหากิน ในการล่าสัตว์ และหาของป่าขาย จะใช้ความชำนาญจากทักษะเดิมร่วมกันกำหนดเส้นทางการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ จะเล่าถึงเส้นทางที่ตนไปพบเห็น/เป็นเส้นทางที่มีภูมิทัศน์สวยงามแปลกตา ซึ่งได้แสดงความคิดว่า นักท่องเที่ยวน่าจะชอบ เป็นการดึงทักษะความชำนาญของคนในพื้นที่ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการกำหนดเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ นอกจากนี้การพูดคุยกันโดยทั่วไปถึงเรื่องต่างๆ ที่แต่ละคนได้พบเจอมา/เล่าเรื่องที่ตนเจอมา (สภาพกาแฟ) ซึ่งผู้เล่าจะได้รับการแสดงความคิดเห็น และจากการสังเกตของผู้วิจัยนั้น พบว่า เมื่อมีการเล่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับสมาชิกผู้หนึ่ง ผู้สมาชิกผู้หนึ่ง จะได้รับฟังประสบการณ์ของสมาชิกอีกคนที่พบปัญหาที่คล้ายกัน แต่หากเกิดในสถานการณ์อื่น ซึ่งถือว่าเป็นการแสวงหาความรู้อีกทางของคนชุมชนโดยทางอ้อม เป็นการเรียนรู้ปัญหาจากประสบการณ์ชีวิตของผู้อื่นที่มาจากหลากหลายที่

“เราก็จะรวมตัวกัน ก็เรียกคนที่เขาที่ชื่อว่า (เข้าป่าล่าสัตว์ หาของป่าขาย - ผู้วิจัย) เก่งๆ มา คือเขารู้เส้นทางหมดแหละ เส้นไหนมีอะไร เส้นไหนเดินง่าย ตรงไหนป่ายังงึ น้ำตกอยู่ตรงไหน ก็ไปเดินสำรวจกัน”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

“เราก็จะคุยกันอย่างชาวบ้านธรรมดา ถ้าใครพบเห็นตรงไหนแล้วเราก็มารวบรวมกัน จะคุยกัน จะแก้ไขว่าตรงนี้ไม่ถูกนะ ไม่เหมาะนะ ตรงนี้ดี ตรงนี้ไม่ดี ก็เอาข้อมูลมาใส่ คือผู้ที่ไปให้บริการ เราจะปรับปรุงพัฒนาให้มันดีขึ้น เราก็รู้ว่าเราเป็นชาวบ้านธรรมดา สิ่งไหนที่มันทำยากๆ เอาชนะตรงนั้นได้เราก็เป็นคนมีคุณภาพขึ้น”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“ความรู้ในชุมชนหรือว่าชาวบ้านนี้จะมีบุคคลนัดกันคนละอย่าง อีกคนนัดเรื่องจักสาน เราจัดตั้งกลุ่ม จะมีกลุ่มไม้กวาด คือคนที่นัดจักสานก็จะเข้าไปอยู่ในกลุ่มนี้ แล้วก็เรื่องทำขาไบหม่อน เป็นกลุ่มสตรีแม่บ้านที่ทำกันอยู่”

(สมชัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 2 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสัมภาษณ์สมาชิกของชุมชน ผู้วิจัยพบว่าความรู้ในบางเรื่อง เช่น สัตว์ป่า สมุนไพร หรือประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน เป็นต้น สมาชิกของชุมชนยังไม่มีมีการดำเนินงานการสืบค้นกันอย่างจริงจัง ยังอยู่ในลักษณะต่างคนต่างรู้ การแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ภายในชุมชน เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดยังไม่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร

“แมงกะพรุนนี่มันก็มีตั้งนานแล้ว แมงกะพรุนธรรมดาใช้เป็นของกินไม่ได้ ก็ไม่น่าจะสนใจมันทำไม เราเรียกแมงขี้มูบ๊ะ ลักษณะขี้มูบของมัน มันจะขึ้นเหมือนกระโดดคร่อม แต่เราก็ไม่รู้ คุณค่าว่าอันนี้มันหายากกว่าของแค้นี่จะไปสนใจอะไรกินไม่ได้ถ้ากินได้คงจะไม่เหลือแล้ว”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“ตอนนี้ของเราต่างคนต่างให้กัน ไปยังไม่แน่นอน ยังไม่ตรงกับของเขาจะไม่ค่อยเล่า จะเล่าเฉพาะที่เห็นที่รู้กันก่อนแล้ว ที่รู้เป็นกลุ่มกันอยู่แล้ว...กลัวเหมือนกันว่าจะเลื่อนไป แต่ทางเราพยายามจะรื้อฟื้นมาให้ได้ สิ่งเก่าๆ กลัวจะไม่มีคนเล่า เราก็พยายาม ทุกวันนี้ก็เหลือน้อยแล้วครับ เหลือในบ้านไม่ถึง 20 คนแล้วจาก 50 คน...ก็ศึกษาว่าจะทำไงดี จะทำเป็นเรื่องเล่า ความจริงเป็นประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านเลย วันนี้ยังปรึกษากันอยู่ ยังไม่มีใครทำ”

(สืบ เวชมะ โน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“ไม่รู้กันหมด รู้กันหมดมันก็ดีสิ ขานี้เป็นตัวยา ชิมนิดๆ ได้ แต่ตัวนี้กิน ไม่ได้ตัวนี้ขม เป็นยาล้างไต”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

ประโยชน์ที่เกิดจากความรู้อันที่ได้รับจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของทางกลุ่มชุมชน ในการร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นการอนุรักษ์ การพัฒนา การใช้ทรัพยากร ประสิทธิภาพต่างๆ ที่ได้ค้นหาและนำออกมาใช้ส่งผลให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนเพิ่มขึ้น ซึ่งในขณะที่ผู้วิจัยร่วมกิจกรรมการเดินป่า ผู้วิจัยได้เห็นสมาชิกกลุ่มๆ ท่านหนึ่งประคองต้นไม้ที่ล้ม ต้นลงมาราบกับพื้นดินต้นหนึ่งที่นักท่องเที่ยวส่วนมากจะข้ามไป ให้ยืนลำต้นตรงโดยยกต้นไม้ต้นนั้นพาดรวมกับต้นไม้ต้นอื่น จิตสำนึกที่เกิดขึ้นกับสมาชิกกลุ่มๆ ท่านนี้ ส่วนหนึ่งอาจเป็นผลมาจากการรับรู้/เรียนรู้ในเรื่องการดูแลทรัพยากรเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้

“ความรู้จากในกลุ่มด้านการอนุรักษ์ การพัฒนา การใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมกับความ ต้องการ หรือการปลูกป่าเพื่อทดแทนในส่วนที่สูงๆ ไป เมื่อก่อนเราเห็นเราก็เลยคิดว่าสิ่งเหล่านี้จะขายไม่ได้ แต่พอเราได้ศึกษา ได้ประสิทธิภาพจากการทำงาน ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในธรรมชาติสามารถขายได้โดยที่เขาอยู่กับเราไม่ได้เสื่อมสลายไปที่ไหน ถ้าตรงนี้เราไม่ได้ศึกษาไม่ได้เรียนรู้ เราจะขายเขาไปในทางผิดๆ โดยที่เขาจะไม่เหลือ เป็นสิ่งที่ดีที่เราได้ทำงานตรงนี้มา”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการสังเกตและสัมภาษณ์ชุมชนหนองแม่ณา ในการแสวงหาความรู้จากภายในชุมชน อาจสรุปได้ว่าชุมชนมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ทำให้แหล่งความรู้ของชุมชนเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์ของคนอยู่ที่ธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ป่าไม้ น้ำตก แก่งบารงระจัน ถ้ำน้ำเข็ก หอยก้นดัด แมงกะพูนน้ำจืด ป่าไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง(สาขาหนองแม่ณา) ผู้คนในชุมชนต่างเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากธรรมชาติ แสวงหาความรู้จากการลองผิดลองถูก จากกิจกรรมการประกอบอาชีพ ฟังฟังธรรมชาติ จนเกิดเป็นทักษะ เป็นประสบการณ์ ที่เกิดจากการเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาพืชที่ใช้ในการรักษาโรคภัยต่างๆ ความรู้ที่เกิดจึงเป็นการแสวงหาความพิเศษจากธรรมชาติ การแสวงหาความรู้ดั้งเดิมจากบุคคลเป็นอีกข้อที่ชุมชนมี ที่ถูกนำออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ต่อบุคคลอื่นได้

2) ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

บ้านแม่กำปอง ด้วยความเป็นชุมชนเก่าแก่ จึงทำให้มีความรู้ดั้งเดิมที่หลากหลาย เช่น ความรู้เรื่องหมอเมือง เรื่องสมุนไพร ความรู้ในการทำพิธี ความรู้เรื่องอักษรล้านนา เป็นต้น จากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า ส่วนมากความรู้เก่าแก่จะมีอยู่ในผู้ชายเป็นหลักไม่ว่าจะเป็นในกลุ่มหมอเมืองที่มีผู้ชายเกือบทั้งหมด จากการสอบถามชาวบ้านทำให้ทราบว่าเนื่องจากในสมัยก่อนการเรียนหนังสือจะจำกัดเฉพาะในวัด ซึ่งจะเป็นหมู่พระหมู่เณรที่บวช การเรียนการสอนใช้อักษรล้านนาเป็นหลัก ผู้ที่สามารถบวชได้เท่านั้นที่จะได้เรียน เขียนอ่านเป็นอักษรล้านนา ซึ่งหนังสือเก่าแก่/ตำราฯ/ตำราคาถา ส่วนใหญ่จะเขียนด้วยอักษรล้านนา ดังนั้นผู้ที่อ่านออกจึงจำกัดเฉพาะหนาน(ผู้ที่เคยบวช หรือทิด) เช่น ผู้ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญ ชาวบ้านเรียกว่าหนาน เป็นต้น เนื่องจากเคยบวชเรียนมาก่อน มีความชำนาญในการทำพิธีและการอ่านเขียนอักษรล้านนา กลุ่มหมอเมืองที่ตำราบางเล่มจะเขียนไว้เป็นอักษรล้านนา เรียกว่า ป๊อบสา ซึ่งปัจจุบันนี้ได้สูญหายไปบางส่วน ส่วนที่ยังมีอยู่จะถูกเก็บไว้โดยเจ้าของตำรา ความรู้จึงถูกเก็บเป็นสมบัติส่วนตัวของผู้ที่ได้ศึกษา

“การเรียนรู้นี้มันต่างกัน คนที่ไม่รู้จริงก็ทำเป็น ที่จริงเขาก็บวชเรียนเหมือนผม อยู่วัดอยู่วาเหมือนกัน แต่การมาทำตรงนี้บางคนก็บ่กล้าทำได้ เพราะตรงนี้ก็ต่อศึกษาของแท้ แล้วยังซื้อที่ตีซื้อเป็นได้รู้ภาษาที่บั้งออกมา เขาใจภาษาเมืองเนาะ คือเขาจะไปใจภาษาอื่นก็บ่ได้ เขาข้องขวัญคนต่างประเทศ ใจก็บ่เป็นจะอธิบายเองว่าเป็นจะได้”

(ชัยณรงค์ พวงเรือนแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

“ตำราฯเมื่อก่อนนี่ เป็นจะซื้อว่าป๊อบสา ป๊อบสานี่จะเป็นตัวเมือง เป็นตัวหนังสือของล้านนา ซึ่งถ้าเขาบ่ได้เขียน เขาจะบั้ง แล้วคนที่เป็นผู้ตีตัวหนังสือของล้านนา เป็นก็มาแปล แปลเป็นภาษาไทยซื้อเขา แล้วเขาก็เอามาเขียนเป็นภาษาไทย อย่างซื้อสไปควาย ที่จริงล้านนาเป็นก็เขียนซื้อสไปควายนี่ละ แต่เขาบั้งจัก เขาบั้งจักตัวหนังสือ อย่างเขาบ่เคยเขียนภาษาอังกฤษนี่ละเนาะ (หัวเราะ)”

(อนันต์ ไทภรณ์, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2551)

เมื่อเวลาผ่านความรู้ต่างๆที่แฝงฝัง(Tacit Knowledge) ยังคงซุกซ่อนอยู่ที่ตัวบุคคล ซึ่งต่อมาเมื่อชุมชนตระหนักถึงคุณค่าที่มากกว่าเงินทอง การแสวงหาความรู้ในชุมชนบ้านแม่กำปอง เพื่อนำความรู้/ภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนเอง และเพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยว เช่น การรวมกลุ่มกันของหมอสมุนไพร เป็นต้น ซึ่งมีแต่เดิมแต่เป็นไปในลักษณะต่างคนต่างรู้ ต่างคนต่างทำ มีการบอกสอนเฉพาะในบ้านของตนเอง ทางชุมชนจึงได้สืบหาบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญด้านยาสมุนไพร ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งความรู้ที่เป็นบุคคล เข้ามารวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มสมุนไพร เพื่อสืบสานและสอนสั่งสู่คนรุ่นหลัง ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรให้แก่ผู้ที่สนใจ ซึ่งในระยะแรกเกิดจากความคิดของเจ้าอาวาสวัดแม่กำปอง ที่เห็นบุคคลนอกชุมชนเข้ามาเอายาสมุนไพรจากในป่าของชุมชนลงไปขายข้างล่าง และเกรงว่าหากภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องยาสมุนไพร

หากไม่สืบสานต่อความรู้เรื่องยาสมุนไพรอาจจะสูญหาย ทางเจ้าอาวาสจึงปรึกษากับคณะกรรมการหมู่บ้านว่าควรจัดตั้งกลุ่มหมอเมืองขึ้นมา และทางคณะกรรมการหมู่บ้านเห็นด้วยหลังจากที่มีการประชุมปรึกษากัน เมื่อมีการประชุมหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้านจึงแจ้งเรื่องนี้ให้กับชาวแม่กำปองได้ทราบ หากผู้ที่มีความรู้/สนใจด้านยาสมุนไพร ต้องการถ่ายทอดความรู้และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน สามารถสมัครเข้ากลุ่มหมอเมือง และหากคนใดที่เป็นหมอเมืองอยู่แล้วทางคณะกรรมการหมู่บ้านขอเชิญให้มาเป็นกลุ่มแกนหลักในการจัดตั้งกลุ่ม เป็นต้น

“กลุ่มหมอเมืองเกิดขึ้นก่อนที่จะเปิดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว กลุ่มหมอเมืองนี้คืออนุรักษทรัพย์ากรพื้นบ้านของเขา ซึ่งเมื่อก่อนนี้กลุ่มหมอเมืองนี้มีเหมือนกันต่างคนต่างรู้จักยาแต่ไม่มีกลุ่ม แล้วหมอยาทางลุ่มเป็นมาเขาเขา (ยาหา - ผู้วิจัย) แล้วคนในหมู่บ้านเขา ปาเป็นไปเอาในเมื่อไปเอาแล้วบ่อยๆ ก็จะเกิดความเสียหายขึ้นกับชุมชนของเขา เพราะไม่มีการปลูกเสริมกัน ก็จะหมดหายไป เพราะฉะนั้น ตอนนั้นทางธูเจ้า (เจ้าอาวาส- ผู้วิจัย) เป็นก็มีความคิดว่าจะตั้งกลุ่มหมอเมืองหรือกลุ่มหมอยาสมุนไพรพื้นบ้านของเขา ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเขา ก็เลยมีกลุ่มหมอเมืองขึ้นมาแล้ว หลังจากกลุ่มหมอเมืองขึ้นมาแล้วก็มีการปลูกสมุนไพรเพิ่มเติมเสริม อันใดที่มีในหมู่บ้านเขา เขาก็อนุรักษ์ไว้ อันใดที่มันบ่มก็หาข้างล่างขึ้นมาปลูกเสริม”

(อนันต์ ไทภรณ์, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2551)

“กลุ่มหมอเมือง เป็นเป็นรุ่นใหม่ๆ หมดเลย เขาก็ไปสืบทอดจากคนเก่าคนแก่ดั้งเดิมเอามาไว้ แล้วการเสริมทักษะ หรือเสริมความรู้ที่ผ่านมามีกลุ่ม เขาอ้างว่าเครือข่ายหมอเมือง หมู่นี้เขาจะเวียนมาแลกเปลี่ยนกัน เอาแต่ละกลุ่มมาอาจจะมีความรู้ต่างกัน คนเฒ่าคนแก่อาจจะมีความรู้ต่างกันแล้วจะเอามาแลกเปลี่ยนออกมา เขียนรู้ด้วยกัน”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

นอกจากนี้ด้วยบ้านแม่กำปองเป็นหมู่บ้านที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ สภาพพื้นที่แวดล้อมไปด้วยต้นไม้สูงใหญ่ที่เป็นต้นน้ำหลายสาย ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการใช้ไม้/ความรู้ของท้องถิ่นในการที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่มีความเกี่ยวข้องกัน รักษาเอาไว้ด้วยความร่วมมือของชาวบ้านทั้งหมดของชาวบ้านแม่กำปองตกทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

“ที่นี่เป็นวิถีการใช้ไม้ของเป็น ถ้าไปเทียบกับทางลุ่ม (ข้างล่าง - ผู้วิจัย) หมู่บ้านทางลุ่ม การตัดไม้ของเขาที่จะมาใช้ ตัดโล่งไปเลย ตัดเป็นฝืนไปเลย แต่ว่าคนที่นี่เป็นจะใช้วิธีในการตัด ตัดต้นนี้ ต้นนี้สลับกันไป ปีนี้ตัดยังอีก ปีหน้าก็ตัดสลับกันไป ต้นที่ตัดปีแรก 3-5 ปี มันก็มีหน่อมีกิ่งใหญ่ขึ้นมาแทน นี่เป็นสิ่งหนึ่งถ้าจะรู้ถึงวิธีการเกิดประโยชน์มาจนถึงบัดเดี๋ยวนี้”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการที่พื้นที่หมู่บ้านแม่กำปองมีความเกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติเป็นหลัก ความรู้ของชุมชนจึงมีความเกี่ยวพันกับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากการปรับตัว/ปรับวิธีการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับธรรมชาติ และเคารพธรรมชาติเป็นภูมิปัญญาที่ติดตัวของ

ชาวบ้านแม่กำปองทุกคน จากการสังเกตของผู้วิจัยซึ่งจะพบว่า ในเวลาเช้าของทุกวัน บ้านพักซึ่งเป็นบ้านที่ผู้วิจัยได้เข้าไปพักอาศัยจะมีการถวายข้าวอาหารคาวหวานแบ่งใส่เป็นชามเล็กๆ วางไว้บริเวณหน้าบ้าน พอผู้วิจัยสอบถามกับชาวบ้านว่า เป็นการถวายเพื่ออะไร ชาวบ้านบอกว่าเป็นการถวายให้กับเจ้าที่ เรามีกินทุกวัน เราก็ต้องถวายให้เจ้าที่กินด้วย ท่านจะได้ปกป้องรักษาเรา รักษาหมู่บ้านแม่กำปอง

“เป็นการท่องเที่ยวเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติเป็นตัวหลัก วิถีชีวิตมันเป็นตัวหลักอยู่ มันก็จะโยนไปหาการศึกษาศรีวิทยากรหมู่บ้านนี้โดย เป็นการค้นหาข้อมูลของตัวเก่าแล้วเอามาปฏิบัติเอามาจัดการ เหมือนกับว่าค้นหาความรู้อันแล้วก็เอามาจัดการชื่อเกิดประโยชน์ทั้งตัวของคนต่อชุมชนต่อทรัพยากรที่เขามีอยู่”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

ชาวบ้านแม่กำปองมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ทำให้แหล่งความรู้ของชุมชนอยู่ที่ธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ป่าไม้ น้ำตก สวนเมี่ยง สวนกาแฟของชาวบ้านแม่กำปอง ซึ่งเป็นทักษะในการประกอบอาชีพ ทักษะในการปรับวิถีการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่กำลังเป็นอยู่ ผู้คนในหมู่บ้านแม่กำปองต่างเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากธรรมชาติ เช่น กลุ่มสมุนไพรซึ่งด้วยการรวมกลุ่มกันจากความคิดของเจ้าอาวาสที่รู้สึกรักและหวังที่จะรักษาสมบัติของหมู่บ้าน จึงได้ชักชวนคนในหมู่บ้านเข้าร่วมกลุ่มเพื่อจัดตั้งกลุ่มสมุนไพรขึ้น เป็นต้น มาร่วมกันแสวงหาความรู้ภายในของชุมชนจากการลงมือทดลอง จากกิจกรรมการประกอบอาชีพ ฟังฟังธรรมชาติ จนเกิดเป็นทักษะ เป็นประสบการณ์ ที่เกิดจากการเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาพืชที่ใช้ในการรักษาโรคภัยต่างๆ ซึ่งมีพื้นที่หมู่บ้านอยู่บนที่สูง ความรู้ที่เกิดจึงเป็นการแสวงหาความพิเศษจากธรรมชาติ การแสวงหาความรู้ดั้งเดิมจากบุคคลเป็นอีกข้อที่ชุมชนมี ที่ถูกนำออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ต่อบุคคลอื่นได้

1.2.2 การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งความรู้ภายนอกชุมชน

(External Collection of Knowledge)

1) ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งความรู้ภายนอกชุมชนของชุมชนหนองแม่นา จากการสังเกต ผู้วิจัยพบว่า ในขณะที่กลุ่มสมาชิกปฏิบัติงานภายในชุมชนอยู่นั้น มีที่ปรึกษาด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม มาเยี่ยมชมแลถึงหมู่บ้าน เมื่อสอบถามจึงทราบว่าด้วยเหตุเพราะแกนนำกลุ่มสมาชิกฯ โทรศัพท์ไปปรึกษาเรื่องการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อการพัฒนาปรับปรุงหากจะเตรียมการจัดทำหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านโฮมสเตย์ที่ได้รับมาตรฐานอย่างจริงจัง ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าร่วมสังเกต และสำรวจหมู่บ้านหนองแม่นาพร้อมกับที่ปรึกษา และกลุ่มสมาชิกฯ ในการเดินสำรวจสภาพปัจจุบันของหมู่บ้านหนองแม่นา

“ได้ในส่วนของ สกว. และกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาที่จัดอบรมมัคคุเทศก์ที่ผ่านมา คนที่เป็นหัวเรี่ยวหัวแรง ก็อาจารย์สุลธิรัตน์ (ที่ปรึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม - ผู้วิจัย) ที่เป็นพี่เลี้ยงของเราอีกแรงอยู่ คือมีการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นไปแล้ว ก็มีความรู้เสริม เขาก็จะมีความมั่นใจ สังเกตดูแล้วมันก็ได้ผล ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นใจขึ้นเยอะ”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

นอกจากนี้เมื่อผู้วิจัยได้เห็นการปฏิบัติงานของกลุ่มสมาชิกฯ ที่มีความคล่องแคล่วและเมื่อได้พูดคุย จึงพบว่า การเรียนรู้วิธีการปฏิบัติงานในหน้าที่ของการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวคือการที่มีหน่วยงานมาจัดการอบรมให้โดยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและชุมชน การที่ชุมชนเดินทางไปอบรมสัมมนาด้วยความต้องการของตนเอง การรับเอาความรู้จากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในชุมชน มีพี่เลี้ยงมาให้ความรู้/ความช่วยเหลือ และเมื่อพบในสิ่งที่ตนไม่รู้ จึงนำข้อปัญหานั้นไปปรึกษาผู้ที่สามารถค้นหาความรู้ได้

“มาระยะหลังๆ หลังจากที่เรารั้งกลุ่มแล้วก็มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาช่วยแนวทางเรื่องนี้ ช่วยกันอบรมเรื่องต่างๆ ช่วยมาแนะนำก็เสริมกันเข้ามา”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

นอกจากนี้ ในการสัมภาษณ์สมาชิกชุมชน พบว่า ในการที่ชุมชนมีพี่เลี้ยงจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม คอยเป็นผู้ให้คำปรึกษา คำแนะนำ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และให้/นำข่าวสารในการอบรม สัมมนาเพื่อการพัฒนา มาแจ้งแก่กลุ่มชุมชนคนรักป่าฯ และหากที่ปรึกษาประจำด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ดำเนินการเสนอโครงการการอบรมเพื่อการพัฒนาบุคลากรในชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต่อสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะนำข่าวสารมาบอกต่อแกนนำกลุ่มสมาชิกฯ แล้วแกนนำกลุ่มสมาชิกฯจะดำเนินการ โดยการประชุมปรึกษากับกลุ่มสมาชิกชุมชนคนรักป่าฯ เพื่อสอบถามถึงความต้องการ ความสนใจในการเข้าร่วมโครงการและอธิบายถึงประโยชน์ที่ทางชุมชนจะได้รับ ไม่ว่าจะเป็นทักษะ ความรู้ หรือข้อมูลอื่นๆ เพื่อให้กลุ่มสมาชิกฯ ลงมติในที่ประชุมว่าจะยอมรับการเข้าร่วมโครงการหรือไม่ และข้อสังเกตเพิ่มเติมจากผู้วิจัย ซึ่งพบจากการสัมภาษณ์ พบว่า ความสัมพันธ์ที่สมาชิกชุมชนมีต่อที่ศึกษานั้น มีความผูกพันด้านความไว้วางใจ ต่อที่ศึกษาค่อนข้างมาก เพราะที่ศึกษาเข้าถึงชุมชน เข้าใจ จริงใจ และทำงานด้วยใจต่อชุมชน

“มาระยะหลังนี่ผู้ที่ให้โอกาสเราดีที่สุดใน พี่ที่เป็นพี่เลี้ยงเราดีที่สุดใน คือ สถาบันราชภัฏที่พิษณุโลก (มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม - ผู้วิจัย) อย่างอาจารย์ (ศส.สุลธิรัตน์ จันท์เชื้อ) ที่ปรึกษาประจำด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม - ผู้วิจัย) นี่จะช่วยเหลือทุกอย่าง คือไม่ได้เป็นวิชาการอย่างเดียว ก็จะให้ความสนิทชิดชอบคือให้เราสบายใจ ก็จุดประสงค์อยากจะทำให้เรามีอยู่มีกินอะไรเพิ่มเติมขึ้น”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“ส่วนหนึ่งจะได้จากการที่ไปประชุม ไปสัมมนา จะขอทางทีมอบรม ขออาสาสมัครติดตามไปด้วยอย่างน้อยครั้งละคน หรือสองคน พยายามเปลี่ยนให้เขาไปหาประสบการณ์กับเราด้วย”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

“ช่วงนั้นก็ไปอบรมเอาบัตรมัคคุเทศก์ อีกช่วงหนึ่งก็ไปสัมมนาที่ศูนย์สิริกิติ์ แล้วก็เคล็ดไปทางห้วยจีเหล็ก เชียงราย”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

จากการพูดคุยกันระหว่างผู้วิจัยกับแกนนำกลุ่มสมาชิกฯ ถึงวิธีการแสวงหาความรู้ที่ทางชุมชนต้องการเรียนรู้จากภายนอกชุมชน ทำให้ทราบว่า ด้วยการประสานงานของแกนนำกลุ่มสมาชิกฯ ที่ต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเองให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น แกนนำจึงทำการนำข้อความต้องการที่เกิดจากการพูดคุยภายในกลุ่มสมาชิกฯ ถึงแนวทางการพัฒนาการทำงานมาปรึกษากับที่ปรึกษาที่รับผิดชอบดูแลชุมชนอยู่ ที่ปรึกษาจึงทำการประสานหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาจัดการอบรมให้ความรู้ โดยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและชุมชน เช่น การอบรมมัคคุเทศก์เฉพาะพื้นที่ (แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ) เป็นความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม องค์กรบริหารส่วนตำบลหนองแม่เฒ่า (อบต.หนองแม่เฒ่า) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค และสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว(ภายใต้โครงการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวด้าน Hospitality Management) กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นต้น ร่วมกันจัดขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในชุมชนหนองแม่เฒ่า และพื้นที่ติดต่อในเขตอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ให้มีองค์ความรู้และทักษะด้านการจัดการท่องเที่ยวชุมชนในด้านต่างๆ โดยเน้นองค์ความรู้และทักษะการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยว และสร้างคุณภาพการบริการ การเป็นเจ้าบ้านที่ดี การสร้างความประทับใจ และความพึงพอใจทั้งกับนักท่องเที่ยว ผู้มีส่วนได้เสียในชุมชน ซึ่งเป็นหนทางนำไปสู่การปฏิบัติหน้าที่มัคคุเทศก์ของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

“ที่เราเพิ่งจัดไปคืออบรมมัคคุเทศก์ ก็ร่วมสนับสนุนในด้านงบประมาณ แล้วทางมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงครามของทางพิษณุโลกก็จะช่วยอีกส่วนหนึ่ง เเขาจะนำวิทยากรมาอบรมให้กับมัคคุเทศก์ซึ่งเป็นมัคคุเทศก์ระดับท้องถิ่นให้กับพวกเรา”

(ผ่องศรี โสภา, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

ความรู้จากการแสวงหาจากบุคคลภายนอก ในบางครั้งกลุ่มสมาชิกฯ ต้องเดินทางไปอบรมสัมมนาด้วยความต้องการของตนเอง เป็นการเดินทางไปดูงานในชุมชนอื่น เพื่อศึกษาดูงาน แล้วนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในลักษณะงานของทางชุมชน โดยในการไปศึกษาดูงานจากชุมชนอื่น จะมีการประชุมกัน และแจ้งให้แก่สมาชิกทราบว่า มีกำหนดการที่จะเดินทางไปศึกษาดูงานจากชุมชนอื่นเมื่อไร และผู้ใดจะเป็นคนเดินทางไป

“พอตั้งเป็นกลุ่มจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้นมา เราจะเอาคนนั้นบ้างคนนี้บ้าง คือกลุ่มเรามีหลายคน คณะกรรมการก็มีทั้งหมด 9 คน ที่บริหารจัดการ แต่สมาชิกนะมี 70 กว่าคน ร่วมกันทำตรงนี้ขึ้นมา เสร็จแล้วเราจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปอบรม ไปดูงานเขาทั่วๆ ไป มีทั้งภาคเหนือ ภาคใต้ ตะวันออก ตะวันตก เราจะต้องเข้าไปเรียนรู้กับคนที่เขาทำประสบผลสำเร็จแล้ว แล้วก็เอามาบริหารจัดการของเรา”

(เกรียงไกร สมณรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

“จากที่ไปอบรมมา จากที่ไม่เคยพูดอะไรเลย เป็นคนหิมๆ ต้มๆ ไม่เคยพูดอะไร รู้สึกว่าจะกล้าพูดกล้าจบบอกกับผู้คนแปลกหน้า กล้าพูดกล้าเสนอแนะ ดีขึ้นผิดกับแต่ก่อนเลย”

(สวัสดิ์ สุพรม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

จากการที่กลุ่มสมาชิกชุมชนฯ บางคนที่ได้รับการคัดเลือกจากกลุ่มชุมชน โดยการเสนอชื่อจากสมาชิกกลุ่มในการประชุมเพื่อปรึกษา และข้อคิด ร่วมกันตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชน ให้ผู้ที่ซึ่งเป็นผู้มีความเหมาะสมเดินทางไปศึกษาเรียนรู้กับหน่วยงานต่างๆ ที่จัดโครงการอบรม/สัมมนาที่มีความเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและโดยทางอ้อมต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น โครงการอบรมเรื่องการทำโฮมสเตย์ ของธนาคารอาคารสงเคราะห์ (ชอส.) เป็นต้น โดยทางชอส. ทำการติดต่อให้ทางชุมชนเข้าร่วมโครงการ และเมื่อผู้ที่รับหน้าที่เข้าร่วมโครงการเดินทางกลับมาแล้วจึงจะนำความรู้ที่ได้รับมาบอกต่อกับกลุ่มสมาชิก ถึงเรื่องต่างๆ ที่ได้เดินทางไปอบรม สัมมนาด้วยความต้องการของกลุ่มสมาชิกชุมชนฯ และในการเดินทางไปดูงานในชุมชนอื่น เพื่อศึกษาดูงาน แล้วนำความรู้ที่ได้มากระจายสู่กลุ่มสมาชิกชุมชนฯ เพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในลักษณะงานของทางชุมชน

“ในส่วนของผู้นำแล้วจะแนะนำและให้ความรู้ใหม่ๆ กับสมาชิกของเรา อย่างในกรณีที่เราไปอบรมสัมมนาไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากที่อื่นมา เราจะมาประชุม แล้วก็มาให้ความรู้ที่เราไปประชุมเกี่ยวกับเรื่องอะไรมา โลกภายนอกเขาไปถึงไหนแล้วบ้าง ลักษณะไหน”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

“จะมีที่ระดับสมพงษ์นี้ละครับมาเล่าให้ฟัง”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

จากการสัมภาษณ์กลุ่มสมาชิกฯ ในการรับความรู้จากบุคคลอื่นๆ ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการท่องเที่ยว พบว่า กลุ่มสมาชิกฯ รับเอาความรู้จากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในชุมชน ถือว่านักท่องเที่ยวเป็นแหล่งความรู้ นอกจากการอบรม และศึกษาดูงาน กลุ่มชุมชนยังถือว่านักท่องเที่ยวเป็นแหล่งความรู้ที่เดินทางมาให้ความรู้ถึงที่บ้าน เป็นการแสวงหาความรู้จากภายนอก และจากการสังเกตของผู้วิจัยเมื่อเห็นการปฏิบัติตัวของกลุ่มสมาชิกฯ ที่มีต่อนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการโดยสมาชิกกลุ่มฯ จะรับฟังในสิ่งที่นักท่องเที่ยวเล่าอย่างสนใจเมื่อมีข้อสงสัยจึงถาม

หากนักท่องเที่ยวถามความคิดเห็น จึงแสดงความคิดเห็นโดยแลกเปลี่ยนข้อความรู้/ประสบการณ์ที่ตนเองมีอยู่ เป็นการเสริมความรู้ของตนเพื่อนำไปบอกต่อเพื่อนในกลุ่ม และนักท่องเที่ยวคนอื่น

“ผู้ที่มาเยือนจะเป็นครูเป็นอาจารย์ของเราได้อย่างไร คือแนะนำ เราไปพบกับท่านผู้รู้เราก็คงรู้ คนเขาอยากจะทำอะไรให้เราฟังอยู่แล้วละ ท่านผู้รู้คงไม่มีใครใจจดใจจ่อ มันก็ดึงดูดประกายให้เราได้เลยอะ”

(สวัสดิ์ สุพรม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“บางคนก็เล่า ผมเคยไปตรงนั้นตรงนั้นมา จัดการอย่างนั้นอย่างนี้ บรรยายกาอย่างนั้นอย่างนี้ ทางเราก็รับฟังไม่ได้ได้เถียงอะไรเขา”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติม พบว่า กลุ่มชุมชนฯ มีระบบที่เลี้ยงให้ความรู้/ความช่วยเหลือโดยที่เลี้ยงของทางกลุ่มชุมชนมาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม สกว.ภาค ททท. ซึ่งที่เลี้ยงจากหน่วยงานต่างๆ จะเข้ามาให้ความรู้ คำปรึกษา และคอยแนะนำ ในการเข้ามาครั้งแรกอาจเป็นการเข้ามาช่วยแก้ปัญหา หรือเข้ามาส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ภายในกลุ่ม และได้ดำเนินการเรื่อยมาพบปะกันเป็นระยะ ซึ่งการพบปะกันในแต่ละครั้งอาจเป็นการพบปะกันอย่างเป็นทางการ โดยการเข้าร่วมประชุมเพื่อพูดคุยถึงเป้าหมายในงานที่จะดำเนินการ หรืออาจพบกัน และพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การเข้ามาตรวจเยี่ยม พูดคุยถึงสภาพความเป็นไปในการทำงาน และการดำเนินชีวิต ปัญหาอุปสรรคที่พบเจอ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นผู้ประสานงานให้ทางชุมชน ได้เข้าร่วมการเรียนรู้ระหว่างชุมชนอื่นด้วย

“หลังจากที่เราตั้งกลุ่มแล้วก็มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาช่วยแนวทางเรื่องนี้ ช่วยกันอบรมเรื่องต่างๆ ช่วยมาแนะนำก็เสริมกันเข้ามา”

(สวัสดิ์ สุพรม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“ส่วนมากก็จะเป็นพัฒนาชุมชน และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขาก็จะมาเป็นที่เลี้ยงให้เรา เป็นแม่ข่ายให้เรา”

(สมัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

“ตั้งแต่จัดตั้งกลุ่มมาแล้วก็ทำงานวิจัยมาแล้ว เราก็ได้เรียนรู้ในด้านหลักการต่างๆ แม้กระทั่งการตลาดหรือการจัดการ การบริหารงานต่างๆ การกระจายรายได้ให้กับชุมชน แล้วก็ให้ชุมชนรู้จักการอนุรักษ์ป่าไม้ สิ่งแวดล้อมและมีการพัฒนา ประชุมกันอย่างต่อเนื่อง”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

หากเมื่อพบในสิ่งที่ตนเองไม่รู้ จึงนำข้อปัญหานั้นไปปรึกษาผู้ที่สามารถค้นหาความรู้ได้ ในการพบสิ่งที่น่าสนใจ แต่ตนเองไม่มีความรู้ในเรื่องนั้น จึงนำไปปรึกษาผู้ที่สามารถค้นหาความรู้ได้ดังในกรณีของการเปิดเผยเรื่องแมงกะพรุนน้ำจืดของชุมชนหนองแม่นา โดยเริ่มแรกแมงกะพรุนเป็นสิ่งที่ชาวหนองแม่นาพบเจอมานานแล้ว แต่ไม่มีผู้ใดสนใจ เนื่องจากกินไม่ได้ แต่เมื่อลูกสาว

ของลุงเกรียง ประธานกลุ่มกลับมาเยี่ยมบ้าน และพบ จึงใช้ความรู้เดิมในการประเมินว่าสัตว์ที่เห็นในตู้ปลาที่พ่อของตนจับมาเลี้ยงไว้ดูเล่นนั้น มีลักษณะเหมือนแมงกะพรุน ตามที่ตนได้เคยเห็นมา แต่ตนเองไม่มีความรู้เรื่องแมงกะพรุน จึงนำเรื่องแมงกะพรุนไปปรึกษาต่อผู้ที่ตนคิดว่าน่าที่จะค้นคว้าหาความรู้และให้คำตอบแก่ปัญหาข้อนี้ได้ ซึ่งก็คือ นายอำเภอกรมล สัจวิโรจน์ นายอำเภอเขาค้อในขณะนั้น เมื่อนายอำเภอได้ฟังข้อมูลการพบเบื้องต้น และได้ดูลักษณะของแมงกะพรุนน้ำจืดแล้ว นายอำเภอจึงทำการศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งความรู้จากอินเทอร์เน็ต และพบว่าเจ้าตัวเล็กใสแจ๋วนี้ มีชื่อว่า “แมงกะพรุนน้ำจืด” ซึ่งพบได้ยากในน้ำจืด เมื่อนายอำเภอมั่นใจในข้อมูลที่มิ มี จึงดำเนินการเชิญสื่อ ทั้งหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ เข้ามาถ่ายทำเรื่องแมงกะพรุนที่ลำนน้ำเข็กแก่งบางระจัน ภายในชุมชนหนองแม่นา เป็นการเผยแพร่แหล่งการเรียนรู้แห่งใหม่ให้กับบุคคลข้างนอกได้ทราบ จากการแสวงหาความรู้จากภายนอกชุมชนสะท้อนกลับมาสู่การเป็นแหล่งการเรียนรู้ของชุมชนหนองแม่นา

“แมงกะพรุนนี่ที่จริงมันก็มีตั้งนานแล้ว แมงกะพรุนธรรมดาใช้เป็นของกินไม่ได้ ก็ไม่น่าจะสนใจมันทำไม เราเรียกแมงขี้มั้งนะ ลักษณะขี้มั้งของมัน มันจะขึ้นเหมือนกระโดดร่ม แต่เราก็ไม่รู้คุณค่าว่าอันนี้มันหายาก ว่าของแค่นี้จะไปสนใจอะไรละกินไม่ได้ถ้ากินได้ก็คงจะไม่เหลือแล้ว”

(สวัสดิ์ สุพรม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“ทีมงานก็จะมีพี่เกรียง เกรียงไกร สมณรินทร์ ประธานกลุ่มนะ ก็จะติดสอยห้อยตามในการประชุม สัมมนา เครือข่ายอะไรต่ออะไร อยู่แบบต่อเนื่อง...กรณีที่เราไปอบรมสัมมนา ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากที่อื่นมา เราก็จะมาประชุม แล้วเราก็จะมาให้ความรู้ที่เราไปประชุมเกี่ยวกับเรื่องอะไรมา โลกภายนอกเขาไปถึงไหนแล้วบ้าง ลักษณะไหน”

(สมพงษ์ คุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

จากการแสวงหาความรู้ทั้งจากแหล่งความรู้ภายในชุมชน และภายนอกชุมชนของกลุ่มชุมชนคนรักษ์ป่าด้าบหนองแม่นา มีความหลากหลาย มีความใกล้ชิดกับความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับคน ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเอง และระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน ความร่วมมือกัน เรียนรู้ร่วมกัน จุดแรกมักเริ่มจากการพูดคุยกัน ปรึกษาหารือในข้อปัญหาที่ต้องร่วมกันแก้ไข ทั้งที่เป็นทางการ คือ การประชุม และไม่เป็นทางการ คือ สภากาแฟ ทั้งการประชุมภายในชุมชนเอง และการประชุมร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อการประสานความร่วมมือ/ขอรับความช่วยเหลือจากหน่วยงาน/จากบุคคลภายนอก ซึ่งการแสวงหาความรู้ทั้งจากภายในและจากภายนอกของชุมชนเป็นไปโดยทางตรงและโดยทางอ้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน การเข้าร่วมอบรมสัมมนาเพื่อการหาความรู้เพิ่มเติมในการนำมาพัฒนาบุคลากร เพื่อให้บุคลากรนำความรู้ที่ได้รับจากการบอกต่อมาพัฒนาตนเอง เพื่อจะได้นำความรู้ต่างๆ ไปพัฒนา/ส่งเสริมในการดำเนินงานเพื่อการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ซึ่งในบางครั้งการ

เข้าร่วมโครงการอบรม/สัมมนา อาจเป็นการเชิญชวนจากหน่วยงานภายนอกให้ทางชุมชนเข้าร่วมโครงการ ซึ่งถือว่าเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการแสวงหาความรู้เพื่อการนำมาพัฒนาชุมชน

2) ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งความรู้ภายนอกชุมชน (External Collection of Knowledge) ของชาวบ้านแม่กำปอง เกี่ยวพันกับการแสวงหาความรู้ภายในของหมู่บ้านโดยตรง เพราะจากการแสวงหาความรู้ภายในของบ้านแม่กำปองซึ่งเป็นการแสวงหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก เกี่ยวพันกับการประกอบอาชีพ วิถีชีวิต ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติที่หมู่บ้านมี จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย พบว่า ชาวบ้านของบ้านแม่กำปองมีความเชื่อ ความศรัทธา และมีทักษะในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นสมุนไพร การปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ของสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ ด้วยการมีพื้นฐานความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติอยู่แล้ว ในการเสริมความรู้ที่มีจากภายนอกชุมชนจึงเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่คณะกรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ประสานขอความร่วมมือการเดินทางไปศึกษาดูงาน ในชุมชนอื่น

“พวกสมุนไพรตอนนั้นเขาไปกัน ไปถึงระยองดูโครงการอนุรักษ์สมุนไพร เขาปลูกเขาเตรียมกันไว้ ที่เขาบริจาคให้ เขาปลูกสมุนไพรเยอะ เขาบอกอนุรักษ์ไว้พวกสมุนไพร เขาไม่ยอมให้สูญหาย เขาอนุรักษ์ไว้ คนเฒ่าคนแก่เขาสืบทอดกันมา”

(บุญส่ง ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

ผู้ส่งเสริมให้เกิดการแสวงหาความรู้จากภายนอก/ผู้มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดการประสานงานในการขอความร่วมมือเพื่อเดินทางไปศึกษาดูงานจากชุมชนอื่นนอกเหนือจากความต้องการของชาวบ้านแม่กำปองที่เกิดจากการลงมติในที่ประชุมที่ได้ทำการเสนอความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง คือ ผู้นำ/คณะกรรมการหมู่บ้าน หน่วยงานอื่นทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน

“เรื่องความฮู้เฮาก้อ มีหน่วยงานของรัฐเข้ามาเสริมจาวบ้าน แล้วยกผู้นำโดย แล้วยกมีจัดประชุมไผ่บ่เข้าใจยังก้อ ชักไช้ถามกันหาข้อมูล สรุปลกันขึ้นมา”

(นิคม ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“พ่อหลวง (พ่อหลวงพรมมินทร์ พวงมาลา ผู้ใหญ่บ้าน ปี พ.ศ. 2539-2543 - ผู้วิจัย) เขาก็มีความคิดขึ้นมาแล้ว ท่านอาจจะเป็นคนกว้างหน่อย รู้จักคนมากหน่อย อาจจะได้นแนวทางองค์ความรู้ตรงนี้จากที่อื่นมา แล้วเอามาปรับใช้กับคณะกรรมการก่อน เวลาจะประชุมมีปัญหาอะไรก็พยายามใช้คำพูดหรือองค์ความรู้เท่าที่ได้มา น่าจะแก้ไขในรูปแบบนี้ แล้วกระจาย องค์ความรู้นี้ให้กรรมการ...แล้วคณะกรรมการจะได้ไปนั่งคุยกับชาวบ้าน”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

ก่อนที่จะมีการเปิดเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวบ้านแม่กำปองมีการแสวงหาความรู้จากภายนอกเข้ามาเสริมในการอบรมในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการมีในทรัพยากรธรรมชาติและความรู้พื้นฐานที่ชาวบ้านแม่กำปองมีอยู่แล้ว จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยในทักษะของชาวบ้านแม่กำปอง

ชาวบ้านแม่กำปองได้เล่าถึงวิถีการดำรงชีวิตและอาชีพที่มีอยู่แต่เดิม เพื่อเป็นการส่งเสริม/เตรียมความพร้อมในการเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวคณะกรรมการหมู่บ้านจึงติดต่อขอความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ/เอกชนเข้ามาให้ความรู้ที่เป็นหลักความรู้ให้เป็นที่ไปตามหลักการที่ถูกต้อง

“ตอนนั้นอบรมกลุ่มอาชีพเสริมเข้ามา ระบุว่าเครื่องเรือนไม้ไผ่ ดีเหล็ก ทำอาหารฟอง หูย เข้ามาหมด อบรมถึงการนวดเสริมเข้ามา แล้วก็มาเปิดเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยว พ.ศ.2543”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

ถึงแม้ว่าที่ผ่านมาชาวบ้านแม่กำปองได้ไปศึกษาดูงานในหมู่บ้านอื่น แต่ในตอนเริ่มต้นในการจัดหมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวนั้น ทางบ้านแม่กำปองยังไม่มี การไปศึกษาดูงานจากที่อื่น จากการสัมภาษณ์ผู้นำพบว่า ในตอนที่เริ่มต้นนั้นทางหมู่บ้านยังไม่มียงบประมาณในการที่จะทำกิจกรรมใดเพื่อเป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านแม่กำปองได้แสวงหาความรู้จากภายนอก และยังไม่ มีหน่วยงานใดเข้ามาช่วยเหลือแนะนำอย่างจริงจัง และเมื่อบ้านแม่กำปองได้รับความช่วยเหลือ ในการทำวิจัย ส่วนหนึ่งในกระบวนการวิจัยคือการไปศึกษาดูงานในหมู่บ้านอื่นเพื่อการศึกษาเป็น ตัวอย่าง

“ตอนเริ่มต้นนี้ได้ดูเลยนะ มาเอาจาวบ้าน ไปดูงาน แม้กระทั่งตัวเก่าเอง ได้ไปดูตอนที่ทำวิจัย ไปดูที่แม่กลางหลวง บ้านอินทนนท์ ซึ่งก็บังเอิญเป็น Homestay แต่ว่า ระบบของการจัดการ เรื่อง ทรัพยากรหมู่บ้าน แต่ว่าตอนหลังที่จาวบ้านหมู่บ้าน Homestay ไปหันบ้านเป็นก็คือตอนที่งานวิจัยนี้ เหมือนกัน ไปที่บางเจ้าท่า ทางเพชรบุรี”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

นอกจากนี้ในการสัมภาษณ์ถึงผู้ที่เข้ามาให้การอบรม/การฝึกทักษะการประกอบอาชีพเสริมที่ใช้ทรัพยากรของหมู่บ้านเป็นฐาน พบว่า ผู้นำทำการชักชวนบุคคลภายนอกให้เข้ามาทำการ อบรมพัฒนาอาชีพให้เนื่องจากคนในชุมชนจะมีความรู้สึกว่าคุณในบ้านแม่กำปองทุกคนรู้เท่ากัน จะให้ใครคนหนึ่งหมู่บ้านมาเป็นผู้ให้ความรู้/ในการฝึกอบรมในเรื่องใดๆ จะได้รับความสนใจ น้อย และชาวบ้านอาจไม่มาเข้าร่วมแต่หากเป็นบุคคลจากหน่วยงานภายนอก ชาวบ้านแม่กำปองจะ มีความรู้สึกว่าคุณนั้นจะเป็นหลักการมาตรฐานมากกว่าคนที่อยู่ในหมู่บ้านเหมือนกัน

“ถ้าพูดถึงพัฒนาคน การจัดอบรมต่างๆ เป็นเรื่องที่น่าจะได้ผลนะ โดยเฉพาะจะต้องเอาคนที่อื่น มาอบรม หมู่เดออบรมกันนี้ได้ มันบะไคเจือ (ไม่ค่อยเชื่อ - ผู้วิจัย) ต้องเอาคนที่อื่นมา แล้ว ก็เอาของเขาเสริมเข้าไป”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

หากเมื่อมองจากสายตาของบุคคลภายนอกแล้ว การแสวงหาความรู้จากหน่วยงานภายนอก/ การแสวงหาความรู้จากบุคคลภายนอกจะเป็นไปในลักษณะของการขอความร่วมมือในการเดินทางไปศึกษาดูงานจากชุมชนอื่นที่มีการจัดการท่องเที่ยวเหมือนกัน/มีการจัดในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่

เหมือนกับบ้านแม่กำปอง ส่วนหนึ่งเป็นการเข้าไปศึกษาหาความรู้ที่เป็นการชักนำของหน่วยงานภายนอกที่ได้เข้ามาช่วยเหลือบ้านแม่กำปองในการทำโครงการพัฒนาความสามารถของชาวบ้านแม่กำปองเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว และความรู้จากภายนอกสำหรับชาวบ้านแม่กำปองซึ่งมองว่ามีความเป็นหลักมาตรฐานมากกว่าความรู้ของคนในชุมชนเหมือนกัน ซึ่งชาวบ้านแม่กำปองมองว่าชาวบ้านเหมือนกันมีความรู้ในระดับเดียวกัน ความรู้จากบุคคลภายนอกจึงน่าเชื่อถือมากกว่าความรู้ของชาวบ้านด้วยตัวเอง

1.3 การสร้างความรู้ (Knowledge Creation)

1.3.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

กระบวนการสร้างความรู้ของกลุ่มชุมชนคนรักกีฬาตำบลหนองแม่นา จากการสัมภาษณ์พบว่า เกิดจากการปฏิบัติงาน โดยเริ่มจากการแบ่งทีมออกสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น และเมื่อได้พื้นที่ จึงร่วมกันกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยวและกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสม เช่น ในการกำหนดจุดสื่อความหมายแต่ละจุด ทางชุมชนจะร่วมปรึกษากันสำรวจเส้นทางที่คิดว่ามีความเหมาะสม และกำหนดระยะห่างของจุดสื่อความหมายแต่ละจุด เป็นต้น ในแต่ละครั้งต้องมีการประชุมกัน/เมื่อเดินทางมาพบกันโดยบังเอิญที่ร้านของสินค้าประจำหมู่บ้านจะมีการคุยกันถึงเส้นทางที่แต่ละคนเคยเดินเมื่อครั้งที่เข้าป่า และจากการกำหนดเส้นทางเดินซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการเข้าใจลึกซึ้งที่เกิดขึ้นในแต่ละบุคคล เป็นการเข้าใจถึงสภาพพื้นที่ที่มีความพิเศษ เป็นการเข้าถึงสถานที่ ลักษณะพิเศษที่มีในชุมชน และในการทำงานที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการนำทักษะเดิมเมื่อครั้งที่ได้เข้าป่าล่าสัตว์มาปรับใช้ในการกำหนดเส้นทาง/การปฏิบัติงานในการนำนักท่องเที่ยวเดินป่าโดยที่ทุกคนในชุมชนสามารถเป็นผู้สร้างความรู้ได้จากการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด จากกิจกรรมที่ทำ จากทักษะการประกอบอาชีพ การนำความรู้ที่ได้จากการรวบรวมและสังเคราะห์ความรู้ที่มีอยู่เข้าด้วยกัน เกิดเป็นความเข้าใจในความพิเศษของท้องที่ ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมการเดินป่ากับกลุ่มชุมชนฯ และต้องพักค้างแรมในป่า ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า ในการทำงานร่วมกันเป็นทีมของกลุ่มชุมชนฯ จะมีลักษณะการแบ่งหน้าที่กันทำตามความถนัด และเมื่องานของแต่ละคนเสร็จทุกคนจะมาช่วยกันทำกับข้าว และจะมีสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ บางคนที่ล่องเรือไปเก็บผักพื้นบ้านมาประกอบอาหารให้กับนักท่องเที่ยวได้รับประทาน เมื่อผู้วิจัยสอบถามว่า รู้ได้อย่างไรว่าผักชนิดไหนกินได้ และมีอยู่ในบริเวณใด สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ให้คำตอบว่า ตอนที่เข้าป่ามาล่าสัตว์ต้องนอนในป่า ตนจะรู้ว่าบริเวณไหน ไม่มีสัตว์ป่าเป็นพื้นที่ปลอดภัย เดินทางสะดวกทั้งทางน้ำและทางบก และผักที่เก็บมาประกอบอาหาร เป็นผักที่ชาวบ้านเข้ามาเก็บไปประกอบอาหารเป็นประจำอยู่แล้ว และด้วยการสำรวจพื้นที่ก่อนจะมีข้อตกลงจากที่ประชุมว่าให้ใช้บริเวณนี้เป็นที่พัก จึงทำให้ทราบเพิ่มเติมว่าบริเวณใดมีทรัพยากรที่จะเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวได้

“แต่ละโปรแกรมเราจะมีคัดเลือกเส้นทาง เช่น โปรแกรมที่ 1 ตอนแรกเราสำรวจพื้นที่ก่อน เมื่อสำรวจพื้นที่ได้แล้ว เราก็แจ้งทางเจ้าหน้าที่อุทยานขออนุญาตเขาเปิดเป็นเส้นทางการท่องเที่ยว แล้วก็กำหนดจุดสื่อความหมาย ตามจุดต่างๆ”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

การดำเนินงานในช่วงระยะเวลาของการเริ่มต้นการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ประสบกับปัญหาในการไม่ทราบถึงแนวทางที่ถูกต้อง/วิธีการบริหารจัดการในส่วนต่างๆ ให้เป็นระบบการสร้างความรู้ในการทำงานในส่วนต่างๆ ของสมาชิกชุมชนฯ จึงเป็นไปในลักษณะการระดมความคิด ประสพการณ์จากเหล่าสมาชิกที่มี

“เราทำด้วยความจริงใจ เราไม่มีนักวิชาการมาชี้แนะบอกเราว่าทำอย่างนั้นนะ เราเอาความคิดคนทุกคนมาประยุกต์ใช้ แล้วเอาความคิดเห็นทุกๆคน มีความคิดอย่างไรที่ให้มีมันดีขึ้น เราก็เอามาพัฒนาแก้ไขตรงนี้”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

เมื่อกลุ่มชุมชนฯ ดำเนินงานจัดการท่องเที่ยวไปได้ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง การสร้างความรู้ที่จำเป็นต้องเป็นสิ่งทีสมาชิกทุกคนจะต้องรู้ร่วมกันเพื่อเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงต้องสร้างความรู้ส่วนรวมขึ้นมาเพื่อให้สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ทุกคนได้รู้โดยทั่วกัน

“จะทำเป็นซีตามโปรแกรมให้กับสมาชิกว่าจุดไหนที่เราจะให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยว คือเราจะมีให้เป็นจุดเป็นจุดทั้งด้านประวัติศาสตร์หรือจุดที่เราจะเป็นแหล่งให้ความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร สภาพพื้นที่ป่า หรือแม้กระทั่งจุดที่เป็นตำนาน เป็นนิทาน อย่างเรื่องหอยกันตดที่เราจะเล่าเราจะอธิบายให้นักท่องเที่ยวฟัง”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

เมื่อความรู้จากการทำงาน/การปฏิบัติงานในการจัดการท่องเที่ยว และประสมกับทักษะที่มีเป็นพื้นฐานเดิมของคนในพื้นที่ ก่อให้เกิดความตระหนักในสิ่งที่มีอยู่ของชุมชนตนเอง สร้างเป็นคำขวัญที่คิดขึ้นเองของสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ

“ผมก็คิดได้เท่าที่คิดได้นะ เป็นคำขวัญประจำกลุ่มของเรา คือ ดินแดนประวัติศาสตร์ น้ำสะอาด แก่งบางระจัน แสนอัศจรรย์แมงกะพุน อบอุ่นน้ำใจและไมตรี สิ่งที่เรามีคือธรรมชาติ มาเขาคืออย่าพลาดบ้านหนองแม่นา (หัวเราะ อึ้งภูมิใจ) อันนี้คิดเองนะครับ”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

นอกจากความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นจากการประสมประสานกันระหว่างความรู้ที่เกิดจากการทำงาน/จากการปฏิบัติงานในการจัดการท่องเที่ยวที่ได้เรียนรู้จากบุคคล/หน่วยงานภายนอก ที่ได้นำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยว ความรู้อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการระดมความคิดสร้างเป็นกฎระเบียบซึ่งเกิดจากการลงมติจากที่ประชุมเพื่อนำมาเป็นระเบียบข้อบังคับในการปฏิบัติงานของกลุ่มชุมชนฯ

“กฎระเบียบนี้จะกำหนดโดยผ่านในที่ประชุมโดยที่เราประชุมกันทั้งสมาชิกและคณะกรรมการ แล้วให้สมาชิกเสนอว่าเราสมควรจะตั้งกฎระเบียบของกลุ่มขึ้นมาอย่างไร ลักษณะไหน การคัดเลือกของเราจะคัดเลือกจากการเห็นชอบของสมาชิกในระหว่างที่ประชุม สมมติว่ามีใครเสนอกฎระเบียบอะไรขึ้นมา สมาชิกเห็นชอบมั๊ย หรือใครจะเพิ่มเติมอะไร เราจะพูดกันในขณะที่ประชุมเลยแล้วก็จดบันทึกการประชุม การรับรองแต่ละหัวข้อ”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

จากการสร้างความรู้ของชุมชนหนองแม่เฒ่าซึ่งความรู้ส่วนใหญ่ที่ได้สร้างขึ้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน/การจัดการท่องเที่ยว เป็นการนำเอาความรู้ที่ได้จากการแสวงหาความรู้จากภายใน และการแสวงหาจากความรู้ภายนอก มาประสมประสานกับความรู้/ทักษะที่ได้จากการจัดการท่องเที่ยว แล้วเกิดเป็นชุดความรู้ใหม่ที่จะสามารถนำความรู้ที่สร้างขึ้นมาใหม่นั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มชุมชนฯ นอกจากนี้การสร้างความรู้ของสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ เป็นการสร้างความรู้ที่เกิดจากการตระหนักถึงความเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชุมชน นำมาผนวกเข้าความแนวความคิดของสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ที่มีความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้ตกทอดไปสู่ลูกหลานกลายเป็นคำขวัญเชิญชวนให้ร่วมกันมีจิตสำนึกในมีความรักความหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และความรู้ที่สร้างจากการระดมความคิด การลงมติดัดสใจคัดเลือกของกลุ่มชุมชนฯ ที่อยู่ในรูปแบบของกฎระเบียบกติกาที่เป็นข้อปฏิบัติร่วมที่สมาชิกทุกคนต้องเคารพและปฏิบัติตาม ซึ่งจากการกำหนดกฎระเบียบข้อจะเป็นการเสนอจากสมาชิกกลุ่มฯ ที่นำมาจากพื้นฐานแนวคิด และความเป็นสมาชิกของกลุ่มฯ ที่ได้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มฯ มีการปฏิบัติตัวที่ผ่านมาอย่างไร และต่อเมื่อสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ปฏิบัติงานในหน้าที่ควรมีข้อตกลงร่วมในการปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนด

1.3.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การสร้างความรู้ของชุมชนแม่กำปองเป็นการสร้างความรู้ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทรัพยากรที่ชุมชนมีไม่ว่าจะเป็นน้ำ เป็นต้นไม้ เป็นสมุนไพร เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำทรัพยากรที่มีของชุมชนผนวกเข้ากับประสบการณ์ที่ได้รับจากพื้นที่ภายนอก รวมถึงการสร้างความรู้ที่นำความรู้จากบุคคล/หน่วยงานภายนอกเข้ามาผสมผสานกับความรู้ชุมชน ทรัพยากร ประสบการณ์ของคนแต่ละคนในหมู่บ้าน ด้วยการสร้างความรู้จากทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนมี ด้วยชาวบ้านแม่กำปองมีการเรียนรู้การใช้ทรัพยากรในชุมชนด้วยปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ที่ตั้งของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นที่เขาสูงที่แวดล้อมไปด้วยต้นไม้ใบเมี่ยง ชีวิตผู้คนจึงมีความผูกพันอยู่กับธรรมชาติ เช่น น้ำ ต้นไม้สมุนไพร ใบเมี่ยง เป็นต้น และสิ่งเหนือธรรมชาติที่ช่วยปกป้องคุ้มครองซึ่งถือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ อีกทั้งเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นผู้ควบคุมความประพฤติของชาวบ้านแม่กำปองให้ประพฤติดนถูกต้องจารีตประเพณี เช่น ผีเจ้าบ้าน ผีเจ้าป่า ผีบรรพบุรุษ เป็นต้น และด้วยสภาพพื้นที่หมู่บ้าน

ตั้งอยู่อย่างโดดเด่นท่ามกลางป่าเขาการเดินทางไปยังพื้นที่อื่นมีความยากลำบาก การสร้างความรู้ใช้ภายในชุมชนจึงเป็นไปเพื่อความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้

“แต่ก่อนไม่เป็นแบบนี้ แต่ก่อนนี้ลำบาก ถนนแค่นี้ เมียงเนื้อใช้ไม้ต่างวัวต่าง เขาของมาขาย มีข้าวสาร พริก เกลือ จะกินพริกกินเกลือเนื้อต้องสั่งจากไม้ต่างวัวต่าง...ข้างในสุดก็ลำบาก สมัยก่อนนี้ เวลาเดินทางทั้งวัน ไปถึงเบื้องล่าง ไปซื้อของเรื่อยๆ ค่าก็ตั้งนอน เดินทางตั้ง 1 วัน ไปนอนหนุนนะ 2 คืน 3 คืน กลับมา”

(บุญเส่ง ไทยกรณ์, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

ทรัพยากรที่ใกล้ชิดกับการดำรงชีวิตของชาวบ้านแม่กำปอง คือ น้ำ ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญที่สุดที่ชาวบ้านแม่กำปองใช้ในการดำรงชีพ ชาวบ้านแม่กำปองจะใช้น้ำที่มาจากแหล่งต้นน้ำของห้วยแม่กำปองที่อยู่เหนือหมู่บ้านขึ้นไปอีกประมาณ 4 กิโลเมตร ใกล้กับม่อนล้านซึ่งมีบริเวณน้ำซับที่ไหลมารวมตัวกันเป็นห้วยเล็ก ชาวบ้านแม่กำปองเรียกกันว่าห้วยฮากไม้เหลือง และห้วยแม่กำปอง ซึ่งจะไหลมารวมกันเป็นห้วยเส้นใหญ่ที่มีปริมาณน้ำมากขึ้นที่บ้านปางใน 1 แล้วไหลผ่านเป็นสายขนานกับใจกลางหมู่บ้าน ผ่านลงมาท้ายหมู่บ้าน ชาวบ้านแม่กำปองมีการสร้างความรู้ในวิธีการใช้น้ำได้อย่างน่าสนใจในการนำน้ำมาใช้ในการอุปโภค บริโภคโดยการทำรินไม้ไผ่ต่อน้ำมาใช้โดยตรงจากแหล่งต้นน้ำ ต่อมาได้รับการพัฒนาเป็นการใช้ระบบประปาภูเขาที่ชาวบ้านได้ทำระบบเก็บน้ำดิบตรงเหนือบริเวณหมู่บ้านปางในเหนือหมู่บ้านขึ้นไปเล็กน้อยมีการพักให้ตกตะกอนแล้วจึงนำไปสู่ระบบจ่ายน้ำผ่านท่อไปยังครัวเรือนของชาวบ้านแม่กำปอง เมื่อผู้วิจัยเดินทางขึ้นไปเพื่อจะไปน้ำตกแม่กำปอง บริเวณข้างทางจะสังเกตเห็นท่อปูนที่ใช้กักเก็บน้ำและมีท่อพีวีซีสีฟ้าเป็นท่อส่งน้ำเข้าสู่ระบบประปาภูเขาเข้าหมู่บ้านวางอยู่เป็นระยะของเส้นทางใหญ่บ้างเล็กบ้างจะอยู่ที่บริเวณพื้นที่ตั้งว่ามีพื้นที่กว้างมากเพียงใด และท่อเก็บน้ำที่ใหญ่ที่สุดจะอยู่ภายในป่าของหมู่บ้าน

“เมื่อก่อนใช้ไม้ธรรมชาติเนื้อแหละ ไม้ไผ่มาผ่า ผ่าแล้วตัดข้อออก ที่มันเป็นข้อๆ ทำน้ำมากิน ทำแบบรินละ เรียกว่า ริน ต่อมาจากน้ำต่อมาจากที่สูง ที่เขาน้ำที่ไหนมันสะอาดต่อน้ำมาต่อตรงนั้นมากิน สมัยนี้มีท่ออย่างขึ้นมาแก้ไขกันนะ พอทำเนื้อก็ได้ทำทุกปี ปีเดียวๆ ก็ขาด”

(บุญเส่ง ไทยกรณ์, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

การสร้างความรู้ในการใช้ไม้ของชุมชนแม่กำปองจากความสัมพันธ์ระหว่างกันของคนบ้านแม่กำปองกับธรรมชาติด้วยการอยู่ร่วมกันพึ่งพาอาศัยกันมาเป็นระยะเวลานาน เมื่อมีการตัดไม้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ ชาวบ้านที่ทำการตัดจะมีความรู้สึกเห็นใจต้นไม้ที่ถูกตัดนั้นเพราะชาวบ้านแม่กำปองเชื่อว่า ต้นไม้มีชีวิต ต้นไม้ทุกต้นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อาศัยและปกป้องอยู่ เมื่อทำการตัดไม้แล้วต้องทำให้ต้นไม้ต้นนั้นเป็นประโยชน์แก่ต้นไม้ต้นอื่น

“มันอาจจะมีความเชื่อความที่ว่าไม่ให้เสียใจ เวลาล้มไม้ใหญ่ๆแต่ละต้น ล้มไปแล้วเราจะทำยังงัยกับต้นไม้ ตัดไปแล้วน้ำมันออก เราน่าจะเอาอะไรไปกลบ เราไม่อยากจะเห็นน้ำมัน

ตรงนั้นออก อาจจะเอาใบไม้ที่มันหล่นทับไว้ หรือเอาดินกลบเข้าไป มันจะได้เป็นปุ๋ยทำประโยชน์แก่ดินอื่น น้ำจะกลับเข้าสู่ในดิน แล้วดินอื่นอาจจะได้ประโยชน์ตรงนี้ขึ้นมา”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

การสร้างความรู้โดยการนำเอาประสบการณ์จากการออกไปเห็นจากภายนอกชุมชนแล้วนำมาผสมผสานกับทรัพยากรที่มีภายในชุมชนนำมาประยุกต์สร้างมูลค่าของสินค้าเพื่อการค้า

“ไม่ได้ดูเลย ไม่มีใครมาสอนเรา บางคนเข้ามาถามว่า ใครสอนทำหมอนทำเองเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน ออกแบบ คิดเอง ทำเอง”

(โสพิศ เพ็ชรปราบทุกข์, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

นอกจากนี้ชุมชนแม่กำปองมีการสร้างความรู้ที่เป็นกฎระเบียบที่ได้จากการเสนอความคิดเห็น การขอคำปรึกษาจากชาวบ้านทุกคนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับในการกำหนดกติกาโดยส่วนรวมจากชุมชน ให้เป็นกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติตามทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชนแม่กำปอง/คนนอกที่เข้ามาในแม่กำปอง ซึ่งจะเห็นได้ว่าเมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงชุมชนแม่กำปองและต้องการพักบ้านโฮมสเตย์ ผู้จัดการเรื่องบ้านโฮมสเตย์จะบอกกับนักท่องเที่ยวถึงข้อห้ามที่ต้องให้ความร่วมมือกับเจ้าของบ้าน ซึ่งเป็นกฎระเบียบของชุมชน

“ผู้ตั้งคนตางนอกกะ มันก็ต้องมาอู้กันก่อน ก่อนที่จะมาทำหยังในนี้เนาะ เพราะว่าเรามีกฎกติกา มีระเบียบจะทำหยังตรงนี้ต้องปรึกษาชาวบ้าน กรรมการก่อน ระเบียบทุกอย่างในชุมชน เขาเองเป็นคนกำหนดขึ้นมา คือเมื่อก่อนนั้นถ้าอู้ขึ้นไปในอดีตนั้นมันมีระเบียบหยังที่จะมาเป็นข้อกำหนดว่าต้องการใจไม้เป็นยังอี่เนื้อ มันบ่มี แต่ว่าตอนหลังนี้จะมีระเบียบที่เอามาใช้ในชุมชนหรือในสังคม จะมีระเบียบเรื่องการดูแลรักษาทรัพยากร มีทั้งวิธีป้องกันและวิธีรักษา”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

การสร้างความรู้ของชุมชนแม่กำปอง สรุปได้ว่า เป็นการสร้างความรู้ที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนมีไม่ว่าจะเป็นน้ำ ดิน ไม้ สมุนไพร และเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำทรัพยากรที่ชุมชนมีผนวกเข้ากับประสบการณ์ที่ได้รับจากการเห็นจากพื้นที่ภายนอก รวมถึงการสร้างความรู้ที่นำความรู้จากบุคคล/หน่วยงานภายนอกเข้ามาผสมผสานกับความรู้ชุมชน ทรัพยากรประสบการณ์ของคนในชุมชน ด้วยการสร้างความรู้จากทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนมีซึ่งชาวบ้านแม่กำปองมีการเรียนรู้การใช้ทรัพยากรในชุมชนด้วยปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ที่ตั้งของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นที่เขาสูงแวดล้อมไปด้วยภูเขาสูง นอกจากนี้ชุมชนแม่กำปองมีการสร้างความรู้ที่เป็นกฎระเบียบที่ได้จากการเสนอความคิดเห็น การขอคำปรึกษาจากชาวบ้านทุกคนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับในการกำหนดกติกาโดยส่วนรวมจากชุมชน ให้เป็นกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติตามทุกคนไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชนแม่กำปอง/คนนอกที่เข้ามาในแม่กำปอง

1.4 การรวบรวมความรู้ (Knowledge Collection)

1.4.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การรวบรวมความรู้ของชุมชนหนองแม่นา จากการสัมภาษณ์และสังเกตของผู้วิจัย พบว่า ความรู้ของชุมชนหนองแม่นาแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ความรู้ที่มี/ที่ได้รับภายในชุมชน และความรู้ที่มี/ที่ได้รับจากภายนอก จากการปฏิบัติงานของสมาชิกชุมชนฯ ในแง่บางระจันระหว่างที่รอนั่งท่องเที่ยว ได้มีการจับกลุ่มคุยกันถึงเรื่องต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เช่น การทำการเกษตรของแต่ละคน ผลผลิตที่ได้ เหตุการณ์ทั่วไปในหมู่บ้าน เป็นต้น และพูดคุยถึงเรื่องของนักท่องเที่ยวว่าแต่ละคนที่เข้ามาเป็นอย่างไร ได้เล่าเรื่องแปลกใหม่ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากชุมชนอื่นมาเล่าให้กับสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ฟัง ซึ่งบางเรื่องที่ยุวิจัยได้ฟังด้วยจะได้ยินอีกครั้งเมื่อสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ นำไปเล่าให้นักท่องเที่ยวฟังอีกต่อหนึ่ง

จากการสัมภาษณ์สมาชิกชุมชนฯ ในการรวบรวมความรู้ที่ถือว่าเป็นความรู้ชุมชน เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่/จุดเริ่มต้นของความเป็นหนองแม่นา พบว่า ส่วนใหญ่ความรู้ที่ถือว่าเป็นความรู้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตนั้นยังไม่มีกรรวบรวมกันอย่างจริงจัง ต่างคนต่างรู้และจะรู้มาก/น้อยขึ้นอยู่กับความสนใจของแต่ละบุคคล

“ที่รู้ก็รู้ ไม่รู้ก็ไม่รู้ มันอยู่ที่คนตั้งใจหรือสนใจ บางคนก็รู้ว่าบนนี้มี ถ้าคนรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน เก็บไปขายได้ อย่างโต้ง ต้มกระทืบโรง กำแพงเจ็ดชั้น มีบอกในตำรายาทั้งหมด ว่าตัวนี้สรรพคุณแก้อะไรบ้าง”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

รวมถึงประวัติศาสตร์/ความเป็นมาของชุมชน ที่จะมีเฉพาะรุ่นบุกเบิกเท่านั้นที่ให้ความสำคัญต่อการได้พื้นที่หมู่บ้านมาจากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ส่วนคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่จะไม่ให้ความสำคัญกับเวลาที่ได้พื้นที่หมู่บ้านมาจาก ผกค. ซึ่งผู้วิจัยสังเกตว่าผู้ที่เป็นผู้บุกเบิกมีน้ำเสียงแสดงความน้อยใจที่คุณค่าทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ได้รับความสำคัญน้อย

“แต่กรุ่นหลังยังไม่รู้เลยว่า เขาทำอะไรกันไปบ้าง เขาโตขึ้นมาเขาก็มาอยู่สบายแล้วไม่มีอะไรแล้ว ที่ไหนได้มาซุกซุกประวัติศาสตร์จริงๆ แล้วไม่ใช่ของเล่น”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

“ก็กลัวเหมือนกันว่าจะเลือนไป แต่ทางเราพยายามจะรื้อฟื้นขึ้นมาให้ได้ สิ่งเก่าๆ กลัวจะไม่มีคนแล้ว เราก็พยายาม ทุกวันนี้ก็เหลือน้อยแล้วครับ เหลือในบ้านประมาณไม่ถึง 20 คน แล้วจาก 50 คน”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

การรวบรวมความรู้อีกส่วนเป็นการรวบรวมความรู้จากหน่วยงาน/บุคคลภายนอกที่ทางชุมชนได้เดินทางออกไปศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนความรู้จากการศึกษาดูงานกับชุมชนนั้นแล้วนำ

ความรู้นั้นมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพพื้นที่/สิ่งแวดล้อมของชุมชน เรียนรู้เรื่องกลวิธีการสื่อสารจากชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการพุดจูงใจให้คนเข้าร่วม/ให้ความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว

“นี่ไงถึงได้บอกว่า เราที่ไปดูงานเขา เราได้อะไร อะไรประสบผลสำเร็จ เราก็เอาไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเขา เขาก็เอาของเราไป เขาก็เอาของเขามาบริหารจัดการ มาใช้ตรงนี้ เขาทำแบบไหน เขาพูดแบบไหน ที่จะดึงคนนักท่องเที่ยวได้ และดึงใจให้พวกเขาเข้าป่า (เข้าป่าล่าสัตว์ หาชองป่า - ผู้วิจัย) ให้หันมากลับเนื้อกลับตัว กลับใจมาร่วมกับเรา”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

“ถ้าเป็นความรู้ของภายนอกชุมชนจะเป็นลักษณะของการบริหารจัดการ มารยาทในการต้อนรับ หรือต้องการที่จะศึกษาชุมชนอื่นที่เขาเป็นต้นแบบ อาจจะไม่เหมือนของเรา หรือบางส่วนอาจจะคล้ายกัน เอามาประยุกต์ในการทำงานของกลุ่ม”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

การรวบรวมความรู้ด้วยการอาศัยพี่เลี้ยงในการแนะนำ พี่เลี้ยงที่เป็นผู้มีประสบการณ์ที่ได้เดินทางศึกษาดูงานจากสถานที่ที่จัดการท่องเที่ยวที่ได้รับผลสำเร็จหลายแห่ง แล้วนำความรู้เหล่านั้นมาประมวลผลภายในตัวเอง เมื่อเข้ามารับผิดชอบเป็นที่เลี้ยงให้กับชุมชนหนองแม่นา ได้สอบถามข้อมูล และร่วมปฏิบัติงานหลายครั้ง ด้วยการพูดคุยกับชาวบ้าน ทำให้เกิดการรวบรวมข้อมูลของชุมชน แล้วนำความรู้ชุมชนที่ตนรวมได้มาผสมผสานเข้ากับความรู้ที่ได้รวบรวมไว้ในตัว ทำการประมวลผลแล้วนำออกมาแนะนำชุมชนหนองแม่นาให้ปฏิบัติตามเป้าหมายที่วางไว้

“ที่แรกนี่จริงๆ เราก็ไม่ทราบหรอกเราก็คืออาศัยผู้รู้ หรือว่าผู้ที่เป็นพี่เลี้ยงเขาเคยไปศึกษาหรือไปดูงานที่อื่นมา หรือเขาเคยผ่านจากที่อื่นมา ว่าบ้านของเราลักษณะพื้นที่อย่างนี้ เขาก็สอบถามเราไปในตัวอย่างตรงไหนมีลักษณะยังไง มีความสำคัญยังไงแล้วเขาก็จะแนะนำเรา”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

การรวบรวมความรู้จากภายนอกเข้ามาเสริมความรู้ที่มีอยู่แล้ว จากการใช้ไปศึกษาดูงาน การได้ยื่นได้ฟัง การได้พูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน ในชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยว เมื่อพบในข้อปัญหา/จุดที่สมควรส่งเสริมคล้ายๆ กันจะนำข้อดีนั้นมาปรับปรุงใช้กับชุมชน

“โปรแกรมแต่ละ โปรแกรมข้อมูลก็ยังคงเดิมแต่เราจะเสริมเรื่องทักษะ การบริการ หรือเทคนิคการพูดหรือบางอย่างมันมีข้อมูลเพิ่มเติมขึ้นมา เช่นบางอย่างที่เราไม่รู้ บังเอิญเราอบรมหรือผ่านตาเราทราบข้อมูลหรือเราได้ไปศึกษาที่อื่นมา เราได้ข้อมูลจากที่อื่นเราก็เสริมเพิ่มขึ้นอีก โดยเฉพาะมารยาทในการต้อนรับ เราจะเน้นมากเลย”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

จากการรวบรวมความรู้ของชุมชนหนองแม่นา สรุปได้ว่า ความรู้ที่ได้จากการรวบรวมส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่ได้รับจากภายนอกซึ่งได้จากการไปศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ วิธีการรวบรวมใช้การพุดคุย การฟัง แล้วนำสิ่งที่ได้รับมาใช้ปรับปรุงในการจัดการ

ท้องถิ่นของชุมชน อีกทั้งนำความรู้ของพี่เลี้ยง ความรู้ที่ได้รับจากการพูดคุยกับชุมชนอื่นมาเสริมข้อดีของชุมชนให้เข้ากับการปฏิบัติ และความรู้ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ชุมชนยังไม่ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ บางครั้งคนรุ่นใหม่อาจมองไม่เห็นความสำคัญในเส้นทางของการได้มาซึ่งพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านที่มีเวลาการตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2525 อาจเป็นเพราะคนที่มาอาศัยชุมชนหนองแม่เนาขณะนี้ส่วนใหญ่เป็นคนที่ย้ายถิ่นฐานมาจากพื้นที่อื่น ไม่ได้เกิดและโตในหมู่บ้านแห่งนี้ จึงยังมีความผูกพันน้อย เด็กรุ่นใหม่ที่เกิดและโตในหมู่บ้านอาจยังมีอายุไม่มาก ช่วงทำงานขณะนี้จึงเป็นผู้ที่ย้ายมาจากพื้นที่อื่น ความผูกพันในการรู้สึกว่าเป็นคนที่มีรากมีฐานมาจากที่แห่งเดียวกันในชุมชนหนองแม่เนาจึงต้องเริ่มสร้างจากเด็กรุ่นใหม่ที่เกิดและกำลังเติบโตจากหมู่บ้านแห่งนี้ เพื่อต่อไปในการรวบรวมความรู้ที่เป็นประวัติศาสตร์ชุมชนจะได้มีผู้ให้ความสำคัญทำการสืบค้นถึงที่มาของพื้นที่หมู่บ้านหนองแม่เนาแห่งนี้

1.4.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การรวบรวมความรู้ของชุมชนแม่กำปอง จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ พบว่า เป็นการรวบรวมความรู้เข้ากับการปฏิบัติ โดยที่ความรู้เดิมเป็นความรู้พื้นฐานที่มีในชุมชนแล้วไม่ว่าจะเป็นการนวด การเป็นหมอยาสมุนไพรซึ่งนำมาปรับประยุกต์ให้เข้ากับการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน โดยการนำเอาความรู้ภายนอกผสมผสานเข้ากับความรู้ดั้งเดิม

“ส่วนมากมันจะเป็นอาชีพเดิมๆ ที่มันมีอยู่แล้วไง แล้วเอามาประยุกต์ทำของมันใหม่ มีมันก็มีของมันอยู่แล้ว ปรับปรุงของมันดิ”

(พระองค์อาจ ปัญญาธโร, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“อย่างเรื่องของหมู่บ้านสมุนไพรเนาะ อันนี้ก็ถือเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มันมีอยู่ในแม่กำปองเหมือนกันที่เอามาใช้ ก็เหมือนกัน แล้วก่อนเรียนเรื่องของศิลปะการแสดงหนังหมี่เนี่ย คล้ายๆ การนวด ความจริงแต่เดิมมันก็มีอยู่ในพื้นฐานของเขา แล้วก็เอามาคล้ายๆกับว่าเอามาเสริมทักษะเสริมอะหยังเข้าไปอะเนาะ อันนี้ถือว่ามันเป็นของเดิมๆ ทุนมีแล้วก็เอาออกมาเนาะ”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

การนำกฎระเบียบเข้ามาเป็นเครื่องมือในการรวบรวมความรู้ต่างๆ เพราะจากการออกกฎระเบียบที่มาจากความเห็น/ข้อเสนอแนะให้มีการสร้างกฎระเบียบในการป้องกันใดๆ ผู้ที่เสนอการป้องกันสิ่งนั้นย่อมรู้ถึงคุณค่าและประโยชน์ที่สิ่งนั้นมี เช่น การห้ามไม่ให้ลักลอบไม้พันธุ์รองเท้านารีออกจากป่า ผู้เสนอกฎย่อมรู้ว่าจะรองเท้านารีมีความสำคัญกับป่าอย่างไร เป็นต้น

“สมมติว่าผมจะสร้างบ้าน ผมจะตัดไม้ทั้งๆที่เป็นไม้สวนผม ผมต้องมาคุยกับคณะกรรมการก่อนว่า ผมจะสร้างบ้าน สร้างจริงหรือเปล่าจะมีคณะกรรมการไปตรวจสอบดู ถ้าผมจะตัดต้นไม้ใหญ่ขนาดไหน จะมีคณะกรรมการไปพิจารณาตรงนี้ ถ้าต้นไม้ใหญ่มากเกินไป อาจจะทำให้ปีละต้น เมื่อคณะกรรมการทำอนุญาตให้แล้ว จะทำหนังสือไปขอหน่วยเฉพาะกิจ เป็นทหารกองพัน 7 เขาอยู่ข้างล่าง เขาควบคุมพื้นที่ของอำเภอ ถ้าเขาอนุญาต ก็เอาไปทำเลื่อยไม้ได้ ถ้า

ผมยังไม่พอ ผมต้องรอปีหน้า ถ้าจะเอาปีเดียวเสร็จต้องไปซื้อไม้ที่โรงเลื่อย แต่ถ้าจะเอาไม้
 ที่นี้ต้องรอเป็นปีๆไป ถ้าเราจะล้มไม้ปีเดียว เอาจนพอสร้างปีเดียวได้ มันเป็นการทำร้ายป่า
 แล้วก็ภูมิทัศน์สิ่งแวดล้อม คนที่นี้ส่วนมากจะรักป่า”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

“การป้องกันทรัพยากรนี้ อย่างทำแนวกันไฟ หรือการปลูกป่าเพิ่มเสริมเข้าไป การป้องกันก็มี
 ระเบียบของการใช้ระเบียบในการใช้ไม้ ไม้ทรัพยากรหมู่บ้าน ถ้าจะสร้างบ้านต้องทำ
 อย่างไร จะเอามาใช้ในครัวเรือนนี้ต้องทำอะไร มันจะมีระเบียบของมันอยู่ แล้วก็ระเบียบกฎ
 กติกาของการมีส่วนร่วมก็มี อย่างเรื่องไปทำแนวกันไฟทุกคนต้องไป แต่ถ้าหากว่าหลังใดจะไป
 โดยที่ไม่มีเหตุผล บ่ได้แจ้งชื่อกรรมการได้รู้ ชาติไปโดยปริยายเหตุ ต้องเสียค่าปรับเข้าหมู่บ้าน”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

การรวบรวมความรู้เข้ากับความสำเร็จแล้วนำความรู้จากภายนอกเข้ามาผสมผสานเพื่อให้เกิด
 การใช้ความรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ จากการสัมภาษณ์ผู้วิจัย พบว่า การรวบรวมความรู้ของชุมชนแม่
 กำปองมีลักษณะของการนำเอาความรู้เดิมที่ถือว่าเป็นทุนของชุมชนเข้ามาผสมผสานกับความรู้
 ภายนอกล้วนปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบท/สภาพแวดล้อมที่ชุมชนเป็น

“อย่างเรื่องของการเสริมความรู้ในด้านการดูแลรักษาดูแลทรัพยากรนะ วิธีการเอาไม้ของเขา
 เขาก็มีภูมิปัญญา มีสิ่งที่เขาเข้าใจอยู่แล้วว่าต้องใช้จะไค้ ไม้ไผ่ แต่ก็ต้องมาเพิ่มเติมข้อความ
 ความเข้าใจในการรักษา ในการอนุรักษ์ ก็ให้หลายๆ รูปแบบทั้งในส่วนที่เป็นวิชาการใหม่ๆ
 ที่เป็นใจกัน ที่เป็นอุ้งกันทางนอก เอามาถ่ายทอดเอามาเสริมชื่อกับชาวบ้าน แล้วบางครั้งก็ต้อง
 ใจสิ่งเดิมๆ เข้ามาเสริมอย่างที่เห็นว่าจะมีกิจกรรมการบวชป่า สืบจะตาน้ำ สืบจะตาป่าไม้ ก็เอา
 ความเชื่อโบราณเข้ามาเสริมเสริม”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

การรวบรวมความรู้ที่ถือว่าเป็นหลักฐานทางความรู้/การรวบรวมความรู้ดั้งเดิมเข้าสู่ตัว
 บุคคลให้กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น พบว่า ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่องในชุมชนบ้านแม่กำปองมี
 จำนวนน้อยที่จะถือได้ว่าเป็นครูวิชาดั้งเดิมวิชาความรู้นั้นอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นเพราะการมี
 เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่รวดเร็ว และการเปลี่ยนแปลงที่อาจสร้างสิ่งใหม่ขึ้นมาทดแทนสิ่งเดิม/
 ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตบางอย่างเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ที่พัฒนาตามความเจริญของสาธารณูปโภคที่เกิดขึ้น

“สืบทอดตัวนี้ มันอยู่ที่คนจะสนใจเขียนรู้โดย มันบ่ได้สอนกันทั่วไป บางครั้งมันขาดความ
 สนใจ บ่ถ้าไผ่ พ่อเอง อู๊ย ความจริงบังคับความเป็นอ้อมว่าตา อู๊ยเป็นเป็นหมอใหญ่ หมอหลวง หมอ
 อย่างอู๊ยเขานี้ เก่งหมดเลย ตั้งแต่ทำคลอดได้ เรื่องของสมุนไพรนี้รู้เรื่องของตัวเองหมด
 เลย เรื่องของการเป่าการเสก การฮ้ายได้หมดเลย ก็เป็นหมอ ก็อ้อมหมอหลวงนะ หมอหลวง
 แบบแผนโบราณ เนี่ยของดีมีอยู่ใกล้ตัวเขาแต่ๆ เขาบ่ได้เขียนรู้ บ่ได้สนใจ บ่ได้เขียน บ่ได้
 ศึกษา บ่ได้สืบทอด สุดท้ายบ่สืบสานไปหมดเลย”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

การรวบรวมความรู้ของชุมชนแม่กำปอง สรุปได้ว่า เป็นการรวบรวมความรู้เข้ากับการปฏิบัติโดยที่ความรู้เดิมเป็นความรู้พื้นฐานที่มีในชุมชนแล้วให้เข้ากับการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้าน โดยการนำเอาความรู้ภายนอกผสมเข้ากับความรู้ดั้งเดิม การนำกฎระเบียบเข้ามาเป็นเครื่องมือในการรวบรวมความรู้ต่างๆ เพราะจากการออกกฎระเบียบจากการเสนอความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะให้มีการสร้างกฎระเบียบในการป้องกันผู้ที่เสนอการป้องกันสิ่งนั้นย่อมรู้ถึงคุณค่าและประโยชน์ที่สิ่งนั้นมี การรวบรวมความรู้เข้ากับความเชื่อแล้วนำความรู้จากภายนอกเข้ามาผสมทำให้เกิดการใช้ความรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ และการรวบรวมความรู้ที่ถือว่าเป็นหลักฐานทางความรู้/การรวบรวมความรู้ดั้งเดิมเข้าสู่ตัวบุคคลให้กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญนั้นในชุมชนบ้านแม่กำปองมีจำนวนน้อยที่จะถือได้ว่าเป็นครุวิชาดั้งเดิมวิชาความรู้นั้นอย่างแท้จริง

1.5 การประมวล และกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)

1.5.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การประมวลและกลั่นกรองความรู้ของชุมชนหนองแม่นา จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย พบว่า ระบบในการทำข้อมูลความรู้ที่มีให้เป็นมาตรฐานอย่างเดียวกัน ยังไม่ได้รับการปรับปรุงให้เป็นระเบียบแบบแผนอย่างเป็นทางการในรูปของแบบบันทึก/การตรวจสอบจากเอกสารเพื่อทำให้ง่ายในการจัดเก็บ และค้นหาเพื่อการนำไปใช้

“ยังไม่มีฯ อันนี้เรายังขาด ยังไม่บันทึก ยังไม่ก้าวไกลถึงขนาดนั้น เราก็แค่บันทึกข้อประชุมว่าเราตกลงกันอย่างนั้นๆ...การประชุมต่างๆ การหารือต่างๆ จะจดไว้ที่อื่น นี่เป็นสมุดดิชหมการเที่ยว การแนะนำอะไรต่างๆ ภาษาต่างประเทศก็มี เราก็อ่านไม่ได้ เราก็พูดกันตรงๆ เลย ความรู้เราก็ไม่มี เราก็ให้ท่านผู้รู้มาแปลให้ฟัง เราก็ไม่ได้ยินบ่อยออกบ่อยใจ ท่านนี้รู้แหละมาแปลให้ฟังหน่อยสิ”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2551)

การประมวลและกลั่นกรองความรู้ของชุมชนหนองแม่นา จะอยู่ในรูปแบบไม่เป็นทางการจากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า เมื่อสมาชิกชุมชนฯ พบกันทุกครั้งไม่ว่าจะเป็นบริเวณแก่งบางระจัน ร้านค้าชุมชน รวมถึงกันพบกันโดยตั้งใจ จะมีการพูดกันถึงเรื่องที่กำลังเป็นประเด็นที่กำลังเป็นอยู่ในขณะนั้น ต่างคนจะพูดในแง่มุมมองที่ตนเองเข้าใจแล้วแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน เป็นการประมวลข้อมูลความรู้ที่ได้รับฟัง/รับทราบมาให้เข้าใจในวัตถุประสงค์อย่างเดียวกัน รวมถึงการประมวลความรู้ที่รวบรวมได้จากภายนอกให้มีความเข้าใจให้ชัดเจนตรงกัน สามารถที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานได้ และเมื่อมีการเรียกประชุมกลุ่มสมาชิกฯ ประธานจะพูดทำความเข้าใจอีกครั้งหนึ่งในข้อมูลความรู้ที่ได้รับมาให้มีความเข้าใจตรงกัน ปรับปรุงการใช้ภาษาให้มีความหมายไปในทิศทางอย่างเดียวกัน สามารถนำข้อมูลความรู้ นั้นไปใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวได้

“ก็มีคนหลายคนที่เข้ามา มีแบบเป็นนักท่องเที่ยวบ้าง หรือว่าเป็นพวกพัฒนาชุมชน เป็นหน่วยงานก็มาให้ความรู้เรา เขาก็ดูเราอยู่ว่าจะอะไรที่สมควรที่จะดำเนินงานต่อไป อะไรที่ว่าจะต้องเอามาแก้ไข เขาก็ฟังเราอยู่นะ”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

จากการประมวลและกลั่นกรองความรู้ของชุมชนหนองแม่นาอาจสรุปได้ว่าระบบการประมวลและกลั่นกรองความรู้ของชุมชนยังไม่มีจัดการให้เป็นระบบที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน การประมวลและกลั่นกรองความรู้ของชุมชนจึงอยู่ในรูปแบบไม่เป็นทางการ เป็นไปในวิธีการพูดคุยกันทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมให้มีความหมาย/ความเข้าใจในทิศทางอย่างเดียวกัน

1.5.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การประมวลและกลั่นกรองความรู้ของชุมชนแม่กำปอง จากการสัมภาษณ์ พบว่า เป็นลักษณะของการสรุปบทเรียนที่ได้จากการเกิดปัญหาในการประกอบอาชีพ/ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ แล้วนำมาวิเคราะห์ห้กันว่าปัญหาที่เกิดมาจากสิ่งใด แต่ในส่วนของความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ความรู้จากบุคคล/หน่วยงานภายนอกชุมชนแม่กำปองยังไม่มีมีการนำความรู้ที่ได้ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาจัดรูปแบบให้มีความชัดเจน ความรู้ที่ถูกกลั่นกรองและประมวลจึงยังคงแฝงฝังอยู่ในตัวบุคคลผู้ปฏิบัติงาน จะถ่ายทอดให้แก่บุคคลอื่นรู้ต่อเมื่อประสบกับเหตุการณ์/ปัญหาที่คล้ายกับประสบการณ์เดิมที่เคยพบมา

“ผลกระทบของชาวบ้านครั้งแรกเรื่องป่า เก็บเมี่ยงเก็บใบชาเนี่ยนะ ช่วงคันปีจะไม่มีฝน เก็บมาแล้วเอามาหนึ่ง มาหมัก ตอนหมักเนี่ย หมักเสร็จพร้อมที่จะขาย มันเป็นราคา แล้วก็ราคานี้มันเกิดจากอะไร พอคิดทำแนวกันไฟไว้แล้วอีกปีหนึ่งราคาไม่มี ราคาไม่เกิดละที่เราหมัก เราวิเคราะห์ตรงนี้ออกมาได้เลยว่า เพราะว่ามันเป็นจี๋เถ้าที่มันไหม้ป่า แล้วก็ปลิวมาติดใบชาใบเมี่ยง”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

การประมวลและกลั่นกรองความรู้ของชุมชนแม่กำปอง สรุปได้ว่า ความรู้ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนแม่กำปองยังคงถูกประมวลและกลั่นกรองเฉพาะภายในของบุคคลแต่ละคน ซึ่งกลายเป็นความรู้แฝงที่ยังไม่มีมีการนำออกมาเผยแพร่อย่างเป็นทางการจะเป็นการถ่ายทอดเฉพาะเมื่อประสบกับเหตุการณ์ที่มีความคล้ายคลึงกันเท่านั้น

1.6 การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage)

1.6.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การจัดเก็บความรู้ของชุมชนหนองแม่นา จากการรวบรวมความรู้ทั้งจากภายนอกและภายใน อยู่ในลักษณะของการนำไปปฏิบัติเลย โดยไม่มีการจัดเก็บเป็นรูปเล่ม/การใช้เทคโนโลยีเข้า

ช่วย เป็นการจัดเก็บความรู้ที่อยู่ในคน นำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติทำให้เกิดประสบการณ์ แล้วนำประสบการณ์นั้น ไปปฏิบัติงานซ้ำๆ จนกลายเป็นทักษะ กลายเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล

“ในด้านรวบรวมความรู้ ทางเราก็นำความรู้ไว้ข้างเป็นบางส่วนแต่มันก็ยังขาดในลักษณะของทำเป็นรูปเล่มมาตรฐาน ใหญ่มันยังขาดตรงนั้นอยู่ข้าง พอได้ความรู้มาก็เอามาปฏิบัติเลยแล้วก็เอามาจากประสบการณ์ที่ได้สัมผัสด้วยตนเองมา”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

การจัดเก็บความรู้ของชุมชนหนองแม่นา สรุปได้ว่าเป็นไปในลักษณะของกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้งไปเป็นความรู้โดยนัยจากความรู้ต่างๆ ที่ชุมชนได้รับทั้งที่เป็นความรู้โดยนัย และความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้งรวมกัน กลับไปเป็นความรู้โดยนัยที่ฝังอยู่ในตัวของสมาชิกกลุ่มชุมชนนครักษ์ป่าตำบลหนองแม่นาอีกครั้ง เป็นการนำความรู้ที่ได้มาปฏิบัติทำให้ความรู้นั้นเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวของบุคคล

1.6.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การจัดเก็บความรู้ของชุมชนแม่กำปอง จากการสัมภาษณ์และการสังเกตของผู้วิจัย พบว่าการจัดเก็บความรู้ในเรื่องต่างๆ ของชุมชนแม่กำปองไม่ว่าจะเป็นความรู้ดั้งเดิม ความรู้ใหม่จากภายนอก และความรู้ชุดใหม่ที่ชุมชนแม่กำปองได้จากการนำความรู้ดั้งเดิมผสมเข้ากับความรู้ภายนอกแล้วนำไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์กับชุมชนยังไม่มีมีการนำมาเก็บรวบรวมไว้เป็นรูปธรรมในลักษณะของหนังสือเผยแพร่/หนังสือเกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน ประวัติชุมชน ความรู้ดั้งเดิมของชุมชน รวมถึงการรวบรวมความรู้ที่ได้จากปราชญ์ชุมชน นอกจากนี้หลักฐานที่เคยบันทึกไว้ยังเกิดการสูญหาย และการเรียนภาษาล้านนาเริ่มหายไปจากชุมชน

“ตำรายานี้จะมีเมื่อก่อนนี้ เป็นจะฮ้องว่า ปีสสา ปีสสานี่จะเป็นตัวเมืองเป็นตัวหนังสือของล้านนา ซึ่งถ้าเขาบ่ได้เขียน เขาจะบ่ฮู้ แล้วคนที่บ่ฮู้ตัวหนังสือของล้านนา เป็นก็จะมาแปลเป็นภาษาไทยฮือเฮา แล้วเขาก็จะเอามาเขียนเป็นภาษาไทย”

(อนันต์ ไทยกรณ์, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2551)

การจัดเก็บความรู้ของชุมชนแม่กำปองในการเรียนรู้ความรู้จากภายนอกชุมชน เช่น เรื่องการบริหารองค์กร การจัดทำบัญชี ความรู้ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นต้น เป็นไปในลักษณะการจัดเก็บความรู้เฉพาะบุคคล โดยบุคคลผู้นั้นได้ทำการเรียนรู้ข้อมูลความรู้ใหม่แล้วนำมาปฏิบัติซึ่งอาจนำความรู้นั้นมาปรับประยุกต์เข้ากับความรู้/ประสบการณ์เดิมที่ตนมีกลายเป็นความรู้ชุดใหม่ของบุคคลผู้นั้นที่ผ่านการคัดเลือกนำมาใช้ของเจ้าของความรู้แล้ว โดยที่ผู้อื่นไม่สามารถล่วงรู้ได้ว่าผู้นั้นมีความรู้ เพราะการจัดเก็บความรู้ลักษณะนี้เป็นลักษณะของการจัดเก็บความรู้แฝง ผู้มีความรู้จะนำออกมาใช้เมื่อพบกับเหตุการณ์ที่ได้ผ่านประสบการณ์แล้ว

“ที่สู้นี้ ถ้าไปบอกคนนั้นว่า ไปเอาเป่าเลือดเนื้อ ไปเอาเป่าเลือดเขาก็จะสู้จักละ ไปเอาจูงจาลิง ภาษาทางเหนือเขาว่าจูงจาลิง แต่ว่าภาษากลางเป็นว่าบอระเพ็ด อันนี้สู้กันละ ก็เลยไปไม่ได้ ถือไว้หนังสือตัวนี้ ถ้าไปเอารางจืด รางจืดนี้จะเอามาต้มกินเพื่อขับสารพิษต่างๆ ออกไป ทางเหนือเขาก็ถือว่าเครือหนามแห้ง อันนี้ก็จะสู้กัน”

(อนันต์ ไทยกรณ์, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2551)

การจัดเก็บความรู้ของชุมชนแม่กำปอง สรุปได้ว่า การจัดเก็บความรู้ไม่ว่าจะเป็นความรู้ดั้งเดิม ความรู้ใหม่ และความรู้ที่ได้จากการนำไปประยุกต์ใช้ ยังไม่มีการนำมาเก็บรวบรวมไว้เป็นรูปธรรมในลักษณะของหนังสือเผยแพร่/หนังสือเกี่ยวกับชุมชนโดยตรง รวมถึงการรวบรวมความรู้จากปราชญ์ชุมชน หลักฐานที่เคยบันทึกสูญหาย การเรียนภาษาล้านนเริ่มหายไป การจัดเก็บความรู้ของชุมชนแม่กำปองในการเรียนรู้ความรู้จากภายนอกชุมชน เป็นไปในลักษณะการจัดเก็บความรู้เฉพาะบุคคล โดยบุคคลผู้นั้น ได้ทำการเรียนรู้ข้อมูลความรู้ใหม่แล้วนำมาปฏิบัติซึ่งอาจนำความรู้นั้นมาปรับประยุกต์เข้ากับความรู้/ประสบการณ์เดิมที่ตนมีกลายเป็นความรู้ชุดใหม่ของบุคคลผู้นั้นที่ผ่านการคัดเลือกนำมาใช้ของเจ้าของความรู้แล้วกลายเป็นความรู้แฝง (Tacit Knowledge)

1.7 การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ (Knowledge Utilization)

1.7.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ของชุมชนหนองแม่นา จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย พบว่า การใช้ความรู้ของชุมชนหนองแม่นาให้เป็นประโยชน์จะอยู่ในรูปแบบของการนำความรู้ที่รวบรวมได้ซึ่งเป็นความรู้ที่เป็นทักษะเดิมจากการใช้ชีวิตจากการประกอบอาชีพ จากการที่ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมการเดินป่ากับทางกลุ่มชุมชนฯ ในขณะที่ปฏิบัติงานทางสมาชิกกลุ่มฯ จะแนะนำตลอดการเดินทางอย่างจะฉานรู้ว่าถ้าเดินจากจุดนี้ไปอีกสักระยะจะเจอบ่อน้ำ จะเป็นทุ่งผก. และบอกนักท่องเที่ยวว่าเวลาตกเย็นอากาศจะดีมาก และจะเห็นดาวชัดเจนมา เมื่อสัมภาษณ์เพิ่มเติมจึงทราบว่า สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ นำประสบการณ์เมื่อครั้งที่ได้เข้ามาล่าสัตว์และหาของป่าในอุทยานฯ ซึ่งปัจจุบันได้เลิกไปแล้ว ตั้งแต่ได้มาจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

“จะเป็นเรื่องเล่าในอดีตที่เขาเข้าป่าล่าสัตว์หรือวิธีการล่าสัตว์ มีเฉพาะบุคคลในลักษณะนี้ที่เล่าสู่ฟัง แล้วระยะหลังที่เราจัดการท่องเที่ยวมาแล้ว เขาก็บอกว่าเขาละมือแล้วมันก็มีเหมือนกันทั้งประสบการณ์หรือวิธีการครองชีพอยู่ในป่า การหุงต้ม หรือการกินการนอนอะไรต่างๆ ที่มีชีวิตรอดอยู่ในป่า เขาก็มีทักษะของแต่ละคน ที่เล่าให้นักท่องเที่ยวฟัง”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

การใช้ความรู้จากการประกอบอาชีพของสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ จากการที่ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมการเดินป่ากับทางกลุ่มฯ และเมื่อถึงเวลากลับทางกลุ่มฯ จะให้นักท่องเที่ยวที่นั่งรถทำการเกษตร หรือ ชาวบ้านเรียกว่า รถอีแต๋นกลับ ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นคนขับ ทำการขับอย่างคล่องแคล่ว หักหลบหลุมซ้าขวา และชี้ชวนให้นักท่องเที่ยวชมบริเวณพื้นที่ทำการเกษตรที่มีพื้นที่ติดกับลำน้ำ

เจ็ท และอธิบายถึงบริเวณโดยรอบว่าถ้ามองไปทางซ้ายจะเป็นบริเวณที่พำนักของสงฆ์ที่พบแมงกะพรุนน้ำจืดเป็นที่แรก ถ้ามองไปทางซ้ายจะเป็นจังหวัดเพชรบูรณ์ โดยที่การบังคับรถอีแต๊กไม่มีการตกลงเลย แสดงถึงความชำนาญในการใช้เครื่องมือประกอบอาชีพเข้ามาประกอบการท่องเที่ยวอย่างมาก

“อย่างการขับรถบริการนักท่องเที่ยว หรือรถอีแต๊ก เพราะว่าเราใช้ประจำอยู่ทุกวันอยู่แล้ว เวลาที่นักท่องเที่ยวเข้าพื้นที่ บอกรอขากันเรื่องชมธรรมชาติก่อน แล้วก็ชมพื้นที่เกษตร เราก็สามารถพาไปได้หมดทุกรูปแบบ ทั้งท่องเที่ยวเชิงนิเวศเดินป่า แล้วก็การขับรถอีแต๊กอย่างนี้ พานักท่องเที่ยว เที่ยวอย่างนี้ ทุกคนในชุมชนเนี่ย แทบจะทุกคนมีศักยภาพในตรงนี้หมด”

(สมัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

นอกจากความรู้ที่มีภายในชุมชนซึ่งเกิดจากทักษะที่ได้จากการปฏิบัติจริง การใช้ประโยชน์จากความรู้ที่ได้รับมาจากภายนอกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์กับชุมชนเป็นอีกส่วนหนึ่ง จากการที่ชุมชนหนองแม่นำได้ไปศึกษาอบรม ดูงานจากชุมชนอื่น/เป็นการเข้ามาให้ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยบุคคลภายนอก แล้วสมาชิกกลุ่มฯ ได้นำความรู้นั้นมาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์กับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตนเอง

“พอเราได้ศึกษา ได้ประสบการณ์จากการทำงานแล้ว ของทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เราสามารถขายได้ โดยที่เขาก็ยังอยู่กับเราแล้วเขาก็ไม่ได้เสื่อมสลายไป”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ของชุมชนหนองแม่นำเป็นการสรุปการใช้ความรู้ที่ใช้ผ่านมาแล้วคัดเลือกข้อมูลความรู้ที่ดีที่สุดกลับมาใช้ ด้วยวิธีการพูดคุยทำความเข้าใจในจุดอ่อนและจุดแข็งที่เกิดจากการปฏิบัติงาน

“พอสิ้นปีเราก็รวบรวมแก้ไขกันมาเรื่อยๆ คืออันไหนควรจะแก้ไขเราก็คุยกัน ตรงนั้นไม่ดีนะ ตรงนั้นไม่เหมาะ อย่าไปทำแบบนั้นอีกนะ ยืมเข็มแจ่มใส เราไปให้ข้อมูลให้ความรู้ถ้าเราไปหน้าบึ้งหน้าบูดนี่ก็จบแล้ว”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2551)

การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ของชุมชนหนองแม่นำเป็นการใช้ความรู้ที่เป็นทักษะที่เกิดจากการประกอบอาชีพ เป็นทักษะความรู้ที่เกิดจากการใช้ชีวิตซึ่งถือว่าเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นภายใน และการนำความรู้ที่ได้รับจากหน่วยงาน/บุคคลภายนอกมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน โดยสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาให้เป็นข้อความรู้แล้วทำการคัดเลือกข้อที่ดีที่สุดนำมาปฏิบัติต่อไป

1.7.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่

การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ของชุมชนแม่กำปอง จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย พบว่า เป็นการนำความรู้ที่ได้จากหน่วยงานภายนอก เช่น การอบรม การศึกษาดูงาน เป็นต้น และได้เรียนรู้แล้วนำมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านทั้งการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ/การพัฒนาหมู่บ้าน

“สร้างความเข้าใจว่า เรื่องขยะมันเป็นอะไร บะดีกับตัวเฮจังได้ มันกระทบแม่กระทั่งเรื่องทางเดินอาหารเนาะ อาจจะทำอื้อท้องเสีย อาจจะทำอื้อเกิดโรครักข์ไข้เจ็บ ทุกอย่าง คือ ธรรมดา ด้านการสาธารณสุข จากการอบรมการศึกษาดูงาน เอาไปศึกษาดูงานพ่อง เป็นมาคุดตัวเก่าพ่อง ตัวเก่าไปคุดเป็นพ่อง แล้วก็อบรมไปอบรมมานี้ แล้วก็มีการปฏิบัติก็คือการมีโอกาสต้อนรับแขกโดย ดูเขาจะพัฒนาโตเก่าขึ้นหนัก”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

“การต้อนรับแขก การต้อนรับขับสู้ การอุ้มจ่าหมูนี เป็นจุดที่ว่าคนที่เขาจะอยู่ร่วมกันได้ คือว่า กริยาท่าทางของเจ้าบ้านที่ตึนนะ แขกเอาของมาวางก็มีหยั่งหยนนะ แล้วแม่เป็นก็ทำอาหารให้”

(นิคม ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

นอกจากการใช้ความรู้ที่ได้รับจากภายนอกให้เป็นประโยชน์กับชุมชนแม่กำปองแล้ว ภายในชุมชนแม่กำปองมีการใช้ประโยชน์ของความรู้/ภูมิปัญญาที่มีภายในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนแม่กำปองด้วย จากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย พบว่า ผู้นำชุมชนแม่กำปองใช้ความรู้/ภูมิปัญญาของชุมชนเป็นเครื่องมือในการชักจูงเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ อีกทั้งเป็นการกระตุ้นให้เยาวชนในชุมชนมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน สร้างจิตสำนึกในการรักษาและหวงแหนประเพณีวัฒนธรรมที่ดีของชุมชนไว้

“มันบ่จำกัดอายุ เพราะการสร้างภูมิปัญญา สร้างองค์ความรู้ก็อยู่กับในชุมชน เขาจะบ่จำกัดความรู้ ละอ่อนห้าหกขวบไปกะได้ เขามีการฝึกสอนถ้าเขาสนใจ คือเขาอยากปลูกฝังจิตสำนึกอื้อเขา สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของเขาอย่างอื้อมันยังยืน”

(อนันต์ ไทภรณ์, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2551)

“กลุ่มพ็อน กลุ่มคนตรีหมูนี ถือว่าทั้งเพื่อบุริรักษ์ศิลปะหมูนีไว้โดย เพื่อบุริรักษ์คนรุ่นใหม่ได้สืบทอดโดย แต่ในขณะที่เดียวกัน ถ้าเขาอภัยอย่างเดียวหรือว่าสืบทอดแล้วก็บู้ว่าจะเอาไปโชว์ที่ไหนได้ มันก็เหมือนกับว่ามีมิดคม แต่เอาไว้ในฝักอย่างเดียว บ่ได้เอาออกมาใช้เลยแม่นก่อนแต่ถ้าเอามาใช้กับเรื่องของการท่องเที่ยว อย่างน้อยละอ่อนหมูนีหรือกลุ่มที่เล่นดนตรีก็ได้โชว์ฝีมือตัวเก่าและเป็นการเผยแพร่ศิลปะทางนี้ไปโดย ขะอื้อเขามีความกระตือรือร้นที่จะทำ”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

“อย่างผมนี่ เป็นมัคคุเทศน์ท้องถิ่น คือว่าเดิมทีองค์ความรู้เขาก็บ่ได้ความรู้จากที่ใดมา แต่ว่าอาศัยประสบการณ์ เพราะเขาเป็นคนในพื้นที่ เขาก็เลยเข้าป่า เดิมทีก็เป็นพรานป่า เข้าป่า ไปหาของป่า พอมีการท่องเที่ยว มีทัวร์เดินป่า เขาก็เลยได้ความรู้ที่ประสบ หรือศึกษามาจากท่านเป็นคนป่า เป็นพรานป่านี หลังจากมีหมูนีมา เขาก็เลิกจากการเป็นพรานป่า เขาก็อใช้ความรู้

ที่เฮามี สู้เส้นทาง สู้อันไฉนในธรรมชาติ เขาก่อนเหชีวิตมาเป็นคนนำเที่ยว เอาแขกเข้าไป
เดินเส้นทางที่เขาเคยเดินมา เขาจะได้อู่วาจุดไฉนอันตราย จุดไฉนอันตรายนะ”

(ประเสริฐ ธรรมวงศ์, สนทนากลุ่ม. 13 เมษายน 2551)

การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ของชุมชนแม่กำปอง สรุปได้ว่าเป็นการนำความรู้ที่ได้จาก
หน่วยงานภายนอกที่ได้เรียนรู้แล้วนำมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านทั้งการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ/
การพัฒนาหมู่บ้าน นอกจากนี้ภายในชุมชนแม่กำปองมีการใช้ประโยชน์ของความรู้/ภูมิปัญญาที่มี
ภายในชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนแม่กำปอง โดยผู้นำชุมชนแม่กำปองใช้ความรู้/ภูมิ
ปัญญาของชุมชนเป็นเครื่องมือในการชักจูงเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ กระตุ้นให้เยาวชนมี
ความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม สร้างจิตสำนึกในการรักษาประเพณีวัฒนธรรมที่ดีของ
ชุมชนไว้เพื่อเตรียมเยาวชนรุ่นต่อไปในการเป็นผู้สืบทอดงานการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

1.8 การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Share/Distribution)

1.8.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ของชุมชนหนองแม่นา จากการสังเกตและการสัมภาษณ์
ของผู้วิจัย พบว่า การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ของชุมชนหนองแม่นาเป็นการแบ่งปันความรู้
ภายในให้กับคนในกลุ่มสมาชิกชุมชนฯ เป็นการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นใหญ่สู่รุ่นเล็ก ด้วยวิธีการเล่า
และการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง ขณะที่มีการรอนักท่องเที่ยวบริเวณแก่งบางระจัน สมาชิกกลุ่ม
ชุมชนฯ รุ่นใหญ่ทำงานการพัฒนาดูแลเครื่องอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เช่น การล้าง
ห้องน้ำ เป็นต้น โดยที่ไม่เกี่ยวข้องงานนี้ต้องใช้ให้คนที่เด็กกว่าทำ

“เขาได้เห็นได้คิดว่า การปฏิบัติของเราดีขึ้น เราก็ไม่ได้สอนกันตรงๆ บางครั้งเราก็ทำให้ดูถ้า
ไปจู้จู้ว่า ต้องทำอย่างนั้นๆ เราก็ไม่ทำ”

(สวัสดิ์ สุพรม, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2551)

“จุดนี้มีประวัติมาอย่างนี้ละ ที่เป็นทุ่งโล่ง เป็นทุ่งน้ำของ ผกก. เราก็จะเล่าให้เขาฟังเป็นจูดๆ
ไปมีประมาณ 2-3 จุด ก็ถึงที่พัก”

(สืบ เวชมะ โน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

การนำความรู้จากภายนอกมาแบ่งปันกันภายในกลุ่มเป็นลักษณะการแบ่งปัน/เผยแพร่
ความรู้ของกลุ่มสมาชิกชุมชนฯ โดยตัวแทนกลุ่มฯ ที่ได้ออกไปศึกษาดูงาน/เข้ารับการอบรมจาก
โครงการที่เป็นเครือข่ายแล้วนำความรู้ที่ได้นั้นมาเผยแพร่ต่อให้กับสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ทั้งที่เป็น
ทางการโดยการเผยแพร่ทางการประชุมและไม่เป็นทางการโดยการเล่าสู่กันฟังขณะรอนักท่องเที่ยว
ที่แก่งบางระจัน/พบกัน โดยบังเอิญเจอกันที่ร้านค้าชุมชน

“ส่วนมากถ้าไปที่ไหนมา มีการประชุมกลุ่มก็จะแจ้งภายในกลุ่มว่าเราไปทำอะไรมาบ้างได้
ร่วมเรียนรู้กับเครือข่ายของเราเรื่องอะไรบ้าง หรือว่ากลุ่มไหนเขามีผลงานอะไรที่เด่นๆ แล้ว
ทำอะไรเกิดขึ้นบ้าง การต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือว่าในการปรับปรุงการทำงานของกลุ่ม”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

การแบ่งปันความรู้ภายในที่กลุ่มชุมชนฯ มีให้กับบุคคลภายนอกเป็นการเผยแพร่ความรู้
ให้กับบุคคลภายนอกเมื่อมีผู้มาติดต่อ/ประสานงานเพื่อขอเข้ามาศึกษาดูงานภายในชุมชน ทางกลุ่ม
ชุมชนฯ จะเตรียมพร้อมในการให้ข้อมูลความรู้และมีอุปกรณ์ต่างๆ เตรียมไว้ให้ดู และการนำ
ความรู้ที่กลุ่มชุมชนฯ มีไปเผยแพร่เมื่อได้ไปเข้าร่วมสัมมนากับชุมชนอื่น

“หน่วยงานไหนหรือนักศึกษาที่จะขอมาดูงานภายในชุมชน ภายในหมู่บ้านของเราก็จะจัด
นิทรรศการ ทั้งวิธีการทำจริงๆ แล้วก็นิทรรศการ แล้วก็รายได้รายรับต่างๆ เราก็จัดแสดงให้ดู
หมด รวมทั้งอุปกรณ์ต่างๆ ที่มีอยู่”

(สมัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

“ส่วนของชุมชนถ้าเราไปสัมมนากับที่อื่นหรือแนะนำนักท่องเที่ยวว่าชุมชนของเรามีอะไรบ้าง
มีประสบการณ์ในการทำอะไร แต่ละคน แล้วเรามีความรู้จากในชุมชนของเรานำเสนอให้กับ
คนอยู่นอกชุมชนของเรา ปกติเราจะทำอยู่ตลอด”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

กลุ่มที่ขอเข้ารับการศึกษาดูงานที่ชุมชนฯ นอกเหนือจากชุมชน/หน่วยงานที่จัดการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน จะมีคณะนักเรียน นักศึกษา ที่เดินทางเข้ามาขอรับความรู้ เพื่อเป็นการปลูกฝัง
จิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและให้ทราบถึงวิถีแห่งธรรมชาติคุณค่าที่มีให้กับ
เยาวชนที่จะก้าวขึ้นมาเป็นผู้ร่วมพัฒนาประเทศเป็นรุ่นต่อไป

“ส่วนมากเป็นกลุ่มนักเรียนที่อยู่ในเมืองระดับมัธยมขึ้นไป ปวช. ปวส. หรือที่เรียนอยู่
ที่เป็นนิสิตนักศึกษาที่มี ของราชภัฏเพชรบูรณ์ ของเทคนิคเพชรบูรณ์ หรือแถวพิษณุโลก ก็มี
ของพิบูลสงคราม มน.(มหาวิทยาลัยนเรศวร - ผู้วิจัย) นี้ก็มี มีหลายโรงเรียน แม้กระทั่งอาจารย์
ก็เข้าไปใช้บริการเหมือนกัน เขาเข้าไปศึกษาดูงาน หาประสบการณ์ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วย
เหมือนกัน อย่างเด็กๆ ประถม มัธยมนี้ก็มีรุ่นลูกๆ หลานๆ เขาก็มาหาข้อมูล”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

การแบ่งปันความรู้โดยอาศัยหน่วยงานภายนอก เป็นการร่วมมือระหว่างกันในการเผยแพร่
ความรู้ให้กระจายออกไปสู่ภายนอก โดยทางกลุ่มชุมชนฯ จะทำการติดต่อไปทางหน่วยงานที่มี
หน้าที่ส่งเสริมให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยว เพื่อเป็นการนำความรู้ที่มีอยู่ภายในชุมชนเผยแพร่
ไปสู่ข้างนอกโดยความร่วมมือระหว่างกันกับหน่วยงานภายนอกชุมชน

“พอออกข่าวไปสื่อจะติดต่อมาทางเรา ทางเราก็มีเวลาเราจะจัดการจัดงานเราก็เชิญสื่อ
แจ้งข่าวสาร ไปทาง ททท. แล้ว ททท.เขาก็กระจายข่าว พอผ่าน ททท.แล้วเขาจะกว้าง แล้วที่
นี้พอสื่อต่างๆ เขารู้ก็จะแจ้งจะประสานงานมาทางพี่ กำหนดวันที่จะมาถ่ายทำ มาทำข่าว”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ของชุมชนหนองแม่นา สรุปได้ว่า เป็นการแบ่งปันความรู้
ภายในให้กับคนในกลุ่มสมาชิกชุมชนฯ เป็นการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นใหญ่สู่รุ่นเล็ก ด้วยวิธีการเล่า
และการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง การนำความรู้จากภายนอกมาแบ่งปันกันภายในกลุ่ม โดยตัวแทน
กลุ่มฯ ที่ได้ออกไปศึกษาดูงาน/เข้ารับการอบรมจากโครงการที่เป็นเครือข่ายแล้วนำความรู้ที่ได้นั้น
มาเผยแพร่ต่อให้กับสมาชิกฯ การแบ่งปันความรู้ภายในที่กลุ่มชุมชนฯ มีให้กับบุคคลภายนอกเป็น
การเผยแพร่ความรู้ให้กับบุคคลภายนอกเมื่อมีผู้มาติดต่อ/ประสานงานเพื่อขอเข้ามาศึกษาดูงาน
ภายในชุมชนที่ขอเข้ารับการศึกษาดูงานที่ชุมชนฯ นอกเหนือจากชุมชน/หน่วยงานที่จัดการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน จะมีคณะนักเรียน นักศึกษา ที่เดินทางเข้ามาขอรับความรู้ เพื่อเป็นการปลูกฝัง
จิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การแบ่งปัน/เผยแพร่ความรู้โดยอาศัยหน่วยงาน
ภายนอก เป็นการร่วมมือระหว่างกันในการเผยแพร่ความรู้ให้กระจายออกไปสู่ภายนอก

1.8.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การเผยแพร่ความรู้ของชุมชนแม่กำปอง จากการสัมภาษณ์และการสังเกต พบว่า การ
เผยแพร่ความรู้เป็นไปในลักษณะของความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ การเผยแพร่ความรู้
ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรชุมชน สิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กันใน
ชุมชน ซึ่งการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจะเป็นในลักษณะของการ
แสดงตามความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการชม เช่น คนตรีพื้นเมือง เป็นต้น ในการเล่น
ดนตรีพื้นเมืองให้กับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติดู บางครั้งนักท่องเที่ยวสนใจในเครื่องดนตรีล้านนา
แล้วถามว่าเครื่องดนตรีชิ้นนี้เรียกว่าอะไร ถ้ามาด้วยจะถามนักดนตรีแล้วถามจะอธิบายให้
นักท่องเที่ยวฟัง นักท่องเที่ยวบางคนทีเล่นดนตรีเป็นจะขอเล่นเครื่องดนตรีล้านนาด้วย

“ถ้าอย่างแขกมา ฝรั่งมาบางครั้งเป็นเอาดนตรีพื้นเมือง เอาฟ้อนรำ เอาขันผูกมือ เหมือน
กับเป็นเข้ามาบ้านเฮา ก็ต้อนรับโดยขันผูกมือ เรียกขวัญเข้ามาอยู่กับเนื้อกับตัว เดินทางมาไกล
เนาะบางครั้งเห็นอุบัติเหตุ ตัวคนรถมาล้มหวาดเสียวเรียกขวัญ ผูกข้อมือ”

(นิคม ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

การเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเป็นลักษณะของการเข้า
ร่วมกิจกรรมการเดินทางชุมชน จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมการเดินทางป่ากับมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
ในระหว่างที่เดินทางของชุมชนแม่กำปอง มัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะบอกว่าต้นไม้ต้นนี้คือต้นอะไร ถ้า
เป็นต้นกาแฟจะเด็ดเมล็ดกาแฟมาให้ชิม ถ้าเดินทางผ่านต้นเมี่ยงมัคคุเทศก์ท้องถิ่นจะเด็ดใบเมี่ยงมาให้กิน
เดินทางผ่านต้นกฤษณามัคคุเทศก์ท้องถิ่นหยิบเปลือกต้นกฤษณามาให้ดม แล้วจะอธิบายว่าต้นไม้แต่ละ

ชนิดจะขึ้นอยู่กับบริเวณไหน มีประโยชน์อย่างไร และมีความสำคัญอย่างไรต่อชุมชนบ้านแม่กำปองและต่อคนอื่นนอกหมู่บ้าน เพราะป่าชุมชนบ้านแม่กำปองเป็นป่าต้นน้ำของเชียงใหม่ ถ้าชาวบ้านแม่กำปองช่วยกันรักษาป่าไว้เหมือนกับรักษาคนทั้งเชียงใหม่ให้มีน้ำใช้น้ำกินเพราะนี่เป็นแหล่งน้ำที่จะไหลไปรวมที่เขื่อนแม่งองุมธรราที่ใช้ทำน้ำประปาในจังหวัดและภาคเหนือตอนล่างได้พาสื่อวิทยุเดินเข้าไปในป่าต้นน้ำ แล้วชี้ให้ผู้วิจัยเห็นว่าระหว่างต้นไม้อายุสองต้นที่มีน้ำค่อยๆ ฝุดออกมาคือต้นน้ำแม่งองุมธรรา เรียกว่า ตาน้ำ สิ่งที่ผู้วิจัยเห็นนั้นเป็นน้ำที่ฝุดออกมาจากรากไม้ของต้นไม้อายุมาก 2 ต้น แล้วไหลมารวมกันเป็นแอ่งเล็กๆ ภาคเหนือตอนล่างอธิบายว่าน้ำที่ได้จะค่อยๆ ไหลไปรวมกันที่ฮ้วยรากไม้เหลือง แล้วจะไหลไปรวมเป็นสายใหญ่ขึ้นที่ห้วยแม่กำปอง

“ระหว่างที่ดูที่เขี้ยว มันเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตเกือบทั้งนั้น อย่างเรื่องของเมี่ยง เรื่องของกาแฟ เป็นอาชีพที่เลี้ยงกันมาแต่เดิมแล้ว ขณะเดียวกันผ่านป่าคู่ว่ามันจะมีตาน้ำ มีต้นไม้อายุ ก็จะเป็นการสื่อความรู้สึกกับเขา หรือว่าต้นไม้อายุนี้บางอย่างเป็นสมุนไพรบางอย่างเป็นไม้เศรษฐกิจ อย่างไม้ค้ำซึ่งหลายคนโอบ มันเป็นไม้ที่อุ้มน้ำซับน้ำ เป็นการเขยิบสูดถึงต้นน้ำ สื่อเขาได้ เขยิบสูดว่าน้ำกว่าจะมาเป็นห้วยใหญ่ ต้นของมันแค่ว่า แค่อายุ บ่ก็สู”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

“คนไม่ใช่กลุ่มหมอนเขาไม่มาหรอก คนที่เข้ากลุ่มหมอนก็กำลังศึกษา ก็ให้ อย่างนักศึกษา หลากๆ กลุ่มเข้ามา อยากรู้จะได้ข้อมูลอะไร แม่ก็ให้ไป”

(โสพิศ เพ็ชรปราบทุกข์, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

การเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรชุมชน ชุมชนแม่กำปองมีความอุดมสมบูรณ์ในหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ สหกรณ์ไฟฟ้าบ้านแม่กำปองเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างจากการนำทรัพยากรมาผนวกเข้ากับเทคโนโลยีแล้วสร้างประโยชน์ให้กับชุมชน จากการศึกษาดูงานของชุมชนคอยปุยที่ได้เข้ามาศึกษาดูงานเรื่องการจัดการน้ำที่ชุมชนแม่กำปอง ซึ่งตรงกับวันที่ผู้วิจัยเดินทางไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ชุมชนแม่กำปองพอดี ผู้วิจัยจึงติดตามกิจกรรมการให้ความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการน้ำที่ผู้จัดการไฟฟ้าพลังน้ำของชุมชนบ้านแม่กำปองให้ความรู้กับชุมชนคอยปุย โดยทีมงานของชุมชนแม่กำปองแบ่งหน้าที่การทำงานออกเป็น 3 ส่วน คือ เมื่อชุมชนคอยปุยเดินทางมาถึงบ้านแม่กำปองจะมีทีมงานรอต้อนรับ และจะมีวิทยากรหนึ่งคนเป็นผู้กล่าวต้อนรับและเล่าถึงความเป็นมาของหมู่บ้านและกระบวนการพัฒนาสหกรณ์ไฟฟ้า เส้นทางพัฒนาให้เป็นพลังงานไฟฟ้า เมื่อบรรยายถึงเรื่องราวที่ผ่านมาเสร็จสิ้น จะมีทีมงานอีกหนึ่งคนเป็นผู้พานั่งรถไปศึกษาดูงานที่โรงไฟฟ้าพลังน้ำทั้ง 3 โรง ในขณะที่นั่งรถไปทีมงานบรรยายและชี้ให้ดูทรัพยากรที่เป็นปัจจัยส่งเสริม และเมื่อเดินทางถึงโรงไฟฟ้าจะมีเจ้าหน้าที่คุมเครื่องไฟฟ้าให้การต้อนรับและอธิบายระบบการปั่นไฟของเครื่องปั่นไฟฟ้าพลังน้ำ หลังจากเดินทางกลับจากการดูเครื่องปั่นไฟพลังน้ำแล้ว วิทยากรคนแรกจะกลับมาสรุปเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องที่ชุมชนคอยปุยได้

ไปศึกษา สอบถามความคิดเห็น/ข้อคำถามที่ชุมชนซึ่งเดินทางเข้ามาศึกษาดูงานมีความข้องใจให้ได้รับคำตอบ และสรุปบทเรียนของโครงการดังกล่าวให้ชุมชนคอยปฎิบัติ

“อย่างเรื่องการบริหารสหกรณ์พอได้ผู้จาก คริสกรีเซเนาะ เป็นฝรั่ง แต่ได้อินตอนหลังนี้ว่า เขาเป็น ดร. นะ ดร.คริสกรีเซเน่ แกได้พาหมู่บ้านประเทศกัมพูชา หรือว่าเขมร มาดูงานเกี่ยวกับเรื่องของหมู่บ้าน แล้วเขาสนใจในเรื่องของการตั้งสหกรณ์ พอก็ได้ผู้ถึงเรื่องสหกรณ์ว่ามันควรจะเป็นลักษณะใด มันเป็นการรวมหมู่บ้านของหมู่บ้านมา รวมกลุ่มกันมา คนที่จะเป็นสมาชิก ต้องสมัครมา ต้องถือหุ้น ต้องมีกรรมการบริหาร สหกรณ์นั้นจะเป็นสหกรณ์หยั่งก็ได้”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

การเผยแพร่ความรู้ของชุมชนแม่กำปอง สรุปได้ว่า การเผยแพร่ความรู้ของชุมชนเป็นไปในลักษณะของความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ การเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่มีระหว่างกัน การเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ชุมชนแม่กำปองมีความอุดมสมบูรณ์ในหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ สหกรณ์ไฟฟ้าบ้านแม่กำปองเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างจากการนำทรัพยากรธรรมชาติมาผนวกเข้ากับเทคโนโลยีแล้วสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนแม่กำปอง โดยเป็นการเผยแพร่ให้กับผู้ที่เดินทางเข้ามาเที่ยวและเข้ามาศึกษาดูงาน

บ้านหนองแม่นา และบ้านแม่กำปองแต่เดิมชาวบ้านมีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกันอยู่แล้ว เป็นการจัดการตามความรู้ความเข้าใจที่ตนมี แต่ความรู้ที่ชาวบ้านมีนั้นถือว่าเป็นความรู้ความเข้าใจโดยทั่วไปจากวิถีการดำรงชีวิตประจำวัน แต่ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นนับว่าเป็นความรู้เฉพาะทางที่จะต้องได้รับความรู้ที่ถูกต้องตามหลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เข้ามาเสริมกับความรู้เดิมที่ชาวบ้านมีเป็นการบูรณาการระหว่างความรู้ภายนอก (Explicit Knowledge) และความรู้ภายใน (Tacit Knowledge) การเสริมความรู้ใหม่จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับหมู่บ้านที่จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความร่วมมือในการเรียนรู้ระหว่างชุมชนและหน่วยงานภายนอกจึงเป็นการส่งเสริมซึ่งกันและกัน ชุมชนได้เรียนรู้วิชาการรับความรู้จากหน่วยงานที่มีประสบการณ์ ในการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถเรียนรู้จากความรู้ที่ตนมี และเสริมความรู้ทางวิชาการ เพราะความรู้เดิมของชาวบ้าน เป็นความรู้เฉพาะตัวที่เกิดจากประสบการณ์ การใช้ชีวิต ทักษะ การสนทนา ความเชื่อ เจตคติ การปรับตัว ซึ่งเป็นความรู้ที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) (Choo, 2000: 26-28) เป็นความรู้ที่ชาวบ้านมีแต่ไม่รู้ว่าคุณมีความรู้ที่ เช่น ทักษะการเดินป่า และการดำรงชีวิตในป่าของชาวหนองแม่นา ทักษะในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรู้คุณค่าของชุมชน เป็นต้น ทั้งบ้านหนองแม่นา และบ้านแม่กำปองต่างมีวิถีชีวิตใกล้ชิดกับป่าไม้กับสายน้ำ จากการตั้งชื่อของหมู่บ้านเผยที่มาแนวคิดการให้คุณค่า และลักษณะภูมิศาสตร์ ทั้งบ้านแม่กำปอง และบ้านหนองแม่นามีการตั้งชื่อหมู่บ้านตามแหล่งน้ำที่อยู่ใกล้บริเวณหมู่บ้าน ที่ชาวบ้านอาศัยใช้ในการอุปโภคไม่ว่าจะเป็นในการใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน หรือใช้ในการเกษตร

2. ลักษณะเฉพาะในกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.1 ชุมชนหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

2.1.1 การเรียนรู้จากการผลัดเปลี่ยนหน้าที่ทำงาน /การทำงานด้วยความเสมอภาค

กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนในแต่ละโปรแกรม สมาชิกในกลุ่มชุมชนคนรักภัยป่าฯ สามารถทำงานได้ทุกตำแหน่ง เป็นการผลัดเปลี่ยนหน้าที่การทำงาน ตามกฎระเบียบของกลุ่มในการบริการนักท่องเที่ยวต้องไม่มีการจองตัวคนบริการล่วงหน้า เช่น มัคคุเทศก์ คนพายเรือ เป็นต้น ทุกคนต้องหมุนเวียนกันทำหน้าที่ตามรอบตาราง เช่น ในการจัดกิจกรรมครั้งแรกมีหน้าที่ในการพายเรือ แต่เมื่อเป็นกิจกรรมรอบถัดไปของตารางอาจทำหน้าที่มัคคุเทศก์ เป็นต้น

“ถ้าจัดทีมงานด้านบริการแต่ละคนต่อวัน ถ้ามีนักท่องเที่ยวเข้ามา เราก็จะมีคณะกรรมการจัดเป็นอีกชุดหนึ่งขึ้นมา คือเป็น คณะกรรมการ เป็นหัวหน้าจัดคิว แล้วก็จะมีรถบริการขนสัมภาระ แล้วก็จะมีคนบริการเป็นมัคคุเทศก์ คนพายเรือ หรือรถแท็กซี่บริการ ก็อยู่ที่หัวหน้าจัดคิวเป็นคนจัดการ จัดให้ แล้วก็ทุกสิ่งทุกอย่างเราจะดูอันดับแรกคือ การมีส่วนร่วมการพัฒนา ใครมีส่วนร่วมในการพัฒนามากน้อยกว่ากันขนาดไหน ลักษณะนั้น แล้วก็บางส่วนถ้ามีนักท่องเที่ยวเข้ามาแบบต่อเนื่องเรื่อยๆ ทุกวัน คนที่มีการพัฒนาแบบเสมอต้นเสมอปลายตลอด เราจะดูรายได้แต่ละวันว่าแต่ละคนก็จะอยู่ต้นอยู่ปลายไข่ม้อย คนอยู่ต้นได้หนึ่งรอบ คนอยู่ปลายได้หนึ่งรอบ วันต่อไปเนี่ยคนอยู่ปลายต้องมาอยู่คิวต้นๆ ได้สองรอบไปอยู่คิวท้ายๆ เราก็จะลดหลั่นกันไปเรื่อยๆ”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

การเป็นหัวหน้าจัดคิวในการทำงานจะเป็นผู้ที่ผ่านการเสนอในที่ประชุมแล้วร่วมกันคัดเลือกโดยการลงมติภายในจากสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ และทุกคนจะต้องยอมรับบุคคลผู้นั้นที่ได้รับการคัดเลือก

“หัวหน้าจัดคิวนี้ เราจะผ่านที่ประชุมให้เสนอตัวกัน แต่จริงๆ แล้วก็จะให้ทำทุกคน แต่บางคนเขาไม่รู้หนังสือเลขก็มี แล้วก็ทำไม่ได้เขาก็ต้องขอตัว ทีนี้เลยต้องผ่านที่ประชุมว่าจะมีใครบ้าง คนที่เสนอเขาไปต้องยอมรับเขา แม้กระทั่งประธานกลุ่มก็ต้องยอมรับ กรรมการคนไหนได้เป็นหัวหน้าจัดคิวในวันนั้นแล้วนะ ส่วนมากก็จะผ่านที่ประชุมเสนอตัวแล้วที่นี้หมุนเวียนกันไปใครจะอยู่คิวอันดับที่หนึ่งที่สองที่สามหมุนเวียนกันไป”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

ด้านการพัฒนาสถานที่บริเวณแก่งบางระจันซึ่งเป็นสถานที่สำหรับรอนักท่องเที่ยวที่จะเข้ามาร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวกับกลุ่มชุมชนฯ ในขณะที่รอสมาชิกกลุ่มฯ จะทำความสะอาดไว้รองรับ

“ทุกคนก็ต้องช่วยกัน ไม่ว่าจะอยู่ในยศไหนตำแหน่งไหนในกลุ่ม เราก็ต้องมีจิตวิญญาณในการบริการของเรา ทำให้มันสบายใจให้มันดูดี คือ มีความรับผิดชอบร่วมกันนะ สิ่งอำนวยความสะดวกตรงนี้ทำให้มันดูดี”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2551)

การผลัดเปลี่ยนหน้าทำงาน /การทำงานด้วยความเสมอภาคของชุมชนหนองแม่นา สรุปได้ว่าสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ทุกคนต้องร่วมกันพัฒนาบริเวณที่ใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน และในตารางเวลาการทำงานที่มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทุกคนต้องสามารถทำได้ทุกตำแหน่ง และต้องยอมรับในการคัดเลือกหัวหน้าการจัดคิวที่ได้รับเลือกจากการลงมติในที่ประชุม

2.1.2 การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จากคนต่างที่ต่างถิ่น/ต่างคนต่างที่มา

ชุมชนหนองแม่นาเป็นชุมชนที่ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2524 หลังจากเหตุการณ์สู้รบกับกองกำลังผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) โดยมีทหารที่สมัครใจอยู่ในพื้นที่ต่อไปได้รับการสนับสนุนจากกองทัพให้ตั้งหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่เพื่อเป็นการป้องกัน ผกค. กลับเข้าสู่พื้นที่อีกครั้ง ส่วนทหารคนใดที่ไม่สามารถอยู่ได้ให้หาญาติพี่น้องให้เข้ามาทำการเกษตรให้พื้นที่โล่งเตียน นอกเหนือจากทหารและญาติยังมีราษฎรอาสา (รอส.) ที่อาสาเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านเพื่อพัฒนาพื้นที่

“ทหารเขาเปิดโอกาสว่าใครไม่มีที่ทำกิน จะให้สมัครเป็น รอส. เป็นราษฎรอาสาสมัคร ก็เลยมาสมัครได้บรรจุเป็น รอส. ปี 40 โดยกองทัพบก โดยกองบริการรักษาความมั่นคงภายในเป็นผู้บรรจุเข้ามา ตั้งแต่ปี 40 แต่เข้ามาอยู่ในบ้านหนองแม่นานี้ ตั้งแต่ปี 36 ครบ 40 นี้บรรจุเป็นราษฎรอาสา”

(สวัสดิ์ สุพรม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

ประชากรในหมู่บ้านหนองแม่นาส่วนใหญ่เป็นการรวมตัวกันจากคนในหลายพื้นที่ประกอบด้วย ผู้ที่เคยเป็นทหารพราน ญาติพี่น้องครอบครัวผู้ที่เคยเป็นทหารพราน และราษฎรอาสาที่อาสาเข้ามาพัฒนาพื้นที่ ซึ่งจากจุดนี้จึงเป็นที่รวมของความรู้ในเรื่องที่มีความแตกต่างหลากหลาย อย่างเช่นเมื่อสมาชิกชุมชนฯ พบกันแล้วมีการพูดคุยกันในเรื่องใดเรื่องหนึ่งจะมีสมาชิกชุมชนฯ คนหนึ่งพูดว่าตอนที่เขาอยู่ในจังหวัดอื่นลักษณะของสิ่งที่กำลังเป็นประเด็นถกเถียงกันอยู่เป็นอย่างไร และสมาชิกชุมชนฯ คนอื่นจะนำประสบการณ์ที่ตนมีมาแลกเปลี่ยนกับสมาชิกชุมชนฯ ซึ่งในบางครั้งจะมีการเล่าเป็นแบบทางการ และเล่ากันในหมู่คณะที่มีการจับกลุ่มคุยกันทั่วไป

“ในกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดซึ่งกันและกัน ก็คือว่าใครถนัดด้านไหน อย่างเช่นคนหนึ่งถนัดเรื่องนก คือว่ามีความรู้เรื่องนก อีกคนหนึ่งรู้เรื่องพันธุ์ไม้ อีกคนหนึ่งรู้เรื่องกล้วยไม้ เราก็จะมาล้อมวงปรึกษากันแลกเปลี่ยนกันว่า ชนิดนี้คืออะไร ผีเสื้อชนิดนี้คืออะไร ปลาชนิดนี้คืออะไร อย่างนี้ เพราะว่าจะมีความถนัดแต่ละบุคคลแตกต่างกัน”

(สมัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

“สมาชิกบางคนเนี่ยนะ ที่ได้เข้ามาของเราเนี่ย เขาก็เคยผ่านที่อื่น เห็นที่อื่นมา เราเชื่อว่าคนทั้งหมด 70 กว่าคน ที่เป็นสมาชิกเรา ต้องผ่านกว่าเขาจะมีอายุขนาดนี้ เขาก็ต้องผ่านร้อนผ่านหนาว ผ่านการเรียนรู้ จากที่อื่นมา เขาเสนอมาเราก็จะเอามาหารือภายในกลุ่มอีกที ทุกคนเห็นสมควรมั๊ย คิดว่าจะเอามาปรับใช้ได้ไหม”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

“ความรู้ของคนนั้นไม่เท่ากัน คนนี้รู้อย่างหนึ่งอีกคนรู้อีกอย่าง คือรู้กันคนละอย่าง เรามาผสมกันขึ้นมา เราก็บอกเขา เขาก็บอกเรา ขึ้นตอนที่ 2 จากนักท่องเที่ยว คือการแลกเปลี่ยนความรู้ นักท่องเที่ยวจะมาเล่าให้ฟังว่าชุมชนนั้นเป็นอย่างนั้น มีการล่องแก่ง มีการพายเรืออย่างนี้ๆ แต่ลำน้ำจะไม่เหมือนกัน การทำเรือจะไม่เหมือนกัน แต่ละพื้นที่จะไม่เหมือนกัน อย่างเช่น พังงา กับกระบี่ ผมเคยไปอยู่กระบี่มาครับ เรือที่กระบี่หัวกระโดงจะยาว ที่พังงาจะไม่มี อันนี้ก็จะแตกต่างกัน อันนี้ความรู้ที่เราได้มาแลกเปลี่ยนจากทางนักท่องเที่ยวเข้ามา แล้วสิ่งที่หลักๆ ก็ต้องมีการอบรมกันขึ้นมา”

(อาทร ขวัญตัว, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“หมู่บ้านของเราที่สร้างขึ้นมาได้ประมาณ 20 ปีหน่อยๆ มีคนมาจากที่อื่นเป็นส่วนมาก เราก็จะมารวมกัน บ้านหนองแม่ก็จะมาจากหลายที่หลายทาง”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“ผมเป็นคนเพชรบูรณ์เนี่ยแหละ แต่ย้ายไปอยู่อำเภอชนแดน ว่างไปง แล้วคนที่นี้มาจากหลายที่หลายจังหวัด มารวมกัน”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

จากประสบการณ์ส่วนตัวของแต่ละคนที่มีมาจากต่างพื้นที่นี้เองที่สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ นำมาปรับประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานในการท่องเที่ยวเข้ามาผสมผสานกับความรู้ที่ได้รับจากบุคคล/หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาส่งเสริมในการจัดการท่องเที่ยวซึ่งถือว่าเป็นความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกลุ่ม การต้อนรับนักท่องเที่ยว เช่น การนำประสบการณ์ในการเข้าป่าล่าสัตว์มาใช้เมื่อพานักท่องเที่ยวเดินป่า/ประกอบอาหารให้นักท่องเที่ยวรับประทานเมื่อต้องพักค้างแรมในป่า เป็นต้น

“ส่วนมากแล้วเราจะใช้ความรู้ด้านประสบการณ์ส่วนตัวมากกว่า อย่างการที่เราได้สัมผัสมาพบเห็นมาหรือว่าจากการที่เราเคยกระทำ หรือได้รับการบอกเล่าจากคนที่เขาอยู่พื้นที่มาก่อน”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากคนต่างที่ต่างถิ่น/ต่างคนต่างที่มาของชุมชนหนองแม่สำรูได้ว่า ความรู้ที่เกิดจากการกระทำกลายเป็นประสบการณ์ของแต่ละคนที่ได้มุมมองในการมองโลกในแง่มุมมองที่แตกต่างกัน เมื่อต่างคนต่างที่มาย่อมมีประสบการณ์ในการทำงานที่แตกต่างกัน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ประสบการณ์ทั้งหมดต่างคนได้นำมาปรับใช้ในการปฏิบัติงานในกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน และนำประสบการณ์ต่างๆ มาเล่าสู่กันฟังในหมู่สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ทั้งที่เป็นทางการ และไม่ใชทางการ อาจเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาทางปฏิบัติ ที่หากพบปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ อาจใช้ประสบการณ์ส่วนตัวของตนเองมาใช้แก้ไขปัญหาในระดับเบื้องต้นก่อนที่จะนำปัญหานั้นเข้าไปปรึกษาในหมู่สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ รวมถึงการเสนอข้อคิดเห็นต่างๆ จากสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวหากมีการประชุมเพื่อปรึกษาขอความคิดเห็นจากที่ประชุม/การประชุมเพื่อขอมติในเรื่องต่างๆ

2.1.3 การเรียนรู้ผ่านสัมพันธภาพทางอาชีพทหารพราน/ลูกหลานทหาร/ชุมชนทหารพราน

ตามประวัติการก่อตั้งหมู่บ้านหนองแม่นา เกิดจากการยึดพื้นที่จากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) โดยมีกลุ่มทหารพรานอาสาสมัครและอยู่ในพื้นที่ดูแลหมู่บ้านหนองแม่นา ปีพ.ศ.2525 ตั้งชื่อตามแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยมี ร.อ. ไพบูลย์ บุญรอด สังกัด รพศ.4 ค่ายสฤษดิ์เสนา เป็นผู้นำในการก่อสร้าง (www.nakomban.com) และให้นำครอบครัวญาติพี่น้องของทหารมาอยู่ มาประกอบอาชีพที่หมู่บ้านหนองแม่นา ดังนั้นชาวบ้านหนองแม่นาส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ทหารพราน ลูกหลานของทหารที่ย้ายมาอยู่ที่นี่ และราษฎรอาสา (รอส.) ความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นลูกหลานทหารจะมีร่วมกัน จากการพูดคุยกับชาวบ้านหนองแม่นา ผู้วิจัย พบว่า ส่วนมากผู้ที่มีอายุประมาณ 40 ปี ขึ้นไปจะเป็นทหารพราน และอายุ 20 ปี ขึ้นไปจะเป็นลูกหลานของทหารที่อพยพย้ายมาอยู่ที่หนองแม่นาตามบิดา ส่วนเด็กเล็กที่อายุต่ำกว่า 20 ปี จะเป็นหลานของทหารพราน

“ที่แรกก็เข้ามารบกับ ผกค. รบแล้วทางการเขาจัดให้ เขาจะเอารถเกท รถอะไรมาเกทพื้นที่ให้ แล้วก็เกณฑ์พวกเราเนี่ย แต่ละกองร้อยก็กองร้อยละ 12 คน รวบรวมกันได้ทั้งหมดประมาณ 50 คน แล้วก็ให้บ้านคนละหลัง แล้วพวกเรามาสร้างกันเอง รู้สึกเขาจะมีงบประมาณให้หลังละ 5,000 หรือยังไม่รู้ แล้วให้พวกเราสร้างกันเอง เขาก็จะมีโรงเลื่อยไว้ให้ เครื่องมือทุกอย่างหามาให้ เราก็เป็นคนออกแรงเอง พวกเลื่อยก็เลื่อย พวกอยู่เวรก็อยู่ พวกป้องกันก็ป้องกัน พวกทำก็ทำไปเรื่อยก็จัดเป็นชุดๆ เขาจะจัดที่ให้ แล้วพวกที่ยังสมัครใจเป็นทหารเขาก็ให้เป็น ถ้าใครไม่สมัครใจอยากทำไร่ ทำนา ก็ออกมาทำ เขาก็ให้เราออกมาทำได้ ประกอบอาชีพส่วนตัวของเราได้ ถ้าคนไหนไม่ถนัดไม่ยอมทำ อยากเป็นทหารอยู่เขาก็ให้อยู่แต่เขาก็ต้องให้หาพี่น้องเข้ามาทำให้ดีขึ้น ให้ได้พื้นที่เขาจัดไว้ให้แล้ว”

(สืบ เวชมะ โน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“หมู่บ้านเพิ่งก่อตั้ง เมื่อปี 2525 ซึ่งปัจจุบันก็ถือว่าได้ 26 ปี นะครับ เป็นชาวบ้านหลายภูมิภาค เข้ามาอยู่ มารวมตัวกันเป็นหมู่บ้าน เป็นหมู่บ้าน รอส. หรือหมู่บ้านทหารพราน”

(สมชัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

“ถ้าคิดย้อนหลังขึ้นมา มันไม่น่าเป็นเมืองสวยสดงดงามขนาดนี้ มันก็มีแต่ทหาร...ก็จัดตั้งเป็นหมู่บ้าน คือเขาจะเอาแผนที่มาทางเลข ว่าสมควรจะตั้งหมู่บ้านตรงไหนตามที่ยึดยุทธศาสตร์ไว้เราตีได้แล้ว พอเราถอนตัวไป มันก็จะเข้ามาแทนที่ เราก็ต้องยึดยุทธศาสตร์ เอาชาวบ้าน เอากำลังส่วนหนึ่งมายึดครองไว้เลยตรงนี้ แล้วก็ทำทาง (สร้างถนน - ผู้วิจัย) สนับสนุนทางด้านเกษตร พัฒนาบุคคล กว่าไฟฟ้าจะเข้าถึงก็ 5-6 ปี”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

สัมพันธภาพทางการเป็นทหารร่วมกัน และการเป็นลูกหลานทหารเหมือนกัน อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนหนองแม่นารู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน เป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน รู้ถึงใจเขาใจเราความรู้สึกร่วมระหว่างที่บิดาได้เข้าร่วมสู้รบกว่าจะได้พื้นที่ทั้งของหมู่บ้านหนองแม่นา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่พวกเขาอาศัยใช้ทรัพยากร พื้นที่ในการดำรงชีพในปัจจุบัน

“มีแต่คิดว่าเราเคยเป็นทหารร่วมกัน รักสามัคคีกัน รวบรวมกันคิดเอง เคยกินข้าวหม้อเดียวกัน คล้ายๆ เป็นพี่น้องกัน....สิ่งที่ดี ก็มีแต่ที่เราเคยเป็นทหารนี้แหละ ที่เป็นทหารร่วมกัน ที่อื่นเขาเป็นแค่ รอส. คือเขาเป็นราษฎรอาสาเฉยๆ อย่างพวกเราก็เป็นทหารเคยร่วมรบ เคยอยู่กับกัน เคยนอนด้วยกัน ”

(สืบ เวชมะ โน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

สืบต่อเจตนาธรรมณ์ในการอนุรักษ์รักษาทรัพยากรที่เป็นของประเทศที่ทหารได้ต่อสู้ยึดกลับคืนมาจากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ด้วยความสำนึกว่าเป็นความรับผิดชอบของตนที่ได้รับปากกับผู้บังคับบัญชา และส่งต่อเจตนาธรรมณ์ในการอนุรักษ์นี้ต่อไปยังรุ่นลูกหลานให้สืบต่อไป

“เมื่อสมัยก่อนนั้นจริงๆ มีแต่คนเที่ยวป่า (เข้าป่าล่าสัตว์ - ผู้วิจัย) มีแต่คนเข้าป่าไปหาของป่ามาขาย อันนี้มันก็ทำให้ทางเราเนี่ย เคยเป็นทหารได้ร่วมรบแล้วก็มานุกเบิกพื้นที่นี้เป็นครั้งแรกเลย ก่อนที่จะมีอะไรๆ เกิดขึ้นเนี่ย เราเป็นทหารรุ่นแรก และได้รับการอบรมและสั่งสอนจากนายซึ่งเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ก่อนที่จะจบภารกิจไป ท่านก็ได้บอกว่า ป่าเขาพวกนี้ที่เรายึดจากผู้ก่อการร้าย แล้วก็จัดสรรให้ราษฎรทำกินนี่ ขอให้ดูแลแหล่งต้นน้ำแล้วก็ทรัพยากรที่มันมีอยู่ให้สืบเนื่องไปชั่วลูกชั่วหลาน”

(เกรียงไกร สมณรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

สัมพันธภาพทางอาชีพทหารพราน/ลูกหลานทหาร/ชุมชนทหารพรานของชุมชนหนองแม่น้ำ สรุปได้ว่า ความรู้สึกที่มีร่วมกันในเรื่องอย่างเดียวกันในเรื่องการเป็นครอบครัวของทหารพรานที่บิดามาทำการรบในพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) การมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันมีเป้าหมายที่สืบต่อมาจากรุ่นบุกเบิกทำให้สมาชิกชุมชนส่วนมากไม่ทิ้งชุมชนไปทำงานในพื้นที่อื่น ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานจะมีมากในหมู่บ้านจำนวนประชากรในหมู่บ้านผู้อยู่ในวัยแรงงานคิดเป็นร้อยละ 50 วัยเด็กคิดเป็นร้อยละ 30 และวัยสูงอายุคิดเป็นร้อยละ 20 นอกจากนี้จะไม่ทิ้งชุมชนไปทำงานที่อื่นกลับพบว่า มีผู้ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนเพิ่มขึ้นเนื่องจากการมีถิ่นฐานที่มั่นคงและมีอาชีพเสริมจากการท่องเที่ยวเสริมจากการทำการเกษตรโดยปกติ

2.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

2.2.1 การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความรู้เพื่อเพิ่มมูลค่าทรัพยากรชุมชน

การเชื่อมโยงความรู้เพื่อเพิ่มมูลค่าทรัพยากรชุมชนของบ้านแม่กำปอง เป็นการนำความรู้ที่มีอยู่เดิมกับความรู้ที่ได้รับมาใหม่จากภายนอกปรับใช้ร่วมกัน ผลที่ออกมาเป็นรูปธรรมสามารถนำความรู้นั้นมาผสานกับการปฏิบัติจริง ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน เช่น การนวด เป็นต้น ซึ่งแต่เดิมนั้นในหมู่บ้านแม่กำปองมีการนวดอยู่แล้วเมื่อมีการท่องเที่ยวจึงมีการอบรมความรู้เพิ่มเติม

“การนวด ความจริงแต่เดิมมันก็มีพื้นฐานของเขา แล้วก็เอามาเสริมทักษะเข้าไป อันนี้ถือว่ามันเป็นของเดิมๆ ทุนมีแล้วก็เอาออกมาเนาะ จะเสริมความรู้เขาอยู่ตลอด แม้กระทั่งเรื่องของหมอนวด นวดแผนไทย นวดแผนโบราณ ที่จริงมันก็นวดเป็นกันอยู่แล้ว ทุกคนถ้าจะรู้ถึงว่า

ขนาดเป็น ก็ขนาดเป็นหมด ก็แค่บีบคือขนาดแม่ก่อน แต่ฮือกฎวิธีมันนะ ต้องมาเขียนฮือ จะบีบตรงไหน จะขนาดตรงไหน แต่ถ้าเขาบ่ฮือเขา ก็บีบหมดแหละ มันก่อนเป็นภูมิปัญญาที่มันมีอยู่เดิม แต่เขาไปเสริม อาจจะเสริมเทคนิค เสริมวิธีการเข้าไป มันเลยเป็นเรื่องที่เฮามาปรับใจกับเรื่องท่องเที่ยวได้”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

“กลุ่มขนาดนี้เขาก็จะมีประธานของเขา เมื่อก่อนนี้จะเอาความรู้ดั้งเดิมมาประสานกัน มันก็ได้ฟอง แต่มันบ่แต่ คือมันจะคิดหลักสูตร ผิดหลักสูตรการขนาด การจับเส้น ที่นี้เฮาก็มีการอบรมฮือมันสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันของหมู่บ้านเขา เวลาแขกเข้ามาเนี่ยแขกอยากขนาดค่า แขกอยากจับเส้นค่า คลายเส้น ในเมื่อแขกถามตรงนี้แล้วมันบ่มี มีแล้วมันบ่แต่ เฮาก็เลยจัดฮือที่มีความฮือเนาะ คือว่าเป็นครูมาสอน”

(อนันต์ ไทภรณ์, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2551)

เมื่อมีการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน ทางกรรมการบริหารหมู่บ้านจึงส่งเสริมให้กลุ่มต่างๆ ให้นำทรัพยากรในหมู่บ้านมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อไว้เป็นสินค้าที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มแม่บ้านผลิตหมอนที่ระลึกจากใบเมี่ยง หรือใบชาที่แก่แล้ว เป็นต้น ซึ่งจะรวมกลุ่มกันทำที่บริเวณลานเอนกประสงค์ของวัน ในการทำจะมีกลุ่มสมาชิกแม่บ้านประมาณ 4-5 คน แบ่งออกเป็นผู้ทำหมอนใบเล็ก ใบใหญ่ตามความถนัดและความเร็วของแม่บ้านแต่ละคน จากการพูดคุยกันกับประธานกลุ่มแม่บ้านผลิตหมอนกับผู้วิจัยทำให้ทราบว่า แต่เดิมก่อนที่จะมีการท่องเที่ยว เมื่อเก็บใบเมี่ยงครบฤดูกาลเก็บเกี่ยวแล้วก็จะปล่อยใบเมี่ยงที่แก่ให้ร่วงหล่นไปเอง โดยที่ไม่ได้นำมาทำประโยชน์ใดๆ แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวและได้เห็นตัวอย่างจากตลาด/งานแสดงสินค้าที่นำใบชามาทำเป็นหมอนดับกลิ่น จึงมีความคิดในการนำใบชาที่มีอยู่แล้วในชุมชนมาเพิ่มมูลค่า และรับการส่งเสริมจากกรรมการบริหารหมู่บ้านในการออกเงินลงทุนในการซื้อตู้อบใบเมี่ยงให้แห้ง

“การที่เฮาตั้งท่องเที่ยวเข้ามา เขาก็มองถึงกลุ่มหมอนี่เหมือนกัน อย่างกลุ่มแม่บ้านที่ผลิตหมอนหรือกลุ่มสมุนไพร ถ้าหากว่าผลิตแล้ว บ่มีตลาดก็ถือว่าเป็นปัญหาเนาะ อาจจะต้องไปหาตลาดข้างนอก แต่เมื่อเฮาทำกัน ในหมู่บ้าน แล้วก็เฮาการท่องเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้าน เหมือนกับว่าดึงตลาดดึงคนเข้ามา ผลิตภัณฑ์หรือสินค้าเหล่านี้มันก็จะได้ขึ้น ได้ขายไป”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านแม่กำปองเป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันทั้งหมด สิ่งหนึ่งทำให้เกิดอีกสิ่งหนึ่ง จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านแม่กำปองทำให้ทราบว่า ชาวบ้านแม่กำปองจะช่วยเหลือกันปลูกต้นไม้ทดแทนส่วนที่ได้ใช้ไป และจะเข้าร่วมการพัฒนาหมู่บ้านโดยเอาแรงช่วย เช่น การทำแนวกันไฟป่า เป็นต้น โดยการสนับสนุนเงินลงทุนในการซื้อต้นกล้าจากสหกรณ์หมู่บ้าน โดยที่จะเลี้ยงข้าวชาวบ้านที่มาช่วยงาน และในการเข้าร่วมประชุมบริเวณวัดชาวบ้านจะมาร่วมจำนวนมากเพื่อเข้ามารับฟังในแผนการพัฒนาเชื่อมโยงสิ่งหนึ่งไปอีกสิ่งและลงมติให้ความเห็นชอบแผนงาน

“มันเหมือนกับที่เอาใจใส่ไฟฟ้าพลังน้ำ ถ้ามองผิวเผินก็เหมือนบ่มีหยัง เอาน้ำมาปั่นไฟ ถ้าจะเข้าไปลึกๆว่าน้ำมาจากไหน มันมาจากป่าจากคอย คอยนั้นก็คืออาศัยป่าไม้ มันก็จะโยงไปถึงเรื่องความรู้สึกของเขาว่า จะต้องช่วยกันอนุรักษ์รักษาทรัพยากรหมุนนี้ เขาถึงจะมีน้ำมาใช้... เขาจะเชื่อมโยงไปถึงทรัพยากรทั้งหมดเลยว่าสิ่งที่เขาควรศึกษา คือทรัพยากรป่าไม้”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

ความรู้เดิมของบุคคลที่อยู่ในชุมชนได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมจากความรู้ภายนอก ผสานกันเป็นความรู้ที่เป็นการเชื่อมโยงระหว่างทุนทรัพยากรมนุษย์เข้ากับความรู้จากบุคคล/หน่วยงานภายนอก แล้วนำสิ่งที่ถูกผสานเข้าด้วยกันมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน

“ส่วนใหญ่จะต้องได้เสริมหมดเลย เพราะว่าพื้นฐานเดิมที่อยู่ในชุมชนบางครั้งดูแล้วมันเหมือนเขียนหนังสือ แล้วบะได้ไปประกาศ เหมือนกับว่าสูแต่มาได้ผ่านโฮงเขียน สูแต่มันปลิกซึ่งตั้งนั้นบ่ว่าจะเป็นกลุ่มนวด กลุ่มดนตรี กลุ่มอะหยังๆ เหมมีการอบรมแล้วก็อ้อความรู้สึกเสริมความรู้สึก เสริมทักษะอ้อเป็นเข้าไป อย่างนวดก่อ อบรมเพิ่มเสริมอ้อ หมูดนตรีก็เหมือนกัน อบรมเพิ่มเทคนิคในการเล่นหรือว่าเพิ่มกลวิธีต่างๆ ที่จะอ้อมันดีขึ้นนะ ทุกอย่างมีการอบรมเพิ่ม แม้กระทั่งกลุ่มที่เป็นบ้านพักเฮายังต้องอบรมเลย การที่จะเป็นเจ้าบ้านที่ดีในการให้บริการ เฮาก็ต้องได้เขียนสูเหมือนกัน”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

การเชื่อมโยงความรู้ภายนอกเพื่อเพิ่มมูลค่าทรัพยากรชุมชนไม่ว่าจะเป็นการผสานความรู้ภายนอกเข้ากับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน/การผสานความรู้ภายนอกเข้ากับทรัพยากรบุคคลภายในชุมชน ซึ่งถือเป็นการนำความรู้มาพัฒนาจุดแข็งซึ่งเป็นที่มาแต่เดิมให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นถูกต้องตามหลักมาตรฐานและสามารถนำผลลัพธ์ที่ได้จากการผสานนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน

2.2.2 การเรียนรู้เพื่อการสะสมทุน/งบประมาณของชุมชนจากสหกรณ์ไฟฟ้าของหมู่บ้าน

เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปได้ด้วยดี จำเป็นที่จะต้องมีการระดมทุนทั้งจากภายในและภายนอกเพื่อให้สามารถทำกิจกรรมได้ แต่ไม่ใช่ว่าชุมชนจะต้องรอนงบประมาณจากรัฐจึงจะมีการจัดการในกิจกรรมต่างๆ ชุมชนเองควรมีการระดมทุนจากภายในชุมชนก่อน เมื่อมีงบประมาณไม่เพียงพอจึงค่อยแสวงหางบประมาณจากภายนอก หมู่บ้านแม่กำปองมีทรัพยากรที่สำคัญคือเป็นต้นน้ำที่มีต้นไม้อุดม จากการเดินทางมาชมชนแม่กำปองของผู้วิจัยที่มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเป็นผู้นำทาง ทำให้ผู้วิจัยพบกับต้นน้ำที่มีลักษณะมีน้ำผุดออกมาจากใต้ดิน ไม้ใหญ่ หากกะขนาดด้วยตา อาจประมาณ 7-8 คน โอบ บริเวณต้นน้ำที่ผู้วิจัยพบจะมีต้นไม้อุดมขนาดให้ 2 ต้นยืนต้นคู่กันแล้วตรงกลางจะมีแอ่งน้ำเล็กๆ เมื่อเดินเข้าไปใกล้ๆ จะพบตาน้ำที่มีน้ำค่อยๆ ผุดขึ้นมาเป็นระยะๆ เมื่อผู้วิจัยสอบถามมัคคุเทศก์ท้องถิ่นจึงทราบว่า น้ำที่ผุดขึ้นมานี้จะไหลไปรวมกันเป็นห้วยรากไม้เหลือง/ห้วยแม่กำปอง แล้วจะไหลผ่านหมู่บ้านไปเรื่อยๆ แล้วจะไปรวมกันอยู่ที่แม่น้ำแม่กวาง แล้วสายน้ำนี้เองที่เป็น

ทรัพยากรสำคัญในการใช้ป็นไฟฟ้าพลังน้ำ เมื่อก่อนที่จะมีการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเข้ามา ชาวบ้านในเขตนี้จะใช้พลังงานไฟฟ้าพลังน้ำทั้งหมด แต่เมื่อการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเข้ามา ทำให้บ้านเรือนบางส่วนหันไปใช้ไฟฟ้าส่วนภูมิภาคกัน ทำให้บ้านแม่กำปองต้องเรียกประชุมชาวบ้านทั้งหมดที่เป็นสมาชิกสหกรณ์ไฟฟ้าว่าจะทำอย่างไรกับพลังงานไฟฟ้าพลังน้ำที่เหลือใช้ภายในหมู่บ้าน จึงได้ข้อตกลงว่าจะทำการขายไฟฟ้าที่เหลือให้กับการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค แล้วนำเงินที่ได้เข้าสู่สหกรณ์บ้านแม่กำปองเพื่อเป็นทุนในการพัฒนาหมู่บ้าน และส่วนหนึ่งไว้ให้ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกนำไปพัฒนาในดอกเบียดำ ในการพัฒนาหมู่บ้านจะใช้จากงบประมาณของสหกรณ์ไฟฟ้าเป็นหลัก

“ต่อมาหมู่บ้านเขาเปิดเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวแล้ว ก็จะมีการอบรมเกี่ยวกับบุคลากรในหมู่บ้าน เขา บ่ว่าเจ้าของบ้านที่ฮับแขกก็ดี เป็นว่าไกด์ท้องถิ่น หรือผู้นำท้องถิ่นเนาะอบรมกันขึ้นมา โดยใช้งบประมาณเงินของสหกรณ์ไฟฟ้า งบประมาณตัวนี้ได้มาจาก คือ หมู่บ้านเขาไปจัดสรรเข้าประกวดของกรมส่งเสริมของสหกรณ์ ตอนนั้นได้รับรางวัล หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ก็เลยได้ พ่อหลวง (พ่อหลวงพรมมินทร์ พวงมาลา พ.ศ. 2539 - ผู้วิจัย) ก็เลยเอากองท่องเที่ยวเข้าไปร่วมกับเป็นเอาไปประเมิน พอได้ก็ฮับรางวัล ก็เอารางวัลตรงนั้นเอามาพัฒนา ได้มาเมื่อปี พ.ศ.2544 เก้าแสนปาย ตรงนั้นก็เลยมีทุนหมุนเวียนกันมานะ หลังจากนั้นมาปี พ.ศ.2545 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นก็คัดเอาหมู่บ้านเขาไปจัดสรรแถมก็ได้มาหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เหมือนกัน ได้รางวัลมาล้านกว่าบาท อันนี้เอามาแบ่งเป็นสัดส่วน”

(อนันต์ ไทยกรณ์, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2551)

นอกจากงบประมาณที่ได้จากสหกรณ์ไฟฟ้าของหมู่บ้าน งบประมาณส่วนหนึ่งที่นำมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านในด้านต่างๆ เป็นการนำเงินรางวัลที่ได้จากการนำหมู่บ้านเข้าประกวดในโครงการที่รัฐจัดสรรไว้ให้

“พ.ศ.2544 - 45 สองปีนี้ โคนคัดเลือกเป็น หมู่บ้าน 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ โครงการนำร่องระดับประเทศ แล้วบ่พอ สองนี้ได้งบประมาณจากรัฐสนับสนุนมาแถม 2 ล้านกว่า มันทำฮ้อจาวบ้านเริ่มหัน มันก็เลยคุดขึ้นมา”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

จากการมีงบประมาณสนับสนุนโดยตรงจากสหกรณ์ไฟฟ้าของหมู่บ้าน ทำให้การพัฒนาในด้านต่างๆ ที่ริเริ่มโครงการจากภายในเองเป็นไปด้วยความราบรื่น โดยงบประมาณที่ได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ งบประมาณที่ได้จากการขายพลังงานไฟฟ้าให้กับการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และงบประมาณที่ได้จากการจัดสรรของภาครัฐจากการที่ชุมชนนำหมู่บ้านที่จัดการท่องเที่ยวเข้าประกวด และในการร่วมพัฒนาหมู่บ้านชาวบ้านแม่กำปองจะเข้าร่วมโดยสมัครใจไม่มีค่าแรงให้ เพราะทุกคนถือว่าสิ่งที่ร่วมกันพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้หมู่บ้านมีสิ่งที่เป็นอยู่ให้มีต่อไปเรื่อยๆ คือ การมีต้นไม้ ที่ให้ต้นน้ำ แล้วเป็นให้พลังงานไฟฟ้า เปลี่ยนเป็นเงินทุนในการพัฒนา

2.2.3 การเรียนรู้โดยมีกลวิธีการสื่อสาร

กลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชน ไม่ได้บอกว่าสิ่งนี้คืออะไรตรงๆ แต่บอกโดยการกระทำให้ เห็นว่า การจัดส่งเสริมให้สิ่งนี้ให้ดีเพื่อให้อีกสิ่งหนึ่งได้รับผลดีจากสิ่งนี้ เช่น ไม่ได้บอกว่าการ อนุรักษ์รักษาต้นไม้คืออะไร แต่บอกว่า น้ำที่เรานำมาใช้ปั่นไฟให้เราได้ใช้กันทุกวันนี้ มาจากความ อุดมสมบูรณ์ของป่า ถ้าป่าหมดน้ำย่อมเหือดแห้ง ไม่มีน้ำกิน ไม่มีน้ำใช้ ไม่มีน้ำปั่นไฟ มีไฟเพราะ น้ำ มีน้ำเพราะมีป่า มีป่าเพราะคนในชุมชนรักษา ป่ามีค่าเท่าชีวิตของคนไม่เพียงเฉพาะคนใน ชุมชนแม่กำปองเท่านั้น แต่น้ำจากป่าต้นน้ำบ้านแม่กำปองยังไหลไปรวมกันที่เขื่อนแม่กวงอุดม ชารา ซึ่งประปาจังหวัดเชียงใหม่ดึงน้ำไปใช้จ่ายน้ำส่งให้คนในตัวเมืองเชียงใหม่ได้ร่วมใช้ด้วย เป็น การเชื่อมโยงประโยชน์ต่อกันและกัน ทุกสิ่งเชื่อมโยงสัมพันธ์กับชีวิตทั้งหมด

“มันเหมือนกับที่เอาใจไฟฟ้าพลังน้ำ ถ้ามองผิวเผินก็เหมือนบ่มีหยัง เอาน้ำมาปั่นไฟ แต่จริงๆ ถ้าเอาเข้าไปเจาะลึกๆว่าน้ำมาจากไหน มันมาจากป่าจากคอย คอยนั่นก็ต้องอาศัยป่า มันก็จะโยง ไปถึงเรื่องความรู้สึกของเขาว่าต้องช่วยกันอนุรักษ์รักษาทรัพยากรหมู่นี้ เขาถึงจะมีน้ำมีหยัง มาใช้ เขาจะเชื่อมโยงไปถึงทรัพยากรทั้งหมดเลยว่าสิ่งที่เขาควรรักษา คือ ทรัพยากรป่าไม้ เพราะว่าถ้ามหาขาดหมู่นี้แล้วเขาจะอยู่ได้ ไปอยู่ได้แนวใด พันสองพันสามแสนก่อน (หมูบ้าน อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล 1,300 เมตร- ผู้วิจัย) น้ำบาดาลเจาะมันก็บ่จ้อออก เพราะมันสูงนะ”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

การสื่อสารเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการบอกถึงวัตถุประสงค์ในการทำสิ่งต่างๆ การชักชวนให้ เข้าร่วมในการกระทำนั้นๆ เป็นการบอกว่าทุกคนมีความสำคัญที่จะเป็นส่วนหนึ่งในการรักษา ทรัพยากรของหมู่บ้าน เพื่อที่จะรักษาความเป็นหมู่บ้านไว้ เพื่อประโยชน์ของทุกคน โดยการพูดคุย ทั้งที่อยู่ในที่ประชุม และการพูดคุยโดยทั่วไป พูดให้เห็นถึงความสำคัญในการร่วมกันรักษา ทรัพยากรและความสำคัญของตัวบุคคลที่จะเป็นผู้รักษาทรัพยากรเหล่านี้ไว้

“ช่วงแต่ก่อนนี้ว่าพ่อเป็นพ่อหลวง อู่นะเขาจะพยายามสื่อเขามีส่วนร่วมกันตลอดเลย เหตุใด หมูเขาต้องช่วยกันเนี่ยยังเอื้อะ ถ้ามหาช่วยหมูเขาแล้วได้จะมาช่วยเขาอย่างเอื้อะ ถ้ามหาว่าเขา บ่สนใจในการที่จะช่วยกันดูแลหมู่บ้านเขา หรือว่าช่วยกันดูแลป่าไม้ ถ้ามหาผู้เดียวก็หยัง บ่ได้ แต่ตัวนำในแนวคิดนี้มันคิดได้ ถ้าวช่วยกันฮ่วมมือกัน พร้อมทั้งจะช่วยหมูเขาเต็มที่สละ ทุกอย่างสื่อทำสื่อได้ แต่ถ้ามหาช่วยหมูเขาช่วยหนุนช่วยเสริมนี้ก็คงขยับไปกันบ่ได้ คือบ้านเขา จะพัฒนาไปฮ่วมบ่ได้”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

การสื่อสารเพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยที่การ สื่อสารไม่เพียงแต่เป็นการพูดคุยกันซึ่งหน้าเท่านั้น ชุมชนบ้านแม่กำปองได้นำเทคโนโลยีการทำ เว็บไซต์เข้ามาเป็นช่องทางสื่อสารให้นักท่องเที่ยวที่สนใจจะเข้ามาเที่ยวในชุมชนได้เข้าไปดู โปรแกรมการท่องเที่ยว/ลักษณะของการท่องเที่ยวก่อนที่จะติดต่อมายังผู้ประสานกับนักท่องเที่ยว

“กับเรื่องของการประชาสัมพันธ์ ถ้าเป็นแต่ก่อน อย่างเก่งก็แจกโบชัวร์ไป ไปจัดนิทรรศการที่ไหน หรือไปออกงานที่ไหน ก็เอาโบชัวร์แจกประชาสัมพันธ์ไป เอาทีวีไปตั้ง เอาวีซีดีใส่ ตอนหลังก็เอาเรื่องของเว็บไซต์มาใช้ มาเสริมในการประชาสัมพันธ์หรือในด้านการตลาด อี้อีกกับโครงการท่องเที่ยวมันก็ทำอี้อคนผู้จักหนักขึ้น (มากขึ้น - ผู้วิจัย) ส่วนใหญ่บัดเดี๋ยวนี เป็นคอมเป็นเนตทั้งนั้น ส่วนใหญ่จะโทรมาถามมีเว็บไซต์ก้อ เขาก็บอกเขาไป แคบอก เว็บไซต์เขา เขาก็สามารถดูได้แล้ว ก็ถือว่าเป็นสิ่งใหม่เข้ามาเสริม”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

กลวิธีการสื่อสารของชุมชนแม่กำปอง สรุปได้ว่า กลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนเป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กันทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ที่ให้น้ำ ให้ความชีวิต ให้ความพลังงานไฟฟ้า ที่ได้งบประมาณส่วนหนึ่งมาพัฒนาหมู่บ้านเป็นเพราะประโยชน์ที่ชาวบ้านร่วมกันรักษา รวมถึงการให้ความสำคัญกับคน โดยเป็นการพูดโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านเห็นว่า ทุกคนมีความสำคัญเป็นหนึ่งซึ่งกันและกัน ทำให้ทุกสิ่งในหมู่บ้านพัฒนาไปสู่ทิศทางที่ดีขึ้นหากทุกคนร่วมมือกัน นอกจากการสื่อสารภายในชุมชน บ้านแม่กำปองมีการสื่อสารถึงภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวหมู่บ้าน โดยการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่โดยการใช้อินเทอร์เน็ตเนตการเผยแพร่สารออกไปสู่บุคคลภายนอก/หน่วยงานภายนอกชุมชน

ตารางที่ 7 : ลักษณะเฉพาะในกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

บ้านหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์	บ้านแม่กำปอง อำเภอแม่เฒ่า จังหวัดเชียงใหม่
1. การเรียนรู้จากการผลัดเปลี่ยนหน้าที่งาน / การทำงานด้วยความเสมอภาค	1. การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความรู้เพื่อเพิ่มมูลค่าทรัพยากรชุมชน
2. การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากคนต่างที่ต่างถิ่น/ต่างคนต่างที่มา	2. การเรียนรู้เพื่อการสะสมทุน/งบประมาณของชุมชนจากสหกรณ์ไฟฟ้าของหมู่บ้าน
3. การเรียนรู้ผ่านสัมพันธภาพทางอาชีพทหารพราน/ลูกหลานทหาร/ชุมชนทหารพราน	3. การเรียนรู้โดยมีกลวิธีการสื่อสาร

นอกจากนี้ผลที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนทั้ง 2 ชุมชน จากการเก็บข้อมูล ด้วยสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการได้เข้าไปอาศัย คลุกคลี พูดคุยกับชาวบ้านในแต่ละชุมชน พบว่า ผลพวงที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนที่ชุมชนได้รับ นอกเหนือจากรายได้ที่ชาวบ้านได้รับ การท่องเที่ยวมีส่วนช่วยในการทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เห็นประโยชน์ เห็นคุณค่า ช่วยรักษา ป้องกันคนทำลาย และลดการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาหางานทำในเมืองหลวงดูแล้งที่การเกษตรมีผลผลิตน้อย

ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ มีผลที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านหนองแม่นาที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนผู้ล่าให้เป็นผู้รักษา ลดการหาของป่า ล่าสัตว์ของชาวบ้านบางส่วน และเพิ่มผู้รักษาผู้รักษาเป็นหูเป็นตาแทนหน่วยงานราชการ เป็นการให้ทรัพยากรในทิศทางที่ถูกต้อง ใช้โดยการรักษาให้ดีขึ้นเพื่ออวดโฉมต่อนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเยี่ยมชมที่บ้านแม่กำปอง ทดแทนการใช้ทรัพยากรที่เกิดการสูญเสียโดยที่การทำลายแล้วหมดไป

ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่ มีผลที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของหมู่บ้านแม่กำปองที่สำคัญ คือ ความชื่นชม ความภาคภูมิใจในชุมชนของตน ซึ่งแต่เดิมเมื่อคนบ้านแม่กำปองเดินทางไปพื้นที่ข้างล่าง บ้านแม่กำปองมีที่ตั้งอยู่บนหุบเขาสูงจากระดับน้ำทะเล 1,300 เมตร ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาประมาณ 90% มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำของจังหวัดเชียงใหม่ ด้วยบ้านแม่กำปองอยู่บนที่สูง ชาวบ้านแม่กำปองจึงเรียกพื้นที่ด้านล่างตั้งแต่ตำบลห้วยแก้วเป็นต้นไปว่า “ตางลุ่ม” หมายถึง พื้นราบข้างล่างหมู่บ้าน คนบ้านแม่กำปองจะโดนคนข้างล่าง เรียกว่า “เป็นคนป่าเมียง” ซึ่งเป็นลักษณะเมื่อดั้งเดิมของบ้านแม่กำปอง ที่อาศัยอยู่บนเขาสูง และมีอาชีพเก็บใบเมี่ยง นานครั้งชาวบ้านแม่กำปองถึงจะเดินทางลงมาข้างล่าง เนื่องจากการเดินทางลำบากเพราะต้องเดินทางด้วยเท้า เนื่องจากมีเส้นทางเดินขนาดเล็กซึ่งลัดเลาะลงมาตามหุบเขาสูง และอันตรายมากโดยเฉพาะในหน้าฝน ซึ่งต้องใช้เวลาเดินเท้าเป็นเวลานานหลายวัน บางครั้งอาจใช้เวลาในการเดินเท้าถึงหนึ่งสัปดาห์หากมีผู้เจ็บป่วยที่ต้องนำลงมาส่งโรงพยาบาล ด้วยเหตุนี้การรักษาโรคต่างๆ ที่สามารถรักษาเองได้ ชาวบ้านแม่กำปองจึงอาศัยยาสมุนไพร และมีความผูกพันอยู่กับยาสมุนไพรเป็นหลัก อีกทั้งชาวบ้านแม่กำปองผูกพันกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น เจ้าบ้าน เจ้าป่า เจ้าเขา เป็นต้น ผูกพันกับผีบรรพบุรุษ เดือนกันยายน หรือสิบสองเป็ง จะมีประเพณีตานก๋วยสลาก เป็นงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

จุดร่วมของผลที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของทั้งสองชุมชนที่เกิดจากการเรียนรู้วิชาการ/หลักวิชาการจากภายนอกชุมชน เป็นการนำความรู้สมัยใหม่ เช่น การบริหารจัดการองค์กร การจัดการบุคลากร การติดต่อสื่อสาร ประสานงานกับบุคคลภายนอก เป็นต้น บูรณาการเข้ากับความรู้เดิม และทรัพยากรที่มี ถือเป็น การนำความรู้ใหม่เข้าผนวกกับความรู้ดั้งเดิม/ภูมิปัญญาชาวบ้านแล้วเกิดการผสมผสาน แล้วทางชุมชนนำไปปฏิบัติในการทำงานการท่องเที่ยว/งานพัฒนาหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เกิดเป็นประสบการณ์อาจเป็นประสบการณ์ที่เกิดแล้วประสบผลสำเร็จ/เป็นประสบการณ์ที่เกิดเป็นปัญหาแล้วหาวิธีแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น แล้วชาวบ้านนำประสบการณ์นั้นนำมาคัดกรองเป็นความรู้ถูก ความรู้ที่ต้องแก้ไขปรับปรุงนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวของชุมชน อีกทั้งเป็นการเพิ่มมูลค่าสินทรัพย์ของชุมชนด้วยการรักษา อย่างยั่งยืน ใช้ด้วยการรักษา การระดมการมีส่วนร่วมจากทุกคนในชุมชน เรียนรู้การใช้ทรัพยากรที่หมู่บ้านมีด้วยความดี ความงาม ใช้ประโยชน์อย่างรู้คุณค่าอยู่บนพื้นฐานของความเป็นชุมชน

3. ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการความรู้โดยชุมชนเป็นกระบวนการนำสินทรัพย์ทางปัญญา มาสร้างมูลค่าและเพิ่มคุณค่า โดยใช้ความรู้เป็นเครื่องมือ พัฒนาคน ครอบครัว และชุมชน ในกระบวนการจัดการความรู้ที่จะประสพผลดีต่อชุมชน ย่อมมีปัจจัยส่งเสริมที่ดี โดยปัจจัยส่งเสริมการจัดการความรู้ชุมชน เช่น ผู้นำ การวางแผนงาน บรรยากาศ วัฒนธรรม เทคโนโลยี กระบวนการ องค์ความรู้ การจัดการ ความรู้ ทักษะ จิตความสามารถ การสร้างแรงจูงใจ และการประเมินผล เป็นต้น โดยที่ ผู้นำ อาจเห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง สามารถสร้างวัฒนธรรมแห่งความไว้วางใจและการแบ่งปันความรู้ให้เกิดขึ้น เพื่อก่อให้เกิดความมุ่งมั่นร่วมกันทั้งองค์กรชุมชน และประเมินผลลัพธ์จากที่คาดหวังไว้ การวางแผนงานชัดเจน โดยชุมชนมีแผนงานที่ชัดเจน และมาจากการมีส่วนร่วมของทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน บรรยากาศ วัฒนธรรมการทำงาน ด้วยการศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ตลอดชีวิต ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น พลังในการคิดสร้างสรรค์ ความขยันอดทน จิตสำนึกของการเป็นผู้ให้ความเอื้อเฟื้อต่อกัน จิตใจเป็นประชาธิปไตย เทคโนโลยีชาวบ้าน ฯลฯ

กระบวนการที่เป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนที่เอื้อและสามารถสนับสนุนการทำงานและการเรียนรู้ของสมาชิกรวมทั้งเอื้อต่อการจัดการความรู้ที่ได้รับจากภายนอกนำมาปรับให้เข้ากับชุมชนของตนเองเพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วและง่ายต่อการใช้งาน การจัดการที่ได้กำหนดทิศทางและเลือกทำสิ่งที่ถูกต้อง การมีทีมงานที่สามารถจัดการสิ่งต่างๆให้เกิดขึ้นจริงตามแผนงานที่วางไว้ได้ ความรู้ทักษะและจิตความสามารถในการรับรู้ ทำความเข้าใจของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน ที่ได้รับความรู้เรื่องการจัดการความรู้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงความรู้ในเรื่องใหม่ที่เกิดจากการอบรมพัฒนาความรู้เพิ่มเติมการใช้เทคโนโลยีชาวบ้าน เพื่อให้มีความรู้ ทักษะและจิตความสามารถที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความรู้ที่เป็นลักษณะเฉพาะของหมู่บ้าน และแรงจูงใจ ซึ่งใช้การยอมรับ เพื่อสร้างแรงจูงใจต่อพฤติกรรมที่พึงประสงค์ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานเพื่อไปสู่เป้าหมายในกระบวนการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนร่วมกัน

จากการเก็บข้อมูลของผู้วิจัย พบว่าปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนทั้ง 2 มีปัจจัยส่งเสริม แบ่งได้ ดังนี้

- 1) วัฒนธรรมการเรียนรู้
- 2) คน/บุคลากรในการจัดการความรู้
- 3) เนื้อหาความรู้
- 4) เครื่องมือ/เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้

3.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

3.1.1 วัฒนธรรมการเรียนรู้

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนหนองแม่นาตามขั้นตอนที่เกิดขึ้นเพื่อการจัดการความรู้ในด้านต่างๆ จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย พบว่า การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่มีในขณะที่มีการประชุมอย่างเป็นทางการ ในการเสนอข้อคิดเห็นต่างๆ แล้วนำมาถกเถียงกันในประเด็นที่ต้องการ แล้วทำการลงมติเพื่อคัดเลือกตัวเลือกที่เป็นความคิดเห็นของส่วนใหญ่ รวมไปถึงการตัดสินใจในขณะที่ทำการลงมือในแง่บางระจัน เมื่อเรือเกิดการขัดข้องเล็กน้อยเป็นการคิด โขดหิน มีสมาชิกกลุ่มเสนอฯ ให้แก้ปัญหาโดยการ ใช้เชือกลาก แต่อีกคนเสนอให้ใช้คนหลายคนช่วยกันดึง แล้วสมาชิกกลุ่มฯที่เหลือเสนอความเห็นส่วนใหญ่ว่าน่าจะ ใช้เชือกดึง แล้วจึงทำการลงมือดึงเรือร่วมกัน

“ถ้าประชุมแล้วนี้ ใครมีความคิดเห็นอย่างไร ถ้าใครทำอะไรผิดหรือไม่ผิดก็ขอให้พูดออกมาในที่ประชุมให้ชัดเจน เราจะได้เอาไปพัฒนาและแก้ไขต่อไป”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

การสื่อสารกันทำความเข้าใจกันตลอดเวลาด้วยวิธีการพูดคุยกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ แต่ที่พบมากที่สุดในการประชุมหนองแม่นาจะเป็นไปในลักษณะการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ เพราะจะมีการพูดคุยถึงเรื่องราวต่างๆ ผู้กันฟังทั้งในขณะที่นั่งรอนั่งท่องเที่ยวที่แก่งบางระจัน ซึ่งอาจเป็นช่วงเวลาที่ต้องรอนักท่องเที่ยวเป็นเวลาสักพักจึงทำให้เกิดการคุยกันถึงการปฏิบัติงานที่ตนได้ทำไปแล้ว บางครั้งสมาชิกกลุ่มฯ เล่าปัญหาที่พบขณะทำงานให้สมาชิกกลุ่มฯ อีกรับฟัง ทำให้สมาชิกคนอื่นแสดงความคิดเห็นร่วมด้วยในประสบการณ์ที่คล้ายกัน

“ถึงเวลาถึงงานต้อนรับแขก ไม่ประชุมก็เหมือนประชุม เราคุยกันเราชี้แจง กลุ่มของเราจะพบกันตลอดเวลา”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

การเรียนรู้ด้วยตนเองซึ่งเป็นผลมาจากการขาดงบประมาณในการเดินทางไปศึกษาดูงาน การเรียนรู้ในเรื่องข้อมูลความรู้จึงเป็นไปในลักษณะการเรียนรู้ด้วยตัวเอง เป็นการรวบรวมประสบการณ์ของตนเข้ากับความรู้ที่ได้รับจากบุคคลภายนอกที่เดินทางเข้ามาให้ความรู้ด้วยตนเองถึงชุมชน/บางครั้งตัวแทนจากกลุ่มชุมชนฯ เดินทางไปเข้าร่วมในการอบรมสัมมนาต่างๆ แล้วนำความคิดและสิ่งที่ได้เรียนรู้ได้จากภายนอกมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพแวดล้อมการทำงานของคน

“เรารู้จักวิธีการคิด วิธีการจัดการ วิธีการจัดการรายได้ มันเป็นการเรียนรู้แบบที่เราเรียนรู้ด้วยตนเอง จากนักท่องเที่ยวหลายๆ ภาคส่วน หลายๆ คนที่ต่างก็มีความคิดหรือมีความเห็นที่แตกต่างกันไป แล้วมีหลายด้านก็เหมือนเราศึกษาไปในตัว”

(สมพงษ์ ตุ่มคำ, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

ชุมชนหนองแม่เฒ่ามีความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภายนอกชุมชนในการสร้างความรู้ใหม่ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ/เอกชน เช่น การเปิดเส้นทางใหม่ในการใช้เป็นเส้นทางเดินป่าในเขตอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง เป็นต้น ซึ่งในการค้นหา/สร้างเส้นทางเดินป่าใหม่จะต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างชาวบ้านหนองแม่เฒ่า และเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ในการค้นหาเส้นทางที่เหมาะสม ปลอดภัย และมีประโยชน์ในการศึกษาธรรมชาติ จะต้องเล็งเห็นประโยชน์ในการศึกษาจากเส้นทางนั้นร่วมกัน

“ถ้ามาแต่ต้นมันจะมี 4 โปรแกรม ที่เพิ่มมาจากปีที่แล้วก็จะเพิ่มเป็นโปรแกรมที่ 5 แต่โปรแกรมเก่าๆจะไม่เปลี่ยน ถ้ามีเวลาแล้วเราก็พยายามจะศึกษาหาพื้นที่เส้นทางที่จะเปิดขยายเพิ่มขึ้น อีกแต่ทุกสิ่งทุกอย่างเราก็ต้องเคลียร์แล้วก็จูนกับทางป่าไม้เขาด้วย คือป่าไม้เขาต้องมีส่วนร่วม มีความรับผิดชอบตรงนี้ด้วยเราถึงจะทำได้”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

“ป่าไม้เขาก็ให้ความร่วมมือดีเพราะป่าไม้ก็เป็นพี่เลี้ยงนำเราในเวลาการเดินป่าเจ้าหน้าที่ไปคุ้มกันเรา”

(สัมพันธ์ กิจธร, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่เฒ่า สรุปได้ว่า เป็นการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่มีในขณะที่มีการประชุมอย่างเป็นทางการ การสื่อสารกันทำความเข้าใจกันตลอดเวลาด้วยวิธีการพูดคุยกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การเรียนรู้ด้วยตนเองซึ่งเป็นผลมาจากการขาดงบประมาณในการเดินทางไปศึกษาดูงาน การเรียนรู้ในเรื่องข้อมูลความรู้จึงเป็นไปในลักษณะการเรียนรู้ด้วยตัวเองด้วยการลองผิดลองถูก และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภายนอกชุมชนในการสร้างความรู้ใหม่ทั้งที่เป็นหน่วยงานของภาครัฐ/ภาคเอกชน

3.1.2 คน/บุคลากรในการจัดการความรู้

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านคน/บุคลากรในการจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่เฒ่า พบว่า ในการปฏิบัติงานลักษณะของความสัมพันธ์จะเป็นแนวราบ ทุกคนทำงานที่มีความเท่าเทียมกันหมด ในขณะที่ทุกคนนั่งรอนั่งท่องเที่ยวที่บริเวณท่าจอดเรือแก่งบางระจัน สมาชิกบางคนคุยกันถึงเรื่องการทำงานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว สมาชิกบางคนคุยกันถึงเรื่องพืชผลทางการเกษตร บางคนซึ่งถือว่าเป็นผู้ใหญ่ในกลุ่มสมาชิกฯ ไปล้างห้องน้ำไว้รอรับนักท่องเที่ยว เมื่อผู้วิจัยสอบถามว่างานในหน้าที่ต่างๆ มีการกำหนดกันตามอายุหรือไม่ ซึ่งได้รับคำตอบว่าทุกคนต้องช่วยกัน ทำหน้าที่เหมือนกัน และต้องผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปเรื่อยๆ และทุกคนจะต้องยอมรับในกติกาเพราะเป็นกฎที่สมาชิกกลุ่มฯ ทุกคนได้ลงมติเห็นชอบที่จะให้มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำหน้าที่ โดยที่คนใดคนหนึ่งไม่ยึดตำแหน่งเป็นของตนเองเพียงคนเดียว

“ทุกคนต้องช่วยกัน ไม่ว่าจะอยู่ในยศไหนตำแหน่งไหนในกลุ่ม เราต้องมีจิตวิญญาณในการบริการของเรา...ทำให้มันสบายใจให้มันดูดี มีความรับผิดชอบร่วมกัน”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2551)

ความกระตือรือร้นภายในกลุ่มที่แสวงหาผู้รู้มาช่วยกระตุ้นในสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน แสดงให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ มีความต้องการให้สิ่งที่เป็นอยู่ดีขึ้นไม่ว่าจะเป็นชีวิตการเป็นอยู่ หมู่บ้านของตนเอง ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว เพราะหากมีการพัฒนาการท่องเที่ยวหมู่บ้านของตนย่อมมีรายได้เสริม และจะได้ไม่ต้องเดินทางออกไปหางานทำนอกพื้นที่

“กลุ่มเรากระตือรือร้นกันเอง ที่แรกก็ทางอำเภอ ท่านนายอำเภอคนเก่า (นายอำเภอกรมลัดจิวโรจน์ ดำรงตำแหน่งนายอำเภอเขาค้อ พ.ศ. 2545 ปัจจุบัน พ.ศ.2551 ดำรงตำแหน่งนายอำเภองาว จังหวัดลำปาง - ผู้วิจัย) มาช่วยกระตุ้น มาช่วยแนะนำ มาช่วยส่งเสริมงบประมาณ จากงบประมาณที่มี”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“อย่างในกรณีที่เราไปอบรมสัมมนาไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากที่อื่นมา เราก็จะมาประชุม แล้วเราก็จะมาให้ความรู้ ว่าเราไปประชุมเกี่ยวกับเรื่องอะไรมา โลกภายนอกเขาไปถึงไหนแล้วบ้าง ลักษณะไหน”

(สมพงษ์ คุ้มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

ความร่วมมือจากคนในชุมชนหนองแม่นำในการร่วมมือกันรักษาภูเขาระเบียบที่มีในชุมชน และความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ในการเรียกการเข้าประชุม แสดงให้เห็นว่าทุกคนพร้อมที่จะให้ความร่วมมือเพื่อส่วนรวม อีกทั้งเป็นความรับผิดชอบในการเข้าร่วมประชุม เพราะตนเองถือว่าเป็นสมาชิกคนหนึ่งที่จะเป็นผู้เสนอความคิดเห็น ออกเสียงลงประชามติหากมีการเสนอประเด็นที่ต้องมีการตัดสินใจ

“ทางกลุ่มเขาก็ให้ความร่วมมือกันดี หรือว่าถ้าจะพัฒนาก็เรียกร้องเขาบอกว่าปรึกษาวันนี้นะ วันนี้นะ เขาก็มาพร้อมกันดี”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

“89 คนที่ลงในทะเบียน ที่ไม่ได้ลงก็มาร่วมกันแบบนี้ มีงานมีการมันก็ถามข่าวคราวว่าเป็นไง มันก็ทั้งชุมชนทั้งหมด แต่ที่เป็นทางการก็ 89 คน แต่ไม่ใช่สมาชิกก็เหมือนสมาชิกนั่นแหละ อยู่ในนี้ถึงไม่อยู่ในกลุ่ม แต่ถ้าบอกอย่างนี้ขยะ ก็อย่างนี้ นี่คือช่วยกัน ทุกคน มีจิตวิญญาณการรับผิดชอบในส่วนนี้ทั้งหมู่บ้านนะ เป็นการสร้างนิสัยให้คนในชุมชนเรา รู้ระเบียบแม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อย ปลุกจิตสำนึกให้มีส่วนร่วมมากขึ้น เราก็ทำอยู่แล้ว มีจุดยืนชัดเจน ธรรมชาติตรงนี้เป็นมรดกของลูกหลานที่จะเกิดขึ้นมา แล้วคนที่จะมาเห็นก็ได้ผลดีด้วย ก็เข้าร่วมกลุ่ม ช่วยกันหลายๆ ฝ่าย หลายๆคนช่วยกันรับผิดชอบร่วมกันมันก็ดีขึ้น เมื่อก่อนมันก็ทุลักทุเล กว่าจะมาถึงจุดนี้ก็ไม่ใช้เล่น”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 27 มกราคม 2551)

คนมาจากหลากหลายพื้นที่ หลากหลายความรู้ หลากหลายประสบการณ์ แล้วนำความหลากหลายเหล่านั้นมารวมพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน แล้วคัดเลือกข้อมูลความรู้ที่เหมาะสมกับบริบท/สภาพแวดล้อมของชุมชนหนองแม่นำมาปรับให้เข้ากับความรู้ที่มีในชุมชนหนองแม่นำแล้วคัดเลือกความรู้ใหม่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนหนองแม่นำ

“หมู่บ้านของเราที่สร้างขึ้นมาได้ประมาณ 20 ปีหน่อยๆ มีคนมาจากที่อื่นเป็นส่วนมาก เราจะมารวมกัน บ้านหนองแม่นำก็จะมาจากหลายที่หลายทาง”

(สมัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ด้านคน/บุคลากรในการจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นำ สรุปได้ว่า มีในลักษณะของการปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์เป็นแนวราบ ทุกคนทำงานที่มีความเท่าเทียมกันหมด คนในกลุ่มสมาชิกชุมชนฯ มีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาผู้รู้มาช่วยกระตุ้นในสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน ความร่วมมือจากคนในชุมชนหนองแม่นำในการร่วมมือกันรักษากฎระเบียบที่มีในชุมชน และความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ในการเข้าประชุม และคนส่วนใหญ่ในชุมชนหนองแม่นำมาจากหลากหลายพื้นที่ หลากหลายความรู้ หลากหลายประสบการณ์ แล้วจึงนำความหลากหลายเหล่านั้นมารวมพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน แล้วคัดเลือกข้อมูลความรู้ที่เหมาะสมนำมาผสมผสานกับความรู้ที่มีในชุมชนสร้างเป็นข้อความรู้ใหม่แล้วนำไปปฏิบัติ ทำการคัดเลือกความรู้ที่ได้ผลดีจากการปฏิบัตินั้นไว้บอกต่อ/ใช้ในการปฏิบัติงานในครั้งต่อไป

3.1.3 เนื้อหาความรู้ (Content)

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านเนื้อหาความรู้ที่นำมาจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นำ จากการสัมภาษณ์และสังเกตของผู้วิจัย พบว่า เนื้อหาความรู้ที่นำมาจัดการใช้ให้เกิดประโยชน์เป็นการนำเนื้อหาความรู้จากการประกอบอาชีพมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยว จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมการเดินป่า และพักค้างแรมในป่ากับกลุ่มสมาชิกชุมชนฯ เห็นว่าการประกอบอาหาร รวมถึงการเตรียมสถานที่ที่มีความชำนาญมากเมื่อสอบถามเพิ่มเติมจึงทราบว่า สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ส่วนใหญ่เคยเข้าป่าล่าสัตว์ แล้วการทำอาหารในป่าและการเตรียมที่พักเมื่อ ก่อนเป็นเรื่องที่ทำกัน โดยปกติอยู่แล้วแต่ปัจจุบันนี้ตั้งแต่มีการท่องเที่ยวจึงเลิกเข้าป่าล่าสัตว์แล้ว และเมื่อถึงวันเดินทางกลับ ทางสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ให้นักท่องเที่ยวนั่งรถทำการเกษตร/รถอีแต๊ก กลับ โดยที่ผู้ขับมีความชำนาญบังคับรถให้หลบหลุมในขณะที่มือขึ้นไปขวาที่ซ้ายที่ ซี่ขวานให้นักท่องเที่ยวชมแปลงการเกษตรในขณะที่ปากอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่นั้น

“จะมีการท่องเที่ยวภาคเกษตรหรือคู่มือการดำรงชีวิตของชุมชน ในเรื่องการปลูกผัก ทำขาไบหม่อน ทำไม้กวาด ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นอีกจุดหนึ่งที่เราชักนำมาสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน นอกจากชมระบบนิเวศ ชมป่าเขาที่เป็นธรรมชาติ ยังมีหัตถกรรมวิถีของชุมชน”

(สมัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

เนื้อหาความรู้จากบุคคลหลากหลายพื้นที่ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนหนองแม่นา เป็นเนื้อหาความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การใช้ชีวิต การทำงานในพื้นที่อื่นก่อนที่จะย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนหนองแม่นา เมื่อได้เข้ามาอยู่ในชุมชนหนองแม่นาและได้เข้าร่วมกลุ่มชุมชนฯ หากมีปัญหา/การเสนอความคิดเห็นใดๆ สมาชิกจะนำประสบการณ์/ความรู้ส่วนบุคคลมาเล่าให้กับกลุ่มสมาชิกฟัง และเสนอความเห็นในการแก้ปัญหาเหล่านั้น และบางครั้งเป็นการเล่าประสบการณ์ที่ได้จากที่อื่นผู้กันฟังอย่างเมื่อคุยกันถึงเรื่องการจัดการท่องเที่ยว/เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ

“สมาชิกบางคน ที่ได้เข้าร่วมเขาก็เคยผ่านที่อื่น เห็นที่อื่นมา เราเชื่อว่ากว่าเขาจะมีอายุขนาดนี้ เขาก็ต้องผ่านร้อนผ่านหนาวผ่านการเรียนรู้จากที่อื่นมา”

(เกรียงไกร สมรินทร์, สัมภาษณ์, 30 มกราคม 2551)

“ความรู้ของคนนั้นไม่เท่ากัน คนนี้รู้อย่างหนึ่ง อีกคนรู้อีกอย่าง คือรู้กันคนละอย่าง เรามาผสมกันขึ้นมา เราก็บอกเขา เขาก็บอกเรา”

(อาทร ขวัญด้ว, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

เนื้อหาความรู้ที่ได้จากบุคคลภายนอกทั้งที่เป็นนักท่องเที่ยว พี่เลี้ยง และหน่วยงานภายนอกอื่นๆ เนื้อหาความรู้ในส่วนของนักท่องเที่ยวจะเป็นลักษณะเนื้อหาความรู้ที่นักท่องเที่ยวนำมาเล่า/นำมาแลกเปลี่ยนความรู้กับสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน จากการที่ผู้วิจัยได้ร่วมกิจกรรมล่องเรือกับกลุ่มชุมชนฯ จะเห็นว่านักท่องเที่ยวบางคนเล่าให้สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ฟังว่าตนเองได้ไปเที่ยวในชุมชนอื่นมาที่มีลักษณะคล้ายกับชุมชนหนองแม่นา แต่จะมีลักษณะเป็นการล่องแก่งน้ำเชี่ยว ชุมชนนั้นใช้เรือสำหรับล่องแก่งซึ่งแตกต่างกับเรือของทางชุมชนหนองแม่นาที่เป็นเรือไม้ การล่องแก่งของชุมชนหนองแม่นาเป็นการนั่งเรือชมธรรมชาติมากกว่าที่จะสร้างความตื่นเต้น ทางสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ฟังด้วยความตั้งใจและออกความเห็นเกี่ยวกับทรัพยากรชุมชนที่ใช้จัดการท่องเที่ยวว่าสำหรับศึกษาธรรมชาติเป็นหลัก

“จากนักท่องเที่ยว คือการแลกเปลี่ยนความรู้ นักท่องเที่ยวจะมาเล่าให้ฟังว่าชุมชนนั้นเป็นอย่างไร มีการล่องแก่ง มีการพายเรืออย่างนี้ๆ แต่ลำนน้ำจะไม่เหมือนกัน การทำเรือจะไม่เหมือนกัน แต่ลำนน้ำจะไม่เหมือนกัน อย่างเช่น ฟังงา กับกระบี่ ผมเคยไปอยู่กระบี่มา เรือที่กระบี่หัวกระโคงจะยาว ที่ฟังงาจะไม่มี อันนี้ก็จะแตกต่างกัน อันนี้ความรู้ที่เราได้มาแลกเปลี่ยนจากทางนักท่องเที่ยวเข้ามา”

(อาทร ขวัญด้ว, สนทนากลุ่ม, 11 เมษายน 2551)

“เราก็ได้ความรู้จากผู้มาเยือนนะ เราก็ไม่ได้คิดว่าเราเป็นผู้รู้ เราไม่รู้ เราก็คือแลกเปลี่ยนกับฝ่ายผู้มาเยือน...ผู้ที่เป็นที่เลี้ยงเรามากที่สุดคือ สถาบันราชภัฏที่พิษณุโลก อาจารย์จะช่วยทุกอย่าง ไม่ได้เป็นวิชาการอย่างเดียว จะให้ความสนนิตใจชอบ ให้เราสบายใจ จุดประสงค์ก็อยากจะทำให้เรามีอยู่มีกินเพิ่มขึ้น”

(สวัสดิ์ สุพรหม, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

นอกจากนี้เนื้อหาความรู้ภายนอกที่นำมาจัดการส่วนหนึ่งเป็นความรู้ที่ได้รับจากการประสานของพี่เลี้ยง ซึ่งพี่เลี้ยงกลุ่มชุมชนฯ เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้เป็นอย่างดี เพราะได้รับการศึกษาและอบรมมา ได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานที่สังกัดจึงเป็นผู้ที่คอยแนะนำข้อความรู้ต่างๆ ให้กับสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ในการประกอบกิจกรรมบางอย่าง โดยที่สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ทำการเรียนรู้จากคำแนะนำนั้นแล้วนำมาผนวกเข้ากับความคิดประสบการณ์เดิมของตัวเองแล้วนำมาใช้ในการปฏิบัติ

“เริ่มแรกจะออกความคิดเห็น ออกแบบจากกลุ่มของพี่เลี้ยง แต่เราก็ช่วยกันแก้ ช่วยกันทำมาเรื่อยๆ อันดับแรกจริงๆ ก็จะมีกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวเขาค้อที่เขาเคยทำ เขาก็แนะนำ เขาช่วยออกแบบให้ แล้วจะมีกลุ่มของอาจารย์ช่วยในการออกความคิดเห็นให้ ส่วนเรื่องค่าใช้จ่ายจะเป็นของกลุ่มจ่ายเองในการทำแผ่นพับแต่ละครั้ง”

(สมพงษ์ คุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

เนื้อหาความรู้จากธรรมชาติเป็นปัจจัยหนึ่งในการจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นา เพราะชุมชนหนองแม่นาใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมการเดินป่า ที่ทางกลุ่มชุมชนฯ จะต้องร่วมกันสำรวจเส้นทางร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานฯ เป็นการสร้างความรู้ในเส้นทางใหม่ และการศึกษาถึงความสำคัญ/ลักษณะพิเศษของแมงกะพรุนน้ำจืดที่ถือว่าเป็นจุดขายของชุมชนหนองแม่นา

“นอกจากแมงกะพรุนน้ำจืดแล้ว เรายังมีนาตกที่สวยงาม แล้วก็มีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติที่ผ่านป่าอันอุดมสมบูรณ์ ผ่านป่าทุ่งหญ้าสะวันนาที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ”

(สมัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

“ที่แรกชาวบ้านเขาเจอเขาก็ไม่รู้จักนะ คือเจอมานานแล้ว เมื่อก่อนป่าอุดมสมบูรณ์มากๆ ตัวจะโตกว่านี้ ที่เจอที่แรกแล้วก็แนะนำชาวบ้านก็จะไปทอนอยู่สำนักสงฆ์ตรงแก่งบางระจัน แต่คนที่มาเปิดเป็นตัวตั้งตัวตีก็คือพี่เกรียง พี่เกรียงนั่นแหละ แต่จริงๆ แล้วพระท่านเจอก่อนแล้วพี่เกรียงก็เป็นคนเปิดเผย แบบว่าพอเห็นแล้ว ลูกสาวเขาเคยเรียนอยู่ที่กรุงเทพฯ เขาเคยไปเที่ยวทะเล เขาเคยเห็นแมงกะพรุนทะเลเขาก็ เออ มันเหมือนกับแมงกะพรุนทะเล เขาก็เลยสงสัยก็เลยไปที่อำเภอ พอดีลูกสาวเขาเป็นคนพูดเก่งก็เล่าให้นายอำเภอฟัง นายอำเภอก็สนใจ ตอนนั้นก็จะเป็นท่านนายอำเภอกรม สัจจิโรจน์ ท่านก็เลยสนใจ มันเป็นเรื่องที่น่าสนใจดี ท่านก็เชิญสื่อ ทั้งหนังสือพิมพ์ทั้งทีวี นักข่าวอะไรต่ออะไรเข้าไปกัน ไปถ่ายทำไปทำข่าวลงหนังสือพิมพ์ ก็เลยมีการแจ้งเกิดกันตั้งแต่นั้นมาเลย”

(สมพงษ์ คุ่มคำ, สัมภาษณ์, 8 เมษายน 2551)

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ด้านเนื้อหาความรู้ที่นำมาจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นา สรุปได้ว่า ชุมชนหนองแม่นามีเนื้อหาความรู้ที่นำมาจัดการใช้ให้เกิดประโยชน์ซึ่งเป็นการนำเนื้อหาความรู้จากการประกอบอาชีพมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยว ทักษะที่ติดตัว เนื้อหา

ความรู้จากบุคคลหลากหลายพื้นที่ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนหนองแม่นา เป็นเนื้อหาความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การใช้ชีวิต การทำงานในพื้นที่อื่นก่อนที่จะย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน เนื้อหาความรู้ที่ได้จากบุคคลภายนอกทั้งที่เป็นนักท่องเที่ยว พี่เลี้ยง หน่วยงานภายนอกอื่นๆ เนื้อหาความรู้ในส่วนของนักท่องเที่ยวจะเป็นลักษณะเนื้อหาความรู้ที่นักท่องเที่ยวนำมาเล่า/นำมาแลกเปลี่ยนความรู้กับสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน และเนื้อหาความรู้จากธรรมชาติ

3.1.4 เครื่องมือ/เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้

เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นาเป็นลักษณะของการพูดคุยกันให้มากที่สุด ซึ่งจะมีการพูดคุยกันตลอดเวลาในพื้นที่ ซึ่งส่วนมากเป็นการพูดคุยในลักษณะไม่เป็นทางการ ผู้วิจัยเห็นว่าในขณะที่สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ กำลังรอนักท่องเที่ยวบริเวณท่าจอดเรือแ่งบางระจัน พวกเขาจะคุยกันถึงเรื่องที่ตนพานักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ทำกิจกรรมแล้วมีผลเป็นอย่างไร รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างพานักท่องเที่ยวทำกิจกรรม ต่างคนจะแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานโดยที่ไม่จำกัดอายุว่าจะมากกว่า/น้อยกว่า ทุกคนจะคุยกันอย่างสนิทสนม ด้วยการคุยกันเป็นประเด็นอย่างไม่เป็นทางการหลายๆ คนรวมกันแล้วพบว่า มีความต้องการอย่างเดียวกัน/มีปัญหาอย่างเดียวกันแล้ว สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ จะนำประเด็น/หัวข้อนั้นเข้าปรึกษาหารือในที่ประชุม

“เรื่องการจดเป็นลายลักษณ์อักษรนี้ เราจะจดในที่ประชุมที่เป็นทางการ อย่างการสนทนากัน เหมือนกับสภากาแฟนี้ ยังไม่มีการบันทึก แต่เราจะยกจับประเด็นหลักๆมาคุยกันในที่ประชุมใหญ่อีกครั้งหนึ่ง”

(สมัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นาอีกลักษณะหนึ่ง คือ การใช้ประเพณีในการรวมคนให้เป็นหนึ่งเดียว ให้ทุกคนมีความรู้สึกอย่างเดียวกันอีกทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหนองแม่นา เนื่องจากชุมชนหนองแม่นาเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นจากการยึดพื้นที่ของทหารจาก ผกค. เมื่อ พ.ศ. 2525 และประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้อพยพมาจากพื้นที่อื่น ซึ่งต้องสร้างศูนย์รวมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

“คนที่นี่มาจากหลายที่ หลายจังหวัด... ไม่มีหรอกครับ มีแต่มาว่าบ้านกูทำอย่างนั้นนะ บ้านกูทำอย่างนั้นะมารวมๆกันทำกันไป ทีนี้เราก็มานำบุญกลางบ้าน มาจัดใหม่กันหมด คล้ายๆ ว่าปีหนึ่งเรามาสังสรรค์กัน มาทำบุญเลี้ยงพระ เดือน 6 ประมาณเมษา พฤษภาคม”

(สืบ เวชมะโน, สัมภาษณ์, 29 มกราคม 2551)

“ประเพณีทำบุญกลางบ้านชุมชนเราทำติดต่อกันทุกปี นับตั้งแต่สร้างหมู่บ้านขึ้นมา ก็ถือว่าเป็นประเพณีที่ทำได้ 25-26 ปีทำกันทุกปี อีกประเพณีหนึ่งก็ประเพณีเลี้ยงข่า เลี้ยงข่าก็คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ปกป้องรักษาอาณาเขตบริเวณหมู่บ้าน เราจะนับถือข่า ปูกับข่าเราจะมีพิธีเลี้ยงแก่บัน ในเดือน 4 ของทุกปี”

(สมัย ชันเงิน, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2551)

เครื่องมือในการจัดการความรู้ที่เป็นเทคโนโลยีของชุมชนหนองแม่นา คือ เครื่องกระจายเสียง ที่ชุมชนหนองแม่นาจะประกาศเรื่องราวต่างๆ ผ่านเสียงตามสายไป ทั้งที่เป็นการประกาศแจ้งข่าวสาร การประกาศแจ้งเตือน การประกาศรวมตัวกันของสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ให้เข้าร่วมประชุม รวมถึงการประกาศถึงข้อความต่างๆ ผ่านเสียงตามสายไปยังชาวบ้านหนองแม่นา โดยที่เครื่องกระจายเสียงจะติดตั้งที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้าน ผู้ที่มีหน้าที่ประกาศเป็นกรรมการหมู่บ้าน นอกจากนี้เป็นการประกาศข่าวสารของกลุ่มชุมชนฯ ให้ทราบกำหนดการอบรม/โครงการพัฒนา

เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นา สรุปได้ว่า มีในลักษณะของการพูดคุยกันมากที่สุด ซึ่งจะมีการพูดคุยกันตลอดเวลาในพื้นที่ ซึ่งส่วนมากเป็นการพูดคุยในลักษณะไม่เป็นทางการ และการใช้ประเพณีในการรวมคนให้เป็นหนึ่งเดียว ให้ทุกคนมีความรู้สึกอย่างเดียวกัน อีกทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหนองแม่นา นอกจากนี้ในส่วนและเทคโนโลยีจะมีเครื่องกระจายเสียงเป็นการประกาศผ่านเสียงตามสาย

3.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

3.2.1 วัฒนธรรมการเรียนรู้

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนแม่กำปอง จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ของผู้วิจัย พบว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วม และการให้ความร่วมมือจากชาวบ้านแม่กำปองเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นปัจจัยส่งเสริม เพราะจากการประชุมสหกรณ์ไฟฟ้าของหมู่บ้านเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2551 ที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านซึ่งอยู่ในบริเวณวัดแม่กำปอง ผู้วิจัยได้เข้าร่วมด้วยนั้น จะเห็นว่ามีชาวบ้านแม่กำปองมาเข้าร่วมการประชุมจำนวนมากที่นั่งที่เตรียมไว้มีจำนวนไม่พอ ทำให้ชาวบ้านที่มาเข้าร่วมบางส่วน ออกไปนั่งบริเวณรั้วไม้ข้าง ศาลาตั้งยาสมุนไพรที่อยู่ใกล้ๆ กันบ้าง อยู่ในบริเวณที่มองเห็นกันและได้ยินเสียงการประชุมชัดเจน และเมื่อมีการเสนอให้ชาวบ้านเสนอชื่อคณะกรรมการสหกรณ์ไฟฟ้าหมู่บ้านชุดใหม่ ชาวบ้านแม่กำปองร่วมเสนอชื่อ และร่วมลงคะแนนเสียงด้วยการยกมือคัดเลือกลง

ด้วยวันที่มีการนัดประชุมกัน เป็นวันพระใหญ่ซึ่งชาวบ้านแม่กำปองจะถือเอาวันพระใหญ่เป็นวันหยุดทำงาน กรรมการหมู่บ้านที่จัดงานจึงคัดเลือกวันพระใหญ่ในการประชุมทุกครั้ง และในครั้งนี้เนื่องจากการขอมติและต้องการชี้แจงเรื่องต่างๆ ให้ชาวบ้านทราบหลายเรื่อง การประชุมจึงจัดขึ้นทั้งวัน เมื่อการประชุมช่วงเช้าเสร็จสิ้น ในตอนเที่ยงสหกรณ์ไฟฟ้าจัดสรรงบประมาณให้นำมาทำอาหารกลางวันเลี้ยงชาวบ้านที่มาเข้าร่วมประชุม ซึ่งผู้วิจัยเองได้ร่วมรับประทานอาหารด้วย และในขณะที่ร่วมกันรับประทานอาหารกลางวัน ชาวบ้านจะแบ่งกันไปกินตามรั้วไม้ ในอุโบสถ และในศาลา วัด ชาวบ้านมีการพูดคุยกันถึงเรื่องการประชุมในช่วงเช้า ทามความคิดเห็น และร่วมกันแสดงความคิดเห็นระหว่างกัน นอกจากการประชุมชาวบ้านแม่กำปองจะให้ความร่วมมือในการพัฒนา/ร่วมป้องกันหมู่บ้านในด้านต่างๆ ร่วมด้วย

“ส่วนมากจะนัดกันประชุม ถ้ามีกิจกรรมที่สำคัญๆ ใหญ่ๆ อย่างเดี๋ยวนี้ก็จะประชุมชาวบ้าน จะเอาวันที่ชาวบ้านเป็นปะไปชะก้าน (วันที่ชาวบ้านไม่ได้ไปทำงาน-ผู้วิจัย) ถ้าเป็นวันสัปดาห์ใหญ่ เป็นก็จะพักกันหมดเลย ถ้าอย่างเข้าพรรษานี้ เป็นจะยังกันหมดนะ มันจะได้สู้กันได้ทั่วถึง แต่ละบ้านก็มาหมด”

(พระองค์อาจ ปัญญาโร, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“มาช่วยกันพัฒนาน้ำตก ซึ่งตรงนี้พ่อคนหนึ่งแหละช่วยพัฒนา ปูปลูกป่าปลูกคอย สร้างถนน สร้างอะไรช่วยเขามาเยอะเหมือนกันนะ”

(บุญเส่ง ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“ไปทำแนวกันไฟไว้ เพราะว่าสมุนไพรเราโดนไฟป่าครอกแล้วทุกคนก็ช่วยกัน ไม่มีค่าจ้างเลยนะ”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

ความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกที่มีระหว่างกันกับชุมชนหนองแม่นา ในการร่วมมือกันในแต่ละครั้งอาจเป็นความร่วมมือในการให้งบประมาณสนับสนุน/การพัฒนา/การป้องกัน/การให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพ โดยชุมชนแม่กำปองเป็นผู้ทำโครงการเสนอขอไป/เป็นหน่วยงานภายนอกที่ติดต่อมาทางชุมชนเมื่อต้องการจะเข้ามาช่วยเหลือให้การอบรมในเรื่องที่หน่วยงานมีความเชี่ยวชาญ

“มีหน่วยต้นน้ำเข้ามาจัดการ ร่วมกับชาวบ้าน ปูปลูกป่า พ.ศ.2529 - 2530 ขึ้นมา ก็เลยพินมาถึงมือนี้ เมื่อก่อนนี้เป็นป่าหญ้าคา ม่อนล้านนี้โล้นไปหมดเลย แม้วมาทำป่าเลื้อนลอย แต่ตอนนี้หนีไปอยู่ถ้ำปางแล้ว”

(นิคม ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“เขารักษาป่า เขารักษากันไว้ ก็มาช่วยกันทำแนวกันไฟนะกะ ไฟข้ามมาบางปีไฟยังข้ามมาอยู่ ไฟมันแรง ส่วนมากก็จะไหม้หัวๆสวนเมียงของชาวบ้าน มันไปดับบ่ทัน แต่ละปีช่วยกันช่วยทำแนวกันไฟ บางครั้งก็ได้งบจาก อบต. มาช่วยสนับสนุนเป็นค่ากับ ข้าวกับน้ำ”

(พระองค์อาจ ปัญญาโร, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“พอดีทำไประยะหนึ่ง มาก็คจะทำอย่างใดอ้อชาวบ้านเข้าใจทั่วถึงกันหรือว่ามีส่วนร่วมคิดร่วมหยั่ง อย่างน้อยก็หลังคาได้ความฮู้ได้หยั่งด้วยกัน ก็มาก็คิดถึงตัวนี้ว่าหนึ่งมันจะต้องอบรมสองจะต้องเอาเขาไปดูแลอย่างคูที่ไหนพ่อง “

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติเป็นความเกี่ยวเนื่องกับกลวิธีการสื่อสารซึ่งเป็นกระบวนการของการสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านแม่กำปองให้เห็นความสำคัญของความสัมพันธ์เชื่อมโยงทุกสิ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน เมื่อทราบถึงความสำคัญในทุกสิ่งที่มีต่อกัน ชาวบ้านแม่กำปองยอมให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมในการพัฒนา/ป้องกัน/รักษาทรัพยากรที่ชุมชนมีเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งก็คือประโยชน์ของทุกคนที่อาศัยอยู่บ้านแม่กำปอง

“เหมือนกับที่เขาใช้ไฟฟ้าพลังน้ำ ถ้ามองผิวเผินก็เหมือนบมิหยัง เอาน้ำมาปั่นไฟ แต่จริงๆ ถ้าเจาะเข้าไปลึกๆ ว่า น้ำมาจากไหน มันมาจากป่าจากคอย คอยนั้นก็ต้องอาศัยป่าไม้ มันก็จะโยงไปถึงเรื่องความรู้สึกของเขาว่า จะต้องช่วยกันอนุรักษ์รักษาทรัพยากรหมู่บ้านนี้ เขาถึงจะมีน้ำมีหยังมาใช้ สิ่งที่เขาควรจะรักษาคือทรัพยากรป่าไม้ เพราะว่าถ้าเขาขาดหมู่บ้านนี้แล้วเขาจะอยู่ไม่ได้ ไปอยู่ไหนได้ พันสองพันสามแม่่นก้อ (บ้านแม่กำปองสูงจากระดับน้ำทะเล 1,300 เมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาประมาณ 90% - ผู้วิจัย) น้ำบาดาลจะมันก็บโจ้ ออก”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

การแบ่งหน้าที่การทำงานชัดเจนไม่ทำงานซ้ำซ้อนโดยการพูดคุยกันให้บ่อยขึ้น ประชุมมากขึ้น และนำสิ่งที่ตนได้เรียนรู้จากภายนอกมาเล่าสู่กันฟัง เป็นการระดมความคิด ความรู้ที่ได้แล้วนำมาประมวลคัดเลือกข้อความรู้ที่ดี/ประมวลข้อความรู้แล้วนำไปผสมผสานเข้ากับความรู้ชุมชน/ประสบการณ์ในการทำงานของแต่ละคนกลายเป็นความรู้ใหม่ที่จะสามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้ ซึ่งจะเห็นว่าในแต่ละวันจะมีผู้เดินทางมาขอคำปรึกษาพ่อหลวงพรหมินทร์ที่บ้านเป็นประจำมาถามเรื่องข้อมูลต่างๆ มาบอกถึงปัญหาว่ามีปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วควรจะต้องทำอย่างไร นอกจากนี้ในบางวันที่บ้านพ่อหลวงพรหมินทร์จะมีคณะกรรมการหมู่บ้านมาประชุมกันพูดคุยถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ปัญหาที่เกิดขึ้น หน่วยงานที่เข้ามาติดต่อ แนวทางการพัฒนา และปรึกษาโครงการที่จะเริ่มมีขึ้นภายในหมู่บ้านก่อนที่จะมีการเรียกประชุมใหญ่ทั้งหมู่บ้าน แม้กระทั่งก่อนการสนทนากลุ่มที่ผู้วิจัยจัดขึ้น คณะกรรมการกลุ่มนี้ยังมีการพูดคุยปรึกษาหารือในเรื่องที่เกี่ยวกับการดูแลบริหารหมู่บ้านและขอแนวทางการแก้ปัญหาหารือกัน

“การพัฒนาจะต้องมีแผนงาน แล้วก็ต้องแบ่งงานกันทำ อย่างทางพ่อหลวงพรหมินทร์เนาะ ซึ่งเป็นเป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์ ผมเป็นฝ่ายบริหารจัดการ เป็นจะถนัดออกไปทางนอกเนาะ ไปประชุม เป็นได้เรื่องอะยังมาก้อเอามาประชุม การประชุมเนี่ยก็มาครบองค์ประชุมทุกครั้ง เขาจะเน้นเรื่องการประชุม ต้องมาประชุมทุกครั้ง เพื่อที่จะเอาความรู้สึกของคนนั้นน้อยคนนั้นน้อย เอามาบอกกันเนาะ พ่อหลวงพรหมินทร์ได้ต่าง ททท.มาก็ได้ต่างออกมา ประทีปได้ต่าง อดต.มาก่า เขาก็เอาข้อมูลหมู่บ้าน ได้ความรู้สึกหมู่บ้าน เอามาอู้กันในกลุ่มโดยแล้วที่นี้แบ่งสายงานการปฏิบัติกันว่าตัวนี้จะอ้อไปรับผิดชอบปฏิบัติไป เรื่องนี้เป็นของไผ่รับผิดชอบปฏิบัติไป”

(ประคิษฐ์ ถมมา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ชุมชนแม่กำปอง สรุปได้ว่า เป็นไปในลักษณะของการมีส่วนร่วม และการให้ความร่วมมือจากชาวบ้านแม่กำปอง ความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกที่มีระหว่างกันกับชุมชนหนองแม่นาในการร่วมมือกันในแต่ละครั้งอาจเป็นความร่วมมือในการให้งบประมาณสนับสนุน/การพัฒนา/การป้องกัน/การให้ความรู้ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการสื่อสารซึ่งเป็นกระบวนการของการสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านแม่กำปองให้เห็นความสำคัญของความสัมพันธ์เชื่อมโยง เมื่อทุกคนเห็น

ความสำคัญต่อทุกสิ่งที่เป็นประโยชน์ของชุมชน ย่อมได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชาวบ้าน นอกจากนี้ในส่วนของการรวมกันหมู่บ้านที่เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารดูแลหมู่บ้านที่จะเป็นผู้นำในกระบวนการทำงานในทุกด้านของชุมชนแม่กำปอง มีการแบ่งหน้าที่การทำงานอย่างชัดเจนไม่ทำงานซ้ำซ้อนเพื่อเป็นการลดเวลาที่สูญหายไปโดยการพูดคุยกันให้บ่อยขึ้น ประชุมกันมากขึ้น นำสิ่งที่ตนได้เรียนรู้จากภายนอกมาเล่าสู่กันฟัง เป็นการระดมความคิดกันในการนำความรู้ของแต่ละคนที่ได้รับมาจากต่างหน่วยงานมาผสมผสานแล้วนำมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของชุมชน

3.2.2 คน/บุคลากรในการจัดการความรู้

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ด้านคน/บุคลากรในชุมชนแม่กำปอง จากการสัมภาษณ์พบว่า ชุมชนแม่กำปองมีลักษณะของคนในบ้านแม่กำปองที่มีความรับผิดชอบร่วมกันในลักษณะของการรับผิดชอบต่อส่วนรวม เมื่อชาวบ้านได้เข้าร่วมการประชุมเพื่อแจ้งให้ทราบ/ขอความร่วมมือในการรักษาความสะอาดของบ้านเรือน และบริเวณบ้านเรือนของตนเพื่อเป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์ของการเป็นหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพูดคุยทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ และผลที่จะได้รับจากการกระทำ/ไม่กระทำนั้นส่งผลต่อชุมชนจนมาส่งผลถึงตนเองอย่างไร ซึ่งการพูดคุยทำความเข้าใจเป็นทั้งการพูดคุยกันอย่างเป็นทางการผ่านที่ประชุม และการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ ด้วยการเดินทางไปพูดคุยทำความเข้าใจในบ้านของชาวบ้านทุกหลังคาเรือนของกรรมการหมู่บ้าน อีกทั้งคนบ้านแม่กำปองมีลักษณะของการพึ่งพากันด้วยความรู้สึกว่าหมู่บ้านเดียวกันต้องช่วยกัน เพราะจากสภาพที่ตั้งบ้านแม่กำปองซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่แคบบริเวณหุบเขา สภาพป่าไม้หนาแน่น มีหมู่บ้านแม่กำปองตั้งอยู่อย่างโดดๆ บนภูเขาสูง การสัญจรเมื่อก่อนต้องอาศัยการเดินทางเท้าเป็นหลัก ซึ่งการช่วยเหลือใดๆ หากหวังจะให้บุคคล/หน่วยงานภายนอกช่วยต้องใช้เวลานาน ชาวบ้านจึงมีวิธีการในการช่วยเหลือตนเองก่อนเป็นลำดับแรก และช่วยเหลือเพื่อนบ้านเป็นลำดับต่อมา ด้วยความสัมพันธ์ที่ดังกล่าวเมื่อต้องการการมีส่วนร่วม ชาวบ้านแม่กำปองพร้อมให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

“สิ่งสำคัญที่จะพัฒนาหมู่บ้านเป็นแหล่งท่องเที่ยว หรือว่าพัฒนาหมู่บ้านเลยก็ได้ อันดับแรกมันก็นับพันคนนี่แหละ คนนั้นแหละเป็นหลัก ยะจั่งไค้อ้อคนเข้าใจ ยะจั่งไค้อ้อคนมีส่วนร่วมยังต่างๆ อยู่ที่คนทั้งนั้นเลย ถ้าคนเออวยด้วยกันแล้ว หมู่บ้านนั้นก็ยากสักอย่าง การดูแลรักษาทรัพยากร การรวมกลุ่มกันทำนั้นทำนี้ มันเป็นเรื่องของคนทั้งนั้น...ความมีน้ำใจที่เอื้อต่อกันบ่มีเปลี่ยนเหมือนเดิม มีช่วยกันอยู่ แบ่งบ้านสร้างบ้านก็ช่วยกัน เพราะว่าจะสร้างบ้านสักหลังหนึ่งต้องไปเอาไม้ที่จะมาทำเสา ที่บ่บ่สามารถใจลื้อ ใจเกวียน ใจรถในการที่จะไปถึงสวน แล้วที่นี้การจะเอามาอื้อไค้ ไม้ใหญ่ๆ เสาต้นใหญ่ๆ จั่งเอื้อยะ มันต้องช่วยกัน ช่วยกันหาม ช่วยกันแบกลงมา โดยที่บ่ต้องจ้างนะ”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

“สมัยก่อนจะมีล่ำม ล่ำมนี้่อย่างกับว่าผู้ช่วย ไม่ว่าจะไปประชุมหรือว่าพัฒนานั้น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำ จะตั้งล่ำมมาสองสามคนแต่ละปาง แล้วผู้ใหญ่มาบอกชื่อล่ำมว่าพรุ่งนี้มีการประชุม กันเนื้อ ไปบอกชื่อปี่อกนั้นๆ มาประชุมกันที่วัด เขาก็จะพัฒนา เมื่อก่อนจะเป็นลักษณะนี้ เอาคนที่อยู่ใกล้พ่อหลวงที่สุด คือ ใจง่ายแล้วมีเงินเดือน แต่ยกเว้นการพัฒนา สมมติว่า เขาจะพัฒนา จะแผ่วทาง มันไปบอกชื่อหมู่นี้ละ มันบ่ได้ไปละ ถือว่าใจมันไปแล้ว นอกจาก ว่ามันสำคัญเขาจึงไปช่วย”

(อนันต์ ไทยกรณ์, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2551)

“ในบ้าน หน้าบ้าน พวกเขาก็ดูแลรักษา อยู่หน้าคอกหน้าคอกนี้มีขะเขาก่อจ้วยกัน เป็นขะเขนี้ บ่ค่อยมี”

(นิคม ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

การมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เสียสละ มีความสามารถในการประสานงานกับชาวบ้านภายใน หมู่บ้านแม่กำปอง และมีความสามารถในการประสานงานกับบุคคล/หน่วยงานภายนอกเป็นอีก ปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนแม่กำปอง จากการสังเกตการ สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มที่ได้เชิญคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการ บริหารงานในทุกด้านซึ่งมีความเกี่ยวข้องกันทั้งหมดมาร่วมพูดคุย พบว่า ลักษณะของผู้ที่อยู่ใน หน้าที่ของการเป็นผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากการคัดเลือกแต่ละท่านจากที่ประชุม โดยการลงมติของชาวบ้าน โดยที่ชาวบ้านมีความคุ้นเคยและรู้จักนิสัย พื้นฐานครอบครัว และจาก การปฏิบัติตัว กรรมการหมู่บ้านแต่ละท่านที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มมีลักษณะบุคลิกที่แตกต่างกัน บางท่านมีลักษณะอ่อนปรน ประนีประนอม บางท่านมีลักษณะท่าทีแข็งกร้าว พร้อมในการลุยกับ ปัญหา บางท่านมีลักษณะของความขี้เล่นช่างพูดช่างคุย บางท่านมีลักษณะท่าทีของความนิ่งสงบ แต่ เมื่อได้พูดคุยกัน ผู้วิจัยพบว่า ทุกท่านมีลักษณะของการเป็นผู้นำที่ผสมกลมกลืนกับชาวบ้าน เป็น ลักษณะของการอบอุ่นถ่อมตน ไม่ยกตนข่มท่าน ซึ่งจากการพูดคุย การตอบคำถามเป็นไปด้วย หลักเหตุและผลที่นำมารองรับซึ่งกันและกัน ซึ่งบางท่านมีตำแหน่งทางราชการ บางท่านไม่มี ตำแหน่งทางราชการแต่เป็นผู้นำโดยธรรมชาติ ที่สำคัญ คือ สามารถประสานความเข้าใจ และ ประสานงานระหว่างกัน ทำความเข้าใจระหว่างกันด้วยการพูดคุย การประชุม การอธิบาย การทำให้ ดูเป็นตัวอย่าง ก่อนที่กรรมการแต่ละท่านจะไปทำความเข้าใจกับชาวบ้าน

“ผมว่าหัวใจของการพัฒนาอยู่ที่ตัวผู้นำแต่ละเลย ผู้นำที่นี้ไม่ได้หมายถึงตัวพ่อหลวงคนเดียวนะ หมายถึงใครก็ได้ที่เป็นผู้นำ ยิ่งมาช่วยกันยิ่งอี่ เป็นแรงแเลย เป็นพลังเลย ...ผู้นำที่จะนำชื่อเกิดการ เปลี่ยนแปลงพัฒนาหรือก้าวหน้าไปได้ หลักๆจะมีอยู่สองสามตัว หนึ่งก็คือต้องเก่งคน สองเก่ง งาน สามเก่งประสาน เก่งคนคือสามารถรวมคนได้เอาคนมาชื่อความสามมือ มีส่วนร่วมกันได้ เป็นกลุ่มเป็นก้อน ตั้งเป็นกิจจลักษณะขึ้นมาได้คือเก่งคน เก่งงานก็เหมือนกันต้องสามารถ ทำงานได้ต้องเข้าใจในงานโตเก่า (ตัวเอง - ผู้วิจัย) เก่งประสานคือต้องเอาคนมาช่วยกันได้”

(พรมมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

ปัจจัยส่งเสริมการจัดการความรู้ด้านคน/บุคลากรในชุมชนแม่กำปอง สรุปได้ว่า ลักษณะของคนบ้านแม่กำปองที่มีความรับผิดชอบร่วมกันในลักษณะของการรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีลักษณะของการพึ่งพากันด้วยความรู้สึกว่าเป็นคนหมู่บ้านเดียวกันต้องช่วยกัน และการมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เสียสละ มีความสามารถในการประสานงานกับชาวบ้านภายในหมู่บ้านแม่กำปอง และมีความสามารถในการประสานงานกับบุคคล/หน่วยงานภายนอก ซึ่งได้รับความไว้วางใจจากการคัดเลือกจากที่ประชุม โดยการลงมติของชาวบ้าน

3.2.3 เนื้อหาความรู้ (Content)

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนแม่กำปองด้านเนื้อหาความรู้ของชุมชนบ้านแม่กำปอง จากการสัมภาษณ์และการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า ชุมชนแม่กำปองมีเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เนื่องจากสภาพพื้นที่ตั้งของชุมชนแม่กำปองตั้งอยู่ในหุบเขาสูงล้อมรอบด้วยป่าไม้ซึ่งเป็นป่าต้นน้ำมีความอุดมสมบูรณ์มาก ทั้งป่าไม้ สมุนไพร และสัตว์ป่า การใช้ชีวิตของชาวบ้านแม่กำปองจึงมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ บ้านแม่กำปองมีระบบประปาภูเขาซึ่งจะเห็นได้ว่าในบริเวณที่เป็นพื้นที่แหล่งน้ำบนพื้นที่ภูเขาจะมีท่อปูนที่ใช้เป็นที่กักเก็บน้ำ เป็นจุดเป็นท่อใหญ่บ้างเล็กบ้างตามขนาดพื้นที่ที่สามารถนำท่อปูนไปติดตั้งได้ แล้วจะมีท่อพีวีซีสีฟ้าส่งต่อมายังหมู่บ้านให้ได้ใช้ในทูลงคาเรือน ทรัพยากรธรรมชาติของบ้านแม่กำปองจะมีความเกี่ยวข้องกันทั้งหมด ป่าให้น้ำ น้ำให้ไฟฟ้า ไฟฟ้าให้พลังงานและแปรเป็นเงินทุนนำมาให้ชาวบ้านแม่กำปองกู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ และนำส่วนหนึ่งมาเป็นงบประมาณในการซื้อต้นกล้าไม้และต้นกล้าสมุนไพรมาปลูกป่าซ่อมแซมส่วนที่ได้ใช้ไป และนำมาใช้ในกิจกรรมการทำแนวกันไฟที่หมู่บ้านทำกันประจำทุกปี

“ที่เห็นเป็นป่าเป็นภูเขานี้ละ ล้อมรอบเราเนี่ยเป็นเมี่ยงหมด ทั้งลุ่มปลูกเมี่ยงหมดนะ คือว่าอาศัยซึ่งกันและกัน ต้นไม้นะ บว่ากาแฟ ต้นเมี่ยง ปลูกไปตามร่มไม้ได้...บใจล้มเป็นไฮ่แล้วปลูกเมี่ยงอย่างเดียว บใจคือว่าปลูกพึ่งพาอาศัยกันได้ อยู่ด้วยกันนั่นแหละ”

(นิคม ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

เนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการประกอบอาชีพ ด้วยบ้านแม่กำปองเป็นชุมชนเก่าแก่อายุนับร้อยปีที่มีอาชีพเก็บใบเมี่ยง/การเก็บใบชาที่สืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่น จากการเก็บใบชามาเป็นระยะเวลาอันยาวนานความรู้ที่เกิดในกระบวนการพัฒนาวิธีการเก็บใบเมี่ยงและเครื่องมือในการเก็บใบเมี่ยงได้พัฒนาตามระยะเวลา จากการเข้าไปพูดคุยกับชาวบ้านแม่กำปองที่กำลังนั่งใบเมี่ยงอยู่ภายในบ้านชาวบ้าน ได้เล่าว่าการเก็บใบเมี่ยงต้องทำงานทั้งวันตั้งแต่เช้าจนเย็นสอดคล้องกับที่ผู้วิจัยได้พบชาวบ้านอีกคนในช่วงเช้าเวลาประมาณ 6.30 น. ที่เดินทางขึ้นเขาไปเก็บใบเมี่ยง ว่าเมื่อเก็บใบเมี่ยงในทั้งวันจนได้ในจำนวนที่เหมาะสมแล้วจะนำกลับมามัดแล้วนั่งใบเมี่ยงก่อนที่จะนำไปหมักไว้ในเวลาที่เหมาะสมว่าจะนำใบเมี่ยงนั้นไปทำอะไร เพราะใบเมี่ยงที่หมักในระยะเวลาที่ไม่เท่ากันจะ

นำไปใช้ในวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน และในระหว่างที่ผู้วิจัยได้พูดคุยถึงกระบวนการของการทำใบเมียงอยู่นั้น ชาวบ้านได้นำเครื่องมือที่ใช้เก็บใบเมียงมาแสดงให้เห็น เครื่องมือที่ว่านี้เป็นเครื่องมือที่ชาวบ้านทำการพัฒนาขึ้นมาใช้เองมีลักษณะคล้ายกับแหวนที่มีหัวแหวนเป็นใบมีดโกน และหันใบมีดโกนออกมาในฝั่งฝ่ามือใช้สวมเข้ากับนิ้วชี้ในมือข้างที่ถนัด ลักษณะการเก็บจะคล้ายกับการใช้มือเด็ด แต่จะเปลี่ยนจากนิ้วเป็นใบมีดโกนแทน ซึ่งชาวบ้านที่ประดิษฐ์เครื่องมือขึ้นมาอธิบายว่า เครื่องมือนี้จะทำให้เก็บใบเมียงได้เร็วกว่าใช้มือและลักษณะใบจะคมมากกว่าและการเก็บจะต้องเก็บเฉพาะครึ่งใบเท่านั้น เพราะต้องปล่อยให้ใบเมียงที่เหลืออกใบออกมาใหม่

“เมียงเนี่ยคือว่า ตั้งแต่ก่อนนี้ก็คือ ปู่ย่าตายายเป็นมาปลูกไว้เนาะ แต่ก่อนถามมันก็มีเค้าเดิมอยู่ในป่าอยู่แล้ว แล้วก็ไปขายพันธุ์ มันก็เลยเป็นอาชีพทำมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายจนถึงปัจจุบันเป็นอาชีพพออยู่พอกิน ก็ว่าตั้งแต่ก่อนจนเดี๋ยวนี้ก็อยู่ได้เพราะเมียง”

(นิคม ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“วิถีชีวิตของคนในบ้านเขาเกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่เป็นธรรมชาติอยู่แล้วเนาะ บ่ว่าจะเป็นอาชีพหลักที่ทำเมียงก็ไปเกี่ยวกับเรื่องทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งในการเก็บเมียงจะต้องใจไม้ ใจฟัน แต่ว่าจากเดิมใจไม้ในการนั่งเมียงค่อนข้างเยอะ แต่ตอนนี้มีการปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนการนั่ง ผลกระทบที่ทรัพยากรหมุ่นี่เลยน้อยลง ทรัพยากรหมุ่นี่ก็มีจำนวน ที่เหลือหนักขึ้น แล้วก็ดูจากน้ำที่เอาเอามาใช้ในหมู่บ้าน ที่เอาเอามาผลิตไฟฟ้า มันก็สามารถมีน้ำเพียงพอตลอดปีในการที่จะผลิตไฟฟ้า”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

เนื้อหาความรู้จากบุคคล/หน่วยงานภายนอกที่ชุมชนแม่กำปองรับเข้ามาผสมผสานกับความรู้ชุมชน เป็นลักษณะของการมีตัวแทนออกไปเรียนรู้ข้อมูลความรู้ใหม่จากภายนอกชุมชนแล้วนำเนื้อหาความรู้มาถ่ายทอดให้กับชาวบ้านแม่กำปองทั้งที่เป็น การถ่ายทอด โดยการประชุมกลุ่มเฉพาะ การประชุมทั่วไป และการพูดคุยเล่าให้ฟังแบบตัวต่อตัว รวมถึงการแสดงเป็นตัวอย่าง อีกทั้งแบ่งปันความรู้ที่เกิดจากการนำความรู้ใหม่ผสมผสานเข้ากับความรู้ชุมชนให้กับบุคคล/ชุมชนอื่นที่เข้ามาศึกษาดูงานในการบริหารจัดการส่วนต่างๆ จะเห็นว่าผู้ที่เป็นตัวแทนไปศึกษาความรู้จากภายนอกชุมชนเมื่อพบปะชาวบ้านที่วัด/ที่ร้านค้าจะเล่าเรื่องที่ได้ไปเรียนรู้ เล่าถึงชุมชนอื่นที่ได้ไปศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันว่าเขาทำงาน/การมีส่วนร่วมของชุมชนอื่นเป็นอย่างไร

“เขาเริ่มรู้จักคนในวงการนี้หนักขึ้นเรื่อยๆ เริ่มมีผู้ประกอบการ เริ่มมีบริษัททัวร์ทยอยเข้ามาสถาบันการศึกษาก็เริ่มทยอยเข้ามาๆ มันก็เริ่มรู้จักแพร่หลายขึ้น เขาไปสู้อมาแล้วก็มาถ่ายทอด อ้อเขา ว่าการต้อนรับคนจะเป็นจะได้วิธีการดูแลแขก แม้กระทั่งไกด์ คนจะปฏิบัติจั่งได้เป็นการที่จะนำเสนอเป็นตัวสื่อที่จะเอาเรื่องราวของเขาสื่อเป็นได้...ก็เอาประสบการณ์ที่ได้ไปหันไปสัมผัส ก็ถ่ายทอดอ้อเขา ถ้าขับไปถึงหมู่บ้านอื่นที่จะทำเรื่องของกิจกรรมหมุ่นี่เขาก็เอาสิ่งที่ทำมา เอาประสบการณ์ที่ทำมาอ้อเขา”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

เนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อความศรัทธา ด้วยชุมชนแม่กำปองเป็นชุมชนที่มีอายุกว่าร้อยปี ความเชื่อความศรัทธาพัฒนาตามระยะเวลาเป็นจารีตที่ทุกคนปฏิบัติตาม ในความเชื่อความศรัทธานั้นมีเนื้อหาความรู้ที่กล่าวถึงสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ เป็นข้อควรแก่การปฏิบัติตาม คล้ายกับเป็นเครื่องบ่งชี้ความรู้ที่ทุกคนสมควรรู้เพื่อการปฏิบัติตัวตามวิถีครรลองของชุมชน จากที่ผู้วิจัยเห็นว่า ในตอนเช้าบ้านที่ผู้วิจัยไปพักด้วยนั้นแม่บ้านจะนำอาหารที่นำแบ่งใส่ชามเล็กๆ เป็นอาหารคาว อาหารหวาน และเป็นน้ำเปล่ามาวางไว้บนบริเวณกระถางดอกไม้หน้าบ้าน ผู้วิจัยจึงสอบถามเพิ่มเติมได้ความว่า เป็นการไหว้เจ้าที่ซึ่งทำเป็นประจำทุกวันด้วยความเชื่อว่าการที่เรามีกินมีใช้ได้เพราะมีเจ้าที่ช่วยเหลือเมื่อเรามีกินต้องให้เจ้าที่กินด้วย อีกทั้งการไหว้เจ้าที่ซึ่งเป็นการขอให้เจ้าที่ปกป้องคุ้มครองครอบครัวให้ปลอดภัยจากอันตรายด้วย

“คนเมืองไปไหนก็ต้องมีไหว้เจ้าที่เจ้าทาง...นี่ก็เจ้าที่บ้าน (ซึ่งไปที่ศาลขนาดเล็กทำด้วยไม้ มีผนังสามด้านซ้ายขวาและหลัง เปิดข้างหน้าโล่งมีหลังคา ข้างในมีถาดขนาดเล็กวางอยู่ ตั้งอยู่บนเสาหนึ่งต้น - ผู้วิจัย) เหมือนศาลพระภูมิ ...วันสำคัญๆ เป็นเอาขนม เมี่ยง ไปถวาย เอาไปไหว้บ้านไต่บ้านมัน”

(นิคม ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

เนื้อหาความรู้ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างธรรมชาติและเทคโนโลยี เป็นการนำความรู้ที่เกิดจากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำความรู้เดิมที่ชุมชนมีผสมผสานเข้ากับความรู้ความรู้เทคโนโลยีจากภายนอก กลายเป็นชุดความรู้ใหม่ที่ชุมชนนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหลังจากที่ได้มีการทดลองนำความรู้ที่ได้จากภายนอกในครั้งแรกมาใช้เมื่อเกิดปัญหาชุมชนจึงใช้ประสบการณ์เดิมที่ตนมีปรับใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ หากประสบผลสำเร็จในการแก้ไขปัญหานั้น ชุมชนคัดเลือกลงไปใช้ในครั้งต่อไป แต่หากการแก้ไขไม่เป็นไปตามที่คาดหวังจึงต้องอาศัยขอความช่วยเหลือ/ความรู้จากผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น

“ถ้ายังคนในตัวเมืองเชียงใหม่มาจะได้รู้ว่าเนี่ย น้ำประปาที่สุเขากินเนี่ย ตามันอยู่ที่ ประปาเชียงใหม่ เพราะว่าดึงจากน้ำแม่กวงไปใช้ น้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธาราเนี่ย เพราะว่าน้ำเนี่ยเป็นต้นน้ำของแม่น้ำไหลลงสู่เขื่อนแม่กวงหมดเลยนี่ คือเริ่มต้นมันพยายามไหลนะ เหมือนใจมันจะขาดเหมือนกันนะ จากหลายตาของมันมารวมกันเป็นน้ำห้วยน้อยๆ ห้วยใหญ่ ซึ่งเราสามารถเอามาใช้กับชีวิตของเขาได้เนาะ อย่างคนแม่กำปองเนี่ยนะ ได้ดื่กกิน ดึงอาบ ดึงหัดสวน ดึงทำทุกอย่าง ใช้ประโยชน์จากเป็นหมดเลย ในขณะที่เดียวกัน เขาเป็นไปผสมกับเทคโนโลยีใหม่ๆ ไปปั่นไฟแล้ว อันนี้ก่อนเอามาปรับใช้เข้ากับเรื่องท่องเที่ยวก็คือ นอกเหนือจากเขาจะได้เดินป่าเพื่อความเพลิดเพลิน เขาอาจจะบอกเรื่องความสวยๆเขาจะได้สำนึกถึงคุณค่าของป่า คุณค่าของน้ำ แล้วก้ออยู่ถึงวิถีชีวิตของคนป่าคนบ้านอย่างเขา”

(พรหมินทร์ พวงมาลา, สัมภาษณ์, 19 กุมภาพันธ์ 2551)

“งานทุกอย่าง ผมนี้จะมีโอกาสที่จะไปเขียนในโฮงเขียนที่อาจารย์เก่งๆ ส่วนใหญ่ก็จะเอา ประสบประกันที่ว่าแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของตัวเท่านั้น มันมีปัญหาที่ยังก็แก้ปัญหาเฉพาะหน้า อย่างผมนี้คอมพิวเตอร์ไฟฟ้านะที่พื้นฐานผมจะได้เขียนช่างไฟมาเลย อยู่ๆก็ต่อกรรมกำหนด อ้อไปคอมพิวเตอร์ตรงนั้นที่ๆที่ผมมีความรู้ ผมก็เลยเฟ้นถามส่วนหนึ่งถามคนที่ผมมาก่อน ดีเฮไปเจอปัญหาที่ยังก็ จะแก้ปัญหาที่ยังก็ ดีที่เป็นปัญหาน้อยๆ...จากนั้นเขาก็ใช้การวิเคราะห์ของ โตเกล้าว่าจะต้องหาวิธียังไงจะต้องป้องกันยังไง จะต้องแก้ปัญหาที่ยังก็ ส่วนที่มันสำคัญเขาก็ต้องถามคนที่มีความรู้ งานดีเป็นเป็นช่างไฟนี่ เขียนรู้ไปแล้วก็เอาเขาเป็นเนาะอันใด เขาจะเข้าใจเขาก็ถาม เป็นบอกเขาก็อจๆไว้ แล้วก็เอาความรู้ของเขานั่นมาปฏิบัติ สุดท้ายก็ทำได้เนาะ ทำได้ แก้ปัญหาเบื้องต้นได้เนาะ ที่เหลือบอกว่าแรงก็ต้องไปตามจ้างเนาะ เป็น ก็แนะนำอ้อปฏิบัติตามเป็น ส่วนใหญ่เขาเอาประสบประกันนั้นนะ ถ้าเสียยังอ้อ แอ้งอ้อ มันจะได้ไปโตเกล้าเขาทำงานได้รอดและปลอดภัยโดย เพราะว่าหมู่นี้มันจะมีโฮงเขียนจะมี โอกาสได้ไปเขียน (ยิ้มภูมิใจ)”

(ประดิษฐ์ ถมมา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

ปัจจัยส่งเสริมการจัดการความรู้ด้านเนื้อหาความรู้ของชุมชนบ้านแม่กำปอง สรุปได้ว่า ชุมชนแม่กำปองมีเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ/ ทรัพยากรได้จากทรัพยากรธรรมชาติ เนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพอย่างการเก็บ ใบเมี่ยง เนื้อหาความรู้จากบุคคล/หน่วยงานภายนอกที่ชุมชนแม่กำปองรับเข้ามาผสมผสานกับ ความรู้ชุมชนด้วยการส่งตัวแทนออกไปรับความรู้แล้วตัวแทนผู้นั้นนำความรู้กลับมาถ่ายทอดให้กับ ชาวบ้านแม่กำปอง เนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อความศรัทธาที่กลายเป็นชุดความรู้ที่ เกี่ยวเนื่องกับข้อควรปฏิบัติ และไม่ควรปฏิบัติ รวมถึงเนื้อหาความรู้ที่เกิดจากการผสมผสาน ระหว่างธรรมชาติ เทคโนโลยี และประสบการณ์เข้าด้วยกันจนทำให้เกิดความรู้ชุดใหม่

3.2.4 เครื่องมือ/เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้

ปัจจัยส่งเสริมการจัดการความรู้ด้านเครื่องมือ/เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้ของ ชุมชนบ้านแม่กำปอง จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ พบว่า เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้ ของชุมชนบ้านแม่กำปองเป็นในลักษณะของกฎระเบียบที่ร่วมกันกำหนดจากที่ประชุม ซึ่งที่มาของ กฎระเบียบที่ชาวบ้านแม่กำปองและทุกคนที่เข้ามาอยู่ที่บ้านแม่กำปองต้องร่วมกันปฏิบัติ ได้มาจากการ เสนอในที่ประชุมใหญ่หมู่บ้าน เป็นการเสนอความคิดเห็นจากชาวบ้านว่าความมีข้อห้าม/ข้อ ปฏิบัติร่วมกันอย่างไร แล้วทำการคัดเลือกข้อปฏิบัติที่ได้รับความเห็นชอบจากการลงมติจาก ชาวบ้านทุกคนนำมาใช้เป็นกฎระเบียบของหมู่บ้าน กฎระเบียบที่ร่วมกันกำหนดจากที่ประชุมทุก ข้อจะมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก เนื่องด้วยชุมชนแม่กำปองเป็นชุมชนที่มีความผูกพันใกล้ชิดกับธรรมชาติมาก ซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพนับถือ หาก บุคคลจากภายนอก แม้กระทั่งคนในบ้านแม่กำปองเองก็ตามหากมีการกระทำที่ล่วงเกินธรรมชาติ ชุมชนย่อมมีความไม่สบาย อีกทั้งต้องสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยภายในชุมชนด้วย

“เรื่องทรัพยากรตรงนี้อำเป็นที่เราจะต้องมีกฎระเบียบคุมไว้ ยิ่งคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่เนี่ย ถ้าเราไม่มีกฎระเบียบคุมตรงนี้อไว้ ป่าหรือทรัพยากรของเราจะเสื่อมโทรม ตรงนี้เราต้องจัดเตรียมไว้ การจัดการระเบียบของชุมชน มันเป็นการจัดการที่ว่าแต่ละกลุ่ม แต่ละปางจะมีหัวหน้ากลุ่ม ถ้าอย่างผู้ใหญ่ หรือพ่อหลวงจะประสานงานหรือทำกิจกรรมภายในกลุ่มนั้น พ่อหลวงไม่ต้องไปบอกไล่ทุกหลังๆ ก็แค่ไปบอกให้หัวหน้ากลุ่มนั้น แล้วเขาจะไปบอกกันเองเพราะว่า พ่อหลวงให้อำนาจคอยควบคุมดูแลตรงนั้น”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนแม่กำปองเป็นเครื่องมือในการรวมคนเข้าเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นการสร้างแนวคิดในทิศทางอย่างเดียวกัน อีกทั้งเป็นเครื่องมือในการรวมคนเข้ามาทำกิจกรรมอย่างเดียวกันให้มีการพบกัน พูดคุย ร่วมทำบุญ ปฏิบัติตามอย่างเดียวกัน และเป็นแนวทางในการกำหนดค่านิยมในชุมชนที่มีต่อการปฏิบัติตัวของคนแต่ละรุ่นในความสัมพันธ์ระหว่างกัน อีกทั้งเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดวิถีทางการดำรงชีวิตที่ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนของบรรพบุรุษ

“ประเพณีวัฒนธรรม ยังเดิมๆอยู่ อย่างสงกรานต์ที่นี้เรียกปีใหม่เมือง แล้วก็จัดงานทำบุญประจำปีก็มี แล้วก็เดือนยี่เป็งก็มี ทุกอย่างไม่มีเสื่อมคลายไปไหน เราซึมซับมาตั้งแต่บรรพบุรุษ”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

“ประเพณีสงกรานต์ของพื้นเมืองก่อนไปดำหัวกันคนเฒ่าคนแก่ คนเฒ่าที่เฮานับถือ แล้วก็ข้าวดอกคอกไม้ อาหารหวานคาว มีส่น้ำปีใหม่เมือง ช่วงเมษา วันที่ 10 -11 -12 นี้ก็เป็นปีใหม่ของคนพื้นเมือง

(นิคม ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

นอกจากนี้ประเพณียังถือเป็นเครื่องมือในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ที่ถือว่าเป็นกลยุทธในการดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรที่มีคุณค่าเกี่ยวข้องกับทุกสิ่ง ซึ่งจากการที่ผู้วิจัยได้ร่วมกิจกรรมเดินป่าของชุมชนแม่กำปอง แล้วผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าต้นไม้ขนาดใหญ่หลายต้นมีผ้าสีเหลืองล้อมรอบลำต้นไม้ เมื่อสอบถามมัคคุเทศก์ชุมชนจึงทราบว่า เป็นการบวชต้นไม้ที่ชุมชนแม่กำปองร่วมกันจัดขึ้นกับหน่วยรักษาต้นน้ำ เพื่อป้องกันคนที่เข้ามาลักลอบตัดไม้

“ต้องบวชป่า ถึงไม่มีคนไปตัด เลื่อยไม้ขายบ้างทำให้น้ำแห้ง ถ้าต้นไม้ยังมีเนาะ แม่น้ำมันไม่แห้งนะ น้ำแม่ปิงนะ พ่อเกิดใหญ่มาตั้งแต่เล็กจนโตเห็นน้ำไหลตลอด”

(บุญเส่ง ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“บวชต้นไม้ไม่มีมาได้กี่ปี แบบน้ำตกนี้เขาบ่ออยากซื้อไผ่มาทำลาย ก็บวชไว้ให้เป็นสง่าราศี แล้วก็คนดูเกรงๆนะ มาบวชป่า เขาก็บ่กล้ามาทำลาย”

(นิคม ไชยพล, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ความรู้ชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในลักษณะของการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยฝากตัวเป็นศิษย์ ซึ่งต้องมีการค้นหาผู้ที่มีความรู้ในเรื่องที่ตนมีความสนใจก่อน ในความรู้บางเรื่องอาจจำเพาะอยู่ในคนบางกลุ่มซึ่งมีการถ่ายทอดกันเป็นการภายใน ซึ่งผู้ที่เรียนต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติดีอยู่ในกรอบของคำสอนของครูอาจารย์ถือว่าเป็นเครื่องมือหนึ่งในการควบคุมความประพฤติของคนที่สนใจจะเรียน

“เป็นบางคนนี้เป็นหอมเมือง หอมเมืองนี้มีหลายแผนก จะมีหอมเป่า หอมเช็ด หอมถู หอมแหก หอมผี แล้วก็หอมวนค มีหอมสมุนไพร มันมีหลายอย่างหอมเมืองนะ ชุมชนนี้มีความเชื่อเป็นก๊อปปี้ได้ฮัมบ่ได้เขียน เป็นก๊อปปี้ทอกลา มันอยู่ในบ๊อบสา (บ๊อบสา- ผู้วิจัย)

(พระองอาจ ปัญญาธโร, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“คนใดกินเหล้าบ่มีศักดิ์สิทธิ์นะ คำอุปศักดิ์สิทธิ์”

(ทอง ต๊ะฮุด, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

“บ้านเฮานี้บ่เป็นหนาน บ่บวชจากวัดมาก่อนเป็นจะบ่เอาไปเรียกขวัญ ต้องบวชเรียนมาก่อน”

(นายชัยณรงค์ พวงเรือนแก้ว, สัมภาษณ์, 17 กุมภาพันธ์ 2551)

ศรัทธาความเชื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมคนเป็นตัวกำหนดสิ่งที่ต้องรู้เพื่อการค้นหาความรู้ การปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามครรลองวัฒนธรรมประเพณีที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนแล้วนำมาปฏิบัติ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการค้นหาความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และคนกับธรรมชาติ การกำหนดสิ่งเหนือธรรมชาติให้เป็นสัญลักษณ์ของการเป็นผู้คุ้มครองหากเมื่อมีการปฏิบัติไม่ดีจะได้รับการลงโทษ แต่หากประพฤติตามหลักจะได้รับผลดีกับชีวิต เพราะจากการสัมภาษณ์ของผู้วิจัยจากชาวบ้านหลายคน พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่/เกือบทั้งหมดของจำนวนที่ถูกสัมภาษณ์จะกล่าวถึงสิ่งที่ตนเคารพนับถือ และเป็นความนับถือส่วนร่วม คือ ผีเจ้าที่ ผีเจ้าพ่อ ผีปู่ ผีย่า ผีบรรพบุรุษ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่คอยคุ้มครองและควบคุมลูกหลานให้อยู่ในความประพฤติที่ถูกต้อง

“เจ้าบ้าน หรือ พ่อบ้าน ถ้าเห็นนะคล้ายๆ ว่ามันเป็นกระต๊อบหลังเล็กๆ แล้วก็ประมาณเดือนกรกฎาคม เดือนแรม 9 ค่ำ เขาจะเอาไก่ เอาของหวาน เอาขนม ผลไม้ไปถวาย แล้วอันนี้จริงบ่จริงบ่สามารถพิสูจน์ได้ มันมีความเชื่อ ในเมื่อเขาไปถวายเดือนนั้นตลอด เดือนนั้นมาถึงปีต่อไปเขาต้องไปถวายอีก แล้วชาวบ้านจะเจ็บไข้หน่อยลง เรื่องหนักให้เป็นเรื่องน้อย เรื่องน้อยให้มันหายไป คนสมัยก่อนเป็นก๊อปปี้ ว่าเวลาเอามุ้งไปซักแม่ น้ำมันบ่ดี เจือกมันจะเกิดขึ้นที่แม่น้ำ ....คือแต่ก่อนห้องน้ำห้องส้วมก็บ่ใจว่ามี มุ้งเป็นของครอบไทเขาไว้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นคู่อัยกาเขาเป็นก๊อปปี้เง็บนติดมากับมุ้งแล้วสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นอัยกาตัวเขาจะไปถึงตัวเขา”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

“เขาเป็นผู้หญิง เขามีผีปู้ย่า จาวบ้านทุกคนต้องช่วยกันรักษา ผีเจ้าพ่อที่เขาสร้างเล็กๆ ไว้ ทำกิจกรรมทุกปี ถึงเวลาถึงปีใหม่ก็เลี้ยงดูกันตลอด อย่างแรมเก้าค่ำก็เลี้ยงไก่เจ้าบ้านเจ้าพ่อ เวลา ลูกสาวเขารักกันเขาจะแต่งงานกันเขาก็ต้องมาใส่ผี ถ้าไม่บอกนี่คนในบ้านจะไม่สบาย ต้องบอกคนเก่า แต่งงานก็มีผี ถ้าเราทำผิดผี ฝ่ายผู้หญิงนะถ้าไปทำไม่ดีคนในบ้านจะไม่สบาย”

(บุญแสง ไทยภรณ์, สัมภาษณ์, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

“เจ้าที่นี่ เขาต้องไหว้ข้าวไหวน้ำเป็นทุกวัน ไหว้เพื่อรักษาเขา เจ้าที่เจ้าแดนเป็นต้องรักษาเขา เขากันทุกวัน เขาก็ต้องให้เป็นกันทุกวัน คือว่าเป็นที่นับถือของเราละ เราจะทำอะไร เราจะปลุกบ้านหรือว่าเราจะทำอะไร เราก็คงไหว้เจ้าที่ก่อน”

(เกษแก้ว แสนคำมงคล, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

กระบวนการมีส่วนร่วม โดยการจัดการประชุม เครื่องมือในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ในการแจ้งความต้องการในเรื่องที่อยากจะเรียนรู้ช่องทางที่เป็นทางการ คือ การประชุม ซึ่งเป็นการที่ชาวบ้านจะแจ้งความประสงค์ในเรื่องที่ต้องการ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาหมู่บ้าน/ความต้องการในการเรียนรู้ ฝึกอบรมต่างๆ โดยคณะกรรมการหมู่บ้านจะเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความต้องการ แสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ ผ่านทางที่ประชุม มีความไม่สบายใจในเรื่องใดที่เห็นว่าส่งผลกระทบต่อทั้งชุมชน/ความคับข้องใจในเรื่องใดให้พูดในที่ประชุม

“ต้องจัดเวทีใหญ่ เรียกว่าประชุมใหญ่ประชาคม ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ผมมีแนวคิดอย่างนี้ว่าน่าจะแก้แบบนี้ ชาวบ้านเห็นด้วยมัย ก็เอามติที่ได้จากที่ประชุม ไม่ใช่ ว่ากรรมการไปแก้คนเดียว ทั้งชาวบ้านมาช่วยกัน ...คณะกรรมการร่างไว้แล้ว ร่างเสร็จแล้ว ต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมว่าเท่าที่ผมเขียนมาพอใจมัย ถ้าไม่พอใจเปลี่ยนตรงไหน เปลี่ยนได้ ตรงนี้ ทุกอย่างต้องมีส่วนร่วม”

(สุรพล กิ่งแก้ว, สัมภาษณ์, 18 กุมภาพันธ์ 2551)

“อย่างน้อยในการพัฒนาที่ต้องฟังความคิดเห็นของชาวบ้าน ความคิดเห็นของชาวบ้านคือพื้นฐานการพัฒนา ถ้าเขาฟังความคิดเห็นจากชาวบ้านการพัฒนานี้จะได้ทั้งสองอย่าง ได้ทั้งงาน ได้ทั้งคน อย่างงานนี้ จาวบ้านต้องการยังฮื่อเสนอความคิดเห็นมา เขาก็พัฒนาไปตามความคิดเห็นที่เขาต้องการ ความสามัคคีก็จะเกิดขึ้นมาเอง ได้ความคิดเห็นมาเขาก็พัฒนาไป ในรูปแบบนั้นเขาก็ได้ตามความคิดของเขา ความสามัคคีก็เกิดขึ้นมา แล้วเขาก็ได้คน โดยถ้าเขาเปิดโอกาสเนี่ย เขาก็เสนอความคิดเห็นขึ้นมา เอ้อ เขาก็มีความกล้า มีความคิดดีๆ ผู้นำในอนาคตนี้เรามองละเขา เป็นทางที่จะทำฮื่อชุมชนมีความสามัคคีกัน”

(ประคิษฐ์ ถมมา, สนทนากลุ่ม, 13 เมษายน 2551)

ชุมชนแม่กำปองมีเทคโนโลยีในการจัดการความรู้ คือ เครื่องกระจายเสียง ที่จะประกาศเสียงตามสายส่งข่าวสารความรู้ไปยังชาวบ้านทุกหลังคาเรือน โดยเครื่องกระจายเสียงจะติดตั้งอยู่ที่วัดแม่กำปอง กรรมการหมู่บ้านเป็นผู้ที่มีหน้าที่ประกาศข่าวสาร นอกเหนือจากนี้จะเป็นการประกาศถึงข่าวการอบรม/โครงการพัฒนา การให้ความรู้เรื่องสุขภาพอนามัยผ่านเสียงตามสาย

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านเครื่องมือ/เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้ของชุมชนบ้านแม่กำปอง สรุปได้ว่าเป็นในลักษณะของกฎระเบียบที่ร่วมกันกำหนดจากที่ประชุมซึ่งที่มาของกฎระเบียบที่ชาวบ้านแม่กำปองและทุกคนที่เข้ามาอยู่ที่บ้านแม่กำปองต้องร่วมกันปฏิบัติ ได้มาจากการเสนอในที่ประชุมใหญ่หมู่บ้าน ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนแม่กำปองเป็นเครื่องมือในการรวมคนเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันเป็นการสร้างแนวคิดในทิศทางอย่างเดียวกัน อีกทั้งเป็นเครื่องมือในการรวมคนเข้ามาทำกิจกรรมอย่างเดียวกันให้มีการพบกัน พูดคุย นอกจากนี้ประเพณียังถือเป็นเครื่องมือในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ที่ถือว่าเป็นกลยุทธ์ในการดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรที่มีคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับทุกสิ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ความรู้ชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในลักษณะของการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยภาคตัวเป็นศิษย์ ซึ่งต้องมีการค้นหาผู้ที่มีความรู้ในเรื่องเฉพาะนั้น ศรัทธาความเชื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมคนเป็นตัวกำหนดสิ่งที่ต้องรู้เพื่อการค้นหาความรู้ในการปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามครรลองวัฒนธรรมประเพณีที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนแล้วนำมาปฏิบัติซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการค้นหาความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และคนกับธรรมชาติ ที่มีความเกี่ยวข้องกันเป็นการสร้างเนื้อหาความรู้ระหว่างกันและกัน เป็นการกำหนดสิ่งเหนือธรรมชาติให้เป็นสัญลักษณ์ในการเป็นผู้ควบคุมความประพฤติของคนในชุมชน หากมีการประพฤติดีจะได้รับการคุ้มครองป้องกัน หากประพฤติผิดหลักศีลธรรม หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า ผิดผี ผู้ที่ได้รับผลร้ายจากการผิดผีนั้นจะเป็นบุคคลในครอบครัว และกระบวนการมีส่วนร่วมโดยการจัดการประชุมเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เพื่อการแจ้งความต้องการในเรื่องที่อยากจะเรียนรู้ในช่องทางที่เป็นทางการ ใช้เครื่องกระจายเสียงเป็นการกระจายข่าวสารความรู้ผ่านไปตามเสียงตามสาย

บทที่ 7

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และศึกษาปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การวิจัยครั้งนี้มีวิธีดำเนินการวิจัย 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ใช้วิธีการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างซึ่งเป็นคำถามการสัมภาษณ์หุ้ดเดียวกันทั้งหมด ซึ่งได้แนวคำถามจากการปรับปรุงแนวทางรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์การจัดการความรู้ของสถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) และการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก มี 8 ขั้นตอน คือ การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ (Knowledge Identification) การแสวงหา/ได้มาซึ่งความรู้ (Knowledge Acquisition) การสร้างความรู้ (Knowledge Creation) การรวบรวมความรู้ (Knowledge Collection) การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement) การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ (Knowledge Utilization) การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Share/Distribution) และขั้นตอนที่ 2 การศึกษาปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมตามแนวทางของ Lofland (1971 :14-15) และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview)

ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้ (Referential Adequacy) เป็นการตรวจสอบกับเทปบันทึกเสียง หรือวีดิทัศน์ หรือภาพถ่าย หรือบทสัมภาษณ์ที่ถอดเทป และตรวจสอบโดยผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย หรือผู้ให้ข้อมูล หรือผู้ถูกสัมภาษณ์ (Member checking) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อค้นหากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คัดเลือกพื้นที่ศึกษาโดยผู้วิจัยเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขอให้คัดเลือกพื้นที่ที่เหมาะสม 2 ชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีผลงานและกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการศึกษา โดยผู้วิจัยคัดเลือกจากชุมชนที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอซ้ำที่สุด 2 อันดับแรก คือ ชุมชนหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ และชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่เฒ่า จังหวัดเชียงใหม่

สรุปผลการวิจัย

ตอนที่ 1 การวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. กระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.1 การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ (Knowledge Identification)

1.1.1 ชุมชนหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ของชุมชนหนองแม่เฒ่า เป็นไปในลักษณะพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ เช่น เกิดจากการพูดคุย เล่าสู่กันฟัง หรือปรับทุกข์ให้กับเพื่อนสมาชิกกลุ่มฟัง เป็นต้น เมื่อสมาชิกกลุ่มได้พูดคุยเล่าสู่กันฟัง หากพบว่ามีเป้าหมายในเรื่องเดียวกัน เมื่อมีการประชุม จึงนำเสนอในที่ประชุม ชุมชนหนองแม่เฒ่าจะมีการกำหนดสิ่งที่ต้องการรู้ต่อเมื่อพบปัญหาจากการขาดสิ่งนั้น กลุ่มชุมชนให้ความสำคัญในการสื่อสารระหว่างกลุ่มชุมชนกับนักท่องเที่ยว โดยต้องการให้ความรู้ที่มีออกมาในรูปแบบสากล ให้มีความเข้าใจตรงกันเป็นการสื่อสารสองทาง สิ่งที่คนในกลุ่มชุมชนต้องการรู้เกิดจากปัญหาที่พบ ซึ่งเกิดจากการพูดคุยของสมาชิกกลุ่ม ที่พบปัญหาเมื่อมีการปฏิบัติงานคุยกัน เล่าให้สมาชิกคนอื่นฟัง สมาชิกกลุ่มจะมีการพูดคุยกันตลอดเวลา ในลักษณะการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ/สภากาแฟ เมื่อสมาชิกกลุ่มๆ ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นตรงกันว่าสมควรที่ต้องเพิ่มเติม/แก้ปัญหาเรื่องนี้ จึงนำเรื่องที่คุยกันเข้าที่ประชุม

1.1.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่เฒ่า จังหวัดเชียงใหม่

การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ของชุมชนชุมชนแม่กำปอง ส่วนใหญ่ความรู้ที่ถูกกำหนดขึ้นมาเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวมาจากวิสัยทัศน์ของผู้นำ โดยตัวผู้นำจะทราบว่าในชุมชนมีความรู้ใดอยู่บ้าง ผู้นำจึงนำเรื่องเข้าที่ประชุมกรรมการหมู่บ้านเพื่อปรึกษา และของงบประมาณสนับสนุนในการจ้างวิทยากร หรือขอความร่วมมือจากหน่วยงานด้านนั้นๆ ให้ผู้ที่มีความรู้หรือความชำนาญมาสอน/อบรม เพื่อเสริมความรู้เดิมที่ตนมีอยู่ให้เป็นความรู้ที่ตรงตามหลักวิชา เป็นการกำหนดความรู้ที่ต้องการอย่างชัดเจนและมีความสอดคล้องกับความรู้เดิมที่ชุมชนมี อิงอาศัยอยู่กับธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพ/กับทรัพยากรที่หมู่บ้านมี เป็นการกำหนดที่ใช้ทุนปัญญาเดิมรองรับการเสริมความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ และนำมาใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ตามทิศทางเดียวกัน เมื่อกำหนดชัดเจนมีการลงมือดำเนินการ โดยทันที ซึ่งต้องผ่านที่ประชุมหมู่บ้าน เพื่อลงมติเห็นชอบของคณะกรรมการและชาวบ้านเพื่ออนุมัติงบประมาณ ทุกข้อกำหนดเกิดจากความเห็นชอบร่วมกัน และมีมติข้อตกลงไปในทิศทางเดียวกัน ชาวบ้านแม่กำปอง และคณะกรรมการหมู่บ้านมีส่วนร่วมกันกำหนดสิ่งที่ต้องการจะรู้ร่วมกัน

1.2 การแสวงหา/ได้มาซึ่งความรู้ (Knowledge Acquisition)

1.2.1 การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งความรู้ภายในชุมชน

(Internal Collection of Knowledge)

1) ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งความรู้ภายในของชุมชนชุมชนหนองแม่นา มีลักษณะเป็นการแสวงหาความรู้จากแหล่งธรรมชาติที่ใช้จัดการท่องเที่ยว และการแสวงหาความรู้จากคนในพื้นที่ที่อาศัยตั้งแต่เริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน การแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ภายในชุมชนชุมชนใช้กระบวนการกลุ่มในการค้นหาความรู้จากแหล่งความรู้ภายในชุมชน/บริเวณใกล้เคียงกับชุมชน เป็นการดึงทักษะความชำนาญของคนในพื้นที่ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ การพูดคุยกันโดยทั่วไปถึงเรื่องต่างๆ ที่แต่ละคนได้พบเจอมา/เล่าเรื่องที่ตนเจอมา (สภากาแฟ) เป็นการเรียนรู้ปัญหาจากประสบการณ์ชีวิตของผู้อื่นที่มาจากหลากหลายที่ และความรู้ในบางเรื่อง เช่น สัตว์ป่า สมุนไพร หรือประวัติศาสตร์ของหมู่บ้าน เป็นต้น สมาชิกของชุมชนยังไม่มีกรดำเนินการสืบค้นกันอย่างจริงจัง ยังอยู่ในลักษณะต่างคนต่างรู้ การแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ภายในชุมชน เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดยังไม่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์เท่าที่ควร ชุมชนแสวงหาความรู้จากการลองผิดลองถูก จากกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึงพิงธรรมชาติ จนเกิดเป็นทักษะเป็นประสบการณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้สิ่งต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิต

2) ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่เอน จังหวัดเชียงใหม่

ส่วนมากความรู้เก่าแก่จะมีอยู่ในผู้ชายเป็นหลักไม่ว่าจะเป็นในกลุ่มหมอเมืองที่มีผู้ชายเกือบทั้งหมด จากการสอบถามชาวบ้านทำให้ทราบว่าเนื่องจากในสมัยก่อน การเรียนหนังสือจะจำกัดเฉพาะในวัด ซึ่งจะเป็นหมู่พระหมู่เณรที่บวช การเรียนการสอนใช้อักษรล้านนาเป็นหลัก ผู้ที่สามารถบวชได้เท่านั้นที่จะได้เรียน เขียนอ่านเป็นอักษรล้านนา ความรู้จึงถูกเก็บเป็นสมบัติส่วนตัวของผู้ที่ได้ศึกษา แต่เดิมเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างรู้ มีการบอกสอนเฉพาะในบ้านของตนเอง ชุมชนจึงได้สืบหาบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญด้านยาสมุนไพร ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งความรู้ที่เป็นบุคคลเข้ามารวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มสมุนไพร เพื่อสืบสานและสอนสั่งสู่คนรุ่นหลัง ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพรให้แก่ผู้ที่สนใจ ชาวบ้านแม่กำปองมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ทำให้แหล่งความรู้ของชุมชนอยู่ที่ธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ป่าไม้ น้ำตก สวนเมี่ยง สวนกาแฟของชาวแม่กำปอง ซึ่งเป็นทักษะในการประกอบอาชีพ ทักษะในการปรับวิถีการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่กำลังเป็นอยู่ ผู้คนในหมู่บ้านแม่กำปองต่างเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากธรรมชาติ จากการลองผิดลองถูก จากกิจกรรมการประกอบอาชีพที่พึงพิงธรรมชาติจนเกิดเป็นทักษะประสบการณ์ที่เกิดจากการเรียนรู้สิ่งต่างๆ จากธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต

1.2.2 การแสวงหาและรวบรวมความรู้จากแหล่งความรู้ภายนอกชุมชน

(External Collection of Knowledge)

1) ชุมชนหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ชุมชนมีที่ปรึกษาด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ให้/นำข่าวสารในการอบรม สัมมนาเพื่อการพัฒนา มาแจ้งแก่กลุ่มชุมชนคนรักป่าฯ การปฏิบัติงานของกลุ่มสมาชิกฯ ที่มีความคล่องแคล่วเกิดจากการที่มีหน่วยงานมาจัดการอบรมให้โดยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและชุมชน การที่ชุมชนเดินทางไปอบรมสัมมนาด้วยความต้องการของตนเอง การรับเอาความรู้จากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวในชุมชน มีที่เลี้ยงมาให้ความรู้/ความช่วยเหลือ และเมื่อพบในสิ่งที่ตนไม่รู้ จึงนำข้อปัญหานั้นไปปรึกษาผู้ที่สามารถค้นหาความรู้ได้ ด้วยการประสานงานของแกนนำกลุ่มสมาชิกฯ ที่ต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตนเองให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น แกนนำจึงทำการนำข้อความต้องการที่เกิดจากการพูดคุยภายในกลุ่มสมาชิกฯ ถึงแนวทางการพัฒนาการทำงานมาปรึกษากับที่ปรึกษาที่รับผิดชอบดูแลชุมชนอยู่ ที่ปรึกษาจึงทำการประสานหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาจัดการอบรมให้ความรู้ โดยความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและชุมชน

2) ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การแสวงหาความรู้จากหน่วยงานภายนอก/การแสวงหาความรู้จากบุคคลภายนอกจะเป็นไปในลักษณะของการขอความร่วมมือในการเดินทางไปศึกษาดูงานจากชุมชนอื่นที่มีการจัดการท่องเที่ยวเหมือนกัน/มีการจัดในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เหมือนกับบ้านแม่กำปอง ส่วนหนึ่งเป็นการเข้าไปศึกษาหาความรู้ที่เป็นประโยชน์ของหน่วยงานภายนอกที่ได้เข้ามาช่วยเหลือบ้านแม่กำปองในการทำโครงการพัฒนาความสามารถของชาวบ้านแม่กำปองเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว และความรู้จากภายนอกสำหรับชาวบ้านแม่กำปองซึ่งมองว่ามีความเป็นหลักมาตรฐานมากกว่าความรู้ของคนในชุมชนเหมือนกัน ซึ่งชาวบ้านแม่กำปองมองว่าชาวบ้านเหมือนกันมีความรู้ในระดับเดียวกัน ความรู้จากบุคคลภายนอกจึงน่าเชื่อถือมากกว่าความรู้ของชาวบ้านด้วยตนเอง

1.3 การสร้างความรู้ (Knowledge Creation)

1.3.1 ชุมชนหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การสร้างความรู้ของชุมชนหนองแม่เฒ่าความรู้ส่วนใหญ่ที่ได้สร้างขึ้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน/การจัดการท่องเที่ยว เป็นการนำเอาความรู้ที่ได้จากการแสวงหาความรู้จากภายใน และการแสวงหาจากความรู้ภายนอก มาประสมประสานกับความรู้/ทักษะที่ได้จากการจัดการท่องเที่ยว แล้วเกิดเป็นชุดความรู้ใหม่ที่จะสามารถนำความรู้ที่สร้างขึ้นมานั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มชุมชนฯ นอกจากนี้การสร้างความรู้ของสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ เป็นการสร้างความรู้ที่เกิดจากการตระหนักถึงความเป็นเอกลักษณ์ของความเป็นชุมชน นำมาผนวกเข้าความ

แนวความคิดของสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ที่มีความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้ตกทอดไปสู่ลูกหลานกลายออกมาเป็นคำขวัญเชิญชวนให้ร่วมกันมีจิตสำนึกในมีความรักความหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และความรู้ที่สร้างจากการระดมความคิด การลงมติตัดสินใจคัดเลือกของกลุ่มชุมชนฯ ที่อยู่ในรูปแบบของกฎระเบียบกติกาที่เป็นข้อปฏิบัติร่วมที่สมาชิกทุกคนต้องเคารพและปฏิบัติตาม การกำหนดกฎระเบียบจะเป็นการเสนอจากสมาชิกกลุ่มฯ เมื่อสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ปฏิบัติงานในหน้าที่ควรมีข้อตกลงร่วมในการปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนด

1.3.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การสร้างความรู้ของชุมชนแม่กำปอง เป็นการสร้างความรู้ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนมีไม่ว่าจะเป็นน้ำ ดิน ไม้ สมุนไพร และเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่นำทรัพยากรที่ชุมชนมีผนวกเข้ากับประสบการณ์ที่ได้รับจากการเห็นจากพื้นที่ภายนอก รวมถึงการสร้างความรู้ที่นำความรู้จากบุคคล/หน่วยงานภายนอกเข้ามาผสมผสานกับความรู้ชุมชน ทรัพยากรประสบการณ์ของคนในชุมชน ด้วยการสร้างความรู้จากทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนมีซึ่งชาวบ้านแม่กำปองมีการเรียนรู้การใช้ทรัพยากรในชุมชนด้วยปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ที่ตั้งของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนพื้นที่เขาสูงแวดล้อมไปด้วยภูเขาสูง นอกจากนี้ชุมชนแม่กำปองมีการสร้างความรู้ที่เป็นกฎระเบียบที่ได้จากการเสนอความคิดเห็น การขอคำปรึกษาจากชาวบ้านทุกคนให้มีส่วนร่วมในการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับในการกำหนดกติกาโดยส่วนรวมจากชุมชน ให้เป็นกฎระเบียบที่ต้องปฏิบัติตามทุกคน ไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชนแม่กำปอง/คนนอกที่เข้ามาในแม่กำปอง

1.4 การรวบรวมความรู้ (Knowledge Collection)

1.4.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การรวบรวมความรู้ของชุมชนหนองแม่นา ความรู้ที่ได้จากการรวบรวมส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่ได้รับจากภายนอกซึ่งได้จากการไปศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ วิธีการรวบรวมใช้การพูดคุย การฟัง แล้วนำสิ่งที่ได้รับมาใช้ปรับปรุงในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน อีกทั้งนำความรู้ของพี่เลี้ยง ความรู้ที่ได้รับจากการพูดคุยกับชุมชนอื่นมาเสริมข้อดีของชุมชนให้เข้ากับการปฏิบัติ และความรู้ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ชุมชนยังไม่ได้ได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ บางครั้งคนรุ่นใหม่อาจมองไม่เห็นความสำคัญในเส้นทางของการได้มาซึ่งพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านที่มีเวลาการตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. 2525 อาจเป็นเพราะคนที่มาอาศัยชุมชนหนองแม่นาขณะนี้ส่วนใหญ่เป็นคนที่ย้ายถิ่นฐานมาจากพื้นที่อื่น ไม่ได้เกิดและโตในหมู่บ้านแห่งนี้ จึงยังมีความผูกพันน้อย เด็กรุ่นใหม่ที่เกิดและโตในหมู่บ้านอาจยังมีอายุไม่มาก คนในชุมชนที่อยู่ในวัยทำงานขณะนี้จึงเป็นผู้ที่ย้ายมาจากพื้นที่อื่น ความผูกพันในการรู้สึกว่าเป็นคนที่มีรากมีฐานมาจากที่แห่งเดียวกันในชุมชนหนองแม่นาจึงต้องเริ่มสร้างจากเด็กรุ่นใหม่ที่เกิดและกำลังเติบโตจากหมู่บ้านจะได้มีผู้ให้ความสำคัญ ทำการสืบค้นถึงที่มา/ประวัติศาสตร์ของพื้นที่หมู่บ้านหนองแม่นา

1.4.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การรวบรวมความรู้ของชุมชนแม่กำปอง เป็นการรวบรวมความรู้เข้ากับการปฏิบัติโดยที่ความรู้เดิมเป็นความรู้พื้นฐานที่มีในชุมชนแล้วให้เข้ากับการจัดการท่องเที่ยวของหมู่บ้านโดยการนำเอาความรู้ภายนอกผสานเข้ากับความรู้ดั้งเดิม การนำกฎระเบียบเข้ามาเป็นเครื่องมือในการรวบรวมความรู้ต่างๆ เพราะจากการออกกฎระเบียบจากการเสนอความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะให้มีการสร้างกฎระเบียบในการป้องกันผู้ที่เสนอการป้องกันสิ่งนั้นย่อมรู้ถึงคุณค่าและประโยชน์ที่สิ่งนั้นมี การรวบรวมความรู้เข้ากับความเชื่อแล้วนำความรู้จากภายนอกเข้ามาผสานเพื่อให้เกิดการใช้ความรู้นั้นให้เป็นประโยชน์ และการรวบรวมความรู้ที่ถือว่าเป็นหลักฐานทางความรู้/การรวบรวมความรู้ดั้งเดิมเข้าสู่ตัวบุคคลให้กลายเป็นผู้เชี่ยวชาญนั้นในชุมชนบ้านแม่กำปองมีจำนวนน้อยที่จะถือได้ว่าเป็นครุวิชาดั้งเดิมวิชาความรู้นั้นอย่างแท้จริง

1.5 การประมวล และกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)

1.5.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ระบบการประมวลและกลั่นกรองความรู้ของชุมชนยังไม่มีการจัดให้เป็นระบบที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน การประมวลและกลั่นกรองความรู้ของชุมชนจึงอยู่ในรูปแบบอย่างไม่เป็นทางการ เป็นไปในวิธีการพูดคุยกันทั้งโดยตรงและทางอ้อมให้มีความหมาย/ความเข้าใจในทิศทางอย่างเดียวกัน

1.5.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การประมวลและกลั่นกรองความรู้ของชุมชนแม่กำปอง ความรู้ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนแม่กำปองยังคงถูกประมวลและกลั่นกรองเฉพาะภายในของบุคคลแต่ละคน ซึ่งกลายเป็นความรู้แฝงที่ยังไม่มีการนำออกมาเผยแพร่อย่างเป็นรูปแบบ จะเป็นการถ่ายทอดเฉพาะเมื่อประสบกับเหตุการณ์ที่มีความคล้ายคลึงกันเท่านั้น

1.6 การจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage)

1.6.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การจัดเก็บความรู้ของชุมชนหนองแม่นา เป็นไปในลักษณะของกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้งไปเป็นความรู้โดยนัยจากความรู้ต่างๆ ที่ชุมชนได้รับทั้งที่เป็นความรู้โดยนัย และความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้งรวมกัน กลับไปเป็นความรู้โดยนัยที่ฝังอยู่ในตัวของสมาชิกกลุ่มชุมชนคนรักป่าตำบลหนองแม่นาอีกครั้ง เป็นการนำความรู้ที่ได้มาปฏิบัติทำให้ความรู้นั้นเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวของบุคคล

1.6.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การจัดเก็บความรู้ของชุมชนแม่กำปอง การจัดเก็บความรู้ไม่ว่าจะเป็นความรู้ดั้งเดิม ความรู้ใหม่ และความรู้ที่ได้จากการนำไปประยุกต์ใช้ ยังไม่มีการนำมาเก็บรวบรวมไว้เป็นรูปธรรม ในลักษณะของหนังสือเผยแพร่/หนังสือเกี่ยวกับชุมชนโดยตรง รวมถึงการรวบรวมความรู้จาก ประชาชนชุมชน หลักฐานที่เคยบันทึกสูญหาย การเรียนภาษาล้านนาเริ่มหายไป การจัดเก็บความรู้ของ ชุมชนแม่กำปองในการเรียนรู้ความรู้จากภายนอกชุมชน เป็นไปในลักษณะการจัดเก็บความรู้เฉพาะ บุคคล โดยบุคคลผู้นั้น ได้ทำการเรียนรู้ข้อมูลความรู้ใหม่แล้วนำมาปฏิบัติซึ่งอาจนำความรู้ที่นำมา ปรับประยุกต์เข้ากับความรู้/ประสบการณ์เดิมที่ตนมีกลายเป็นความรู้ชุดใหม่ของบุคคลผู้นั้นที่ผ่านการ คัดเลือกนำมาใช้ของเจ้าของความรู้แล้วกลายเป็นความรู้แฝง (Tacit Knowledge)

1.7 การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ (Knowledge Utilization)

1.7.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ของชุมชนหนองแม่นาเป็นการใช้ความรู้ที่เป็นทักษะที่เกิด จากการประกอบอาชีพ เป็นทักษะความรู้ที่เกิดจากการใช้ชีวิตซึ่งถือว่าเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นภายใน และการนำความรู้ที่ได้รับจากหน่วยงาน/บุคคลภายนอกมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับการ ดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน โดยสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาให้เป็นข้อความแล้ว ทำการคัดเลือกข้อที่ดีที่สุดนำมาปฏิบัติงาน

1.7.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ของชุมชนแม่กำปอง เป็นการนำความรู้ที่ได้จากหน่วยงาน ภายนอกที่ได้เรียนรู้แล้วนำมาใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านทั้งการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ/การพัฒนา หมู่บ้าน นอกจากนี้ภายในชุมชนแม่กำปองมีการใช้ประโยชน์ของความรู้/ภูมิปัญญาที่มีภายใน ชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อบุคคลในชุมชนแม่กำปองโดยผู้นำชุมชนแม่กำปองใช้ความรู้/ภูมิปัญญา ของชุมชนเป็นเครื่องมือในการชักจูงเยาวชนให้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ กระตุ้นให้เยาวชนมีความ กระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม สร้างจิตสำนึกในการรักษาประเพณี วัฒนธรรมที่ดีของชุมชน ไว้เพื่อเตรียมเยาวชนรุ่นต่อไปในการเป็นผู้สืบทอดงานการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

1.8 การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ (Knowledge Share/Distribution)

1.8.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

การแบ่งปัน/การเผยแพร่ความรู้ของชุมชนหนองแม่นา เป็นการแบ่งปันความรู้ภายในให้กับ คนในกลุ่มสมาชิกชุมชนฯ เป็นการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นใหญ่สู่รุ่นเล็ก ด้วยวิธีการเล่าและการ ปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง การนำความรู้จากภายนอกมาแบ่งปันกันภายในกลุ่ม โดยตัวแทนกลุ่มฯ ที่ ได้ออกไปศึกษาดูงาน/เข้ารับการอบรมจากโครงการที่เป็นเครือข่ายแล้วนำความรู้ที่ได้กลับมา เผยแพร่ต่อให้กับสมาชิกฯ การแบ่งปันความรู้ภายในที่กลุ่มชุมชนฯ มีให้กับบุคคลภายนอกเป็นการ

เผยแพร่ความรู้ให้กับบุคคลภายนอกเมื่อมีผู้มาติดต่อ/ประสานงานเพื่อขอเข้ามาศึกษาดูงานภายในชุมชนที่ขอเข้ารับการศึกษาดูงานที่ชุมชนฯ นอกเหนือจากชุมชน/หน่วยงานที่จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะมีคณะนักเรียน นักศึกษา ที่เดินทางเข้ามาขอรับความรู้ เพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การแบ่งปัน/เผยแพร่ความรู้โดยอาศัยหน่วยงานภายนอก เป็นการร่วมมือระหว่างกันในการเผยแพร่ความรู้ให้กระจายออกไปสู่ภายนอก

1.8.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

การเผยแพร่ความรู้ของชุมชนแม่กำปอง เป็นในลักษณะของความรู้ที่เกี่ยวข้องกับ ทรัพยากรธรรมชาติ การเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่มีระหว่างกัน การเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ชุมชนแม่กำปองมีความอุดมสมบูรณ์ในหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ สหกรณ์ไฟฟ้าบ้านแม่กำปองเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างจากการนำทรัพยากรธรรมชาติมาผนวกเข้ากับเทคโนโลยีแล้วสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนแม่กำปอง โดยเป็นการเผยแพร่ให้กับผู้ที่เดินทางเข้ามาเที่ยวและเข้ามาศึกษาดูงาน

ตอนที่ 2 ลักษณะเฉพาะในกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

2.1.1 การเรียนรู้จากการผลัดเปลี่ยนหน้าที่งาน /การทำงานด้วยความเสมอภาค

การผลัดเปลี่ยนหน้าที่งาน /การทำงานด้วยความเสมอภาคของชุมชนหนองแม่นาซึ่งสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ทุกคนต้องร่วมกันพัฒนาบริเวณที่ใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน และในตารางเวลาการทำงานที่มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทุกคนต้องสามารถทำได้ทุกตำแหน่ง และต้องยอมรับในการคัดเลือกหัวหน้าการจัดคิวที่ได้รับเลือกจากการลงมติในที่ประชุม

2.1.2 การเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ จากคนต่างที่ต่างถิ่น/ต่างคนต่างที่มา

การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากคนต่างที่ต่างถิ่น/ต่างคนต่างที่มาของชุมชนหนองแม่นา เป็นความรู้ที่เกิดจากการกระทำกลายเป็นประสบการณ์ของแต่ละคนที่ได้มุมมองในการมองโลกในแงุ่มุมที่แตกต่างกัน เมื่อต่างคนต่างที่มาย่อมมีประสบการณ์ในการทำงานที่แตกต่างกัน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ประสบการณ์ทั้งหมดต่างคนได้นำมาปรับใช้ในการปฏิบัติงานในกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน และนำประสบการณ์ต่างๆมาเล่าสู่กันฟังในหมู่สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ทั้งที่เป็นทางการ และไม่ใชทางการ อาจเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาทางปฏิบัติ ที่หากพบปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ อาจใช้ประสบการณ์ส่วนตัวของตนเองมาใช้แก้ไขปัญหาในระดับเบื้องต้นก่อนที่จะนำปัญหานั้นเข้าไปปรึกษาในหมู่สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ รวมถึงการเสนอข้อคิดเห็นต่างๆ จากสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ในการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวหากมีการประชุมเพื่อปรึกษาขอความคิดเห็นจากที่ประชุม/การประชุมเพื่อขอมติในเรื่องต่างๆ

2.1.3 การเรียนรู้ผ่านสัมพันธภาพทางอาชีพทหารพราน/ลูกหลานทหาร/ชุมชนทหารพราน

สัมพันธภาพทางอาชีพทหารพราน/ลูกหลานทหาร/ชุมชนทหารพรานของชุมชนหนองแม่นา เป็นความรู้สึกที่มีร่วมกันในเรื่องอย่างเดียวกันในเรื่องการเป็นครอบครัวของทหารพรานที่บิดา มาทำการรบในพื้นที่ตั้งของหมู่บ้านกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ (ผกค.) การมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันมีเป้าหมายที่สืบต่อมาจากรุ่นบุกเบิกทำให้สมาชิกชุมชนส่วนมากไม่ทิ้งชุมชนไปทำงานในพื้นที่อื่น ผู้ที่อยู่ในวัยทำงานจะมีมากในหมู่บ้านจำนวนประชากรในหมู่บ้านผู้อยู่ในวัยแรงงานคิดเป็นร้อยละ 50 วัยเด็กคิดเป็นร้อยละ 30 และวัยสูงอายุคิดเป็นร้อยละ 20 นอกจากนี้จะไม่ทิ้งชุมชนไปทำงานที่อื่นกลับพบว่า มีผู้ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนเพิ่มขึ้นเนื่องจากการมีถิ่นฐานที่มั่นคงและมีอาชีพเสริมจากการท่องเที่ยวเสริมจากการทำการเกษตรโดยปกติ

2.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่

2.2.1 การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความรู้เพื่อเพิ่มมูลค่าทรัพยากรชุมชน

การเชื่อมโยงความรู้ภายนอกเพื่อเพิ่มมูลค่าทรัพยากรชุมชนไม่ว่าจะเป็นการผสมผสานความรู้ภายนอกเข้ากับทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน/การผสมผสานความรู้ภายนอกเข้ากับทรัพยากรบุคคลภายในชุมชน ซึ่งถือเป็นการนำความรู้มาพัฒนาจุดแข็งซึ่งเป็นสิ่งที่มีแต่เดิมให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้นถูกต้องตามหลักมาตรฐานและสามารถนำผลลัพธ์ที่ได้จากการผสมผสานนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวภายในชุมชน

2.2.2 การเรียนรู้เพื่อการสะสมทุน/งบประมาณของชุมชนจากสหกรณ์ไฟฟ้าหมู่บ้าน

การมีงบประมาณสนับสนุนโดยตรงจากสหกรณ์ไฟฟ้าของหมู่บ้าน ทำให้การพัฒนาในด้านต่างๆ ที่ริเริ่มโครงการจากภายในเองเป็นไปด้วยความราบรื่น โดยงบประมาณที่ได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ งบประมาณที่ได้จากการขายพลังงานไฟฟ้าให้กับการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และงบประมาณที่ได้จากการจัดสรรของภาครัฐจากการที่ชุมชนนำหมู่บ้านที่จัดการท่องเที่ยวเข้าประกวด และในการร่วมพัฒนาหมู่บ้านชาวบ้านแม่กำปองจะเข้าร่วมโดยสมัครใจไม่มีค่าแรงให้ เพราะทุกคนถือว่าสิ่งที่ร่วมกันพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งในการทำให้หมู่บ้านมีสิ่งที่เป็นอยู่ให้มีต่อไปเรื่อยๆ คือ การมีต้นไม้ ที่ให้ต้นน้ำ แล้วเป็นให้พลังงานไฟฟ้า เปลี่ยนเป็นเงินทุนในการพัฒนา

2.2.3 การเรียนรู้โดยมีกลวิธีการสื่อสาร

กลวิธีการสื่อสารของผู้นำชุมชนเป็นการชี้ให้เห็นความสำคัญที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ที่ให้ต้นน้ำ ให้ชีวิต ให้พลังงานไฟฟ้า ที่ได้งบประมาณส่วนหนึ่งมาพัฒนาหมู่บ้านเป็นเพราะประโยชน์ที่ชาวบ้านร่วมกันรักษา รวมถึงการให้ความสำคัญกับคนโดยเป็นการพูดโน้มน้าวใจให้ชาวบ้านเห็นว่า ทุกคนมีความสำคัญเป็นหนึ่งซึ่งกันและกันทุกสิ่งในหมู่บ้านพัฒนาไปสู่ทิศทางที่ดีขึ้นหากทุกคนร่วมมือกัน บ้านแม่กำปองมีการสื่อสารถึงบุคคลภายนอก/หน่วยงานภายนอกโดยการใช้อินเทอร์เน็ตในการเผยแพร่ข่าวสารออกไปสู่ภายนอก

ตอนที่ 3 ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3.1 ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

3.1.1 วัฒนธรรมการเรียนรู้

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นา เป็นการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่มีในขณะที่มีการประชุมอย่างเป็นทางการ การสื่อสารกันทำความเข้าใจกันตลอดเวลาด้วยวิธีการพูดคุยกันทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การเรียนรู้ด้วยตนเองซึ่งเป็นผลมาจากการขาดงบประมาณในการเดินทางไปศึกษาดูงาน การเรียนรู้ในเรื่องข้อมูลความรู้จึงเป็นไปในลักษณะการเรียนรู้ด้วยตัวเองด้วยการลองผิดลองถูก และความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภายนอกชุมชนในการสร้างความรู้ใหม่ทั้งที่เป็นหน่วยงานของภาครัฐ/ภาคเอกชน

3.1.2 คน/บุคลากรในการจัดการความรู้

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ด้านคน/บุคลากรในการจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นา มีในลักษณะของการปฏิบัติงานที่มีความสัมพันธ์เป็นแนวราบ ทุกคนทำงานที่มีความเท่าเทียมกันหมด คนในกลุ่มสมาชิกชุมชนฯ มีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาผู้รู้มาช่วยกระตุ้นในสิ่งที่ไม่เคยรู้มาก่อน ความร่วมมือจากคนในชุมชนหนองแม่นาในการร่วมมือกันรักษาภูเขาระเบียงที่มีในชุมชน และความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ ในการเข้าประชุม และคนส่วนใหญ่ในชุมชนหนองแม่นามาจากหลากหลายพื้นที่ หลากหลายความรู้ หลากหลายประสบการณ์ แล้วจึงนำความหลากหลายเหล่านั้นมารวมพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน แล้วคัดเลือกข้อมูลความรู้ที่เหมาะสมนำมาผสานกับความรู้ที่มีในชุมชนสร้างเป็นข้อความรู้ใหม่แล้วนำไปปฏิบัติ ทำการคัดเลือกความรู้ที่ได้ผลดีจากการปฏิบัตินั้นไว้บอกต่อ/ใช้ในการปฏิบัติงานในครั้งต่อไป

3.1.3 เนื้อหาความรู้ (Content)

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ด้านเนื้อหาความรู้ที่นำมาจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นา ชุมชนหนองแม่นามีเนื้อหาความรู้ที่นำมาจัดการใช้ให้เกิดประโยชน์ซึ่งเป็นการนำเนื้อหาความรู้จากการประกอบอาชีพมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยว ทักษะที่ติดตัว เนื้อหาความรู้จากบุคคลหลากหลายพื้นที่ที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนหนองแม่นา เป็นเนื้อหาความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การใช้ชีวิต การทำงานในพื้นที่อื่นก่อนที่จะย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชน เนื้อหาความรู้ที่ได้จากบุคคลภายนอกทั้งที่เป็นนักท่องเที่ยว พี่เลี้ยง หน่วยงานภายนอกอื่นๆ เนื้อหาความรู้ในส่วนของนักท่องเที่ยวจะเป็นลักษณะเนื้อหาความรู้ที่นักท่องเที่ยวนำมาเล่า/นำมาแลกเปลี่ยนความรู้กับสมาชิกกลุ่มชุมชนฯ เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน และเนื้อหาความรู้จากธรรมชาติ

3.1.4 เครื่องมือ/เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้

เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นา มีในลักษณะของการพูดคุยกันมากที่สุด ซึ่งจะมีการพูดคุยกันตลอดเวลาในพื้นที่ ซึ่งส่วนมากเป็นการพูดคุยในลักษณะไม่เป็นทางการ และการใช้ประเพณีในการรวมคนให้เป็นหนึ่งเดียว ให้ทุกคนมีความรู้สึกอย่างเดียวกัน อีกทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างความรู้สึกของการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหนองแม่นา และมีเทคโนโลยีการใช้เครื่องกระจายเสียงเป็นการบอกข่าวผ่านเสียงตามสายถึงชาวบ้านทุกคน

3.2 ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

3.2.1 วัฒนธรรมการเรียนรู้

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ชุมชนแม่กำปอง เป็นไปในลักษณะของการมีส่วนร่วม และการให้ความร่วมมือจากชาวบ้านแม่กำปอง ความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอกที่มีระหว่างกันกับชุมชนหนองแม่นาในการร่วมมือกันในแต่ละครั้งอาจเป็นความร่วมมือในการให้งบประมาณสนับสนุน/การพัฒนา/การป้องกัน/การให้ความรู้ และความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการสื่อสารซึ่งเป็นกระบวนการของการสร้างความเข้าใจกับชาวบ้านแม่กำปองให้เห็นความสำคัญของความสัมพันธ์เชื่อมโยง เมื่อทุกคนเห็นความสำคัญต่อทุกสิ่งที่เป็นประโยชน์ของชุมชน ย่อมได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากชาวบ้าน นอกจากนี้ในส่วนของกรรมการหมู่บ้านที่เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารดูแลหมู่บ้านที่จะเป็นผู้นำในกระบวนการทำงานในทุกด้านของชุมชนแม่กำปอง มีการแบ่งหน้าที่การทำงานอย่างชัดเจนไม่ทำงานซ้ำซ้อนเพื่อเป็นการลดเวลาที่จะสูญเสียไปโดยการพูดคุยกันให้บ่อยขึ้น ประชุมกันมากขึ้น นำสิ่งที่ตนได้เรียนรู้จากภายนอกมาเล่าสู่กันฟัง เป็นการระดมความคิดกันในการนำความรู้ของแต่ละคนที่ได้รับมาจากต่างหน่วยงานมาผสมผสานแล้วนำมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของชุมชน

3.2.2 คน/บุคลากรในการจัดการความรู้

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ด้านคน/บุคลากรในชุมชนแม่กำปอง มีลักษณะของคนบ้านแม่กำปองที่มีความรับผิดชอบร่วมกันในลักษณะของการรับผิดชอบต่อส่วนร่วม มีลักษณะของการพึ่งพากันด้วยความรู้สึกว่าเป็นคนหมู่บ้านเดียวกันต้องช่วยกัน และการมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เสียสละ มีความสามารถในการประสานงานกับชาวบ้านภายในหมู่บ้านแม่กำปอง และมีความสามารถในการประสานงานกับบุคคล/หน่วยงานภายนอก ซึ่งได้รับความไว้วางใจจากการคัดเลือกจากที่ประชุม โดยการลงมติของชาวบ้าน

3.2.3 เนื้อหาความรู้ (Content)

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้ด้านเนื้อหาความรู้ของชุมชนบ้านแม่กำปอง มีเนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ/ทรัพยากรได้จากทรัพยากรธรรมชาติ เนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวเนื่องกับการประกอบอาชีพอย่างการเก็บใบเมี่ยง เนื้อหาความรู้จากบุคคล/หน่วยงานภายนอกที่ชุมชนแม่กำปองรับเข้ามาผสมผสานกับความรู้ชุมชนด้วยการส่งตัวแทนออกไปรับความรู้แล้วตัวแทนผู้นั้นนำความรู้กลับมาถ่ายทอดให้กับชาวบ้านแม่กำปอง เนื้อหาความรู้ที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อความศรัทธาที่กลายเป็นชุดความรู้ที่เกี่ยวเนื่องกับข้อควรปฏิบัติ และไม่ควรปฏิบัติ รวมถึงเนื้อหาความรู้ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างธรรมชาติ เทคโนโลยี และประสบการณ์เข้าด้วยกันจนทำให้เกิดความรู้ชุดใหม่

3.2.4 เครื่องมือ/เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้

ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้านเครื่องมือ/เทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้ของชุมชนบ้านแม่กำปอง เป็นในลักษณะของกฎระเบียบที่ร่วมกันกำหนดจากที่ประชุมซึ่งที่มาของกฎระเบียบที่ชาวบ้านแม่กำปองและทุกคนที่เข้ามาอยู่ที่บ้านแม่กำปองต้องร่วมกันปฏิบัติ ได้มาจากการเสนอในที่ประชุมใหญ่หมู่บ้าน ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนแม่กำปองเป็นเครื่องมือในการรวมคนเข้าเป็นหนึ่งเดียวกันเป็นการสร้างแนวคิดในทิศทางอย่างเดียวกัน อีกทั้งเป็นเครื่องมือในการรวมคนเข้ามาทำกิจกรรมอย่างเดียวกันให้มีการพบกัน พูดคุยกัน และมีเครื่องกระจายเสียงของหมู่บ้านที่เป็นกระบอกเสียงในการประกาศข่าวสารความรู้ และเรียกชาวบ้านเพื่อเข้าประชุมผ่านไปยังเสียงตามสาย

นอกจากนี้ประเพณียังถือเป็นเครื่องมือในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ที่ถือว่าเป็นกลยุทธ์ในการดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรที่มีคุณค่าที่เกี่ยวเนื่องกับทุกสิ่ง ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ความรู้ชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งในลักษณะของการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยฝากตัวเป็นศิษย์ ซึ่งต้องมีการค้นหาผู้ที่มีความรู้ในเรื่องเฉพาะนั้น ศรัทธาความเชื่อเป็นเครื่องมือในการควบคุมคนเป็นตัวกำหนดสิ่งที่จะต้องรู้เพื่อการค้นหาความรู้ในการปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามครรลองวัฒนธรรมประเพณีที่ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนแล้วนำมาปฏิบัติซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการค้นหาความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และคนกับธรรมชาติ ที่มีความเกี่ยวข้องกันเป็นการสร้างเนื้อหาความรู้ระหว่างกันและกัน เป็นการกำหนดสิ่งเหนือธรรมชาติให้เป็นสัญลักษณ์ในการเป็นผู้ควบคุมความประพฤติของคนในชุมชน และประชุมเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้เพื่อการแจ้งความต้องการในเรื่องที่อยากจะเรียนรู้ในช่องทางที่เป็นทางการ

อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อค้นพบที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล นำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษามีระยะเวลาในการก่อตั้งไม่เท่ากัน ระยะเวลาของการก่อตั้งมีผลต่อการสั่งสมประสบการณ์ความรู้ ซึ่งมีผลต่อกระบวนการจัดการความรู้ ชุมชนแม่กำปองเป็นชุมชนเก่าแก่ ด้วยระยะเวลานับร้อยปีนี้ชุมชนได้ผ่านกระบวนการจัดการความรู้ด้วยตนเองจากสภาพพื้นที่ตั้งของชุมชนที่ตั้งอยู่อย่างโดดเดี่ยวบนภูเขาสูง มีอาชีพผูกพันอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ การกำหนดสิ่งที่ต้องรู้เพื่อการสร้างความรู้ขึ้นใช้เองภายในชุมชนเป็นไปเพื่อการดำรงชีวิตให้อยู่รอดและปลอดภัยท่ามกลางป่าไม้ที่มีความหนาแน่น และอันตรายจากสัตว์ป่า เกิดเป็นความรู้ที่ผ่านการประมวลและกลั่นกรองความรู้ที่จะนำมาใช้และคัดเลือกไว้ใช้ โดยชุมชนแม่กำปองมีความรู้อยู่ในประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ นอกจากนี้ชาวบ้านแม่กำปองมีการจัดเก็บความรู้อยู่ในวิถีการดำรงชีวิต ศาสนา และจัดเก็บความรู้ที่ผ่านกระบวนการที่ได้สั่งสมมาในตัวบุคคล โดยที่ความรู้ชุมชนแม่กำปองได้ถูกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนในการดำรงชีวิต ซึ่งมีความแตกต่างกับชุมชนหนองแม่นา ซึ่งชุมชนมีระยะเวลาการก่อตั้งมีระยะเวลาเพียง 26 ปี โดยเกิดจากการรวมตัวกันของคนจากหลากหลายพื้นที่และหลากหลายทางความคิด การรู้จักมักคุ้นความรู้สึกว่าเป็นคนดั้งเดิมในชุมชนยังไม่มีเพราะคนในชุมชนหนองแม่นาส่วนใหญ่เป็นทหารพราน ลูกหลานญาติพี่น้องทหารพราน และราษฎรอาสา ที่เข้ามาร่วมพัฒนาหมู่บ้านด้วยการเข้าไปอยู่เป็นประชากร ความรู้ดั้งเดิมของชุมชนหนองแม่นาจึงอาจไม่เข้มข้นเพราะด้วยระยะเวลาที่ต้องมีการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ให้เป็นไปตามระยะเวลาจนถึงกระบวนการตกผลึกทางความรู้ ดังนั้น กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นการกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ เช่น การกำหนด/ระบุสิ่งที่ต้องรู้ในทรัพยากรธรรมชาติที่ชุมชนมี อย่างแมงกะพรุนน้ำจืดที่ชุมชนพบมานานแล้ว แต่ไม่ทราบว่าเป็นอะไร เป็นต้น ซึ่งกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนหนองแม่นาจะต้องเป็นเริ่มต้นตั้งแต่ขั้นตอนแรกเพื่อการพัฒนาความรู้ชุมชนให้มีความเข้มข้นขึ้น

2. การนำความรู้ของชุมชนออกมาเผยแพร่/แบ่งปันของทั้ง 2 ชุมชนยังมีความสามารถด้านนี้น้อย เป็นเพราะว่า ชุมชนทั้งสองไม่ทราบวิธีที่จะทำความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวเองให้ออกมาอยู่ในรูปของความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้งให้ถ่ายทอดการนำไปเรียนรู้ของชุมชนอื่น ดังนั้น จึงควรมีหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือในการส่งเสริมให้ชุมชนสามารถนำความรู้ที่แฝงอยู่ในชุมชนออกมาเป็นความรู้ที่ปรากฏชัดแจ้งเพื่อการเผยแพร่ความรู้ของชุมชนนั้นไปสู่ชุมชนอื่น และหน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือควรเป็นหน่วยงานที่มีที่ตั้งอยู่ใกล้กับชุมชน ซึ่งจะสามารถเข้ามาติดต่อประสานงานกันอย่างสะดวกและเข้าใจบริบทของชุมชนได้ดี เช่น ชุมชนแม่กำปอง อาจเป็น สกว.ภาค และชุมชนหนองแม่นา อาจเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม เป็นต้น ดังนั้น ททท. ควรให้ความสำคัญในการส่งเสริมให้หน่วยงานเหล่านี้มาร่วมในการพัฒนาระบบสารสนเทศด้านความรู้ของชุมชน

ตามยุทธศาสตร์ที่ 1 การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว ตามยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของ ททท.

3. คนในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการจัดการความรู้ ผู้นำชุมชนควรเห็นคุณค่าและดำเนินการผลักดันให้เกิดการจัดการความรู้ ผู้นำชุมชนควรเป็นผู้ริเริ่มกิจกรรมจัดการความรู้ โดยกำหนดตัวบุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นทีมงานให้เกิดการจัดการความรู้ และต้องหาทีมงานที่สามารถเชื่อมโยงวัตถุประสงค์การจัดการความรู้เข้ากับเป้าหมายของชุมชน จัดบรรยากาศแนวราบและการบริหารงานแบบเอื้ออำนาจ ร่วมแบ่งปันทักษะในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อประโยชน์ในการจัดการความรู้โดยตรง และต้องหาทีมงานที่มีความสามารถประสานงาน ดังที่ ประเวศ วะสี (2548:31) กล่าวไว้ว่า การจัดการความรู้ (Knowledge Management) ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนทั้งหมดที่ร่วมในกระบวนการก่อให้เกิดปัญญาร่วม (Collective wisdom) ทำให้แก้ปัญหาคือพัฒนาในเรื่องยาก การจัดการความรู้ส่งผลให้เกิดโครงสร้างใหม่แบบเครือข่ายและส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้บุคคลหรือบุคคลภายในองค์กรเดียวกัน หรือข้ามองค์กรเข้ามาเชื่อมโยงกัน โดยความสมัครใจไม่ใช่โดยการบังคับ เชื่อมโยงด้วยการเรียนรู้ และทำกิจกรรมร่วมกันเกิดเป็นเครือข่ายทั้งภายในองค์กรและข้ามองค์กร การจัดการความรู้เป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนโครงสร้างความสัมพันธ์ จากโครงสร้างแนวตั้ง และโครงสร้างปัจเจกชนนิยมสุดโต่งแบบตัวใครตัวมัน ไปเป็นโครงสร้างแบบเครือข่าย

4. ผู้นำชุมชนที่จะทำให้เกิด/ส่งเสริมให้เกิดการจัดการความรู้ ต้องเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับ มีบารมี ปฏิบัติดี มีความสามารถ คิดถึงส่วนรวมอย่างแท้จริง สามารถนำพาชุมชนให้ประสบผลสำเร็จและสร้างความเข้มแข็ง ซึ่งทั้ง 2 ชุมชน พบผู้นำทั้งที่เป็นทางการ และผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ พบว่า ชุมชนมีผู้นำทางความคิด เป็นผู้นำที่ช่วยสร้างความคิดให้กับสมาชิก เน้นให้สมาชิกรู้จักตนเอง รู้จักปัญหา รู้จักแบ่งปัน จนสามารถทำให้พึ่งตนเอง นำไปสู่กิจกรรมการจัดการหรือพัฒนา ผู้นำทางความคิดต้องวิเคราะห์ชุมชน หรือสมาชิกในเบื้องต้นก่อนว่าชุมชนหรือสมาชิกเป็นอย่างไร แล้วจึงชี้แนะทางความคิดให้ชุมชนหรือสมาชิก เกิดความคิดในการจัดการ มีการเลือกวิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้เศรษฐกิจเพื่อการพัฒนาพึ่งตนเอง โดยการรวมกลุ่มและขอความร่วมมือผู้นำทางด้านอาชีพ ด้านการปฏิบัติ เป็นผู้นำที่มีกระบวนการทำงานกับชาวบ้าน คือ มีความสัมพันธ์กับชุมชน จัดประชุม อบรม ศึกษาดูงาน วิเคราะห์ชุมชน จัดอันดับปัญหา เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้นำด้านการพูด สามารถพูดและกระตุ้นให้ชุมชนเกิดแนวคิดและมีการปฏิบัติ โดยผู้นำอาจหยิบยกสิ่งที่ตัวเองได้ปฏิบัติ หรือมีการพูดอธิบายให้เข้าใจง่าย ต่อชุมชนเพื่อจะทราบและเห็นแนวทางการจัดการงานชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้นำที่สามารถประยุกต์งานราชการกับเป้าหมายเพื่อชาวบ้านได้ โดยเสนอแผนงานและกิจกรรมเข้าสู่หน่วยงานราชการได้ สามารถติดต่อประสานงาน ขอข้อมูลความ

ร่วมมือ และความช่วยเหลือจากราชการได้ ผู้นำทางการประสานทรัพยากรภายในและภายนอกชุมชน โดยมากจะสามารถระดมทุนทั้งในชุมชนและภายนอกเพื่อนำมาจัดกิจกรรมงานของชุมชนได้

ดังนั้น การที่จะส่งเสริมให้คนในชุมชนเป็นผู้นำ ต้องเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เข้าร่วมเป็นกระบวนการกลุ่ม (Group Process) การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Active Learning) การเรียนรู้ปัญหาจากชีวิตจริง (Problem Oriented) การเรียนรู้และทำงานร่วมกันในลักษณะที่เป็นเครือข่าย เท่าเทียมกัน ต่างเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ที่สร้างจิตสำนึกทางอุดมการณ์ สำนักแห่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ พลังของกลุ่มและพลังของชุมชน การเรียนรู้แบบองค์รวมเชื่อมโยงสัมพันธ์ การเรียนรู้ที่ประสานงานระหว่างการเรียนรู้เชิงประจักษ์ร่วมกับทฤษฎี การเรียนรู้โดยตรงจากการเห็นของจริงหรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยตรง ผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้ ใช้กระบวนการกลุ่มที่เน้นความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เน้นกระบวนการ/สถานการณ์มากกว่าเนื้อหา ควรเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีความเป็นกันเอง จัดวางความสัมพันธ์ที่เสมอภาค เป็นความรู้หรือชุดประสบการณ์ของชุมชน เช่น ความรู้ทางเทคนิค ค่านิยม ศิลธรรม จริยธรรม เป็นต้น เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และนำไปก่อประโยชน์จริง เรียนรู้จากวิถีชีวิตตามธรรมชาติของตนเอง หัวใจการเรียนรู้อยู่ที่การปฏิบัติเป็นการเรียนรู้บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมชุมชน เป็นการเรียนรู้ที่ให้คนและชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีเป้าหมายที่ชัดเจนในการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน เป็นการเรียนรู้โดยกระบวนการกลุ่ม มีความเป็นประชาธิปไตยและความเสมอภาคในการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน มีอิสระในการเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ครอบงำเป็นการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการปฏิบัติจริงของผู้เรียนบรรยากาศในการเรียนรู้ เป็นธรรมชาติของชุมชนเป็นการเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวอย่างเชื่อมโยงมีลักษณะการเรียนรู้แบบแนวราบ ทุกคนเท่าเทียม

5. หน่วยงานที่จะเข้ามาสนับสนุนกระบวนการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนต้องตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน วัฒนธรรมชุมชน หน่วยงานต้องไม่คิดถึงเฉพาะการท่องเที่ยวอย่างเดียวเท่านั้น หน่วยงานต้องส่งเสริมให้คนในชุมชนเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการแสวงหาความรู้จากภายนอกและส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความสามารถในการนำความรู้ที่มีภายในตัวของบุคคลผู้นั้นออกมาเผยแพร่/ถ่ายทอดแบ่งปันให้กับคนในชุมชนอื่นได้เรียนรู้และสามารถนำความรู้นั้นไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเองและชุมชนของตน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการศึกษาปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ระดับนโยบาย ควรดำเนินการ ดังนี้

1.1 ควรมีนโยบายด้านการส่งเสริมการจัดการความรู้ในรูปแบบเครือข่ายการจัดการความรู้ระหว่างชุมชนที่มีการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อขยายความรู้/ถ่ายทอดความรู้ที่มีให้แก่กัน และกัน และส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้เรื่องการจัดการความรู้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปสู่ความเข้าใจของประชาชนในการให้การสนับสนุนการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.2 สนับสนุนให้ผู้มีประสบการณ์ด้านการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้มีโอกาสในการถ่ายทอดความรู้ด้านการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของตนสู่การศึกษาในระบบ และสนับสนุนให้มีการประมวลความรู้ออกมาเป็นสื่ออย่างชัดเจน

1.3 สนับสนุนให้มีการกระจายความรู้เรื่องการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อสร้างองค์ความรู้แก่ชุมชนที่มีแนวคิดและมีทรัพยากรเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้มีความสามารถในการแข่งขันอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน

2. ระดับองค์กรสนับสนุน ได้แก่ องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน และองค์กรวิชาการ

2.1 องค์กรภาครัฐ ได้แก่ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ควรมีบทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนด้านวิชาการ/เทคโนโลยี/งบประมาณ/บุคลากรที่ให้การอบรมให้กับชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และองค์กรภาครัฐด้านการศึกษา ได้แก่ การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) โรงเรียนประจำท้องถิ่น ส่งเสริมการเรียนรู้/จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.2 องค์กรภาคเอกชน ได้แก่ สมาคมผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว ควรทำหน้าที่ช่วยเหลือและร่วมดำเนินการพัฒนาการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไปพร้อมกับชุมชนในลักษณะของการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน สนับสนุนให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ยั่งยืน

2.3 องค์กรวิชาการ ได้แก่ สกว.ภาค มหาวิทยาลัย การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) โรงเรียน ควรมีหน้าที่ในการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนร่วมกับชุมชน

3. ระดับชุมชน ควรดำเนินการ ดังนี้

3.1 ส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในด้านการพัฒนาบุคลากรในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

3.2 ส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อสนับสนุนการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจากผู้ที่มีความรู้ในด้านต่างๆให้กับคนในชุมชน และประสานกันเป็นเครือข่ายการจัดการความรู้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับหน่วยงาน/ชุมชนภายนอก

3.3 สนับสนุนให้เกิดการเก็บรวบรวมข้อมูลความรู้ที่เกิดจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่อง และรวบรวมความรู้ชุมชน เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าวออกสู่องค์กร/เครือข่ายที่อยู่ภายนอกชุมชน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนิษฐา อุ่ยถาวรและคนอื่นๆ. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
บริเวณอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง (สาขาหนองแม่นา) จังหวัดเพชรบูรณ์.

กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2546.

การท่องเที่ยวและกีฬา, กระทรวง. ข้อมูลพื้นฐานองค์กร. [Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.mots.go.th/tourism/index.php> [2007, October 03]

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรอบนโยบายของคณะกรรมการ ททท. พ.ศ. 2550-2554 [Online].

แหล่งที่มา: <http://www.tat.or.th/aboutdet.asp?id=3> [2007, September 18]

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ข้อมูลพื้นฐานองค์กร. [Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.tat.or.th/> [2007, October 02]

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร:
2545.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.

วันที่ 1-9 ม.ค. 2545 ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ กรุงเทพมหานคร: 2545.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. เอกสารประกอบการวางแผน เล่มที่ 2 สรุปนโยบายการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศ. กรุงเทพมหานคร: 2540.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. เอกสารแนะนำ แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ.

กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ป.

กิ่งแก้ว บัวเพชร. การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน: กรณีศึกษา
ชุมชนศิรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

กรชวัล น้ำใจดี. การสื่อสารในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบางน้ำผึ้ง อำเภอ
พระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิเทศศาสตร์พัฒนาการ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

กานต์สุดา มามะศิริรานนท์. การนำเสนอระบบการจัดการความรู้สำหรับองค์กรภาคเอกชน.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาโสตทัศนศึกษา คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

กองทุนสนับสนุนการวิจัย, สำนักงาน. ข้อมูลพื้นฐานองค์กร. [Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.trf.or.th/default.asp> [2007, October 03]

กิติพัฒน์ นนทปัทมะกุล. การวิจัยเชิงคุณภาพในสวัสดิการสังคม: แนวคิดและวิธีวิจัย.

พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.

กิริติ ยศยิ่งยง. การจัดการความรู้ในองค์กรและกรณีศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:

มิสเตอร์ ก้อปปี (ประเทศไทย), 2550.

ขนิษฐา แจ่มใจ. ชุมชนเข้มแข็ง กรณีศึกษา ชุมชนบางปลาเกศ อำเภอองครักษ์ จังหวัด

นครนายก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ฉบับที่ 8 [Online].

แหล่งที่มา: <http://www.nesdb.go.th/?tabid=139>[2007, October 09]

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ฉบับที่ 9 [Online].

แหล่งที่มา: <http://www.nesdb.go.th/?tabid=139>[2007, October 09]

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

แห่งชาติ ฉบับที่ 10 [Online].

แหล่งที่มา: <http://www.nesdb.go.th/?tabid=139>[2007, October 09]

จิรัชมา วิเชียรปัญญา. การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมสำหรับการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาเทคโนโลยีและการสื่อสาร คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

เชษฐ เศษฐสันติคุณ. การจัดการความรู้: ของแท้หรือแฟชั่น, นครปฐม: เครือข่ายวิจัยบูรณาการ

ลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง คณะสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2547.

ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย, 2546.

ซัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ. การจัดการความรู้ในองค์กรธุรกิจ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร:

เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2548.

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. ชุมชนศึกษา : การศึกษาชุมชนในยุคหลังสมัยใหม่ (Post modernism)

สงขลา: การผลิตเอกสารและตำรา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2544.

ดรุณี ไร่เปี่ยม. แนวทางการจัดการความรู้ของสำนักงานรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

- ดรชณี เอมพันธุ์. เอกสารการสอนชุดวิชาการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว หน่วยที่ 9-15. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, 2545.
- ทวีป แก้วคง. ความเป็นไปได้ในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองในอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. องค์การแห่งความรู้: จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รัตนไตร, 2549.
- นิทัศน์ วิเทศ. การจัดการความรู้ เทคนิคในการแปรความรู้สู่ความได้เปรียบในการแข่งขัน. กรุงเทพมหานคร: เออาร์ บีซีเนส เพรส, 2542.
- นิพนธ์ เทียนนิหาร และนิธิ เอียวศรีวงศ์ และไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม. ความรู้ท้องถิ่น การจัดการความรู้สู่การจัดการทางสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2547.
- นิรันดร์ บุญเนตร. ศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.
- นิตา ชูโต. การวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: พรินโพร, 2548.
- นันทนุช สังกวาลย์. กระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : กรณีศึกษา หมู่บ้านท่องเที่ยวบ้านทรงไทยปลายโพงพาง จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- น้ำทิพย์ วิภาวิน. การจัดการความรู้กับคลังความรู้. กรุงเทพมหานคร: เอสอาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์, 2547.
- บดินทร์ วิจารณ์. การจัดการความรู้ สู่ปัญญาปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2547.
- บุญดี บุญญากิจ และคนอื่นๆ. การจัดการความรู้ จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: จีรวัดน์ เอ็กซ์เพรส, 2549.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. มาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกันเถิด. จุลสารการท่องเที่ยว ฉบับที่ 18 เล่มที่ 1 ม.ค.-มี.ค.. กรุงเทพมหานคร: 2542.
- บุญส่ง หาญพานิช. การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

- ปาริชาติ วลัยเสถียร. **กระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ของชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2549.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ. **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.
- ประพนธ์ ผาสุกยึด. **การจัดการความรู้ฉบับขับเคลื่อน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ไชยใหม่, 2549.
- ประเวศ วะสี. **การจัดการความรู้: กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์สู่ศักยภาพ เสรีภาพ และความสุข**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, 2548.
- ประเวศ วะสี. **ประชาตำบล: ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง ศิลธรรมและสุขภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2541.
- พจนา สวนศรี. **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ. กรุงเทพมหานคร: 2546.
- พรธิดา วิเชียรปัญญา. **การจัดการความรู้: พื้นฐานและการประยุกต์ใช้**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ท, 2547.
- พรมมินทร์ พวงมาลา และคนอื่นๆ. **โครงการวิจัยรูปแบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน บ้านแม่กำปอง หมู่ที่ 3 ตำบลห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2547.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร(อบอุ่น). **นวัตกรรมการเรียนรู้:คน ชุมชน และการพัฒนา**. โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. กรุงเทพมหานคร: 2548.
- พิณพร ศิริสุขไปบูลย์. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ในการจัดการความรู้ตาม Balanced Scorecard:กรณีศึกษา การรับรู้ของบุคลากรในกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. **ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิด เทคนิค และกระบวนการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- เพ็ญศิริ จิระเดชากุล. **ทางสายกลางสู่ความเข้มแข็งของชุมชน**. รายงานการสัมมนาองค์ความรู้เรื่องความเข้มแข็งของชุมชน วันที่ 30 มีนาคม 2542 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร: 2542.

พรพิมล ธรรมชาภิรมย์โชค. การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้สำหรับหน่วยงานภาครัฐ.

วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

พัฒนาการท่องเที่ยว, สำนักงาน. ข้อมูลพื้นฐานองค์กร. [Online]. แหล่งที่มา:

<http://www.tourism.go.th/main.php> [2007, October 03]

ภราดร จินดาวงศ์. การจัดการความรู้. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ซีดับบลิวซี พรินติ้ง, 2549.

ภิมุข สิมะโรจน์. การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษา : เขตบางพลัด
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

มาลี จุฑา. การประยุกต์จิตวิทยาเพื่อการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด
ทิพย์วิสุทธิ์, 2544.

ราชบัณฑิตยสถาน. ศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
พระบรมมหาราชวัง, 2549.

วจิรา เดชารัตน์. กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน: กรณีศึกษาดำบลคอกทราย อำเภอค่าย
บางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

วิกิต ประกายหาญ. ชุมชนเข้มแข็ง เปรียบเทียบความเข้มแข็งของชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท
ของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

วิจารณ์ พานิช. การจัดการความรู้ตามแนวทางของ Nonaka & Takeuchi [Online]. สถาบันการ
จัดการความรู้เพื่อสังคม. แหล่งที่มา :

http://kmi.or.th/document/KMinOrg_NonakaTakeuchi.pdf [2007, October 02]

วิจารณ์ พานิช. สถานศึกษากับการจัดการความรู้เพื่อสังคม. กรุงเทพมหานคร: 2547.

วิมลศิริ เหมทานนท์. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว: ศึกษากรณี
ชุมชนย่านบางลำพู. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

วีรุช มาฆะศิริานนท์. การพัฒนาองค์กร แห่งการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: เอ็กซ์เปอร์เน็ท,
2548.

วรรณพร วัฒนชานุกร. นิเวศท่องเที่ยว: การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. กรุงเทพมหานคร: 2540.

สมพันธ์ เตชะอธิก และวิเชียร แสงโชติ และมานะ นาคำและอกนิษฐ์ ป็องภัย. **การพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540.

สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม. **การจัดการความรู้คืออะไร (นิยามเพื่อปฏิบัติการ) และองค์ประกอบของการจัดการความรู้**[Online]. แหล่งที่มา:

http://www.nesac.go.th/kms/km_info/pdf/About_KM.pdf [2007, October 03]

สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม. **โมเดลการจัดการความรู้สู่บริบทไทย** [Online]. แหล่งที่มา:

http://kcenter.anamai.moph.go.th/km_management/cpadmin/km/files/model_km47.pdf [2007, September 15]

สภาร่างรัฐธรรมนูญ. **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550** [Online]. แหล่งที่มา:

http://www.parliament.go.th/parcy/sapa_db/sapa13-upload/13-20070827163114_1.pdf [2007, October 10]

สาธิตสุข, กระทรวง. กรมอนามัย. **ปัจจัย 12 ประการ ผลักดันผู้ปฏิบัติงานเกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง** โดย Michael J.Marquardt [Online]. แหล่งที่มา:

<http://finance.anamai.moph.go.th/TQM.files/frame.htm#slide0222.htm> [2007, October 09]

สายันต์ ไพรชาญจิตร และนัยนา หวายคำ และธำรง มั่นคง. **รายงานการวิจัย กระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ของชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสนับสนุนการวิจัย, 2549.

สุดาวดี ดิษฐกิจ. **การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็งตามธรรมชาติ** ศึกษากรณี ชุมชนสาคลี อำเภอสนา จังหวัดอุทัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

สุภาพค์ จันทวานิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

สุรวุฒิ ปัดไชสง. **ทางสายกลางสู่ความเข้มแข็งของชุมชน**. รายงานการสัมมนาองค์ความรู้เรื่องความเข้มแข็งของชุมชน วันที่ 30 มีนาคม 2542 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพมหานคร: 2542.

สมชาย นำประเสริฐชัย. **กระบวนการจัดการความรู้**. สำนักประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพ. [Online]. แหล่งที่มา :

http://qa.bu.ac.th/program/KM49/download/Tech_KM.pdf [2007, October 01]

- สรสิริ วรวรรณ. การวิเคราะห์การจัดการความรู้ของแหล่งการเรียนรู้ชุมชน: กรณีศึกษาวิทยุชุมชน
ในเขตภาคกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุฎิบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- สินธุ์ สโรบล. การท่องเที่ยวโดยชุมชน แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ. การท่องเที่ยว
โดยชุมชน ฐานคิดจากงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค, 2546.
- สิริลักษณ์ ยิ้มประสาทพร. กระบวนทัศน์ใหม่กับการเรียนรู้ของชุมชน. โครงการเสริมสร้างการ
เรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. กรุงเทพมหานคร: 2548.
- สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส. ปริน
ติ้ง เฮ้าส์, 2545.
- สนธยา พลศรี. เครื่องมือการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:
โอเดียนสโตร์, 2550.
- เสรี พงศ์พิศ. เศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนายั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: พลังปัญญา,
2549.
- สดีโส สร้างโสรก และสุภาวดี บุญเจือ และนนทโชติ ชัยรัตน์. รายงานการวิจัย โครงการวิจัยเชิง
ปฏิบัติการเพื่อหารูปแบบและแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนของพื้นที่ป่าดงนา
ทาม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย, 2546.
- อดุลย์ วงศ์วิบูลย์. การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่ทำให้ชุมชน
เข้มแข็ง : การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุฎิบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล. ประชาสังคม: คำ ความคิดและความหมาย.
กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2540.
- อนรรักษ์ ปัญญาวัฒน์. การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ: บทเรียนจากวิจัยภาคสนาม. โครงการ
เสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข. กรุงเทพมหานคร: 2548.
- อุดมพร อมรธรรม. ปรัชญาการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, 2549.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.
พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2540.
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง: จากยุคชุมชนถึงยุค
พัฒนาความทันสมัย. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม, 2549.

ภาษาอังกฤษ

- Chong, Chee, Wen and Others. **Where Does Knowledge Management Add Value?**.
Journal of Intellectual Capital, 2002.
- Frappaolo, C. **Knowledge Management**. United Kingdom: Capstone Publishing, 2002.
- Gold, Andrew, Malhotra, Arvind and Segars, Albert H. **Knowledge Management: An Organizational capabilities Perspective**. Journal of Management Information System, 2001.
- Gruber, Hans-Georg. **Does Organizational Culture Affect the sharing of Knowledge? The Case of Department In a High-Technology Company**. Master Abstract International, 2002.
- Nonaka, I. and Takeuchi, H. **The knowledge creating company**. New York: Oxford University Press, 1995.
- Pan, Shan L. and Scarbrough, Harry, Harry. **Knowledge Management in Practice: An Exploratory Case Study**. Technology Analysis and Strategic Management, 1999.
- Sveiby, E. K. **The New Organizational Wealth: managing & measuring knowledge – based assets**. United States of America: Berrett-Koehler Publishers, 1997.
- Lofland, J. **Analyzing Social Settings**. California: Wadsworth, 1995.
- Marier, Ronald. **State-of-Practice of Knowledge Management System: Results of an Empirical Study**, 2002.
- Michael, J. M. **Building the Learning Organization**. USA: McGraw Hill, 1996.
- Thomas H. D. and Laurence, P. **Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know**. United States of America: Harvard Business School Press, 2000.
- 12 Manage Rigor and Relevance in management. **The SECI model (Nonaka and Takeuchi)** [Online]. Available from:
http://www.12manage.com/methods_nonaka_seci.html [2007, October 01]
- 12 Manage Rigor and Relevance in management. **Four categories of knowledge assets (Nonaka and Takeuchi)** [Online]. Available from:
http://www.12manage.com/methods_nonaka_seci.html [2007, October 01]

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์กระบวนการ
“การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”
(A STUDY OF A COMMUNITY – LED KNOWLEDGE MANAGEMENT PROCESS
TO PROMOTE ECOTOURISM)

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการรวบรวมข้อมูลการวิจัยพื้นที่ (Field Research) ของการศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชุดเดียวที่ประกอบด้วยคำถาม 2 ส่วน มีวัตถุประสงค์เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลการสังเกต มีรายละเอียด ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูล

ชื่อ.....
เพศ .....

อายุ.....
อาชีพหลัก.....

ระยะเวลาที่อยู่ในพื้นที่.....
หน้าที่รับผิดชอบในการท่องเที่ยว.....
ตำแหน่ง.....

ส่วนที่ 2 กระบวนการจัดการความรู้ แบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่ กระบวนการจัดการความรู้ คน/บุคลากร เนื้อหาความรู้ เครื่องมือหรือเทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้ ดังนี้

1. กระบวนการจัดการความรู้ (Knowledge Management Process)

มีการสร้างความรู้ขึ้นใช้เองจากการทำงานหรือไม่ อย่างไร

.....

มีการค้นคว้าหาความรู้จากภายนอกสำหรับนำมาใช้ประโยชน์ มีวิธีดำเนินการอย่างไร

.....

มีการกำหนดความรู้ที่จำเป็นสำหรับใช้งานหรือไม่ อย่างไร

.....

มีกระบวนการถ่ายทอดหรือแลกเปลี่ยนความรู้ อย่างไร เน้นความรู้แบบไหน

.....

มีปัจจัยใดที่ส่งเสริมหรือขัดขวางการยกระดับความรู้ของชุมชน

.....

มีการใช้ ICT สนับสนุนกระบวนการจัดการความรู้อย่างไร

.....

มีองค์กร/เครือข่าย ในการช่วยในการสร้างบรรยากาศหรือวัฒนธรรมประเพณีที่ช่วยส่งเสริมการจัดการความรู้ อย่างไร

.....

มีการประยุกต์ใช้ความรู้ในกิจการต่างๆอย่างไรบ้าง

.....

มีการรวมกลุ่มกันเป็น “ชุมชนแห่งความรู้” อย่างไร

.....

มีกระบวนการตรวจสอบ/วัดสินทรัพย์ทางปัญญา (Intellectual Asset) และทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ของชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

2. คน/บุคลากร

ผู้มีบทบาทนำในกระบวนการจัดการความรู้เป็นกลุ่มไหน เป็นคนที่มีลักษณะจำเพาะอย่างไร

.....

มีการจัดการเกี่ยวกับคน (personal management) ขององค์กร/เครือข่าย เป็นอย่างไร

.....

มีระบบสร้างเสริมแรงบันดาลใจ/แรงจูงใจ เป็นอย่างไร

.....

มีระบบการให้กำลังใจความชอบ ขององค์กร/ชุมชน มีวิธีการอย่างไร มีผลต่อการจัดการความรู้ และความสำเร็ของงานอย่างไร

.....

มีการจัดองค์กร/จัดทีมงาน อย่างไร

.....

ระบบพัฒนาบุคลากรภายในชุมชน มีวิธีดำเนินการอย่างไร

.....

กิจกรรมด้านการพัฒนาคน ที่ช่วยส่งเสริมการจัดการความรู้ มีการจัดภายในชุมชนหรือส่งคนของชุมชนไปปรับการอบรมภายนอก อย่างไร

มีการเปิดโอกาสให้คนในองค์กร/ชุมชน ได้มีโอกาสทำงานเป็นทีมเฉพาะกิจ หรือไม่ อย่างไร

มีการรวบรวมข้อมูล ความรู้และทักษะพิเศษของคนในชุมชน หรือไม่ อย่างไร

3. เนื้อหาความรู้ (content)

เนื้อหาความรู้ที่นำมาจัดการ มีอะไรบ้าง ระบุว่านำมาจัดการอย่างไร

ในกระบวนการจัดการความรู้ มีความรู้ใดที่ส่งผลดีต่องานหรือพัฒนาคน

ความต้องการเนื้อหาความรู้ขององค์กร/ชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยใดบ้าง เพราะเหตุใด

เนื้อหาความรู้ด้านใดที่สร้างขึ้นใช้เองภายในชุมชนได้สะดวกหรือง่ายที่สุด

เนื้อหาด้านใดที่สร้างขึ้นใช้เองภายในชุมชนได้ยากที่สุด เพราะเหตุใด

4. เครื่องมือหรือเทคโนโลยีที่ใช้ในการจัดการความรู้

เครื่องมือที่ใช้ในการค้นหาความรู้จากภายนอกของชุมชน คืออะไร

เครื่องมือที่ใช้จัดเก็บ/จัดหมวดหมู่/ให้บริการความรู้/ข้อมูล/ข้อเสนอแนะ ของชุมชน คืออะไร และจากประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูล จงประเมินจุดเด่นจุดด้อยของเครื่องมือแต่ละชนิด

เครื่องมือที่ใช้ในการแลกเปลี่ยน แบ่งปันข้อมูลภายในชุมชน มีหรือไม่ คืออะไร

ขอบคุณค่ะ

ภาคผนวก ข

แบบสังเกตกระบวนการ

“การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”

(A STUDY OF A COMMUNITY – LED KNOWLEDGE MANAGEMENT PROCESS
TO PROMOTE ECOTOURISM)

คำชี้แจง: แบบสังเกตฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการรวบรวมข้อมูลการวิจัยพื้นที่ (Field Research) ของการศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation) มีวัตถุประสงค์เพื่อนำข้อมูลที่ได้ นำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลการสัมภาษณ์ มีรายละเอียด ดังนี้

- 1) มีการกำหนดความรู้หรือระบุสิ่งที่ต้องรู้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร
.....
- 2) มีการแสวงหาความรู้หรือได้มาซึ่งความรู้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร
.....
- 3) มีการสร้างความรู้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างไร
.....
- 4) มีการรวบรวมความรู้ทั้งความรู้ภายในชุมชนและความรู้จากภายนอกชุมชนอย่างไร
.....
- 5) มีการรวบรวมความรู้ให้เป็นหมวดหมู่และกลั่นกรองความรู้อย่างไร
.....
- 6) มีการจัดเก็บความรู้ที่ได้รับมาทั้งจากภายในชุมชนและนอกชุมชน อย่างไร
.....
- 7) มีการใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวอย่างไร
.....
- 8) มีการแบ่งปันหรือการเผยแพร่ความรู้ภายในชุมชนและนอกชุมชนอย่างไร
.....
- 9) มีกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกเหนือจาก 1-8 หรือไม่ อย่างไร
.....

ขอบคุณค่ะ

ภาคผนวก ค

แบบสังเกตปัจจัยส่งเสริม

“การศึกษากระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”

(A STUDY OF A COMMUNITY – LED KNOWLEDGE MANAGEMENT PROCESS
TO PROMOTE ECOTOURISM)

คำชี้แจง: แบบสังเกตฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการรวบรวมข้อมูลการวิจัยพื้นที่ (Field Research) เป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participation) ปัจจัยส่งเสริมกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำข้อมูลที่ได้ นำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลการสัมภาษณ์ ให้ความสนใจในประเด็น ดังนี้

1. การกระทำ (Acts) หมายถึง พฤติกรรมของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการความรู้ โดยตรงหรืออาจเป็นการกระทำที่เกี่ยวข้องในสถานการณ์ต่างๆ

2. กิจกรรม (Activities) หรือการกระทำร่วมกันของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดการความรู้และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง โดยทางตรงและทางอ้อม

3. ความหมาย (Meaning) คือ การให้คุณค่าของการกระทำหรือกิจกรรม โดยคำพูดที่แสดงออกของผู้ให้ข้อมูล (Actor’s Verbal) อธิบายความหมายและทิศทางของการกระทำต่อเหตุการณ์และคุณลักษณะต่างๆ ของคนในชุมชน เช่น ทำตามวัฒนธรรม ความเชื่อ ความเข้าใจ อุดมการณ์ ทัศนคติ ทั้งทางบวกและทางลบ

4. การมีส่วนร่วม (Participation) ของคนในชุมชนในกระบวนการจัดการความรู้โดยชุมชนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5. ความสัมพันธ์ (Relationship) ของคนในชุมชน ลักษณะของความสัมพันธ์ กิจกรรมที่เชื่อมโยงกันระหว่างการจัดการความรู้โดยชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

6. สภาพสังคม (Setting) สภาพพื้นที่ที่มีความเชื่อมโยงเกี่ยวพันระหว่างการทำ กิจกรรม ความหมาย การมีส่วนร่วม และลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนโดยรวม

ขอบคุณค่ะ

ภาคผนวก ง

โปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชนคนรักษ์ป่าตำบลหนองแม่เฒ่า
ชุมชนหนองแม่เฒ่า อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

โปรแกรมที่ 1 ท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน (พักค้างแรมที่ป่า)

เดินป่าศึกษาธรรมชาติ 6 กิโลเมตร นั่งเรือพายล่องลำน้ำเข็ก 7 กิโลเมตร เริ่มต้นการเดินทางที่สำนักงานอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง (หนองแม่เฒ่า) สัมผัสธรรมชาติที่หลากหลายผ่านทุ่งดอกสั้ว ทุ่งดอกกระเจียว ป่าสน ทุ่งหญ้าและดงเฟิร์น ศึกษาพันธุ์ไม้ พืชสมุนไพร ศึกษานกหลากหลายสายพันธุ์ สืบค้นร่องรอยการต่อสู้ทางประวัติศาสตร์ยุคเขาค้อที่เคื่อกระอู หลังจากนั้นล่องเรือพายชมธรรมชาติสองฝั่งลำน้ำเข็ก พักค้างแรมกลางป่าริมแม่น้ำ สัมผัสการดำรงชีวิตในป่าศึกษาวิถีแบบชาวบ้าน และพักผ่อนท่ามกลางบรรยากาศธรรมชาติอย่างอบอุ่น

อัตราค่าบริการ (5 คนขึ้นไปคนละ 800 บาท)

1. ค่าผ่านทางอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง
2. กางเต็นท์นอน
3. เรือพร้อมคนพาย
4. เสื้อชูชีพ
5. อาหาร 4 มื้อทางกลุ่มจ่ายให้

อัตราเหมาจ่ายต่ำกว่า 5 คน ราคา 3,400 บาท

โปรแกรมที่ 2

เดินป่าศึกษาธรรมชาติ 6 กิโลเมตร นั่งเรือพายล่องลำน้ำเข็ก 7 กิโลเมตร เริ่มต้นที่สำนักงานอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง(หนองแม่เฒ่า) สัมผัสกับธรรมชาติที่หลากหลายผ่านทุ่งดอกสั้ว ทุ่งดอกกระเจียว ป่าสน ทุ่งหญ้าและดงเฟิร์น หยุดรับประทานอาหารกลางวันริมลำน้ำเข็ก เพลิดเพลินกับการเล่นน้ำตามอัยยาศัย ล่องเรือยามบ่าย ศึกษาผีเสื้อหายากหลากหลายชนิดและนกชนิดต่างๆ ตามริมฝั่งลำน้ำเข็ก

อัตราค่าบริการ 5 คนขึ้นไป คนละ 400 บาท

1. ค่าผ่านทางอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง
2. มัคคุเทศก์
3. เรือพร้อมคนพาย
4. เสื้อชูชีพ
5. อาหาร 1 มื้อ ทางกลุ่มจ่ายให้

อัตราเหมาจ่ายต่ำกว่า 5 คน ราคา 1,800 บาท

โปรแกรมที่ 3

นั่งเรือพายล่องลำน้ำแจ็ก 7 กิโลเมตร เริ่มต้นที่แก่งบางระจัน (แก่ง 1) สัมผัสธรรมชาติยามเช้าของลำน้ำแจ็ก เพลิดเพลินกับการดูนก และผีเสื้อนานาพันธุ์ตามสองฝั่งลำน้ำแจ็ก ขึ้นฝั่งเพื่อรับประทานอาหารกลางวันในป่า สนุกกับการเล่นน้ำริมห้วย และนั่งเรือกลับยามเย็น

อัตราค่าบริการ 5 คนขึ้นไป คนละ 300 บาท

1. มัคคุเทศก์
2. เรือพร้อมคนพาย
3. เสื้อชูชีพ
4. อาหาร 1 มื้อ ทางกลุ่มจ่ายให้

อัตราเหมาจ่าย ต่ำกว่า 5 คน ราคา 1,400 บาท

โปรแกรมที่ 4

นั่งเรือพายไป-กลับ แก่ง 2 ระยะเวลา 1-2 ชั่วโมง เริ่มต้นที่แก่งบางระจันเพลิดเพลินกับการดูปลาที่สำนักสงฆ์หนองแม่นา ชมโรงอบสมุนไพร ลงเรือต่อไปที่แก่ง 2 สืบประวัติหอยก้นดัด สัมผัสตมผีเสื้อที่หายากหลากหลายชนิด พบแมงกะพรุนน้ำจืดตามฤดูกาล

อัตราค่าบริการ 5 คนขึ้นไป คนละ 150 บาท

1. มัคคุเทศก์
2. เรือพร้อมคนพาย
3. เสื้อชูชีพ

อัตราเหมาจ่าย ต่ำกว่า 5 คน ราคา 600 บาท

โปรแกรมที่ 5

นั่งรถทำการเกษตรชมวิถีการดำรงชีพ นั่งเรือพายไป-กลับ แก่ง 2 ระยะเวลา 1-2 ชั่วโมง เริ่มต้นที่หน้าหมู่บ้านถึงแก่งบางระจัน เพลิดเพลินกับธรรมชาติสองข้างทาง

อัตราค่าบริการ 5 คนขึ้นไป คนละ 200 บาท

อัตราเหมาจ่าย ต่ำกว่า 5 บาท ราคา 800 บาท

หมายเหตุ ทุกโปรแกรมหากเกิน 10 คน จะลดค่าบริการให้ 1 คน

ต่างชาติจ่ายค่าผ่านอุทยานฯเอง

ค่าอาหาร คนละ 50 บาท/มื้อ

เต็นท์เล็ก(2 คน) พร้อมเครื่องนอน หลังละ 200 บาท/คืน

เต็นท์ใหญ่(4-5) พร้อมเครื่องนอน หลังละ 400 บาท/คืน

โปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชนแม่กำปอง

ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

วันแรกที่นักท่องเที่ยวเดินทางมาถึงบ้านแม่กำปอง ผู้นำหมู่บ้าน เจ้าของบ้านพัก และผู้นำเที่ยวจากชุมชนทำการต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างอบอุ่น ผู้นำหมู่บ้านชี้แจงข้อมูลของบ้านแม่กำปองให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบ จากนั้นเจ้าของบ้านพื่อนักท่องเที่ยวเข้าบ้านพักหลังจากเก็บสัมภาระจะมีผู้นำเที่ยวของหมู่บ้านพื่อนักท่องเที่ยวชมแหล่งเรียนรู้ภายในหมู่บ้าน ภูมิวิถีชีวิตของชุมชน เช่น ศึกษาวិถีการหมักเมี่ยง ชมวิถีการทำหมวก วิถีการทำเครื่องเรือนไม้ไผ่ งานจักสาน การทำสมุนไพร วิถีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่างๆ ของชุมชนนำเข้าชมสวนเมี่ยง หรือชา ศึกษาวิถีการเก็บเมี่ยง และพักผ่อนที่น้ำตกแม่กำปอง ซึ่งมีความสูง 7 ชั้น พาไปกราบพระที่วัด ตอนค่ำดูการนั่งเมี่ยงและมัดเมี่ยง ตอนเย็นนักท่องเที่ยวสามารถฝึกหรือร่วมทำอาหารกับเจ้าของบ้านและร่วมรับประทานอาหารกับเจ้าของบ้านแบบทางเหนือโดยใช้ขันโตก หากต้องการศึกษาศิลปวัฒนธรรมของบ้านแม่กำปอง นักท่องเที่ยวสามารถเลือกชมกิจกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรม คือ การทำบายศรีสู่ขวัญ การแสดงฟ้อน การแสดงดนตรีพื้นเมือง รุ่งเช้าก่อนเดินทางกลับเจ้าของบ้านพาไปทำบุญที่วัด เช่น ตักบาตร หรือถวายสังฆทาน

วันที่ 2 นักท่องเที่ยวสามารถเลือกเที่ยวได้ในกิจกรรม ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่ชอบเดินป่าหมู่บ้านมีเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ทั้งระยะใกล้และระยะไกล ระหว่างทางเดินจะผ่านสวนเมี่ยงหรือชา สามารถศึกษาพันธุ์พืชสมุนไพร ดูนก ขึ้นไปจนถึงคอยม่อนล้าน ซึ่งมีความสูงกว่าระดับน้ำทะเลถึง 1,700 เมตร และอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 5 กิโลเมตร ยอดคอยม่อนล้านเป็นจุดชมวิวสามารถมองทิวทัศน์ได้ถึง 3 จังหวัด คือ ลำปาง เชียงใหม่ และลำพูน มีผู้นำเที่ยวจากชุมชนที่ชำนาญทางให้บริการ หากนักท่องเที่ยวมีอาการเมื่อยล้าจากการเดินขึ้นเขาสามารถใช้บริการการนวดผ่อนคลายจากความเมื่อยล้าของการนวดแผนไทยในหมู่บ้าน สามารถนวดได้ทั้งฝ่าเท้าและนวดตัว หมอนวดทุกคนผ่านการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดี นักท่องเที่ยวสามารถเลือกกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงกับชุมชนแม่กำปอง ได้ทั้งจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดลำปาง ในเชียงใหม่ สถานที่ท่องเที่ยวใกล้เคียงมีน้ำพุร้อนสันกำแพง ถ้ำเมืองออน หรือแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ของเชียงใหม่ทั้งหมด ตกเย็นสามารถกลับมาพักที่หมู่บ้านแม่กำปอง หรือถ้าต้องการข้ามไปเที่ยวเขตจังหวัดลำปาง สถานที่ใกล้เคียง เช่น อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน เป็นต้น (www.mae-kampong.com)

ลักษณะกิจกรรมต่อกลุ่มเป้าหมาย

กิจกรรมที่ 1 แบบไป - กลับ (วันเดียว) กลุ่มเป้าหมายของการท่องเที่ยวนี้ คือ กลุ่มคนไทยหรือชาวต่างชาติที่เข้ามา โดยไม่มีการแจ้งให้หมู่บ้านทราบล่วงหน้า ซึ่งจะเข้ามาเที่ยวชมธรรมชาติและกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านโดยตนเอง

กิจกรรมที่ 2 แบบทัศนศึกษา กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ จะเข้ามาศึกษาดูงานระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยว หรือการจัดการป่าชุมชน พร้อมกับการเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน

กิจกรรมที่ 3 แบบพักค้างคืน กลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ต้องการสัมผัสกับวิถีชีวิตและธรรมชาติ ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งจะติดต่อและจองที่พักล่วงหน้า ทั้งผ่านบริษัททัวร์หรือจองโดยตรง

อัตราค่าบริการ

- ❖ พัก 1 คืน 2 วัน อาหาร 3 มื้อ 550 บาท/ คน
- ❖ พัก 2 คืน 3 วัน อาหาร 6 มื้อ 900 บาท/ คน
- ❖ พักต่อจากนี้ 1 วัน 1 คืน อาหาร 3 มื้อ 350 บาท
- ❖ บริการมัคคุเทศก์นำเที่ยว 200 บาท/ วัน
- ❖ กิจกรรมบายศรีสู่ขวัญชุดใหญ่/ ชุดเล็ก 1,500 / 1,000 บาท
- ❖ กิจกรรมการแสดงอื่นๆ 1,000 บาท

ภาคผนวก จ

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus group) และรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus group)

ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

วันที่ 11 เมษายน พ.ศ.2551

1. นายเกรียงไกร	สมนรินทร์	ประธานกลุ่มชุมชนคนรักภัยป่าตำบลหนองแม่นา
2. นายพาวัน	นิพวงลา	สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ
3. นายฟ็อน	มีชัย	สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ
4. นายยุทธการ	วันทองสุข	สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ
5. นายสมชัย	ขันเงิน	สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ
6. นายสวัสดิ์	สุพรม	เลขานุการกลุ่มชุมชนฯ
7. นายสมพงษ์	ตุ้มคำ	ประชาสัมพันธ์กลุ่มชุมชนฯ
8. นายอดิศักดิ์	ฟ็อนประเสริฐ	สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ
9. นายอาทร	ขวัญตัว	สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

1. นายเกรียงไกร	สมนรินทร์	ประธานกลุ่มชุมชนคนรักภัยป่าตำบลหนองแม่นา
2. นางผ่องศรี	โสภา	เจ้าหน้าที่วิเคราะห์แผนงาน อบต.หนองแม่นา
3. นายสมชัย	ขันเงิน	สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ
4. นายสวัสดิ์	สุพรม	สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ
5. นายสืบ	เวชมะโน	สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ
6. นายสมพงษ์	ตุ้มคำ	ประชาสัมพันธ์กลุ่มชุมชนฯ
7. นางสาวลิ้ม	กิจธร	สมาชิกกลุ่มชุมชนฯ

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus group)

ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

วันที่ 13 เมษายน พ.ศ.2551

1. นายประดิษฐ์	ดมมา	กรรมการหมู่บ้านแม่กำปอง
2. นายประทีป	นงค์ยา	กรรมการหมู่บ้านแม่กำปอง
3. นายประเสริฐ	ธรรมวงศ์	กรรมการหมู่บ้านแม่กำปอง
4. นายพรหมินทร์	พวงมาลา	กรรมการหมู่บ้านแม่กำปอง
5. นายสุรพล	กิ่งแก้ว	กรรมการหมู่บ้านแม่กำปอง

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

1. นางเกษแก้ว	แสนคำมงคล	สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์
2. นายชัยณรงค์	พวงเรือนแก้ว	สมาชิกชุมชนผู้ประกอบพิธีบายศรีสู่ขวัญ
3. นายดี	ธรรมวงศ์	สมาชิกชุมชนแม่กำปอง
4. นายทอง	ดี้อุด	สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์
5. นายทองพัน	แสงกาญจน์	สมาชิกชุมชนแม่กำปอง
6. นายนิคม	ไชยพล	สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์
7. นางนิภาพร	สุนันดา	สมาชิกกลุ่มเพื่อน
8. นายบุญเลิศ	ไทยกรณ์	ประธานกลุ่มนำเที่ยวชุมชน
9. นายบุญเส่ง	ไชยพล	สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์ และกลุ่มสมุนไพร
10. นายประดิษฐ์	ดมมา	ประธานกลุ่มดนตรี และเจ้าหน้าที่โรงไฟฟ้า
11. พระองอาจ	ปัญญาโร	สมาชิกชุมชนแม่กำปอง
12. นางพูนสุข	สุนันดา	สมาชิกกลุ่มโฮมสเตย์
13. นายพรหมินทร์	พวงมาลา	ประธานกลุ่มโฮมสเตย์
14. นายเพชร	ไทยสมุทร	ประธานกลุ่มสมุนไพร
15. นายเย็น	ไทยกรณ์	สมาชิกชุมชนแม่กำปอง
16. นางวันเพ็ญ	พรอินตา	ประธานกลุ่มนวด
17. นายสุมิตร	แก้วกิ่ง	สมาชิกกลุ่มดนตรี และเจ้าหน้าที่โรงไฟฟ้า
18. นายสุรพล	กิ่งแก้ว	สมาชิกกลุ่มนำเที่ยวชุมชน
19. นางโสพิศ	เพียรปราบทุกซ์	ประธานกลุ่มหมอนใบชา
20. นายอนันต์	ไทยกรณ์	สมาชิกกลุ่มดนตรี

ภาคผนวก จ

ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม (Focus group)

1. ชุมชนมีการเริ่มต้นจัดการความรู้อย่างไร
2. ชุมชนมีแนวทางในการจัดการความรู้อย่างไร
3. ชุมชนมีวิธีการส่งเสริมให้บุคคลเป็นผู้นำอย่างไร
4. ชุมชนมีเป้าหมาย และทิศทางในการจัดการความรู้อย่างไร
5. ชุมชนมีหน่วยงานไหนที่จะช่วยส่งเสริม และมีวิธีการติดต่ออย่างไร
6. ชุมชนมีวิธีการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนอย่างไร
7. ชุมชนใช้การศึกษาเป็นตัวเร่งให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้หรือไม่
8. ชุมชนจะมีวิธีการส่งเสริมให้สมาชิกภายในกลุ่ม/ชุมชนมีการเรียนรู้ร่วมกันอย่างไร
9. ชุมชนมีวิธีการส่งเสริมให้สมาชิกภายในชุมชนพัฒนาสู่การเป็นผู้นำอย่างไร
10. ชุมชนมีวิธีการชักชวนหน่วยงานภายนอกเข้ามาร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของเราได้อย่างไร
11. ชุมชนมีความรู้ใดที่สมควรจะนำมาจัดการใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ภายในชุมชนได้
12. ชุมชนมีการเตรียมบุคคลที่จะสืบทอดงานเป็นรุ่นต่อไปอย่างไร
13. ชุมชนมีวิธีคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาทำงานเป็นผู้นำการพัฒนาอย่างไร
14. ท่านมีวิธีการพัฒนาคุณภาพและการเรียนรู้ของตัวเองอย่างไร
15. อะไรเป็นแรงจูงใจให้เข้าร่วมในการเรียนรู้เพื่อการพัฒนา
16. ท่านคิดว่า ทิศทางการพัฒนาของชุมชนในอนาคตจะมีลักษณะอย่างไร

ภาคผนวก ช ภาพประกอบวิทยานิพนธ์
ชุมชนแม่กำปอง อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่

ชุมชนหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวนันทน์ปพร ลิทธิยา เกิดวันที่ 18 กรกฎาคม 2526 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญา
บัณฑิต สาขาบริหารรัฐกิจ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2548 และเข้า
ศึกษาต่อในหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการและ
ความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2549